

VET TES TAM EN
NOV TVM
Dei Sub Numine Viget

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE GUSTAF CEDERSCHIÖLD VERNER DAHLERUP
HJALMAR FALK MARIUS HÆGSTAD FINNUR JÓNSSON
ADOLF NOREEN LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIOSJÄTTE BANDET.

NY FÖLJD.

TRETTIOANDRA BANDET.

C. W. K. GLEERUP. LUND. OTTO HARRASSOWITZ LEIPZIG.

LUND 1920.

LUND 1920
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

Innehåll.

Vidsid og Slægtssagnene om Hengest og Angantyr.

I. Remsedigtningens almindelige Væsen og Udvikling.

De gamle Remsedigtninger af Vidsids Art har været Genstand for ret afvigende Værdsættelse. Grimm, Müllenhoff og deres Lærlinge satte Indholdet højt og brugte det som Grundlag for Slutninger om den ældre Middelalders Folkefordeling, uden at dog Remsekvadenes Bygning og Overleveringsvilkaar blev underkastet synderlig nøje Prøvelse; se særlig Müllenhoffs Afhandling »Die deutschen Völker an Nord- und Ostsee in ältester Zeit» (»Nordalbing. Studien» I; 1844). Et stik modsat Stade indtager E. Jessen i sine »Undersøgelser til nordisk oldhistorie» (1862), hvor der S. 50 siges om Vidsidkvadet: »Oldforskerne (er) løbet med limstangen ved at fastsætte ethnographiske forhold efter dette digt. Det blev nemlig lavet paa den maade: en munk eller præst samlede af alle mulige sagn og af sin smule latinske lærdom alle de navne paa folkefærd og konger, han kunde opdrive, tog navne paa helteslægter og forældede episke udtryk for »mænd», »krigere», »søfolk» med, i den tro, det var folkenavne, og kørte alt det sammen i en liste, hvor rimbogstaver og indfald raadede for ordningen. Af den liste faar vi vink om, hvilke sagn Angelsakserne kendte, naturligvis de samme som andre tyske folk, og som nordboerne. Af den liste ses de angelsaksiske former af en hel del navne, naturligvis de former, vi kunde regnet ud efter lydlovene. Af den liste læres ikke ethnographi. Den gaar rent ud. Vi lader som den ikke var til».

Hvis Müllenhoff har overvurderet Remsekvadenes Værdi, saa har Jessen lige saa sikkert undervurderet den, hvad jeg udførlig har paavist i min Disputats »Oldsagn om Godtjod». Mærkeligt er det, at Jessen af sin Modsigelseslyst kunde lade sig drive til at paastaa, at vi »naturligvis» paa Forhaand kunde

udregne, hvilke Sagn Angelsakserne kendte; det røber Mangel paa praktisk Forstaaelse af den episke Synskreses Væsen og Vilkaar. Forresten er Jessen ingenlunde ene med sit Standpunkt; han kan nærmest kun siges at sætte Rekorden i et Miskendelsessystem, der præger hele den herskende Literaturforskning og gør dens Dom om oldgottonsk Aandsliv skæv og lyrisk vildledende. Det er nu over ti Aar siden, at jeg fremsatte mit Krav om en Kølhaling af den gængse Synsmaade, men det har kun frugtet lidet; som kraftigere Forbud om en Ændring kan nævnes Ytringer af Bruinier i »Die germanische Heldensage» 7 (»Aus Natur u. Geisteswelt», No. 486; 1915); Arthur Christensen, »Trebrødre- og Tobrødrestamsagn» (»Danske Studier» 1916); Chambers, »Widsith» (1912) 255; Henning Kehler, »Edda» 1917 [1].

[1] Nogle faa Enkeltheder af mine Iagttagelser kan glæde sig ved ret udbredt Opmærksomhed i England, Tyskland og Sverige, nemlig Stykkerne om episk Tretal og Bagvægt. Det er dog kun skeet gennem Ax. Olriks Afhandling »Episke Love» i »Danske Studier» 1908, samt gennem denne Afhandlings Oversættelse til Engelsk og Tysk. Og skønt Olrik her S. 89 udtrykkelig tillægger mig Ophavsretten til »Bagvægtsloven», bliver mine Iagttagelser nu ret almindelig tagne til Indtægt for ham. Saaledes taler Birger Nerman i sin Dissertation »Studier över Svärges hedna litt.» (1913) om Olriks »bekanta »bagvægtslov»» (se Citatet nedenfor S. 12). Mogk i Hoops »Reallexikon der germanischen Altertumskunde», II, 487, levner mig nok Bagvægtsloven, men siger om Tretalsloven følgende: »Diese Bedeutung der Dreizahl für die Volksdichtung ist namentlich von A. Olrik klar erkannt worden, und G. Schütte hat nach der Bedeutung die Rollen unter die drei Personen verteilt». Kehler siger efter en Kritik af Olriks Sagnopfattelse: »Dette vil ikke forhindre, at hans Undersøgelser i Sagntekniken, hans Tretalslov (som ogsaa Tavernier har for Rolandsdigtet) o. s. v. vil blive Udgangspunkter for et rationellere, mindre poetisk Studium af Sagnstoffet». — Pudsigt er det at se, at selv mine sproglige Nydannelser tillægges Olrik; saaledes siger Neuhaus i »Arkiv» 1919, 170 om »Eponymer», at »Olrik . . selv danner det nye Ord for disse Repræsentanter, Opnævner»; i Virkeligheden findes Ordet første Gang i min Disputats, »Oldsagn om Godtjod». — Det være langt fra mig at ville forringe Olriks banebrydende Indflydelse, som ogsaa jeg selv efter Evne har søgt at drage Nytte af. Men det maa dog kunne forstaas, at den gammelkendte episke Tretalstype først gennem min Bagvægtslov har faaet sin tilbørlige Plads i Sagnforskningens Metodik; og da disse Resultater er de eneste af mine Iagttagelser, der hidtil har vundet almindeligere Opmærksomhed udenfor mit Lands Grænser, kan jeg ikke stiltiende finde mig i, at de uden videre foræres til Olrik.

I min Disputats har jeg tilstrækkelig godtgjort, at Vidsid-kvadet er en fastbygget episk »Hof- og Statskalender», med Iagttagelse af Forvægt og Bagvægt og andre tekniske Krav.

Jeg har ogsaa søgt at vise, at Remsestoffets enkelte Dele genfindes i større eller mindre Brudstykker hos forskellige af Angelsaxernes Stammefrænder. Om saadanne Enkeltheder vil der ofte kunne herske Meningsforskel; dog turde det f. Ex. være aldeles indlysende, at Linjen

Becca veold Baningum, Burgendum Gifeca

røber en Overlevering, der fortsætter sig tilbage til den geografiske Remse i Vandringssagnet »Origo Langobardorum»:

Baynaib Burgundaib.

Paa nærværende Sted agter jeg at fortsætte mine Iagttagelser, idet jeg efterhaanden mener at have skønnet, at en Mængde af de grasserende engelske og nordiske Remser maa opfattes som Udløbere fra Vidsid. Hertil hører Stof fra følgende Kilder: en Række engelske Fyrstestamtavler, Snorres Søkongelister, Brages Ragnarsdrapa, Hyndluljóđ, Kalfsvísa, Braavallakvadet, Hervararsaga, Örvaroddsagnet, Fridlevsagnet og Völuspá.

Det skal selvfølgelig ikke paastaas, at Udviklingen fra Vidsid nedefter holder sig i et Spor, der paa nogen Maade kan kaldes ætniskhistorisk Virkelighedsskildring. Overfor en saadan Tanke er Jessens Advarsel fuldt paa sin Plads.

Men ligesaa sikkert er det, at Remsekvadene ikke opstod enkeltvis og uafhængig af hverandre paa »en Munks eller Præsts» Skrivebord. Deres Udvikling var en folkelig Vækst udfra et fælles givet Startpunkt, og selvom den enkelte Overleverers personlige Indfald let kunde spille en Rolle, saa var den overvejende Drivkraft rent mekanisk. Det er vigtigt at understrege den mekaniske Faktor, da den dels ikke er bleven tilstrækkelig ænset, dels er bleven urigtig opfattet.

Der maa her som saa mange Steder gøres en grundsætlig Forskel mellem de højere og lavere Rangklasser. De højere, som staar dels paa Forvægtpladsen, dels paa Bagvægtpladsen, er Gen-

stand for en viss Eftertanke hos Overlevereren: han flytter om paa dem efter sit særlige Øjemeds Tarv, og han afløser forældede eller fremmede Navneformer med mere tidssvarende og hjemlige. Derimod den mere ligegyldige Masse i Remsens Midterstykke bliver der ikke gjort saa mange Omstændigheder med. Der medtages og udskydes paa en Slump, uden smaalig Hensyntagen til den oprindelige Sammenhæng: Helten A.s Folk overføres til B, og B.s maaske til C, osv., og samtidig bliver Folk og Land lavet om til Opnævnere. Medens Remsens mekaniske Plappertone i de uvæsentlige Partier næppe endnu er gaaet tilstrækkelig op for Forskerne, har de til Gengæld altfor stærkt lagt Vægt paa den Mekanik, der ytrer sig paa lydlovlig Vis. F. Ex. finder Jessen i Remsen »naturligvis de former, vi kunde regnet ud efter lydlovene«; men det er netop dét, vi aldeles ikke kan være sikre paa: thi det typiske ved den sekundære Remse er fremfor alt, at den blæser Lydlovene et langt Stykke. Den lemlæster Navnene paa det ubarmhjærtigste, hugger en Stump af hist, føjer en Hale til her, og støber afvigende Navne sammen til Bastardformer. Med Lydlovene kommer vi her ingen Vegne; de bliver kun til en hindrende Fordom. Remsernes underordnede Navnemasse maa simpelthen opfattes som et Abracadabra, hvor Paralleler først kommer til Syne, naar vi sammenligner længere Kæder af Led og mærker, at der derigennem løber en umiskendelig Samklang med overensstemmende Nummerfølge i det store og hele.

Efter disse almindelige Forord skal vi gaa over til at syne Overleveringerne om Hengests Forfædre og Angantyrs Brødreflok, som yder os det mest oplysende Exempelstof.

II. Hengests Forfædre.

Der har forlængst været gættet paa, at Finnsburgkvadets »danske« Hengest næppe er nogen anden end den navnkundige jyske Landnamsmand Hengest i Kent. Imidlertid har man ikke iagttaget, at vi kan komme Sandheden nærmere paa Livet gennem en Sammenligning med Vidsid og Nennius.

Vi veed fra Finnsburgkvadet, at »Danskeren» Hengest kæmper med Friserkongen Finn Folcvalds Søn og hjælpes af Hnæf Hoces Søn. Hertil svarer i Vidsid aldeles tydelig følgende Stykke, hvor en Situationsskildring fra Finnsburgkvadet er indlemmet som Parttext i Generalremsen:

.... Ytum Gefvulf,
Fin Folcvalding Fresna cynne,
....
Hnæf Hocingum.

Det vil sees, at Stykket om »Danskeren» Hengests Modstander Finn følger umiddelbart efter et Stykke om Jydernes Fyrste Gefvulf. Dette kan ved første Øjekast synes en slet og ret Tilfældighed, men det viser sig dog at være noget andet, naar vi hos Nennius, »Hist. Britonum» c. 31, finder følgende saakaldte Stamtavle tilflikket ovenover Jydekongen Hengests guddommelige Topstamfader Woden:

Gud (deus), Geta, Folcvald, Finn, Frealaf.

Der er ikke fjærneste Tvivl om, at den sammenflikkede Stamtavle gaar ud fra en Overlevering, som udtrykkelig samtydede den »danske» og den jyske Hengest. Og denne Overlevering skriver sig fra ægte, gamle kentiske Kilder, saaledes som det paavises hos Chadwick, »The Origin of the English Nation», 45.

Endda er Overensstemmelsen mellem Stamtavlens Fliktop og Vidsid maaske ikke tilstrækkelig indlysende; men den bliver det gennem en Iagttagelse af Stoffets videre Vækst. Fliktoppen, som hos Nennius endnu er indskrænket til Jydekongeætten, breder sig i Tidens Løb ogsaa til andre Ætter, og her optræder den i en noget afvigende Form, der tidligst foreligger afhjemlet i Cott. Vesp. B. 6 (fol. 108 ff.), C. C. C. C. 183, og Textus Roffensis, samt den saxiske Krønike, se Chadwick smst. 42:

Geat, Godulf, Finn, Frealaf.

Det vil ved første Øjekast sees, at Varianterne peger tilbage paa samme Grundform: »Gud» hos Nennius = engelsk god er

= første Stavelse i Godulf, og »Geta» hos Nennius = Geat; de iøjnefaldende Uoverensstemmelser forklarer sig simpelthen derved, at Varianterne har gjort et forskelligt Udvalg af Grundtexten. Lægger vi nu Varianterne sammen, faar vi følgende Parallel:

Stamtavle Geat, Godulf, Folcvald, Fin, Frealaf ...... Hengest
Vidsid Ytum, Gefvulf, Fin Folcvalding Fresna cynne (veold), ... Hnæf (= Hengests Ven).

Afvigelserne er uvæsentlige. Det er velkendt, at »Geatas» og »Yte» er engelske Dialektformer for et og samme Stammenavn, Jyder; og om en underordnet Person kaldes Gefvulf eller Godulf, er i en Remsetext hip som hap. Frealaf synes at være en Radbrækning af Fresna ... veold. Om Gefvulf alias Godulf vides intet nøjere, men vi tør gaa ud fra, at han har været nævnt som Forgænger til en eller anden af de i Finnsburgkvadet optrædende Helte.

Ialfald turde det med ovenstaaende være tilstrækkelig godtgjort, at baade Stamtavlerne og det tilsvarende Stykke i Vidsid udgaar fra een og samme Grundtext. Vi har hermed faaet den fra Finnsburgkvadet laante Situationsskildring saaledes udfyldt, at Overensstemmelsen med Generalremsen Vidsid foreligger endnu klarere oplyst end før.

Vore Hovedresultater kan formes, som følger.

1. Sammenligningen mellem Finnsburgkvadet, Vidsid og Stamtavlerne viser, at en til den »danske» Hengest knyttet Kres af samtidige episke Personer er bleven sammenstillet til en situationsskildrende Remse.

2. Denne Remses Stof indgik delvis som Parttext i Generalremsen Vidsid, hvor imidlertid Hengest af ukendte Grunde udskødes til Fordel for den rimeligvis ældre Jydefyrste Gefvulf.

3. Samtidig omlavedes den situationsskildrende Remse til en saakaldt »Stamtavle», der smækkedes ovenpaa Jydekongen Hengests guddommelige Stamfædre som Fliktop.

4. Endelig snyltede Fliktoppen sig ind ogsaa paa andre engelske Kongestamtavler, men dog først i anden Omgang; Jyderne har afgjort Førsteretten, som det sees hos Nennius.

5. Den Maade, hvorpaa den oprindelige Situationsremse i første Omgang anbringes som Stamtavle, røber, at den stedlige Overlevering i England udtrykkelig har sat den saakaldt »danske» Hengest lig med Jydekongen af samme Navn.

III. Hengests Nationalitet.

Tilbage staar at drøfte det Spørgsmaal, om den genealogiske Samtydning af den »danske» og den jyske Hengest virkelig er rigtig. Selvom den foreligger i ægte Folkeoverlevering, kunde den naturligvis alligevel være gal: hvis Hengest i Folkevandringstiden var et Allemandsnavn, kunde der vel godt tænkes at have været to episke Helte af dette Navn.

Undersøger vi Forholdene nærmere, vil vi hurtig se, at nogen Hjemmel til at formode Tilstedeværelsen af to forskellige episke Hengester ikke forefindes. Navnet Hengest er saare sjældent, ja nærmest enestaaende. Der er ikke Spor af det i den jyske Hengests Hjemland, medens derimod Brodernavnet Horsa ialfald synes at spores i Stednavne som Horslev etc., jævnfør oldnorsk Hrossbjörn, Hrosskell etc. Ligeledes er Hengest ukendt paa tysk Grund, som det kan sees af Förstemanns »Altdeutsches Namenbuch». Der findes nogle faa historiske Exempler i England, men her kan vi rolig gaa ud fra, at det overalt drejer sig om Opkaldelse efter den navnkundige jyske Landnamsmand.

Hvad nu den »danske» Hengest gælder, saa nævner hverken Beovulf eller Finnsburgkvadet hans nøjere Hjemsted, og det kunde derfor paa Forhaand synes at være Rum for den Mistanke, at Nationalmærket »dansk» kunde være et vilkaarligt Paafund af Digteren. Imidlertid har Chadwick i »The Origin of the English Nation» 52 paapeget, at Hengests Følgesvende *Hunlaf, Ordlaf og Guþlaf genfindes i Arngrim Jonssons Skjöldungasaga som Hunleifus, Oddleifus og Gunnleifus, Sønner af en dansk Konge Leifus. Ydermere maa det tilføjes, at Personnavneleddet -leif, -laf er typisk nordisk. Det er altsaa klart, at Hengests Afledning fra det nuværende Danmarks Omraade er ægte [1].

[1] Iøvrigt optræder Hengest sammen med »eotenas», der stærkt minder

Under saadanne Forhold maa Navnets Sjældenhed siges at være afgørende: i Olddanmarks Heltealder kan vi ligesaa daarlig tænke os tvende omtrent samtidige navnkundige Fyrster Hengest, som vi f. Ex. i Oldtidens Rom vilde kunne tænke os tvende samtidige Cæsarer. Den simpleste Indsigt i den episke Statistiks Love byder os at holde paa Navnenes Tilknytning til een og samme Person.

Ergo: Stamtavlen hos Nennius har Ret i at samtyde den »danske» og den jyske Hengest.

IV. Angantyrs Brødreflok.

Jeg giver først en skematisk Oversigt over alt det Remsestof, vi maa bruge til Sammenligning.

I. *Personernes Navne og Rækkefølge fortsat væsentlig uændret.*

Vidsid	Snorri Skáldskaparm. c. 84 (»Søkonger»)	Bragi Ragnarsdrapa	Hyndluljóð str. 25 ff. (Bugge)
Ætla veold Hunum	Atli		
Eormanric Gotum		Jǫrmunrekr	Jǫrmunrekr
Burgendum Gifeca		Gjúki	(Gunnarr), Hǫgni, Gjúki
Hagena		Hǫgni	
Heoden Glommum	Glammi, Hǫgni	»glamma mun», Heđinn (Hjarrandi)	
Myrgingum	Mysingr		
Hundingum	Hundingr		
Helm	Hjalmarr		
Rædhere	Randvér		Ráđbarđr
Rondhere	(Reifnir)	(Reifnir)	Randvér

om Landnamsmanden Hengests »Jyder». Imidlertid er Ordets Tydning ikke sikker; nogle Forskere har villet tyde det appellativisk som »Fjender, Modstandere», hvorfor jeg seer bort fra at bruge det som Vidnesbyrd om Hengests jyske Nationalitet.

II. *Eormanric ombyttet med Opnævneren Goti*
Gifeca ombyttet med sin Efterfølger Gunnarr.

Vidsid	Kalfsvísa (Snorri, Skáldskaparmál, c. 66, »Ryttere og Heste«)
Ætla veold Hunum, Eormanric Gotum . . Gifeca	Atli (reiđ) Glaumi, enn Ađils
Hagena Holmrygym, . . Glommum	Hǫgni Hǫlkvi
Fin Folcvalding Fresna cynne	. . Fǫlkvi
Sigehere lengest Sædenum veold	Gunnarr Gota, enn Grana Sigurđr

III. *Attila ombyttet med Opnævneren Húnn, og med Faderen Buđli*
Eormanric ombyttet med Opnævneren Gautrekr.

Vidsid	Snorri, Skáldskaparmál, c. 84 (»Søkonger«)
Ætla veold Hunum, Eormanric Gotum	Gautrekr ok Húnn
Burgendum Gifeca	Gjúki, Buđli
Hnæf Hocingum, Helm	Homarr, Hnefi
Sæferþ . . . . Herefarena	Hyrvi, Syrvi

IV a. *Attila ombyttet med Humle* (= Humbers roi des Hunus, Wace's Brut v. 1331).

Vidsid	Sögubrot (Braavallakæmper; Kursivformer efter Saxe)
Becca Burgendum	Borgar Bel(*g*)i Barri
Breoca Brondingum Billing Ytum	Bui Bramuson Brattr *Iutus*
Gefvulf Fresna cynne Offa Ongle	Enski Ubbi friski Geyralfr (= *anglicus*)
Ætla Hungar	*Hama Hunger Humbli*
Rædhere Rondhere Hama	Ragnvaldr Ráđbarđr (*Ruthenus*)

IV b. *Attila ombyttet med Humle* (som i II)
Eormanric ombyttet med Gotekongen Angantyr (Herv.) = *Sveakongen Ongendþeov* (Vidsid)
Grækere ombyttede med Vælske.

Vidsid	Angantyrkvadet i Hervararsaga, str. 1
Ætla veold Hunum	Ár kváđu Humla Húnum ráđa,
Eormanric Gotum	(Gizur Gautum), Gotum Angantý,
Casere Creacum . . Denum . . Vald (= Casere Valarice, Vids. II)	Valdar Dǫnum, en Vǫlum Kiar,
(Sveom) Ongendþeov	
. . . . Ongle Alevih . . . . manna modgast	Alrek enn frœkna enskri þjóđu

V. *Eormanric ombyttet med Angantyr* (som i III; »Forvægt» i stf. »Bagvægt»)
Finnekongen Cælic ombyttet med Sæming, Opnævner for Suomi og for »Sæmsveinir», dvs. Finner og Lapper.

Vidsid	Hervararsaga S. 13 (Angantyr & Brødre)	Örvarodds Saga, c. 14 (Angantyr & Brødre)
Ealhhild, eastan of Ongle, Eormanric	Arngrímr g. m. Eyfúra (Hyndl.: austr)	Arngrímr g. m. Eyfúra (Hyndl.: austr)
Eormanric Gotum	Angantýr	Angantýr
Cælic Finnum	Sæmingr (= Finner)	
Breoca Brondingum Billing	Brani Brami Barri (Reitner)	Bildr Bue Barre
þyringum	(Tiundr)	(Tindr) Tyrfingr
Ongendþeov		

VI. *Gifeca ombyttet med sin Efterfølger Gunnar*
Heoden ombyttet med Jarnskjǫldr = Hjarni skald alias Hjarrandi = Heodeningernes Sanger. (Angantyr udeladt).

Vidsid	Hyndluljóđ str. 22 (Bugge) (Angantyrs Brødre)
Becca Gifeca	Gunnarr Balkr
Heoden Glommum Svæfum	Grimr . . skafi Jarnskjǫldr

Þeodric	Þórir
Breoca Brondingum Billing	Bui Brami Barri (Reifnir)
Þyringum	Tyrfingr
Ongendþeov . . . Herefarena	Hǫrvi
Hrodvulf (Danekonge)	Hrólfr enn gamli

VII. *Angantyr paa den oprindelige Plads = Sveakongen Ongendþeov* (Vidsid) *iagttagende »Bagvægt«.*

Heoden ombyttet med Hjarrandi, Heodeningernes Sanger (som i V).

Vidsid	Saxe V, 250 (Angantyr & Brødre)
Heoden Rondingum Breoca Brondingum	Brander Biarbi Brodder Hiarrandi
Þyringum	Tirvingar
Ongendþeov Hetver . . Herefarena Ongle-alewih	Hiorthuar Hiarthwar-rani Angantir (oldn. Hervarđr Hjǫrvarđr)

VIII. *Billing og hans Fæller.*

Vidsid	Saxe VIII, 377 (Braavallakæmper)	Vǫluspá (Dværge)	Saxe IV, 178 (Fridlevs Modstandere)
Rondingum	Blend		
Breoca Brondingum	Brand	Billingr Bruni	Broddo
Billing	Micæ cognomen (dansk »Billing«)	Bildr Buri	Bild Bugo
Fin Fresna cynne			pater Fyn
Þyringum	Thorving		

Jfr. Örvarodds Saga under V: Bildr, Bagi, Barri, Tyrfingr.

Medens Personerne fra Sagnkresen om Hengest og Finn kun spøger i nogle faa, svagt varierede Remser paa engelsk Grund, er den nordiske Fortsættelse langt fyldigere afhjémlet og rigere varieret. Vi vil derfor her kunne iagttage en hel Skala, der leder bort fra Vidsids Stade. I det følgende gentages de paagældende Paralleler foran Gennemgangen af hvert enkelt Stade[1].

[1] Spørgsmaalet om Angantyr-Listens Ordning er strøjfet af Ax. Olrik i Afhandlingen »Episke Love« (»Danske Studier« 1908, 83), og derefter ud-

I.

Vidsid	Snorri Skaldskaparm. c. 84 (»Søkonger»)	Bragi Ragnarsdrápa	Hyndluljóđ str. 25 ff. (Bugge)
Ætla veold Hunum	Atli		
Eormanric Gotum		Jǫrmunrekr	Jǫrmunrekr
Burgendum Gifeca		Gjúki	(Gunnarr), Hǫgni, Gjúki
Hagena		Hǫgni	
Heoden Glommum	Glammi, Hǫgni	»glamma mun», Heđinn (Hjarrandi)	
Myrgingum	Mysingr		
Hundingum	Hundingr		
Helm	Hjalmarr		
Rædhere	Randvér		Ráđbarđr
Rondhere	(Reifnir)	(Reifnir)	Randvér

førligere drøftet af Birger Nerman i Dissertationen »Studier över Svärges hedna litt.», hvor, som nævnt, »Bagvægtsloven» fejlagtig henføres til Olrik. Jeg har ikke Nermans Afhandling ved Haanden, men troer at mindes, at den ikke egentlig trænger til Bunds i Spørgsmaalet, eftersom han lige saa lidt som Olrik har Øje for Sammenhængen med Vidsid. Her kan citeres, hvad han siger om min Bagvægtslov.

»Olrik har velat förklara förhållandet genom sin(!) bekanta »bagvægtslov». Den primitiva tanken använder klimax som ett av sina förnämsta uttrycksmedel. Det blir därför alltid den siste av de 3 bröderna, som utför dådet o. s. v.; det är alltid den 3:dje i ordningen, som till resultat eller egenskaper, utseende o. s. v., utgör den avgörande motsättningen mot de föregående. Olrik påpekar också, hur hos Saxe Angantyr sättes sist i hela raden. Det är möjligt, att der kan ligga något berättigat i denna tanke. Det vore då antagligt, att det första 4-talet

Hervarđr, Hiǫrvarđr, Hrani, Angantýr,

där Hrani möjligen är sekundärt, ursprungligen varit blott 3, ett tal, som är det vanliga vid »bagvægtsloven» (det är 3 bröder, 3 prinsessor, der utföres 3 försök o. s. v.), och att första steget till Arngrimssönernas skapande varit att tillägga blott tvenne bröder Hervarđr, Hiǫrvarđr, till Angantýr. I följd »bagvægtsloven» borde då Angantýr ha sin givna plats som n:r 3». Det paavises videre, at siden ved Tillæg af 9 Brødre blev A. staaende. Fodnote: »Olrik, Episke love . . sid. 83 . ., tänker icke direkt på hela namnramsan, utan tillämpar sin lag på Hervǫrs tillrop vid Angantýrs gravhög, där blott 4 av bröderna nämnas». — Jeg skal nedenfor paavise, at det oprindelige her netop ikke var et Brødretrekløver, men hele Vidsids Navnemasse, og at Hrani ikke er sekundær, men tilhører Arketypus.

Første Stade, umiddelbart svarende til Vidsid, skimtes kun i halvt udvisket Tilstand. Den mest iøjnefaldende Genspejling af Vidsid indenfor dette Lag er Toppen af Snorres Søkongeliste. Sagtens er den sammenflikket af ham selv paa delvis lærd Vis, men dog er den næppe lavet saa fuskeragtig, som den jessenske »Munk eller Præst» vilde gøre det, og den tør nok opfattes som Afglans af virkelig tilstedeværende Remsebrudstykker, hvis Rækkefølge uvilkaarlig havde indpræget sig i Snorres Hukommelse. Brages Digt og Hyndluljóđ staar paa Overgangen mellem Remse og Fortælling, og Personnavnene, skønt uændret vedligeholdte, har delvis faaet nye Funktioner. Topfiguren Attila er begge Steder tabt, men til Gengæld fastholdes No. 2, Ermanrik. Hos Brage findes Högne, glammi (»Ulven») og Hedin kun brugte som »Kenninger», men deres Sammenhæng med Vidsids tilsvarende Afsnit kan ikke omtvistes; jfr. Sidestykket i Snorres Søkongeliste. Hyndluljóđs Högne er ikke Hedins Modstander, men derimod hjemmehørende i Nibelungsagnet; det er imidlertid klart, at denne nye Persons Indførelse skyldes Tilstedeværelsen af hans Navne i Vidsid. De gamle Led har trukket yngre Aflæggere efter sig: med Gjuke følger hans Arving Gunnar, med Hedin hans Sanger Hjarrande, med Randvér en stavrimende Ledsager Reifner. Vi skal nedenfor se, at baade Hjarrande og Reifner genfindes i Angantyrs Brødreflok.

II.

Vidsid	Kalfsvísa (Snorri, Skaldskaparm. c. 66, »Ryttere og Heste»)
Ætla veold Hunum, Eormanric Gotum . . . . Gifeca	Atli (reiđ) Glaumi, enn Ađils
Hagena Holmrygum, . . Glommum	Hǫgni Hǫlkvi
Fin Folcvalding Fresna cynne	. . . . Fǫlkvi
Sigehere lengest Sædenum veold	Gunnar Gota, enn Grana Sigurđr

Andet Stade, afhjemlet i Kalfsvísas Rytterliste, ligger endnu aldeles tæt op ad Stade I. Det er indlysende, at Formlen »Atli reiđ» (Atle red) slet og ret er en mekanisk Radbrækning af

Formlen »Atli réđ» (Atle regerede) = Vidsids »Ætla veold». Paa Vikingetidens Østnordisk var vestnord. reiđ og réđ faldne sammen. Topfiguren Attila er endnu fastholdt, medens derimod hans Ledsager Ermanrik har maattet finde sig i at nedværdiges til en Hest med det eponyme Navn Goti; han er bleven rykket fra Forvægtpladsen hen til Bagvægtpladsen, hvad der forresten med Hensyn til episk Rang kommer nogenlunde ud paa det samme. Gifeca er bleven afløst af sin Efterfølger Gunnar og gjort til Gotis »Rytter»; heri skimtes endnu det oprindelige Forhold, at Vidsid havde Navnefølgen »Gotum, Burgendum, Gifeca». Attilas saakaldte »Hest» Glaumr er lig med Heodens Folk Glommerne i Vidsid; Sammenstillingen af Atli og Glaumr i Rytterlisten er oplysende, fordi den viser os, at Søkongelistens »Atli, Glammi» ikke er et vilkaarligt Paahit af Snorre, men øst af en virkelig foreliggende Remse. Høgnes »Hest» med det mærkeligklingende Navn Hǫlkvi er selvfølgelig Hagenas Folk Holmrygerne; det er blevet radbrækket ved at rimes sammen med det følgende »Hestenavn» Fǫlkvi, der ligesaa selvfølgelig simpelthen er en Afkortning af Vidsids Folcvalding, Friserkongen Finns Slægtsnavn. Sigurd er en let Omdannelse af Vidsids Danekonge Sigehere = den navnkundige Sikling Sigar, Signes Fader. Vidsid sætter Sigehere midt inde i Remsen, altsaa ikke paa nogen særlig fornem Plads, men hædrer ham til Gengæld ved en hel Verselinje; saasnart han imidlertid omskabes til Nibelungsagnets Hovedhelt Sigurd, er det en Selvfølge, at han maa gøre Krav paa Bagvægtpladsen, og han staar da ogsaa i Kalfsvísa som Rosinen i Pølseenden.

III.

Vidsid	Snorri, Skaldskaparmál, c. 84 (»Søkonger»)
Ætla veold Hunum, Eormanric Gotum	Gautrekr ok Húnn
Burgendum Gifeca	Gjúki, Buđli
Hnæf Hocingum, Helm*	Homarr, Hnefi
Sæferþ . . . . Herefarena	Hyrvi, Syrvi

Tredje Stade, Slutningen af Snorres Søkongeliste, viser os Udviklingen fortsat endnu et Hanefjed videre. Hunnerkongen Attila og Goterkongen Ermanrik fremtræder som de let gennemskuelige Opnævnere Húnn og Gautrekr; Slutstavelsen -rekr stammer endnu fra Ermanriks Navn. Ydermere skimtes Attila i sin Følgesvend Budle, der er Hunnerkongernes episk fastslaaede Stamfader, oldhøjtysk Botelo, efter hvem hele Ætten kaldes Budlunger. Gifeca er til en Forandring ikke afløst af sin Efterfølger Gunnar, men fortsættes direkte som Gjuke; Grunden hertil er tydelig nok Sammenstillingen med Budle, idet de to Navne vedtægtsmæssig udtrykte det ældste menneskelige Lag i Stamtavlerne. Iøvrigt rummer Budle endnu en mekanisk Afspejling af Forbogstaverne hos Gifecas Folk, Burgunderne. Den følgende Søkonge Hnæf fortsættes som Hnefi, og dennes Sidemand Homarr turde være en Sum af *Ho(king) og (Hjal)mar = Vidsids Hocingum, Helm; i Søkongelistens Top har vi paa tilsvarende Sted Helm gengiven netop ved Hjalmar; jevnfør Sagnet om Holmgangen mellem Angantyr og Hjalmar. Slutlistens gaadefulde Hyrvi og Syrvi synes at være en Radbrækning af Vidsids Sæferþ Sycgum .... Herefarena; vi skal nedenfor genfinde Hyrvi som Hǫrvi paa den tilsvarende Plads efter Hyndluljóđs Opremsning af Angantyrs Brødreflok.

Fjerde Stade og de følgende kendemærkes ved, at Vidsids Indledningsfigurer Attila, Ermanrik og Gifeca alle er enten afløste eller sporløst forsvundne. Attila, der allerede i III var bleven til Opnævneren Húnn, udvikles nu videre til Humle = Mester Waces »Humbers roi des Hunus«, der ogsaa spiller en Rolle i det engelske Sagn om Hunnerkampen, idet denne henlægges til Nordengland, og den overvundne Hunnerkonge tænkes at give Navn til Floden Humber. Ermanrik savner en tydelig Afløser i IV a, medens han derimod i IV b ligesom i flere følgende Kilder afløses af Angantyr, hvorom mere nedenfor.

IV a.

Vidsid	Sögubrot (Braavallakæmper; Kursivformer efter Saxe)
Becca Burgendum	Borgar Bel(*g*)i Barri
Breoca Brondingum Billing Ytum	Bui Bramuson Brattr *Iutus*
Gefvulf Fresna cynne Offa Ongle	Enski Ubbi fríski Geyralfr (= *anglicus*)
Ætla Hungar	Hama Hunger Humbli (= Attila)
Rædhere Rondhere Hama	Ragnvaldr Rađbardr (*ruthenus*)

IV a, Listen over Braavallakæmperne, savner i det hele »baade Hoved og Hale», thi Attilas Afløser Humle staar her ikke som Topfigur, men henimod Slutningen, ganske svarende til det løst henkastede Udtryk »Ætlas Folk» i Vidsid III ved Skildringen af Goternes Kamp mod Hunnerne i Weichselskoven. Gennemgaaende svarer Stoffet til Vidsids underordnede Rangklasser, hvoraf Stumper er sammenplukkede paa en Slump og med ofte slemt radbrækkede Navneformer. Vigtigt er det, at der endes med Ragnvald & Radbard Russer = Vidsid IIIs Rædhere & Rondhere; herved slutter IV a sig ret nøje til Stade I.

IV b.

Vidsid	Angantyrkvadet i Hervararsaga, str. 1
Ætla veold Hunum	Ár kvádu Humla Húnum ráđa,
Eormanric Gotum	(Gizur Gautum), Gotum Angantý,
Casere Creacum, ... Denum	Valdar Dǫnum, en Vǫlum Kiar,
Vald (= Casere Valarice, Vis. II)	
(Sveom) Ongendþeov	
Ongle Alevih .... manna modgast	Alrek enn frœkna enskri þjóđi

IV b, Indledningsstrofen til Hervararsagas Kvad om Hunnerkampen, er af større Vigtighed for vor Forstaaelse af Udviklingen. Skønt Personopfattelsen allerede har foretaget et afgjort Skridt bort fra Vidsids Stade, har vi næppe nogensteds ellers den ubrudte Fortsættelse saa klart udtrykt. Den omtalte Strofe, som jeg i min Disputats kalder Humle-Listen, staar med Hensyn til Bygning endnu fuldkommen jævnsides med Vidsid, idet den

nøjagtig ligesom dette Kvad er en episk Hof- og Statskalender. Den eneste væsentlige Forskel er, at medens Vidsid er »Selvtext», er Humle-Listen »Parttext», der tjener som Situationsskildring for en episk Kamphandling; heri er der ikke Tale om Forskel mellem mere eller mindre oprindelig Type, eller, hvis man endelig vil skelne, maa Humle-Listen siges at være oprindeligst[1]. — Med Hensyn til Personforskydningerne, saa er det ved første Øjekast klart, at de gennemgaaende dikteres af den episke Nødvendighed. Topfiguren Humle danner forsaavidt en Undtagelse, som nogen tvingende Grund til Navneskifte ikke kan siges at foreligge; men af den franske og engelske Sprogbrug seer vi, at Skiftet faktisk er meget gammelt. — Goterkongen Ermanrik har med Nødvendighed maattet vige for Angantyr, da denne er en af de vigtigste Handlingsbærere i den følgende Kampskildring; i Virkeligheden er Angantyr lig med Romerstatholderen Aëtius alias Agetius, alias Aequantius (Nennius Hist. Britt. § 56, MS. Vatican.), hvem Vestgoterne ialfald af Navn var undergivne efter hans Sejr over Attila 451. En Hjemmel til at optage ham i Vidsid fandt man i det Forhold, at Fyrsteremsen allerede forlods indeholdt en Person af et næsten tilsvarende Navn, nemlig Sveakongen Ongendþeov, frankisk Angantheo; flygtig seet, tog hele Skiftet sig saaledes nærmest blot ud som en Ændring af Plads. — Det episke Vægtgrundsæt vilde nu ganske vist egentlig have krævet, at Angantyr som fremragende Handlingsbærer kom til at staa enten paa Forvægtpladsen eller paa Bagvægtpladsen, og ikke som Nummer tre. Imidlertid kan vi klart nok skønne de Grunde, der udelukkede ham fra at blive No. 1. For det første var Hunnerkongens Krav paa Førsterangen saa rodfæstet i den fællesgottonske Rangforordning, at det ikke lod sig tilsidesætte, saa længe Præget af Hof- og Statskalender blev tydelig fastholdt. Og for det andet fulgtes Angantyr med en anden fremragende gotisk Handlingsbærer, nemlig Gizurr Grýtingaliði, egentlig »Fyrste for

[1] Paa tilsvarende Maade staar Vidsids Stykke om »Geta» og Fin Folcvalding i en engelsk Lokaloverlevering knyttet til Sagnet om Jydekongen Hengest; men her er Situationsskildringen omlavet til Stamtavletop. Se S. 5.

Greutungerne» dvs. for Østgoterne; her forelaa altsaa tvende G-Stave, medens Sætningen »Gotum Anganty» kun indeholdt een, og efter Stavrimsteknikens ubrydelige Lov var dette enstydigt med, at Gizur maatte have Fortrinet. At Greutungerne i Remsen afløses af Gauter, er kun en uvæsentlig Sceneforskydning. — Den næste Stormagtshersker efter Angantyr er Kiar, hvis Folk her er de Vælske, medens hans Model Casere i Vidsid I hersker over Grækerne; Afvigelsen er ligegyldig, da Romerriget omfattede begge Folk, og i Vidsid II er Casere ogsaa Herre over de Vælskes Rige. — Ordene »Valdar Dǫnum» svarer til følgende Sætninger i Vidsid: »Sigehere lengest Sæ-Denum veold . . Vald Voingum». Her er vi naaede til det underordnede Mellemstykke, hvor Vidsids Navne aldeles vilkaarlig løsrives fra den givne Sammenhæng og forbindes i en ny; forresten er der udvalgt et forholdsvis vægtigt Stykke, da kun meget faa Fyrster i Vidsid I hædres med en hel Linje; jævnfør Stade III, hvor Sigehere bliver afløst af Førsterangshelten Sigurd. Tilslut kommer Stykket om Anglernes Konge, Alrekr den modige; det er paa ganske samme Vis som Ordene »Valdar Dǫnum» sammenflikket af Stykker om to forskellige Stammer, nemlig om Angler og Daner. Baade i Vidsid I og i Humle-Listen indtager det paagældende Stykke Bagvægtpladsen, altsaa en Hædersplads. Men denne Stilling er i Vidsid godt motiveret udfra den angliske Meddelers nationale Standpunkt, hvad der ogsaa understreges tydelig gennem Tilføjelsen af to fortællende Strofer. I Humle-Listen derimod er »den modige Konge» paa Bagvægtpladsen slet og ret en blind Passager, en medslæbt mekanisk Dukke, og det ytrer sig ogsaa derigennem, at han har iført sig sin Nabos Nationalitet. Fra Hunnerkampens Synspunkt indtages den virkelige Bagvægtplads først af Hlǫđr, der omtales strax i næste Strofe; thi han er Handlingens tragiske Hovedhelt, Angantyrs overvundne Medbejler. — Alt ialt maa det siges, at Humle-Listen yder os det lærerigste Exempel paa Brydningen mellem den gamle, fasttømrede Rangforordning og de senere opdukkende, episk-personlige Krav.

V.

Vidsid	Hervararsaga, S. 13 (Angantyr & Brødre)	Örvarodds Saga, c. 14 (Angantyr & Brødre)
Ealhhild, »eastan« of Ongle, Eormanric	Arngrímr g. m. Eyfura (Hyndl.: »austr«)	Arngrímr g. m. Eyfura (Hyndl.: »austr«)
Eormanric Gotum	Angantyr	Angantyr
Cælic Finnum	Sæmingr (= Finner)	
Breoca Brondingum	Brani Brami Barri	Bildr Bue Barre
Billing		
	(Reitner)	
Þyringum	(Tiundr)	(Tindr) Tyrfingr
Ongendþeov		

Femte Stade fører os endelig til vor særlige Undersøgelses Maal, Sagnet om Angantyr og hans Brødre. Hervararsaga og Örvarodds Saga fortsætter den Udvikling, vi allerede har seet indledet i Stade IV b. Medens IV b endnu rent og klart overholder Rammen Hof- og Statskalender, har V lige saa afgjort kastet den overbord; den gamle Fyrsteliste tjener nu kun som Fyldekalk for at skaffe Hovedhelten det nødvendige Relief. Derfor har de delvis uvedkommende Nabofyrster maattet omskabes til »svagere Brødre«; Angantyr med sine Tomandskræfter faar sin antipodiske Modsætning i Tvillingparret Haddingerne, der tilsammen kun tæller for een Mand. — Et ejendommeligt Træk ved Stade IV b var, at den nordiske Helt Ongendþeov sammenblandes med Goternes Herre Agetius (Aequantius) i Gallien, og at Summen af disse to Personer kommer til at staa i Linjen lige efter den hunniske Topfigur. I Stade V er der den Afvigelse, at Ongendþeovs Afspejling Angantyr stadig klart fastholder sin nordiske Nationalitet; men alligevel fastholder han ogsaa den fra den gotiske »Angantyr« arvede Plads foran i Listen[1]. Han bliver ikke mere holdt ude fra Førsterangspladsen af Hunnerkongen, idet denne helt er forsvunden; det er heri, at Udviklingens fortsatte Gang særlig røber sig. — Hervararsagas Sæming næst efter Angantyr er en gængs nordisk Opnævner for Folkene Same og

[1] Allerforrest sætter Örv. de ret uvæsentlige Brødre Hervard, Hjörvard og Hrane, men det maa regnes for en sekundær Forskydning.

Suomi = Lapper og Finner. I Indhold og Plads svarer han endnu nøje til Vidsids Finnekonge; men Udviklingen har medført, at en velkendt nordisk Form har afløst det i Norden ukendte Cælic = finsk Kalev, estnisk Kalevipoeg, der hører til Hovedhandlingen i Nationaldigtet Kalevala. Ydermere synes Stade V forud for Brødrelisten at rumme en ellers næppe nogensteds fremtrædende Afspejling af Vidsids fortællende Indledningsstrofe. Der siges i Vidsid:

Vidsid	Vidsid . . . .
. . . . mid Ealhhilde	. . . . med Ealhhild . . . .
Hredcyninges ham gesohte	Hreidgoterkongens Hjem opsøgte
eastan of Ongle, Eormanrices.	mod Øst fra Angel, Ermanriks Rige
	(el. østfra).

Disse Ord afspejles ganske tydelig i Indledningen til Opregningen af Angantyrs Brødreflok, saaledes som den ældst overleveres i Hyndluljóđ Str. 24 (Bugge):

þeir í Bolm austr bornir váru,
Arngríms synir ok Eyfuru.

Der er ganske vist kun det udvendige Samstem, at begge Lister indledes med Omtale af en Fyrste og en Fyrstinde, hvis Navne stavrimer paa Vokal, og hvis Skueplads er »østerpaa«. Men et saadant digterisk seet helt ligegyldigt Samtræf er mere end tilstrækkeligt til at forklare, hvordan den ene Remse mekanisk voxer ud af den anden. Især maa der lægges Mærke til det fremskudte Udtryk »eastan« = »austr«; tilfældig Overensstemmelse turde her være udelukket. — Navnene i Vidsids Mellemstykke er baade i Hervararsaga og i Örvarodds Saga ret uordentlig eller udvisket overleverede og genfindes klarere i andre Kilder. De med B stavrimende Navne er radbrækkede omtrent indtil Ukendelighed; jfr. Stade VII og VIII. Hervararsaga udelader den til Vidsids Thyringer svarende Person Tyrfingr, der endnu forefindes i Örvarodds Saga. Denne Udeladelse er digterisk vel motiveret, saasnart Formen Thyring ved Sammenblanding er afløst med Tyrfing, der egentlig er Navnet paa den gotiske Angantyrs Folk Tervingerne = Vestgoterne: thi Tyrfing bliver

jo i Sagnet opfattet som Hovedhelten Angantyrs Sværd, og kan da ikke paa samme Tid passe som Navn paa hans Broder. Tvillingparret Haddingerne sidst i Brødreflokken har ikke noget Forbillede i den foreliggende Overlevering af Vidsid, men det turde være en Tilfældighed; thi som mytiske Udtryk for Vandalerne hører de netop fortrinlig hjemme i en saadan Hof- og Statskalender, og faktisk er der i Vidsid ikke en eneste Person, der tydelig kan siges at være af vandalsk Oprindelse. Vi maa derfor formode, at Brødrelisten paa dette enkelte Punkt røber os en Urtext, der var mere fuldstændig end Vidsid, saaledes som vi nu kender dette Digt.

VI.

Vidsid	Hyndluljóđ str. 22 (Bugge) (Angantyrs Brødre)
Becca Gifeca	Gunnarr Balkr
Heoden Glommum Svæfum	Grimr . . skafi Jarnskjǫldr
Þeodric	Þórir
Breoca Brondingum Billing	Bui Brami Barri (Reifnir)
Þyringum	Tyrfingr
Ongendþeov . . Herefarena	Hǫrvi
Hrodvulf (Danekonge)	Hrólfr enn gamli

VII.

Vidsid	Saxe V, 250 (Angantyr & Brødre)
Heoden Rondingum Breoca Brondingum	Brander Biarbi Brodder Hiarrandi
Þyringum	Tirvingar
Ongendþeov Hetver . . Herefarena . . Ongle Alevih	Hiorthuar Hiarthwar-rani Angantir (oldn. Hervarđr, Hjǫrvarđr)

VIII.

Vidsid	Saxe VIII, 377 (Braavallakæmper)	Völuspá (Dværge)	Saxe IV, 178 (Fridlevs Modstandere)
Rondingum	Blend		
Breoca Brondingum	Brand	Billingr Bruni	Broddo
Billing	Micæ cognomen (= dansk »Billing»)	Bildr Buri	Bild Bugo
Fin Fresna cynne			pater Fyn
Þyringum	Thorving		

Jfr. Örvarodds Saga under V: Bildr, Bagi, Barri, Tyrfingr.

Listerne VI, VII og VIII viser os den samme Brødreflok eller Stalbrødreflok i delvis noget afvigende Gruppering.

Hyndluljóđ har i den foreliggende Form udeladt Hovedhelten Angantyr; vi kan af Citatet i Örvarodds Saga se, at han oprindelig har været tilstede, men hans Plads kan vi ikke udregne med Sikkerhed. Den hele Liste fremtræder iøvrigt som en ret mekanisk Fortsættelse af Vidsid uden Forsøg paa Nyordning efter den episke Handlings Krav. Balkr er en Radbrækning, der fjærner sig fra Vidsids Becca endnu længere end Belgi i Saxes Braavallaliste (ovenfor, IV a). Heodens Afløser Hjarrande kaldes her Jarnskjǫldr ɔ: Hjarni skald; jfr. Pontoppidan, »Danske Atlas» V, 260 om Tornby i Vendsyssel: »I Sognet findes en Høj, hvor øverst paa ligger en mægtig Steen, 5 Alne lang, 3 3/4 Alne bred, 1 1/2 Alne tyk, kaldet Hiarne-Steen, hvorunder efter gammel Tradition en Konge skal ligge, som nogle kalde Hiarne, andre Jernskjold». Se herom nærmere i mit Skrift »Vor mytiske Kongerække» 16. Þórir er en Radbrækning af Vidsids frankiske Þeodric. De nærmest følgende Navne er omtrent som i Hervararsaga og i Örvarodds Saga. Men derpaa følger Hǫrvi, der ellers kun kendes fra Snorres Søkongeliste, hvor han indtager en tilsvarende Plads. Og til ham knyttes Danekongen Hrólfr enn gamli, nøje svarende til Hrodvulf paa Bagvægtpladsen i Vidsids Fyrsteliste.

Saxes Fremstilling af Angantyrsagnet er igen en noget anden Type. Istedenfor Jarnskjǫldr forefindes Hiarrandi uændret. Vidsids Folk Brondinger afspejles endnu tydelig i Personen Brander. Endelig er Hovedhelten, som sig hør og bør, stillet paa Bagvægtpladsen, og vi faar derved Nøglen til Forstaaelse af, hvordan det herhen hørende Stykke af Remsen er fremkommet. Den hele Række Ongendþeov-Hetverum-Herefarena-Ongle-Alevih er simpelthen bleven omkalfatret paa vilkaarligste Vis: Folket Hetvarer er blevet til Personen Hervard alias Hjortvar; af Ordene »Herefarena cyning» (»Hærfarernes Konge») er der blevet lavet to Personer, Hjörvard og Rane; til Gengæld er Ongendþeov bleven sammenklappet med Ongle-Alevih, saa at Angantyr i sig optager to Personer samt et Stednavn.

En lille Stump af Vidsid spøger endelig, foruden i Angantyrs Brødreflok, ogsaa helt løsreven i Saxes Braavallaliste, i Völuspás Dværgeliste og i Saxes Liste over Fridlevs Modstandere. Det ejendommelige ved den er Følgeskabet mellem Brand alias Brodd og Billing alias Bild; sidstnævnte er i Vidsid Konge over Varnerne. Kendemærke for Herkomst fra Vidsid er i Braavallalisten den følgende Person Thorving = Thyringer, og i Listen over Fridlevs Modstandere deres Fader Fyn = Friserkongen Finn Folcvalding. Særlig det sidstnævnte Følgeskab maa kaldes afgørende.

Hermed er vi til Ende med vor Mønstring af Vidsids Udløbere i nordiske Remser. Særlig bør det mærkes, hvordan Udviklingen viser os en hel Række Typer, der hver for sig kan tydelig forklares udfra de forud givne Forhold:

A. Humle-Listen; Typen Hof- og Statskalender fastholdt. Hunnerkongen hævder Forvægtpladsen, men Angantyr er fra Midterstykket flyttet hen i Nærheden af ham, til Goterkongen Ermanriks Nabolag.

B. Angantyr og hans Brødreflok. Typen Hof- og Statskalender afløst af Slægtsforbindelse (ligesom ved Fliktoppen i Hengests Stamtavle); Hunnerkongen kastet overbord.
Undertype a, Hervararsaga: Angantyr paa Forvægtpladsen.
Undertype b, Saxe: Angantyr paa Bagvægtpladsen.

V. Angantyrs Nationalitet.

Ovenfor har vi i Almindelighed drøftet Remsernes Navnemasse og den tydelige Væxt i den skematiske Bygning. Det turde nu regnes for tilstrækkelig godtgjort, at Angantyrs navnkundige Brødreflok saa vel som lignende Heltesamlinger fra Braavalla etc. ikke er nogetsomhelst andet end et mekanisk videreslæbt Laan fra Vidsid, efterhaanden udartende til det rene Pulterkammer. Var Tilfældet enestaaende, kunde vi have Lov til at tvivle; men den parallele Udvikling af Jydekongen Hengests episke Ledsagere borger for, at vi ikke tager fejl.

Tilbage staar blot endnu et vigtigt sagligt Spørgsmaal: *hvem var den nordiske Angantyr* eller de eventuelt forskellige Helte af dette Navn?

Hidtil er Spørgsmaalet næsten ikke blevet rejst, naar bortsees fra enkelte Undtagelser saasom Chr. Kiers Skrift »Beowulf» S. 153. Man har højt regnet formodningsvis samtydet den af Starkad fældede Angantyr med den Navne, der kæmper mod Hjalmar og Örvarodd; saaledes f. Ex. hos P. E. Müller i »Notæ uberiores» og hos Ax. Olrik i Salmonsens Konv. Lex., Art. Angantyr. Og ved en saadan Samtydning føres vi ikke synderlig videre i Retning af at udfinde Vedkommendes Nationalitet, thi de ældste Kilder holder den ved begge de omtalte Helte Angantyr aldeles svævende.

Spørgsmaalet bliver kort udtrykt dette: fandtes der kun een nordisk Angantyr, eller fandtes der to eller tre? Nøjere tilspidset: er a) Vidsids Sveakonge Ongendþeov lig med b) Beovulfs do. do. og atter lig med c) Hjalmars og Örvarodds Modstander Angantyr = d) Starkads Modstander Angantyr?

Vi kan vist spare os at drøfte Enheden af a) og b), thi der er ikke fjærneste Sandsynlighed for, at Angelsaxerne skulde have kendt andre Sveakonger Ongen(d)þeov end den i Beovulf omtalte; der findes overhovedet i Angelsaxernes episke Synskres ingen andre Svenskere end Beovulf-Episodens, saaledes som jeg udførligere har paapeget i »The Journal of English and Germanic Philology», XI, No. 4 (1912), 27 [1].

Idet vi gaar ud fra Enheden mellem Vidsids og Beovulfs Ongen(d)þeov, bliver vort første videre Skridt at undersøge, hvorvidt denne Person har efterladt tydelige Minder i den hjemmelfaste svenske Kongerække. Vi iagttager da, at der paa hans Plads i Ynglingatal staar en Person med Navnet Egill, og Sophus Bugge har udtalt, at intet hindrer os i at opfatte det som en Kæleform **Agil-* for **Angil-* = **Anganþjór* = *Ongenþeov*, hvad der tiltrædes f. Ex. af Schück i »Studier i Ynglingatal» 114.

[1] Her er iøvrigt ved en Trykfejl Ordene »Swedes» og »Ongendþeov» udfaldne, saa at Svenskerlisten er bleven rykket sammen med Danskerlisten.

Men med Navnet slipper ogsaa Ligheden op, thi den episke Egill indeholder alt muligt andet end netop det, vi søger. Han udfører ingen andre Heltegærninger end at fly for en Træl og lade sig stange ihjel af en uvan Oxe. Og Snorre siger i Ynglingasaga udtrykkelig om ham, at han var ingen Hærmand, men sad hjemme i Ro; iøvrigt udmales hans Skændsel endnu grovere end i Kvadet. Naturligvis kan Snorre have »kogt Suppe paa en Pølsepind»; men saa meget turde dog deraf fremgaa med Sikkerhed, at nogen kendt hjemlig svensk Overlevering om Heltegærninger af Egill alias *Anganþjór ikke forelaa. Dertil svarer den onomatiske Kendsgærning, at Fuldnavnet *Anganþjór er som blæst bort fra svensk Overlevering. Det optræder ikke i Liljegrens »Runurkunder», og ligesaa lidt i Lundgrens »Personnamn från Medeltiden» (Sv. Landsm. 1892). Naar det drages i Minde, hvor folkekære saadanne svenske Kongenavne som Eiríkr, Jǫrundr, Ǫnundr, Eysteinn ifølge Runestenene er, delvis selv paa vestgötisk Grund, maa det fastslaas, at ovennævnte negative Vidnesbyrd ikke kan skyldes en tilfældig Lakune. Naar en saa navnkundig Sveakonge som *Anganþjór episk og onomatisk glimrer ved sin Fraværelse paa selve Svearikes Grund, da tillader Sagnstatistiken os kun een Udlægning: han maa væsentlig have levet og virket udenfor Svearikes Grænser.

Og netop til samme Resultat føres vi ved at undersøge, hvad der i England fortælles om Ongendþeov, og hvad der i Norge og Danmark fortælles om hans Navne Angantyr.

1. Den engelske Overleverings Ongenþeov er en mægtig Skikkelse, graahærdet i Strid, — det altoverragende Midtpunkt blandt alle Sveafyrster i Beovulf, og den eneste, der værdiges Omtale i Vidsid. Hans Afkom har delvis søgt Tilflugt hos Nabofolket Geaterne, og det er ganske tydeligt, at netop kun ved deres Tilknytning til disse har de vundet Optagelse i den engelske episke Synskres, hvori Svearike ellers er helt blankt; jfr. min ovennævnte Afhandling i »Journ. of Engl. a. Germ. Phil.». Den tragiske Hovedinteresse ved Ongenþeovs Livsskæbne samler sig om hans sidste store Kamp, Beov. 2484 ff.: efter hans Sønners Ind-

fald i Geaterlandet gør Geaterne Gengæld med et Togt til hans eget Omraade; den geatiske Høvding Vonrêds Sønner Vulf og Eofor træffer Ongenþeov og angriber ham i Fællig; Vulf er lige ved at bukke under, da Eofor styrter til og bringer Kongen til Fald. Der kan gættes paa, at Vulf hænger sammen med Vidsids Vylfinger og deres Hersker Helm. I Beovulf 620 kaldes Danekongen Hrodgars Dronning en Helming, og i Ynglinga Saga c. 37 (Fin. J.) kaldes samme Konges Æt for Ylvinger. Herved antydes, at Vylfinger alias Helminger var en Æt, der stod i Svogerskabsforhold til Danekongerne, hvad der passer godt nok til Geaternes Stilling[1]. Vi skal nedenfor se, at Vylfingernes Hersker Helm spores netop i de Overleveringer, der synes at fortsætte Sagnet om Ongenþeov paa nordisk Grund.

2. Saxe IV, 166 har en nøje tilsvarende Kampskildring blot med ændrede Navne: Sveakongen hedder Athisl, og hans Modstandere er de jyske Brødre Keto og Vigo. Sveakongen er en graahærdet, kampøvet Kriger, der har hærget Jylland; Brødrene hjemsøger ham paa hans eget Omraade, og Kampen forløber nøjagtig som ovenfor. Det tilføjes, at Sejerherrerne fik Øgenavn, fordi de brød Holmgangsreglerne ved at kæmpe to mod een; derved kendemærkes Kamphandlingen tilstrækkelig som noget enestaaende. Naar det nu tilføjes, at den i andre nordiske Sagn omtalte Ađils var Ongenþeovs Barnebarn, og at den ældre Navneform *Adgils el. *Adgisl ligger nøje opad Ongenþeovs Kælenavn *Agil — (Ynglingatals Egill), kan vi næppe tvivle om, at der i Beovulf og hos Saxe kun er Tale om en eneste Tildragelse. Adisl har afløst den ældre Overleverings *Anganþjór alias *Agill.

3. Det norske Sagn i *Hyndluljóđ, Hervararsaga og Örvarodds Saga fremstiller Angantyr som en navnkundig Berserk, hvis Fader boer »østerpaa i Bolm» eller »paa Bolm». Paa den danske Ø Samsø mødes han med Stalbrødrene Hjalmar og Örvar-Odd og falder i Kampen mod dem, medens ogsaa Hjalmar bukker under. — Bolm skal ifølge den norske Overlevering ligge ved

[1] Se Bugge, »Helgedigtene» 165.

Norges Kyst, hvad der ikke har nogensomhelst Troværd; det er den sædvanlige Annexion af navnkundige udenlandske Helte. Den eneste rimelige Tydning af Angantyrs Bopæl fører os til Søen Bolm i Sydvest-Smaaland tæt ved den gamle danske Grænse; jfr. min Afh. i Ark. f. nord. fil. XXXIII, 88, og Chr. Kier, »Beowulf» 153 [1]. I Søen ligger den ret store Ø Bolms-ö, og ved Bredden findes en Bygd Angelstad, der paafaldende minder os om Angantyrs Navn, — det vi ellers forgæves har søgt om i Sveriges Sagn og Personnavne. Kamppladsen Samsø stemmer med Saxes Sagn om Sveakongen Adisl, hvoraf vi faar at vide, at denne fældes som Følge af sit Angreb paa Jylland. Endelig Modstanderen Hjalmar minder os om Vidsids Helm, Hersker over Vylfingerne, der atter synes at lede Sporet tilbage til Ongenþeovs Banemand Vulf, jfr. ovenfor.

4. Den danske Folkevise i DGF. 19 fremstiller Angelfyr og hans Modstander Hjelmer Kamp som Sønner af Alf i Odderskær. Medens Hjelmer her bukker under for Angelfyr, bliver denne til Gengæld dræbt af sin egen Fader. Odderskær kan maaske indeholde et Minde om Ongenþeovs Søn Ohthere alias Ottarr [2]; hvor det ligger, siges ikke, men det synes at være udenfor Svearike, eftersom Heltene siges at ride bort derfra for at bejle til Datteren af Kongen i Opsal, dvs. i Upsala.

5. Det danske Sagn om Berserken Angantyr el. Angaterus, Saxe VI, 291, lader ham og hans 8 Brødre voxe op »apud insulam Sialandiam». Hvorvidt deri ligger, at de skal være fødte paa selve Sjælland, veed jeg ikke; jeg skulde være tilbøjelig til at tro, at Forholdsordet »apud» (»ved») ialfald udtrykker, at Saxe ikke har været helt viss i sin Sag. Skuepladsen for Angantyrs Fald er Marken Roliung, og her paa Roelung finder ogsaa hans Overvinder sin Død, Saxe VIII, 406. Ax. Olrik har i »Danmarks Heltedigtning» II, 162, paavist, at dette Sted maa søges ved Rönnebro i det nordlige Skaane, og netop her var der indtil nyere Tid en vedligeholdt folkelig Overlevering af Starkadsagnet,

[1] Ogsaa iagttaget af en svensk Forsker (Nerman?).

[2] Eller skulde det læses *Odderkær og forbindes med Örvar-Odd?

stedfæstet ved de saakaldte Sterkkarlsstene. En saadan Tilknytning til det nordlige Skaane stemmer paa det fortræffeligste med det norske Sagn, der henlægger Angantyrs Bolig til Bolm noget nord for Skaanes Grænse. — I den aftalte Holmgang skal Angantyr og hans Brødre kæmpe mod Helge og Starkad, men det bliver den sidstnævnte, der kommer til at kæmpe ene. Stavelsen Hel- minder om Roden Helm- hos Angantyrs Modstander i Nr. 4 og 5; jfr. Vidsids Helm.

Saa vidt de forskellige Sagnformers Vidnesbyrd om Ongenþeov, Adils og Angantyr.

Vi vender nu tilbage til vort Udgangspunkt, Vidsid, og fastslaar som vort ovenfor vundne Resultat, at Berserken Angantyrs »Brødreflok» øjensynlig er laant fra den Fyrsteliste, hvori Sveakongen Ongendþeov fandtes som et ret underordnet Led; en Parallel fandt vi i Udviklingen af Jydekongen Hengests episke Ledsagere, der ender som hans Stamfædre.

Det vil med andre Ord sige, at den Identificering, som Nutidens kritiske Forskere ikke vover at foretage, forlængst er baade vovet og gennemført af den folkelige Sagnoverlevering. Det er simpelthen indlysende, at i det foreliggende Sagnperspektiv er Angantyr og Ongen(d)þeov efter alle Kunstens Regler identiske. Vi har her en nøje Parallel til den genealogiske Samtydning af den »danske» og den jyske Hengest.

Et andet Spørgsmaal er det, hvorvidt Folkeoverleveringen som saa ofte kunde have taget fejl. Det er klart nok, at den nordiske Angantyrs overleverede Slægtsforbindelse med den gotiske Angantyr (= Aëtius) er vilkaarlig; derfor er det naturligvis paa Forhaand ogsaa meget muligt, at Ligningen Angantyr = Ongen(d)þeov kunde være fejlagtig.

Jeg mener imidlertid, at hvis man vil vrage den af Folkeoverleveringen gennemførte Samtydning af Ongenþeov og Angantyr, da har man den Pligt at vise Sandsynligheden for, at flere omsværmende navnkundige Krigere med Navnet *Anganþjór har gjort de danske Farvande usikre netop i Heltetiden. Man maa

med andre Ord gennemføre en *sagnstatistisk Vejen og Maalen*, og det har man hidtil *ganske undladt*.

For nu at oprette det forsømte, vil vi prøve at forme de Vilkaar, som de forskellige *Anganþjór'er maa opfylde, for at de skal kunne gøre Krav paa at regnes for oprindelig forskellige Personligheder.

a. Deres Navn maa høre til Klassen »Allemandsnavne», som enhver frit opfunden nordisk Helt til enhver Tid kunde pyntes med.

b. Deres Hjemsteder og Egenskaber maa enten være saa skarpt kendemærkede som forskellige, at de udelukker enhver Tanke om Enhed, eller ogsaa i den Grad vagt fremstillede, at de ialfald ikke frembryder noget fast Holdepunkt for Identificeringen.

Prøver vi os nu frem med disse Forudsætninger, vil vi hurtig finde, at de ingenlunde holder stik i foreliggende Tilfælde.

Navnet Anganþjór er saa langt fra at være nordisk Allemandsgods, at det overhovedet maa stemples som unordisk; ligesom Navnene Aun og Adils synes det at røbe en saxisk eller tysk Indflydelse, der særlig ytrer sig hos Ynglingeætten. Leddet *Angan-* findes ellers aldrig brugt i nordiske Navne, medens det derimod er ret udbredt hos Tyskerne; jævnfør Förstemann, »Altdeutsches Namenbuch», med 13 forskellige Sammensætninger, hvoriblandt ogsaa Angandeo = *Anganþjór. Jeg kender kun een historisk Nordbo med Navnet *Anganþjór eller Angantyr nemlig en dansk Konge Ongendus i 9. Aarh. Af Linds »Norsk-isländska dopnamn» framgaar, at Eddaens Angantyr kun har Efterfølgere i opdigtede *Fornaldarsagaer* (om Thorst. Vikingsson, Hrom. Greipsson, Halfd. Brönufostre, Fridthjof). Det er værd at lægge Mærke til, at Ongendus i Tid følger kort efter den episke Ongenþeov og har Hjemstedet Danmark, ikke Sverige, hvad der tyder paa Sammenhæng med Sagn om den episke Forgængers Virken paa denne Skueplads; man kunde endog fristes til i Stavemaaden *Ongen-* at se en direkte Indflydelse fra den engelske Sagnover-

levering. — Alt ialt maa det siges, at Sandsynligheden for flere af hinanden uafhængige nordiske Helte med Navnet Angantyr viser sig at være mindre end Nul.

Med Hensyn til det geografiske, saa kan Forholdet mellem Heltene Ongenþeov, Adils og Angantyr udtrykkes, som følger.

1. Beovulf. Sveakongen Ongenþeovs Afkom søger oftere Ophold hos Nabofolket Geaterne, altsaa udenfor Svearike.

2. Dansk Sagn. Den med Ongenþeov episk nøje samstemmende Ad(g)ils gør Angreb paa Jyderne.

3. Norsk Sagn. Angantyr boer »østerpaa i Bolm», dvs. ved Bolmsøen nær det middelalderlige Sveriges Sydvestgrænse mod Danmark. Skuepladsen for hans Fald er Øen Samsø ved Jydernes Land.

4. Dansk Sagn. Angelfyr af Odderskær drager ud for at bejle til Opsal-Kongens Datter, dvs. bejler til Herredømmet over Svearike, men tænkes samtidig at bo udenfor dette Land.

5. Dansk Sagn. Angantyr fødes »ved Sjælland», bejler til en dansk Kongedatter Helga og falder paa Roliung i Skaane.

Sammenligner vi disse Vidnesbyrd, vil vi finde, at de ganske vist ikke giver nogen ensartet, fast Stedfæstelse, men at de paa den anden Side heller ikke er uforligelige. De kan siges at samstemme om, at Helten hører hjemme i et Grænseomraade mellem Danmark og Sverige, og at hans Slægts Virken for en væsentlig Del falder udenfor det egentlige Svearike. Et saadant Vidnesbyrd giver afgjort intet Grundlag til at vrage den i Sagnoverleveringen foreliggende Samtydning af Ongenþeov og Angantyr.

Med Hensyn til Handlingen, da iagttager vi det fælles Træk hos alle Sagnformerne undtagen No. 2, at Striden drejer sig om en Kvinde. Det er selvfølgelig et Allemandsmotiv, men det har dog sin Interesse at fastslaa, at Udgangspunktet for Bejlermotivet allerede er tilstede i Beovulf, hvor ellers Kvinder spiller en saa fuldkommen underordnet Rolle. Iøvrigt er det klart, at No. 1 og 2 udtrykker een og samme nøje særprægede Type, »den graahærdede Sveakonge Ag:s Fald i Kampen mod to »ʒeatiske»

Brødre», og i selve Sagnoverleveringen 2 bliver Motivet udtrykkelig stemplet som enestaaende.

At No. 3 og 4 skulde være uafhængige af hinanden, har endnu ingen Forsker vovet at paastaa, thi Ligheden mellem Modstandernes Navne Angantyr-Hjalmar og Angelfyr-Hjelmer taler et altfor tydeligt Sprog. Men i Virkeligheden er der her langt større Forskel paa Handlingens Skildring end mellem No. 1 og 2.

Skildringen i No. 5 danner atter en særskilt Type, men her lader Brødreflokkens Optræden skønne, at det i Virkeligheden drejer sig om samme Angantyr som i No. 3; vi har ogsaa seet, at Modstanderen Helge minder om Elementet Helm- hos Angantyrs Modstander Hjalmar i No. 3 og 4.

Selv om Enheden i Handlingen kort sagt ikke er meget stærkt iøjnefaldende, saa er der alligevel ligesaa stort Samstem mellem No. 1 og No. 3, som mellem No. 3 og den dermed utvivlsomt sammenhængende Variant No. 4. I No. 1 kæmper Ongenþeov med to Brødre, hvoraf den ene er nær ved at bukke under; i No. 3 kæmper Angantyr med to Stalbrødre, hvoraf den ene efter hans Fald døer af sine Saar; i No. 4 fælder Angelfyr først sin egen Broder og fældes derefter af sin egen Fader. Da et blot og bart Navnesamstem regnes for tilstrækkeligt til at samtyde de himmelvidt forskellige Kamphandlinger i No. 3 og 4, skulde det synes en tvingende nødvendig Slutning, at vi ogsaa maa samtyde No. 1 og No. 3, hvor det vigtigste Navn stemmer endda nøjagtigere endnu, og hvor Kamphandlingen ialfald røber mere end tilstrækkeligt Samstem.

Resultatet bliver da dette: ligesom i Spørgsmaalet om den »danske» og den jyske Hengest viser der sig ikke at være nogensomhelst Grund til at vrage den i Sagnoverleveringen foreliggende Samtydning: Sveakongen Ongenþeovs Enhed med Berserken Angantyr i Bolm maa herefter regnes for en Kendsgærning.

Er vi først naaede saa vidt, da vil vi se, at der aabner sig Mulighed for udaf det mekanisk forplantede Remsekvad at skrælle en haandgribelig historisk Kærne.

Og Kærnen bliver da at søge i de episke Stedfæstelser Bolm og Roliung; det vil sige: vi faar Skuepladsen for Ongenþeovs Virken henlagt til Sveriges sydvestlige Grænseomraade mod Danmark. Her kan Stednavneforskningen hjælpe os videre. Jeg har allerede paa andet Sted tidligere omtalt, at der ifølge Stednavnenes Vidnesbyrd løber en upsvensk Bosættelse sydvest paa langs Venern og til Götaelvens Munding og derfra mere spredt østenom Halland til Bolm-Bygden omkring Angelstad, se »Förhandl. vid sv. Filolog- och Historikermötet i Göteborg 1912», 83, og »Ark. f. nord. fil.» XXXIII, 88. Her kan jeg ikke indlade mig paa det vidtløftige Stednavneproblem, der vilde føre altfor vidt. Jeg vil blot til Slutning udtale, at mine Resultater vedrørende Ongenþeov og Angantyr i Bolm anviser den svenske Stedforskning en Opgave, som den ikke i Længden kan undslaa sig for at tage fat paa.

Gudmund Schütte.

Små bidrag till fornsvensk grammatik.

1. Sen fsv. *-oman* i dat. plur. best. form.

En märklig språkegendomlighet i den Linköpings stiftsbibliotek tillhöriga handskriften T 181, utgiven av Geete som del 5 av »Sv. Medeltids-postillor», är att substantivens bestämda form i dat. plur. ofta ändas på *-oman*, t. ex. *iudhoman* i st. f. och jämte *judhomin* (*-omyn*), *iudhomen*. — Handskriften, vars innehåll utgöres av en helt visst i Vadstena utförd postilla, har tillkommit under senare hälvten av 1400-talet, väl snarast mot århundradets slut, se utg:s efterskrift, s. 246 f.

Utgivaren har (s. 248 f.) riktat uppmärksamheten på nämnda ändelse och lämnat en del faktiska uppgifter därom, vilka dock kräva beriktigande.

För frågan om svensk dialektutveckling på en viktig och mycket uppmärksammad punkt synes ändelsen *-oman* ega icke ringa betydelse. Därför torde samtliga i handskriften förekommande fall av ifrågavarande böjningsform förtjäna att meddelas.

A) *-omin* (*-min*)[1]: *brødhomyn* 229, 18; *daghomyn* 108, 6; *doromyn* (dörren) 237, 1; *dyæknōmȳ* 112, 14; *døpilsomyn* 124, 27; *forfædromȳ* 175, 28; *gærningomȳ* 234, 23; *hedninghomyn*, *-ȳ* 94, 6, 30; *jud(h)omyn* 238, 24; *-omȳ* 91, 3; 94, 8; 236, 2; *-omī* 237, 27; *karomȳ* 96, 15; *keromalomyn* 234, 21; *klærkomyn*, *-ōmyn* 136, 28, 137, 4; *køpstadomȳ* 183, 28; *lønomyn*, *-ȳ* 95, 23; 158, 11; *munkomyn* 120, 5; *mæstaromȳ* 110, 28; *ord(h)omȳ* 31, 3; 153, 31; 215, 17; 235, 19; *scriptamalomȳ* 110, 18; 224, 30; *stenomȳ* 193, 10; *swenomȳ* 214, 16; *swimomȳ* (läs *swinomȳ*) 213, 11; *træmin* 4, 14; *ænglomȳ* 142, 19.[2] — Inalles **34** ex.

---

[1] Där den tryckta texten angiver förkortad skrivning av nasaltecken i handskriften, återställes här dennas beteckning (dock blott vad ändelser angår).

[2] Huru är (*en aff*) *mæstaranū* 204, 21 att fatta? I det följande tages ingen hänsyn till denna form.

B) -omen: *dyæfflomen* 12, 32; 68, 9; *iudomen, iudhomē* 73, 20; 94, 29; *klærkomē* 135, 27; *køpmannomen* 120, 19; — dessutom de abnorma skrivningarna (*en aff*) *prophetamē* 50, 20, för *-omē*, och *skionen* 20, 10, utan tvivel att ändra till *skiomen* = *skyomen*[1]. — Inalles **8** ex.

C) -oman: *aldromā* (åldrarna) 163, 21; *brødhomā* 229, 13; *brødromā* 118, 32; *choromā, corōmā* (änglakorerna) 38, 16, 19; *dyæfflomā* 175, 10; *feherdhomā* 51, 5; *forældromā* 138, 16; *fyscomā* (piscibus) 228, 7; *gerninghomā* 7, 16; 16, 15; *handomā* 126, 27; *iudhoman* 6, 31; *karomā* (kärlen) 113, 25; *kenneswenomā* 227, 28; *kompanomā* 188, 13; 225, 20; *laghomā* 8, 24; *liknilsōmā* 215, 6; *lutoman* (partibus) 85, 22; *lønomā* 154, 24; *munkōmā* 80, 19; *mæstaromā* 34, 13; *ord(h)omā* 10, 25; 21, 14; 29, 10; 30, 9; 51, 18; 137, 14; *ordhōma*, av utg. rättat till *ordhomā* 9, 9 (jfr 240⁸); *patriarchomā* 118, 30; *pinaroman* 85, 14; *prestomā* 118, 9; 239, 27; *prophetomā* 93, 3; 123, 27; 235, 10; *scriptamalomā* 222, 11; *skyomā* 13, 20; 43, 7; *styærnomā* 13, 11; *syndhomā* 178, 16; *teknnōnā*, av utg. rättat till *teknomā* 17, 12 (jfr 240²²); *j vplandhomā* (i Uppland) 141, 4; — dessutom den abnorma formen *scriptamalūnā*, av utg. rättat till *-ūmā* 201, 20 (jfr 245⁹). — Inalles **45** ex.

Detta material jävar tydligen Geete's uppgift (s. 248), att änd. *-oman* brukas »så godt som konsekvent», *-omin* och *-omen* däremot blott »någon enstaka gång». I verkligheten träffas de senare formerna tillsammantagna ungefär l i k a ofta som den förra, noga räknat i resp. 48 och 52 % av fallen. Men olika textpartier visa högst olika relativ frekvens, något som förklarar Geete's felaktiga uppskattning. Texten b ö r j a r med ett parti, s. 3—90, där *-oman* har tredubbel majoritet eller 21 fall av 28 (5 *-omen*, 2 *-omin*)[2]. Det är betecknande, att *-omin* här är ytterst svagt företrätt, med 2 fall av 28. — De följande 20 sidorna (91—110) visa en tvär omkastning: just den gamla normalformen *-omin* blir nu dominerande med 9 fall mot 1 för vardera kon-

[1] Jfr *skyomā* (skyarna) 13, 20; 43, 7.

[2] De första sidorna av texten (s. 3—10) visa en ännu starkare övervikt för formen *-oman*.

kurrenten. I hela det återstående textpartiet (s. 121—239) råder däremot (med små skiftningar) jämvikt mellan *-omin* och *-oman* med 23 fall vartdera; *-omen* med 2 fall träder alldeles tillbaka.

Vår kodex är enligt utg. (s. 248) skriven av samma hand. Förklaringen till den skiftande relativa frekvensen av nämnda böjningsformer kan då icke gärna vara annan än att formen *-oman* tillhört skrivarens egen dialekt och att han i början av sitt arbete lämnat denna tämligen fritt spelrum på ifrågavarande punkt, men i fortsättningen med växlande framgång korrigerat sig efter sitt original och omgivningens litterära språkvanor. Därigenom kom *-omin* till heders [1]. — Ovisst är, huru sällsyntheten av det senare språkets normalform skall förklaras; den visar sig blott i. 8 fall på 87 och nästan uteslutande i textens första parti. I skrivarens eget språk har den antagligen icke haft något egentligt stöd.

Det vore av intresse att kunna dialektiskt lokalisera ändelsen *-oman*. Då det av andra skäl är sannolikt, att handskriften utförts i Vadstena, så har man en värdefull hållpunkt för nämnda forms lokalisering i en notis från omkr. 1680 hos Aurivillius, Gramm. Suec. Specimen [2], s. 77: »Hodie apud Ostrogothos sylvestres *backoma*», vilken form anföres som motsvarighet till den (då föråldrade) skriftspråksformen *backomen*. Detta *-oma* utgår naturligtvis från äldre *-oman*, såsom östg. *nåla* från äldre **nalan* av *nalin* o. s. v.

Men skall man antaga, att ändelsen även tidigare varit begränsad till Östergötlands skogsbygd? [3] Om den varit allmänt östgötsk, så är det i varje fall underligt, att den, såvitt hittills blivit bekant, icke uppenbarat sig i något annat av de många skriftalster, ungefär samtida eller senare, som bevisligen

[1] Det skulle måhända löna sig att undersöka, huruvida även andra språkegendomligheter förete en liknande fluktuation och fördelning inom handskriftens olika delar.

[2] Utg. av Stjernström 1884.

[3] Snarast äro väl landskapets norra skogstrakter åsyftade av Aurivillius.

härstamma från Vadstena [1]. Spörsmålet måste här lämnas oavgjort.

Antagandet, att ändelsen *-oman* utgår från äldre *-umin*, styrkes av det förhållandet, att även andra former i vår handskrift förete en utveckling av obetonat *-in* till *-an*, vilket redan har blivit framhållet av Hjelmqvist i Pippings Stud. IV. 3, s. 33. Växlingen *-omyn*, *-omen*, *-oman* har sin fulla motsvarighet i växlingen *thennyn*, *thennen*, *thennan* i nom. sing. fem. och nom.-ack. pl. neutr. [2], t. ex. a) *thennyn glædhin* 214, 13; *thennyn ordhin* 16, 10; 36, 20; 37, 12; 44, 5; 89, 26; 230, 17; 231, 3; — b) *thennen ordhin* 101, 29; — c) *thennan ordhin* 191, 23; 221, 11; 224, 21 [3]. Andra fall äro *wexan* (»en wexan jomfru») 176, 13, för *væxin* 'fullvuxen'; *bundhan* 133, 1; 173, 1, för *bundin* 'kärfve' (se Hjelmqvist, a. st.) [4].

Att ändelsen *-oman* utanför Östergötland haft en icke ringa utbredning, synes framgå av ett par spridda antydningar. Ett exempel *Kareloman* 'åt Karelerna' har jag antecknat från Finlands medelt.-urkunder utg. av Hausen I, 303$_8$, där det råkas i en avskrift från 1500-talet bland Björneborgs stads acta i Sv. riksarkivet [5]. Det står dock tills vidare isolerat (i urkunden finns intet annat fall av dat. pl. best. form).

Däremot återfinnes med stor sannolikhet den sökta formen i Orsa-målets *-uma*, t. ex. *kulluma*, *krippuma* 'åt flickorna, åt

---

[1] Ur Vadstena klosters jordebok, utg. av Silfverstolpe, har jag antecknat följande hithörande fall (exemplen äro troligen icke fullständiga; de förekomma i det hela mycket sparsamt):

a) **1447** *bodhomen* 9, 13; *landbomen* 11, 17; 21, 9; 51, 7; 60, 18; 255, 14; 269, 32; 270, 4; *ladbonen*(!) 269, 12; *vppa Hwenomen* 138, 8; *laxakorumen*(!) 'laxkaren' 98, 21; — **1500** *landbomen* 136, 16; *gardhomen* 43, 24; *æghomen* 211, 8.

b) **1447** *landbomom* 136, 24; 141, 17; 235, 26; *gardomom* 169, 13; — **1466** *landbomom* 188, 11; 284, 8, 18, 28, 33; 286, 9; — **1480** *land(a)bomom* 60, 24; 108, 20; — **1500** *landbomom* 62, 12;

c) **1500** *wassomon* 'vassarna' 72, 32.

[2] Denna exempelsamling avser icke att vara fullständig.

[3] Därjämte *thenna*, som kan förklaras på mer än ett sätt, t. ex. *thenna ordhin* 44, 14; 44, 23; *all the jærtekn thenna ok flere* 228, 30.

[4] *nidhin* 45, 11 för adv. *nidhan* är säkerligen rent skrivfel, icke »omvänd skrivning».

[5] Originalet var en Åbo-urkund av år 1365.

barnen' (utan artikel *kullum, krippum*)[1]. Visserligen kan invändas[2], att fornsvenska former av typen *nalin* nom. fem. sing., *bordhin* pl. neutr. osv. i detta mål uppträda med ändelsen *-i* eller *-e*, t. ex. *noli, -e, bordi, -e*[3]. Men å andra sidan är det i och för sig icke överraskande, om fsv. *-in* i *bordhumin* (Orsa *borduma*) fått en annan utveckling än i *bordhin* (Orsa *bordi*): olika betoning och ljudomgivning lämna rum för olikartad förändring, vilket givetvis icke hindrar, att utvecklingen på andra håll kunnat försiggå likformigt i båda fallen, t. ex. i äldre nsv. skriftspråk *bordomen* såsom *borden*, äldre östg. *backoma* såsom nuvar. östg. *bóla* (»tjockt» *l*) 'borden'. Faktorer av fonetisk och dialektgeografisk art, blott delvis utredda, komplicera frågan om utvecklingen av fsv. obetonat *-in*. Här kan blott hänvisas till de utförliga framställningarna av Wigforss Södra Hallands folkmål, s. 496—504, och Noreen Vårt spr. III, 415—423, där även tidigare undersökningar av Beckman, Hesselman, Lindroth o. a. refereras.

2. Fsv. *han* 'hon'.

I Östgötalagens huvudhandskrift råkas 5 ggr nom. sing. fem. *han* i stället för *hon*. Emil Olson Östgötalagens ljudl., s. 23 f., yttrar om formen *han*: »Föreligger en gutnicism? .... Sannolikast är väl dock, att dessa former bero på felskrifning». Pipping Guta lag, inledn., s. CVIII, uttalar sig obestämt, och Kock, som bl. a. i denna tidskrift, bd XXIV, 187, 192, och i Umlaut u. Brechung, s. 163, diskuterar fgutn. *han* 'hon', går med tystnad förbi Ögl:s motsvarande form. Tvivlet på dennas realitet är berättigat, så mycket mer som huvudhandskriften (A) saknar stöd av övriga handskrifter[4].

---

[1] Se J. Boethius Orsamålet 1, s. 85 (1918), där dock ändelsens historia icke beröres. — Jfr densammes »Sägner m. m. från Orsa», s. 16, 18, 22, 24 osv. (Meddelanden från Dalarnes Fornm.-förening II).

[2] Samma anmärkning kan göras beträffande finländska dialekter i förhållande till den ovan anförda dat. pl. *Kareloman*.

[3] Boethius, anf. arb., s. 41 f.

[4] Emot *han* i A svarar *hon* 1 g. i BH, 2 ggr i BF, 2 ggr i BFM.

Emellertid synes ett fsv. *han* 'hon' vinna i trovärdighet genom följande exempel, som jag tämligen tillfälligtvis har stött på och som därför sannolikt kunna ökas vid noggrannare eftersyn[1]:

Alex. v. 6750 »minerwan gudh kallin i for thy | at *han* fan margha synder aff ny | i halden hona faghra...»; — ib. v. 6794 »Cererem hedhrin i for thy | *han* fan korn først vnder sky | fore buksens gudh hedhrin i henne»; — ib. v. 6804 »Wenerem ... *han* ær idhar gudh ... skørlimpnaz modher hon første ær»; — ib. v. 7334 »... a ena heedh | *han* war badhe langh oc bredh | hænna nampn ...»;

ur Ivan Lejonr., alltså ur samma handskrift som Alex. (Holm. D 4, 1430—50), har antecknats 2 ex., v. 933 och 1328;

i Mechtilds uppenb. (cod. Holm. A 13, c. 1500) träffas 3 ex.: s. 316^{29}, $319^{25, 28}$ (se rättelser i Geete's ed., s. 373 f.);

i Sv. Medelt.-post. V, 133^{31} (hskr. från slutet av 1500-t., sannolikt från Vadstena) »thera røsth *han* skal spredha sik»[2]; — s. 25^{8} »(mænniskian ...) *han*»; — s. 26^{9} »(mænniskio ...) *han* vil ey», men i nästa rad »ey forma *hon* ... haffuir *hon*»; — s. 222^{31} »(en vsul syndugh mænniskia ...) *han*», men 3 rader senare fortsättes med *hon*; — s. 145^{21} »(mænniskia ...) *han*», men så fortsättes med *hon* rad 23, 24, 25[3].

De framdragna exemplen synas stödja, men bevisa icke tillvaron av ett fsv., närmast östgötskt *han*, motsvarande fgutn. *han*, *haan* 'hon'. Exemplen äro tydligen av olika värde, och deras antal imponerar icke i förhållande till den höga totalfrekvensen av pron. 'hon'. Men å andra sidan är det icke att vänta, att den förutsatta formen i konkurrensen med normalformen *hon* synnerligen ofta skulle komma till synes i skrift: den måste ha varit utpräglat dialektal, och den led av den stora praktiska olägenheten att enligt normal ortografi sammanfalla med mask. *han*[4].

---

[1] [Ytterligare ex. hos Kock Sv. ljudh. III, 178, R. Pipping Erikskr. ljudl., s. 5 f.]

[2] Jämte *røst* fem. finns visserligen också *røster* mask.

[3] Möjligen kan dock *han* när det syftar på *mænniskia* fattas som mask.: 'människa, homo' är ju språkligt sett »naturligt» maskulinum.

[4] Den fgutn. ortografien medgav att skilja mellan *hann* m. och *han* f., vilken beteckning är nästan konsekvent genomförd.

För Östergötlands och Gotlands gamla språk äro obestridligen åtskilliga märkliga särdrag gemensamma [1]. Nya fynd få avgöra, om formen *han* 'hon' med säkerhet kan läggas till de förut konstaterade.

3. Fsv. *hualkin* 'hvilken'.

I två av en och samma hand skrivna textfragment, som utgivits av Geete i »Helige mäns lefverne» efter Uppsala univ.-bibl:s hskr. C 24, Vadstena-codex från förra hälvten av 1400-talet, förekommer pronomen 'hvilken' i den märkliga stamformen *hualk-*, nämligen: s. 248^{5} »birgitto. til hualka han sagdhe»; s. 250^{10} »ena bok i hualke alla hans synde»; s. 250^{16} »palacium j hualko war hærra» — således 3 ggr i en text, som fyller endast 3 trycksidor [2].

Utgivaren emenderar till resp. *huilka*, *-e*, *-o*, men anför handskriftens former i noterna efter texten, s. 251 [3].

Om textändring här överhuvud får anses tillåten, borde den åtminstone resultera i resp. *hulka*, *-e*, *-o*, ty 'hvilken' har i dessa textfragment äljest stamformen *hulk-* (*hulka*, *-om* s. $247^{15, 17, 18}$, 248^{29}), aldrig *huilk-*. Men ändring är knappast försvarlig. Om skrivaren verkligen åsyftat vare sig *huilk-* eller *hulk-* eller annan äljest betygad variant därav, så förefaller skrivningen *hualk-* — 3 ggr upprepad — obegriplig.

---

[1] Se H. Pipping Runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna, s. 63, Guta lag, inledn., s. CVI ff.; Emil Olson Östgötal. ljudl., s. 18, 23, Östgötalagens 1300-tals-fragment, s. XLIII, CXLIII f.

[2] Vad för form har pron. 'hvilken' i de icke utgivna partierna av nämnda hskr.?

[3] Det i Sv. Fornskriftsällskapets texteditioner av ålder tillämpade förfarandet att meddela textändringar, varianter o. d. först efter den avtryckta textens slut och det utan någon som hälst hänvisning från textstället till noten medför allvarlig skada. Mången värdefull språkform har därigenom råkat i ett oförtjänt skymundan och blivit föga eller icke alls beaktad, och tvärtom har mången genom textändring tillkommen form fått gälla som handskriftlig. Den kritiska apparaten bör ha sin plats fortlöpande under texten. En ändring är av nöden.

Huru *hualk-*, tagen som faktisk språkform, skall förklaras, därom är jag villrådig. Jag inskränker mig därför till en hänvisning till den sena fornnorska formen *hualken* i ett Oslo-diplom av år 1475, varom Skulerud har yttrat sig i denna tidskrift, bd XXVIII, 230 f., 250 f. Hans förklaring finner jag icke övertygande.

4. Fsv. *thort* 'du tör'.

Söderwall Ordb. II, 720 meddelar från KL 2 citat av *thort*, 2 sing. pres. av *thora*. Han anmärker, att *thort* i båda fallen står framför pron. *thu*.

Att *thort thu* likväl icke är blott och bart en skrivvariant för *thor thu*, framgår av exemplet »thu *thort* aldrigh gøra . . .» i Skrifter till uppbyggelse, s. 28[22], efter en Vadstena-handskrift från tiden närmast omkring år 1500.

Formen *thort* är påtagligen en analogibildning efter 2 pers. sing. av pret.-presentia, t. ex. *kant*, *skalt*, på samma sätt som den vida äldre och vanligare nybildningen *vilt* 'du vill'. Verbet *thora*, liksom *vilia*, visar i betydelse en nära frändskap med de många »hjälpverben» av nämnda formgrupp. Denna frändskap manifesterar sig formellt i nybildningarna *thort* och *vilt*.

5. Sen fsv. *twam* 'duobus'.

Dativen av räkneordet 'två' lyder hos Peder Månsson *twam*, en i fornsvenskan äljest okänd form. Den råkas åtminstone 3 ggr: s. 254[17] (Geete's utg.) »fran twam æller trem hønom»; s. 302[20] »aff twam stokkom»; s. 311[14] »aff twam qwistom» [1]. [Jfr nu dat. pl. *twom* i Lat.-sv. glossar. eft. cod. Ups. C 20, utg. av Neuman, s. 189, 19.]

Nybildningen grundar sig tydligen på den gamla ack. *twa*, som hos Peder Månsson tillika är nominativ (t. ex. s. 301[4] *twaa*). På samma sätt har den mycket äldre nybildningen dat. *þrem* i stället för den ursprungliga formen *þrim* utan tvivel sin egentliga utgångspunkt i nom. *þre* och ack. *þre(a)*, om ock dat. *twem* kan tänkas hava i någon mån medverkat.

[1] Troligen är *twam* den uteslutande brukliga formen hos Peder Månsson. Dock har jag mera noggrannt genomgått endast s. 1—320 av Geete's utgåva.

Den gamla dativen *twem* hade lätt att bestå, så länge den ägde stöd av nom. *twe*. Men när denna, såsom förhållandet är i Peder Månssons språk, hade blivit undanträngd av den ursprungliga ack. *twa*, vilken alltså blev paradigmets härskande form, var det en naturlig konsekvens, att *twem* ersattes av *twam*. Den sålunda uppnådda böjningen *twa—twam* ägde den dubbla fördelen av uniformitet inom sig och av konformitet med det nästföljande räkneordets böjning *tre—trem* (jfr *trem* Peder Månsson, s. 254^{17}, 319^{17}).

6. Ett specialfall av fsv. *-or* för *-ər*.

Det av Isak Collijn upptäckta och i Samlaren 34:e årg., ss. 290—293 utgivna fragmentet av en fornsvensk postilla — enligt utgivaren från 1400-talets förra hälft — betecknar visserligen i allmänhet[1] ordslutet *-ər* (*r̥*) med *-er*, t. ex. skapadher; heter; vidher-, nidher-, sigher, blinder; valdogh*er*; biudh*er*; styrker (subst.); hælder; vmuændher — inalles i 37 fall[2], vartill komma vnder- 3 ggr och ept*er*, ept*er*-, æpt*er*- 5 ggr, vilka, ehuru ursprungligen tvåstaviga, på grund av sin fakultativa enstavighetsbetoning k u n n a vara likställda med förutnämnda former vad ordslutets beskaffenhet angår.

Men det som eger ett visst intresse är att också skrivningen *-or* råkas några gånger, nämligen i 5 fall: *liwor* 'lever (pres.)' s. 292^6, *blifuor* 'blir' s. 293^{11} bis och *owor* 'öfver' s. 290_5, 293^7 — det sista, ursprungligen tvåstaviga ordet medtages såsom utan tvivel likställt med övriga i betoning[3]. Denna — i stort sett mycket sällan framträdande — kvalitet hos »parasitvokalen» framför *-r* har som bekant visat sig i regel vara beroende av ett *o* i föregående stavelse, t. ex. *goþor*, *naþoghor* (Kock Fornsv. ljudl., s. 295 f., Noreen Aschwed. Gr., § 161, anm. 5). På formen *owor*

---

[1] En rent isolerad skrivning är *støtir* s. 291^{15} (= *støtter*); — *æptr* s. 290_{12} är en felskrivning.

[2] Därav 16 fullt utskrivna i hskr., medan i återstående 21 fall hskr. brukar förkortade skrivsätt, vilka av utgivaren antytts med *-er*, *-er*, *-er*.

[3] Jfr därom t. ex. Kock Alt- u. neuschwed. Acc., ss. 55, 265.

vore ju denna förklaring tillämplig, men emot densamma ställa sig, å ena sidan, de i vårt fragment icke mindre än 5 ggr mötande formerna på *-ogher* (nom. sing. mask., t. ex. *wærdhogher* s. 291_5), dessutom ordet *offer* s. 292_5 (jfr *offor* cod. Bur.), och, å andra sidan, formerna *liwor, blifuor,* för vilka i varje fall en annan tydning måste sökas.

Samtliga förekommande fall — *liwor, blifuor, owor* — synas hänvisa på en fonetiskt lättförklarlig regel: *-ər* (*r̥*) har blivit *-or* efter ett omedelbart föregående *v*. Intet exempel i fragmentet talar däremot[1]. — [Jag har förbisett, att Kock Ark. XVIII, 170, har påpekat och på samma sätt förklarat liknande fall i en cod. av MESt., t. ex. *hafuor*.]

Huruvida även andra labiala konsonanter än *v* övat samma assimilatoriska verkan på *-ər*, därom lämnar det knappa materialet ingen tillförlitlig upplysning: *miskunsamber* s. 291^{19} (*-er* tecknat med förkortning i hskr.) och *offer* s. 292_5 tala dock snarast emot en vidare formulering av regeln.

7. Notiser om fsv. *ct* för *tt*.

Så sällsynta som de anmärkta fallen av *kt*, *ct* för *tt* äro i medeltidslitteraturen, torde det icke vara överflödigt att påpeka, att ett par nya fall kommit i dagen genom det nyupptäckta fragmentet av en fornsvensk legendariehandskrift, vilket publicerats av I. Collijn i Samlaren, 34:e årg., s. 276—278 (enligt utg. från början av 1300-talet), nämligen *iacte* s. 276^{16} (pret. av *iatta*) och *octosang* s. 276^{17} [2] — däremot *dottor* s. 276^{20}, 277^{14} (jfr *doctir, -ur* Dalalagen). — Båda exemplen ha motsvarigheter på annat håll: jfr t. ex. no. dial. *jakta, okta.*

Då jag senast berörde denna ljudföreteelse, i Arkiv f. n. fil. XXVII, 281, 282, not 1, och anförde hithörande litteratur, kom jag att förbise Lundell Sv. Landsm. I, 86, jfr s. 70, och

[1] Ordet *liwerne* s. 290_6, 291^6 faller utanför nämnda regel; om dess betoning se Kock Svensk Akcent II, 321.

[2] Parallelltexten i Stephens Fsv. legend. II, 683^{20}, resp. 683^{22} har *jætte*, resp. *ottosangh*, såsom utgivaren anmärker.

Noreen Vårt språk I, 485, där belysande fenomen i norrl. dialekter omnämnas[1]. Sedermera har frågan i korthet vidrörts — utom av Kock i samma band av Arkiv, s. 285, n. 3 — av Lindroth J. Th. Bureus, s. 245, n. 1 (jfr s. 136, n. 1).

Det av mig, anf. st., s. 280 f., diskuterade dial. *väder-*, *vär-akt* 'väderlek' Uppl., Smål. (: fvnord. *veðr-átta* 'ds.') kan numera också påvisas i en källa från slutet av 1600-talet, från Dalsland, se Sahlgren Sv. Landsm. 1912, s. 48 f., särskilt s. 55 med n. 2: dalbon prästen N. Hesselgren († 1700) förklarar i sina handskrivna tillägg till en isländsk textedition av Verelius det isl. »*vedratta* tempestas» med »*väderåttan* nobis dr. *väderacht*».

[I Hildinakvädet, upptecknat på shetländsk »norn» år 1774, träffas formerna *undocht*, *tuchta*, motsvarande fvnord. *enn þótt, þóttir*, se Hægstad Hildinakvadet, s. 65 (Kristiania Vidensk.-selsk. Skr. II, 1900, No. 1), som hänvisar till no. dial. (n. Gudbrandsd.) *kaht* 'katt' o. d. — Jfr ock Marstrander Bidrag til det norske Sprogs hist. i Irland, s. 97.]

8. Fsv. *madher* 'mask'?

I stället för den västgerm. och got. *an*-stammen *maþan-* 'vermis' — fht. *mado* fsax. *matho* feng. *maða* got. *maþa* osv. — ha de nord. språken en *k*-avledning: fvnord. *maðkr* (nno. *mark*, *makk*), fsv. *maþker*, *madker*, *matker*, *marker*, *makker* (ä. nsv. *matk*, dial. *mark*, *makk*), ä. da. *madk* osv.[2]; därjämte nsv. *mask*, som enligt Noreen Sv. etymologier, s. 27, torde vara en gammal avledning på *-sk-*.

En nordisk form utan *-k-* (*-sk-*) är hittills knappast uppvisad. Söderwall Ordb. II, 4 uppställer visserligen ett fsv. *madher* m.[3]

---

[1] Jfr ock Hellquist Sv. Landsm. XX. 1: 733 med anledning av ett dunkelt sjönamn (därom även K. Rygh i No. Gaardnavne XVII, 8).

[2] Från den nord. grundformen **maþika-* utgår möjligen fi. *matikka* 'Würmchen', se Karsten Neuphil. Mitteil. (Helsingfors) 1906, no. 1—2, s. 2.

[3] Likaså Noreen Altschwed. Gr. §§ 260, 5; 342, 4, och E. Olson, De appell. subst:s bildn. i fornsv., s. 84. — På ett rent misstag beror det föregivna fsv. »*maþe*» hos Falk o. Torp Etym. Ordb. I, 500, s. v. Mark III (likaså i den tyska upplagan).

Men redan den starka formen väcker någon betänksamhet: man skulle vänta ett svagt mask. **madhi*, i överensstämmelse med de övriga germ. språkens form. Vidare är Söderwall's antagande grundat på endast två, därtill mycket sena citat, under det att *maþker* med dess biformer är ytterst vanligt.

Det ena citatet är ack. sing. *math*, ur En Wadstena-nunnas bönbok (utg. av Rietz), s. 17[17]. Det visar sig emellertid, att i hela denna text, som omfattar 36 trycksidor, annars icke ett enda exempel på *th* såsom beteckning för *đ* anträffas, utan konsekvent antingen *dh* eller *d*. Det måste därför anses visst, att det ifrågavarande *math* är ett skriv- eller avskriftfel för den i det dåtida språket vanliga formen *matk*. Den förutsatta nominativformen **madher* blir därmed utan stöd.

Det återstående citatet hos Söderwall gäller dat. pl. *madhom*. I och för sig skulle det lika väl tillåta en nom. sing. **madhi*. Men så unik som formen är, ligger det närmast tillhands att även här antaga ett fel, nämligen för *madkom*; eller ock kan man, väl dock med mindre sannolikhet, misstänka lån från mlt. *made*.

I varje fall är ett inhemskt fsv. *madh-* synnerligen svagt bestyrkt, av hittills förebrakta citat att döma. — Icke häller synes någon nutida nordisk dialektform för 'mask' hänvisa på ett äldre **mađi* (eller **mađr*) [1].

Att likväl även i nordiskan funnits ett dylikt ord, synes indirekt framgå av det denominativa verbet västg. *màa*, sup. *màat*, för vilket jag hos Leander Ordlista över Holsljungamålet (Göteborg 1910), s. 51, under denna förutsättning föreslagit uppslagsordet **mada* (fsv. **madha*, pret. *-adhe*) [2]. Det betyder agna, »mata» fiskkrokar, vanligen med mask, men också med annat bete: *màa kroka* 'agna krokarna', *màa me mark* 'agna med mask'. Möjligt, men väl mindre troligt är, att detta verb närmast hänför

[1] Det oklara shetl., orkn. *matlo* 'flue, husflue, spyflue', som Jakobsen Etym. ordb. over det norrøne sprog på Shetland, s. 506, diskuterar, saknar beviskraft.

[2] Jag känner själv samma form från Vedens och Bollebygds härader i Västergötland.

sig till ett grundord motsvarande nno. *ma(d)* n. 'Savspaan, Masse af meget smaa Spaaner; Fiskeyngel'[1].

Ett nordiskt **maþan-* har intet säkert stöd av fi., lap. *mato* osv. 'mask, orm', då dettas proveniens är omtvistad; därom Thomsen Einfluss, s. 155, Setälä Journ. de la soc. finno-ougr. XXIII. 1: 26 f., Finn.-ugr. Forsch. XIII, 410; Karsten Germ.-finn. Lehnwortstud., s. 127.

9. Till frågan om fsv. *ŋ* (*ng, nk*) framför dental kons.

I ett par sena fsv. handskrifter råkas ganska ofta formen *krandom*, *-a* i stället för *krankdom*, *-a*. Så i de partier av cod. Holm. A 9, som utgivits av Geete i »Skrifter till uppbyggelse» *krandom* s. 37, 14; 71, 31; 81, 18; 88, 9; vidare i »Hel. Mechtilds uppenb.» efter cod. Holm. A 13 (handen C) *krandom* s. 277, 4; 290, 1; 290, 7; 302, 27; 328, 13; 334, 26; *krandomma* 340, 7[2]. Båda handskrifterna ha kommit till i Vadstena omkr. år 1500.

Ljudförbindelsen *ŋkd* har alltså via *ŋ(g)d* blivit *nd*. Även mellanformen *krangdom*, d. v. s. *kraŋdom*, träffas i den förstnämnda texten, s. 90, 17, och citeras dessutom från en finländsk urkund av 1515 hos Söderwall Ordb. I, 690. — Vid möte av *k* och följande *d* skulle, om störande inflytelse icke gjort sig gällande, ha uppstått *k-t*, men genom associationen med andra ord på *-dom*, t. ex. *ungdomber*, *alderdomber*, troligen i samverkan med det föregående *ŋ*, har *d* behållit sin stämton, som därpå meddelat sig åt hela konsonantgruppen. Här föreligger alltså ett specialfall av den företeelse, som med utgångspunkt i sådana fall som *Thikbile Thigbile Tibble, Utby Udby Ubby* blivit utredd av Lindroth i NoB III, 37 f. I allt väsentligt ansluter jag mig till den uppfattning, som han i motsats till Noreen och Gjerdman gör gällande.

[1] Detta är själv i grunden besläktat med vårt *mask* osv. (Falk o. Torp anf. st.); jfr det likbetydande nno. *mask* (neutr.!) 'smaat Affald, især Spaaner og Trevler af Træ'.

[2] Utg. har överallt i texten insatt *krankdom* eller *kran[k]dom* (jfr »Rättelser och tillägg»).

Under det att skrivningarna *krankdom* och *krangdom* (= *kraŋdom*) vittna om associativ påverkning av olika styrkegrad från *kranker*, framstår *krandom* som resultatet av den spontana utvecklingen av *ŋ* framför *d*. Jfr Noreen Altschw. Gr. § 281, 2, och Kock i Arkiv VII, 307, där övergången *ŋ* till *n* framför dentalerna *d*, *t*, *l*, *s* styrkes med en mängd exempel[1]. — Jfr även ä. da. *krant* 'krankt', *lente* 'längta' o. d.[2]

Som vittnesbörd om att etymologiskt berättigat *-nkt-* ofta måste ha uttalats som *nt*, må här påpekas ett par påfallande inversa skrivningar, som händelsevis mött mig, nämligen *funkte*, dat. sing. av *funter* 'dopfunt', i Jöns Buddes bok, utg. av Hultman, s. 80, 43, och *ænkt* för *ænt* 'ändat' Sv. medelt.-post. V, 70, 5 i sammanhanget »tha han haffde ænkt sith ærandhe . . .». De äro framkallade av motsättningen mellan sådana traditionella skriftformer som t. ex. *Bænkt* och det gängse uttalet *Bænt* o. d.

10. Ett specialfall av labialisation.

Formen *mønløsa* 'menlöshet' träffas ej sällan i sen fornsvenska: i Skrifter till uppbygg. i partier, som avtryckts efter cod. Holm. A 9, *mønløso* s. 84, 22; 126, 10; — i Sv. medelt.-post. V, cod. Linc. T 181, *mønløsa* s. 57, 21; *-an* 59, 4; *-o* 55, 20; 58, 5; *mønløsonne* (cod. *-losonne*) 59, 7[3]. — Båda handskrifterna äro tillkomna i Vadstena omkr. 1500.

Förledens *ē* har genom samverkan av det föregående *m* och efterledens *ø̄* labialiserats till *ø̄*. Här föreligger ett tidigt exempel på den genom spridda fall från olika dialekter kända företeelsen,

---

[1] Man kan vänta en motsvarande utveckling av (*ŋgn* >) *ŋn* > *nn*. Ett fsv. exempel av denna art, som jag vet mig ha stött på, kan jag icke nu återfinna, men vill anföra ett dialektiskt exempel, västg. (Bollebygds socken) *ònnöt* (jämte *òŋnöt*) 'ungnöt'. Assimilationen är säkert gammal, ty ett *ŋn*, som utgår från fsv. *ghn*, drabbas icke därav, t. ex. *fæ̀ŋna* 'fägna', *væ̀ŋnər* 'vagnar' i samma dialekt.

[2] Lis Jacobsen, Stud. til det da. rigssprogs hist. I, 167; Kalkar Ordb. II, 754.

[3] Därjämte ofta *menløs*, *-a*, *-o*, *-onne* osv., t. ex. sid. 10, 29; 43, 18; 54, 16; 57, 24; 58, 19 osv.

att vokalen i sammansatta ords efterled med sig assimilerar förledens vokal. Några dylika fall har jag sammanfört i Festskr. tillegn. K. F. Johansson (1910), s. 115 med n. 1, t. ex. *löfstökke* 'lifstycke, väst' Västerg., *fuggus* (för *fägus*) 'fähus' Värml., *šuppuš* 'sjöbod' (egl. »skepp-hus») Åland [1].

Göteborg 1919.

Evald Lidén.

Bidrag till eddatolkningen.

1. *Frös fästegåvor.*

a. Epli ellilyf.

Efter Sv. Grundtvigs framställning i Sæmundar Edda[2] s. 202b måste det väl vara fastslaget, att orden *epli ellifu* i Skm. str. 19 och 20 sådan texten föreligger i **R**, rättast böra läsas *epli ellilyf* ('de äpplen, som bota för ålderdom') [2]. De äpplen, som det här är fråga om, äro Iduns äpplen. Namnet Idun tyder ju på förnyelsens under, och hennes äpplen kallas i Tjodolvs Haustlǫng str. 9 *ellilyf ása* ('åsarnas bot mot ålderdomen'), likasom de också i Snorres Edda Skaldsk. kap. 22 kallas *ellilyf ásanna* [3].

Först om man godtar Grundtvigs textförbättring, får man ett riktigt och fattbart sammanhang mellan framställningen i Skm. str. 19 f. samt str. 21 f. Som lön för den kärlek, Frö kräver av jättemön Gärd, bjuder gudens sändeman Skirne henne först *epli ellilyf*, vilka med rätta tillhöra Frö såsom den, vilken år efter år förnyar livet. Då Gärd vägrar att lyssna till detta anbud — i

---

[1] Jfr ortnamnen *Ödskölt* av **Æski(h)olt* Dalsl. (Ortn. i Älvsb. län XIX, 206); *Fönhult* troligen av **Fœnað-(h)olt* Marks hd, Västerg. (annorlunda ib. IX 2, s. 118). — Andra exempel från ortnamnens område se O. Rygh No. Gaardn., Indledn., s. 22, Lindroth i NoB III, 37. — [Jfr även Hesselman i Stud. tillegn. E. Tegnér, s. 353.]

[2] Jmf M. Olsen i Festskr. til Alf Torp s. 115—117 och Bj. M. Ólsen i Ark. 33 s. 13.

[3] Se Bj. M. Ólsen l. c.

känslan av sin ungdoms kraft och fägring föraktar hon varje bot mot ålderdomen —, bjuder Skirne henne i stället ringen Draupne, av vilken var nionde natt åtta liknande ringar drypa, en fruktbarhetssymbol, vilken med full rätt måste anses tillhöra växtlighetsguden.

Det är sålunda två dyrbara gåvor, över vilka enligt en ursprungligare åskådning endast Frö äger att råda, som Skirne bjuder Gärd i älskogslön.

b. Svärdet.

Som känt är, slutar framställningen av Skirnes sändefärd i Gylfag. kap. 36 med ett fastslående av att Frö för att vinna Gärd offrade sitt svärd, och det framhålles i anknytning härtill, hur svårt Frö skulle komma att sakna sitt goda vapen, då Muspells söner dra i härnad, en tanke, som ytterligare upprepas Gylfag. kap. 50, där det uttryckligen säges, att det varder Frös bane, att han saknar sitt goda svärd, som han hade lämnat åt Skirne.

Snorres skildring av Skirnes färd i Gylfag. kap. 36 grundar sig tydligen i det stora hela på Skm. Denna dikt nämner emellertid ej något om att Skirne för att vinna syftet med sitt sändeskap gav bort Frös svärd till jättesläkten. Detta hade ju också kommit rätt oväntat i kvädet; de andra gåvor, som skalden låter Skirne bjuda för Gärds kärlek, skulle ju tillfalla henne själv.

Uppgiften om hur Frö blev av med sitt svärd, har kommit in i Snorres framställning på det sättet, att han till vad han visste om Skirnes färd genom Skm., helt enkelt fogade innehållet i det yttrande, som diktaren av Lokasenna i str. 43 av detta kvad lägger i den smädande Lokes mun:

Golli keypta
léztu Gymis dóttur
ok seldir svá þitt sverđ.
En er Muspells synir
ríđa Myrkviđ yfir,
veista þá, vésall, hvé þú vegr.

Ger nu denna strof ett tillräckligt stöd för Snorres uttalanden om att Frö av kärlek till Gärd hade gjort sig av med sitt

svärd, eller för det antagandet, att forntida myter skulle ligga till grund för dessa uppgifter?

F. Jónsson har i sin Litt.-hist. I s. 182 f. påpekat, att de smädelser, som förf. till Lokasenna har lagt i Lokes mun, innehålla vrängda framställningar av myter, som på diktarens tid ännu levde i folkmedvetandet. I avseende på det fall, varom frågan rör sig här, är det kanske ej för djärvt att gissa, att det just är Skm., som har fått lämna stoffet till den vrängda framställningen. Det är under denna förutsättning ej svårt att föreställa sig, hur framställningen i Ls. kan bygga på Skirnes tal om det svärd, med vilket han hotar Gärd att döda henne och hennes fader Gyme, om hon ej ger efter för Frös böner. Då gudens sändeman redan förut förgäves har bjudit Gärd som älskogslön två så dyrbara gåvor som *epli ellilyf* och ringen Draupne, så nämner han — på detta sätt kan den mytkunnige författaren helt försåtligt ha omtolkat framställningen —, då han omedelbart därefter omtalar det maktfulla svärdet, vapnet i avsikt att tillbjuda henne även denna dyrgrip som gåva. Det gick desto lättare för diktaren av Ls. att ge denna mening åt talet om svärdet, som tretalet i allmänhet har en så stor användning i de gamla folksägnerna, icke minst då det gäller gåvor eller upprepandet av försök — och här var det ju fråga om båda delarna. Då Gärd sedan fogade sig efter Frös vilja, måste denne, enligt den uppfattning, som sålunda blir inlagd i Skm., lämna ifrån sig svärdet för att uppfylla det löfte, som Skirne hade gjort i hans namn. Att svärdet därvid kom i händerna på hennes ättmän och ej blev Gärds egendom, har blivit en ytterligare »förbättring» av myten från den form, som den hade i Skm. Slutsatsen, att saknaden av det underbara vapnet skulle bli orsaken till Frös fall, då Muspells söner dra till världskampen, måste ju tänkas allt för nära till hands för diktaren av Lokes smädelser, för att han ej skulle göra bruk av den.

Snorres yttranden om hur Frö miste sitt svärd och följderna av denna förlust gå ju, som man lätt ser, tillbaka på den omtalade strofen i Ls. Och dess uppgifter kunna vi tänka oss

tillkomna genom en avsiktlig vrängning av framställningen i Skm., verkställd av den elake skämtare med den hedna gudavärlden, som har skapat Ls. Det är därför säkerligen intet, som nödsakar oss att tro, att vad denna strof har att säga om Frös svärd, äger grund i någon myt, som verkligen har funnits till.

Vad vi med ostridig visshet veta om den myt, som har framställt Skirnes sändefärd, grundar sig sannolikt helt och hållet på framställningen i Skm.

2. *Harđr reis á kné*
hafra dróttinn,
førđisk allra
i ásmegin (Hym. 31: 1—4).

Den vanligaste översättningen av de två första raderna är: »Bockarnas härskare reste sig på knä» (t. ex. »Barsk i knæ steg | bukkers herre» — Gjessing, Den ældre Edda s. 61 —, »Barsk reste sig på knä | bockarnes herre» — Brate, Sämunds Edda s. 65 —). Orimligheten av att guden skulle ha ställt sig på knä för att kunna fullt utveckla hela sin styrka, har fallit åtskilliga översättare i ögonen och förmått dem att genom en ändring i uttrycket kringgå svårigheterna. Gödecke — Edda s. 25 — tolkar: »Upp sprang Tor, | tog spjärn med knäna», ett uttryck, vars innebörd är ganska svår att föreställa sig och i alla händelser ej kan återge den isl. textens mening. Hos Gering finna vi — Die Edda s. 31 —: »Halb erhob sich | der Herr der Böcke», och efter hans föredöme har Olaf Hansen — Den ældre Edda s. 63 —: »Bukkens Herre | stod barsk halvt op». Denna översättning har det felet, att texten ej alls talar om att Tor gjorde någon rörelse av dylik art.

Men hur skall man lämpligen tolka originalets mening? Jag tänker mig förhållandet på ungefär följande sätt. I str. 29 har skalden förtalt, huru Tor sittande försökte krossa Hymes bägare genom att kasta den mot de (sten)stolpar, som buro opp taket i jättens sal. Under dessa försök blevo, som man lätt förstår, knäna ej påfrestade. Dessa jämte hela nedre delen av benen,

tämligen lodrätt ställda, förblevo alltså overksamma. Denna ställning tillät ej utvecklandet av Tors hela åsakraft. Ännu mindre skulle detta ha blivit möjligt, om han hade fallit på knä (icke ens en ställning med stöd på endast det ena knät hade varit lämplig). För övrigt är det tydligt, att en förändring från sittande till knäböjande ställning ej kan anges genom uttrycket *reis á kné.* Och att med Gering och Hansen tänka sig den väldiga kraftutvecklingen, under det att guden reste sig till hälften från sin sittande ställning, är knappast mindre orimligt och saknar dessutom varje stöd i den isl. texten. Skaldens mening torde väl ha varit den, att Tor reste sig opp, så att övre delen av benen jämte den övriga kroppen kommo att överflytta sin tyngd på benens nedre del samt på knäna, som nu fingo göra tjänst vid den väldiga ansträngning av gudens hela styrka, varom de följande raderna i strofen tala. Knänas styrka eller svaghet är ju en sak av den största vikt, då det gäller ett avgörande kraftprov av den art, som det här är fråga om. Tolkningen torde väl vara den, att guden för att få till fritt förfogande all den styrka, som han ägde i egenskap av ättling till åsarnas stam, intog en upprätt ställning, »stod opp på sina ben», innan han slutligen vågade det kast med bägaren, som måste bli avgörande, kastet mot jättens huvudskalle. Att detta skulle ha skett »häftigt», såsom Thall (Eddan s. 96) översätter, är nog möjligt; men nog passar det bättre att tänka sig, att Tor med den övade kämpens herravälde över sig själv till både själ och kropp redde sig till det viktiga provet. Något stöd i texten har i alla händelser ej uttrycket »häftigt»; som sådant kan ej adj. *harđr* gälla, vilket snarast betecknar en fast och orubblig beslutsamhet.

3. *Biđ ek* (*þik*), *Bragi,* *at þú Loka*
barna sifjar duga *kveđira lastastǫfum*
ok allra óskmaga, *Ægis hǫllo í.* (Lokas. 16).

Som bekant, har den första halvstrofen varit föremål för olika tolkningar. Exempelvis må här nämnas: »Jag ber dig, Brage, att dölja din släktskap med människorna och alla män-

niskobarn» (Falk, Ark. V s. 114); »Ich bitte dich | zu bedenken, Bragi, | dass ihn (= Loke) Odin zum Wunschsohn erwählt» (Gering, Die Edda s. 33), »Brage, jeg beder: | barnekaar gjøre — alle de Odenssønners — | at..» (Gjessing, Den ældre Edda s. 72), »Jag beder dig, Brage, | vid barnen våra, | egna och upptagna» (Brate, Sämunds Edda s. 69)[1].

Tillfredsställande har ingen tolkning varit. Svårigheterna ha också blivit erkända av F. Jónsson, som i Lex. poët.[2] (vocc. *óskmǫgr* och *sif*) anger som sin uppfattning, att stället är förvanskat. Att det i senare textupplagor är det, är väl också alldeles otvivelaktigt. Huruvida det är det i **R** och äldre textupplagor, torde vara mindre visst. Stryker man det av Sievers i första raden insatta *þik,* är det ej omöjligt att få en åtminstone nödtorftigt fattbar mening i halvstrofen: »Jag beder, Brage, (att) barnens och alla de älskade sönernas släktskapsförhållande (måtte) åstadkomma..». Idun skulle mena, att Brage genom tanken på deras barns släktskap (blott genom henne?) till de övriga gudarna måtte förmås att (såsom strofens senare del anger) ej kränka ställets fridlysta natur.

Nu är ju frågan den, huruvida första raden utan det av Sievers inskjutna *þik* är metriskt försvarlig. Det torde nog kunna ifrågasättas, huruvida det över huvud är nödvändigt att av metriska skäl göra denna fyllnad; för min del tror jag det icke.

4. *Dvalins leika* (Alv. str. 16).

Bland andra namn på solen nämnes i Alv. str. 16 såsom dvärgarnas *Dvalins leika.* *Leika* översättes vanligen med »Dvalins leksyster» eller »Dvalins leksak». Att tolka uttrycket genom att sätta ordet i samband med *leika* 'överlista, tillintetgöra' är enligt Detter och Heinzel II s. 310 »nicht erlaubt»; F. Jónsson sätter i Lex. poët.[2] likväl denna möjlighet i fråga men ställer sig avvisande gent emot den. I samband härmed ger han sitt stöd

[1] Olaf Hansen lämnar i sin eddatolkning rdd 2 och 3 helt enkelt utan översättning.

åt tanken, att uttrycket *Dvalins leika* grundas på någon eljes okänd myt.

Såsom det redan är påpekat (Detter-Heinzel l. c.), är *leika* metriskt oriktigt; man har därför skäl till misstanke, att möjligen någon avskrivare har missuppfattat ett annat ord och »förbättrat» det till *leika* i överensstämmelse med det välkända stället i Hervarar saga (Petersens uppl. s. 37) »sá (myrkvi) drepr skini | Dvalins leika», där ju uttrycket *Dvalins leika* tydligen betecknar solen.

Hur det än ursprungligen må förhålla sig med *leika* i Alv., så återstår i alla fall frågan om rätta innebörden av detta ord i förbindelsen *Dvalins leika*. Att det skulle kunna tolkas med »leksyster» eller »leksak» synes icke troligt. Dvalin är, som vi veta, ett dvärgnamn, som ofta förekommer i norrön dikt och stundom brukas rent appellativt. Nu var det ju den allmänna folktron, att ingen dvärg kunde uthärda att bli utsatt för solens ljus, i synnerhet naturligtvis dess omedelbara strålar. Att en dvärg skulle kunna tänkas ha solen till leksyster eller komma i ett sådant nära samband med den, att den med skäl kunde kallas för hans leksak, är väl sålunda alldeles uteslutet. Av de tre möjligheter till tolkning, som föreligga, återstår alltså blott den av »tillintetgörerska». Mot denna möjlighet kunde ju resas den gensagan, att det skulle vara en språklig egendomlighet, om det i fisl. skulle ha funnits två likaljudande fem. subst. med fullkomligt olikartad betydelse. Då denna invändning emellertid ej har absolut giltighet, och då tolkningen synes vara den enda, som åt det här ifrågavarande uttrycket ger en sådan innebörd, som överensstämmer med vad vi verkligen känna om fornnordisk folktro och myt, så torde vi vara i vår rätt, om vi anse denna tydning av *leika* i *Dvalins leika* för den bästa av dem, som hittills ha föreslagits. *Dvalins leika* skulle under förutsättning av denna tolkning alltså tydas med »det (kvinnliga) väsen, som tillintetgör dvärgarna», en omskrivning för »solen», som ju i allt stämmer med fornnordisk uppfattning. Även åt det omtalade stället i Alv. ger ju denna tolkning en god mening, och så länge

textkritiken ej här har funnit en fullgod ersättning för *leika*, så må väl också den här framhävda tydningen få anses såsom den, som lämnar det minsta rummet för grundade gensagor.

Axel Åkerblom.

Om Vǫluspǫ́s komposition och syfte.

Det stympade skick, vari Vǫluspǫ́ föreligger, gör det mycket svårt att överblicka den grundplan, efter vilken skalden har uppfört diktens byggnad, på samma gång som det på flera ställen omöjliggör en klar uppfattning av innehållet och sammanhanget i framställningen. I all synnerhet gäller detta kvädets förra del, som ej har haft att uppvisa något av den genomgående likhet med kristna föreställningar, som utmärker dess sista partier och som sedan kristendomen hade blivit den härskande religionen på Island, mäktigt måste ha medverkat att skydda dessa mot glömskan.

Ovissheten angående åtskilliga ställen i dikten kommer säkerligen aldrig att skingras. Så t. ex. blir det alltid omöjligt att avgöra, hur diktaren har framställt uppkomsten av den första ofreden på jorden (Gullveigs dråp [1], orsaken till fejden mellan åsar och vaner m. m.).

Men det finnes även dess förutom tillräckligt med svåra frågor att svara på för forskningen om Vǫluspǫ́. Och när det gäller att fastslå tiden för diktens tillkomst, uppfattningen av dess innehåll samt — något som på det närmaste sammanhänger därmed — av dess ställning å ena sidan till de kristna åskådningarna, och å andra till de hedniska, gå meningarna mycket i sär även bland nyare forskare.

[1] Det är tydligen alldeles omöjligt att bilda sig en riktig föreställning om Gullveigs-episodens ställning och innebörd, då Gullveig ju ej finnes nämnd på något annat ställe i den norröna litteraturen. Alla mer eller mindre sinnrika utläggningar av Gullveigsskepnadens symboliska betydelse sväva därför också fullständigt i luften.

Av dessa stridande åsikter förtjäna särskilt några ett närmare beaktande. Den grundlige kännaren av norrön skaldekonst Finnur Jónsson, anser att Vǫluspǫ́ har kommit till omkr. 935, och att dess diktare har avsett en poetisk framställning av den hedniska läran i fullt medvetet syfte att framhäva den inneboende högheten i denna i jämförelse med kristendomen, således, att alla de föreställningar, som framträda i dikten, äro att anse för nordiskt-hedniska. Däremot vill E. Meyer göra gällande, att dikten har tillkommit under tiden 1125—1150, och att den utgör ett försök att framställa de medeltida kristna föreställningarna om skapelsen, syndafallet, återlösningen, himlen och helvetet samt yttersta domen, klädda i en verklig eller diktad hednisk åskådnings dräkt. Boer återigen anser, att dikten i viss mån är ett slags mosaikarbete av författare, som ha varit skilda till tid och åskådning, under det att Bj. Ólsen menar, att Vǫluspǫ́s skald har varit ett slags synkretist, som mot slutet av 900-talet uppträdde på Island, livad av uppsåtet att verka medlande och försonande mellan hedniskt och kristet åskådningssätt[1].

Att diktens avslutning i mycket företer likheter med den kristna framställningen av de yttersta tingen, bevisar i och för sig ej alls, att ens denna del av kvädet har blivit författad i avsikten att framställa kristen tro och kristna åskådningar. Det är nämligen, såsom det redan har blivit framhållet av forskningen, mycket möjligt, att föreställningar av det slag, som det här är fråga om, skulle ha kunnat småningom, så att säga droppvis, tränga fram till våra nejder redan århundraden före den tidpunkt, då kristendomen uppträder i Norden. Detta kunde ju ha skett genom förmedling av andra folk. Man kan t. ex. åtminstone tänka sig, att vid detta överflyttande en viktig roll spelades av goterna, som redan under 200- och 300-talen hade gjort en närmare bekantskap med kristendomen, och med vilka nordborna stodo i långvarig och livlig samfärdsel, även om inträngandet av de omtalade kristna föreställningarna i den nordiskt-hedna upp-

---

[1] Om Vǫluspǫ́-frågans tidigare behandling se framför allt Meyer: Völuspá s. 1—10.

fattningen till sin huvudsakliga del torde ha ägt rum först längre fram. I vilket fall som helst hade det desto lättare kunnat ske, om redan förut, såsom ej synes osannolikt, i någon mån likartade religiösa föreställningar hade förefunnits i Norden, bottnande i urgamla åskådningar, som voro gemensamma för många folk. Vi veta ju, att den kristna läran om de yttersta tingen ej är ursprunglig för kristendomen.

För det fall, att man kunde påvisa ostridiga överensstämmelser mellan diktens övriga delar och vissa i medeltidens kristna kyrka utbredda åskådningar, som vila på klassisk eller efterklassisk grund, kan naturligtvis en liknande tankegång följas.

Till utredandet av frågan om Vǫluspǫ́s tillkomsttid och syfte torde säkerligen ett ej oväsentligt bidrag kunna lämnas, om det vore möjligt att något närmare, än det hittills har skett, klargöra diktens yttre och inre byggnad.

Vǫluspǫ́ är, som vi känna, en *dråpa*.

Ett stevmål i dikten är tydligt framträdande. Dess stev lyder, som känt är:

Geyr nu Garmr mjǫk *festr mun slitna*
fyr Gnipahelli, *en freki renna.*

Detta stevmål omfattar enligt en av Brate[1] framställd åsikt 31—32 av de nu bevarade stroferna i kvädet (str. 27—58 jämte 4 föregående). Det skulle alltså ha innehållit sju *stevmel*, vartdera på fyra strofer utom stevet, som på det första ställe, där det kan anses ha förekommit, nu skulle vara utfallet.

Emellertid måste ännu en omständighet tas i skärskådan, innan frågan om detta stevmål kan anses klarlagd.

I den senare delen av kvädet, vilken åtminstone i den form, som detta nu har, utgör den större hälften av det, utmärkes framställningens egenskap av spådom alldeles särskilt genom den välkända fråga, som med vissa mellanrum gång på gång upprepas: *Vituđ enn eđa hvat?* Då den rad, som innehåller frågan, utgör en oskiljaktig del av strofen och sålunda sammanknytes

[1] Sämunds Edda s. 277 ff.

med den näst föregående raden genom ett stavrimsystem, måste det ju antas, att den ej förekommer som senare inskott å någon strof, där vi finna den i handskrifterna. Det är tydligt, att sierskans fråga varje gång anger slutet på ett stycke av hennes tal. Att de olika stycken, som på detta sätt avgränsas, skulle stå i ett alldeles fritt förhållande till stevmelen i det nyss omtalade stevmålet, är väl otänkbart, ty därigenom skulle ett olidligt virrvarr uppstå i dråpans byggnad inom denna dess huvuddel. Man måste redan av denna grund anta, att inom denna de båda indelningarna ha sammanfallit. Att detta verkligen har varit fallet, och på vad sätt det har skett, framgår också genom en närmare granskning av förhållandena i **H**. Denna handskrift har tydligen i fråga om stevet i det omtalade stevmålet bättre än **R** vidmakthållit sambandet med dikten i dess ursprungliga skapnad. Medan **R** upprepar det fyrradiga stevet 4 gånger, så upprepas detta 5 gånger i **H**, som ju, stevet oräknat, har denna avdelning flera strofer kortare (18 mot 29). De tre första gångerna föregås stevet i **H** (i **R** endast en gång) omedelbart av en strof, som slutar med det ovannämnda: *Vituđ enn eđa hvat?* På detta sätt motsvara varandra i **H** str. 30 och 31, 35 och 36, 41 och 42.

Vad som nu är nämnt, synes vittna därom — vad också synes mest naturligt — att, sådan dråpan ursprungligen var byggd, i varje stevmel den sista strofen före stevet hade slutat med sierskans fråga, varefter vålvan själv såsom ett slags svar omedelbart hade upprepat det dystra stämningsväckande stevet, innan hon fortsatte sina meddelanden om det fruktansvärda tillkommande eller slutligen övergick till att skildra förnyelsens under.

Sannolikheten av att det förhåller sig på det sätt, som här är framställt, styrkes ytterligare genom arten av stevet i Vegtamskviđa, vilken dikt i sin yttre och inre daning så nära sluter sig till Vǫluspǫ́. Stevet är även här uppdelat på två strofer. Den förra slutar med de kända orden av vålvan, som Oden har tvingat fram ur graven för att låta honom få kännedom om de dolda öden, vilka bida Balder:

Nauđug sagđak, *nú munk þegja.*

Den senare börjar omedelbart med de fyra raderna:

þegjat, vǫlva, *unz alkunna,*
þik vilk fregna, *vilk enn vita.*

Likheten i anordning med det ifrågavarande Vǫluspǫ́-stevet är påfallande.

Av vad här är sagt, måste följa, att melen i det avhandlade stevmelet ursprungligen måste ha varit flera, än Brate har beräknat. I **R** förekomma strofer med slutraden: *Vituđ enn eđa hvat?*, vilka ej enligt omedelbart vittnesbörd av **H** ha efterföljts av den fyrradiga fortsättningen, ytterligare fyra gånger. Anta vi, att en av dessa strofer har avslutat det första av de stevmel, som Brate anser sig ha funnit, så måste stevmålet ändock ha räknat ytterligare åtminstone tre mel, således i allt minst tio. Tillika med steven skulle således denna avdelning lägst räknat ha omfattat 51 strofer, utom dem 40, således ett tiotal fler, än handskrifterna ha bevarat. Detta förhållande synes stämma överens med den påtagliga tillvaron av åtskilliga luckor i Vǫluspǫ́s framställning även av slutkampen och världsundergången [1].

Med skildringen av denna upphör stevmålet, och dess stev upprepas nu för sista gången. Härefter följer dråpans *slœmr* med dess teckning av den nya himmelen och jorden, och i denna avdelning upprepas ännu två gånger sierskans fråga: *Vituđ enn eđa hvat?* Då det ej är osannolikt, att även i denna del av dikten luckor förekomma, får man väl tänka sig, att denna rad även här av diktaren har blivit insatt med regelbundna mellanrum (också i denna avdelning antagligen i var fjärde strof). Följaktligen bör *slœmr* ursprungligen ha haft åtminstone något större omfång än nu.

[1] I fråga om det ifrågavarande stevmålet må även påpekas, att str. 27 tydligen, hur dunkelt än innehållet i dess förra hälft ter sig, måste tillhöra den avdelning av stevmålet, där vålvan inför Oden ådagalägger sin kunskap om världshemligheterna, och att den sålunda har sin rätta plats efter str. 28, i synnerhet som de strofer, vari det talas om *Óðins auga* och *Heimdalls hljóð*, uppenbart och i enlighet med vad forskningen allmänt synes anta, ha nära samband med varandra.

Är det alltså genom det sagda ådagalagt, att diktens senare del ursprungligen har räknat ett avsevärt större antal strofer än nu, så kan det också sättas i fråga, huruvida detsamma icke gäller även om den förra (före str. 27).

Det är fullkomligt tydligt, att betydande luckor, med visshet de allra största i kvädet, förekomma just här. Även om man, såsom det verkligen, fastän troligtvis utan tillräckliga skäl, har gjorts, skulle anta, att ända till 13 av de 26 hithörande stroferna äro senare insatta i dikten, måste det dock å andra sidan kunna tas för givet, att ett så pass stort antal strofer ursprungligen har tillhört denna del av kvädet, att den ej gärna kan ha tjänstgjort endast som *inngangr* till dråpan.

Före det redan avhandlade stevmålet måste man därför sannolikt tänka sig ett annat med sitt särskilda stev. Vilket detta skulle ha varit, därom behöver väl knappast något tvivel råda. Det är självsagt de fyra första raderna av str. 6, 9 och 23:

Gengo regin ǫll *ginnheilug goð,*
á rǫkstóla, *ok of þat gættusk.*

Ett stev av denna lydelse skulle särdeles väl ha lämpat sig för ett stevmål, som innehöll en framställning av världens skapelse och gudarnas världsstyrelse, och det kan ej heller ha varit olämpligt för en skildring i samma stevmål av den ofrid, som — åtminstone delvis till följd av gudarnas eget fel — kom över dem och världen.

Anta vi, att detta stevmål har varit av ungefär samma omfång som det följande — det troliga är väl en fullständig likhet i fråga om omfånget —, alltså med stevet omkr. 50 strofer, och därtill beräkna omkring 25 strofer för *inngangr* och *slœmr*, så skulle dråpan ursprungligen ha utgjorts av omkring 125 strofer eller kanske något mera. Ett dylikt omfång kan knappast anses allt för stort för en dikt, som var avsedd att ge en framställning av det stora världsskådespelet i hela dess förlopp. Tanken faller alldeles osökt på Eystein Ásgrimssons kända och på Island så högt skattade dikt Lilja, som i 100 strofer, men med dubbelt

så långa rader som Vǫluspǫ́s, skildrar världsförloppet från rent kristlig katolsk synpunkt. Vore det ej på grund av Snorre Sturlasons framställning i hans Edda sannolikt, att Vǫluspǫ́ redan på hans tid åtminstone i allmänhet hade företett de luckor, som nu förefinnas i kvädet, så skulle man rent av känna sig frestad till den meningen, att Eystein, när han diktade Lilja, hade drivits av åstundan att skapa en kristen motsvarighet till Vǫluspǫ́.

Till frågan om dråpans byggnad hör även spörsmålet om det sätt, varpå skalden i sin dikt har låtit sierskan uppträda. Man kan tänka sig, att detta har varit ungefär följande.

Det är tämligen tydligt, att diktaren av Vǫluspǫ́ har låtit vålvan framföra sin visdom i ett oavbrutet tal.

Likasom i skaldediktningens dråpor deras förf. ofta — kanske alltid — allra först vända sig till sina åhörare med en verkningsfullt formad anhållan om uppmärksamhet för sitt kväde, låter Vǫluspǫ́s skald sierskan i str. 1 allra först vända sig till en samlad lyssnande mängd med ett högtidligt tilltal och en därmed förenad åkallan av Oden. Att guden ej tänkes närvarande i kretsen av åhörare, är fullt ådagalagt därigenom, att sierskan ej nämner honom först. Meningen med att sierskan åkallar Oden, är väl den, att hon åropar honom såsom vittne på riktigheten av sin framställning.

Härefter täljer vålvan i dråpans första stevmel världens öden i det gångna, alltså vad hon minnes.

När diktaren sedan skall låta henne övergå till förutsägelserna om det tillkommande, vilka framställas i det senare stevmålet och i *slœmr*, tillgriper han ett medel, som var särskilt ägnat att ytterligare spänna uppmärksamheten hos dem, som kunde komma att åhöra hans kväde. Skalden inför här Oden själv i dikten. Detta låter han ske så, att vålvan täljer om gudens uppträdande och om vad hon på hans anmaning har att säga honom. Alldeles så, som en gång längre fram i tiden diktaren av Vegtamskviđa låter den vise åsen kalla den döda sierskan till liv för att av henne få kunskap om de öden, som väntade

Balder och i samband därmed de övriga gudarna, låter Vǫluspǫ́-skalden honom uppsöka vålvan för att få en liknande kännedom om världens och gudarnas blivande öden. Oden bjuder henne dyrbara gåvor för att hon skall avslöja framtiden för honom. Hon ger då efter för hans besvärjande uppmaningar. Först låter hon honom, genom att omtala ting, som han ensam borde ha kunskap om (str. 28: 5—12, 27), förstå, hur oinskränkt hennes förmåga är att fatta, vad som är andra förmenat att veta. Och sedan framsäger hon sin världsspådom, vars gripande högtidlighet ter sig ännu mäktigare därigenom, att man tänker sig den under andaktsfull tystnad åhörd av världens styresman, gudars och människors fader och herre.

Det är väl knappast nödigt att påpeka, att om den uppfattning av Vǫlupǫ́s yttre och inre byggnad, som nu har framställts visar sig riktig, detta måste medföra vissa sannolikheter i avseende på frågorna om kvädets tillkomst och syfte. Först och främst måste dikten i stort sett vara enhetlig, om man undantar de genom senare inskott tillkomna stroferna 9: 5—16 (det s. k. Dvergatal). Vidare synes det, som om bland de ovan nämnda forskarna i Vǫluspǫ́-spörsmålet F. Jónsson vore den, som har kommit sanningen närmast i fråga om kvädets allmänna väsen. Dikten är sannolikt, för att ej säga med visshet, rent hednisk, låt vara att det väl med fog kan anses ovisst, huruvida dess förf. har haft syftet att med den uppträda som en förkämpe för den hedniska läran gent emot den kristna. Det, som finnes kvar av dikten, lämnar alls intet stöd för det antagandet, att den har innehållit något slags angrepp mot olika tänkande. Sannolikast är väl, att dikten är ett omedelbart uttryck för en stämning av hänförelse för de stora och mäktiga bilder, som den hedna åskådningen i Norden hade en sådan rikedom av. Likasom Liljas skald, när han mera än 400 år senare diktar sitt ryktbara kvad, ej vänder sig mot någon annan religion än den kristna utan sjunger sin dråpa gripen av den katolska kristendomens mäktiga trosinnehåll, så torde ej heller Vǫluspǫ́s diktare ha sjungit sitt kvad som en stridssång; hans syfte med sin dikt har nog varit

att, såsom Bugge säger, »förkunna sanningar så djupa, som de kunde skådas av en hednisk ande, ett hopp så härligt, som det kunde kvälla opp i en hednisk själ».

Axel Åkerblom.

Dómr um dauđan hvern. (Háv. str. 77).

I Ark. 35 s. 27 f. upptar Ernst Kock till förnyad behandling frågan om den rätta tydningen av ordet *dómr* i Háv. str. 77 (jmf. hans uppsats i Ark. 33 s. 175 ff., och mitt inlägg 34 s. 171 ff.), vilket han fortfarande vill tolka med »ära».

Först en inledande anmärkning. Då Ernst Kock säger, att nordiska filologer visa obenägenhet att på denna punkt böja sig för fakta (d. v. s. hans teori), måste det påpekas — något, som hade bort tyckas onödigt —, att dessa filologer just vilja skärskåda de fakta, som tala för eller emot hans mening[1].

E. Kock säger, att han har fullständigt kullslagit mitt resonemang om hans tolkning. Härvid förbiser han emellertid ett icke alldeles oviktigt faktum, som jag bl. a. har stött min mening på, nämligen att det ej finnes något språkligt belägg för den satsen, att *dómr* i nordiska språk verkligen har haft betydelsen »ära». I saknad av ett otvetydigt språkligt vittnesbörd blir försöket att åt ordet hävda denna betydelse tydligen enbart en konstruktion, som på sin höjd kan leda till en viss sannolikhet.

E. Kock synes åtminstone i någon mån ha fått syn på detta förhållande. Han talar nu om osannolikheten av »att skalden skulle hava helt saknat förståelse för det fäderneärvda *dómr um dauđan*» och förutsätter t. o. m. som en möjlighet — låt vara avlägsen —, att han skulle ha saknat denna förståelse. Ståndpunkten är sålunda här vitt skild från den ursprungliga med dess kategoriskt utformade påståenden, och så till vida kan det tyckas, som om syftet med mitt förra inlägg i frågan till en ej oväsentlig del vore vunnet.

Emellertid äro vi ännu oeniga i åtskilligt.

---

[1] Muntligen har redan vid teoriens första framställande i Filologiska sällskapet i Lund mot denna av prof. Emil Olson gjorts en anmärkning, vilken, så vitt jag vet, ej har blivit vederlagd: om *dómr* betyder »ära», är det svårt att tänka sig, hur uttrycket *dómr um dauđan* skulle vara konstruerat.

Vad *orđstírr* beträffar, är det kanske ej fullt så säkert, som E. Kock påstår, att det ej ges någon dålig sådan.

I Snorres Edda Skaldsk. kap. 17 förtäljes, såsom vi veta, om Tjalves strid med Måckurkalve samtidigt med Tors envige med Hrungne: »En Þjalfi vá at Mǫkkurkalfa, ok fell han viđ lítinn orđstírr». Det har väl icke fallit någon in att uppfatta meningen med detta uttalande så, att M. verkligen föll med ära, fastän denna var rätt obetydlig. Innebörden är rätt och slätt: »M. föll med vanära». På ungefär samma sätt får »međ lítlum orđstír» (Vatnsd. s. s. 20) tolkas. Mot *mikill orđstírr* svarar *lítill orđstírr*[1]. Vore det — om vi nu vilja gissa — osannolikt, att det i motsats till det fulltygade *góđr o.* också har funnits ett *illr o.*? Hurusomhelst: det fanns, tvärtemot vad E. Kock påstår, för fornnordiskt medvetande en *orđstírr*, som icke var berömmande.

Här må nämnas ett belysande analogt förhållande. Det är allmänt känt, att ordet *heill* (n.) betyder »lycka», »löfte, varsel om lycka». Fullt ut i lika hög grad gäller det om *heill*, att det alltid utmärker något lyckosamt, som det kan sägas om *tírr*, att det alltid betyder »ära», aldrig motsatsen. Och likväl finna vi det ej ovanliga *illt heill* i betydelsen »olycka», »olyckligt förebud».

För att ytterligare klargöra, hur oriktig min uppfattning av *orđstírr* är, anför E. Kock ett citat ur den fe. dikten om Salomo och Saturnus: *hwæđre him mæȝ wissefḁ | wyrđa ȝehwylce | ȝemetiȝian | ȝif he biđ mođes ȝleaw.* »Ville Åkerblom handskas med denna sats på samma sätt, som han jort med Hv. 76[2], så skulle han få fram två sorters vise: de med skarpt förstånd och de, som — äro utan!» Om beviskraften av den sålunda gjorda analogien är här onödigt att orda mera än vad som nyss är sagt om *orđstírr*. För att man skulle få styrkan av denna beviskraft fastslagen, krävdes en genomgående jämförelse mellan fe. och fnord. språk i avseende på ordabetydelse och stilvanor, och en sådan saknas ännu. Dock skulle det — oberoende härav — kanske kunna förefalla även en icke fackman, som om i det anförda citatet den konditional-hypotetiska bisatsen borde ha någon betydelse, och att denna skulle kunna ha samband med det alldeles icke okända faktum, att även en vis icke oavbrutet under hela sitt liv är »skarp till förståndet». En sådan förmodan skulle ju, om man ville hålla på den av E. Kock gjorda jämförelsen, få ett ytterligare stöd genom analogien med sammanställningen *mikill* (*góđr*) *orđstírr* : *lítill* (*illr*?) *orđstírr*.

---

[1] Jmf. de välkända företeelser i uttryckssätt, varom E. Kock erinrar s. 28 överst.

[2] D. v. s. sätta en antagen »dålig» *orðstírr* mot *góðr orðstírr*.

»För det andra», säger E. Kock, »anjiver i *dómr um dauđan hvern* detta tillfogade *hvern* uttalandets jiltighet för alla de fall, där *dómr* överhuvud förvärvats, icke att var och en förvärvat ära . . .». Här har E. Kock utan tvivel gjort sig skyldig till en logisk cirkel. — Vad han vill bevisa, är att *dómr* betyder »ära» och icke »dom», »omdöme»; för detta ändamål använder han en bevisföring, som grundar sig på det antagandet, att ordet har just den betydelse han vill tillägga det; utan detta antagande (alltså om *dómr* betydde »dom», »omdöme»), vore ju tankegången orimlig.

»För det tredje talar Åkerblom om den tid, då Hávamál diktades». Läsarten är något förändrad; jag talade om den tid, när den omförmälda Hávamálsstrofen diktades, och jag finner, att E. Kock i fortsättningen av sin framställning omfattar alldeles samma mening som jag om strofens tillkomst. Det är i samband härmed, som han på det sätt, som jag redan har omnämnt, åtminstone för ett ögonblick ändrar sin ståndpunkt i föreliggande fråga.

Denna ändring fråntar han omedelbart därefter en stor del av dess betydelse genom sitt tillägg, att det ingenting ändrar i huvudsaken, om skalden skulle ha saknat förståelse för det fädernedärvda *dómr um dauđan*. »Ett marmorblock, insatt i en gråstensmur, är marmor, även om byggmästaren tror, att det är gråsten. Bilden blir skev, om jenom den på missuppfattning beroende nya användningen en annan innebörd intvingas i den gamla frasen. Men i eddan har frasen karaktären av fristående citat».

Förf:ns tankegång synes här något överraskande. Om en skald diktar en strof och därvid använder uttryck, som en gång i tiden ha haft en annan betydelse, om vilken både han och hans samtid äro okunniga, så måste väl i all rimlighets namn strofen även av eftervärlden böra uppfattas så, som diktaren själv tänkte sig den, och ej så, som om han hade använt uttrycken i deras forna betydelse, vilken för honom var okänd.

Den forntida nordbons tankar om vanäran och döden uppfatta E. Kock och jag fortfarande något olika. Han synes nästan mena, att det för nordbon var likgiltigt, om han efterlämnade ett vanärat namn, blott han undgick vanäran, medan han levde.

Detta är säkerligen en missuppfattning. I sakens väsen ligger ju, att den, som lidelsefullt trängtar efter ära, även måste lida av tanken på vanära; är hans högsta åstundan ett ärofullt minne, så måste han ock bäva tillbaka för tanken på att vanärad leva i hågkomsten. Den »äkta» nordbons stora »passion» var ä r a n, äran i livet, äran efter döden. Men därmed sammanhängde ock den enda stora fruktan, som hans modiga hjärta hyste. Hela den norröna litteraturen vittnar om att nordmannen

med oro, nästan med ängslan värnade sig mot allt, som kunde minska något i hans ära, mot allt, som kunde nödga honom att leva vanärad och lämna ett vanärat namn efter sig. Den, som har något tvivel i fråga om den saken, hänvisar jag till Grønbechs »Vor Folkeæt i Oldtiden», där framställningen i stor utsträckning bär vittne om de nämnda förhållandena.

När Wiglaf i Beowulfskvädet säger till de fega kamraterna: »Bättre dö än leva med skam!», så menar han icke, att det är bättre att dö med skam än att leva med skam. Hans ord måste tydas så: »Bättre att dö med ära än att leva med skam».

Och vem kan väl ett ögonblick tvivla på att Egil Skallagrimsson långt hellre skulle ha velat, att hans namn efter hans död sjönke i glömskans natt, hur stor än denna olycka kunde ha tett sig för honom, än att han skulle leva kvar i eftervärldens minne såsom en, vilken »usel i håg hade bytt mot ringar en broders lik», eller såsom en, vilken hade uraktlåtit att utkräva hämnd för oförrätter mot honom själv eller hans släkt?

Nog visste nordbon att skatta »domen över död man», även i den nu hävdvunna betydelsen av detta uttryck.

Malmö i december 1918.

Axel Åkerblom.

Om övergången $y > ö$ framför *rd* i svenskan.

I sin för uppfattningen av övergången $\breve{y} > ö$ grundläggande avhandling i Arkiv f. nord. fil. IX har Kock framställt den meningen, att skrivningar som *byrdh*, *byrdha*, *wyrdha* i reformationsskrifterna bero därpå, att *y* dialektiskt förlängts framför *rdh*. De nämnda skrivningarna skulle således representera ett verkligt uttal med *y*. Å andra sidan har Hesselman i sitt arbete om De korta vokalerna *i* och *y* hävdat den uppfattningen, att dylika *y*-former under senare hälften av 1400-talet och under 1500-talet väsentligen äro av rent ortografisk art och att således de nämnda skrivningarna i reformationsskrifterna ej haft stöd i reformatorernas talspråk. Själv har jag frapperats av att hos Olaus Petri dylika former endast påträffas i ord, i vilka vokalen föregås av *b* eller *w*, och jag drog därav den slutsatsen, att dessa konsonanter fördröjt övergången $y > ö$. Av samma mening är N. Lindqvist i Studier över reformationstidens bibelsvenska, medan E. Neuman i avhandlingen om Vokalbalansen *a* : *å* hävdar samma uppfattning som Hesselman. På grund av de ogynnsamma omständigheter, under vilka mitt arbete slutredigerades, har framställningen och motiveringen på denna liksom på åtskilliga andra punkter blivit väl knapphändig och t. o. m. lett till missförstånd[1]. Jag skall därför här nedan förebringa en något fylligare moti-

[1] I sin recension av mitt arbete i Humanistisk tidskrift polemiserar sålunda Lindroth mot att jag undvikit all parallellisering mellan *i* och *y* och menar, att *y* blivit *ö* även i kortstaviga ord. I själva verket diskuterar jag uttryckligen sid. 54 denna övergång. Vad jag velat säga är endast det, att denna i dialekterna förekommande övergång ej avsatt några s ä k r a spår i O. Petris språk. Skillnaden mellan dialekterna och O. Petris språk är sålunda endast av kronologisk art. — Då Lindroth i samma rec. polemiserar mot termen »val vid valfrihet» har han förbisett, att jag förbehållit denna term för ord av typen *flugu*, *konu*, d. v. s. kortstaviga ord, vilkas ändelse innehåller *i* eller *u*. I övriga fall, såsom för *bod*, har jag, med avsikt, nyttjat den neutrala termen »växlingen har upphävts till förmån för».

vering för min ståndpunkt, varvid materialet hämtas från tiden före 1524.

De, som anse, att *byrda*, *wyrda* etc. i reformationsskrifterna äro enbart traditionella skrivningar, bruka, med rätta, hänvisa till den stora roll, som Vadstena klosterlitteratur spelat för den senare medeltidens skrifttradition. Då i Vadstenatrakten *y* ännu kvarstår framför fornsvenskt *rdh*, äro *y*-skrivningarna i de skrifter, som utgått från Vadstenaklostret, en östgötsk dialektegenhet, som sedan efterbildats av skrivare, för vilkas eget talspråk ett *y*-uttal var främmande. Eller kanske saken snarare bör uttryckas så, att man bibehöll den äldre, traditionella skrivningen under inverkan av *y*-formerna i Vadstenaskrifterna, även sedan *y* i uttalet fått lämna plats för *ö*.

Detta resonemang kan dock ej upprätthållas inför de faktiska förhållandena. I Vadstena klosterlitteratur från slutet av 1400-talet och början av 1500-talet kvarstår nämligen *y* endast efter *b* men icke efter *w*. Det heter sålunda *byrdh*, *byrdha* etc. men *wördha*, *wördhning* etc. Ord med annan konsonant än *b*, *w* framför *y* har jag endast påträffat i en av de genomgångna skrifterna. Exempel:

Undervisning för skriftefäder (SFS h. 64), översatt av en Vadstenanunna: *wanwördhnig* 156, *wanwördho* 156, 165, *wanwördelika* 156, 159 m. fl.

Klosterregler (SFS h. 64), översatt av en Vadstenanunna: *byrdhe* 171, 199 — *wördhnig* 195, *owördhnig* 208.

Speculum virginum (SFS h. 115), handskrift från 1472—82 av Mathias Laurentii från Jönköping, munk i Vadstena: *byrdhe* 399, *byrdh* 450, *byrdhena* 446, *byrdhinna* 420, *byrdhin* 426, *inbyrdhis* 418, 419 m. fl., *högbyrdoghet* 427, *wälbyrdoghir* 425 m. fl., *withnisbyrdh* 391 m. fl. — *wördoms* 406, *wanwördhning* 418, *owördhningh* 418, *miswördhning* 450, *wör(d)ningx* 458, *wördhir* 450; enda undantaget är *wyrdhningh* 412.

Själens kloster (SFS h. 63 o. 64), översatt från latin av Jöns Budde, men avtryckt efter en avskrift, som besörjdes av abbedissan i Vadstena Margit Clausadotter: *byrdhe* 33, 87, *byrddenne*

69, *jnbyrdhes* 49 (2), 50, *witnesbyrdh* 76 — *wördho* 30, 69, 134, *wördhes* 47, *wördhena* 134, *wördhnig(h)* 30, 31, 34, 62. Då, såsom nedan visas, Jöns Budde ej själv använder *y*-former av ovannämnda ord, äro de helt säkert avskrivarens.

Till Östergötland hör väl ock S:t Amalberga (i Fsv. legendarium 3: 276 f.), om vilken det heter: »oc wändhes thenna legenda oppa götha maal Anno domini 1503»: *byrdh* 'börda' 282, 302, *jn byrdhis* 296, *jnbyrdhis* 300, 307, *witnesbyrdh* 307, *wälbyrdoghet* 284 — *wördhelika* 282, 284, *wördhnig* 298, 301. Här förekomma dessutom *skyrdha timen* 304, *skyrdha folk* 304.

Även i andra Vadstenaskrifter, som jag genomgått, har fördelningen av *y* och *ö* varit densamma utom i en enda: Stimulus amoris (SFS h. 125), handskrift från omkring 1500 av Anna Matsdotter från Vadstena, som har genomgående *y* även i *wyrdhning(h)* 9, 19, 22. Detta beror dock sannolikt på en starkt arkaiserande ortografi, vilket framgår därav, att avskriften använder *y* även i *byrias* 3, *syria* 6, *fylgh* 18 o. s. v.

Jag har visserligen ej genomgått alla Vadstenaskrifterna, men det anförda torde vara nog för att visa, att former som *wyrdha*, *wyrdhning* i reformationsskrifterna ej kunna ha upptagits från Vadstena klosterlitteratur.

De nu behandlade urkunderna torde avspegla östgötskt språk. Till Västmanland föras vi med Peder Månssons skrifter. Peder Månsson var född i Tillberga i södra Västmanland, och hans fader var slottshövitsman i Västerås. Visserligen var han en tid inskriven som munk i Vadstena, men hans språk är säkerligen bildat under inflytande av västmanländskan, och man kan däri också urskilja speciellt västmanländska drag.

Av intresse är hans behandling av fornsvenskt *y*, som i vissa ställningar konsekvent övergått till *ö*, i andra lika konsekvent kvarstår. Växlingen mellan *y* och *ö* är sålunda fullt ljudhistoriskt motiverad, och något utrymme för traditionella skrivningar synes ej finnas. Exemplen i den följande översikten äro, så vitt ej annat säges, hämtade från *Bondakonst* (ed. Geete), och

sidhänvisningarna gälla detta arbete. Beläggen på de enskilda orden äro talrika, fastän endast ett anföres:

a. framför *l*, *n*, *r*(*r*): *föl* 221, *manköns* 277, *bör* Sjökonsulatet 33.

b. framför *ld*: *Böldherna* 230, *köldh* 221, *stöldh* Sjökonsulatet 10.

c. framför *dhį*, *lį*, *nį*, *rį*: *stödhyes* 314, *bölyor* Sjökonsulatet 109, *fölya* Sjökonsulatet 9, *hölyandis* 352, *skölyes* 229, *skönyan* Sjökonsulatet 18, *böryat* därs. 8, *eldhmöryo* Ädelstenars bearbetning 521, *smöryes* 230, *spöryandis* Sjökonsulatet 4. Ordet *mynya* av mnt. *minia* 'mönja' har genomgående *y* på grund av att *y* jämförelsevis sent uppkommit av *i*.

d. framför *rk*, *rn*, *rr*: *börk* 347, *hörne* 315, *törne* 244, *dörren* 221. *Kyrsebäraträ* 347, *kyrsebär* 348 ha däremot alltid *y*, emedan labialiseringen *i* > *y* är jämförelsevis sen. Kanske också det föregående *k*-ljudet fördröjt övergången.

e. framför *rt*: *yrther* 225, *yrtagardhen* 352, *maalyrth* 359, *odhyrth* 356 ha alltid *y*, kanske emedan *y* stod i framljud; däremot har *y* blivit *ö* i *wörth* 337 (2), 338, såvida ordet ej lånats med *ö*-ljud.

f. framför *r* + *i*: *tyry trä* 255.

g. framför *nn*, *nd* står *y* utom i *söndher*, som kan ha uppkommit av äldre *sunder* eller av *synder* i svagtonsställning.

h. framför *ns*: *fönsther* 252.

i. framför *ld*, *ll* står *y*, framför *ls* *ö* i *dölsko* 227.

j. framför *ss*: *lys* 'löss' 258, *wäggia lys* 355, *mys* 356, *myssena* 356. Däremot står *ö* i *töswa* 336.

k. framför *sk*, *st*: *byske* 266, *wpryskias* 201, *krysth* 220, *lysther* 221.

l. framför *m*: *grymman storm* 292, *ympas* 319, *skrymtha* 268.

m. framför *k*, *p*, *t* i olika ställningar: *mykith* 269, *mykna* 331, *mykla* 297, *drypia* 227, *yppen* 297, *ypna* 324, *yxeskaffth* 324, *flythia* 335, *nytyes* 329, *nyther* 'nötter' 333, *walnyther* 346. Undantag utgör *flökthenne* 268.

n. Ordet *yffnelika* har alltid *y* men *klöfftena* alltid *ö*.

En författare, som synbarligen icke lämnar något utrymme för godtyckliga skrivningar, då det gäller fördelningen av *y* och *ö*,

bör givetvis ha vitsord, då det gäller att avgöra frågan, om övergången $y > ö$ i någon mån påverkats av föregående konsonant, i synnerhet som han även på denna punkt är fullt konsekvent.

Regeln är följande: *y* kvarstår efter *b*, *w*, *k* men har efter *h* övergått till *ö*. Exempel med *m* före *y* finnas ej.

Sjökonsulatet: *jnbyrdis* 61, 96, *wpbyrdh* 82, *withnesbyrdh* 47, *Vithnes byrdh* 73.

Stridskonst: *byrdher* 129 (2), *byrdena* 129, *Jnbyrdeliken* 141, *inbyrdis* 141, *jnbyrdis* 120, 148, *wanwyrdas* 160.

Bondakonst: *byrdogh* 'bärande' om träd 317, 324 m. fl., *ofwlbyrdogh* 'ännu ej utkläckt' om ägg 261, *jnbyrdes* 259, *skyrdenne* 'skärytan på avskurna grenar' 314 m. fl., *affskyrdh* 312, 313 m. fl., *wthskyrdh* 'utskärning' 349 m. fl. — *hördhen* 'herden' 238, 244, 260, *hördhan* 238, *hördanom* 262, *getha hörden* 244.

Ädelstenars bearbetning: *bredh skyrd* 510, *skyrdhenne* 512, *affskyrderna* 522.

Skinnberedning: *wthskyrdhen* 542, *vthskyrdh* 544.

Undantag finnas ej. Det är påtagligt, att *y* i ord som *skyrdh*, *affskyrdh*, *byrdogh* i den här använda betydelsen ej kan förklaras genom skrifttradition, lika litet som skillnaden mellan å ena sidan *byrdh*, *skyrdh*, *wyrdhning* etc. och å andra sidan *hördhe* kan förklaras genom inverkan från östgötskan under Peder Månssons vistelse som munk i Vadstena [1].

---

[1] Även andra västmanländska dialektdrag kunna spåras i Peder Månssons skrifter. Såsom sådana torde kunna räknas övergången $u > o$ i *wonnit* Stridskonst 159 m. fl. och i ord av typen *oghn*, t. ex. *oghnen* Stridsk. 182, *hognelika* Stenb. 467, övergången $u > y$, *ö* mellan *s*, *t*, *r* och *nn*: *synnan* Bondak. 330, *sönnan* därs. 334, *tyn* (adj.) Skinnberedn. 534, *tynnor* Stridsk. 176, *brönnen* Bondak. 208 m. fl., övergång $o > ö$ före och efter *r*: *störm* Bondak. 291, *tilstörma* Stridsk. 167, *törffwal* Bondak. 363, *börsther* därs. 265, *frösth* därs. 293, *röttor* därs. 213, *tröldom* Stenb. 459, *trölkärlingom* därs. 480 samt kanske också *törth* Bondak. 201, vidare framför *l* i *tölken boskaper* Bondak. 206, *höö smölker* därs. 203, *bölme yrth* 267. Ett dialektdrag är även övergången $i > e$ i *skelyes* Bondak. 239, *athskelyas* därs. 259, *atskelde* därs. 261, *Selff* Konstb. 384. Släktskapen med språket i P. Swarts krön. faller genast i ögonen. Det har då sitt intresse att konstatera, att liksom P. Swart även Peder

Månne man icke i ljuset härav bör se *y*-formerna i Nya Testamentet 1526, om N. Lindqvist har rätt i att Laurentius Andreæ var västmanlänning? Överensstämmelsen med Peder Månssons språk är på denna punkt fullständig utom däri, att Nya Test. i vissa hänseenden företräder en något yngre ståndpunkt. Sålunda har Nya Test. *ö* efter *sk* i ordet *skördh*.

Det har anmärkts, att en regel, enligt vilken *y* kvarstår efter *b* men ej efter *m*, är misstänkt, och själv har jag betecknat det som oklart, varför *y* behandlas olika efter dessa båda konsonanter. Vi få dock böja oss inför faktum. Skillnaden mellan *byrda* och *mörda* är nämligen ej inskränkt till Olaus Petris skrifter, utan den återfinnes i en urkund med så föga traditionsbundet språk som Historia Trojana, som i stor utsträckning använder så utpräglade dialektformer som *söster*, *sösken*, *medsommar*, *meddag*, *selff*, *båndh*, *hånd*, *tel*, *wedh*, *wonnen* m. fl. Bland exemplen må nämnas: *byrda* 12, *byrdog* 34, *jnbyrdes* 2, *tilbyrdeliga* 34, *wälbyrdog* 7, *byrdena* 24, *wyrd* 259, *wyrdeliga* 57, *wyrdning* 310 — *mörder* 279, 285, 289, *mördas* 206, *mörde* 283. Huru *wyrd*, *wyrdeliga*, *wyrdning* böra uppfattas, är dock ej fullt klart, då de någon gång förekommande *wanworda* 34, *wordning* 44, 98, *myswordeliga* 34, *wordha* 68 m. fl. synas förutsätta ett mellanstadium med *ö*. Även av *högbyrdog* förekomma enstaka sidoformer med *o*, t. ex. *högbordog* 43, men dessa böra kanske sammanhållas med det även förekommande *Högbwrdog* 19, som i sin tur kan jämföras med isl. *velburđugr*. Även en annan uppfattning är möjlig. Jämte *högbordog* förekomma även *högboren*, *högbwren*, t. ex. *högbwrna* 9, och från dessa kunna *o*, *u* ha överförts till *högbordog*, *högbwrdog*. Jag tror sålunda ej, att *högbordog* är ett säkert exempel på den

---

Månsson känner övergången *a* > *å* framför *nd*, vilket framgår av skrivningar som *aandom* 'änder' Ädelstenar 519, *aanda äggiom* därs. 517, *aanda rwm* 'rum att andas' Bondak. 303, *waathan aandha* därs. 215, *eldh braanda* Stridsk. 177, *saandh* Bondak. 362, *raandher* Stenb. 458. Inför detta faktum är det svårt att komma ifrån, att i södra Västmanland funnits en övergång *a* > *å* framför *nd*, vilket torde vara av betydelse för uppfattningen av denna övergång i riksspråket. Av intresse äro också former som *wortor* Bondak. 240, *maalyrth* därs. 273, *hemmelskan eldh* därs. 241, *daamb* Stridsk. 152 m. fl.

dialektiska övergången *ö* > *o* framför *r* + konsonant, som Kock föreslår i Arkiv f. nord. fil. XVI s. 267 not och Sv. Ljudh. II s. 18. Dessa *o*-former inverka sålunda ej på huvudfrågan, den olika behandlingen av *y* efter *b* och *m*. Säkra undantag äro däremot *bördog* 81, *obördeliga* 45, *tiilbördog* 95, *tilbördeliget* 271, av vilka dock åtminstone det sista kan ha erhållit *ö* genom anslutning till det även förekommande *tilbörlig*.

Det är ej utrett, vilken dialekt som avspeglas i Hist. Trojana. Beckman föreslår emellertid Arbogatrakten eller östra delen av Östergötland.

Ett tredje stadium i utvecklingen föreligger i Jöns Buddes skrifter. Budde var som bekant munk i Nådendals kloster, och det är väl sannolikt, att hans språk tagit intryck av finländskan

Tundalus (SFS h. 64) handskr. från 1491: *jnbördes* 219. 226, 244, *vörde* 251.

Guido (SFS h. 64) handskr. från 1489—91: *bördh* 255, *withnesbördh* 255, *vördhä* 285, *vanvörder* 286.

Om S:t Katarina af Sverige (Fsv. leg. 3 s. 519 f., handskr. från 1487—1491[1]: *jnbördes* 523, 526, *bördogh* 528, *tilbördokt* 551, *sywörde* 525, *sywördoghom* 549, *vördho* 554, 562, *sywördes* 558, *wördningh* 533, 546.

Samma stadium föreligger i skriften Om konung Erik den helige (Fsv. leg. 3 s. 343 f.), som till författare har priorn i Sigtuna, sedan biskopen i Västerås Israel Erlandsson (prior 1298—1311). Den är publicerad efter en avskrift från år 1817, varför exemplen anföras med all reservation: *bördogher* 343, *wälbördogha* 343, *bördhamen* 344, [*W*]*elbördogh* 366, *welbördogh* 372, 382, *wanwördeligha* 348, *wörning* 370 (men även *byrdh* 349, 357 m. fl.). Att den härstammar från uppsvenskt område framgår av former som *greet* 346, 377, *greto* 383 o. s. v.

Av det föregående torde framgå, att övergången *y* > *ö* framför *rd* ej skett samtidigt i hela det svenska språkområdet och att *y* ännu vid medeltidens slut kvarstått i vissa dialekter efter vissa konsonanter, däribland *b, w, k*. Till dessa dialekter höra

[1] Jfr Hultman Jöns Buddes bok, Hälsingfors 1895.

östgötskan, som ännu har *y* i hithörande ord, samt den sydliga västmanländskan.

Det är mot bakgrunden härav, jag med ledning av former som *byrdha*, *wyrdha* i O. Petris skrifter formulerat regeln, att *b* och *w* fördröjt övergången *y* > *ö* framför *rd*. Däremot har jag icke tilltrott mig att avgöra, om hithörande ord haft *y* även i O. Petris talspråk. Beträffande orden *wörda* och *wördning* är detta knappast troligt, då dessa ord i regel skrivas med *ö* och *y*-formerna nästan endast föreligga i sådana skrifter, vilkas språk även i andra hänseenden avviker från O. Petris eget eller som stå bibeln nära, såsom Postillorna, och därför lätt påverkats av Nya Testamentets språkbruk. I Swar på tolf spörsmål förekomma de endast i de delar, som utgöra referat av Peder Galles skrift. Något annorlunda är förhållandet med orden *byrdh*, *byrdha* o. s. v. Dessa skrivas i regel med *y*, och *ö*-formerna äro jämförelsevis fåtaliga. Detta kan tolkas så, att O. Petri själv från början uttalat dessa ord med *y*, men att han från dialekter med *ö*-ljud, t. ex. stockholmskan, upptagit former som *welbördig* i Tänkeboken, *bördo* i Ärlig skapelse. Vad som emellertid gör en sådan tolkning tvivelaktig är den omständigheten, att O. Petris skriftspråk utgår från medeltidens kanslispråk — ett studium av hans formlära vittnar oförtydbart därom —, och flertalet av hithörande exempel äro just sådana ord, som äro vanliga i kanslispråket och där ingå i stående fraser, varför de bibehållit sin gamla skrivform, t. ex. *byrdh* i uttrycket »epter Gudz byrdh», *witnesbyrdh* i »til ytirmeera wisso oc witnisbyrdh», *welbyrdig* i »erlig oc welbyrdog man» o. s. v. Även *jnbyrdes* har i regel *y* i kansliskrivelserna. Andra ord som *vpbyrd*, *byrdeman*, *byrda* (verb), *jernbyrd*, *vthbyrdes* äro rent arkaistiska. Återstå sålunda endast subst. *byrda* och *barnsbyrden*, som skulle vittna om att *y* kvarstår i O. Petris eget språk. Men då han själv i Ärlig skapelse skriver *bördo*, och *byrda* endast förekommer i hans tryckta skrifter, kan den senare formen mycket väl hava inkommit vid tryckningen eller av O. Petri själv hava upptagits från exempelvis Nya Testamentet som alternativ form i hans skriftspråk.

Resultatet blir alltså, att jag fortfarande icke anser mig med säkerhet kunna avgöra, om *y* kvarstått mellan *b* och *rd* i O. Petris talspråk. Det är möjligt, men icke mer än möjligt, knappast ens troligt.

Min uppfattning av övergången *y* > *ö* framför *rd* är sålunda den, att övergången icke försiggått samtidigt efter alla konsonanter. Den har fördröjts av ett föregående labialt eller palatalt ljud, åtminstone *b*, *w*, *k*. Längst kvarstår *y* efter *b*.

Resultatet styrkes därav, att i de ännu levande dialekterna i Östergötland *y* kvarstår i *byla* 'börda', *myhlä* 'nedgömma (om barnaföderskor, som undansticka sitt foster' (Kalén) men däremot ej i *skörd*[1], vilken senare form dock har beviskraft, endast om den är verkligt folklig och ej upptagits från riksspråket.

Johan Palmér.

Vidare om *Skåne* och *Scadinavia*.

I den under senaste tid ganska livliga diskussionen om ursprunget till namnet *Skåne* har docenten Hjalmar Lindroth gjort två nya inlägg. I det ena av dessa, nämligen uppsatsen »Äro *Scadinavia* och *Skåne* samma ord?» (utg. i Ark. nf. XXXI, 29 ff.), vänder han sig väsentligen mot min artikel »Är Skåne de gamles Scadinavia?» (i Ark. nf. XXX, 71 ff.[2]).

Några anmärkningar av mig med anledning av Lindroths sistnämnda uppsats torde vara befogade.

Jag vände mig i artikeln »Är Skåne de gamles Scadinavia?» mot en avhandling med samma titel av Lindroth, hvilken avhandling utgivits i Namn och bygd III s. 10 ff. I sistnämnda artikel ansåg Lindroth — för att använda hans eget referat i Ark. nf. XXX, 29 — »1) att de båda namnen *Scadinavia* och

[1] N. Lindqvist Reformationstidens bibelsvenska s. 70.

[2] I den andra artikeln »Skandinavien och Skåne» i Namn o. bygd 1918 s. 104 ff. visar Lindroth på för mig övertygande sätt, att Noreens etymologi (i Studier tillegnade Esaias Tegnér 1918 s. 43 ff.) icke är riktig.

Skåne ingalunda behöva vara samma namn på grund av realias vittnesbörd; 2) att de icke kunna vara samma namn, försåvitt vi skola ha respekt för de ljudlagar, vi genom metodisk forskning anse oss kunna konstatera; 3) att namnet *Skåne* genom identifikation med *Scadinavia* skulle ryckas loss från det sammanhang med andra, delvis identiska namn på *Skån-*, dit det naturligen hör».

Lindroth ansåg i Namn o. bygd och anser fortfarande i Ark. nf. XXXI, 29 ff., att första kompositionsleden i isl. *Skánøy*, fda. *Skānæ*, nsv. *Skåne* skulle vara identisk med det isl. ordet *skán*, som av Fritzner översättes 'skorpe', av IED. 'a thin membrane, film'. Däremot har han numera så till vida ändrat mening, som han i Namn och bygd III, 10 ff. tänkte sig, att Kullaberg och dess närmaste omgivningar kunnat föranleda namngivningen, under det att han nu i Ark. nf. XXXI, 32 synes snarast vara böjd »att fatta *Skåne*, och då taget i dess helhet, såsom 'ön som ger intryck av en tunn skiva'».

I Ark. nf. XXX, 71 f. kunde jag icke ansluta mig till Lindroths etymologi [1], och jag kan ej häller nu göra det efter den lilla modifikation, som L. anfört i sin senaste motivering. Jag vågar tro, att ytterligare motskäl icke äro behövliga. För mig är betydelsen 'skiv-ön' för *Skåne* icke mera tilltalande än 'skorp-ön'.

Jag övergår därför omedelbart till frågan om identifieringen av namnen *Scadinavia* och *Skåne*.

---

[1] I Namn o. bygd III hade L. nämnt de norska namnen *Skaanøien*, *Skánøyiarfiall*, *Skanøyarland* och med dem sammanställt landskapsnamnet *Skáney*. Jag yttrade i Ark. nf. XXX, 72 f. med tanke därpå: »Det är nog tänkbart, att en liten eller åtminstone mindre ö, hvars i omgivningen uppstigande berggrund var karakteristisk för hela eller en ej obetydlig del av ön, kunnat få namnet *Skán-øy* »skorp-ön». Men jag finner den tanken synnerligen litet tilltalande, att hela landskapet Skåne skulle ha fått detta namn på grund av berget Kullen». Häremot framhåller L. i Ark. nf. XXXI, 31: »Kock har härvid förbisett att av de tre norska *Skánøy* blott ett är ö; de båda andra beteckna terrängsträckningar, i det ena fallet inne i landet».

Så vitt jag förstår, är det för den här avhandlade frågan utan betydelse, om blott det ena norska *Skánøy* (ännu) är en ö.

I min förra uppsats sökte jag med reala skäl stödja denna sedan gammalt antagna identifiering. Jag sökte (liksom andra före mig) visa, att *Scadinavia* ursprungligen var namnet på den Skandinaviska halv-öns sydligaste del (Skåne), liksom i Beowulf det därmed identiska *Scedenig* så användes. Detta hindrar naturligtvis ej, att de antika författarna, som över huvud alldeles icke kände omfånget eller gränserna för *Scadinavia*, även kunde använda namnet om ett större geografiskt område än det nuvarande Skåne; jmf. Ark. nf. XXX, 73 ff.

Dessa reala skäl förefalla mig vara så starka, att det (trots Lindroths invändningar i Ark. nf. XXXI, 32 ff.) knappast torde vara fullt lämpligt att förlänga diskussionen om dem.

Däremot synes det vara befogat att ljudhistoriskt ytterligare motivera identiteten av de antika författarnas *Scadinavia* urnord. **Skađin-auįō* och isl. *Skánøy*, nsv. *Skåne.*

I Ark. nf. XXX, 84 ff. förklarade jag *đ*-förlusten i **Skađin-auįo* **Skađnøy*: isl. *Skānøy* på följande sätt:

Ljudet *đ* kunde i de nordiska fornspråken framför konsantiskt *n* ljudlagsenligt förloras i fortis-stavelse. Exempel därpå i ord med lång diftong eller lång vokal finnas redan från det nordiska fornspråkets älsta period, såsom **røyđnir* (jmf. adjekt. *rauđr* 'röd'): isl. *reynir* fsv. fda. *rø̄ne* 'rönn'. Åtminstone från omkring år 1300 har man från isländskan och fornsvenskan dylika exempel även med kort rotvokal såsom isl. *trođna* (till part. *trođinn*) : *tróna* — fsv. *Swiþnarum* : *Svenarum.*

Då nu som bekant forndanskan i allmänhet visar en modernare ståndpunkt än vare sig isländskan eller fornsvenskan (jmf. fda. *talæ* c. 1300, men nyisl. nysv. alltjämt *tala* med -*a*), så överraskar det ej, att i forndanskan *đn* efter kort rotstavelse blivit till *n* (med förlängning av föregående vokal) redan före år 900. På så sätt blev **Skađnøy* med fortis på penultima till *Skānøy* (jmf. isl. *Skánøy*).

Häremot opponerar sig Lindroth och anför åtta exempel på fda. namn, som enligt hans mening skulle visa, att *đ* efter kort

rotvokal med fortis ljudlagsenligt kvarstod i ljudgruppen *đ* + konsonantiskt *n* ännu under den äldre danska medeltiden.

Emot beviskraften hos dessa av L. anförda ortnamn måste tungt vägande anmärkningar göras.

Som bekant kvarstod ljudgruppen *đn* synnerligen ofta i de nordiska fornspråken (och övergick icke till *n*, såsom den ljudlagsenliga utvecklingen skulle ha varit), emedan de äldre formerna med *đn* påverkades av dem närstående former med intervokaliskt *đ* eller med slutljudande *đ*, i hvilka former *đ* ljudlagsenligt skulle kvarstå. Så finnes t. ex. *đ* i isl. pl. *bođnir* genom påverkan av sg. *bođinn*; i isl. *heiđni* 'hedendom' genom inflytande från *heiđinn* 'hednisk' etc. etc. (andra ex. i Ark. nf. XXX, 86). För att nämna exempel också från Danmark erinrar jag blott om att danska skriftspråket alltjämt använder *hedning* med *dn* (*d* uttalat såsom *đ*) genom inflytande från fda. *hethen*, nyda. *hedensk* — *bredning* '(i et vand) et sted, der breder sig, en udvidelse, t. e. Løgstør bredning' med *d* genom påverkan av *bred* etc. — att plur. av part. *sveden* (till *svide*, *svie* 'sveda, bränna') alltjämt heter *svedne* genom påverkan av sg. *sveden*, infin. *svi(d)e* osv. osv.

Det är därför självklart, att ej häller något forndanskt ortnamn med kvarstående *đn* har det allra ringaste vitsord, om vid dess sida stod en samhörig form med intervokaliskt eller slutljudande *đ*, hvilken form kunnat konservera *đn* i ortnamnet.

Dessutom bör en annan omständighet med styrka framhållas. Lindroth hade i sin första artikel om namnet Skåne (i Namn o. bygd III) anfört namnet fda. *Hwæthæn* (= isl. *Hveđn*, dvs. ön Hven) såsom bevis för, att *đn* ljudlagsenligt kvarstod i forndanskan. Häremot genmälte jag i Ark. nf. XXX, 87, att fda. *Hwæthæn* intet vitsord har, när det skall avgöras, om *đn* ljudlagsenligt skulle i fdanskan kvarstå i **Skađnøy* : *Skānøy*. I **Skađnøy* var nämligen *n* konsonantiskt; i *Hveđn̥* (fda. *Hwæthæn*) däremot vokaliskt, och naturligtvis kvarstod *đ* mellan två vokaler i *Hwæthæn* liksom i *rīđa* etc. Denna min uppfattning finner numera Lindroth i Ark. nf. XXXI,

39 f. vara riktig. Han yttrar nämligen: »Kock har ... utan tvivel rätt, då han gent emot mig [= Lindroth] påvisar, att typen *Hveđn* (da. *Hvæthæn*), med *n* i slutljud, icke har samma fonetiska valör som typen **Skađnøy* skulle ha». I sin senare artikel (i Ark. nf. XXXI) upptar L. därför icke längre *Hwæthæn* såsom stöd för sin uppfattning. Men däremot tar han icke konsekvensen av denna sin förändrade mening i sin senare artikel.

Vi skola nu granska de av honom i Ark. nf. XXXI, 40 ff. anförda orden med kort vokal + *đn* i forndanskan.

Den nuvarande *Guden-aa* på Jutland hette på fda. *Guthæn*, och den nuvarande Randers fjord, där åen flyter ut, hette fordom på isländska *Gođnar-fiorđr* (c. 1050). Nom. till detta *Gođnar-* är naturligtvis (jmf. t. ex. Egilsson och Jónsson Lex. poeticum[2]) *Gođn.* I *Gođn*, fda. *Guthæn* kvarstod *đ* naturligtvis ljudlagsenligt framför vokaliskt *n*, liksom i isl. *Hveđn* fda. *Hwæthæn*, och då nom. ack. hette *Gođn*, så bör genom inflytande därav gen. heta *Gođnar-*. Denna genitiv visar alltså alldeles intet beträffande den ljudlagsenliga behandlingen av *đ* + konsonantiskt *n*. Sjönamnet *Gudensø* (fda. *Guthnesse*) på Jutland, sammansatt med *Guden*, namn på åen, som flyter igenom sjön, saknar tydligen likaledes allt vitsord. Detta medgives — åtminstone halvt — av Lindroth (s. 40).

Däremot anser han det seländska *Gundsø* (fda. *Gudhænsyolillæ*, *Guthænsyo* m. fl. former) vara »ett beviskraftigare exempel», emedan »något ånamn **Gođn* här [dvs. på Seland] alls icke kan i historisk tid uppvisas», och L. menar, att den ursprungliga formen varit **Gođnarsiō(r).*

Jag kan icke ansluta mig till denna L:s mening. Tydligen anser han med rätta *Guthæn-* i *Guthænsyo* på Seland vara etymologiskt identiskt med simplex *Guthæn* (ånamnet) och med *Gudensø* på Jutland. Men detta förutsätter uppenbarligen, att simplex *Guthæn* såsom ånamn använts lika väl på Seland som på Jutland, och det är en ren tillfällighet, att från Seland detta ord såsom simplex ej uppvisats. Ånamnet *Guthæn* ingår tydligen uti eller har påverkat det seländska *Guthænsyo* alldeles så,

som det ingår i eller har påverkat det jutländska *Gudensø*. Alltså saknar även det seländska *Guthænsyo* allt vitsord.

Förhållandet är väsentligen detsamma med det av L. s. 41 anförda fda. *Ithænø* Vald. jordebok, senare *Ethnø* etc., nu *Enø* vid sydvästra Seland. Den äldre härledningen av **Iđunar-øy* är, såsom Lindroth nämner, högst tvivelaktig, ehuru jag ej finner den så avgjort oriktig, som L. synes göra. Själv vill L. sammanställa ö-namnet *Ithænø* med det isl. *iđa* 'bakström', och han menar, att ordets första led skulle vara gen. pl. **iđna* till sistnämnda ord eller hällre ett med *iđa* 'bakström' besläktat, men icke påvisat subst. **iđn*. Jag lämnar alldeles oavgjort, huruvida denna etymologi är sannolik. Men låt oss antaga, att den är riktig. Ifall (såsom L. hälst vill) första leden är **iđn*, så hade ju detta ord vokaliskt (icke konsonantiskt) *n* liksom isl. *Hveđn*, fda. *Hwæthæn*. Simplex **iđn* **ithæn* bibehöll därför ljudlagsenligt *đ*, och vid sammansättning med *ø* erhöll man *Ithænø*.

Ifall åter gen. pl. **iđna* till nom. *iđa* möjligen inginge i *Ithænø*, så ställer saken sig ju på detta sätt: Subst. *iđa* gen. *iđu* etc. hade intervokaliskt *đ* i alla åtta kasus utom i gen. pl. De sju kasus med intervokaliskt *đ* bibehöll detta ljudlagsenligt och påverkade den sällsynta gen. pl. så, att *đ* kvarstod också i gen. pl. **iđna*.

Lindroth anför det fskånska kvinnonamnet *Giuthni*, *Gudne* från 1100-talet (s. 40). I detta kompositum kvarstår helt naturligt *đn* genom inflytande från simplex *guth* och från de talrika andra personnamnen, sammansatta med *guth-*: fda. *Guthbrand*, *Guthfasti*, *Guthrun* osv. osv. Alltså är *Giuthni* utan vitsord.

S. 41 åberopar L. sig på fda. *Hithningy* Vald. jb., *Hethninge*, nu *Hejninge* Slagelse härad på Seland. Däremot nämner han icke ortnamnet *hitningthwet* Vald. jb. s. 27, nu *Hennetved* på Langeland (SRD., registret). Åtminstone i början av 1400-talet har *đn* i sistnämnda ortnamn assimilerats till *nn*. Man finner nämligen *Hænninge Thyreth* 1412 (Erslevs Repertorium III, 159), *Henningetwed* år 1414 (ib. s. 192). — I SRD. VII, s. 583 förmodas, säkerligen med rätta, att sistnämnda ortnamn hör till-

samman med mansnamnet ***Hithin***, och helt visst gäller detta även det seländska ortnamnet ***Hithningy***, ***Hethninge***. Personnamnet fda. *Hythin*, fsv. ***Hidhin***, isl. ***Heþinn*** (hos Saxo ***Hithinus***) är väl känt: om dess vokalisation jmf. t. ex. Kock Umlaut u. Brech. s. 50 f.

Lika litet som nyda. appellativet *hedning* visar, att ***đn*** ljudlagsenligt kvarstod i fdanskan, lika litet framgår detta av de fda. ortnamnen *Hithningy*, ***Hethninge***, ***hitningthwet***. Liksom konsonantljudet framför *n* kvarstår i nyda. ***hedning*** genom påverkan av fda. ***hethen***, nda. ***hedensk*** (jmf. s. 77), så kvarstår ***đ*** (***th***) i *Hithningy* osv. under inflytande av det samhöriga personnamnet *Hithin*. När inflytande från *Hithin* icke gjorde sig gällande, uppstod ***Henningetwed***.

Det synes mig vara något anmärkningsvärt, att Lindroth utan reservation såsom stöd för sin uppfattning upptar (s. 40) en skrivning ***Giæthninghæreth*** från e t t ställe (s. 19) i Valdemars jordebok, ehuru han själv nämner, att stavningen ***Gerdinghe*** finnes år 1297, ***Gherdinghe*** år 1300, och att det nu heter ***Garding*** (i Ejdersted, Slesvig). Till dessa skrivningar kan läggas ytterligare ***Gerdingh*** (1436) i SRD. VII, s. 505 = »oppidulum et parochia, in Frisia Eidorensi». Alltså stavas namnet alltid på de av L. och mig kända ställena utom e t t med ***rth*** (***rd***), och detta harmonierar fullständigt med det nuvarande namnet ***Garding***. Valdemars jordebok är från 1250—1300 enligt Kr. Kålund i Paleografisk atlas. Älsta urkunden med *rd* (***Gerdinghe***) är från 1297; den kan alltså vara samtidig med Valdemars jordebok, eller den är i alla händelser blott föga yngre. Då således samtliga andra urkunder och även det moderna uttalet vittna e m o t den enstaka skrivningen ***Giæthninghæreth*** i jordeboken, så är detta tydligen fel för **Giærthninghæreth* eller ***Giærthinghæreth***.

Någon etymologisk belysning av »***Giæthninghæreth***» giver L. icke, och ej häller upplyser han om huru enligt hans mening ett *r* skulle ha inkommit i ***Gerdinghe*** osv. Ehuru den etymologiska utredningen av ***Gerdinghe***, ***Garding*** osv. är av underordnad vikt för den här avhandlade frågan, bör dock nämnas,

att namnet lätt kan sammanställas med välkända ord. *Gerdinghe*, **Giærthning* osv. kan vara väsentligen identiskt med fsv. *gærþning* 'gärdande, gärdesgårds uppförande' (även *akra gærþning*), isl. *gerđing* 'opførelse af gjerde eller hegn'. Ortnamnet betydde 'det omgärdade området'. Ljudet *đ* i **Giærthning* kvarstår naturligtvis under inflytande av den vanliga formen *Giærthing* samt av verbet *gærþæ*, subst. *garþ* osv. — Ifall man åter vill med Hellquist härleda flertalet namn på *-inge* osv. från personnamn, så kan *Gerdhinge* ha utgått från en avledning till personnamnet isl. *Garđi*, fda. *Garthi* i det fornskånska ortnamnet *Garthathorp*.

Alldeles oberoende av etymologien av *Gerdhinge* etc., visar det nyss sagda, att den enstaka stavningen *Giæthninghæreth* intet vitsord har.

O. Nielsen yttrar i Olddanske personnavne s. 41: »**Hathny*(?) Kv[indenavn] kunde forudsættes i Hathenbyergh (Hanbjerg)»; icke mera. S. 40 förmodar L., att det av Nielsen nämnda *Hanbjerg* är identiskt med det nuvarande *Handbjerg*, en socken söder om Limfjorden. L. säger sig ej ha kunnat uppspåra källan, där namnformen *Hathenbyergh* finnes. Icke häller jag har trots sökande funnit Nielsens källa. Emellertid upplyser Trap i Beskrivelse af Danmark V, 519, att *Hanbjærg* i Hjerms härad, Ringkjøbings amt år 1340 skrevs *Hathenbyerg*, år 1444 *Hadhenberig*. Detta är väl samma ort, som det av Nielsen anförda *Hanbjerg*.

Trots det ytterst torftiga faktiska underlaget menar L., att *Hathenbyergh* uppstått ur ett äldre **Hađna bjerg* (**Hađnu-*), där förleden skulle vara det i många nordiska dialekter kvarlevande isl. *hađna* 'kid'. L. uppgiver även, att Feilberg skulle ha ett jutländskt *haj* 'kid'. Något dylikt ord har jag icke kunnat finna i Feilbergs ordbok (hvilket möjligen är mitt fel [1]). Emellertid tror jag mig icke fälla ett förhastat omdömme, när jag säger: Det torde vara lönlöst att diskutera grundformen för *Hathenbyergh*, då vi veta så ytterligen litet om det. I den enda äldre form vi

[1] L. kan naturligtvis icke mena det av Feilberg I, 534 upptagna utropsordet till får *haj dæ*. Till hästen säges *hoj* eller *hoj dæ;* till gäss *haj haj*.

känna, står *đ* (*th*) ju intervokaliskt och bör därför ljudlagsenligt kvarstå. I fall verkligen ett jutländskt **haj* äldre **hađ* 'kid' funnits (såsom L. synes anse), så kan ju för övrigt **hađ* ha påverkat det av honom konstruerade **Hađnabierg*, så att *đ* bibehölls.

Från ett ställe (s. 60) i Valdemars jordebok är bland »landæmærkæ» namnet *wadna* i Halland antecknat, men då L. s. 42 själv sätter frågetecken efter detsamma, torde det vara obehövligt att diskutera det.

De av L. s. 42 anförda *Swiningh* osv. tala ingalunda för, utan emot hans mening. Han nämner *Swiningh* (1365), *Swethningæ* (1388), *Swininge* (1399, avskr.) etc., nu *Svinninge* (Tudse härad, Seland) — *Swetkninghæ* (1353) etc. nu *Svininge* (Hammers härad, Seland) — *Swininge* (1376) etc., nu *Svininge* (Gudme härad, Fyen) — *Suitning fang* (1268, avskr.) på Seland.

L. anser, att ett ursprungligt **Swiđninge* blandats ihop med ett *Swīninge*, men han medger, att denna sammanblandning nog visar på en *đ*-förlust under senare delen av medeltiden. Huru **Swiđninge* eller *Swininge* skall etymologiskt förklaras, nämner L. icke.

Madsen menar i Annaler f. nord. oldk. 1863 s. 275, att *Swininge* på Seland är samhörigt med appellativet *svin*, och Hellquist De svenska ortnamnen på *-inge, -unge* ock *-unga* s. 143 anser de fsv. *swyninge* och *Swiningæ*, båda i Uppland, vara identiska med det fda. *Swininge*, och att i *Swininge* ingår ett patronymicum **Swīninger*, som snarast innehåller ett tillnamn *Swīn*.

Enklast och därför riktigast är att antaga, att ett äldre fda. *Swiđning* ljudlagsenligt blivit till *Swīning*, hvilket naturligtvis icke hindrar, att vissa ortnamn med formen *Swining*(*e*) höra tillsamman med tillnamnet *Swīn* eller med appellativet *swīn*.

Som bekant har isländskan *sviđningr* 'afbrændt strækning', samhörigt med verbet isl. *svíđa*, fsv. *swīþa*, fda. *swīthæ* 'bränna sveda', isl. *sviđna* 'svies', fsv. *sviþa* f. 'svedjande', fsv. *swiþia* 'svedjeland' i *rofnaswiþia*, nyno. *svid* (med öppet *i*), nsv. *sved* etc. Jag anser det fda. ortnamnet *Swethning-* (*Swining*) vara

väsentligen identiskt med detta isl. *sviðningr* 'svedjeland'. Fda. *Swiðning* blev vid *ð*-förlust och förlängning av föregående vokal till *swīningh* (1365). Påverkan från den starkt representerade ordgruppen *swīthæ* etc. vållade dock, att *ð* fakultativt kvarstod, hvarefter det korta *i* övergick till *e* (*Swethninghæ* 1353 etc.).

Åberopande den nu gjorda granskningen av Lindroths fda. ortnamn med *thn* (*dn*) anser jag detta påstående vara fullt befogat: intet bland dem har vitsord, när fråga är att avgöra, om efter kort rotvokal med fortis *ð* ljudlagsenligt förlorades framför konsonantiskt *n* i Danmark redan före år 900.

Alltså är man, på grund av hvad jag i Ark. nf. XXX, 83 ff. anfört, berättigad antaga, att **Skaðnøy* med fortis på penultima före 900 i Danmark blev till *Skānøy*.

Emellertid framhöll jag i Ark. nf. XXX, 80 ff., att även om man icke ville antaga *ð*-förlust i fortis-stavelsen av **Skaðnøy* : *Skānøy*, en förlust av dess *ð*-ljud i alla händelser bör ha inträtt vid en fakultativ akcentuering **Skaðnǿy* med fortis på ultima och semifortis på penultima, samt att en dylik akcentuering bör ha framkallats såsom motsats-akcentuering till den bekanta orten **Skaðnǿyrʀ* (alltjämt akcentuerat *Skanö'r*) vid Sundets södra inlopp (jmf. motsatsakcentueringen *Karlskróna* : *Karlshámn* etc. etc.).

Icke häller detta vill Lindroth medgiva (s. 44 ff.), ehuru han själv nämner, att man nu akcentuerar med fortis på ultima så väl *Dansö'* i Virserum Småland (i motsats till *Dansås* i samma socken) som ock *Stensö'* söder om Kalmar (i motsats till det i närheten belägna *Stensberg*). Från det gamla danska området må erinras om att man nu akcentuerar t. ex. *Masnedǿ* (med fortis på ultima), belägen i *Masnedsúnd*, som skiljer Seland och Falster.

L. invänder mot motsatsakcentueringen **Skaðnǿyrʀ* : **Skaðnǿy* väsentligen, »att det först måste visas, att *Skanör* (isl. *Skaneyrr* på 1300-talet) icke uppkommit ur *Skån-øy*(*jar*)*øyrr*; ty är detta

senare fallet, är det fullt i sin ordning med en accentuering *Skánøy—Skānøy(jar)ǿyrr*; jfr t. ex. *Lagnö—Lagnö ö́* . . .».

Häremot vill jag emellertid framhålla, att det för den här diskuterade frågan är alldeles likgiltigt, huruvida namnet isl. *Skaneyrr* nu *Skanö́r* uppstått ur **Skānøy(iar)øyrr* eller icke. Hvad vi med fullkomlig visshet veta, är detta: namnet hette på isländska *Skaneyrr* (i Eirspennill och Flateyiarbók); nu heter det *Skanö́r* med fortis på ultima, och någon annan akcentuering av namnet är icke känd (jmf. även *Helsingö́r, Korsö́r* etc. med fortis på *-ör*); alla äro ense om att akcentueringen *Skanö́r* måste vara mycket gammal, eftersom det fordom långa *ā* i *Skānøyrr* (jmf. *Skānøy* nu *Skåne* med *ā* > *å*) blivit förkortat till *a* i *Skanö́r*. Akcentueringen *Skanö́r* är alltså äldre än övergång *ā* > *å* i fda. *gā* > *gå̄* osv. Forntidens människor kände motsatsen mellan **Skađnøy* och det därmed samhöriga **Skađnøyrr* med fortis på ultima. Detta framkallade (fakultativt) motsats-akcentueringen **Skađnǿy*, som senare övergick till *Skānǿy* (nu *Skåne*); jmf. *Masnedǿ* : *Masnedsúnd* etc.

L. menar s. 45 att en akcentuering **Skađnǿy* (**Skađin-ǿy*) »på sin höjd bör ha blivit en mera tillfällig form, utan större inflytande på namnets utveckling i jämförelse med de krafter, som verkade åt motsatt håll», såsom »associationen med alla de andra landskaps- och bygdenamnen — *Seland*, *Halland*, *Bleking*, *Verand* o. s. v. — alla med förledsbetoning». — Jag anser detta helt korta svar vara tillräckligt: Ortnamnen *Seland, Halland* osv. å ena sidan och **Skađinøy, *Skađnøy* å den andra tillhöra så fullkomligt olikartade bildningstyper, att det är fullkomligt i sin ordning, att akcentueringen av *Seland*, *Halland* etc. icke påverkade akcentueringen av **Skađinøy*, **Skađnøy*.

Slutligen vill jag alternativt framställa en liten modifiering av sistnämnda förklaring, i förhoppning att den bör kunna antagas även av Lindroth, som ej — eller blott ytterst ogärna — vill medgiva en fakultativ akcentuering **Skađnǿy* med fortis på ultima.

Denna modifiering lyder sålunda: Man har full rätt att utgå från samhörigheten av *Scadinavia* (**Skađin-auʒō*), *Skānøy* och *Skanøyrr*. Forntidens människor måste förbinda landskapsnamnet **Skađnøy* med **Skađnǿyrr*, namnet på den allbekanta landtungan vid Sundets södra ända[1]. Då *Skanö́r* uteslutande har fortis på ultima, så har **Skađnøyrʀ* havt samma akcentuering. I semifortis-stavelse förlorades *đ* framför *n*, hvarvid föregående *a* förlängdes: *Skānǿyrʀ*. Genom analogipåverkan därav blev **Skađnøy* (med fortis på penultima) till *Skānøy*, senare *Skåne*. Då **Skānøyrʀ* alltjämt hade fortis på ultima, och då dess semifortis på penultima senare försvagades till infortis, så förkortades dess långa *a*-ljud; därför ha vi nu *Skanör* med *a* men *Skåne* med *å* i penultima.

I hvilketdera fallet som hälst äro *Scadinavia* och *Skåne* identiska.

Även om min vän docenten Lindroth skulle anse det behövligt att besvara denna min artikel, kommer jag efter all sannolikhet icke att fortsätta denna diskussion. Jag tror mig ha anfört det väsentliga av hvad jag kan ha att säga.

---

[1] Detta är framför allt självklart, i f a l l ordet isl. *skađi* fda. *skathæ* 'skada' är första leden i *Scadinavia*, *Skåne*, och i f a l l O. von Friesen har rätt i sin hypotes, att *Skanör* och *Skåne* fått dessa namn med tanke på den s k a d a, som det för sjöfarande genom Öresund så farliga Falsterbo rev vid Skanör vållade. Ty värr känner jag von Friesens åsikt blott genom en kort tidningsnotis.

Lund. **Axel Kock.**

Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis, Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog, forfattet af Sveinbjörn Egilsson, forøget og pány udgivet for det Kongelige nordiske Oldskriftselskab ved Finnur Jónsson.

Sveinbjörn Egilssons för alla nordiska filologer välbekanta ordbok över det fornnordiska poetiska språket, *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis*, utkom under åren 1854—60. Detta arbete var, i synnerhet om man betänker, huru svårtillgängliga och föga bearbetade källskrifterna på den tiden voro, en filologisk gärning av första rang och har länge varit ett huvudverk inom den nordiska språkvetenskapen.

Emellertid är det självklart, att detta verk, hur förträffligt det än för sin tid var, under de snart sextio år, som förflutit sedan dess fullbordan, hunnit att i många stycken bli föråldrat. Det har utvecklats en livlig verksamhet på alla de områden, som detta verk beröra, och vetenskapen har här som i andra fall tagit många och stora steg framåt. Av stor betydelse är det således, att sedan Egilssons tid mycket nytt material framdragits och gjorts tillgängligt för forskarna, likaså, att nya och förbättrade texteditioner utkommit av nästan alla de arbeten, varpå Egilsson byggde sin ordbok. I detta hänseende må särskilt erinras om det förträffliga samlingsverk över hela den gamla fornnordiska poesien, som för få år sedan bragts till stånd av Finnur Jónsson, *Den norsk-islandske skjaldediktning*, som ger hela materialet med riklig variantapparat, normaliserad text och översättning. Av icke mindre vikt äro emellertid också den mängd av specialuppsatser över enskilda ord och textställen, som framkommit under dessa decennier, och som medfört nya läsningar och tolkningar i en mängd fall. Av de många framstående arbetarna på detta fält torde det vara nog att nämna K. Gíslason och Finnur Jónsson såsom dem, som här inlagt de största förtjänsterna.

En ny upplaga av Egilssons lexikon var sålunda ett av den nordiska filologiens förnämsta önskemål, och den nordiska språkforskningen står i största tacksamhetsskuld till professor Finnur Jónsson för att han velat åtaga sig det mödosamma värvet att åvägabringa en sådan. Till detta arbete kunde ingen vara bättre skickad än han, som utan jämförelse är den bäste nu levande kännaren av den gamla nordiska poesien, och som dessutom direkt förberedt ett sådant verk genom sin nyssnämnda ingående behandling av hela den fornnordiska skaldepoesien.

Det faller på grund av de förhållanden, som nyss antydts, av sig själv, att den nya upplagan av Lexicon poeticum företer

många och genomgripande förändringar i förhållande till den gamla.

Vad först materialet beträffar, så har förf. av den nya editionen å nyo självständigt excerperat hela litteraturen fram till c. 1400, den gräns han sätter för sitt arbete, och i denna nya upplaga har således i motsats till den gamla hela den gamla norsk-isländska diktningen begagnats. Då Rímurna principiellt uteslutits, beror detta därpå, att de i det hela i språkligt hänseende förete en ung prägel och till större delen säkerligen författats först efter den nämnda tidsgränsen. Av stor betydelse är att förf. strävat efter att få med alla ord. Särskilt viktigt och av största gagn synes det anm., att alla slag av egennamn medtagits, personnamn, ortnamn, namn på enskilda föremål osv. icke mindre än de mytologiska namnen, den enda grupp, som den äldre upplagan synes konsekvent ha förtecknat.

Däremot har förf. icke eftersträvat fullständighet i avseende på beläggen (såsom t. ex. Gering i sin Edda-ordbok). Endast för den äldre tiden, fram till c. 1200, ha alla exempel anförts, därefter endast valda exempel. Naturligtvis hade en fullständig beläggsamling även för den yngre tiden varit av stort intresse i många fall, men man får dock kanske medgiva, att den icke skulle ha uppvägt de olägenheter, som den större mödan och det utvidgade utrymmet skulle ha inneburit. Själv angiver förf. i sitt företal, att han sökt medtaga alla karakteristiska exempel, och anm. tror sig på grundvalen av ett par års ganska flitigt umgänge med ordboken kunna säga, att han även lyckats häri. — Endast ett enda fall har han antecknat, som enligt förf:s egna principer borde ha varit med: *at mun sínum*, Guþþormr sindre Hákonardr. 1. Förf. tolkar det Skjalded. B 1: 55 »til den lokkende føde», men stället är icke upptaget under *munr*. I förbigående vill anm. nämna, att han känner sig tveksam om denna tolknings riktighet[1].

Vad materialets behandling angår, kunna flera viktiga förbättringar gentemot den gamla upplagan iakttagas.

---

[1] Halvversen i fråga lyder i normaliserad form (Jónsson, Skjaldedigtning B 1: 55): *svangœðir rak sídan, / sótti, Jalfaðs, flótta, / hrókr giljaðar hylja / hrafnvíns at mun sínum*, vilket konstrueras: *Jalfaðs svangœðir rak flótta; hrókr hrafnvíns hylja sótti at mun sínum "giljaðar"*. F. Jónsson bortser från *"giljaðar"* och fattar *hrókr hrafnvíns hylja* som en kenning för korp: »korpvinspölarnas (i. e. blodpölarnas) skarv»; *sótti at mun sínum* måste då tolkas: »sökte hän till den åtrådda födan». Enligt min mening bör däremot beteckningen för korpen sökas i sammanställningen *hrókr giljaðar*; vad *giljaðar* är vet man icke, men troligen döljer sig häri ett Odensnamn. *Hrafnvíns hylja* (ack. pl. med gammal bevarad *ja*-stamsböjning) blir då objekt till *sótti* och *at mun sínum* får den vanliga bet.: »till sin glädje» eller »enligt sin önskan» (jfr Lex. poet. under *munr 2*).

En av de mest framträdande är den, att inom de enskilda artiklarna betydelserna, i den mån det varit möjligt, ordnats efter sitt ursprung och sin sannolika utveckling. Särskilt bidrager till en större överskådlighet, att omskrivningarna, som ofta förekomma i stort antal under samma huvudord, äro konsekvent ordnade i grupper efter betydelselikhet, under det att de ofta i den äldre upplagan uppräknades alfabetiskt. I sammanhang härmed kan nämnas, att förf. ofta ger välkomna etymologiska upplysningar, ehuru det icke ingår i arbetets plan att konsekvent ge dylika.

En mängd (delvis på dåliga editioner beroende) felaktiga ord och ordformer ha utmönstrats ur den nya upplagan. I den gamla upplagan anfördes många ordformsvarianter o. d. på skilda ställen såsom egna artiklar: *fur*, *fir* och *fyr, gøra, gørva, gera* och *gerva* osv. Dylika äro nu samlade under *ett* uppslagsord. Det behov av hänvisningar till dessa uppslagsord, som härigenom uppkommer är, såvidt anm. funnit, i regel tillgodosett: *ánn* till *ónn*, *er* till *es*, *guđ* till *gođ* osv. Som enstaka fall, där dylika hänvisningar saknas, men kanske varit behövliga för den mindre initierade begagnaren av ordboken, ha antecknats *Burr* (hänv. till *Borr*), *milli* (hänv. till *miđli*).

Bokstavsföljden har ändrats till den nu brukliga. Principiellt riktigt är, att långa och korta vokaler skiljts: *a*, *á*, *e*, *é*, *i*, *í* osv. Från praktisk synpunkt skulle anm. dock snarast ha föredragit att behandla vokalerna i ett sammanhang, oberoende av kvantiteten.

En stor fördel har vunnits därigenom, att källhänvisningarna, som i den gamla upplagan anförde de olika verk vart för sig, där ifrågavarande dikter voro publicerade, nu kunnat göras till ett enda arbete, F. Jónssons Skjaldedigtning. Härigenom har bl. a. vunnits det, att skaldernas namn kunnat anföras, varigenom citatens ålder omedelbart framträder för läsaren. Det sistnämnda underlättas f. ö. även därigenom, att källorna i allmänhet anföras i kronologisk ordning.

Viktigast av alla förändringar, som den nya upplagan uppvisar, är dock kanske den, att översättningen nu är gjord på danska i st. f. latin. Med den förändrade ställning, som latinet numera intager som vetenskapligt tungomål, var det naturligt, att den latinska tolkningen icke längre skulle bibehållas. I själva verket är det också tydligt, att översättaren bättre och mera i detalj kan återge betydelser och betydelsenyanser i ett språk, som han fullständigt behärskar och som i detta avseende har större resurser än latinet, även om detta senare å andra sidan har vissa fördelar i fråga om koncishet och klarhet i konturerna. En jämförelse med Egilssons verk i dess gamla form visar då också, att den isländska diktningen i det nya arbetet så att säga i det hela

kommit oss närmare, blivit mindre främmande och svårfattlig än den ofta i de gamla latinska översättningarna kunde synas.

Alla dessa stora förändringar i ordbokens plan och utförande göra i själva verket den nya upplagan till ett helt nytt verk. Intrycket av att så är fallet, förstärkes än ytterligare genom ett studium av de enskilda artiklarna. Enligt den erfarenhet, som anm. gjort av arbetet, förekommer det knappast någon större eller viktigare artikel, som icke företer större eller mindre avvikelser från sitt gamla skick. I många fall bero dessa avvikelser på den större logiska skärpan i analysen av betydelserna; anm. tänker härvid på sådana stora artiklar med en mångfald olika betydelser som t. ex. prep. *á*, *af*, *fyr*, *í*, *með*, *til* osv., verb som *bera*, *fá*, *ganga*, *hafa*, *gørva*, *halda*, *koma*, *láta* etc. I en mängd andra och i viss mening viktigare fall bero ändringarna på nya uppfattningar av ordens betydelser och framför allt på nya uppfattningar av ordens samband i omskrivningarna. Det är här som de framsteg komma till synes, som tolkningen av de gamla dikterna gjort sedan Egilssons tid, framsteg i vilka — såsom redan nämnts — förf. av denna ordbok själv har en mycket stor förtjänst. På måfå vill anm. nämna några dylika i uppfattningen från den äldre upplagan helt avvikande artiklar, såsom t. ex. *arinbauti* (Egilsson: *arinbrauti*), *bergifótr*, *bragarfull*, *darraðr*, *fjarrafleinn*, *fǫsull*, *herfi* f., *hlýrn* n., *kertir*, *lúðr*, *mjǫtuðr*, *ól* n. 2), *reginn*, *rǫk*, *són*. Avvikande sammanställningar och uppfattningar av kenningarna påträffas naturligtvis i en mängd artiklar.

Att den nya ordboken skulle bli ett arbete av hög vetenskaplig förtjänst, därför borgade redan a priori den lärdom, samvetsgrannhet och energi, som utmärka dess författares föregående många arbeten. Från flera håll ha redan utmärkta lovord kommit densamma till del[1], och i dessa lovord vill anm. för sin del livligt instämma. En kritikers plikt likmätigt vill han emellertid framställa några obetydliga anmärkningar, grundade på anteckningar, som han gjort under begagnandet av ordboken.

Det förefaller anm., som om hänvisningarna till skrifter, där ord eller textställen behandlas, vore något väl sparsamma. Med rätta har förf. naturligtvis strukit en hel mängd i den äldre upplagan förekommande hänvisningar till källor, som nu måste anses alldeles föråldrade. Hänvisningar till under senare år framkomna böcker och uppsatser äro visserligen icke så få, men i många fall ha de dock utelämnats, detta med hänsyn därtill, att hänvisningar till behandlingar av textställena ges på vederbörlig plats i Skjaldedigtning. För sin del menar anm., att det varit

[1] Se t. ex. B. M. Ó[lsen] i Skírnir 88: 210 f., 90: 304 ff., V. G[uðmundsson i Eimreiðin 22: 34, [Ge]bh[art] i Litter. Zentralblatt 1914, 950 f.

en fördel, om de här upprepats, då ju omvägen över Skjaldedigtning kan vara besvärlig och tidspillande för ordbokens begagnare. Med många sidor skulle säkerligen icke dessa citat ha ökat ordbokens volym. Därtill kommer, att även i Skjaldedigtning hänvisningarna till de skrifter, som beröra resp. dikter, i själva verket äro något knappa.

En viss obenägenhet att citera skriftställen, där en från förf:s avvikande mening om ett ords eller ett ställes betydelse framställes, tycker sig anm. ha spårat här och där i ordboken. I många fall är uteslutandet av en hänvisning lätt att förstå, då de framkomna förklaringsförsöken icke sällan äro orimliga eller äro lösa hugskott, som sakna egentligt vetenskapligt värde. I några fall synes det dock anm., som om de avvikande meningarna såsom mer eller mindre sannolika eller åtminstone diskuterbara kunnat vara förtjänta av ett omnämnande. Exempelvis kunna nämnas följande:

Namnet på lunden *Barri* Skírnism. 39, 41 härleder förf. ur *barr* 1 (»nåletræets løv og kviste»); i Maal og minde 909, s. 24 ff., har som bekant M. Olsen på ett skarpsinnigt och grundligt sätt motiverat en annan uppfattning, enligt vilken det är att föra till *barr* i bet. »korn».

Om *Embla* säger förf., att namnets betydelse är oviss; häri vill anm. gärna instämma, men det synes honom dock, som om en läsare kunde ha haft nytta av en hänvisning till Sperbers förklaringsförsök Paul-Braunes Beiträge 36: 219 ff., där även en äldre tolkning av Bugge omtalas.

Beträffande *Glitnis gná* Ynglingatal 7 hänvisas till Brím Arkiv 11: 7 f.; enligt anm:s mening är den tolkning av större värde, som lämnats av Schück Stud. i nordisk litteratur- och religionshist. 2: 178, och denna borde väl ha omnämnts, även om förf. ej kunnat ansluta sig till densamma. En hänvisning till samma ställe kunde lämpligen ha gjorts även under det sammastädes förekommande *jódís*.

Rörande det svårtolkade stället Hávam. 153: *til sinna heim hama, til sinna heim huga* borde väl den helt nya och grundligt motiverade uppfattning, som framställts av Läffler i Stud. f. nord. fil. V. 5: 33 ff. icke ha förbigåtts med tystnad. Enligt anm:s mening är Läfflers tolkning, om än icke övertygande, så dock synnerligen beaktansvärd och i varje fall väl värd att diskuteras. Den grundliga utredningen kastar ju dessutom ljus över ett antal andra språkliga och kulturhistoriska spörsmål av stort intresse.

Vid *hallvarþs hlífinauma* Ynglingatal 30 synes Noreens förklaring Xen. Lid. 13 f. åtminstone böra ha omnämnts. Det samma gäller i ännu högre grad densammes förklaring av *hreyr*(*r*)

Yt. 6, Hál. 7 därsammastädes s. 3 f. I fråga om ordets betydelse på de två anförda ställena liksom i fråga om dess etymologi anser anm. för sin del, att Noreen träffat det riktiga.

Beträffande *jarđarmegin* Hávam. 137 har kanske B. M. Ólsens intressanta uppsats i Arkiv 31: 89 ff. kommit för sent för att kunna omnämnas i själva ordbokstexten, men borde väl ha funnit en plats i tillägget. Anm. är visserligen ingalunda övertygad om att B. M. Ólsen definitivt löst spörsmålet om detta ställes tolkning, men inlägget är kulturhistoriskt värdefullt och hittills det enda verkliga förklaringsförsök som lämnats.

Slutligen vill anm. som sin mening uttala, att *ræsir* »furste» näppeligen, såsom förf. antager, kan vara identiskt med verbalsubst. *ræsir* »bevæger, som sætter noget i bevægelse». Sin form har det förra kanske fått genom anslutning till det sistnämnda, men dess ursprung torde dock med Bugge (Studier 2: 33) vara att söka i det feng. *ræswa*. I varje fall borde en hänvisning till Bugges mening här icke ha saknats.

I fråga om källhänvisningarna kan i förbigående påpekas, att under *dís* vid hänvisningen till Ant. Tidskr. f. Sv. XVIII. 3: 25 f. Stjernas namn felaktigt kommit att stå i st. f. Levanders.

Till sist några strödda anmärkningar. Av namnet *Ađils* hade den ursprungligare formen *Ađgils* (F. Jónsson: *Ađjils*) väl bort upptagas även för SnE 1: 396, 482. Jfr Noreen Upps.-stud. 195, Olson Arkiv 31: 221 not 2.

Rättelsen från *arar titt* Sigkv. sk. 14 (R) till *afartítt* synes anmälaren tvivelaktig. Under förutsättning att *árar* med Bugge kan språkligt försvaras som en komp. till *ár*, ger *árar títt* »fordom brukligt» enligt anm:s uppfattning en bättre mening här än *afartítt* »mycket kärkommet».

Bdr. 2 bibehålles *aldagautr* och översättes med tvekan med »människornas skapare». Den av flera utgivare gjorda rättelsen till *aldinn Gautr* torde dock vara otvivelaktigt riktig, i synnerhet som Odensnamnet *Gautr* säkerligen icke kan förklaras som »skapare» l. d. (under *Gautr* nämner förf. icke heller en sådan tolkning av *Gautr*, utan tolkar det som »göten», »den götiske guden», vilket anm. tror vara riktigt).

Kenningen *sveita nagr* Haustl. 8 återgives — genom en lapsus — med »korp»; på det ifrågavarande stället är betydelsen (såsom naturligtvis också översättes i Skjaldedigtning) »örn».

Uttrycket *ormbeđs eldr* Guđrkv. I 26, en omskrivning för »guld», rättas till *armbeđs eldr* : *armbeđr* är »det leje armen udgør», dvs. ungefär detsamma som »arm»; dess *eldr* är guldet (armringen). Möjligen är dock, ehuru omskrivningen därigenom blir oriktig, *ormbeđs* den ursprungliga läsarten. Säkerligen måste man nämligen räkna med, att stundom hos skalderna genom

sammanblandning av olika kenningar, som korsat sig i deras tankegång, en felaktig fras kunnat uppkomma, som vid författandet undgått uppmärksamheten och sedan kommit att stå kvar. I sådan händelse vore detta *ormbeđs eldr* en kontamination av två omskrivningar av mycket vanlig typ: å ena sidan »flodens l. havets l. vattnets eld» o. d., å andra »ormens läger» o. d. En dylik kontamination torde också vara orsaken till den egendomliga kenningen hos Kormak i en lausavísa: *drafnar dúneyjar Freyja*, där det föresvävat diktaren dels en omskrivning av typen »flodens elds (dvs. guldets) gudinna» o. d., dels en av typen »guldets bädds (dvs. armens) gudinna» o. d., bägge som bekant vanliga kenningar för »kvinna».

Sammansättningen *valjǫrd* i uttr. *valjarđar veljandi* i en bekant vers av Eyvind skaldaspillir tolkas i ordboken som »de faldnes jord», »valplads»; *veljandi valjarđar* blir då »den som väljer valplatsen», dvs. krigaren. F. Jónsson har här återgått till Sv. Egilssons förklaring. Mot denna tolkning kan emellertid anföras, att *valjǫrd* i denna betydelse icke har någon parallell i skaldepoesien. Översättes däremot *valjǫrd* med »falkens jord», dvs. »det ställe där falken har sitt säte», så har detta som bekant en mängd analogier: *valbraut*, *valgrund*, *valklif*, *valstađr*, *valstǫđ*, *valteigr*, *valtún*, alla med betydelsen »arm» eller »hand». För sin del är därför anm. övertygad om att den senare översättningen, som F. Jónsson har både i Heimskr. 4: 65 och Skjaldedigtning B I: 64, är den riktiga. Svårigheten blir då bara den, att ett led i kenningen »armens [gulds] väljare», »ringväljare», måste vara uteglömt. Men detta förklaras mycket väl, såsom F. Jónsson först a. st. själv alternativt antager, genom den upprörda sinnesstämning, i vilken skalden vid versens avfattande befann sig. F. ö. kan en dylik lapsus jämföras med de nyss berörda kontaminationerna. Att omskrivningen »ringväljare» är den riktiga här, bevisas enligt anm:s mening ytterligare därav, att detta är ett pregnant uttryck, som utmärkt passar till situationen, under det att »valplatsens väljare» här vore intetsägande.

Korrekturläsningen är, såvidt anm. funnit, gjord med stor omsorg. Ett par bagateller har anm. antecknat: *eldvelli* betecknas som *f.*, vilket väl är tryckfel för *n.*, då ord av denna bildning icke kunna vara *īn*-stammar; vid *gylđir* är översättningen uteglömd.

Men det är tid att lämna dessa, såsom redan antytts betydelselösa, anmärkningar för att till slut ännu en gång betona det stora verkets förträfflighet och den tacksamhetsskuld, i vilken den nordiska filologien än en gång kommit till denne lärde och flitige forskare. Gör denna nya upplaga av Lexicon poeticum än, såsom förf. säger i sitt förord, icke epok på sitt område på samma sätt som den första upplagan, så kommer den dock för-

visso att för kommande forskargenerationer med den största heder fylla dennas plats som ett oumbärligt hjälpmedel vid tolkningen av de gamla dikterna och liksom denna under en lång tid framåt stå som ett huvudverk inom den nordiska språkvetenskapen.

Lund 1919.

Emil Olson.

Hermannsson, H., Catalogue of Runic Literature forming a part of the Icelandic Collection bequeathed by Willard Fiske, Oxford University Press 1918.

D. W. Fiske, f. i Ellisburgh N. Y. 1831, d. i Frankfurt a. M. 1904, skänkte sin värdefulla boksamling, som avsåg Dante, Petrarca, isländsk historia och litteratur samt rhæto-romanska språket, till Cornell universitet uti Ithaca N. Y. jämte en fond för bibliotekets behov av mer än en halv million dollars. Alla böcker, uppsatser och anmälningar rörande runor och runinskrifter, som finnas i Fiske Icelandic Collection och Cornells universitetsbibliotek, äro upptagna i ovannämnda katalog, som utgivaren därför med skäl antager vara den mest omfattande bibliografiska redogörelse för runkunskap, som hittills offentliggjorts. Fullständig säger han bibliografien dock icke vara, många arbeten såväl av de äldre som av de nyaste hava icke stått att få, men skola anskaffas, då tillfälle yppar sig, enär avsikten är att hålla samlingen fullständig. Ms. levererades till tryckning våren 1915, men några få titlar hava tillagts under tryckningen, som dragit ut längre än beräknat.

För att få en hållpunkt att bedöma, hur pass fullständig katalogen kan vara, har jag jämfört den med avdelningen Runologi i Katalog over prof. L. F. A. Wimmers Bogsamling, København 1912, vilken utgavs till auktionen på prof. Wimmers boksamling 1913 och kunde antagas vara en för sin tidpunkt tillnärmelsevis fullständig förteckning på runlitteratur. Av de 526 numren i Wimmers ägo saknas 114 i Hermanssons katalog; huru många flera där finnas än hos Wimmer, har jag icke räknat. Båda dessa förteckningar tillsammans torde inrymma så gott som all runlitteratur; av egna arbeten har jag blott saknat några tidningsuppsatser och förmodligen hava även av andra författare en del artiklar på dylika undangömda ställen icke varit åtkomliga. Wimmers runologiska litteratur är nu ock förtecknad i L. Nielsen, Collectio Runologica Wimmeriana. Fortegnelse over Ludv. F. A. Wimmers runologiske o. a. Samlinger i det kgl. Bibliothek, København 1915 (565 nummer).

Katalogen upptager den runologiska litteraturen i alfabetisk ordning efter författarnes namn, där sådana finnas, men på tyskt sätt upptagas *ä*, *ö* under *a*, *o* och i likhet därmed *å* under *a*. Under titlarne på böcker meddelas anmälningar av skriften och för uppsatser, i vilken publikation de förekomma. Stundom finnas ytterligare antydningar om skrifternas innehåll, särskilt om, vilka runinskrifter de behandla, då detta icke framgår av titeln.

Efter den alfabetiska katalogen följer ett appendix om samlingens danska och norska runmynt, runstav och avgjutningar av danska runstenar, en lista på anmälare och andra namn i noterna och ett sakregister, som giver högst värdefulla sammanfattningar av de spridda uppgifterna i den alfabetiska katalogen. I detta sakregister finnas särskilda uppslag för litteraturen om Aakirkebyfunten, Franks Casket, guldhornen från Gallehus, Pireus-lejonet, Rök-stenen, Runamo, för olika länders inskrifter, nämligen anglosaxiska, gotiska, tyska och burgundiska, frisiska, danska, norska, svenska samt skandinaviska i England, på Man, i Skottland och kringliggande öar, gottländska, grönländska, isländska, färöiska samt de oäkta amerikanska, för vissa klasser av inskrifter, nämligen på brakteater, runmynt, i handskrifter och böcker, bomärken, runkalendrar, urnordiska inskrifter, arbeten om inskrifter med yngre runor i allmänhet, för bibliografi och litteratur om runornas magiska bruk, ornamentik, etruskiska och slaviska inskrifter, som bragts i förbindelse med runor, för verser i runinskrifter och till och med runor i poesi, nämligen skalden Nicanders diktserie Runor. Medelst detta sakregister och de ovan omtalade uppgifterna om, vilka inskrifter behandlas i skrift med anförd titel, blir det åtminstone i många fall möjligt att utröna, i vilken litteratur en viss ifrågavarande inskrift finnes behandlad, eller lämnas i alla fall en god hjälp att söka därefter. Att för alla runinskrifter angiva litteraturen, såsom skett med de mest omtalade, skulle ju varit ett jättearbete, varpå utgivaren ej kunnat tänka, hur välkommen för runforskarne en dylik tillökning av sakregistret än kunnat vara. Redan det nuvarande innehållet i katalogen utgör genom de rikhaltiga och vederhäftiga uppgifterna ett högst betydande arbete av omfattande insikt och kärleksfull flit.

Stockholm d. 21 maj 1918.

Erik Brate.

Johan Palmér: Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska. (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 13. Nr 2.) Lund & Leipzig 1917.

Palmérs studier behandler det nysvenske litteraturspråket i det 16de århundre. Forfatteren har selv stillet opgaven slik: »Uppgiften har varit att utreda, i vilka hänseenden enhetlighet uppnåtts i 1500-talets litteraturspråk, på vilka punkter växling råder mellan från riksspråklig synpunkt lika berättigade former samt i hur stor utsträckning det dialektala språkbruket inverkat på litteraturspråket».

Opgaven er begrenset til å gjelde de trykksterke vokalerne.

Hoveddelen av behandlingen er viet vokalismen i Olavus Petris skrifter. En undersökelse av litteraturspråket i Sverige i det 16de århundre måtte naturligvis legge hovedvekten på Olavus Petri's forfatterskap. Palmérs undersökelse av språket hos Olavus Petri gir flere oplysende bidrag til det eldste nysvenske skriftspråks historie. I flere tilfelle gir han bidrag til omstridte lydhistoriske spörsmål, f. eks. ved behandlingen av åpningen *i* > *e* (s. 31), av ordet *diger* (s. 31 ff.), av motsetningen *fröjd — dygd* (s. 46 f.), av *hålla* (s. 103 f.) o. fl.

Forfatteren har klart for sig vanskeligheten ved å bygge lydhistoriske resonnementer på et ustött litteraturspråk, hvor ikke bare en forfatters inkonsekvenser kan gjöre sig gjeldende, men også en avskrivers og en setters. Forf. er derfor varsom i sine slutninger.

En vesentlig mangel ved undersökelsen har Natan Lindqvist gjort opmerksom på i sin avhandling »Studier över Reformationstidens Bibelsvenska» (s. 111). Den ortografiske utvikling i Olavus Petris »Stockholms stads tänkebok» (1524—29) har undgått Palmérs opmerksomhet. Lindqvist har påvist at forandringen skyldes oversettelsen av det nye testamente (1526), og at forandringene hos Olavus Petri foregår mens oversettelsen er under trykning. Olavus Petri må altså ha stått oversettelsen meget nær (Lindqvists arbeide s. 119 f.).

Til tross for at Palmér ikke har opdaget dette vesentlige forhold (det var også vanskeliggjort ved den dårlige utgave som foreligger av Tänkeboken), er det allikevel som nevnt mange gode ting å si om undersökelsen av Olavus Petris språk.

I et særskilt kapitel dröfter forf. »avskrivares og sättares inverkan på vokalismen i Olavus Petris skrifter». Han dokumenterer at setteren eller »corrrectorn» eller sannsynligvis begge to har foretatt ganske vesentlige forandringer i Olavus Petris språk.

I tredje kapitel sammenligner forf. Olavus Petris språk med språket i den samtidige litteratur.

I fjerde og siste kapitel sammenfatter forf. resultatet av sin undersökelse. Han viser at det svenske skriftspråket på reformasjonstiden ikke har en enhetlig karakter. Der fins dobbeltformer som kan möte leseren i alle skrifter, og det fins mer dialektiske særegenheter hos den enkelte forfatter. Men det foregår en utvikling mot större enhetlighet; særlig synes det i så måte å være forskjell på litteraturen för og efter 1540. Forf. ser — sikkert med rette — i denne tendens en virkning av språkformen i bibelen av 1541.

I enkeltheter kan man stundom ha innvendinger. Palmér synes å mene (s. 17) at *spil* er et hjemlig ord, mulig påvirket av da. *spil*, mnt. *spil*. Ordet er vel helt ut et låneord: *spil* går tilbake på den mnt. nominativsform, *spel* på de andre kasusformer (*spil* — *speles*). Ved behandlingen av låneordene har jeg den innvending at forf. tar for lite hensyn til ulik dialektisk utvikling innenfor mnt.; formen *hillebard* mener jeg kan forklares ut fra mnt. (se min bok Låneordstudier II s. 112).

Men bortsett fra et par mindre unöiaktigheter er undersökelsen av detaljene rosverdig pålitelig og solid.

Palmérs bok gir viktige bidrag til oplysning om en grunnleggende periode i det svenske skriftspråks historie.

Hövik ved Kristiania.

Didrik Arup Seip.

Meddelande.

Från och med detta band inträder professor Verner Dahlerup i tidskriftens redaktion efter bibliotekarien Kr. Kålund.

Sverrissaga.

Der knytter sig til Sverrissaga forskellige problemer, både med hensyn til dens komposition (tilblivelse) og dens håndskriftforhold. I fortalen til min udgave af Eirspennill vendte jeg mig imod prof. Y. Nielsens opfattelse (i festskrift til L. Daae) af dette håndskrift som i det hele bydende den oprindeligste og bedste tekst. Prof. H. Koht bebrejdede mig (i en anmældelse), at jeg ikke havde taget hensyn til hans udtalelser i Edda II; dette var ikke helt uberettiget, men i den nævnte fortale, hvor jeg kun beskæftigede mig med Eirspennill som håndskrift og ikke sagaen som sådan, mente jeg, at jeg kunde holde mig til den ældre afhandling af Y. Nielsen. Selve håndskriftforholdet og spörsmålet om sagaen selv måtte behandles på et bredere grundlag, og det er det jeg vil forsøge her, i det jeg da særlig kommer til at beskæftige mig med H. Kohts nævnte afhandling. Efter et meget grundigt studium af Kohts opfattelse må jeg nemlig erklære mig nu som för ganske uenig med ham og hans opfattelse.

Sverrissaga er hovedsagelig opbevaret i 4 håndskrifter: AM 327, 4° fra o. 1300, AM 47 fol. (Eirspennill) fra samme eller lidt senere tid omtrent og Flatøbogen (fra o. 1380), samt AM 81 a, fol. fra 15. årh. Desuden har sagaen stået i AM 42, fol. (Gullinskinna), hvor kun begyndelsen nu findes, og i Jöfraskinna, hvoraf der nu kun findes ét (beskåret) blad, samt nogle andre småbrudstykker i AM 325 VIII og X. I udgaven i Fornm.s. VIII er alle disse håndskrifter benyttede, men delvis ret ufuldstændigt, således som det dengang var skik og brug. Senere er Flatøbogen udgivet særskilt, Eirspennill ligeledes, først (fra og med Sverrissaga) i Konungasögur (Unger) 1873, og dernæst (helt) i særudgaven 1913—16, og endelig 81 i Kjærs udgave 1910 fg. Da 327 er lagt til grund ved udgaven i Fms., kan det praktisk siges, at alle hovedhåndskrifter er udgivne særskilt. En sammen-

ligning er for såvidt ret let at göre, men endnu lettere vilde den være, hvis man havde en fuldstændig kritisk udgave med varianterne under teksten, hvad udgaven i Fms. ikke kan siges at være. En sådan udgave savnes desværre endnu.

Der er en ret betydelig forskel på disse håndskrifter, især er Eirsp. afvigende fra de andre, der åbenbart er indbyrdes nærbeslægtede.

Jeg har gjort den opfattelse gældende, at Eirsp.s tekst, der i det hele er mere kortfattet end de andres, er forkortet og altså mindre oprindelig; den samme mening har været udtalt og næret af andre (f. eks. A. Kjær). H. Koht gör nu gældende, at det er en misforståelse at tro, at en mere udførlig tekst er mere oprindelig, tværtimod er der grund til at tro, at det modsatte er tilfældet. Han tilkendegiver, at jeg også har været tilböjelig til i det hele at nære denne gamle tro. Det er nu ikke rigtigt. Jeg har altid hævdet, at nogen almindelig regel ikke kan opstilles. Hver enkelt tekst må undersøges for sig og det søges slået fast, om det ene eller det andet tilfælde foreligger. Selv har jeg søgt at hævde, at f. eks. den korteste form af Bandamannasaga, ligeledes af Bǫglungasǫgur, er den oprindeligste. Men jeg har i andre tilfælde, efter nöje undersøgelse, også antaget det modsatte.

Det er en detaljeret undersøgelse af Eirsp., der har bibragt mig den overbevisning, at vi her har med en forkortet gengivelse at göre.

En sammenligning af håndskrifterne må her være afgörende. Desværre er udgaven i Fms. hverken fuldstændig eller pålidelig. En udførlig påvisning er her heller ikke mulig — en afsluttende pålidelig udgave vilde være nødvendig for det formåls skyld —, men en belysning kan her gives. Jeg har dertil valgt 4 kapitler i udgaven i Fms. (kap. 1, 40, 102 og 161; 102 nærmest for at kunne få brudstykket (1 blad) af Jöfraskinna med), og jeg skal her anføre de afvigelser mellem håndskrifterne, der findes. Disse er AM 327, 4° (jeg har, da dette hds. var udlånt, måttet benytte udgaven i Fms.), Eirspennill, Flatøbogen og 81 a, fol., AM 42 (Gullinskinna for 1. kap.s vedkommende) samt det

ene blad af Sverriss. i Jöfraskinna (som for resten vil vise sig meget betydningsløst). Disse håndskrifter betegnes henholdsvis ved A, E, F, 81, G og J.

Jeg anfører først de varianter, som alle de andre håndskrifter har fælles overfor A.

Kap. 1: 7_6 þann : ul. de øvrr. 7_{13} barns þess : at barni því; 8_2 sló : þá sló; 8_3 á hana : ul., 8_8 þá : þá þóttiz hon E, F, G, medens 81 her stiller þá sidst, 8_{13} glóanda : ul., men G ul. også det foranstående af; 9_4 af : ór, 9_7 bókar : bækr, 9_8 Ok : En, fullkominn : roskinn, 9_9 at aldri : ul., 9_{12} sýslur : sýslu, 9_{14} heimferđ : atfǫr E, 81, G, medens F har atferđ. Hertil föjer jeg, at E, F, 81 har ordene: hafa at merkjum (9_{22}) efter varđ, medens A har dem efter síđan (l. 21), G ul. at — varđ (og skriver: nú er vissu síđan hafa osv.).

Det er vel sikkert nok, at A må vige overfor de andres enstemmighed, men hvor uendelig små er ikke dets afvigelser, som altså må være dels vilkårlige ændringer (tilföjelse af: þann 7_6, á hana 8_3, glóanda 8_{13}, at aldri 9_9 osv.), dels udeladelser (som: af þá 8_2), dels varianter (barns þess 7_{13}, bókar 9_7, Ok 9_8), dels skrivefejl (som: sýslur 9_{12} utvivlsomt er, påvirket af det følgende þar, og vistnok: heim- 9_{14}). Vigtigst er ændringen: fullkominn . . at aldri istf. roskinn; ændringen er stilistisk; at læsemåden i de øvrige er den oprindelige, er dog ikke ganske sikkert. Kan man her tale om en stilistisk udvidelse, haves det modsatte i var. 8_8, hvor de øvrige har lidt fyldigere tekst. Denne gennemgang viser ialfald ikke nogen synderlig lyst til at ændre eller udvide i A, og vi vil finde ganske tilsvarende forhold i de andre enkeltvis. Men dette stof er jo, kan man sige, ikke meget.

Kap. 40 (E, F, 81): s. 105_{18} þau : ul., 105_{21} þeir er fyrr hǫfđu sét þá : ul.; 106_2 í þann tíma : þá, 106_3 sama : ul., 106_6 vel : ul., 106_9 setti hann : ok setti.

Dette giver samme eller lignende refleksioner.

Kap. 102 (E, F, 81, J): $246_{19\text{-}20}$ Eptir þetta kómu þeir : þeir kómu; 247_6 eld í : í eld, 247_{16} af : ul.

Da J her er så stærkt forkortet, vilde det være berettiget at se bort derfra og straks anføre fælles afvigelser i de 3 andre; men der er kun én sådan, nemlig 247_{10}: byggđina : sýslu (her stemmer dog J med A).

Kap. 161 (E, F, 81): 394_{22} þann tíma váru : þá váru E, 81, F der dog tf. En (þ. v.).

Her vilde man snarest være tilböjelig til at göre den betragtning gældende, at havde þá været den oprindelige læsemåde, indses ikke, hvorfor en afskriver skulde have ændret dette simple og selvklare udtryk til det mindre simple: þann tíma.

Jeg går nu over til de læsemåder, som E og F har tilfælles (eller så omtrent).

Kap. 1. 7_2 er kallaðr var bróðir : bróðir hans var kallaðr (dette ul. F) og så: Unás kambari (81 har: er bróðir var sagðr, G: er sagðr var br.). 7_{15} þegar er : er ul. (uden al betydning); 8_5 sýnum : ul. (sål. også G); 8_9 forvitnaz : til tf. (sål. også G); hele sætningen lyder altså i E, F, G: þá þóttiz hon forvitnaz til (A: þá forvitnaz hon), 8_{19} einn stól : omv. (sål. også 81), 8_{25} ór þeim draumi : ul.; 9_7 svá at hann var : ok var hann (sål. også 81), 9_{17} ok fal sik : ul. (sål. også G), 9_{18} ofns- : ul. (sål. også G), 9_{19} síðan gerði hon eld : en (ok F, 81) gerði eld (sål. også 81), 9_{20} hann : ul.

Kap. 40. 105_{6-7} ok þann bardaga er þar var, þá : ul., 105_{13} í : ul. (uden betydning, undt. for så vidt som man i et norsk hds. havde væntet í her bibeholdt), 105_{23} varliga : varla; 106_7 eða bera njósnir í ófriði : ul., 106_8 þegar : ul.

Kap. 102. 247_2 kom : ok kom, 247_{25} Úlf : ok Úlf (bægge dele ret ligegyldige).

Kap. 161. 394_{14} ok : ul., 395_2 var : ul., 395_{10} Bændr fóru : omv., 395_{15} þar til þeir kómu : ul. (her ses heller ingen virkelig grund til at indföje disse ord, hvis de ikke havde stået der fra begyndelsen af).

Læsemåder fælles mellem E og 81:

Kap. 1. S. 7_8 þessum : þeim (uden betydning), 8_4 Gunnhildr mín : Gunnhildr mín, Gunnhildr mín (er sikkert oprindeligt, da det maler kvindens iver og utålmodighed; sål. også G; her er da en forkortelse i A og F), 8_{21} sem þær vildu : ul.; 9_1 Kapitelskifte i E, 81 og G; 9_{12} þar : ul. (også G), 9_{14} margir saman : ul. (også G).

Kap. 40. 105_{16-17} en eptir þetta er þeir hǫfðu verit í liði Sverris konungs ok vegit sigr : ul. E, 81 ul. ordene en-konungs og tf. så: er vegit hǫfðu sigr með Sv. konungi; her er der slægtskab tilstede; 106_2 ǫllum : ul.; F ul. í ǫllum Nóregi.

Kap. 102. 246_{18} (gekk) lið : (gekk) þá fólk E, (gekk) þá lið 81 (et nært slægtskab, men der er efter alt at dömme grund til at tro, at lið er i E ændret til fólk; F har landslýðr), 246_{21}

er þeir kómu : ul.; 247_2 hróf : ráf (F har hróf), 247_{7-8} (þann tíma) dags : ul. E men har þann tíma lidt för, efter kómu (omstilling); dags ul. 81 og J (her synes da E at have yderligere forkortet udtrykket), 247_5 einn mikill steinn; steinn einn mikill (mikill ul. J), 247_{18} þegar : ul., $_{19}$ lengi : ul., 248_4 sveit sína : omv. (sinni sveit har F), $_5$ ok kvez eigi flýja mundu : ul. (særlig vigtigt).

Kap. 161. 394_{17} En : ul., 394_{24} bændr : í heraði tf. (81 har også út foran í).

Det er heraf klart, at der er et vist indre slægtskab til stede, og det må bero på et ældre hds., hvorfra bægge stammer direkte eller indirekte.

På den anden side er der et nært slægtskab mellem 81 og F, hvad der vil fremgå af følgende:

Kap. 1. 7_{3-4} er nefnd : hét (sål. også G), $_{12}$ einu : ul.; 8_{10} henni : en henni, $_{10-11}$ einn steinn : omv., $_{15}$ -konu sína : konuna (sål. også G); 9_8 vígðr til prests : til p. v., $_9$ þá : ul., $_{18}$ ofni : ofninum.

Kap. 40. 105_{10} háðuligt : hæðiligt, $_{12}$ ef Birkibeinar vóru menn kallaðir : ef maðr var kallaðr Birkibeinn (her har E: ef Birkibeinn var maðr kallaðr, rækkefølgen = A, men singularis = F, 81), $_{13}$ er : sem, $_{22}$ þó : ul., 106_{5-6} ofdrykkjur : ofdrykkju, $_9$ (jók við) margar (nafnbætr) : marga (E har þá efter við, hvilket er sikkert rigtigt, og ul. marga(r); her er þá udfaldet i A, og også i det hds., der ligger til grund for F, 81; her ses altså et nært slægtskab med A eller en fælles original; efter at þá var udfaldet, lå det nær at rette margar til marga; dette ul. E, men det er sikkert oprindeligt).

Kap. 102. 246_{24} Staðs : staðar F, staðarins 81, $_{24-25}$ sátu um vetrinn í borginni í Bjǫrgyn : sátu í Bj. um vetrinn (her har E: sátu þar um vetrinn; åbenbart er her þar sat i steden for í Bjǫrgyn).

Kap. 161. 295_1 Orkndælum : ok þeim fylkismǫnnum tf., $_5$ létu : ok létu.

Der er ingen tvivl om, at flere af disse varianter er individuelle for F, 81 (eller den fælles original), men flere og det tildels vigtige er fælles eller nærbeslægtede med E. Men heraf følger den meget vigtige omstændighed, at der må være et fælleshåndskrift, der ligger til grund, og dette må have været et islandsk og hjemmehørende på Island. Der er ingen rimelighed for, at et norsk håndskrift, eller et håndskrift udarbejdet i Norge

(hvorfra E skulde stamme), er kommet til Island og er dér blevet grundlaget for de islandske afskrifter.

Nu har på den anden side F og 81 ikke få læsemåder, som de er ene om hvert for sig. Der er da ingen som helst tvivl om, at det er vilkårlige afskriverændringer enten i selve disse håndskrifter eller deres originaler. Der er ingen grund til her at anføre alle disse afvigelser. Som eksempel kan anføres begyndelsen af sagaen i F: Í þann tíma er stýrðu Nóregi Sigurðr, Ingi ok Eysteinn Haralds synir gilla. Ofarliga á þeira dǫgum var Hrói byskup í Færeyjum; denne sætning står — i en lidt anden form naturligvis — lidt inde i teksten i alle andre håndskrifter osv.

Jeg bemærker, at F og G også har nogle fælles læsemåder, ligeså 81 og G, hvoraf den samme slutning må drages.

Det er tillige klart eller i hvert fald a priori sandsynligt, at de læsemåder, E alene har, beror på vilkårlige ændringer, måske eller vistnok ikke af skriveren af netop E, men et ældre håndskrift, som E direkte nedstammer fra. Men disse individuelle læsemåder i E interesserer os her så meget mere — og de må netop ses i belysning af det nære slægtskab mellem E (og A) på den ene, og de islandske håndskrifter på den anden side (dette sidste er nu ikke helt nöjagtigt, ti A er uden tvivl også skrevet af en islænder, men rimeligvis i Norge).

Der er da for det første en mængde varianter til enkelte ord eller sætninger, hvoraf flere er uden betydning (er f. ok 7_1, birtz f. sýnz 7_{11}, var f. væri 8_1, þrysvar f. þrim sinnum 8_6, þá mælti hon f. En hon mælti svá 8_{14}, ef f. er 8_{17}, var f. stóð osv., eina, ein f. nokkura, nokkur 9_{17}, E = G, gættu f. gæta 106_6, vardhalds f. -halda 106_6, fór f. kom 247_1, árásir f. á'hlaup 248_1, Baglar sóttu f. Nú sneru B. 394_{14}, Bǫglum f. þeim 394_{24} osv.), andre har en större betydning, som når E har: þeirar f. norrœnnar i de andre (7_3); langt lettere forklares dette ved at antage, at det er E der ændrer, fordi man anså det for en selvfølge, at Gunhild var »norrön» (norsk); er ákafliga er blásit í afli (8_{14}), her har E: er á. rennr firi afli (F har: sem ákafligast

verđr heitt í afli); her er det vanskeligt at sige bestemt, hvor det originale udtryk er, men da A og 81 her er enige, taler det for, at A er ægte; er blásit passer også bedre til sammenligningen. undarligr har E (= G) 8_{17} f. undarligt; det første refererer sig til burđr. Umuligt at sige, hvad der er oprindeligst. (En þá er þær hǫfđu) varđveitt þessum steini (8_{20}): um búit steininn (um búit G, ul. steininn); 81 har her: hirđan steininn (hvilket taler for E ‡ G), F: hann huldan; her har således alle hds. hver sin læsemåde, men da E, G, 81 stemmer godt med hinanden, foreligger der vist en ændring i A. — þær gerđuz mjǫk hræddar: ok hrædduz þær E, lidt kortere og sikkert mindre oprindeligt, ti F = A (men tf. nú efter gerđuz), 81 ligel. (men skriver: gerđuz þær); G skriver: ok g. þ. hræddar mjǫk. For: góđ (vápn) 105_{18} har E: in beztu, synes en vilkårlig ændring. — (Ok varliga) sjálfir þeir mundu muna þá hina fyrri ævi sína: (ok varla) kendu þeir sik sjálfir (E), her er da udtrykket bestemt kortere, og at det virkelig er forkortet, synes åbenbart; udtrykket i A om Birkebenerne er mere forsigtigt-moderat, således som man kunde vænte det af en, der sympatiserede med dem og Sverre; Es læsemåde er bestemtere og kunde se ud som mindre velstemt; hele sætningen udelades i 81; F har: ok varla mundu þeir sjálfir hina osv.; jeg ser heri en misopfattelse af mundu i A. — sláz í óga eđa ofdrykkjur (106_5): sláz í drykk (E); også dette ser ud som forkortelse; man ser ikke nogen grund til udvidelse her; ógi er et meget sjældent ord (Fritzner optager det ikke), og d e t har uden tvivl bevirket, at F ændrer det til gjólífi; 81 = A (hvad der her er særlig betydningsfuldt). 106_7 er et sted af interesse. A har: (en gæta eigi vel varđhalda) eđa þola vás (ok erfađi); sætningen er en lille smule abnorm og skulde gengives ved: »eller hvad det angik at tåle» osv., man har syntes at her manglede en nægtelse (hvad der egenlig dog ikke er tilfældet); derfor indsætter F illa efter þola (81 = A), men E skriver þolat hvorved anomalien bliver större (E skriver jo gættu, se ovf.), og tilföjer æi over linjen; her ændrer E altså rent vilkårlig. Straks efter ul. E (og F): eđa bera njósnir í ófriđi (se ovf.),

hvilket unægtelig stærkt tyder på forkortelse. — Kuflungar dvǫlduz í bænum langa hríđ ok vendu enn aptr austr (til Víkr) (247_{20-21}): Kuflungar fóru austr (til Víkr; E); F og 81 stemmer væsenlig med A (F skriver: þar langa hríđ í bænum, 81: um hríđ í b.; 81 skriver: en fóru síđan austr í Vík). Det er åbenbart, at der her i F foreligger en sammendragning, der har 81s tekst til grundlag; det er derfra, det har sit: fóru. Når E hertil föjer: þá er af leiđ hávetrit, er det ligeledes klart, at dette skal være en gengivelse af de andre håndskrifters: langa hríđ. Hele det følgende: en — Birkibeinum ul. E, men findes i alle de andre, en sætning, som har sin fulde betydning og logiske berettigelse. — (flýđu ór Víkinni) ok norđr í land (248_3): allir (f. ok — land, E); F, 81 stemmer med A. — tóku norđr međ landi fyrst til Bjǫrgynjar ok dvǫlduz þar litla hríđ, heldu síđan (norđr til Þrándheims): fóru alla leiđ (norđr til Þ.; E); F og 81 væsenlig ens med A. Dette sted er lærerigt og et afgjort bevis for sammendragning i E. Der fortælles her (i A, F, 81) intet som helst om nogen begivenhed i Bergen, blot at de undervejs kom derhen; hvilken bearbejder eller interpolator kan tænkes længe efter begivenhederne at have indsat en sådan ligegyldighed eller bisag. Sætningen forstås bedst eller kun under forudsætning af, at den beror på en mundtlig beretning kort efter begivenheden. Var E ægte, vilde en sådan sætning aldrig være kommen ind — men forholdet i E er virkelig meget talende. — váru fyrir Birkibeinar, Hallvarđr skygna (394_{18-19}): var fyrir H. sk. (E), ser ud som forkortelse. — (en þeir) fóru (at bænum) (395_3): (en þeir) váru mjǫk komnir (at b.; E); her er E en lille smule ordrigere; sagen er, at fóru kan være lidt tvetydigt; i virkeligheden betyder det ganske det samme som E har, men dette er mere selvklart, og det har bevirket ændringen (F og 81 = A). — alt til þess er leiđ at páskum: fram til páska (E); hvis dette i E klare og korte udtryk havde været oprindeligt, ser man ingen som helst grund til at det skulde være ændret; F og 81 slutter sig til A, men skriver: mjǫk leiđ á páska (F; dette: á páska er nu galt), mjǫk dró at páskum (81, der også ul. alt). Jeg omtaler

ikke skrivefejl, men jeg vil her tilföje den for E ejendommelige form: þolf (f. þórólf; 247_{26}). Tilnavnet 247_9 skrives forskelligt i de forskellige håndskrifter (tyza A, tryzza 81, ruza E, kuzsa F).

Jeg går nu over til de steder, hvor E mangler ord, der findes i A. Småord som í (í þann tíma 7_1), ok 7_6 (foran Eysteins), 395_{16}, þó (247_6), þegar (246_{20}), sínir (106_5; dog kan dette ikke siges at være overflødigt, tværtimod); alt dette er uden videre betydning. Mere har det at sige, når Enn (9_2) udelades; her vilde man ligefrem savne det, og der er ingen tvivl om, at det ved fejl er udeladt (mangler også i G). $105_{6, 9}$ mangler: jarls og konungr, hvilket netop er påfaldende, da denslags betegnelser er så at sige konstante tillæg; man mistænker, at de med vilje er udeladt. Lignende gælder også følgende steder, hvor man bedre forstår en udeladelse end en tilföjelse i de andre håndskrifter: mikilli (8_2), her særlig passende, alla vega (8_{21-22}), ligeledes, eđa í ǫđrum stǫđum (105_{11} eđr annars stađar 81), her synes denne tilföjelse ligefrem nødvendig, da det dog vilde være höjst besynderligt, om det der fortalte kun skulde gælde »købstæder», (þá dulđuz nú viđ þó) at þeir myndu vera (væri 81) hinir sǫmu (h. s. ul. F, kunde gå an og meningen blive densamme); her bliver sætningen mere afrundet og fremfor alt meningen klarere, når vi følger læsemåden i A osv., end den i E, der altså gör indtryk af at være forkortet. — fengu þeir enga viđrtǫku (246_{19}; f. þ. ok ekki mótris F); denne sætning kan ganske vist udskydes uden at det gör noget, men man ser blot ikke, hvorfor den skulde være tilföjet. — Kuflungar [lǫgđu undir sik land alt norđr til Stađs þeir] sátu osv. (246_{23-24}); de i klammer satte ord ul. E, man ser hvor let de kunde udelades; atter må man spörge, hvorfor skulde eller kunde denne sætning her indskydes mange, mange år efter begivenhederne? — var skipit [Máríusúđin] svá reist (reynt 81; reist ok ul. F) ok hrist, at sundr brotnuđu brandarnir (247_{4-5}); læser man Es tekst, ses det let, at de følgende ord: ok gekk þó eigi ór stađ netop forudsætter noget lignende som det i E udeladte, men slutter meget dårlig til det foranstående: ok var blásit til ǫllum borgarlýđ;

skriveren af E har vist også følt dette og derfor er det, at han bagefter tilföjer: en svá var skipit reist osv. Her er fremgangsmåden håndgribelig. — ok helt [Áskell] sveit í bænum (247_{10}) kan udskydes uden skade, men at ordene er oprindelige viser det noget efter følgende: þeir Áskell ɔ: Á. ok 'sveit hans' (eller dog nogle deraf). — (gerðu sýslumenn ....) þat ráð (394_{25}), vistnok udeladt ved uagtsomhed, kan ikke undværes. — (ok heldu í brot) þá er þeir sá ferð búanda (at bændr fóru F, bændr fara 81) ofan um Steinbjǫrg (395_{13-14}); at der her er tale om udeladelse i E er så selvindlysende, forekommer det mig, i kraft af den samme betragtning, som i flere tilfælde ovenfor er gjort gældende.

I alle disse tilfælde foreligger der bevidste forkortelser eller sammendragninger, tildels på en klodset måde. Andre 'udeladelser' kunde være omtvistelige, kunde også være tilföjelser i A osv.: (at fóstri ok) uppfæzlu (mgl. E[1]; 9_6) Eptir [þetta alt sem nú var frá sagt] fall Erlings osv. (105_5), men dette er ægte sagastil; kómu þeir mjǫk á óvart (247_9 og atter 394_{17}); på første sted er sætningen dog ifg. teksten vel begrundet. Áskell hljóp [upp í riðit ok svá] í stǫpulinn (247_{13}); her kunde de indklamrede ord siges at være overflødige, men hvorfor skulde de være indsatte? (veittu hvárir ǫðrum áhlaup) svá sem við kómuz (248_1); (at fara at þeim) með liði ok berjaz við þá (394_{25}). (vǫrðu borgina) létu þá eigi ná inngǫngu (395_5).

Om alle disse sætninger gælder det, at de gör teksten afrundet og føles som om ikke ligefrem nødvendige, så dog passende og sagamæssige. På den anden side er det ikke rimeligt, at de var bleven indsatte, hvis de ikke havde stået i grundteksten, forudsat, at der ikke er tale om en bevidst udvidelse af stilistisk art helt igennem, men det kan umulig siges at være tilfældet. Det må også bemærkes, at man i E stadig synes, at disse 'udeladelser' bliver hyppigere og især mere rutinevidnende end i begyndelsen.

---

[1] Jfr de andre småting, som Koht nævner s. 101.

På 5 steder eller så findes i E omvendte ordstillinger, men de er uden al betydning.

Endelig findes der nogle få tilföjelser i E, som måtte være af særlig betydning, vi skal nu se på disse.

9_1 dóttur] er hét, hvorefter der skulde mangle et navn (intet tilsvarende i de andre hds.); jeg er mest tilböjelig til at tro, at der her simpelthen foreligger en skrivefejl; istf. at skrive: er átti, skrev afskriveren: er hét, og glemte at udprikke disse ord. 105_8 sá] þá; dette passer godt, men er overflødigt, da et þá følger straks efter, og det findes også i E; det er altså en vilkårlig tilföjelse. 105_{21} dulđuz] menn, også et aldeles overflødigt ord, da menn er kommet för, men kunde naturligvis godt stå. 106_9 jók viđ] þá (nafnbætr), jfr ovf. 106_{11} varđ] hann, af samme art som 105_{21} (findes også i J); 394_{20} (þeir váru drepnir) nær allir: her står nær kun i E; hvorledes det hænger sammen hermed, er det vanskeligt at se; hvis ordet er ægte, måtte det være udfaldet i et hds., der måtte ligge til grund for alle de andre. Men på grund af de ovf. påviste håndskriftforhold, må det anses for sandsynligt, at det er tilföjet i E. Et er sikkert, at udvidelser eller tillæg i E — eller plussteder overhovedet — er i de her granskede kapitler af rent minimalt antal og betydning.

Det billede, vi ved denne minutiøse undersøgelse har fået frem, svarer ganske til det, som er fremstillet i fortalen til udgaven af E og kunde yderligere belyses ved en udførligere gennemgang. Jeg henviser til den nævnte fortale s. XXI f., samt til A. Bugges udtalelser i fortalen til hans oversættelse af Sverres saga, s. XII—XIII, hvor han bestemt udtaler sig mod Kohts opfattelse.

Herimod har nu prof. Koht gjort ret stærke indvendinger. Han søger at hævde, at det er folk fra Tröndelagen (Trondhjem), som allevegne skydes i forgrunden i A og at de nævnes i et större tal end fra nogen anden del af Norge (Edda s. 95 f.); han minder også om, at Trönderne — ifg. sagaen selv — var Sverre kærest af alle Nordmænd, og at han regnede Trondhjem for sit egenlige hjem. Han mener endogså at kunne påstå, at det er

Orkedalen og folk herfra, der spiller en særlig rolle. Dette sidste forekommer mig dog noget tvivlsomt. I det 3. afsnit (Edda s. 97 ff.) søger han så, i tilslutning til sin opfattelse af E som det mest ægte eller ældste håndskrift, at hævde, at der senere er foretaget en »tröndsk umforming av soga», og at denne netop findes i 327. Denne bearbejdelse »har trang til at fortælle alt så detaljeret som muligt», derfor giver det f. eks. flere geografiske oplysninger end E. Der anføres nogle eksempler herpå [1]. Det hævdes tillige, at 327 tager fejl af lokaliteter og navne udenfor Trondhjem, især i eller nærved Viken. Jeg behøver ikke at komme nærmere ind herpå, jeg hverken bekræfter eller bestrider det (der kunde dog vist göres nogle bemærkninger dertil). Koht (s. 100) udtaler, at ordene i kap. 25 (udg. s. 63): vildi Sverrir konungr þá enn gildra til nokkurra veiða í Víkinni, ef í hendr bæri er gale (»i röynda berre skjeplar meininga») og mener, at de er lånt fra kap. 31; her i kap. 25 skulde de være ret meningsløse, da Sverre i virkeligheden nu var på tilbagetog. Dette er uden tvivl urigtigt. For det første er det meget lidet sandsynligt, at disse ord var lånte fra et senere sted — det modsatte havde været mere forståeligt —; og dernæst er de her aldeles ikke meningsløse. Forholdet er dette, at Erling og Magnus har samlet en stor hær og alle lendermændene i Viken imod Sverre; denne, hedder det, »begyndte sin rejse til Konghelle» — iøvrigt efter en sejr — og derfra til Lödöse; så hedder det: »da tildrog det sig så, at ingen vidste om den anden [ɔ: hvor han var] og bevægede sig dog mod hinanden [man kan overhovedet slet ikke, efter sagaen, være berettiget til at sige, at Sverre er på flugt], og så kommer den anførte — og angrebne — sætning. Jeg kan ikke se rettere, end at den og dens indhold er fuldstændig logisk i sig selv og naturlig, uden al modsigelse. Man læse det hele i sammenhæng.

Jeg er nødt til at gå ind på de andre af Koht angrebne steder. I kap. 27 skulde Sverre have »rört ihop» de vilkår, som han og hans mænd havde at vælge imellem. Han var da i

[1] Koht anfører Skellingarhella i kap. 37, men dette navn findes netop ikke i 327, men i de isl. hss. F og 81.

Namdalen (Naumudalr). Sverre siger, at de havde 3 vilkår: 1) at drage nord på til Hálogaland og skaffe sig der gods og derefter (»siden») sejle til Bergen, for at se, om de der kunde göre deres fjender noget afbræk; 2) drage ud af landet og til Orknøerne, 3) at göre krigstog til Irland eller andre Vesterlande. Koht klandrer her, at det fremstilles som to vilkår hvad der nævnes under 2 og 3. Men det er det. I første tilfælde er der tale om at tage til Orknøerne som et fredland og blive der; øerne var jo en del af det norske rige. Det er således noget helt andet end det, hvad nr. 3 sigter til. En anden sag er, at 2 og 3 kunde forenes. — I kap. 33 »talar nr. 327 um 'lendmenn' i heren til Sverre». Jeg finder dette ikke nævnet her. Er 33 trykfejl og da for hvad? — I kap. 43 skulde der fortælles vidtløftig om, hvorledes Sverre underlagde sig Vestlandet 1179, men straks efter »viser det sig, at kong Magnus er eneherre der». Dette beror på misforståelse. I nævnte kapitel står ikke andet end at Sverre forfulgte Magnus, men da han kom til Bergen, var Magnus flygtet østerpå med hele sin hær. Der var altså ingen modstand. Sverre kunde således göre, hvad sagaen siger at han gjorde, nemlig at indsætte »sine sysselmænd i alle de distrikter (ríki), som han berejste» [d. v. s. egnene mellem Bergen og Trondhjem] eller kom forbi, og så drog han tilbage til Trondhjem. En ganske anden sag er, hvor stor en myndighed disse sysselmænd kunde udøve. Derom står der intet, og når der bagefter hedder, at Magnus fik folk fra de pågældende egne, vil det ikke sige andet, end at de stadig var mere på Magnus' parti end Sverres. Det var sysselmændene ude af stand til at forhindre. Så dadles det, at der i kap. 51 siges, at alt folk underkastede sig Sverre villigt (glaðliga); dette ord mgl. i E, kan altså være et yngre tillæg, og er det vel også, da det også mgl. i 81 og F; der er tale om begivenheder våren 1181. Her har vi altså en tilföjelse i A, noget som man a priori gladelig kunde forudsætte. Så bemærkes, at der her tilföjes en »urimelig» fortælling om, hvorledes Birkebenerne tog skibe fra kong Magnus, medens de var på flugt (»röming»). Således som det hele for-

tælles i A, er det imidlertid fuldkommen rimeligt. Det er mig i alfald umuligt at få öje på det urimelige deri. Jeg er, da dette afsnit også findes i F og 81, ikke i tvivl om at der her foreligger en forkortelse i E. — I kap. 62 siges Birkebenerne, at have haft 3 fylkinger, medens E kun har to. Det hedder i A: »der opstilledes fylkinger, den ene ude på Ørerne, den anden oppe ved Skipakrok; for den var Erik kongssön; den 3. styrede Kol Isakssön og med ham var endel av bymændene»; i E lyder dette således: »der opstilledes fylkinger, den ene ude på Ørerne, men den anden oppe ved Skipakrok og for den var Erik kongssön, men den anden (ɔ: den første) styrede Kol osv.». Her er der således kun tale om 2 fylkinger, og dette er utvivlsomt rigtigt. F har lidt anderledes (omredigeret) tekst, men meningen er den samme som i E; 81 er identisk med E. Her er der en fejl i A; det oprindelige ses imidlertid tydelig også her, nemlig i ordene: ǫnnur . . . ǫnnur, der kun forudsætter to; men der er ikke tale her om nogen bevidst omredaktion i A; der foreligger simpelthen en tankeløshedsfejl hos en afskriver, som ikke i öjeblikket forstod, at »hinni» gik på »den ene ude på Ørerne», og tilföjede blot ordet: þriðju; det er bare dette ene ord, der her er indsat ved den nævnte fejl; men denne kan intet bevise udover, at A kan have sine afskriverfejl som alle andre. — Kap. 102 lader A — hedder det — Ulf af Lövnæs holde sig i Viken mod Kuflungerne og erklære, at han ikke vil flygte (röme) som de andre Birkebener, men i kap. 106 viser det sig alligevel, at han er flygtet (»har römt») til Sverre i Nidaros. Dette beror på misforståelse. Sætningen »og erklærer — flygte» mangler i E og 81, men findes i F (jeg har med vilje gemt at omtale dette sted i kap. 102 til nu). Jeg mener bestemt, at der også her foreligger en forkortelse i E (og 81), og den indvending, som Koht har gjort, duer ikke. Der er nemlig så lang tid imellem hvad der fortælles i kap. 102 (forår el. sommer 1186) og 106 (forår-sommer 1187), at Ulf både kan have opfyldt sit løfte og alligevel være hos Sverre et helt år efter. Han behøver aldeles ikke at »være flygtet» fra sin post. — I kap. 139 hedder det,

at A lader Baglerne flygte »sydpå» til Oslo, medens fortællingen straks viser, at de flygtede nordpå. Der sigtes til disse ord i A: »at de var veget sydpå gennem det øvre land», 81 og F har samme læsemåde; »sydpå» kan således ikke være opfundet af A. Atter her har vi åbenbart at göre med en afskriverfejl af samme art som þriðju ovenfor, suðr f. norðr. Denne fejls betydning er ialfald ikke den af Koht hævdede.

Efter således at have gennemgået alle de af Koht fremdragne steder og påvist, at kun i 2 af dem kan der være tale om fejl — og da rene og skære afskriverfejl m. h. t. et eneste ord, og hvoraf det ene i hvert fald ikke hidrører fra As skriver —, er det klart, at jeg ikke på nogen måde kan lade hans konklusion gælde, nemlig, at »teksten i 327 går ud på at udvide fortællingen på alle måder dels på grund af kyndighed, dels på grund af ukyndighed». Koht opstiller nu den teori, at der i A foreligger »ei serskild tröndsk umforming af soga» (s. 97). Denne tröndske bearbejdelse skulde altså være grunden til den »kyndighed», der viser sig m. h. t. Trondhjem og trondhjemske, især personelle, forhold, og den skulde være foregået en 30—40 år efter begivenhederne. Da det nu er vist, at hvad der er fremført til fordel for teorien ikke er holdbart — jeg er overbevist om, at det ikke er bedre bevendt med de mange andre steder som Koht, uden at anføre nogen, henviser til —, må der søges en anden forklaring på forholdet mellem A (og F, 81) og E eller på dette særegne forhold, sagaens kendskab til og forkærlighed for tröndske forhold og personer; forklaringen er så simpel og ligger så snublende nær, at det er mærkeligt, at Koht ikke har fået öje på den. Abbed Karl Jónsson, der jo ialfald har skrevet den første del af sagaen — jeg kommer straks tilbage til det spörsmål — opholdt sig hos Sverre fra 1185 og i det mindste til 1188. Men netop i disse år opholdt Sverre sig i Trondhjem (Nidaros) efter alt at dömme med undtagelse af nogle vår- og sommertog (i april 1186 rejser han således fra Trondhjem til Bergen, kap. 103, rejser tilbage om efteråret osv.). Karl Jónsson har da hovedsagelig opholdt sig også dér, og det er dér,

han har skrevet sin saga — efter Sverres meddelelser; men jeg mener rigtignok, at Karl også har haft mange andre hjemmelsmænd, at han overhovedet har udfrittet alle dem, som han kom i berøring med og som havde noget at fortælle ham. Herpå beror da fornuftigvis den egenskab, som H. Koht tillægger sagaen, som jeg dog stiller mig noget forbeholdent til, ti det er vist, at sagaen også er godt kendt andre steder [1].

Men dette fører atter over til spörsmålet om sagaens tilblivelse.

Her kommer da i første række spörsmålet om Karl Jónssons andel i sagaen og — det øvrige. Herom handler 2. afsnit i prof. Kohts afhandling.

Prof. Koht begynder dette afsnit med følgende sætning: »Sverre-soga er soleis et hovudverk i norsk (frh. her) litteraturhistorie». Jeg nægter ikke, at den er et hovedværk, men et andet spörsmål er, hvorvidt det med rette kan kaldes »norsk». Koht slutter sig til den opfattelse, som han siger G. Storm havde udtalt, at sagaen var afsluttet efter 1214 og før 1230; det første årstal bestemtes ved omtalen af »Guthorm ærkebiskop», men han blev ærkebiskop 1214. Koht antyder, at bemærkningen herom kunde være tilföjet senere (den findes i alle håndskrifter), og sikkert er det, at denslags bemærkninger langt fra er sikre m. h. t. oprindelighed. Men jeg sætter pris på denne indrömmelse. Koht mener dog, at der, bortset herfra, er andre og indre grunde der taler for denne — sene — affattelse; han tror, at »den må stå fast». Dette sigter naturligvis ikke til Karl Jónssons andel i den. Det gælder at bestemme denne. Jeg — og andre — har antaget, at Karl Jónssons andel var o. kap. 1—100, de første 7 år af Sverres kamp om Norge indtil Magnus Erlingssons fald 1184. Grunden hertil er væsenlig den, at dette afsnit udgör et hele,

---

[1] Af ovenstående må det ikke sluttes, at jeg ikke tror at A er uden interpolationer. Sådanne findes der uden al tvivl — ligesom forresten også i F. — Jeg minder f. eks. om kapitlet om Máni (kap. 85) med undtagelse af den første sætning. Det findes kun i A og er uden tvivl en senere tilföjelse.

og ikke mindre den, at denne tidsgrænse passer fortræffelig til Karls ophold i Norge. Det var naturligt, skulde man tro, at han selv førte skildringen så langt ned, som han kunde. Koht mener derimod, og henviser til forelæsninger af G. Storm i 1893, at Karls andel kun strækker sig til kap. 39 (året 1179), han skulde altså kun have skrevet om 2 år! Det må siges, at mindre kunde det da ikke godt være.

För vi går videre, bliver det hensigtsmæssigt, at se lidt nærmere på fortalen til sagaen. Denne findes i alle håndskrifter, omtrent enslydende i A, E, 81, medens den i F både er ændret og udvidet.

Denne fortale er ikke forfattet af Karl selv, og det er ikke muligt med vished at bestemme dens alder. Alt i alt gör den dog indtryk af at være forfattet ikke så længe efter Karls levetid, og man kunde tro, at den var forfattet af sagaens sidste redaktör.

En analyse af denne fortale er her hensigtsmæssig.

Den begynder med en almindelig bemærkning om, at der nu skal fortælles »om de tidender, der nu en tidlang (um hríđ) og i de mænds minde, der har foresagt denne bog, har tildraget sig». Her henvises til kilder, mundtlige hjemmelsmænd, og det samtidige med begivenhederne, men en tidsafstand antydes, dette sikkert m. h. t. den sidste del af sagaen. Så følger en kort angivelse af, hvad det i dette tilfælde drejer sig om: det at fortælle om Sverre, sön af kong Sigurd Haraldssön; »og — hedder det så — er det bogens begyndelse, som er skreven efter den bog, som abbed Karl Jónsson først skrev og hvorover kong Sverre selv sad og bestemte, hvad der skulde skrives, men den fortælling er ikke kommen langt frem». Efter dette skulde man tro, at Karls original var benyttet, dog lader udtrykket sig forlige med, at en afskrift var brugt, men dette er ligegyldigt. Så følger måske det vigtigste punkt i det hele, nemlig oplysningen om Sverres positive forhold til nedskrivningen. De to sidste, med »og» forbundne sætninger må ses under et, som et hele. Ordene siger ikke andet end at Sverre bestemte — i samtaler med Karl —, hvad der skulde skrives, altså naturligvis

også, hvad der ikke skulde skrives. Ordene siger i virkeligheden intet som helst om, at Sverre selv har meddelt forfatteren hele indholdet, eller at Karl kun har skrevet efter, hvad man kunde kalde, diktat. Man behøver efter ordene ikke at antage, at en eneste sætning er formet af Sverre selv. Men det forstår sig på den anden side, at der her antydes et så intimt samarbejde, at meddelelser af Sverre må forudsættes, og at de mere eller mindre nöjagtig er gengivne må anses for givet; fremstillingen selv og stilen var sikkert ikke noget, Sverre selv brød sig om; det var begrænsningen af stoffet og måden, hvorpå det optagne stof foredroges, der var ham magtpåliggende. Hans »diktat» — det ord har jeg også selv brugt — bliver herved, og jeg mener med rette, noget modificeret[1]. Ordene om denne frásǫgn's udstrækning må forstås om tiden (i Sverres liv), ikke kapitelantal eller antal af skrevne blade. Dette er givet. Udtrykket kan i og for sig naturligvis både gælde tiden for 1177—79 og 1177—84; hvad enten det drejer sig om 2 eller 7 år her, er ligegyldigt, ti begge perioder er kun nogle få år i forhold til tiden 1177 til Sverres død (1202) eller i forhold til 18 (henhv. 23) år. Afgörelsen må bero på andre ting end udtrykkene her. Det hedder videre: »Dér fortælles der om nogle af hans kampe, men som det lider på (bogen tilföjer A, F, 81, men udelades af E, jeg tror med rette) vokser hans styrke og denne (samme) styrke bebuder de större ting. Af den grund kaldte de (ɔ: man) den første del af bogen for Grýla». Det første udtryk: »nogle» eller »endel» er et ubestemt udtryk, der passer godt overfor det utal af kampe som Sverre måtte bestå, også efter 1184 (fra og med Kuflungernes færd). »Som det lider på» betyder: »men efterhånden som det meste af den første tid går, vokser osv.». Dette udtryk taler, efter min mening, afgjort imod, at der kun skulde være tale om blot og bart 2 år (til Erlings fald); derimod vilde det passe fortrinlig om de første 7 år, til Magnus' fald, ti

[1] Paasches ord (Edda 1915 s. 198): »Med andre ord, Sverre har været skriverens kilde [ɔ: foruden andre] og har hat en væsentlig del i arbejdets plan» er, efter min mening, træffende.

da — og da først -- begyndte det for alvor at lysne for Sverre, efter at hans hovedmodstander var død. »De store ting» må sigte til Sverres eneherredömme efter 1184. Magnus var ingen oprører mod Sverre. Tværtimod. Men alle prætendenterne efter hans død — de var blot oprørere, da var Sverre kongen — over hele Norge. Det er »de större ting». Navnet Grýla passer uomtvistelig på de 7 år ligeså godt som om de to. Selv om man tror, at ordet »bogen» er ægte, bliver forståelsen egenlig den selvsamme. Jeg tilföjer straks den bemærkning, at »den første del af bogen» (der står i grundteksten det hermed identiske udtryk: bogens ophav) og »den sidste del af bogen» (dette udtryk følger straks efter) passer langt bedre til en antagelse af en deling f. eks. ved kap. 100 eller så (39 kapitler udgör kun o. 100 sider i Fms. af sagaens o. 450 — der vilde således være et stærkt misforhold til stede).

Der fortsættes: »Den sidste del af bogen er skreven efter de mænds frasagn (de mænd E) som erindrede begivenhederne, således at de selv havde set og hørt disse tidender, og somme af de mænd havde været i kampene hos (sammen med) kong Sverre» [1]. Her fremhæves altså modsætningen mellem kilderne; Sverre selv bortfalder som kilde og som den bestemmende. Nu er det öje- og ørenvidner, der nævnes. Men desværre gives der ingen oplysning om, hvor forfatteren (af sidste del) har talt med disse hjemmelsmænd, om i Norge eller på Island. Her må altså subjektive formodninger til; jeg har aldrig næret tvivl om, at forfatteren har skrevet på Island og altså fået sine oplysninger fra nordmænd, der kom til Island omkr. 1200 og derefter, dermed vil jeg ikke nægte muligheden af, at han kan have opholdt sig i Norge — og da er forfatteren ikke Karl selv.

Der fortsættes fremdeles: »Nogle af disse tidender blev således fæstnede i hukommelsen at man skrev dem ned, straks efter at de var skete, og de (ɔ: fortællingen derom) har ikke forandret sig siden (og — siden udelades i E, hvad der er uden be-

[1] Her findes en ringe, men ganske betydningsløs afvigelse i E og 81.

tydning). Her gælder det at forstå, hvortil der sigtes med disse »nogle». Jeg er overbevist om, at de ikke går på de lige forannævnte (d. v. s. dem, den sidste del beretter om); så vilde tilknytningen have været en anden. Men forfatteren af prologen går i tanken tilbage til Karls del af bogen og mener med »disse tidender» hele sagaens indhold. Hvad der er ham her om at göre at fastslå er, at hele bogens indhold beror på de bedste kilder, dels öje- og ørenvidners udsagn — det gælder sidste del —, dels Karls del ɔ: den del, der blev skreven lige efter begivenhederne. Der er således ikke her tale om litterære (skrevne) kilder fra, lad os sige, det 12. årh.s sidste årti. Den her givne forklaring er den efter min mening eneste fornuftige og sandsynlige.

Herefter går prolog-forfatteren til slutning over til almindelige betragtninger; han forudsætter, at der er dem, der ved meget mere end hvad der i sagaen meddeles, og han siger da, at så kan disse tilföje det manglende, — det er den sædvanlige frase. Og endelig følger en almindelig udtalelse om dem, der mulig kunde rejse tvivl om sandheden af det fortalte; forf. henviser til at »alle ved, at det (her skrevne) ikke er overdrevet», og tilföjer så, kuriøst nok, at dette er bevis på, at skrevne beretninger om ældre tiders udmærkede mænd også må være sandfærdige. Dette sidste kan vi se bort fra. Det er de tiders naive måde at slutte på.

Helt heldig m. h. t. klarhed har forfatteren, hvem han så end er, ikke været.

Flatøbogens prolog er helt omarbejdet. Derfor behøver den dog ikke at være uden interesse. Vi skal se, om den indeholder noget bidrag til belysning.

Her foreligger først en lignende begyndelse som i A osv. med den underlige misforståelse, at der forudsættes en bog, ældre end Karls, efter hvilken han skulde have skrevet »með fullu vitorði sjálfs Sverris konungs» (!). Dette er, som sagt, ren og skær misopfattelse. Efter den her nævnte bog skulde Styrme præst den frode have skrevet og efter ham igen Magnus Thor-

hallsson sin tekst i Flatøbogen. Den her givne nye oplysning kan være rigtig og det har man i almindelighed antaget, — skönt altfor sikker derpå skal man nu ikke være. Men vi har ingen midler til at modbevise dette. »Derfor, tilföjer Magnus, kan denne fortælling ikke være bleven forvansket». Så følger den lange interpolation med slægtregistret helt op til Adam, hvorefter stykket om sagaens to dele kommer omtr. ordret som i A (men med en enkelt indskudt sætning). Derpå følger atter en længere interpolation efter sætningen om navnet Grýla. I denne interpolation nævnes som Sverres hovedmodstandere Erling jarl og Magnus, og så fortsættes med: »Men den sidste del af bogen osv.». Heraf mener jeg er man berettiget til at slutte, at skriveren (Magnus præst) har betragtet den del af sagaen, der handlede om Sverres forhold til Erling og Magnus (ɔ: til 1184), som sagaens første del og som den, der hidrørte fra Karl. For så vidt indeholder dette stykke altså en oplysning, ialfald om præsten Magnus' egen opfattelse. Man kan påstå, at hans opfattelse ikke behøver at bero på andet end gisning. Men det kan unægtelig også bero på en gammel tradition. Hans opfattelse bestyrkes ved, hvad der følger om den sidste del (hvis navn perfecta fortitudo rimeligvis hidrører fra ham, eller fra Styrme?); han går netop ud fra, at den handler om, hvorledes det lykkedes Sverre at overvinde »hvern óaldarflokk — ethvert røverparti —, der rejste sig imod ham»; men dette kan ikke gælde kong Magnus og hans mænd. Mere er der ikke af interesse i denne prolog. Med sikkerhed kan det fastslås, at Magnus præst, skriveren af Flatøbogens Sverrissaga, har haft den opfattelse, at den 1. del gik til Magnus' død, og formodenlig fulgte han heri en gammel tradition. Og selv om så ikke var, er det ikke uden betydning.

Vi skal nu gå over til at betragte de grunde, som H. Koht har fremført for, at den 1. del (den af Karl) kun skulde bestå af de første 39 kapitler, i det jeg straks bemærker, at A. Bugge — i fortalen til oversættelsen af Sverriss. — her har taget bestemt afstand fra Kohts opfattelse og sluttet sig til den af mig hævdede.

Der er da først fortalens udtryk »större ting» som Grýladelen bebudede. Dette tyder Koht som gældende sejren, der endnu ikke var vunden, »berre um fyrebuinga». Jeg har tilstrækkelig pegt på betydningen heraf og vist, at udtrykket lader sig fuldtud forstå ved og lige efter Magnus' død.

Koht indrömmer, at ved Magnus' fald »kjem det liksom ein stans i soga; kap. 100 (um einstyringa til Sverre) kjennest mest som sluttord på ei bok» (s. 88). Dette er nu tidligere blevet udtalt, men det er meget værdt, at H. Koht indrömmer, at det er så. Netop det her påpegede forhold (kjennest osv.) er i virkeligheden meget betydningsfuldt.

Så fremhæver Koht, at forskellen mellem disse to dele ikke er så stor som tidligere påstået. »Sagen er, siger han, at den 2. del ikke fortæller alt lige kort», i det årene 1185—95, næppe $^1/_6$ af hele sagaen, er langt kortere (»svært snautt skildra»), end resten, der så indtager en tredjedel, hvorved modsætningen til 1. del bliver »mest umerkelig». Dette er ikke nöjagtigt, og ret misvisende. I Fornmannasögur udgör de første 100 kapitler (de 7 år) o. 240 sider, 10-års rummet 1185—95 kun o. 56, resten (altså atter o. 7 år) o. 148 sider; den sidste del er altså næsten 100 sider mindre end den første, en forskel, der ikke er »mest umerkeleg»; sammen med anden del bliver det kun o. 204 sider; i Eirspennill (Ungers udg., hvor talforholdene er mere eksakte, da der ingen noter er) er forholdet: o. 105 + 28 + 69. Det forekommer mig at disse tal viser det modsatte af, hvad Koht hævder. Der er et ret stort misforhold mellem 1. og 3. del; de handler omtrent om ligeså mange år, og dog optager den 3. del kun lidt over halvdelen af den plads som den 1. del optager. Men det er uimodsigeligt, at der er et stærkt misforhold til stede mellem 2. og 3. del; dertil kan der have været flere grunde, men det vedrører os kun lidet her. Det ligger så at sige i sagens natur, at fortællingen om Baglerkampene (den 3. del) bliver udførligere, af indre grunde og også fordi de lå forfatteren nærmere i tid.

Så kommer Kohts indre grunde for hans antagelse. For det første skulde der da være — og her henvises igen til G. Storms forelæsninger — forskel på, hvorledes forfatteren gengiver (»hermde») Sverre (Sverres ord) för og efter kap. 39 (s. 89). I kap. 5 står: »På denne måde har Sverre fortalt denne dröm» og i kap. 33: »således har kong Sverre selv sagt»; her er perfektum brugt. Men så kommer der, fra kap. 40 af, imperfektum: »vidnede han selv altid siden» (k. 40), »sagde altid når han talte» (k. 43; den af Koht anførte sætning: »fra den tid kaldte Sverre altid Trondhjem for sit hjem» hører ikke hid; den er af forskellig art), »det sagde han altid siden». Koht anfører ikke flere steder, og jeg har ikke fundet flere. Den distinktion, som Storm her har gjort og Koht sluttet sig til, er nu fuldkommen illusorisk. I første tilfælde er der tale om en enkelt meddelelse ved en enkelt lejlighed, og herom passer perfektum; i de sidste tilfælde er der tale om noget, der hyppig (jafnan) skete, og derom bruges lige så passende imperfektum; jeg nægter ikke, at perfektum ikke her også kunde bruges. Herpå at bygge antagelsen af to forfattere, er umuligt. Bemærkningen om drömmene — at de skulde tyde på forskellige »sogemenn» för og efter kap. 39, forstår jeg simpelthen ikke. Kap. 42 fortæller jo — hvad Koht nævner — om Sverres dröm för Erlings fald. Koht siger »i tillegg til ein umtale i kap. 35». Efter dette skulde man tro, at drömmen var omtalt eller antydet i kap. 35, men det er ikke sket med en stavelse. Hvis noget kan sluttes heraf, vilde det kun være det, at kap. 42 forudsætter samme forfatter som den, der har fortalt drömmene i sagaens første kapitler. Koht udtaler (sst.), at såsnart henvisningen til Sverres egne ord ophører, mærkes en ny kilde (»mænds tale» og lign.). Men dette er ikke rigtigt. Henvisningen til mænds tale findes ganske vist først i kap. 40 — og senere — men henvisningen til Sverres egne ord findes jo både i kap. 43 og 49.

Koht tilföjer: »Slikt turvte ikkje Sverre vise til» (nemlig til »andre»). Nej, det er fuldkommen rigtigt. Men jeg må her, netop i anledning af denne udtalelse, göre en betragtning gæl-

dende, som jeg mener er ikke blot berettiget, men selvfølgelig. Denne betragtning er allerede ovf. antydet under analysen af prologen. Der er ingen som helst anledning — på grund af fortalens ord — til at antage, at hvert ord i det afsnit, der skulde hidrøre fra Karl (hvad enten dette sættes til kap. 1—39 eller mere) hidrører fra Sverres egen mund, at Karl kun havde nedskrevet ord til andet, hvad Sverre meddelte ham. Dette vilde være, efter min mening, en fuldkommen misforståelse. Der er intet i vejen for, men netop naturligst at antage, at Karl — efter andre gode mønstre, jeg minder om Eiríkr Oddsson — overhovedet har udspurgt mange andre om de tidligere begivenheder, der var jo overflod af dem, han kunde spörge, og at han således har indsamlet stoffet; efter at dette var sket, træder Sverre til med sin »regulering», udskyder endel, tilföjer noget af sig selv og bestemmer med sine samtaler og disses hele ånd den farve, det hele kom til at bære. Men at Karl helt skulde forsvinde som forfatter, er der ikke den mindste grund til at antage. Det er derfor kun naturligt, at han samtidig henviser til sin dobbelte kilde og autoritet, kong Sverre selv på den ene, hans (andre) mænd på den anden side. Det er ikke andet end hvad man væntede.

Prof. Koht mener, at Storms opfattelse kan støttes ved andre ting, og han nævner først den måde, hvorpå »sogeskrivaren bruker gud». I hele sagaen skulde »gud» være brugt o. 100 gange, deraf 30 gange i de første 39 kapitler, måske noget hyppigere i den første del deraf end resten, »men det segjer ingen ting». Forskellen på brugen er »ulikskap i måten». Sagaskriveren selv — hedder det — henviser 8 gange ligefrem til guds styrelse (f. eks. i kap. 12: »men så megen nåde viste den almægtige gud (og den hellige Maria tf. E, F) Sverre» osv.); desuden bruger Sverre selv eller andre, som tilhører hans parti, guds navn. Men det er kun i det 39 første kapitler, at sagaskriveren selv henviser til gud (ligesådan skulde det være i Ágrip), men der er endnu den forskel, at medens det er Sverre selv (eller nogen af hans) der gör det, er der efter kap. 39 også andre, der gör det

samme (kong Magnus f. eks.). Jeg kan ikke tillægge alt dette nogen som helst betydning. Denslags kan bero på den rene tilfældighed. At to mod hinanden kæmpende kristne partier (konger) kan, hver for sig, bruge guds navn, behøver vi ikke at gå langt tilbage i tiden for at få bekræftet. Og så må det huskes, at kong Magnus betragtede sig som stående i et særligt, personligt forhold til gud som salvet af »selve legaten fra Romaborg», hvad han gentagne gange praler af. Hertil kommer så den omstændighed, som særlig vil blive omtalt straks nedenfor, at der i de første 39 kapitler ingen lejlighed er til at lade Magnus eller andre holde taler og altså heller ikke til at føre gud i munden. Forfatterens egen henvisning til gud på de af Koht fremdragne steder kan bero på Sverres ord og være en gengivelse deraf. Der er heller ingen tvivl om, at den af Karl forfattede del næppe er skreven ud i et, men i løbet af en længere tid, f. eks. i de 2—3 år, han opholdt sig i Norge. Derfra kan lidt forskel i fremstillingen hidrøre.

Når H. Koht vil finde, at sagaskriveren ikke »so heilt og uavkorta» er velstemt mod Sverre efter kap. 39, fordi Sverre i kap. 59 skulde overfor hans broder Erik lide »moralsk nederlag», kan jeg ikke med min bedste vilje få noget sådant ud; forf. beretter kun ligefrem kendsgærningerne, som de vistnok er foregåede. Sverre er efter rådslagninger med sine mænd gået ind på at tilstede broderen »jærnbyrds-bevis»; Sverre vil nu, fiffig som han altid var, at Erik skal beedige, at han er sön af »kong Sigurd og min (ɔ: Sverres) broder». Erik nægter, at sværge på det sidste, og det kunde han göre med god samvittighed, ti han havde ingen positive beviser for, at Sverre var Sigurds sön; det er ganske naturligt, at han nægter at aflægge ed på d e t. Men derfor kunde Sverre ikke uden at bryde sine ord hindre Erik i at sværge på resten og bære jærn. Sagaen lader Sverre slet ikke »have uret», og den rejser ingen tvivl om hans kongelige byrd, fordi den lader Erik nægte at bære jærn angående hvem der var Sverres fader. Og det stemmer fortræffelig med Sverres milde karakter, at han frafalder sit krav om formuleringen; denne

viser på den anden side også Sverres årvågenhed og snarrådighed m. h. t. forsøg på, hvorvidt han kunde komme. Heller ikke har den omstændighed, som Koht anfører i forbindelse med dette, at sagaen ikke fremstiller Sverre som nogen krigshelt, den fjærneste betydning. Det har ingensteder nogen odiøs eller nedsættende klang, ja Sverre selv spøger med denne sin egenskab og det på en sådan måde, at ingen læser eller tilhører får ringeagt for Sverre.

Så er der talerne. Dem har man, siger Koht, i almindelighed antaget som gode beviser for sagaens enhed eller for, at forfatteren er den samme helt igennem. Det kunde være interessant at komme nærmere ind på hele dette æmne, men det vilde føre for vidt her; det er stof nok til en særafhandling. At der er forskel på talerne i den første del (ɔ: kap. 1—100) og dem i den anden er noget, alle kan være enige om; de er meget kortere i den sidste, og dette vilde stemme fortræffelig med den omstændighed, at Sverre havde haft noget med hele den første del at göre. Jeg minder blot om de store taler i kap. 88 og især dem i 94 og 99. Hvor rent ud afstikkende er de ikke fra dem i den sidste del m. h. t. udførlighed, og hvor ligner de ikke på en prik dem i de første 39 kapitler. Dette tror jeg ingen kan benægte. Det er heller ikke det, Koht nægter, men han lægger så meget större vægt på den forskel, der skulde bestå i, at i de 39 kapitler er det Sverre alene, der holder taler, medens der derefter også er andre, der gör det. Oprigtig talt havde jeg ikke trot på muligheden af at opstille dette som kriterium på dobbelt forfatterskab, medmindre man tillige kunde pege på andre, indre og mere betydningsfulde forskelle. Når man ser noget nærmere til, er Kohts fremstilling, hvad kap. 1—39 angår, heller ikke træffende. Sverre er her hovedmanden fra først til sidst, medens Magnus (og også Erling jarl iøvrigt) endnu spiller en underordnet rolle, indtil i de sidste kapitler. Magnus kommer først »til sagaen» i kap. 24—25, og det på en ret underordnet måde, og så i kap. 30 (hvor der ingen taler findes). Der er egenlig ingen lejlighed for ham til at holde taler, og sålænge

Erling levede, stod Magnus altid i baggrunden. Sverres taler er vel motiverede (til Birkebenerne i kap. 8, Birger i kap. 9, under uvejret kap. 20, hos Helsingerne kap. 26, til hans mænd 29, 35, og endelig Sverres tale over Erling kap. 38). Det er nu heller ikke helt rigtigt, at der ikke findes andre taler end Sverres, selv om de ikke er så lange eller betydningsfulde; vi finder taler af erkebiskop Eystein i kap. 28, 39 (Koht nævner den første. men kalder det »få ord»; det kan med lige så stor ret kaldes korte taler). Også Erling holder en kort tale i 32, og der må også nævnes de taler (samtaler om mand vil), der anføres i kap. 34 mellem Sverres modstandere.

Der er således langtfra den forskel tilstede, som Koht vil — og den forskel, der er, (at der ingen taler findes af Magnus) beror på naturlige og faktiske omstændigheder. Såsnart Magnus træder selvstændig op og som Sverres direkte modstander (det er han som sagt kun i en ringe grad i kap. 1—39), ja, så begynder han også at holde taler. Hvad de øvrige bemærkninger (s. 91) angår, skal jeg ikke komme nærmere ind derpå, ti så måtte man tage alle talerne under systematisk behandling.

Jeg går videre med Kohts »beviser». »Efter kap. 39 kan man finde fuldt op af tegn på, at sagaen er fra senere tid» (s. 91). Straks i kap. 40 møder vi ordet: ribbungar (i forbindelsen: ránsmenn eða ribbungar); herom siges, at dette ord er »visst ikkje anna» end en norsk form for *ribbaldar*, et ord som først skal være kommet til landet med de 'ribbalder', som Johan udenland sendte Sverre i 1201. Her er dog Koht åbenbart lidt tvivlrådig (jfr udtrykket 'visst'), og med rette, ti der er ikke gran af bevis for, at ribbungar er en 'norsk' form for 'ribauds', mlat. *ribaldus*. *ribbaldi* findes mangfoldige gange, og er blevet almindeligt i islandsk (jfr Fritzner), men *ribbungr* findes kun her og så om den bekendte oprørerflok mod kong Hakon. Jeg tror at ordet intet har med ribalderne at göre [1]. Men skulde det være identisk dermed, beror ordet simpelthen her på en

[1] Det kunde stå i forbindelse med *rif-* í *rífa* og beslægtede ord.

senere interpolation (det mangler i 81, der dog ikke plejer at forkorte).

I kap. 41 fortælles om grunden til navnet »Heklungar». Sagaen siger, at det kom af, at kong Magnus' mænd havde taget en *hekla* (en kappe), fuld med sølv, der havde tilhørt en gammel kone (betlerske); de brændte 'heklen' og delte sølvet. Koht meddeler, at G. Storm antog, at dette bare var et sagn, og at navnet snarere betegner 'præstepartiet', af *hekla* 'en præste- eller munkekappe'. Dette løse indfald burde ikke være blevet genopfrisket. For det første findes kapitlet i alle håndskrifter og må betegnes som ægte. Dernæst er *hekla* aldrig, det jeg ved, blevet brugt om 'præste- eller munkekappe' (Fritzner og Vigfússon kender intet eksempel på en sådan brug). Herom brugtes *hǫkull*, men deraf kunde der kun dannes et *Hǫklungar* eller *Heklingar*. Endelig er der tilvisse ikke tale om en så lang tid her, at den kunde tillade et sådant sagn at opstå; kapitlet er skrevet i mands minde; hidrører det fra Karl, er sagndannelsen utænkelig. Og så må der endda huskes på, at ved siden af Heklungar nævner kapitlet et andet navn: Hekluarfar. Der er intet, der taler for Storms gisning.

Så skal der i kap. 47 være lagt udtalelser i munden på Sverre om hæropstillingen, der skulde stride imod kap. 46 og 48 — dette kan da i hvert fald ikke have noget at göre med en modsætning til kap. 1—39. Men heller ikke her er indvendingen heldig. I kap. 46 hedder det blot, at Magnus stillede sin fylking (hird og mærke) imod kong Sverres mærke, d. v. s. hvor han t r o d e Sverre også var, men han selv var med »sit ɔ: sit eget mærke», der altså må være et andet (i dette tilfælde), et andet steds. Magnus tager således fejl af Sverres stade. I kap. 47 siger så Sverre, at han vil lade »sit mærke» gå imod Magnus; hermed menes det sidstnævnte; der er således ikke spor af modsigelse mellem kap. 46 og 47. I kap. 48 beg. står da også de konger imod hinanden. »Der, hvor kong Sverres mærke for, fulgte hele hans hird og gæsterne; dér veg kong Magnus' fylking og der opstod flugt». Her er fuld overensstemmelse tilstede.

Alligevel kan den opstilling, der nævnes i kap. 46 og straks efter det anførte sted i kap. 48, fuldtud forstås; der er tale om to ting. Indvendingen beror på fejlsyn.

I kap. 53—54 (slaget ved Nordnes) skulde der være indblandet ting, der skulde hidrøre fra skildringen af slaget i Norefjord (kap. 89 og 91), nemlig: kong Magnus' opmuntringstale, Orm kongsbroders råd, skibet der skulde længere frem (ↄ: Gudlaugs skib). Hertil er at bemærke, at de to taler intet har tilfælles undtagen hvad denslags taler altid har. Verbale overensstemmelser er der ingen af; Magnus nævner ikke noget om kampmåden i sin sidste tale. Det er sandt, at Orm giver det samme råd bægge steder, men hvorfor han ikke kan have været konsekvent ved to lignende lejligheder, er ikke godt at indse. Ligeså konsekvent stiller Magnus sig imod — det lignede ham at være halsstarrig. Hverken det ene eller det andet sted er efterligning af det andet eller behøver med nogen som helst nødvendighed at være det. Det er situationen, der er den samme. Hvad skibet, »der skulde længere frem», angår, er situationen så orskellig de to steder, at der så godt som intet er tilfælles. Her er ikke tale om lån fra det ene til det andet.

Ikke bedre bevendt er det med indvendingen imod udtrykket »legaten fra Rom», som kong Magnus praler med (kap. 60. 89); denne udsending, hedder det, var slet ikke »legat». Det er nu ganske ligegyldigt, om han var det eller ej. Han betragtedes nu engang således i Norge og kaldes således. Når han kaldes i Heimskringla »Stephanus legatus af Rumaborg» (Hkr. III 461, jfr 464), har Magnus og Sverrissaga lov til det samme[1].

I kap. 83. 93. 96 nævnes Harald, kong Inges sön. Indvendingen lyder: »men ham kan Sverre visselig ikke have godkendt som kongesön». Nej, rimeligvis ikke. Eller, rettere sagt, det ved man intet om. Sagaens forfatter nævner ham som sådan, som en faktisk eksisterende person i Magnus' parti (Magnus må

[1] En anden sag er det, at det var ikke »legaten», der foretog selve vielsen. Han var tilstede, men Magnus gör det hele mere storslået ved at udtale sig således. Der er ikke det, Koht kritiserer

således have anerkendt ham som Inges sön, men han optræder ikke som tronkræver) og anderledes ikke. Forfatteren har vel ikke haft nogen grund til at betvivle hans eksistens, og han kalder ham ved det navn, som alle andre kaldte ham. Jeg antager ikke, at prof. Koht nægter hans tilværelse. Sverres stilling til ham er, som sagt, ganske ukendt; snarest har han været ham ret ligegyldig eller af ikke större betydning end Magnus' øvrige mænd.

Endelig dadles, at Sverre, lige efter at have fældet kong Magnus, (i kap. 99) taler om »dette usle (eller stakkels; vesla) rige». Denne indvending viser ikke blot en lyst til at udfinde alt muligt, selv det mindste, men den viser her også et mærkeligt fejlsyn. Sammenhængen er denne; Sverre siger i sin lange tale: »tåbe vilde Sverre da være, hvis han vilde göre det for at erhværve dette stakkels rige, som i ingen stund er (ɔ: har været) i frihed og som dog vilde være intet værdt, selv om der var fred deri, hvis man til gengæld skulde miste sin sjæl og hele frelse». Prof. Koht må vel, ved nærmere eftertanke, kunne indrömme, at dette sted og denne sammenhæng ikke er meget beviskraftig i den henseende, hvorfor han har fremført det. Det er overflødigt at sige, at »dette stakkels» dels sigter til den langvarige ufred til Magnus' fald og de deraf følgende ulykker for landet, dels står »dette rige» som en modsætning til »himlenes rige», der antydes straks efter, og i sammenligning med hvilket ethvert jordisk rige er »stakkels».

Tilbage står endnu den indvending, at kong Valdemar I nævnes som levende i kap. 78 (og 84); denne indvending kan ikke afkræftes; spörsmålet er, hvorledes dette skal forklares; det vil vi atter komme til.

Efter denne detaljerede gennemgang har det vist sig, at, med undtagelse af det sidst anførte, er ikke én af de indvendinger, prof. Koht har fremført, af holdbar art. Det er således så langtfra bevist, eller blot gjort rimeligt, at kap. 40 til 100 er af en anden forfatter end kap. 1—39. Vi skal nu til gengæld fremføre en del, der taler for identiteten af forfatteren.

Man har tidligere henvist til den gennemgående lighed mellem de to afsnit, og som Koht, mærkeligt nok, ikke har et ord tilovers for.

Der er da for det første den samme udførlighed og detaljerede nöjagtighed på alle punkter, der er ens. Så at sige hver side vidner herom, så at det egenlig er overflødigt at anføre eksempler. Vi skal dog pege på følgende ting.

Der er nöjagtige og udførlige angivelser af rejseruter og bevægelser helt igennem, småting anføres som kun kan forklares ved en ikke altfor lang mellemtid (omtalen af den dårlige hest i kap. 49 m. m.). Jeg peger f. eks. på kap. 68 og mange flere. 30—40 år senere vilde sikkert meget af dette være glemt eller ialfald ikke anset for fortælling værd. Men alt bærer vidne om førstehånds og umiddelbarheds kundskaber og gengivelse. Dette får sin særlig klare belysning netop ved den fattigdom, der viser sig for 10-året efter 1184 og som får sin slående forklaring ved den afstand, der er imellem dette og nedskrivningstiden, hvad enten denne sættes til o. 1210 eller o. 1220. Skildringen bliver atter noget bredere og mere detaljeret for de sidste 5—7 års vedkommende, netop fordi dette tidsrum ligger så meget nærmere ved nedskrivningstiden. Deri er intet mærkeligt.

Den omtalte nöjagtighed viser sig også i tidsangivelserne. Der anføres overmåde hyppig, hvad dag — i reglen bestemt ved en eller anden messedag eller höjtid — og ugedag noget skete. Vi finder dette opimod en halvsnes gange i de første 39 kapitler, mellem 20 og 30 gange i kap. 40—100. Ensartetheden er fuldkommen. I det 3. afsnit findes de kun enkeltvis, medens de atter i det sidste er ret talrige. Det forekommer mig, at vi også heri har et fingerpeg m. h. t. forfatteren, men det forstår sig, af bindende art er dette forhold ikke.

Så er der talerne. De er uimodsigelig ganske ensartede i de to første (Kohtske) afsnit, delvis lange og vidtløftige og bærer i det hele det samme umiddelbarhedens præg helt igennem. (Den ovf. anførte forskel er, som påvist, et uholdbart

grundlag for antagelsen af 2 forfattere). Det kan naturligvis være et spörsmål, hvorledes talerne, især de af Magnus, er bleven til; de kunde synes fabrikerede, og er vel også det, ti hvor skulde forfatteren egenlig have dem fra? I årene 1185—87 kunde Karl naturligvis have talt med flere af Magnus' mænd og have fået mange oplysninger fra dem. Det har han vel også gjort. Men det er ikke rimeligt, at de har husket de taler. Det er heller ikke frit for, at vi gennem hans taler hører en vis let ironi, som man kunde tiltro Sverre. Men jeg forbeholder mig ved en anden lejlighed at komme tilbage til disse taler. Jeg kan ikke nægte, at det stadig er disse taler, der synes at vidne ret kraftig om samme forfatter, der var velkendt med Sverres måde at være og tale på, samtidig med, at de ved deres korthed (i det sidste afsnit) kaster et lys over forfatterens fjærnhed og vidner om en tidsafstand.

På grund af alt dette må jeg bestemt fastholde, at den 1. del af sagaen, Grýla, består af kap. 1—100, rimeligvis også kap. 101—4, (6), for så får vi Sverres lange og interessante tale mod drukkenskaben i 1186 med, og den slutter sig nöje til de andre tidligere.

Der er andre ting, der burde nöje undersøges, men som der intet er gjort ved, f. eks. stilen først og fremmest. Noget vil man dog vist her kunne få frem, selv om stilen er ret ensartet i sagaerne overhovedet, men her kan jeg heller ikke foretage den undersøgelse.

Efter således at have overvejet alt dette på ny, kan jeg for mit vedkommende ikke komme til andet resultat end det jeg tidligere er kommen til. Jeg er stadig mest tilböjelig til at tillægge Karl det hele, fordi det er rimeligt at tænke sig, at netop han havde særlig interesse i, at sagaen ikke blev en torso. Jeg kunde tænke mig, at Karl havde år for år eller stødvis skrevet sagaens sidste del, alt eftersom han fik fat i hjemmelsmænd (købmænd fra Norge f. eks.) og andre efterretninger fra Norge. Prologen taler ikke bestemt herimod, ja, det forekommer mig at de tanker, der udtales i dens slutning, stemmer mærkelig

godt med forskellige udtalelser i sagaen selv (f. eks. i beg. af kap. 18).

Hvis min antagelse er rigtig, må bemærkningen om »Guthorm erkebiskop» være senere tilföjelse; i grunden er det kun ordet »ærkebiskop», der behøver at være tilföjet og som kan have fortrængt en anden betegnelse. Men dette er naturligvis et svagt punkt; som för bemærket mener også Koht, at denne bemærkning kan være indskud.

Den anden bemærkning, den om kong Valdemar, er vanskelig. Jeg skal nu se lidt nærmere på den.

I kap. 48 siges Magnus at flygte udaf landet »til Danmark til kong Valdemar sin frænde»; dette sker i året 1180, og meddelelsen derom er uangribelig; det samme omtales atter i kap. 50: »Magnus var den vinter (ɔ: 1180—81) i Danmark hos kong Valdemar sin frænde». Læser og tilhører er således velkendt med denne forbindelse mellem Magnus og Valdemar. I kap. 78 får vi atter den samme situation. Magnus flygter anden gang (udtrykkelig fremhævet i kapitlets slutning) »til Danmark til kong Valdemar», men dette sker i sommeren 1183 og da var Valdemar jo død. Jeg tror, at denne urigtighed er indkommet her ved reminiscens fra de foregående steder; man lægger mærke til, at bægge steder står der først: »til Danmark»; det er overmåde forståeligt, at en skriver — uvidende om eller ikke huskende tidsforholdene — tilföjede disse ord »til kong Valdemar», gående udfra, at der nu måtte være tale om den samme konge i Danmark som ganske kort tid tidligere. På noget lignende måde må også den sidste omtale af Valdemar i kap. 84 betragtes. Her findes den i en tale af Magnus, der åbenbart er lavet, hvor meget senere ved vi ganske vist ikke. Mon Styrme ikke her har været på spil?

Men hvorledes end dette er at forstå mener jeg, at denne enkelthed umulig kan omstøde alt, hvad der taler for enheden af den 1. del (til o. kap. 100).

Det må også i denne forbindelse erindres, at selv om alle de 4 hovedhåndskrifter er enige, udelukker det ikke, at de alle

kan stamme fra et interpoleret håndskrift; det er ikke givet, at det er originalen, der ligger til grund. Og når vi hører, at en velkendt interpolator som Styrme har haft med sagaen at göre (altså vel i tidsrummet 1220—30 omtrent), så kan man fatte mistanke.

Det er her mindre magtpåliggende at komme ind på den sidste del af sagaen eller prof. Kohts kritik deraf (s. 94 f.), men deraf følger ikke, at jeg skulde være enig med ham i alt, hvad han har at bemærke (f. eks. i hans kritiske notits om Ribbaldernes rejse i kap. 174).

Jeg sammenfatter nu min opfattelse af, hvad der allerede er bemærket, omtrent således: Det er abbed Karl Jonsson, som er forfatteren af sagaens første del, og denne går til kap. 100 og måske lidt længere. Den sidste del er — derom er alle enige — forfattet på Island, om af Karl selv — hvad jeg snarest tror — eller en anden, får stå hen[1]. Karl skrev sin saga(del) efter Sverres meddelelser, sikkert også andres, og selv om Sverre har bestemt indholdets art og begrænsning, således at det er præget af hans opfattelse, mener jeg, at Karl er og bör nævnes og betragtes som forfatter til det hele. Sagaen er islandsk arbejde og tilhører den islandske litteratur og ingen anden. Den er et led i den og bærer sin familjes slægtmærke helt igennem.

Herved kommer jeg over til det første afsnit i prof. Kohts afhandling, der bærer titlen: Upptake til Kongesogene.

Den opfattelse, som her göres gældende, kan jeg ikke slutte mig til. Den er efter min mening ganske uhistorisk og har lidet eller intet at støtte sig til.

Prof. Koht begynder med at sige, at Sverrissaga fører os lige ind i spörsmålet om ophavet til de norske kongers sagaer. En del af den, ytrer han, er det ældste vi har af verdslig saga-

---

[1] S. 97 drager prof. Koht det i tvivl, hvorvidt forfatteren overhovedet har været gejstlig, i det han mener, at han ikke har vidst besked om, hvorledes bispevalg gik for sig og henviser til kap. 108. 111. 123. Jeg er ikke sikker på, at Koht har ret heri. Fortællingen om bispevalgene her er meget kortfattet og de kan godt være foregået under de rigtige former. Sverre har naturligvis gærne havt finger med i spillet.

skrivning fra Norge på norskt mål, og muligvis er dette selve »det fyrste tiltakje i den vegen». Sverrissaga skal være et tydeligt vidnesbyrd om, at den gamle sagaskrivning har sine åndelige forudsætninger ikke blot på Island, men lige så vel i Norge. Det er så godt som ikke et ord i disse sætninger, jeg kan underskrive.

At Sverrissaga fører os ind i spörsmålet om kongesagaernes tilblivelse er for det første såsom så, den kan — ligesåvel som enhver anden saga — göre det. Men mest direkte gör den det ikke, og at den skulde være begyndelsen, som prof. Koht antyder muligheden af, er utænkeligt. Der er et spörsmål her, som må være af lidt besværlig art, unægtelig. Det opkaster prof. Koht ingensteds. Det er spörsmålet om Karl abbed selv. Dér kommer nu denne islænder, hvis litterære virksomhed tidligere i øvrigt er ganske ukendt, pludseligt (var det en lystrejse?) til Norge i 1185. Han må straks have truffet sammen med Sverre og sluttet sig til ham. Og straks lader [hvis nu dette »lader» er rigtigt] Sverre ham begynde at skrive sin saga. Hvorfor netop ham? Hvorfor tog Sverre ikke en af sine egne åndsudviklede norske mænd og venner dertil? Hvorfor benyttede han ikke de norske »åndelige forudsætninger» mere direkte? Sådan må man virkelig spörge, og det skulde man tro en historiker først og fremmest måtte göre.

Svaret er ikke vanskeligt, det er ligetil. I årene 1180—90 var Islænderne allerede bekendte ikke blot i Island selv, men også i udlandet, både i Norge og Danmark, som dem, der sad inde med historiske kundskaber, og som fortællere; jeg minder om Arnald i Danmark; også som historiske forfattere. Omtrent et halvt hundrede år för havde Are frode afsluttet sin forfattervirksomhed i modersmålet, og han havde skrevet om de norske konger, i hvilken udstrækning er vi nu desværre ikke istand til at afgöre. Vi må også erindre om, at Sæmund havde skrevet, ganske vist på latin, en sammenhængende skildring af de norske konger til og med Magnus d. gode, en skildring, der mulig er bleven oversat på islandsk og senere benyttet.

Skulde det ikke vidne om en særlig, selvstændig islandsk sans for sagaskrivning? Der er heller ikke den ringeste tvivl om, at der er skrevet kongesagaer på Island för 1180. Dette gælder sikkert den ældste Olafssaga, hvoraf nogle brudstykker haves. En sammenligning mellem de enkelte samlingsværker, der som sådanne er yngre end Sverrissaga, bevidner, trods Kohts indvendinger, tilstedeværelsen af de enkelte sagaer. Vel er vi ikke istand til at bestemme hver enkelt sagas tilblivelsesår, men det vilde være mærkeligt, om de alle først var affattede ved eller efter 1200. Ágrip antages skrevet o. 1190 og det forudsætter enkeltsagaer — utvivlsomt. Prof. Koht indrömmer, at den ældste Olafssaga er skreven i »60-årene», men han indtager den mærkelige stilling til den, ikke at kalde den historieskrivning, det var ikke »historisk forvitne som dreiv sogemannen» (s. 69). Hvor ialverden vides dette fra?; det skal have været en gejstlig som skrev (ja, det er sikkert rigtigt), og han havde et kirkeligt formål (muligt, men ingenlunde sikkert); det var »helgenen Olaf, han vilde fortælle om» — ja, det vilde vist Snorre for så vidt også. Dette vides dog aldeles ikke, og de få brudstykker, vi har tilbage, turde vise, at det netop er historiske interesser, der ligger bagved; jeg hævder på det bestemteste, at det var historie, forfatteren vilde fortælle og skrive, i samme grad som enhver anden, der skrev kongesagaer, enkeltvis eller samlingsvis. Man lægge f. eks. mærke til den interesse, han viser for de islandske skjalde hos kong Olaf, der dog intet har med »helgenen» at göre. Sagaens forfatter skriver (3. blad): »Nu kunde man fortælle meget om Olaf, af hvad han udførte på mange måder i retning af stormærker (ɔ: jærtegn), medens han var konge over landet, men man kan ikke fortælle om det således som det var, fordi der ikke er sådanne vidner angående dem alle, som er antagelige». Således taler ikke en mand, som vil skrive om en helgen. At han til slutning anfører en samling jærtegn, er kun hvad man væntede, og det samme gör Snorre. Jeg forstår overhovedet aldeles ikke, med hvilket blot gran af ret prof. Koht skriver, at

»der var frø i dette til ren historisk sagaskrivning, der kunde avle (fostre) hele kongesagaer; men det var endnu ikke historie».

Ikke mindre forundring vækker prof. Kohts udtalelser om Eiríkr Oddsson og hans værk (Hryggjarstykki); vi har sikre holdepunkter m. h. t. denne mands levetid og virken; i så henseende betyder det intet, at der er strid om, hvor langt ned i tiden hans skrift gik. Om dette udtaler Koht (s. 69—70), der mener, at det har handlet om »1130-årene» (som sagt dette er her ret ligegyldigt), at »heile soga hans bli ei forteljing um minne (udh. her) frå Noregs-ferda hans», og han kalder det for »ferdaminna»(!). Han går ind på min opfattelse, at Erik har taget Are til forbillede (nærmest m. h. t. anførelse af hjemmelsmænd og stræben efter objektiv sanddruhed). Det billede, som prof. Koht her søger at give, er efter min mening ganske urigtigt og i fuldkommen uoverenstemmelse med det billede, som kilderne giver os. Kildestederne har jeg samlet i min litt. hist. II 381—82. Det hedder om Erik, at han var jævnlig udenlands, ɔ: i Norge; når Koht klandrer, at jeg har sat disse rejser i årsagsforbindelse med hans skrift, indrömmer jeg gærne, at dette ikke direkte står i kilderne; det var en, i øvrigt meget nærliggende, slutning. Den må gærne falde (hensigten med hans rejser), men hvad der ellers står og hvad der uimodsigelig blev frugten af hans rejser, det er hans skrift. Dette kaldes udtrykkelig »en bog» (der kaldes Hryggjarstykki; dette navn er uforklaret). Der nævnes flere hjemmelsmænd, som Erik har spurgt og fået tidender hos, og det hedder udtrykkelig (se pkt 2): »I den bog fortælles om Harald gille og to af hans sönner, om Magnus blinde og Sigurd slembe, og lige til deres død». (Det er dette sidste »deres», der volder tvivl om bogens udstrækning). Kan nogen uhildet læse disse ord — og hvad der ellers står om Erik og hvorledes han bliver citeret — uden at få indtryk af, at her virkelig er tale om ẹn historisk sammenhængende fremstilling, ialfald af Norges historie fra 1130—39 (jeg mener til 1161). Kan nogen virkelig tro, at der her er eller kan være tale om 'rejseminder' — dagbogsnotitser vel eller hvad? Nej, det må med den fuldeste bestemthed

hævdes, at der er tale om en bevidst historisk fremstilling, skreven så objektivt-pragmatisk som muligt, med Are som forbillede. Dette står efter min mening urokkelig fast. Men der er rigtignok meget vigtige følger deraf, som er i en særlig grad generende for prof. Kohts teorier. For det første forudsætter det en islænders sagaværk, ældre end Sverrissaga — hvad der for mig kun er den naturligste sag af verden —, og dernæst forudsætter det, at man havde andre, ældre, kongers sagaer skrevne, da det er naturligst at tænke sig udviklingen således, at først måtte disse skrives, förend samtidshistorien skreves; dette gælder også forholdet med Sverressaga.

Denne bliver således blot et, naturligt, led i udviklingen, langt fra det første, et led i den islandske sagaskrivning. Nogen norsk sagaskrivning vidner den ikke om. Det er således klart, at jeg ikke på nogen som helst måde kan underskrive prof. Kohts udtalelse som denne: »Det var i Noreg upptake vart gjort til egte historieskriving» (s. 70).

Mit standpunkt bekræftes fuldstændig ved udtalelser af den eneste norske historiske forfatter — der vel at mærke ikke skrev på modersmålet, men på latin —, Theodricus monachus, hvis Historia de antiquitate regum Norwagiensium formenes skreven i årene 1177—80, måske nærmest ved det sidste år.

Prof. Koht omtaler Thjodrik (s. 77) på en ret ejendommelig måde. Han udtaler, at Thjodrik selv siger, at »hans Norgeshistorie er den første, som er skrevet (»sett i hop»)», og der henvises til kap. 13, men det må ikke glemmes (det ses ikke af Kohts fremstilling), at Thjodrik udtrykkelig taler her om Norge, her fandtes der ingen historieskriver tidligere, og det er tilvisse sandt. Koht refererer Thjodriks grund til at skrive. Så tilföjes: »Han nævner dessutan [dette ord forstår jeg ikke i denne sammenhæng; Thjodrik har endnu ingen kilder nævnet] to gonger, at han bygger på dei minna islendingane har göymt, og på granskningane deiras i fyrrtida». Jeg kan ikke indrömme, at dette referat er helt rigtigt. Thjodriks ord er ganske anderledes bestemte end man efter referatet skulde tro. Hans ord er almen-

kendte og ofte anførte, men de må her gentages. Han begynder sin fortale med følgende betydningsfulde ord: »Jeg har anset det for umagen værdt, berömte mand, at optegne disse få ting om de norske kongers fortid (antiquitas) i al korthed og således som jeg nöje har kunnet udfritte hos dem, hos hvem erindringen om disse ting hovedsagelig (præcipue) tros at blomstre (vigere), dem vi kalder Islændinge, de som i deres gamle kvad har fejret dem (disse ting) og bevaret dem». Straks nævner han her Islænderne, deres historiske tradition (»horum memoria», horum er gen. obj.) og deres historiske kvad; — ikke et ord om hans egne landsmænd som kilde! Så følger den af Koht gengivne sætning, der motiverer Thjodriks egen grund til at skrive. Senere hen ytrer han sig om troværdigheden af det fortalte; ansvaret derfor påhviler »ene og alene dem, efter hvis fortælling vi har optegnet dette». Bestemtere var det vel ikke muligt at udtale sig, og her er intet, der kan drages i tvivl eller gøres til genstand for tolkning eller bortfortolkning. Og hertil svarer ganske hvad der straks efter står i 1. kap. om tidsregningen, hvor Thjodrik atter henviser til Islænderne, »om hvem det uden al tvivl står fast, at de forud for alle Nordens folk altid har været kyndigere og mere videbegærlige (curiosiores) med hensyn til denslags ting». Ejendommelige er også Thjodriks slutningsord. Han siger, at hvis nogen læser hans fremstilling og ikke synes om den, »må han ikke beskylde mig for usandfærdighed, ti hvad jeg har skrevet har jeg lært (modtaget) af andres meddelelse — hvilke disse er, har han jo tilstrækkelig klart angivet, — og han skal tilvisse vide, at jeg hellere havde ønsket en anden til at fortælle om disse ting end mig; men da dette ikke hidtil er sket, har jeg hellere villet göre det end at ingen skulde göre det». Disse ord tyder i hvert fald ikke på nogen almindelig historisk interesse hos Nordmændene selv o. 1180. Følgelig kan man heller ikke med nogen ret eller sandsynlighed betragte Sverrissaga, skreven (ɔ: dens begyndelse) blot 5—6 år senere, som frugt af en sådan interesse. Sandheden er, at interessen derfor var Sverres egen individuelle, og den er i betragtning af hans

begavelse og forhold, forståelig nok. Men han tyde til en islænder, ganske som Thjodrik selv havde gjort det.

Af Thjodrik kan intet andet sluttes, end at der o. 1180 hverken var historisk tradition i Norge eller historiske interesser, og heller ikke nogen lyst i det hele til at beskæftige sig med litteratur. Hvad enten man nu vil tvivle om Thjodriks ord eller ej, eller betragte dem som noget overdrevne, sikkert er, at de står i den nöjeste overensstemmelse med det kendte. Vi kender ingen som helst »bokheim» fra Norge i det 12. årh., med undtagelse af den specifikt gejstlige litteratur, de fra latin oversatte taler (homilier) eller lignende, men det har intet med historisk litteratur at göre. Dertil hører også Olaf d. helliges jærtegnsamling. Og så har vi Sverres stridsskrift — og det er norsk, men det er et kirkeligt skrift, og har heller intet med historie at göre, men det er interessant vidnesbyrd om Sverre og hans kamp og kampmåde.

Den norske »bokheim» i 12. årh. bliver da de nævnte homilier, det kirkelige stridsskrift — og naturligvis lovene, hvis man vil regne dem med —, samt Thjodriks skrift, der har hele sit historiske indhold fra Islænderne og som desuden er så ufolkeligt som vel muligt, skrevet som det er på latin.

Sverre er et enestående fænomen, ligesom hans sönnesön, Hakon d. gamle i 13. årh. (Hakon d. unge slutter sig dertil).

Dette århundredes litterære udseende svarer nöjagtig til det foregående. Vi møder ingen historisk litteratur eller selvstændige historiske interesser. Men vi møder en hersker, begavet som få, og selv interesseret i at hæve sit land op i höjde med andre kulturfolks. Derfor tager han bl. a. initiativet til at få en hoflitteratur, bestående af fremmede romaner og deslige, på norsk (de romantiske sagaer, riddersagaerne). Rimeligvis er Hakon ikke uden forhold til tilblivelsen af et værk som Fagrskinna — men dette er forfattet af en islænder, hvad alle indrömmer —, ligesom det er muligt, at Sverre har haft andel i tilblivelsen af Ágrip, som dog også sikkert er skrevet af en islænder. Sin egen saga besörgede Hakon ikke skreven, uagtet han havde sin bedste-

faders glorværdige eksempel — men han var heller ikke gode venner med Snorre. Men ikke så snart er den islandske historiker Sturla Þórðarson kommen til Norge, för kong Magnus, Hakons sön, overdrager ham at skrive sagaen om Hakon. Her er en slående parallel til Sverrissaga. Hvorfor tog kong Magnus ikke en nordmand dertil?

Det forekommer mig at alt dette er talende nok — men lidet til gunst for prof. Kohts »bokheims»-teorier.

Fra 13. århl. haves også den lille latinske Historia Norvegiæ, der på en måde svarer til Thjodriks, men som mulig eller snarest slet ikke er skreven af en indfødt nordmand — og så er der Kongespejlet, dette monumentale værk, som Norge har grund til at være stolt af, men som intet har med historie eller saga at göre og som har berøring med gejstlig litteratur (jfr Stjórn).

Når prof. Koht (s. 71 f.) henviser til udenlandsk (evropæisk) historisk litteratur og dens forhold til konger og kejsere og deri ser forbillede for Sverre, får det stå ved sit værd. Men jeg vil dog ikke undlade at göre den bemærkning, for det første, at prof. Kohts første spörsmål og tanke er den: »hvorledes kom Sverre på dette og hvorfra tog han forbilledet». Jeg kan aldrig forstå, hvorfor man så ofte først og fremmest stiller dette spörsmål, idet man næsten synes at gå ud fra, at ingen her i Norden af sig selv har kunnet hitte på noget som helst. Situationen var nu således for Sverre, at det forekommer mig en ligefrem sag, at han, med den begavelse han dog uimodsagt besad, af sig selv kunde komme på den tanke at få sin saga skreven, rimeligvis har han ikke været uvidende om islandsk sagaforfatterskab; sagaen er jo netop efter Kohts egen mening et tendensskrift (hvad jeg intet har at indvende imod). Hvad ialverden skal man her med et »forbillede»? Dernæst, hvad ved man om Sverres kendskab til den evropæiske litteratur för ham og samtidig med ham? Intet, absolut intet. Er det idethele rimeligt, at han har haft synderligt kendskab til den? Sverre er født i Norge, men 5 år gammel kommer han til Færøerne og her får han ganske vist en kirkelig opdragelse og vies til præst af biskop

Hroe. 1176 kom han så 24 år gammel, til Norge for at göre sin ret gældende, og så begyndte hans kamp- og trængselstid, der uafbrudt varer ved ialfald foreløbig til 1184. Da havde han tilvisse andet at tænke på end studier i evropæisk litteratur, og gejstligheden var ikke på hans side i det hele taget. Det kommer således an på, hvor megen uddannelse Sverre har fået hjemme på Færøerne. Men kan nogen egenlig være i tvivl om beskaffenheden af den? Er der nogen som helst rimelighed for, at han dér skulde have haft adgang til et bibliotek af den art, som der måtte forudsættes? Nej, det er det ganske sikkert ikke. Men derfor, vil man kunne sige, kunde dog Sverre have haft noget kendskab til, at der fandtes en historieskrivning ude i Evropa. Selv om denne mulighed indrömmes, behøver man dog ingenlunde at antage, at det er den, der har givet Sverre tanken. Der er eller var andre indre forhold tilstede, der langt bedre forklarer os sagaens tilblivelse, nemlig kendskabet til den ældre islandske kongesaga på den ene, og Sverres naturlige lyst til at få en for ham og hans sag passende fremstilling af sin ret og handlemåde på den anden side.

Prof. Koht er, som antydet, ikke i tvivl om, at sagaen er et agitationsskrift (s. 74), men når han ytrer, at den er bestemt til at blive oplæst (jfr Sverres kirkelige stridsskrift), og ikke til at blive læst, møder man atter en af disse mærkelige påstande, man uvilkårlig kommer til at studse ved. Skulde ikke sandheden være den, at den var bestemt til bægge dele, efter omstændighederne. Prof. Koht henviser til udtalelsen i kap. 15 (»som I nu skal høre»), og med urette til den i kap. 19: þat er ok skjótt at segja; denne forudsætter aldeles ikke mere en tilhører end en læser. Men dette spörsmål er i det hele af en ganske underordnet betydning. Jeg har så at sige blot noteret det.

Finnur Jónsson.

Fornsvenska ljudförhållanden.

I. Till frågan om nasalvokaler i fornsvenskan.

Som bekant har den fsv. postpositiva artikeln *-in* med kort *n*-ljud i t. ex. nom. sg. *solin* övergått till *-a* i en mängd nsv. bygdemål: *sola* etc. Redan för sextio år sedan har Lyngby i Antiqvarisk tidsskrift 1858—1860 s. 271 (även s. 254) givit den riktiga förklaringen av denna företeelse. Den beror därpå, att den efter infortis-vokalen *i* följande nasala konsonanten nasalerade den föregående vokalen, hvarefter denna övergick till *a*. Senare har denna ljudutveckling i nysvenska bygdemål, i äldre nysvenskan och i yngre fornsvenskan upprepade gånger behandlats av åtskilliga forskare. Så anträffar man i åtskilliga ä. nsv. skrifter ofta former sådana som t. ex. *ullan* 'ullen', bestämd sing. till femininet *ull*.

En härmed tydligen besläktad ljudutveckling föreligger i den vid första ögonkastet något påfallande typen för dat. plur. i bestämd form *fiskoman* 'fiskarna' i Cod. linc. T 181 (nr 20 enligt Kylanders förteckning), som under senare hälften av 1400-talet skrivits i Vadstena kloster.

Geete, som i Svenska medeltidspostillor utgivit handskriften, har s. 248 f. framhållit, att typen *fiskoman*, *aldroman*, *brødhroman* etc. etc. är i denna handskrift mycket vanlig. I Ark. nf. XXXII, 33 ff. redogör Lidén i detalj för frekvensen av denna typ i jämförelse med typerna *judhomyn* och *iudhomen*, och han upplyser, att formerna på *-oman* å ena sidan och formerna *-omyn* (*-omin*), *-omen* å den andra förekomma ungefär lika ofta i handskriften (resp. 52 % och 48 %). Han ställer typen *fiskoman* i samband med utvecklingen *solin* > *sola* etc. i svenska bygdemål och framhåller, att typen *fiskoman* i denna Vadstena-kodex harmonierar med uppgiften hos Aurivillius (c. 1680), att man på hans tid »apud Ostrogothos sylvestres» i dat. pl. best. form använde *backoma*

'backarna' etc. Dessutom jämför Lidén fsv. dat. pl. *fiskoman* med den i det nutida Orsamålet använda typen dat. pl. *kulluma* 'åt flickorna' (men t. ex. nom. sg. fem. fsv. *nalin* 'nålen': i Orsa *noli* eller *nolə* enligt J. Boethius Orsamålet I, s. 85; 41).

Emellertid har det icke blivit utrett, hvarför det just är i dativus pluralis best. form *fiskomin* > *fiskoman* etc., som *-in* övergått till *-an* i den i fråga varande Vadstena-kodex, och detta synes mig obetingat ha det största intresset. Man har nämligen ej i denna handskrift påvisat *-an* i andra former av best. artikeln. Tvärtom finner man i denna uti nom. sg. fem. *Læstin* 'evangelium' 179: 24 — i dat. sg. fem. *læstinne* 178: 24 — i pl. neutr. *The ordhin* 180: 9 osv. osv. Jmf. härmed former på *-in* sådana som *I skulin* 178: 6; *al ærandhin* 179: 29; *thera j mællin* 179: 7; nom. sg. fem. *læsin* 'läst' 179: 24 etc.

Innan jag söker besvara frågan, hvarför *fiskomin* blivit till *fiskoman*, men nom. sg. best. form *læstin* bevarat *-in*, vill jag först erinra om ett par andra, i vissa fsv. handskrifter mötande former för dat. pl. i bestämd form.

Det är anmärkningsvärt, att åtskilliga yngre fornsvenska skrifter, som i regeln bruka ofullständig vokalbalans för *i* : *e*, i strid mot denna använda dat. pl. av typen *piltomen* 'åt piltarna'. Så har Själens tröst *iwdhomen*, *taflomen* etc. men däremot *laghin* (best. form av *lagh*), *budhordhin*, *j scriptinne* etc.; Medeltidspostillor I *trämen* 'åt träden', *skymen* 'åt skyarna', *stiernomen* etc.; Birgitta I *skælomen*, *diæfwlomen* etc.; Bonaventura *øghomen*, *hedhningomen* etc.; se Kock Fornsvensk ljudlära II, 289 f.

I den dalska urkunden Privilegier för Kopparberget (SD. nr 4142) av år 1347, i hvilken urkund den fullständiga vokalbalansen för *i* : *e* väsentligen tillämpas, regleras bestämda artikelns rotvokal på följande sätt:

I regeln är denna *e*: *vintren*, *koparen*, *aret*, *berghsens* etc., dock med dessa inskränkningar:

1) Omedelbart efter palatal konsonant brukas i sluten stavelse *i*: *berghit* (*bærghit*) 4 ggr, *oþinsdaghin oc løghædaghin* (s. 639 r. 9).

2) I best. form av dat. pl. användes *æ* i *mæstæræmannomæn* (s. 638: 34), *torghdaghumæn* (s. 639: 11)[1].

Enligt min uppfattning är motsatsen dat. pl. *fiskoman* med *-an* men *læstin* 'evangeliet' med *-in* i Vadstena-kodex T 181 att förklara sålunda:

I vissa fsv. bygder har denna ljudlag tillämpats: mellan *två* nasala konsonanter nasaleras ett *i*-ljud i infortis-stavelse och övergår därefter till *a*; däremot förblir uti infortis-stavelse ett *i*-ljud tillsvidare onasalerat, när det visserligen efterföljes, men icke tillika föregås av en nasal konsonant; i sistnämnda ställning kvarstår det därför såsom *i*-ljud[2].

Orsaken till denna ljudlag är självklar. Naturligtvis sprider sig nasaliteten lättare till en vokal, när denna icke blott efterföljes, utan även föregås av en nasal konsonant. Därför nasalerades *i* uti *fiskomin* och blev därefter till *a* (*fiskoman*), under det att *i* uti best. form *læstin*, *solin* tillsvidare förblev onasalerat. Först senare nasalerades ett infortis-*i* av en efterföljande nasalkonsonant ensam; därvid blev ultima-vokalen nasalerad i *solin*, som därför utvecklades till *sola(n)*.

Den här framställda ljudlagen bestyrkes därav, att enligt hvad Hjelmqvist meddelat i Studier i nord. filologi IV nr 3 s. 33

---

[1] När denna handskrift en gång använder *i iorþinne* med *i* i penultima, så kan detta bero på att den i fråga varande dialekten hade semifortis (ej infortis) på penultima av dativer på *-inne* med långt *n*-ljud. Verkliga undantag från regeln äro endast *vintryn* 'vintren', *brutyn* 'brotten', hvartdera en gång.

[2] Jag har givit ljudlagen denna formulering under förutsättning, att nasaliteten hos ultima-vokalen i dat. pl. *fiskomin* icke står i omedelbart sammanhang med den samnordiska nasaliteten hos ultima av ack. sg. m. *goðan* etc., dvs. att i de flesta bygder under ä. fsv. tid ultima-vokalen i *fiskomin* liksom i *goðan* förlorat sin nasalitet, så att i flertalet dialekter orden t. ex. c. 1350 hade onasalerad ultima. Efter denna tid nasalerades på nytt ultima i *fiskomin* etc. — I dialekter, där ultima eventuellt sedan urgammal tid bibehållit nasaliteten i *goðan*, *fiskomin*, kan denna nasalitet mellan två konsonanter ha förstärkts i *fiskomin*, hvarför dess *i* blev till *a* (*fiskoman*).

(jmf. även Lidén anf. st. s. 36), handskriften jämte *thennyn ordhin* 'dessa ord' även (tre ggr) brukar *thennan ordhin* 'dessa ord'. Liksom i dat. pl. *fiskomin* (*fiskoman*) stod infortis-vokalen *i* uti *thennin* (*thennyn*) mellan två nasalkonsonanter; det nasalerades därför och övergick till *a*: *thennan*.

Såsom Hjelmqvist anf. st. nämnt, finnas i handskriften en gång *bundan* 'kärve' (en gång dessutom *brudhan*, skrivfel för *bundhan* 'kärve') samt en gång pass. part. *wexan* i uttrycket »en wexan jomfru».

Lidén anf. st. s. 36 synes mena, att en utveckling *-in* > *-an* skulle föreligga i *bundan*, *wexan* liksom i *fiskoman* etc.

Jag kan ej dela denna uppfattning. Substantivet *bundin* 'kärve' har även i vissa andra handskrifter sidoformen *bundan* (i handskrifter av Upplandslagen); dessutom förekommer formen *bundon* i vissa handskrifter av samma lag och i Magnus Erikssons landslag; se Rydqvist II, 115. Denna växling *bundin* : *bundan* : *bundun* (*bundon*) har av mig, såsom jag tror, på fullt tillfredsställande sätt förklarats i Beiträge XXIII, 491 f. och i Altnordischer *u*-umlaut in ableitungs- und beugungsendungen (Lunds univ:s årsskrift N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 28. 1918). Formen *bundan* 'kärve' är identisk med got. *bundan*, pass. part. neutr. till *bindan* 'binda'. — Skrivningen *wexan* har påvisats blott från ett ställe och i detta sammanhang: »en wexa*n* jomfru fik stora*n* kærlek til wan herra» (s. 176: 13). Här är »wexa*n*» ('uppvuxen') säkerligen endast skrivfel. »Wexa*n*» står för *wexin*, och felet har framkallats av det följande »stora*n*»; alltså dittografi. Det här mötande *wexan* kan även lätt vara skrivfel för *waxen* 'uppväxt'.

Då i vår handskrift övergången *-in* till *-an* påvisats i infortisstavelse blott i typen dat. pl. *fiskomin* > *fiskoman* samt i neutr. pl. *thennin* > *thennan*, så beror detta naturligtvis på följande omständigheter: Dat. pl. best. form *fiskomin* (*fiskoman*) intog på grund av sin bildning en isolerad ställning och påverkades därför ej av andra bestämda former på *-in* (*laghin* etc.), där *-in* ljudlagsenligt kvarstod. Detta vållade, att ljudlagen kunde inträda i

fiskomin > *fiskoman*. Neutr. pl. *thennin* (*thennan*) var även, till följe av sin, i förhållande till flertalet pronominella ord, oregelbundna bildning, en isolerad form, och den var därför underkastad ljudlagens verkan. Däremot kvarstår det äldre *-in* (*-yn*) helt naturligt i t. ex. *the try dygnyn* (179: 5) 'dygnen', ehuru *-in* föregicks av en nasal konsonant. Orsaken är den, att best. formen *dygnin* (*dygnyn*) påverkats av den stora massan neutrer i best. formen pluralis *husin, fatin* etc. etc. utan nasal konsonant framför *-in*.

Den här avhandlade Vadstena-handskriften återgiver säkerligen delvis östgötskt uttal under senare hälften av 1400-talet. I den dåtida östgötskan hade alltså *-in* blivit till *-an* i infortis-stavelse blott efter föregående nasal konsonant (*fiskoman*). Våra dagars östgötamål visar en övergång *-in* > *-an* > *-a* även i ord av typen *solin* > *sola* etc., således även efter icke nasala konsonanter. Redan i Lexicon lincopense, utgiven 1640 av östgöten Jonas Petri Gothus, anträffar man exempel på *-an* i st. f. *-en* i bestämda artikelns feminina form såsom *döran* 'dörren' (under crepo och limen), *vllan* 'ullen' (under floccus). Så väl när *fiskomin* blivit till *fiskoman*, som när *solin* blivit till *sola* (*ullin* till *ullan*), så är det samma tendens, som gjort sig gällande. Först inträdde vokalnasaleringen och övergången *-in* > *-an* blott efter nasal konsonant (*fiskoman*); senare inträdde i Östergötland vokalnasaleringen och övergången *-in* > *-a*(*n*) efter andra konsonanter (*sola*).

Orsamålet i Dalarna synes i detta avseende ännu stå kvar på samma ståndpunkt som 1400-talets östgötska, då man i Orsa har *kulluma* 'åt flickorna', men *noli* 'nålen'.

Ljudförhållandena i den ovan s. 140 nämnda Dala-urkunden från år 1347 kunna i viss mån sammanställas härmed.

Det är givet, att övergången från *-in* till *-an* i *fiskomin* > *fiskoman* icke inträdde med ett slag, utan så småningom. Sedan ultimavokalen nasalerats, passerades väl dessa utvecklingsstadier: *fiskomin* > *fiskomen* > *fiskomæn* > *fiskoman*. Det här mera teoretiskt antagna utvecklingsstadiet *fiskomæn* återfinna vi uti dat. pl. *mæstæræmannomæn*, *torghdaghumæn* med *-æn* i Privilegier för Kop-

parberget, under det att denna urkund annars i artikeln har *i* eller *e* (*løghædaghin* etc., *vintren* etc.).

Ovan s. 140 framhölls, att man i åtskilliga y. fsv. skrifter finner *-en* i dat. pl. *iwdhomen* etc. men (oftast) *-in* såsom bestämd artikel i *laghin, budhordhin* etc. Åtminstone vissa av dessa skrifter stå i samband med Vadstena kloster i Östergötland. Då levissimus hvilade på ultima så väl av best. formerna *laghin, budhordhin* etc. som av *iwdhomin*, så kan man svårligen antaga, att övergången *iwdhomin* > *iwdhomen* berodde därpå, att ultima hade levissimus. Former av typen *iwdhomen* bli däremot fullt begripliga, om man uppfattar dem såsom ett stadium i utvecklingen *fiskomin* > *fiskomen* > *fiskomæn* > *fiskoman*. Alltså torde dat. pl. *iwdhomen* (*fiskomen*), åtminstone i skrifter som stå i samband med Vadstena kloster, utgöra ett förstadium till den i östgötskan under tiden 1450—1500 mötande formen *fiskoman*.

II. Växlande kompositionsvokaler i fornsvenskan.

I sin skrift »Studier i outgivna fornsvenska handskrifter» s. 66 yttrar N. Beckman på tal om den handskrift till Magnus Erikssons stadslag, som av Schlyter i upplagan av denna lag kallas L och dateras till omkring 1450, och som av Beckman kallas Arboga lagbok: »En underlig vokal möter i kompositionsfogen i *borghomæstare* RB 2 § 1 och pass. Troligen har »bindevokalen» saknat stöd i uttalet och därför blivit oetymologiskt skriven». Samma skrivning *borgomæstare, -a* anträffas enligt Beckman s. 84 i Arboga tänkebok. Han nämner däremot icke, att Söderwalls ordbok såsom en sidoform till det vanliga fsv. *borghamæstare* från ett diplom utfärdat i Västerås år 1401 (SD. ns. I nr 47) antecknat *borghomæstare*. Huru Beckmans ord, att »bindevokalen saknat stöd i uttalet», böra uppfattas, är mig icke fullt klart. Snarast torde han mena, att skrivarens uttal var *borghmæstare*, och att han dock — i strid mot detta — skrev *borghomæstare*. Då emellertid såsom nämnt skrivningen *borghomæstare* möter även annanstädes i den fsv. litteraturen, har man

enligt min åsikt ej skäl betvivla, att den havt stöd i ett medeltida uttal. Dessutom skola vi nedan erfara, att i en mängd andra fsv. sammansättningar »kompositionsvokalen» *a* liksom i *borghamæstare* : *borghomæstare* kunnat utbytas mot *o*, och formen *borghomæstare* bör tydligen bedömmas på samma sätt som andra likartade ord.

Å andra sidan har Noreen i Aschwed. gramm. § 148 sökt förklara *a* i kompositionsfogen i st. f. väntat *o* i vissa sammansättningar såsom *frillabarn*, *kista fæ* i Cod. Holm. 47 till Stadslagen. I dylika ord hade man i överensstämmelse med gen. sg. *frillo* (till *frilla*), *kisto* (till *kista*) väntat *o* i andra stavelsen. Till förklaring av *a* antar N., att i fornsvenskan ett *o* med levissimus skulle »sporadisch» ha övergått till *a*.

Till denna uppfattning kan jag icke ansluta mig. Att antaga en blott »sporadiskt» verkande ljudlag är ju i allmänhet mycket vanskligt, och någon ljudlag sådan som den nyss antydda har enligt min åsikt icke funnits i fornsvenskan (-*a* i dat. sg. *landena* i st. f. *landeno* etc. beror på analogi-påverkan). Också former av typen *frillabarn* i st. f. *frillobarn* äro att förklara på annat sätt, än N. gör.

Det synes mig, som om det nyss anförda visar, att frågan om kompositionsvokalernas växling i fornsvenskan kunde behöva närmare belysas, än hittills skett. Jag skall här söka giva en dylik belysning utan att göra anspråk på att uttömmande behandla spörsmålet. De flesta nedan anförda exemplen äro hämtade ur Söderwalls ordbok.

Vi utgingo ifrån att i fsv. kompositionsvokalen *o* stundom anträffas i st. f. snarast väntat *a* (*borghomæstare* i st. f. *borghamæstare*), och att omvänt kompositionsvokalen *a* ibland förekommer i st. f. snarast väntat *o* (*frillabarn* i st. f. *frillobarn*). För att belysa dessa fakta är det skäl erinra om att såsom kompositionsvokaler stundom *o* eller *a* uppträder i st. f. snarast väntat *e* (*i*).

Så har t. ex. isl. *stýrimaþr* fsv. *styriman styreman* 'skeppare, styrman' i fornsvenskan stundom formen *styroman* Bir. I, Bir. III, Leg. III; också i ä. nsv. anträffas *styroman* Bibeln 1541 osv. Här har man tydligen icke någon ljudlagsenlig övergång av ett äldre *e* till *o*, utan *o*-ljudet bör förklaras på annat sätt. Nu har man i fornsvenskan en hel mängd komposita sådana som *deluman viþerdeloman, færioman, giptoman, grimumaþer* 'maskerad man', *leghoman, plaghoman* 'plågare', *putomaþer* 'man som umgås med skökor', *saluman, sysloman, villoman* 'villfarande man, trollkarl', *almosoman* 'tiggare', *forseoman* 'tillsyningsman', *portkonumaþer* 'man som umgås med skökor' osv. osv., dvs. sammansättningar, hvilkas senare led är *man* (*maþer*), och i hvilka första kompositionsleden slutar på *o* (*u*). Från dessa och dylika har tydligen det äldre *styreman* på analogisk väg fått kompositionsvokalen *o*, så att sidoformen *styroman* uppstod.

Härtill finnes dessutom en särskild anledning.

I min avhandling Till frågan om akcentueringens inverkan på svenskans vokalisation (i Svenska landsmålen XIII nr 11) s. 12 ff. har jag framhållit, att komposita (ursprungliga juxtapositioner) sådana som fsv. *færioman* 'färjekarl' under medeltiden akcentuerades på två olika sätt. Man uttalade dels *fǽrio mán* såsom två skilda ord, med två fortis-akcenter och levis på *o*, dels också *fǽriomàn* såsom ett kompositum med blott *en* fortis (på antepenultima), levissimus på penultimas *o* och semifortis på ultima. Vid akcentueringen *fǽrio mán* kvarstod *o* med levis ljudlagsenligt; vid akcentueringen *fǽriomàn* med levissimus på *o* blev detta ljudlagsenligt till *e* (ə): *færieman*. Den äldre formen *færioman* med kompositionsvokalen *o* ansågs emellertid ofta vara den korrektare. Då man nu hade *færieman* : *færioman*, så bidrog detta till att i *styreman* införa det »korrektare» *o*, så att man erhöll *styroman*.

Förhållandet är väsentligen detsamma med åtskilliga andra komposita med växling *e* (*i*) : *o*. Jag nämner såsom exempel endast:

kænneswen 'lärjunge': *kænnosuen* Bir. III, som fått *o* från *legho-*, *redho-*, *þiænisto-swen*; jmf. även *stuvuswen*, *sæluswen*.

ærvedel 'arvedel' : *ærffwodel* PM. med *o* från *gruvo-*, *hytto-*, *æghodel*. Även i ä. nsv. finnes *arffuodel* NTest. 1526, Psalmboken 1536 osv. (exempel i SAO.).

På väsentligen enahanda sätt har i en hel mängd sammansättningar första ledens kompositions-vokal *e* på analogisk väg delvis blivit ersatt av *a*.

Isl. *kænnifaþir* fsv. *kænnefaþir* 'lärare' förekommer även under formen *kiænnafadhir* (gen. *kiænnafadhurs* Bil.). Vid sidan av *kænneswen* 'lärjunge' finnes även *kænnaswen* Bil., *kennaswen* MP. I.

Efter komposita av typen *barnafadhir*, *skriptafadhir* har kompositionsvokalen *a* antagits av *kiænnafadhir*, och från *brudha-*, *dura-*, *hærra-*, *hæsta-*, *præsta-*, *smidha-*, *kamara-*, *kællara-*, *myntara-*, *stekara-*, *skomakara-swen* etc. infördes kompositionsvokalen *a* till *kænnaswen*.

Också här har den i fsv. förekommande växlande akcentueringen av juxtapositioner sådana som *skripta fadhir* (hvars första led är gen. sg. *skripta(r)*) spelat en roll. Liksom *færio man* (*færioman*) uttalades *skripta(r) fadhir* (*skriptafadhir*) dels med två fortis-akcenter och levis på andra stavelsen, dels med en fortis-akcent och levissimus på andra stavelsen. Härigenom uppstod växlingen *skriptafadhir* med *a* och *skriptefadhir* med *e* i andra stavelsen (se Kock anf. avhandl. s. 13 f.). Då den äldre formen *skriptafadhir* ofta uppfattades som den korrektare, medverkade detta till utbytet av *e* mot *a* också i *kiænnafadhir*.

Såsom exempel på ord, där liknande analogi-inflytande gjort sig gällande, nämner jag blott dessa:

isl. *sendibuþ* fsv. *sændebuþ* : *sændabudh*, *-bodh* Ansg., Su. med *a* från *byrþa-*, *gæsta-*, *nadha-*, *næmda-*, *sokna-buþ* etc.

isl. *brennisteinn* (jämte *brennusteinn*), fsv. *brænnesten* 'svavel': *brennastens-* MP. bis, LfK. med *a* från *dyghþa-*, *gripta-*, *halla-*, *kwærna-sten* osv.

fællebodh 'bod som kan nedfällas' : *fællabodha rum* FH. III (1447) — *mæltebodh* 'mältbod' : *mælta-* SJ. 3 ggr med *a* från *fanga-*, *siæla-*, *stranda-bodh* osv.

thænkebok 'minnesbok' : *tænkia bøkir* MB. II 3 ggr med *a* från *bøna-*, *kæmpa-*, *stena-*, *tidha-bok* osv.

Också isl. *lǽkidómr* fsv. *lækedomber* 'läkedom' har undantagsvis fått *a*: *lækadoom* Al. en gång; så ock fnorska *kennidómr* fsv. *kænnedomber* 'undervisning' : *kiænnadom* Bil. en gång. Orden ha påverkats av *pavadomber* 'påvedöme', *laghadomber* (*lagha domber*) 'laga dom'. Dessutom har *kiænnadomber* rönt inflytande från *kænnifadhir* : *kænnafadhir*, *kænneswen* : *kænnaswen*; *lækadoom* väl även av *lækia-mæstare* 'överläkare'.

Till och med avledningar på *-liker*, *-lika* kunna någon gång erhålla »kompositions»-vokalen *a*, t. ex. *fullelika* 'till fullo' (isl. *fulliga*) : *fullalig(h)a* RK. II, *fullalige* SJ. — *obøteliker* 'obotlig' : *obøthaligen* FM. (1457) etc. Här har *a*-ljudet införts från ord sådana som *skadhaliker* : *skadheliker* 'skadlig', *haskalika* (isl. *háskaliga*) : *haskeligh* 'förskräckligt'.

Redan av de nu anförda exemplen framgår, att i fornsvenskan en kompositionsvokal mången gång på analogisk väg ersatts av en annan kompositionsvokal.

Förhållandet är i stort sett detsamma, när kompositionsvokalen *a* ofta utbytes mot *o* (*u*), och när omvänt kompositionsvokalen *o* (*u*) mången gång ersättes av *a*.

Ett typiskt exempel må först anföras.

Isl. *mánadagr* fsv. *manadagher* 'måndag' har normalt *a* i andra stavelsen, eftersom gen. sg. *mana* ingår i sammansättningen. Också fsv. *freadagher* 'fredag' (jmf. isl. *friádagr*) har normalt denna form. Stundom anträffas dock *manodagher* och *freodagher*. — Däremot heter isl. *sunnudagr* på fsv. normalt *sunnodagher* (jmf. isl. *sunna* 'sol', gen. *sunnu*). Undantagsvis finner man *sunnadagher*. Det är uppenbart, att dessa namn på veckodagar påverkat hvarandra, så att *manadagher*, *freadagher* stundom erhållit *o* i andra stavelsen från *sunnodagher*, under det att omvänt detta enstaka gånger lånat *a* från *manadagher*, *freadagher*.

Formen *manodagher* finnes t. ex. i SD. ns. I (1402), ST. — formen *freodaghin* i SD. ns. II (1409) — formen *sunnadagher* i SD. III (1323), ST., KL., *sunnadag nat* Bil. etc.

Växling a : o.

På väsentligen enahanda sätt som i *manadagher* : *manodagher* har *a* utbytts mot *o* i t. ex. följande komposita:

isl. *dómadagr* fsv. *domadagher* : *domodagher* LfK. med *o* från *fasto-*, *fødzlo-*, *hwilo-*, *stæmno-*, *sunno-*, *kyndilmæsso-dagher* etc.

byaman 'borgare' (av gen. sg. *bya(r)* till *by*) : *byoman* (*-men*) SD. IV (början av 1400-talet) — *soknarman* 'sockneman' (av gen. sg. *soknar* till *sokn*) : *soknomanna* Västm.-lagen Kr. 4 (Siljestrand I, 115), *soknoman* Pa. (Tung.) — *synaman* 'syneman' (av gen. sg. *syna(r)* till *syn*) : *synoman* TB. 6 ggr. Dessa ord ha erhållit kompositionsvokalen *o* (*u*) från t. ex. *delu-*, *færio-*, *gipto-*, *legho-*, *puto-*, *salu-*, *syslo-*, *talu-*, *ymu-*, *almoso-*, *forgangu-*, *forseo-*, *leþsaghu-*, *þiænisto-man*.

skriptamal 'skriftermål' (av gen. sg. *skripta(r)* till *skript*) : *skriptomal* MEStL., *skrifto maalom* VKR. en g. — *biltoghamal* 'mål som rör landsflykt' : *biltoghomal* BSH. II (1399) — *botamal* 'mål, hvari böter ega rum' : *botomal* SD. I (övers. i gl. hs.) — *lyghnamal* 'falsk beskyllning' (av gen. sg. *lyghna(r)* eller gen pl. *lyghna* till *lyghn* 'lögn') : *lyngno maal* Iv. en g. ha fått *o* efter *delo-*, *gipto-*, *kæro-*, *legho-*, *stæmno-*, *tungo-*, *thrætto-*, *værio-mal* etc. Genom påverkan av dessa och dylika ord har även fsv. *klaghamal* (alltid med *a* i penultima) blivit nsv. *klagomål*.

hionalagh 'äktenskap' (av gen. pl. *hiona* till *hion*) : *hionolag(h)* VML. Kr. 22: 1 (Siljestrand), MB. I s. 329 flera gånger, ST., Prosadikter 137: 8, *hionolax folk* ST., *hionolax laghen* Speculum virg. 369: 8 har erhållit *o* från *kirkio-*, *skæpno-*, *tungo-*, *ødhno-lagh*.

strængialeker 'strängaspel' (av gen. pl. *strængia* till *strænger*) : *strængio leek* Bir. IV med *o* efter *harpo-*, *orgho-*, *dokko-leker*.

tarafulder 'full av tårar' : *taarofuld* Bir. III en g. — *dygþa-*

fulder 'förträfflig': *dygdhofulder* Bir. III en g. med *o* från *brædzko-, delo-, ilzko-, kæro-, mødho-, ondsko-, plagho-, thrætto-fulder* etc.

fnorska *rúnasteinn* 'runsten': fsv. *runustenen* SD. II (1287). Om ej skrivfel föreligger, kan ordet ha anslutits till *gatu-, hyrno-, slipo-sten* etc.

ærfdhadel 'arvedel': *arfdo deel* MEStL. i var. efter *gruvo-, ægho-del.*

yrtagardher 'örtagård': *yrtogardh* Leg. en g. efter *kirkiogarþer* (*gatar-. ladhu-, radhstuvu-, sætu-, vatu-gardher*).

I full överensstämmelse med ovan anförda talrika komposita har fsv. *borghamæstare* 'borgmästare', som utgör en försvenskning av mnt. *borgemester,* i vissa skrifter (jmf. ovan s. 144) erhållit formen *borghomæstare* efter komposita av typen *blidho-, bysso-, harpo-, køko-, tukto-mæstare.*

Efter *skriptamal*: *skriptomal* kan *skriptafadhir* 'skriftefader' ha fått sidoformen *scripto-* (*scrif(f)to* etc.) *fadhir* SD. ns. II (1409), LfK. På liknande sätt är det mycket möjligt, att *byakirkia* 'stadskyrka' blivit till *byokirkia* SD. ns. I (1401), FH. III (1445) efter det icke sällsynta *byoman.*

Blott skrivfel är väl t. ex. *hofþo duker* (för *hofþa-*) VML. Æ. 10 pr. (Siljestrand) — *skattobønder* BSH. II, 237 (jmf. dock nsv. *kronobönder*). Så väl ock (med *u* i st. f. *a*) t. ex. *afgudhupræster* Bil. en g.

Det isl. *vesalligr* 'usel' med adv. *vesalliga,* avledda av *vesall,* motsvaras av fsv. adv. *usulika* Bildst., Bir. I, Bir. III etc., avlett av *usal* 'usel'. Troligen har ett fsv. **usal(l)ika* blivit till *usulika* under påverkan av *fasulika* etc. (fsv. har även *wsulheet* 'uselhet' Al. ἅπ. λεγ.).

Det är blott sällan, som jag icke kunnat uppspåra en bestämd orsak till utbytet av *a* mot *o* i förra kompositionsleden. Detta är dock fallet med *ryggiatafla* 'ryggkota' (jmf. gen. sg. *ryggia(r)* till *rygger*): *ryggiotafla* Bir. tre gånger — *liusastaki* 'ljusstake' (gen. pl. *liusa*): *liuso staki* Bir. I bis — *liusastolpe*: *liwsostolpe* MB. I en gång. Emellertid är det otvivelaktigt, att *o* på

analogisk väg inträngt även i dessa ord. Man bör erinra sig, att den till oss komna fornsvenska litteraturen är jämförelsevis liten med ett mycket begränsat ordförråd. Troligen har t. ex. *ryggiotafla* erhållit *o* från juxtapositioner med *-tafla* till senare led och med första leden slutande på *-o*, fastän dylika fsv. juxtapositioner icke påvisats i litteraturen.

Det är också anmärkningsvärt, att *øghnablik* 'ögonblick', *øghnabra* 'ögonhår', *øghnabragdh* 'ögonkast', **øghnavik* 'ögonvrå' åtskilliga ggr ha *o* i andra stavelsen: *øg(h)noblik* Bir. IV 1 g., LfK. 3 ggr, *øghnobra* LfK. 1 g., Leg. III 1 g., *øghnobragdh* MB. I 1 g., *øghno wik* Al. 1 g. Då man hade i fsv. både *q̄winnafridher* och *qwinnofridher* med samma betydelse 'kvinnofrid', *qwinnamiolk* : *qwinnomiolk* etc., dessutom **nunnakloster* : *nunnokloster* 'kloster för (flera) nunnor' osv., så är det möjligt, att dylika analogier framkallat utbytet av *øghna-* mot *øghno-*. — Det kan förtjena nämnas, att i de anförda komposita på *øghno-* senare leden börjas med labial konsonant (*øghnoblik* etc.), och det skulle kunna övervägas, huruvida *a* i levissimus-stavelse mellan labialiserat *n* och labialkonsonant dialektiskt blivit till *o*. Detta är mycket ovisst; jmf. dock det dialektiska fsv. *likami* : *licomi* etc. Kock Sv. ljudh. I § 373.

Enligt Brate Östergötlands runinskrifter s. 267 och Ark. nf. XXXI, 186 f. skulle infortis-vokalen *a* rätt ofta i fornsvenskan ha övergått till *o* i förra kompositionsleden av namn på *-son*, *-bodha*, *-bol*, *-bro*, *-rudh* (*-rydh*), *-rum*, *-stum*, *-thorp*, nämligen genom likdaning av *a* med vokalljudet i följande stavelse. Denna Brates uppfattning kan här knappast diskuteras, eftersom han icke anför mera än ett enda exempel på denna av honom antagna ljudutveckling. Detta är personnamnet *Tove Bænæson*, som en gång skrives *Tofwe Benosson* (SRP. nr 2454). Enligt min uppfattning är Brates åsikt icke riktig. Det av honom anförda *Beno-* kan förklaras sålunda: I fall namnet *Bæni*, såsom Lundgren Personnamn s. 41 menar, är en förkortning av lat. *Bĕnedictus*, så bör *Bæni* (*Beni*) ha havt kort rotstavelse, och *Beno(s)-* i st. f. *Bena(s)-*

beror då på vokalbalans *a* : *å* (*o*). Andra av Brate åsyftade men icke anförda namn torde böra uppfattas i överensstämmelse härmed. För övrigt kan det en gång antecknade *Benòsson* naturligtvis lätt vara skrivfel (dittografi).

Utan tvivel ha åtskilliga ortnamn på *-bodha*, *-bol* etc. (liksom de här ovan anförda talrika appellativerna) med första leden slutande på *o* på analogisk väg fått denna vokal. När man t. ex. hade fsv. *Mildobothum*, sammansatt med gen. sg. *Mildo* till kvinnonamnet *Milda* (= nno. *Milda*, Lundgren-Brate Personnamn s. 177), så är det lätt begripligt, att ortnamn av denna typ (*-o-bodhum*) meddelat första ledens *o* till andra ortnamn på *-bodhum*, hvilkas första led ursprungligen havt annan vokal. Det torde nämligen vara visst, att Lundgren i Personnamn ofta med rätta uppfattar en på *o* slutande första led i sammansatta ortnamn såsom utgörande gen. sg. till kvinnonamn på *-a*.

Med dessa anmärkningar vill jag ej bestrida möjligheten av att man vid valfrihet mellan kompositionsvokalerna *a* : *o* i ortnamn stundom valt *o*, emedan följande stavelse (ex. *-thorp*) innehöll ett *o*-ljud.

Några anmärkningar må särskilt göras om vissa fornsvenska komposita av typen *flughuflækter* 'flugviska', *nunnokloster* 'nunnekloster'.

När feminina *n*-stammar i fsv. ingå såsom första juxtapositionsleder, använda de ofta en form identisk med gen. singularis, även när man från betydelsens synpunkt väntar gen. pluralis, t. ex. *flughuflækter* 'flugviska'. Här är det naturligtvis fråga om en viska mot en massa flugor (ej mot en fluga). Förhållandet är detsamma med t. ex. *flughuqwaster* 'flugviska' — *nunnokloster* 'nunnekloster' — *humbloplagha* 'plågande gräshoppssvärm' — *fikotime* 'tid till fikon', *fikotræ* 'fikonträd'. Med hänsyn till betydelsen skulle man väntat *flughnaflækter*, *-qwaster*, liksom man finner *flughnaplagha* 'plåga som vållas av flugor'; vidare hade man väntat **nunnakloster* osv. Stundom anträffas i samma juxta-

position dels en form på *-a-*, dels en form på *-o-*. Fsv. har t. ex. de av *rova* 'rova' bildade *rovaryþia* : *rovoryþia* jämte *rofna ryþia*, under det att gen. pl. *rofna* ingår i *rofnaaker*, *-ruþa*, *-sviþia*, *-vreter* etc. [1].

Växlingen *rofnaryþia* : *rovaryþia* beror därpå, att *n* i gen. pl. *rofna-* på analogisk väg förlorats. Då man hade sg. nom. *rova*, obl. kasus *rovo*, pl. *rovor*, *rovom*, så lät man *rofna-* bli till *rova-*; jmf. att gen. pl. *goþra*, gen. sg. fem. *goþrar*, dat. sg. fem. *goþre* blevo till *godha*, *godha(r)*, *godhe* med *r*-förlust genom påverkan av *goþan*, *goþum* etc. (Kock Studier i svensk grammatik (i Sv. landsm. XI nr 8) s. 34).

När åter formen för gen. sg. *flughu-*, *rovo-* etc. har tendens att bli den i första juxtapositionsleder företrädesvis använda, så beror detta på samverkan av olika förhållanden. I vissa juxtapositioner sådana som fsv. *frilloson*, *duvounge* etc. har förra leden singular betydelse, och formen för gen. sing. är därför den naturliga.

Detta var ursprungligen fallet även med t. ex. *nunnoklædhabonadher* 'nunnedräkt', *nunnoliverne* 'nunnelevnad', *nunnolovan* 'löfte som göres av en nunna'. Betydelsen av dylika ord försköts emellertid, så att de brukades även att beteckna 'nunnors dräkt', 'nunnors levnad' etc. Man bildade därför efter dylika ord även *nunnokloster*, hvars första led har avgjort plural betydelse. På väsentligen liknande sätt ha *flughuflækter*, *rovoryþia* etc. med plural betydelse hos förra leden uppstått.

Hit höra ock åtskilliga juxtapositioner med *qwinna-* : *qwinno-*. Jämte *kona* 'kvinna' (hvartill i isländskan *kvenna*, i fsvenskan *qwinna* bruka betraktas såsom gen. pl.) hade de fnord. språken redan i gammal, troligen åtminstone sent urnord. tid nom. sg. *kvinna* (*qwinna*). Nom. sg. kuina (dvs. *kwinna*) finnes å Bräckestadsstenen Uppland (Liljegren nr 242). I en inskrift på Man

---

[1] I fgutn. finnes en gång *rofu acrum* (jämte *rofnacrum*), som Schlyter och Pipping vilja emendera till *rofn acrum*; denna emendation är naturligtvis möjlig, men den är icke nödvändig, eftersom fgutn. *rofu-* kan fattas liksom fsv. *rovo-* i *rovoryþia*.

möter med säkerhet oblik kasus **kuinu** och i en annan inskrift där troligen samma form; se Bugge i Aarbøger 1899 s. 234. Dessutom söker Bugge ib. tolka **brukuin** i ytterligare en tredje Man-inskrift såsom **bru(þur)kuin(u)**. Gen. pl. isl. *kvenna*, fsv. *qwinna* hör ursprungligen till en nom. sg. fnord. **kwena*, motsvarande got. *qino*, fsax. *quena*, eller till en redan under sent urnord. tid bruklig nom. sg. **kwenna kwinna*. I t. ex. fsv. *qwinnabænker* 'bänk för kvinnorna' har förra leden plural betydelse; i t. ex. *qwinnograter* 'kvinnogråt', *qwinno kyn* 'kvinnligt släkte', *qwinnoliknilse* 'kvinnoskepnad' har däremot förra leden singular betydelse eller kan åtminstone ha singular betydelse. Formerna *qwinna-* och *qwinno-* harmoniera med dessa betydelser. Från ord av typen *qwinnograter* har emellertid *qwinno-* spritt sig, så att man finner t. ex. *qwinnoflokker* 'en flock kvinnor', *qwinnofunder* 'samling av kvinnor', *qwinnokloster* 'nunnekloster', ehuru *qwinno-* i dessa juxtapositioner har plural betydelse. På liknande sätt bör man uppfatta *fruakloster* 'nunnekloster' : *fruwo closter* SD. ns. I (1401), *frwokloster* Iv.

Härigenom belyses även en sammanställning sådan som »Oc alla *manno oc quynno* vidher talan forbiydz» VKR. 60, 29. Man hade väntat: »all (eller möjligen gen. pl. *alla*) *manna oc quynna* vidher talan . . .». Efter *qwinnoflokker* etc. (som troligen fakultativt kunde uttalas med två fortis-akcenter *qwinno flokker* etc.) har *quynna vidher talan* blivit till *quynno vidher talan*, och därefter har gen. pl. *manna* efter det följande *quynno* antagit formen *manno*, i fall *manno* icke helt enkelt är skrivfel, hvilket är mycket möjligt.

Den här påvisade tendensen att ofta i förra juxtapositionsleden utbyta gen. pl. på *a* mot gen. pl. på *o* i feminina *n*-stammar befrämjades väl därav, att vid juxtapositioners bildande första leden i regeln hade en a n n a n form än nom. sing.; jmf. *garþsrum* : *garþer*, *timadagher* 'lycklig dag' : *time*. Man använde därför hällre *rovoryþia* än *rovaryþia*; jmf. nom. sg. *rova*.

I nsvenskan har bruket att använda den gamla gen. sg. av feminina *n*-stammar såsom juxtapositionsform allt mera spritt sig.

Nu brukas *o* (*u*) i första leden icke blott av *frilloson*, *duvoögon*, *kronogods*, *gåvobrev*, *gatusten* etc. etc., i hvilka första leden är eller kan fattas såsom singularis, utan också av *sagosamling*, *veckotals*, *gatuförvaltning* etc. etc., där första ledens betydelse är plural. (Som bekant brukas i nsv. även komposita av typerna *enke-stånd* (av *ænkio-*) etc., *flugsmuts* etc.).

Också på västnord. område finnas juxtapositioner med feminina *n*-stammar i gen. sg. till första led, ehuru betydelsen av första leden är plural, t. ex. *nunnu-klaustr*, *-seta*, *-setr* 'nunnekloster', som fått *u* från *nunnu-búnaþr*, *-klǽþi*, *-vígsla*, där förra leden har eller kan ha singular betydelse.

Växling o : a.

Liksom *sunnodagher* på analogisk väg fått kompositionsvokalen *a* från *manadagher* etc., så att *sunnadagher* uppstod (se s. 148), så har ett likartat utbyte av *o* (*u*) mot *a* inträtt i första leden av en mängd andra komposita.

Exempel:

fastodagher 'fastedag' : *fastadagher* Bir. V, 72: 1, Ber. — *hwilodagher* : *hwila daghin* Su. 257: 31 med *a* från *dødha-*, *færdha-*, *frea-*, *hærra-*, *iula-*, *mana-*, *paska-*, *siæla-*, *skirsla-*, *tima-dagher* etc.

skæpnolagh 'ödets bestämmelse' : *skæpnalagh* MP. I — *tungolagh* 'tungomål' : *twnghalagh* MB. II med *a* från *bonda-*, *brødhra-*, *bya-*, *færdha-*, *himna-*, *hiona-*, *nota-*, *nætia-*, *ænda-lagh* etc.

ottosanger 'ottesång' : *ottasanger* Bir. V 59, 13 etc. (nio ggr s. 59—84; hs. från Vadstena 1487—1496 enl. s. 150) efter *natta-*, *fughla-sanger*.

færioman 'färjeman' : *færia man* Di. bis, Fl. — *sysloman* 'syssloman' : *syslaman* SD. ns. I (1401), *sislaman* ib. I (1404) — *viþervaruman* 'närvarande man' : *viþeruara-* SD. IV (1334), *vidherwara-* SD. ns. I (1402) etc. efter *bana-*, *bola-*, *bugha-*, *bura-*, *bya-*, *fanga-man* etc.

færiokarl 'färjeman' : *færia karren* Di. bis efter *boþa-*, *bonda-*, *dagha-*, *dala-*, *diura-*, *skæria-*, *synda-*, *þorpa-karl* etc. Också *færiaman* kan ha påverkat *færiakar* eller tvärtom.

hwilorum 'hvilorum' : *hwilarum* Su. en g. efter *anda-*, *bodha-*, *drupa-*, *knuta-*, *radha-*, *stolpa-rum* etc.

ilskofulder 'ondskefull' : *ilzscafull-* MP. 3 ggr — *ærofulder* : *ærafull-* MP. I, ä. nsv. *ärafull* O. Petri Handbok F 3 s. 1 efter *dygþa-*, *flærþa-*, *frygþa-*, *lasta-*, *nadha-*, *ordha-fulder* etc.

smiþiodrænger : *smidia drenger* Di. efter *bonda-*, *dygdha-*, *skipadrænger*.

kæromal 'klagan' : *kæramal* MB. II — *tungomal* 'tungomål' : *tungamaal* PK. efter *bota-*, *bøna-*, *drapa-*, *edha-*, *klagha-*, *saramal* etc.

tungoband 'tungband' : *tungaba(a)ndh* Leg. III efter *hatta-*, *knuta-*, *sokna-*, *syna-*, *ærma-band* etc.

**tungosot* 'sjukdom i tungan' : *tungasoth* LB. VII efter *bana-*, *fota-*, *gula-*, *magha-*, *miælta-*, *rødha-sot* etc. Också från *tunga-mal*, *-band* kan *tungasoth* ha lånat *a* eller tvärtom.

swaluunge 'svalunge' : *swala unge* LB. VII bis efter *asna-*, *korpa-*, *orma-*, *stengeta-unge*.

sætugarþer 'sätesgård' : *sætagaardh* FM. (1420), *sæta gardh* Al. — *ladhugardher ladhogardher* : *ladagorden* RK. II, *ladagården* RK. III efter *brytia-*, *gasa-*, *humbla-*, *hærra-*, *krydda-gardher* etc.

harpoleker : *harpaleker* Leg. III, *harpolekare* : *harpa le(e)kare* Su., MB. II efter *strængialeker* (och *barnaleker*).

**ladhudyr* 'ladudörr' : *ladadør* Va. med *a* från *kamara-*, *kællara*, *læktara-dyr*.

**ladhuæng* 'äng med lada' : *ladha engh* FH. II (1432) med *a* från *bya-*, *panta-æng*.

gatubodh 'vid gatan liggande bod' : *gatha bodh* SO., *gataboda vyndøgha* ib., *gatabodhen* Leg. III med *a* från *fanga-*, *siæla-*, *stranda-*, *kræmara-bodh* osv.

Tydligen äro de s. 145 nämnda i Cod. Holm. 47 mötande *frillabarn*, *kistafæ* att uppfatta på samma sätt som de många nu anförda orden med kompositionsvokalen *a*.

Frillobarn blir till *frillabarn* genom påverkan av *barna-*, *hærra-*, *oska-*, *præsta-*, *sona-*, *pilta-*, *skola-*, *spina-barn* etc.

Kistofæ 'i kista förvarad egendom' antog formen *kistafæ* efter *breva-*, *fluta-*, *nytia-*, *otama-*, *ovita-*, *vaþa-*, *vigsla-fæ* etc.

Fsv. *tholomodh* : *tholamodh* MP. I, Bir. II, Al., nsv. *tålamod* har väl fått *a* från *mannamod* (som dock ej uppvisats i fsv.).

Det bör icke häller här (jmf. ovan s. 152 f.) lämnas oanmärkt, att vissa juxtapositioner med feminina *n*-stammar till första led (*næslorot* : *næslarot* etc.) kunna ursprungligen delvis ha havt gen. pluralis till första juxtapositionsled. Liksom *rofna-ryþia*, juxtaposition med gen. pl. *rofna*, analogiskt förlorat *n* och blivit *rova-ryþia* (s. 153), så kan en gen. pl. ursprungligen ha ingått i t. ex. *nætslabladh* 'nässelblad' LB. IV etc., *nætlafrø* LB. I etc., *neslarøtir* ib. VII. Detta strider naturligtvis ej däremot, att bruket av *neslarøtir* (*næslarot*) med *a* jämte *næslorot*, *-røter* delvis beror på inflytande från juxtapositioner sådana som *dilla-*, *fiola-*, *humbla-rot*. Förhållandet kan vara detsamma med t. ex. *deloman* : *delafulder* 'trätosam' (< **delna*) Ber., *almosoman* 'mottagare av almosor' : *almosa man* (< **almosna-*) Su., *duvounge* : *dwffwaskarn* 'träck av duvor' (< **dufna-*) LB. VII, *lungosot* 'lungsot' : *lungasoth* LB. VII flera ggr (jmf. fno. *lungnasótt*), *myrohøgher* 'myrstack' : *mirahøg-* LB. IV, *qwinnofridher* : *qwinnafridher*.

Fsv. *næsabora* 'näsborre' är sammansatt med gen. pl. *næsa* (till pl. *næsar*), *næsubora* med gen. sg. *næsu* (till sg. *næsa*).

Också i vissa juxtapositioner, bestående av adjektiv, efterföljt av substantiv, finnes en växling *o* : *a*.

Isl. *heilagr dómr* 'heligt ting, relik' motsvaras av det fsv. mest i pl. använda *hælghodomar* (pl. nom. *helghu doma* SD. V (1346), *hælghodoma* KL. etc., ack. *hælghodoma*, dat. *hælghudomum* SD. V (1346) etc.) — sing. dat. *hælghudọme* VGL. II i var., ack. best. form *hælghodomen* ST.; citat hos Söderwall. Vid de vanliga sammanställningarna pl. nom. *þe hælghu domar*, dat. *þem hælghu domum* etc. med svagt böjt adjektiv uppstod juxtapositionen *hælghudomar*, och formen *hælghu-* (*hælgho-*) spred sig därefter till singularis. När stundom även ack. pl. *hælghadoma* Iv. (*hælghæ-*

domæ SD. V (1344 nyare avskr.)) med *a* (*æ* av äldre *a*) i andra stavelsen anträffas, så har *hælgha* utgått från ack. pl. i obestämd form (*hon a hælga doma* etc.). Jmf. Kock i Ark. nf. II, 56 noten. — På väsentligen samma sätt förklaras isl. *heilagr dagr* 'helgdag' (jmf. da. *helligdag*): fsv. pl. obl. kasus *hælghu-dagh-*; sing. *hælgho dagh* KL. etc. I dat. sg. *hælgha daghe* MB. I, ack. sg. *hælgha daghen* MB. II utgör *hælgha* den regelbundna best. formen i sing. mask. Jmf. Kock ib. — Växlingen *kaldasot* 'feber, frossa' : *kallosot* (jmf. ty. *kaltes fieber* 'frossa') beror därpå, att nom. sg. *þe kalda sot* blev till (*þe*) *kaldasot*, men ack. sg. osv. *þe kaldo sot* till (*þe*) *kaldosot*. — Formen i dat. pl. *barføttubrøþrum* SD. V (1346), *allom barføtubrøþrum* ib. har till första led adj. *barføtter* 'barfota' i dat. pl. best. form (**þem barføttu b.*), under det att *barføta* i uttrycket »en *barføta* brodhir» ST. väl fått *a* från den i fsv. ej påvisade motsvarigheten till nsv. *barfota*.

Jämte *løskalæghe* 'lönskaläge, lägersmål mellan ogifta' Bu., MB. I etc. finnes även *løskolæghe* MB. I, *løskiolæghe* KL., *lønskolæghe* MB. II. Bredvid adj. *løska* (*løska man* etc.) 'kringstrykande, lösaktig', som ingår i *løskalæghe*, brukas också adj. *løsker* 'kringstrykande, ogift'. I det vanliga uttrycket *i løsko læghe* (*j lønskolæghe*) finnes dat. sg. neutr. till adj. *løsker*. Senare kunde genom analogi-inflytande *løskolæghe* (*lønskolæghe*) användas också i andra kasus. Från *løn* 'lön, döljande' har *lønskolæghe* fått *n*.

Nom. sg. *myrkastova* 'fängelse' (isl. *myrkvastofa*) innehåller väl nom. sg. i best. form av adj. *myrker* 'mörk'; obl. kasus *myrkastuvo*, *-stovo* väl ack. sg. obest. form av adjektivet, under det att obl. kasus *myrkostofuo* KL. etc. har såsom första led best. form i obl. kasus av adjektivet; dock kan obl. kasus *myrkastuvo* även ha fått *a* från nom. *myrkastova*. — I *myrkahus* 'fängelse' har man best. form av adjektivet, i dat. *mørkohuse* Al. obest. form av adj.; nom. ack. *mørkohus* Bur. etc. kan ha erhållit *o* dels från dat. *mørkohuse*, dels från *myrkostofuo*. — Den möjligheten är dock kanske ej utesluten, att subst. [isl.] *myrkvi* m. 'mörker' delvis ingår såsom led i dessa juxtapositioner.

Hemulika hæmolika 'i hemmet', 'särskilt' (isl. *heimolliga*) även *hemelika* har också formen *heemalig(h)a* RK. II efter *hema* 'hemma' samt typen *skadhaliker* etc.

I vissa bygder har under yngre fsv. tid *o* i semifortisstavelse ljudlagsenligt övergått till *a*, när näst föregående stavelse innehöll ett *a*-ljud, t. ex. *Bosathorp*: nu *Bosarp*; se Gustaf Billing i Sv. landsmålen X nr 2 s. 98, Kock i Skandinavisches Archiv I, 40 noten, Sv. landsmålen XIII nr 11 s. 24 noten, XV nr 5 s. 26, Svensk ljudhistoria II § 723, 724[1]. Den frågan ligger därför nära, huruvida i fsv. *o* även med infortis dialektiskt övergick till *a*, när *a*-ljud stod i föregående stavelse, och speciellt, om detta var fallet med kompositionsvokalen *o*. Detta är möjligt, men ovisst. Dock synes åtminstone v i d v a l f r i h e t mellan *a* och *o* uti ändelsen ett *a*-ljud i föregående stavelse bava g y n n a t *a* (jmf. även Kock i Skandinavisches Archiv I, 41 noten, Sv. ljudh. II § 727).

I överensstämmelse härmed kan man uppfatta andra stavelsens *a* t. ex. i de ovan nämnda fsv. *ladagorden*, *ladagårdhen*, *ladha engh* — *gatha bodh*, *gataboda vyndøgha* etc. — *swala unge*.

Också vissa ä. nsv. ord med kompositionsvokalen *a* belysas härav. Ehuru *panno* är gen. sg. till *panna*, finner man i Lexicon lincopense (1640) *pannakaka*; hos Sparman Sundhetzens speghel (1642) s. 36 *pannakakor*. Andra stavelsens *a* torde först ha överförts från *äggiakaka*, men det kan ha stadgats under inflytande av *a*-ljudet i första stavelsen. Härigenom sprides ljus över kompositionsvokalen *a* också i vissa andra ä. nsv. första kompositionsleder, sedan nu en gång språket fått valfrihet mellan *o* (*e*) : *a* i massor av sammansättningar. Ehuru t. ex. gen. sg. av *aska* heter *asko*, av *kanna kanno*, av *salva salvo*, så förekomma i Lexicon linc. *askafärgat* (både i svensk-latinska delen och i lat.-svenska delen) — *en aska blåssare* (lat.-svenska delen under c i n i f l o, men *askeblåsare* i sv.-latinska delen) — *kannagrepe*

---

[1] Det i Sv. ljudh. II s. 141 yttrade belyses delvis av detta exempel hos Månson Örtabok (1642) Förspråk slutet (s. 11): »Datum *Skafftarpaquarn* . . . Anno 1628».

'ansa' (i sv.-latinska delen, men *kannegrepe* i lat.-svenska delen) — *salwa kruka* — *salwabyssa.* Enligt SAO. finnes *askafärga* i Enchiridion (1652). Dictionarium (1700) använder *askafärgat, askafijs, askalykt* 'cineraceus' — även *kannagrepe.*

Det må lämnas oavgjort, huruvida ett *a* också i den följande stavelsen spelat en roll vid valfrihet mellan kompositionsvokalerna *o* : *a,* så att t. ex. *a* stundom valts i andra stavelsen av *tungoband* : *tungaband* under inflytande av tredje stavelsens *a*-ljud.

* *

*

døþradagher. Här vill jag även söka belysa det fsv. kompositum *døþradagher* 'dödsdag', hvars ursprung torde vara outrett.

Isländskan använder *dauþadagr* 'dödsdag' och *dauþdagi* 'död, dödssätt', hvilket senare ord emellertid (såsom Axel Lindqvist anmärker i avhandlingen »Urg. *đaȝan-*, *đaȝa-* in wörtern des typus ahd. *siohtago* . . .» (Lunds univ:s årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 25) s. 20) ursprungligen måste, även det, ha betytt 'dödsdag'. Isl. *dauþadagr* motsvaras av fsv. *dødhadagher,* men dessutom möter man i fornsvenskan *til døþræ daghæ* 'till dödsdagen' UL.; *til døđradagha* SML. JB. 17 hs. B (hs. A *til døþeræ dagha*); *æptir fathurs ælla mothor døthradagh* VGL. KB. m. fl. exempel. I Stockholms jordebok finnes en gång *til dødredagh.* Dessutom anträffas *dødþærdagh* i VGL. II KB. 72: 1 i hss. HM, *til døder dag* BtFH. I (1508), *til døder daga* ib. år 1509. Sällsynt är skrivningen *døþansdagh* nyss anf. st. i VGL. II hs. K (i hs. N *døansdagh*). Dessutom har fornsvenskan den självklara formen *dødsdagher* 'dödsdag'. Se beträffande citat för dessa olika former Collin-Schlyters lag-upplagor, Rydqvist II, 143, Söderwalls ordbok (även under adjektivet *døþer*).

Med begagnande av Sv. Akademiens ordbokssamlingar anför jag från nysvenskan dessa exempel: *thill döda daga* P. Brahe

Krönika (c. 1585), *til dödedag* Nordberg Karl XII:s hist. I (1740) *til dödedagar* Estlander (1902) — *tiil dödhra dagha* Gustav I:s registratur III (1526), *till dödradagar* ib. VIII (1533) — *till döderdaga* ib. IX (1534), *thill döderdaga* P. Brahe Krönika.

Alltjämt användes som bekant *till döddagar* och även *till döddar* i betydelsen 'ända till döden'.

Hvad förklaringen av de skiftande formerna vidkommer, så anser Rydqvist II, 143, att *døþra* i uttrycket *til døþræ daghæ* etc. »betecknar antingen gen. pl. af adj. *döþer* . . . eller gen. sg. *döþar*, af subst. *döþer*». Dessutom framkastar han såsom en möjlighet, att *dødþær-* i fsv. *dødþærdagher* liksom en av Egilsson anförd isl. gen. sg. *dauđar* skulle kunna vara en rest av en gammal *u*-stamsböjning i harmoni med den got. *u*-stammen *dauþus* 'död'.

Till Rydqvists förslag att förklara *døþra-* i *døþradagher* kan jag icke ansluta mig. Det relativt antagligare av hans alternativt framställda uppfattningar — och på detta synes i viss mån även Söderwall med stor reservation tänka i Ordbok I s. 213 — är väl, att *døþra* skulle vara gen. pl. till adjektivet *døþer*. Men denna Rydqvists mening är dock icke antaglig. Kompositum *døþradagher* skulle i så fall väl egentligen betyda 'de dödas dag', eller *dødhra dagha* (fattat såsom pluralis) måhända 'döda (avlidna) dagar'. Men detta ger en helt annan innebörd än 'dödsdag', hvilken betydelse *døþradagher* ju faktiskt har.

Det vid första påseende överraskande *r* i andra stavelsen av *døþradagher* bör utan tvivel förklaras på annat sätt.

Framställningen här ovan har visat, att i fornsvenskan en stor mängd komposita rönt analogisk påverkan av andra komposita på så sätt, att första ledens slutstavelse (ex. *sunno-dagher*) erhållit sin vokal (*sunna-dagher*) från andra komposita (ex. *mana-dagher*) med samma ord (*dagher*) till senare kompositionsled. Den förmodan ligger då ytterst nära, att förra leden i komposita också på annat sätt kunnat påverkas av andra komposita med samma ord till senare kompositionsled.

Detta har varit fallet i *døþradagher*.

Man har i fornsvenskan ett vanligt kompositum *hindradagher* 'den följande dagen; dagen efter bröllopet', hvilket även ingår i *hindradaghs-gipt* 'morgongåva', *hindradaghs-giæf* 'morgongåva'. I isländskan förekommer *hindra dags* adverbiellt i betydelsen 'den följande dagen'. Som bekant är första leden i fsv. *hindradagher* komparativen isl. *hindri* 'senare'. Ursprungligen har man naturligtvis som nominativ använt *hindre dagher*; i oblika kasus *hindra daghs*, *hindra dagh* etc., men från de oblika kasus inträngde andra stavelsens *a* även till nominativen, så att också denna har *a*: *hindradagher*.

Från *hindradagher* har andra stavelsens *r* överförts till *døþadagher*, så att man fick *døþradagher* (ä. nsv. *tiil dödhra dagha* etc.).

Som nämnt s. 161 tänker sig Rydqvist, att *dødþær-* i fsv. *dødþærdagher* och den ytterst sällsynta isl. gen. *dauđar* möjligen skulle motsvara got. *dauþaus* till got. *u*-stammen *dauþus*. Noreen synes däremot mena i Aschw. gramm. § 407, 2, att fsv. kompositionsleden *døþær-* beror på gammal *i*-stamsböjning, och Ottelin uppfattar i Studier öfver Codex bureanus II s. 96 *døþer* såsom *i*-stam (med dat. *døþ* i Cod. bur.).

Gen. sg. *dauþar* har i isländskan påvisats blott en enda gång, nämligen i kompositum *douđar orđ* i Fagrskinna s. 289 i Finnur Jónssons upplaga (jmf. Egilssons och Jónssons Lex. poet.[2]). Den möjligheten finnes, att med Rydqvist fatta detta isl. *douđar* och fsv. *dødþær-* i *dødþærdagher* såsom ett svagt spår av en gammal *u*-stamsböjning (got. gen. *dauþaus*), ehuru isl. *dauþr* fsv. *døþer* senare antog *a*-stamsböjning. Däremot finnes det ej tillräckliga skäl till att i fsv. *dødþær-* se *i*-stams-flexion. Dat. sg. *døþ* utan ändelse i Cod. bur. är i denna fråga ej bevisande, eftersom man som bekant redan i isländskan har flera gamla *u*-stammar, som i dat. sg. fakultativt sakna ändelse (*vǫndr*, *knǫrr* etc.).

Emellertid är det tvivelaktigt, huruvida *douđar* i det en gång anträffade isl. *douđarorđ* och *dødþær-* i fsv. *dødþærdagher* över huvud äro en urgammal form. De kunna nämligen lätt förklaras på analogisk väg.

På västnord. område användes nämligen åtskilliga komposita sådana som *giptarorþ* 'giftermål', *eiþarorþ* 'edens ordlyd', *fagnaþarorþ* 'glædeligt ord', *árnaþarorþ* 'kristelig forbøn', *barnskírnarorþ* 'formular for barnedaaben', *lausungarorþ* 'løs tale'; jmf. även fsv. *firnarorþ* 'smädeord', *giptarorþ* etc.

I fornsvenskan finner man sådana sammansättningar som *løghardagher* (isl. *laugardagr*), *hæmdadagher* **hæmdardagher* (isl. *hefndardagr*), *faghnaþadagher* **faghnaþardagher* (isl. *fagnaþardagr* 'glädjedag'), *skirsladagher* 'reningsdag' **skirslardagher* (jmf. isl. *skírslareiþr*), *færþadagher* 'fardag' **færþardagher* (jmf. isl. *ferþarbúinn* 'resfärdig' osv.) etc.

Liksom nu *hindradagher* påverkade *døþadagher*, så att detta blev till *døþradagher*, så har lätt *giptarorþ* osv. osv. kunnat påverka *dauþa-orþ*, så att *douđarorđ* uppstod. På enahanda sätt har genom påverkan av *løghardagher* osv. ett äldre *døþadagher* lätt kunnat bli till *dødþærdagher*.

För övrigt finnes även den möjligheten, att ett äldre *døþradagher* i fornsvenskan genom metates givit *døþardagher dødþærdagher*.

Emellertid behöver det även belysas, hvarför man i nysvenskan alltjämt säger *till döddagar*, *till döddar* med plural form för senare kompositionsleden. Rydqvist II, 143 meddelar dessutom, att man på hans tid någon gång kunde få höra *till döda dagar*. Detta är ju påfallande, eftersom en persons dödsdag är *en* dag (icke flera dagar).

Redan i fornsvenskan brukade man ofta en form på *-a* i senare leden uti de ovan anförda uttrycken *til døđradagha, til døder daga*, och i ä. nsvenskan möter man *thill döda daga*, *tiil dödhra dagha* etc., även *till dödradagar* med *-ar*; exempel ovan.

Detta beror därpå, att fornspråket hade icke blott en maskulin *a*-stam *dagher*, utan även en maskulin *n*-stam *dag(h)i*, hvilken kunde utgöra senare leden av komposita. Så har isländskan *dauþdagi* 'död, dödssätt', *bardagi* 'strid', *eindagi* 'fastsatt tid'

etc., fornsvenskan *bardaghi*, *endaghi* etc.; se om dylika bildningar hos Axel Lindqvist i anf. avhandling. Detta *-daghi* ingår — hvilket ej synes ha beaktats — också i fsv. *till dødedagha* BSH. V (1517), ä. nsv. *thill döda daga* P. Brahe etc., fsv. *til dødradagha*, *til døder daga* etc. Uttrycket *til dødhadagha* (*til dødradagha* etc.) innehöll alltså gen. singularis av nom. *dødhadaghi*. Då emellertid *daghi* såsom simplex kommit ur bruk, och då det vanliga simplex *dagher* hette i pluralis nom. *daghar*, gen. *dagha*, så är det naturligt, att språkkänslan anslöt *-dagha* i uttrycket *til dødhadagha* till gen. pl. *dagha* (till *dagher*). Sedan därefter de gamla böjningsformerna till god del reducerats, och gen. pl. *dagha* ej längre var en fullt gängse form, så fogades på analogisk väg det i pluralis vanliga *-r* till uttrycket *til dødhadagha*, så att man fick ä. nsv. *til dödedagar*, nu *döddagar* (och även *döddar*).

Något påfallande är den ovan s. 160 nämnda, i hs. K till kyrkolagen av VGL. II mötande formen *døþansdagh* (*døansdagh* i hs. N). Om ej endast rådbråkning föreligger, kan formen ha detta upphov: Jämte det vanliga *til døþa dagha*, *til dødredagh* etc. bör man kunnat använda även *til døþans dagh* 'til dagen för döden', där *døþans* är gen. sg. bestämd form.

Lund.

Axel Kock.

Ludwig Schmidt, »*Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgange der Völkerwanderung*», *Heft 7, 10, 12, 22, 24, 27, 29, 30 af Sieglin,* »*Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie*», *Berlin, Weidmann, 1904—18. 2 Bind, 493 + 649 Sider.*

Bibliotekar L. Schmidts Værk om de oldgottonske Folks Stammehistorie er omsider afsluttet. Det vil fra nu af gælde som Hovedværket.

De vigtigere Afsnit er: alm. Indledning om Kilderne og om de ældste Folketilstande, 48 S.; Goterne, c. 250 S.; de øvrige Østgermaner samt Erulerne, c. 100 S.; Langbarderne, 32 S.; Bastarnerne, 8 S.; »Ingvæonerne», omfattende Kimbrer, Angler, Varner, de tyske Saxer og Friserne, 90 S.; de egentlig tyske Stammer, 554 Sider. 1901 udkom særskilt »Geschichte der Wandalen».

Skildringen af hver enkelt Stamme deles i to Hovedstykker, ydre og indre Historie. Og Fremstillingen af den indre Historie er strængt encyklopædisk ordnet; heri viser sig ved første Øjekast et Hovedfortrin ved Værket. Først omtales vedkommende Riges officielle Navne og Inddeling; dernæst: Indbyggernes Retsstilling og Stænder; Regeringsmagten; Embedsmændene; Krigsvæsenet; Retsvæsenet; Lovgivningen; Kirken; alm. Kulturtilstande; den nationale Haarsætning og Klædedragt.

Der kan maaske tvistes om, hvad der fra encyklopædisk Synspunkt er den hensigtsmæssigste Ordning. Dog, saadant er uvæsentligt; Hovedsagen er, at Læseren altid veed, hvor han hos Forf. skal søge de ønskede Oplysninger. Der risikeres ikke den Slags Legen Blindebuk, som i de gængse Konversationslexika, hvor man maa søge i Timevis f. Ex. efter en Nationalitets samlede Folketal, fordi enhver Medarbejder her regnet dette Emne for sig uvedkommende.

I Alsidighed synes Forf. at være en værdig Efterfølger af J. Grimm og Müllenhoff. Dette er iøvrigt forsaavidt underordnet: det er bedre at give et velordnet Uddrag af nogle faa Værker end at have slugt et helt Bibliotek og at aflevere Indholdet som et Kaos.

I det hele viser Forf. et velgørende sundt Omdømme, hvad der vil skønnes ved den nu følgende Gennemgang af Enkeltpunkter.

Folkegruppens Navn. Rent praktisk kan der gøres en Indvending mod Bogens Navnevalg med Henblik paa dens Afgrænsning. Den kalder sig »Geschichte der deutschen Stämme», men indskrænker sig i Virkeligheden ikke til de egentlige Tyskere, thi den medtager ogsaa Angelsaxer og Friser, samt yderligere

Erulerne, der ifølge Forf. I, 41 »stammede fra Skandinavien» og ifølge 334 stadig regnede sig hjemmehørende dér. Denne fra Grimm og Zeuss nedarvede Titelsprogbrug følges ogsaa i Müllenhoffs »Deutsche Altertumskunde» 1870 ff., i R. Muchs »Deutsche Stammeskunde» 1905, etc. Da der i Texten nutildags altid tales om »Germanen», vilde det være bedre orienterende at bruge dette Navn ogsaa paa Titlen. For at udtrykke, at Angelsaxernes Historie i England ikke medtages, kunde der siges »die alten Germanen», el. l.

I, 31 siges, at »Germanerne ikke ejede noget Helhedsnavn i deres eget Sprog». Dette er noget for kategorisk. Den mytiske Folkestamfader Mannus, cf. Tacitus, »Germania» c. 2, forudsætter næsten nødvendig et Patronym »Mannunger». Og siden 6. Aarh. fremtræder »Goter» som hjemligt Enhedsnavn hos Angelsaxerne, siden ogsaa hos Nordboerne, jfr. Widsidkvadets Udtryk »Goternes Odel» om gotiske, frankiske, svebiske og langbardiske Helte. Maaske var der skeet Tilløb til at bruge Samlingsnavnet Goter allerede i det gamle Østgermanien. Litauisk *Gudas*, »Russer» kan godt sigte til den opr. svenske Nationalitet, der da er bleven kaldt gotisk; se herom det altyske Tidsskrift »Heimdall» 1903, S. 42 (mod Bezzenberger). Lit. *d* i Gudas kan være overtaget *før* Lydforskydningen. Om Samlingsnavnet *Goter* se min Disp. »Oldsagn om Godtjod» 172 ff. og mine Afh. »Racenavnet» (Tidsskr. »Norden» 1904/5) og »Gotthonic Names» (»Publ. of the Society f. the Advancement of Scandinavian Study», Illinois 1912).

Folkegruppens Inddeling. — Forf. er, som man kan vente, velgørende fri for filologisk Systemtvang. Derfor kan det let tilgives ham, om han stundum farer vild i en af Klassificeringernes Labyrinter. Hans Bog er jo først og fremmest Historie, ikke filologisk Pindehuggeri.

De klass. Vidnesbyrd om Folkegruppens Inddeling omtales I, 30 ff. Disse er delvis samstemmende, men delvis modstridende, og den gængse Tolkning er stærkt vilkaarlig.

Forf. viser ofte stor Varsomhed og undgaar den sprogskematiske Vilkaarlighed, der andensteds grasserer saa slemt. Saaledes siger han, II, 30, imod Damköhler, »Braunschweig. Magazin» 1900, 123, og 1905, 93: »Om de anglofrisiske Elementer i Dialekten fra Walbeck ved Helmstedt skal føres tilbage til Anglerne, er helt usikkert og lader sig ikke vise». Sammesteds nægtes det, at man kan tage Endelsen *-lev* til Indtægt for Varnerne, saaledes som det særlig er forfægtet af Seelmann i en meget fantasifuld Afhandling, Ndd. Jb. 1886, hvor bl. a. den efter Konferensraad Waschersleben opkaldte Villabosættelse ved Flensborg (dansk Sosti) bruges som Vidnesbyrd om urvarnisk

Nationalitet, Side om Side med Skarrek-lev ved Jammerbugten! Sammesteds S. 24 siger Forf.: »Bremer S. 102, 119 (836, 853) holder Fyn for anglisk paa Grund af en Runeindskrift, dog jfr. derimod Wimmer hos Jessen, »Manuel hist. de la question du Slesvig» S. 30 ff. Alle ældre Runeindskrifters Datering er helt usikker; mest sættes de i en for tidlig Tid; saaledes ogsaa hos Montelius, hvis Dom her aldeles ikke er saa afgørende, som Kossinna, Indog. Forsch. VII, 292 Note, paastaar».

I Spørgsmaal som her vover Forf. stundum Tanke-Experimenter, som maatte have været den nødvendige Konsekvens af Forgængernes Gisninger, men som de selv er veget tilbage for. Müllenhoff og efter ham Seelmann stedfæster exempelvis Varnerne ved det »nuværende Warnitz» i Nordslesvig, det »forhenværende Warnaes», dvs. »promontorium Varinorum» [1], og hos Bremer S. 851 bliver det ved skødesløs Læsning af Müllenhoffs Ord lavet til »promontorium Varinorum 1231», hvormed skal udtrykkes Citat fra Valdemars Jordebog, hvad ogsaa Chadwick, »The Origin of the English Nation» S. 199, og jeg selv i min Anmeldelse af denne Bog i Ark. 1909 troskyldig har afskrevet; men ingen af de nævnte Forskere drager den naturlige Slutning, at vi saa maatte genfinde Varnerne ved ethvert af de ikke saa helt faa Varnæs, der optræder i Sverige og Norge [2]. Her er det nu, at Forf. drager den fulde Konsekvens, idet han vover at ville følge Varnerne tilbage til Norge. Men medens Müllenhoff-Seelmann-Bremer & Co. i nærværende Tilfælde arbejder udelukkende med løse Navne- og Sproggisninger, fremfører Forf. et Argument af virkelig reel Vægt: den anglisk-varniske Lov slutter sig ifølge Ficker nærmest til den nordiske Type. Jeg for min Part mener, at Navnet *Varnæs* sikkert intetsomhelst har at gøre med Varnerne, saa at Sammenstillingen med deres nordiske Lovtype derved falder bort. Men det er ikke derpaa, jeg i nærværende Sammenhæng vil lægge Vægt. Hovedsagen for mig er at vise, hvordan Forf. ikke bliver staaende i Forgængernes rene Vilkaarlighed, men resolut siger: skal der være Gilde, saa lad det være Gilde.

[1] Det maa i Forbigaaende tilføjes, at den radbrækkede tysk-vendiske Form Warnitz ingenlunde er uden videre den »nuværende», som ogsaa Forf. synes at mene; thi det danske saakaldt »forhenværende» Varnæs bruges den Dag idag af de Indfødte. I det hele var det ingen Skade, om Forskerne vilde holde sig noget mindre til de saakaldt »nuværende» Former; ialfald vilde en Undersøgelse af de »forhenværende» have sparet Seelmann den slemme Bommert ved Wassersleben.

[2] Det Müllenhoffske »promontorium Varinorum» synes uudryddeligt. Det genfindes f. Ex. hos Kauffmann i »Deutsche Altertumskunde» 1913, og hos Much i Hoops' »Reallexikon» 1918, Art. »Völkernamen». Derimod har Jordan hos Hoops, Art. »Widsid», taget Hensyn til mine Indvendinger i »Sønderjydske Aarbøger» 1900.

Selvstændigt er ogsaa Forf.:s Syn paa Chatterne. Mens man sædvanlig efter den hessiske Dialekt regner dem for Franker, holder han sig II, 347 til Plinius IV, 99, der gør Chatterne til Erminer. Det pliniske Vidnesbyrd er vel tvivlsomt, men sikkert er det, at hele Chatternes Historie ikke røber nærmere Forbindelse med Frankerne. — Forf. afviser det af Navneformen sluttede Slægtskab mellem Chatter og Chattvarjer; sidstnævnte er slet og ret »Ejere af et Land, der fordum var chattisk». Forf. forudsætter her med Bremer § 158, § 205, at lat. *Chatti*, *Catthi* og *Chattuarii* hænger sproglig sammen. Dette turde være galt. Lat. *tthi* tyder paa *þþ*, der ogsaa spores i tysk Hessen; at stave **Chatthi* med to tæt følgende Aspirationer var forbudt efter klassisk Retskrivning, jfr. min Art. i Arkiv XXXIII, 25 (1916), samt Much hos Pauly & Wissowa, Suppl. II, Art. »Germani» Sp. 559. Derimod har *Chattuarii* fast *t*, jfr. oldeng. *Hætwere* etc. Maaske skal det afledes fra den gamle Bygd *Hatthem* tæt ved de saliske Frankers Stamland Salland. — Vistnok bør Chatterne sammenstilles med deres Naboer Marserne, der efter Tacitus, »Germ.» c. 2, dannede en særegen Stammegruppe, sideordnet med Gambrivjer (Franker) og Sveber. Gruppens Kendemærke turde være den hyppige Stednavnetype *-mar*, f. Ex. *Geismar* ved den af Bonifacius fældede hellige Eg i Hessen. — Forf. nævner kun i Forbigaaende, at Bataver og Kanninefater stammer fra Chatterne; her kunde henvises til den gode Sammenstilling, som Bremer § 158 giver af Vidnesbyrdene; jævnfør Følgeskabet med Marsaker = Marsers Afkom. (Det kunde ogsaa nævnes, at Kanninefaters og Marsakers Efterkommere ved Oldtidens Slutning ikke slugtes direkte af Frankerne, men midlertidig blev politiske Friser, hvad der kunde tyde paa fastholdt Modsætning til Frankerne; jeg skal dog ikke lægge synderlig Vægt paa denne Gisning).

Overraskende er Forf.:s Syn paa Langbarderne, I, 428. Han vrager rolig den trestemmige klassiske Kendemærkning »Sveber», og regner deres højtyske Sprog for sekundært. Ej heller vil han med Bruckner stemple dem som »ingvæonsk-anglofrisiske». Forf. fremhæver Sagnet om Udvandring fra Skandinavien, og tilføjer Fickers Paavisning af langbardisk-nordisk Lov-Samstem. (Her kunde ogsaa henvises til den mere overskuelige Paavisning hos Kier, »Edictus Rothari»). Snarest holder Forf. paa Afledning fra Gotland. — Oprindelig forekom denne Teori mig helt usandsynlig; navnlig vovede jeg ikke at tvivle paa et trestemmigt klassisk Vidnesbyrd. Men ved nærmere Gennemgang kunde jeg højt regnet opdrive to svebiske Kendemærker; Flertallet blev »Undtagelser», der pegede mod Franker, Hesser, Saxer og Nordboer. Endelig saa jeg hos Kluge, Etym. Wb., at

mit ene »svebiske» Mærke, Embedsnavnet *sculdhaiz* (tysk *Schultheiss*), genfandtes hos Angelsaxer og Friser. Dermed stod det mig klart, at »Sveberdømmet» trods det trestemmige klassiske Vidnesbyrd var en Illusion; vi mindes her Chadwicks sunde Formaning om ikke at overvurdere klassiske Frasagn fra Periferien, og om ikke at undervurdere Hjemmeoverleveringens afvigende Vidnesbyrd (»Orig. of the Engl. Nation», 153). Forf. har vel Ret i at forklare Langbardernes svebiske Gæsterolle derved, at de hørte til Sveberkongen Marbods Rige 6—17 e. Kr. — Afledningen fra Gotland er næppe holdbar, trods Udvandringssagnet. Mens Forf. har Ret, naar han forsvarer Sagnet mod det gængse Skudsmaal »Fabel» (Zeuss, Bremer), er han paa sin Side for rask til at affærdige en Række Paralleler som slet og ret boglig Kopi efter det gotiske og langbardiske Originalsagn eller lignende (som naar Saxernes Afledning fra Danerne II, 52 forklares af de to Stammers historiske Fællesoptræden c. Aar 565). Forf. har overseet, at Sagnet om Skandinavien som Folkevugge foreligger i mangfoldige Omklædninger, der ikke tillader nogen Tanke om bogligt Laan. Jfr. Axel Kock i svensk »Hist. Tidskr.» 1905, s. 18 ff., og mine »Oldsagn om Godtjod» 165, 170, 201; til mine Udtalelser slutter sig Schönfeld, Art. »Goti» hos Pauly & Wissowa, »Realencyclopädie», og Bruinier, »Die germ. Heldensage» 74. Langbardernes Stamsagn hører da til en fælles Motivtype, og deraf kan næppe uddrages nogen særlig Stedfæstelse.

Medens jeg, trods afvigende Opfattelse af forskellige Enkeltheder, ovenfor gennemgaaende maatte billige Forf.:s Hovedsyn som uhildet, er der ogsaa Tilfælde, hvor han har taget det gængse filologiske Skema lovlig meget paa Tro og Love, naar han i Farten skulde »give Barnet et Navn og lade det løbe».

Hertil hører først og fremmest Knæsættelsen af den gængse tyske Skolevisdoms Gruppe Ingvæoner = Kimbrer, Angler, Varner, Saxer, Chauker, Friser. Vi maa nu se lidt nøjere paa Lærens Hovedgrundlag[1]. Udgangspunktet tages fra Plinius, »Nat. Hist.» IV, c. 99: »Ingvaeones quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes». Da det geografiske Mellemled mellem Kimbrer og Chauker er Saxerne, sluttes videre, at ogsaa disse hører med; derved bliver Gruppen identisk med Angelsaxer, og for Sprogfrændskabets Skyld medtages Friserne; ergo: Ingvæoner = Anglofriser. Denne Tydning læses ogsaa udaf Udtrykket hos Tacitus, »Germ.» c. 2: »proximi Oceano». Nordboerne skal nødvendig være udelukkede, hvorfor det dekreteres, at deres Gruppe-

[1] En udførligere Imødegaaelse af Müllenhoff, Seelmann, Bremer og den danske Ingvæonteoretiker Neuhaus har jeg givet i »Nordisk Tidsskrift for Filologi» 1919.

navn er det hos Plinius IV, 96 forekommende »hapax legomenon» Hilleviones. Modsigende Vidnesbyrd af hjemlig Oprindelse forkastes eller bortforklares. Müllenhoff siger i »Nordalbing. Studien» I, 127, om Folkestamfaderen Ingve: »fälschlich rühmten sich auch die schwedischen Ynglingar, von ihm abzustammen»; Kögel hævder i »Gesch. d. deutschen Litteratur» I, 156, at naar Beowulf kalder Danerne for Ingwine, menes ikke de rigtige Daner, men førdanske Anglofriser, — thi Danerne var Ikke-Ingvæoner. Quod erat demonstrandum. — I Virkeligheden har denne etnologisk-skematiske Taarnbygning kun en eneste Grundsten, nemlig det pliniske Vidnesbyrd, at Ingvæonerne omfatter baade Kimbrer og Chauker; fjærnes denne, ramler hele Taarnet. — Det kan nu synes geografisk nærliggende, at Saxerne maa medtages som »det manglende Led». Men her kommer Fickers af Forf. godkendte Iagttagelser som en vægtig Advarsel mod overilede Slutninger. Han viser nemlig, at den nordiske Lovtype findes hos Goter, Burgunder, Varner, Angler, Langbarder og Friser. Da Saxerne danner det geografiske Mellemled mellem det langbardiske og det frisiske Omraade, skulde det synes nødvendigt, at ogsaa de fulgte Trop. Men Virkeligheden siger Pas; og fra Gudelæren kan tilføjes, at Saxerne som Dyrkere af Guden Er og Foraarsgudinden Eostre (jfr. tysk Ostern »Paaske») nærmest slutter sig til den svebiske Gruppe, medens vi savner ethvert Vidnesbyrd om, at de har dyrket Ingvæonernes Hovedguddom Nerthus-Njörd. Heraf fremgaar tilstrækkelig tydelig, at Kravet om Gruppernes geografiske Sluttethed maa afvises.

Med Hensyn til Chaukerne har vi to Muligheder at regne med. 1. Plinius kan have været galt underrettet, jfr. det af Forf. vragede utvivlsomt urigtige Vidnesbyrd af Tacitus, Strabon og Ptolemaios om Langbardernes svebiske Nationalitet; 2. Chaukerne kan af en eller anden Grund midlertidig have sluttet sig til den ingvæonske Gruppe, dvs. politisk og religiøst; jevnfør Saxernes og Danernes politiske Samvirken mod Frankerne 6—9. Aarh.

Tilbage staar det taciteiske »Inguaeones proximi Oceano». Dette skulde altsaa være et vidtspændende Udtryk for »Folk ved den tyske og jyske Vesterhavskyst». Men det peger tværtimod paa en Enkeltstamme — »proximi Oceano Cimbri», Tacitus ibd. c. 37; jfr. det pliniske »Inguaeones quorum pars Cimbri». Tilsvarende stereotypt Udtryk er Cæsars »Sigambri . . proximi Rheno» (B. G. VI, c. 35) = Plinius IV, 99 »proximi Rheno Istheones quorum pars (Si)cymbri» = det taciteiske Gruppenavn Gambrivii.

Allerede Rieger og siden Kossinna, Idg. Forsch. VII, 309, har indseet, at Skandinavernes Udelukkelse fra Ingvæonkresen var absurd; udelukkes maa faktisk kun Saxer og Friser, af

Mangel paa ethvert positivt Vidnesbyrd. Konsekvensen drages af Chadwick, »Orig. of the Engl. Nation» 296: Ingvæonerne er simpelthen den førkristelige Spire til senere Tiders Danmark.

Det saakaldte Gruppenavn Hillleviones, som ogsaa Forf. formodningsvis tillægger Skandinaverne, er aldeles ikke overleveret som Gruppenavn, men kun dekreteret som saadant af den herskende Skole, *faute de mieux*, for at kunne udelukke Nordboerne fra Ingvæonkresen. Jeg har i Salmonsens »Konv. Lex.» formodet, at Navnet er radbrækket af »illa Svionum gente», som man skulde vente nævnt paa vedkommende Sted; samme Formodning er udtalt af Läffler. Der kan ogsaa tænkes en Radbrækning af det ptol. Stammenavn Leuonoi. Ialfald er et saadant »hapax legomenon» fuldkommen ubrugeligt for de etnologiske Taarnbygninger, hvortil det misbruges af Bremer og andre.

Forsigtige sproglige Domme af Forf. vedr. Angler og Varner er ovenfor nævnt. Andensteds har han noget for meget fulgt den gængse tyske Ingvæonlæres ensidige Tankegang. II, 25 hedder det saaledes om Jyderne i England: »At de var af ingvæonsk Herkomst, fremgaar af deres Sprog»; S. 26 om Jyderne i deres Hjemland: »De gik siden op i de erobrende fremtrængende Daner, fra hvem de optog det nordiske Sprog». Der burde dog i det mindste som Tanke-Experiment opstilles den Mulighed, at omvendt de to smaa jyske Enklaver i England kunde have optaget deres ikke-nordiske Sprog fra det overvældende Flertal af omgivende Saxer. Men overhovedet er det en Vildfarelse at overføre vore fra Nutiden hentede Forestillinger om Sprogskifte paa de gottonske Stammers indbyrdes Forhold i 6. Aarh. e. Kr. Dialekterne var dengang saa lidet skilte, at politisk Samhørighed fuldstændig normalt skabte ensartet Sprogtype.

Vi har ovenfor lejlighedsvis dvælet ved saglige Kendemærker til Afgrænsning af Stammegrupperne. Disse Kendemærker faar deres Omtale indenfor Forf.:s encyklopædiske Skema, hvert paa sin Plads. Det kunde imidlertid have været ønskeligt, om de havde været konfronteret noget mere i en samlet Oversigt, for at de ved deres Modsætning kunde tjene til gensidig Oplysning.

Om Haarsætningen hos Langbarderne siger Forf. I, 458: »den lignede Vestgoternes» (her henvises til S. 286, hvor der efter Sid. Apollinaris meddeles, at Vestgoterne bar deres Haar halvlangt og nedfaldende). »Urigtig er det efter Skildringen hos Paul Diaconus I, 24, IV, c. 22, blevet hævdet, at Langbarderne ragede Haaret paa Baghovedet: Ordlyden paa det nævnte Sted siger, at kun Nakken var blottet». — Jeg kan ikke indrømme, at Langbardernes Haarsætning var den samme som Vestgoternes. Det typiske hos Langbarderne var, at Haaret kæmmedes frem-

over fra Nakken, saa at Forhaaret hang ned foran Kinderne som Gardiner med Skilning midt i Panden; denne Tydning kræves nødvendig af Myten om de langbardiske Kvinder, der redte deres Haar frem foran Ansigtet for at ligne Mænd. Her burde Frankernes Haarsætning have været sammenlignet, thi netop hos dem finder vi en lignende Skik, ifølge Sid. Apollinaris V, v. 238: »Det rødblonde Haar er trukket fremover mod Panden». Det kan tilføjes, at Saxernes Skik igen var en anden, if. Sid. Apollinaris, Epist. VIII, 9, 5 (Forf. II, 74): Haaret bares langt, flagrende frit ned over Skuldrene som hos Frankernes Fyrster, men foran var det kortklippet, saa at Panden lodes fri og høj.

Naar Langbardernes Haarsætning sluttede sig til den frankiske Type og afveg fra den saxiske, saa var det til Gengæld omvendt ved Klædedragten; thi ifølge Paul Diaconus IV, c. 22, bar de vide Klæder som Saxerne, medens vi af Sid. Apollinaris V, v. 238, veed, at Frankernes Klæder var stramtsluttende. Altsaa var vel den langb. Skik en Krydsning: frankisk Haarsæt, saxisk Klædedragt.

Chatternes Haarsæt, Tacitus, »Germ.» 31, kunde nævnes som Tegn paa Særstilling.

Bastarnernes sidelænds nedhængende Haarknude, Forf. I, 466, kunde passende have været jævnført med den af Tacitus skildrede svebiske. Jævnfør gotisk *tagls*, »Haar» = eng. *tail*, »Hale», altsaa vel »Haarpisk». Setesdølerne i Norge har en lignende sidelænds Pisk, kaldet »Spir». Sammenhæng med en kendt Kosakfrisure kunde ogsaa drøftes. Brug af Haarpisk er formodet at være Grund til, at Tacitus regner Goterne for Sveber. Dog brugtes afvigende Haarsæt hos andre af hans »svebiske» Østgermaner, f. Ex. Nahanarvalerne, hvis Præster (dvs. Fyrster) bar »Kvindedragt», dvs. langt, løst Haar. Forf. fremhæver med Rette II, 163, at noget absolut Kendemærke for Sveberne var deres Haarsæt ej.

De forskellige »Amfichthyonier» kunde nok kræve en noget nøjere Omtale end hos Forf. I sit almindelige Syn paa deres Vigtighed som ætnisk Skelnemiddel har den Müllenhoffske Skole sikkert Ret, selvom de enkelte Dogmer derom ofte er i høj Grad vilkaarlige, saaledes som vi saa ved Ingve-Gruppen.

Forf. lægger megen Vægt paa Fickers Iagttagelser vedrørende Retstypen, omend med fornøden Reservation. Det synes mig, at et sammentrængt Referat af Fickers Hovedresultater havde været paa sin Plads, thi i Originalfremstillingen er de fuldkommen uoverskuelige. Deres Rigtighed forudsat, vilde det vist være frugtbringende at drøfte dem i Sammenhæng med Forfatnings-Udviklingen. Vi finder efter Ficker en nærmest nor-

disk Lovtype hos Goter, Burgunder, anglisk-varniske Stammer, Langbarder og Friser. Hertil kunde det synes at svare, naar Kongemagten viser sig at herske hos Nordboerne, Goterne, de anglisk-varniske Stammer og Friserne, medens de sydligere Østgermaner, Saxerne og en stor Del af Tyskerne har Fristatsforfatning. Af den nordiske Lovtypes Tilhængere er det kun Burgunder og Langbarder, der med Hensyn til Regeringsform slutter sig til den sydligere Type. Jeg tør ikke lægge stærk Vægt paa den iagttagne Parallel mellem Lovtypen og Statstypen, men finder den dog værd at henstille til nærmere Drøftelse.

Hermed forlader jeg Folkegruppens Inddeling og de enkelte Stammegruppers Nationalkendemærker. Jeg vender mig nu til Fremstillingen af Stammegruppernes Historie i den fortløbende Tidfølge. Det kildekritiske Grundlag kan jeg ikke sætte mig til Doms over. Det maa regnes for et Storværk at have tilvejebragt en saadan Monumentalhaandbog som Forf.:s, og alene at gaa dens Kildeundersøgelser efter i Sømmene vil kræve Aartier. Jeg maa her indskrænke mig til at kaste Strejflys over nogle Enkeltspørgsmaal hist og her.

Goterne. I, 49 ff.

I, 52 siger Forf.: »Stammerne Øst- og Vestgoter er først opstaaede efter Bosættelsen ved Pontus; saa længe Goterne sad ved Weichsel, har de dannet een civitas. Jævnfør Ablabius hos Jordanis Get. 42, 82 og dertil von Sybel, »Entstehung des deutschen Königtums» (2), S. 188 ff. De skandinaviske Øst- og Vestgöter har derfor intet at gøre med Stammerne paa (Syd)-Fastlandet; disses Dannelse skyldes fuldstændig selvstændig Udvikling. Jævnfør O. Bremer i Pauls Grundriss III (2), 817 f., 825 f., (selvmodsigende)». — Trods de af Jordanis omtalte »Ostrogothae» i Skandinavien har Forf. utvivlsomt Ret i, at Spaltningen ikke gaar tilbage til Goters og Skandinavers Enhedsperiode. Dette kan støttes ved en sproghistorisk Iagttagelse: saadanne langtypiske Stammenavne som Austro- og Visigoter, Øst- og Vestgöter er utænkelige i den fjærne Urtid, der næsten udelukkende bruger Kortetyper og ialfald næppe kender noget til Langtyper af sammensat Bygning. Jævnfør herom min Artikel »Nordens ældste Indbyggernavne» i norsk »Hist. Tidsskrift» 1917.

Forf. mener I, 50, at de meget omtalte Gutoner i et Pytheasfragment hos Plinius XXXVII, c. 35, er Goter, der fra den kimbriske Halvø er trængt frem til Emsmundingen og senere gaaet op i Friserne, hvorved man kunde forklare den nordiske Type i frisiske Love. Han har sikkert Ret i, at man ikke med Müllenhoff bør rette Gutoner til Teutoner, thi Plinius skriver paa det omtalte Sted »Guton*ibus*», men »Teuton*is*», adskiller

altsaa de to Navne i Bøjningen. Men det ligger nær nok med Detlefsen (Sieglin's QF. H. 8, S. 1) at rette Læsemaaden Guionibus til Inguionibus; og ligesaa let kan man rette Gutonibus til Eutonibus = Jyder. Derfor bliver Pytheascitatet en for svag Støtte til at bygge Teorier om frisiske Goter paa.

I, 52, siger Forf.: »Den hyppig udtalte Paastand, at de (Goterne) skulde have hørt med til Markmannerkongen Marbods Rige, er ugrundet; den støtter sig blot paa Strabon VII, p. 290, hvor man istedenfor det overleverede Βούτωνας læser Γούτωνας. Mod Afhængighed af Markmannerne synes den Kendsgærning at tale, at Katwalda hos Goterne søgte Værn mod Kongen (Marbod) og understøttet af dem medførte Marbods Fald 19 e. Kr. Under Strabons Butoner har man derfor snarere at forstaa de ptol. Βατεινοί i Østbøhmen eller Burgunderne». Heri kan jeg ikke være enig med Forf. Vi veed for lidt om de nærmere Omstændigheder til at kunne drage Slutninger af Katwaldas Ophold hos Goterne; hvis vi f. Ex. parallelt vilde slutte, at den fredløse Andreas Hofer ved sin Tilfangetagelse opholdt sig udenfor sine Fjenders Statsomraade, vilde vi slutte fejl. *Butones* vilde grafisk lettest kunne rettes til **Burones*, men da Burerne hørte til den lugiske Stammegruppe, og denne allerede er opført af Strabon blandt Marbods Undersaatter, er Rettelsen saglig uholdbar. Rettelsen til Bateinoi eller Burguntes er grafisk næppe tilstedelig, thi netop Endestavelsen plejer hos upaalidelige Ortografer som Strabon og Ptolemaios at danne det faste Punkt. Det ptolemæiske »hapax legomenon» *Bateinoi* er efter min Mening en Dublet for den historisk velkendte Stamme *Coteni*, hvorved vi fjærnes endnu mere fra *Butones;* og Stavelsen Burg- ligger i Forvejen altfor langt fra But-. For Læsemaaden Gutones taler et Forhold, som Forf. ikke har været opmærksom paa. Som sidste Led blandt Marbods nordøstlige Undersaatter nævnes hos Strabon Mugilones og Sibinoi, to utvivlsomt radbrækkede Navne, der aldrig forekommer med samme Stavemaade andensteds. *Mugilones* lader sig uden Tvang rette til **Rugilones* = Bedas *Rugini*, et Diminutiv af det velkendte Stammenavn Rugi, der hos Tacitus sættes hinsides Goterne, dvs. i det nordligste Pommern. *Sibinoi* har man forlængst genfundet i de ptolemæiske *Seidinoi* ved Østersøen; heri har man sikkert Ret, men saglig kommer vi derved ikke videre, da Stammen ogsaa med den ptolemæiske »Retskrivning» vedbliver at være historisk Nul. Vi maa da se os om efter en mulig historisk Tilknytning. Og skønt det i Almindelighed er misligt at vrage et dobbelt klassisk Vidnesbyrd om Stavemaaden, tør vi ved to saa upaalidelige Vidner som Strabon og Ptolemaios nok forudsætte, at de hver for sig vilde kunne have indsat *i* istedenfor *u*. Hvis vi nu retter *i* til *u*, faar vi en

velkendt preussisk Stamme, der genoptræder i det ptolemæiske Sarmatien som Sudinoi øst for Gythones, og lever videre i Middelalderen som Sudovitae, Indbyggerne af det nuværende Sudauen, se Zeuss S. 674. Tænker vi os, at denne Stamme midlertidig har været underkastet Sveberriget, faar vi den bedste Forklaring af det Forhold, at Tacitus lader Svebernavnet omfatte den ikke-gottonske Stamme Aisterne dvs. Preusserne. Den samlede Kæde af sproglige og saglige Iagttagelser synes altsaa at vise, at Sveberkongen Marbods Herredømme strakte sig nordøstpaa endog hinsides Goterne, og derved bliver det en næsten nødvendig Slutning, at det har medomfattet Goterne selv.

I, 53 omtales Goterkongen Filimer, der førte sit Folk fra Weichselegnene til Sortehavet. Forf. siger, at Cassiodor-Jordanis gør Urette i at kalde ham Konge og at knytte ham til den gamle Herskerrække. »Vandringen maatte naturlig medføre en Opløsning af det gamle taciteiske Monarki; Landskabsfyrsterne blev selvstændige. Jfr. Sybel S. 175. Dette Mangeherredømme af principes udtrykkes ogsaa i den gotiske Overlevering. Jord. Get. 71; jfr. Sybel S. 196». — Det forekommer mig, at den aprioriske Forkastelse af Overleveringen ikke er nødvendig. Ved de vandalske, tyske og saxiske Stammer har vi det historiske Forhold, at deres hjemlige Forfatning var republikansk, men at de under eller efter Udvandringen gik over til Kongedømmet; jfr. Sveberkongerne Ariovist, Marbod, Tuder, Langbarderkongen Agilmund osv. Derfor kan jeg ikke indse, at et i Forvejen existerende Kongedømme under Udvandringen nødvendig maatte opløses.

I, 56 omtales Goterkongen Ostrogotha. Paa Grund af Citatet fra Ablabius hævder Forf., at denne er en virkelig historisk Personlighed, ikke nogen slet og ret Opnævner; saaledes ogsaa Chambers mod mine Udtalelser i »Oldsagn om Godtjod», se »Widsith» 236. Imidlertid mener Forf., at Navnet Ostrogotha oprindelig kun var Tilnavn, svarende til Ostrogotho, der tillagdes Theoderik den Stores Datter Ariagne for at skelne hende fra en byzantinsk Kejserinde af samme Navn. Der kan tilføjes en Parallel fra de kentiske Jyders Kongeæt Æscungerne: Hengests Søn kaldes oprindelig »Eoric med Tilnavnet Æsc», senere slet og ret Æsc. — Iøvrigt maa jeg stadig hævde, at før c. Aar 450 var det ifølge gottonsk Navneskik ikke tilladt at opkalde en Person efter hans egen Nations eller Æts Heros; jfr. den Sammenstilling, jeg i Arkiv XXXIII (1916), S. 37, har givet paa Grundlag af Exempelstoffet i Schönfelds »Wörterbuch der altgerm. Personen- und Völkernamen».

S. 99—100 gennemgaas Listen over Ermanriks Undersaatter hos Jordanis. Forf. gaar her særdeles kritisk til Værks, godkender hovedsagelig kun de virkelig indlysende Tydninger, saa-

som Merens Mordens = de finske Stammer Merja og Mordwa. Han vrager med god Grund de af Grienberger og andre Filologer givne Tydninger som hvilende paa »helt usikkert Grundlag».

Rogastadzans opfattes som finske Volgaboer, idet det tydes som sammensat af *Rau*, et mordwinsk Navn paa Volga, og got. *staþs*, »Flodbred» (tysk *Gestade*). Denne Tydning kan jeg ikke godkende. Mordwinsk *Rau* har ikke indeholdt noget *g*; det genfindes allerede hos Herodot som *Rha* og turde være oprindelig skythisk, dvs. arisk; jfr. den skaanske Strøm *Råå*, der udmunder ved Fiskerlejet *Raus*. Hertil kommer, at vulgærgotiske Sammensætninger hos Jordanis etc. normalt aldrig fastholder Stammeudlyden *a* undtagen efter foregaaende *a*, altsaa: Ermanaric, Alamod got. Dokument, men Erm*e*n*e*ric (se Exemplerne hos Schönfeld), Sunj*ai*-friþas got. Dokument. sein*ai*-gairns Bibelglose.

S. 108 hedder det om Jordanis' Fremstilling af Goternes Historie lige efter Ermanriks Død, at den rimeligvis for største Delen er frit opfunden af Cassiodor. Hertil hører ogsaa Fortællingen om, hvordan Ermanriks Næstsøskendebarn Vinithari overvinder Anternes Konge Boz. »Det er umuligt at tillægge denne Fremstilling nogensomhelst historisk Værd». I Almindelighed har Forf. sagtens Ret; men med Hensyn til Anter-Episoden tager han fejl, som det fremgaar af Axel Olriks Afhandling »Goter og Tjerkesser» (»Danske Studier» 1914). Jordanis fortæller, at Goterkongen Vinithari efter sin Sejr over Anterne lod deres Konge Boz hænge tillige med hans Sønner og 70 Stormænd. Og hos Anterne selv, dvs. Tjerkesserne, fandtes der endnu indtil c. 1850 Sagn om, at deres Konge Bakssan faldt i Kampen mod Folket *Gut* tillige med 80 Høvdinge; hvert Aar i April blev Sangen derom foredragen af unge Piger under Dans, idet de lod deres Haar hænge løst som til en Sørgehøjtid. Efter min Mening genspejles samme Episode ogsaa hos Saxe 411, hvor der fortælles, at Ermanrik efter sin Sejr over Slaverne hænger 40 af deres Høvdinge, hver med en Ulv ved sin Side; at Vinithari og Anterne afløstes af de navnkundigere Størrelser Ermanrik og Slaverne, var i den episke Udvikling helt naturligt eller snarere nødvendigt. — Saa meget er sikkert, at Fortællingen om Goternes Sejr over Anterne er historisk; og denne Iagttagelse maa mane os til »ikke at hælde Barnet ud med Badevandet», selv om den kritiserede Hjemmelsmand er saa upaalidelig som Cassiodor.

Erulerne. I, 333 ff.

Navnet foretrækker jeg at skrive uden H, da Kilderne aldrig har *Ch*; jfr. den faste Forbindelse *He*ruli & *Ch*aibones etc.; H'et er Snyltevæxt som i Hermunduri. Af samme Grund maa jeg

give Forf. Medhold, naar han S. 336 afviser den gængse Ligning Heruler = de episke Herilunger.

Forf. henlægger I, 334, Erulernes Hjemsted til Skandinavien, da »en Del af Folket i Aaret 512 vandrede fra Donau til Norden og slog sig ned ved Siden af Gauterne, uden Tvivl fordi dets gamle Hjem har været i hine Egne. Müllenhoff (Beovulf, Berl. 1889, S. 30 ff.) nægter uden enhver Grund, at det var Urhjemmet, hvortil Erulerne vendte tilbage; hvad skulde ellers have faaet dem til at tilbagelægge den lange, farefulde Vej til Norden?». Dette er fuldkommen rigtigt. Vi kan tilføje: hvad skulde ellers forklare, at Skandinaviens Indbyggere uden Sværdslag tillod Erulerne at bosætte sig iblandt dem? Den fredelige Bosættelse viser uimodsigelig, at Indvandrerne ejede en gammel Hjemstedsret. Jfr. min Disputats »Oldsagn om Godtjod» S. 86, og Steenstrup i »Danm. Riges Hist.» I, 82.

Jordanis' Efterretning XXIII, at Danerne har uddrevet Erulerne, bliver af Forf. henført til 3. Aarh. e. Kr. Denne Tildragelse skulde altsaa have været Aarsagen til, at Erulerne c. 267 optræder ved Sortehavet og 286 ved Galliens Kyst. Jeg troer snarere, at vi med Müllenhoff, Beovulf S. 30 ff., maa rykke Tildragelsen ned til c. 5—6. Aarh. Efterretningen hos Jordanis, aabenbart stammende fra Nordmanden Hrodulf, hører nærmest til de »aktuelle» Tidender, som denne bragte med sig til Italien. Der er intet Tegn paa, at Danernes politiske Opsving fandt Sted allerede i 3. Aarh., hvorimod disse Tegn pludselig melder sig siden Udgangen af 5. Aarh., jfr. Ax. Olrik, »Danmarks Heltedigtning», I, 18 ff. Endvidere er det næppe tænkeligt, at Erulerne Aar 512 vilde have faaet Lov til uhindret at passere »Danernes Stammer» og nedsætte sig ved deres Grænse, hvis Danerne i Forvejen havde uddrevet dem og derved med Krigens Ret frataget dem deres nedarvede Hjemstedsret. — Derimod maa jeg give Forf. Ret i, at det er vilkaarligt, naar Müllenhoff hensætter Erulerne til Sjælland og samtyder dem med de episke Hadubarder.

Forf. mener S. 344, at de vestlige Eruler tog Bolig nær Rhinmundingen, og herfra stillede Rom de Lejetropper, der nævnes i »Not. Dignitatum». Slige erul. Korps kæmpede 360 mod Pikter og Skotter, 360 sammen med Bataver i Persien, 366 ved Rhinen, 368 i Brittannien, 435 mod Burgunder i Gallien. Erul. Vikinger hærger 456—59 i Spanien og c. 475 ved Biscayerbugten. — Mon de kunde være de »Jyder», der ifølge Sagnet var de første paa Tog mod Brittannien og netop ejer de forreste Landgangspunkter ved Kanalen, Kent og Øen Wight? Kampen i britisk Sold mod Pikter og Skotter svarer netop til Erulernes Optræden.

Forf. mener nu, at til disse vestlige Eruler adresseres Theoderik den Stores Fællesskrivelse, der rettes til »Herulorum, Guarnorum, Thoringorum Regibus» (Cass., Var. III, 3), hvorved de opfordres til Forbund mod Frankerne. De omtalte Varner og Thyringer skal være Nybyggere i Rhindeltaet, som ogsaa forekommer i andre Kilder, f. Ex. hos Prokop eller hos frankiske Forfattere. Jfr. II, 341: »Den ringeagtende Tone, som Østgoterkongen bruger overfor disse Fyrster (jfr. Lippert, Thür. Zeitschr. N. F. III, 268), forbyder forlods den Antagelse, at her menes det mægtige mellemtyske (Thyringer-)Rige, der jo heller ikke . . . . i første Del af 6. Aarh. truedes af Frankerne». I Henhold til samme Synsmaade som her mener Forf., at det omtalte Erulerrige ikke er det ved Donau liggende. — Forf. synes mig her at ville vide for meget om Fortidens Handlingsmotiver, ligesom ovenfor ved den landflygtige Markmannerhøvdings Ophold blandt Goterne. Det kan være sandt nok, at Thyringerriget i Mellemtyskland og Erulerriget ved Donau henimod Aar 500 endnu stod paa saa faste Fødder, at de ikke havde særlig Grund til at frygte Frankerne. Men fra gotisk Synspunkt maatte der da netop være Opfordring til at søge Støtte hos mægtige Riger og ikke hos Lilleputriger, hvoraf det eruliske ikke engang lader sig stedfæste. Faktum er, at Østgoterne sluttede Forbund baade med det mellemtyske Thyringerrige og det donauske Erulerrige; og derfor synes det paa Forhaand rimeligt, at Fællesskrivelsen var Indledningen til denne Akt. Med Hensyn til Tonen i Theoderiks Fællesskrivelse, saa finder jeg, at han ogsaa taler meget overlegent, for ikke at sige ringeagtende, til den donau-eruliske Konge Hrodulf, hvem han vidt og bredt forklarer Herligheden ved at være udnævnt til den gotiske Majestæts Vaabensøn.

S. 336 stiller Forf. sig skeptisk overfor Sammenstillingen af Erulerkongen Hrodulf med den »mytiske» Markgreve Rüdiger af Pechlarn. Medens Forf. utvivlsomt har Ret i at afvise Ligningen *Heruler* = *Herilunger*, kan jeg ikke indrømme, at han har Ret med Hensyn til Ligningen Hrodulf = Rüdiger. Det forekommer mig, at Matthäi i »Zeitschr. f. deutsch. altertum» 1899, S. 319 ff., har givet gode Grunde for denne Ligning. Det sproglige Hovedpunkt er den Kendsgærning, at hvor Thidrekssagas ene Redaktion har Rodingeir af Bakalar = Rüdiger, indsætter den anden Redaktion Rodolf af Bakalar. Dertil kommer forskellige saglige Forhold, der afgjort støtter Ligningen. En historisk Grev Rüdiger optræder i Østrig i 10. Aarh., hvorved Navnets Indførelse i Heltesagnet forklares. Rodolf-Rüdiger er hunnisk Vassal, ligesom Hrodulfs Forgængere var indtil Aar 453. Rüdiger og Dietrich af Bern er tro Forbundsfæller, ligesom Hrodulf bliver Theoderik den Stores Vaabensøn. Pagten mellem

Rüdiger og Dietrich fremhæves paa en Maade, der er ret enestaaende i Heltesagnet; hertil svarer temmelig nøjagtig den store Vægt, som Theoderik lægger paa sin politiske Adoption af Hrodulf. Jfr. min Afh. i »Edda» 1917, 240.

Luger, Vandaler. I, 354 ff.

Forf. siger I, 355, at Navnet *Luger* ikke er sikkert tydet; »R. Muchs Tydning »de løgnagtige» maa fuldstændig afvises ligesom hans hele Spotnavnsteori». Selvom en helt sikker Tydning næppe kan gives, ligger det ialfald nær at forbinde Navnet med kelt. *Leukoi*, ital. *Leukanoi*, *Lucani*, der vel vil sige »de lyse». Spotnavnsteoriens Afvisning maa billiges, da denne Lære altfor meget grunder sig paa tvivlsomt overleverede Navneformer; i sin »Deutsche Stammeskunde» synes Much ogsaa væsentlig at have ladet den fare.

Understammen *Lugioi Didunoi* opfattes af Forf. S. 354 som en tydelig Opfindelse af Ptolemaios, lavet af det keltiske Stednavn *Lugidunon* sammesteds. Efter min Mening er det omvendt Stednavnet, der (i Tilknytning til de velkendte Byer *Lyon* og *Leiden* indenfor Romerriget) er lavet af en Dublet af Stammenavnet, hvis Tilstedeværelse fremgaar af det episke Stednavn Dunheidi i Angantykvadets Skildring af Hunnerkampen; jfr. min Afh. »Angantykvadets Geografi» (Arkiv 1904) og min Bog »Ptolemy's Maps», S. 113.

S. 357 nævner Forf. i Henhold til Dion Kassios, hvordan de hasdingske Vandaler c. 170 e. Kr. indtog de koistobokiske Dakers Land »ved øvre Theiss» og bosatte sig dér. Her vrages den ptolemæiske Stedfæstelse, som sætter Koistobokerne i Polen. Det skeer vel i Tilslutning til Müllenhoff, »Deutsche Altertumskunde», II, 83; samme Afvisning af det ptolemæiske Vidnesbyrd findes aldeles gennemgaaende. Saaledes f. Ex. hos Wietersheim-Dahn, »Gesch. d. Völkerwanderung»; ligesaa hos Bremer § 97, hvor det hævdes, at Polen ejedes af Goterne. I Bind II, S. 184, synes Forf. imidlertid at have ændret sin Opfattelse, thi han siger her om Hasdingerne: »De kan ikke have hævdet Koistobokerlandet i længere Tid; thi de viser sig allerede Aar 180 i Kvadernes Nabolag ved Dakiens Nordgrænse, altsaa ved øvre Theiss». Ovenfor blev jo Koistobokerne stedfæstede netop ved »øvre Theiss». S. 183 hedder det ogsaa udtrykkelig, at Koistobokerne boede paa »Karpaternes Østskraaning».

Spørgsmaalet om Koistobokernes Plads, der hverken her eller andensteds i tysk Literatur bliver nøjere drøftet, er ret vigtigt for Østgermaniens Afgrænsning. Jeg maa i det væsentlige nøjes med at henvise til mine Udtalelser i »Ptolemy's Maps» S. 100 og 143. Ptolemaios' Kort støttes ved den Omstændighed,

at han i Østgermanien sætter den aabenbart dakiske By Setidava ligeoverfor Koistobokerne og nordfor Kalisia (= det nuværende Kalisz); da hans Bynavne paa dette Sted stammer fra Skildringen af den romerske Handelsvej til Ravkysten, er der ingen Grund til at tvivle paa deres Rigtighed. Altsaa har Koistobokerne strakt sig mod Nordvest lige til Setidava ikke langt fra Nedreweichselen.

Forf. kalder II, 183 fejlagtig Koistobokerne for Sarmater; de var Daker, hvad der fremgaar af Navnet paa deres Konge Pieporus (inscr.); ganske vist seer jeg nu, at Kiessling hos Pauly & Wissowa, Art. »Hunni«, ligeledes synes at ville aflede dem af østenfra indvandrede Iranere. — Iøvrigt giver Forf. smst. interessante nye Meddelelser om Koistobokernes Sørøvertog, der i 170 førte dem lige til Grækenland (Athen, Eleusis, Fokis), ja endog til Afrika. Det var efter dette Tog, at Romerne fik Hasdingerne til at erobre Koistobokernes Land. Senere led imidlertid Hasdingerne et Nederlag mod den Stamme, der hos Dion kaldes Dankriger, hos Julius Capitolinus Lacringer. Vi har ovenfor seet, at ifølge Forf. hævdede Hasdingerne ikke længe Herredømmet over Koistobokerlandet, men viste sig c. 180 ved øvre Theiss. Paa samme Tid maa Koistobokerne have været trængte af andre Fjender, thi vi hører hos Dion LXXIII, 3, at 18,000 af dem Aar 180 søgte Tilflugt i romersk Dakien. Disse Indvandrere er det, som det ptolemæiske Kort sætter østenfor Karpaterne, og hvis By aabenbart er Piriboridava, »Kong Pieporus By«. — Der maa dog være blevet en ikke ringe Del Koistoboker tilbage i Polen ogsaa efter 180, thi det ptolemæiske Kort har dem stadig staaende dér, og de adskilles ved Tilføjelsen »*Transmontanoi« udtrykkelig fra deres Landsmænd i det romerske Dakien. Jfr. min Artikel »Polakkernes Odelsret i Historiens Lys« (i Skriftet »Polonica«, Stockholm 1917). I det hele taget er det en mærkelig fremtrædende Rolle, som de norddakiske Stammer spiller i Historien i 3. Aarh. og endnu senere (Karperne). Efterretningerne derom bør fremhæves som Korrektiv til den gængse tyske Opfattelse, der plejer at skildre det gamle Polen som rent germansk.

Langbarderne. I, 427 ff.

Forf. gætter I, 430 paa, at Vandringssagnet foreligger i to Varianter, A (Origo Langobardorum) om en Kamp med Ambri og Assi, B (Paul Diac. I, 11, 12) om en Kamp med »Assi-piti«. Denne Gisning er efter min Mening fuldstændig rigtig.

S. 432 omtaler Forf., at efter en mere end 100-aarig Pause i Langbardernes politiske Historie dukker de op igen ved Markmannerkrigens Udbrud 166, da de gør Indfald i Pannonien sammen med »Obioi«, hvem han formodningsvis tyder som Aviones,

Anglernes Stammefrænder. »Efter denne uvæsentlige Episode er Langbarderne en rum Tid bortrykkede fra Romernes Synskres. Den næste sikre Kendsgærning i Langbardernes Historie er deres Indtog i Rugiland c. 490; om den mellemliggende Epoke veed alene Sagndigtningen at fortælle .... Sandsynligheden taler for, at Udvandringen tidligst maa sættes til første Del af 4. Aarh.» — Det synes mig dog i det mindste at burde overvejes, om den »uvæsentlige» Episode i 166 ikke snarere er Vandringens Forspil eller Indledning. Sikkert er det, at 16 Aar før Indvandringen til Italien drog et langbardisk Korps did for at gaa i byzantinsk Tjeneste mod Goterne, men ligesaa meget for at gøre Spejdertjeneste med Henblik paa den kommende Vandring. Forf. gætter selv paa, at Langbardernes Stalbrødre Aar 166 kunde være Avioner fra den kimbriske Halvø. (Man kunde ogsaa gætte paa en tilbagebleven Rest af Ubierne). Desuden formoder Forf. II, 130, at ved samme Lejlighed har der ogsaa vandret Dulgubniere fra Nordtyskland, af hvem der senere traffes en Koloni i Pannonien. Men naar altsaa faktisk mere end ét Folk fra Nordtyskland har deltaget i Strejftoget, synes det ikke at have været saa flygtigt endda. Jeg for min Part opfatter det som Forspillet til en større Folkevandring; det var kun Romernes Sejr, der voldte, at den ikke fortsattes i samme sydgaaende Retning; og da den foreløbig rettedes mod nordtyske Egne, unddrog den sig ganske naturlig Romernes Opmærksomhed, saa at Historien intet meldte om den.

II, 329 siger Forf., at Bückmann i en Anm. af Forf.:s Værk »overrasker med den mærkværdige Meddelelse, at Navnet Thoring har tilhørt en langbardisk Kongeæts, Agilulfs. I Kilderne har jeg intet kunnet finde derom, men nok, at Agilulf før sin Trontiltrædelse var Hertug af Turin». Her har Forf. overseet, at der i Indledningen til Edictus Hrothari staar »Agilulf Turingus», og ligesaa i Origo Langobardorum; i Chronicon Gothanum staar »Agiluuald dux Turig de Taurini».

Kimbrer og Teutoner. II, 2 ff.

Forf. indleder Bd. II med disse Ord: »Det er ingen Tvivl underkastet, at Kimbrernes Hjem maa søges i den nordligste Del af den jyske Halvø». Strabons, Müllenhoffs og Bremers Mening, at Kimbrerne skulde have boet i Nordtyskland, bliver kort og fyndig afvist: »Müllenhoffs Paastand . . . kræver ingen Imødegaaelse efter de nævnte Fremstillinger af Marcks, Zippel o. a.» (henh. »Bonner Jahrbücher» XCV, S. 39, og »Festschr. zu der Einweih. des Friedrichs-Kollegiums zu Königsberg 1892», S. 5 ff.). Heri har Forf. fuldkommen Ret; det er filologisk Overkritik, naar Kimbrernes Afledning fra Himmerland over-

hovedet er bleven dragen i Tvivl. Jfr. det klassiske Kortmateriale i min Bog »Ptolemy's Maps», samt min Afh. »Himmerlands Navn og Saga i Hedenold» (Aarbogen »Fra Himmerland og Kjær Herred», 1916). Endnu Schönfeld har i »Wörterbuch der altgerm. Personen- u. Völkernamen», 1911, forkastet Ligningen Kimbroi = Himmerboer; men han har (pr. Brev) frafaldet sin Opfattelse efter min Imødegaaelse i Arkiv XXXIII (1916), S. 27.

Om Kimbrernes Stalbrødre Teutonerne siger Forf. S. 6: »At det gammeldanske Landskab Thythaesysael . . . skulde minde om Folkets tilbageblevne Dele, er udelukket, da der i disse Egne aabenbart boede Kimbrer». Man kunde snarere sige, at det ikke stemmer med Pytheas' Skildring, hvoraf det fremgaar, at Teutonerne ikke boede umiddelbart ved Ravkysten. Den om Thythæsysæl brugte Navneform Thiuth genfindes imidlertid paa Vordingborg-Runestenen, brugt om et Landskab paa Sjælland, vel i Nærheden af Herredet Thyuthæbiærg, nu Tybjerg. Deraf fremgaar, at Landskabsnavnet Thiuth havde hjemme flere Steder paa dansk Grund, og dette tyder paa Sammenhæng med Teutonerne, selv om det ikke er nødvendigt at forutsætte, at Tyboernes Forfædre skulde have ejet Ty allerede paa Kimbrertogets Tid. Det er næppe tilfældigt, naar baade Mela og to af Ptolemaios brugte Originalkort hensætter Teutonerne til Østersøen; Melas Stedfæstelse »Øen Colanovia» passer saa nogenlunde med det sjællandske Thiuth.

Den hyppige Tydning af Strabons Τωυγενοι som Teutonoi tilbagevises af Forf. S. 9, sikkert med Rette. Der maa imidlertid rejses det Spørgsmaal, om den radbrækkede Form ikke kunde skjule Tungri ved det nuv. Tongern i Belgien, da denne Stamme ifølge Cæsar B. G. II. c. 29. skulde nedstamme fra Kimbrer og Teutoner.

Om den keltiske Stamme Tigurinerne siger Forf. S. 13, at dens Mandskab under Kimbrernes Indfald i Italien blev tilbage for at dække dem i Ryggen. Da Kimbrerne drog gennem Brennerpasset, maa Tigurinerne tænkes at have lejret sig, hvor Innfloden træder ud af Alpelandet. Det fortjener at mærkes, at netop i dette Nabolag ligger Tegern-Søen, lat. *Lacus Tigurinus*. Efter alt at dømme har den faaet Navn af Tigurinernes midlertidige Lejrophold. (Forf. gætter selv S. 8 paa, at Teutoburgium i Pannonien er en Teutonerstation, hvad jeg finder knap saa sandsynligt, eftersom den kendte Valplads i Nordtyskland viser, at Navnet Teutoburg brugtes ogsaa af Tyskerne).

Forf. bringer S. 9 den herhjemme hidtil ukendte Oplysning, at latinske Indskrifter afhjemler Kimbrer og Teutoner Side om Side i Egnen mellem Main og Neckar. Han formoder, at de hernævnte Teutoners Rester kunde genfindes i de af Notit. Dign. occ. 42 omtalte »laeti Teutoniciani» (ufri Landboer). Det maa i Tilknytning dertil opstilles den Gisning, om ikke Navnet Theodisci,

Tyskere, skulde kunne være udgaaet fra dem. Ganske vist opfattes dette Navn aldeles fastslaaende som Udtryk for »dem, der taler Folkesproget»; men ialfald for at afvises kan det nævnte Tanke-experiment godt gøre Krav paa at opstilles.

At den kimbriske Vandringshøvding Boiorix rimeligvis genfindes i det gotiske Sagn om Beric, der fører Goterne fra Skandinavien til Landet søndenfor Østersøen, har jeg omtalt i »Danske Studier» 1912, 178.

Angler, Varner etc. II, 22 ff.

Havde Forf. ikke godtaget den gængse tyske Ingvæon-Hypotese (jfr. S. 340), og havde han blot holdt sig til en kronologisk Afgrænsning af Stoffet, maatte man sige, at den anglisk-varniske Gruppe egentlig ikke hørte hjemme i hans Værk. Af Gruppens 7 Medlemmer har de 4 aldeles ingen politisk Historie; Anglerne har paa Fastlandet kun Sagnhistorie; Eudoserne frembringer et historisk Stjærneskud Aar 58 før Kristus, og forsvinder derpaa fra den politiske Skueplads; Varnerne er paa Fastlandet Gruppens eneste virkelig historisk-politiske Hovedrepræsentant, og bortseet fra en isoleret Udvandrers Optræden paa spansk Grund i 5. Aarh. falder deres Historie udelukkende i 6. Aarh.: 500, 510, 553, 594. Man sammenligne hermed de historiske Data vedrørende Danerne, hvem Forf. har udelukket fra sit Værk: 3. Aarh. Kamp med Erulerne (efter min Mening antedateret); 512 »Danernes Stammer» omtalt paa Fastlandet; c. 515 Navnet Daner brugt som Gruppenavn, medomfattende de »geatiske» Vikinger; c. 561 og c. 565 Kampe med Frankerne; dertil fra 5—6. Aarh. en overvældende rig Sagnhistorie, der under Hensyn til Folkets periferiske Plads i Sydboernes Horisont maa sættes som Ækvivalent til gammel historisk Overlevering hos de sydvestligere Folk.

Jeg finder altsaa, at den foretagne Afgrænsning er kronologisk inkonsekvent. Og skulde den anglisk-varniske Gruppe endelig medtages, burde de mangfoldige Enkeltproblemer drøftes langt mere indgaaende. Skønt Forf. arbejder med priselig Forsigtighed, er det virkelig umuligt paa 10 Sider at tørlægge den Hængemose, som Ingvæon-Fantasterne har sumpet sammen gennem mere end et Aarhundrede; et dansk Vildskud fra 1918 har jeg nylig indgaaende drøftet i »Nordisk Tidskrift for Filologi» 1919.

Forf. afviser i Korthed Erdmanns Lære om Anglernes Bopæl, under Henvisning til Herman Møllers Imødegaaelse i »Anz. f. deutsch. altertum» 1896. Med fuld Føje gør Forf. gældende, at en Hjemmelsmand som Ptolemaios ikke duer til at stedfæste Anglerne i det indre Tyskland; jfr. hertil min Bog »Ptolemy's Maps» S. 127. Iøvrigt synes Erdmann i sin Artikel »Angler» i »Nordisk·Familjebok»

ikke længere at ville fastholde sin i 1890 udtalte Opfattelse med Sikkerhed.

Forf. sætter S. 24 med Müllenhoff Varnernes Hovedafdeling ved Varnæs (»Warnitz») i Sønderjylland; dermed skal stemme: Widsids Varner »paa den kimbriske Halvø», og de ptolemæiske Auarinoi ved Siden af Ombrones = Kimbrernes Stalbrødre Ambronerne. Vilkaarlige er if. Forf. alle de ptol. Stedfæstelser: Auarinoi ved Weichselkilden, Ouirunoi og Auarpoi i Meklenburg. De pliniske Varinnae i den østgermanske Gruppe maa forbindes med det ptol. Stednavn Ouirunon øst for Oderen og kendemærker en særskilt Afdeling, der har sluttet sig til Østgermanerne.

Alt dette er efter min Mening uholdbart.

Stednavnet Varnæs kan vi aldeles ikke bygge paa, jfr. S. 338. Widsid sætter ikke Varnerne »paa den kimbriske Halvø», men blot helt vagt, — vi kan sige: et Steds ved Østersøens Sydvesthjørne. Samme vage Stedfæstelse faar vi ud af Naboskabet med Kimbrernes Stalbrødre. Stedfæstelserne hos Ptolemaios er ikke alle lige vilkaarlige; aabenbart har to af hans Originalkort haft Varnerne staaende paa Østersøens Sydkyst ved Siden af Teutonerne; det ene af disse Kort har Rækkefølgen Auarpoi Burguntes Gythones, der nøje svarer til det tredje Originalkorts Auarinoi Frugundiones *Gutones (Sulones), og atter genfindes i den østgermanske Gruppe hos Plinius: Burgundiones Varinne Gutones. Føjes hertil, at Meklenburgs Hovedflod hedder Warnow, og at her i Middelalderen boede en Stamme ved Navn Varnabi, kan der næppe tvivles om, at Varnerne har boet i Meklenburg og ikke paa flere Steder ved Østersøen.

Chauker og Saxer. II, 33 ff.

Medens Medtagelsen af den anglisk-varniske Gruppe skeer med noget tvivlsom Føje, finder jeg paa den anden Side, at Udelukkelsen af de engelske Saxers ældste Historie afgjort er et Savn. Thi historisk hører Bosættelserne paa begge Sider af Doverstrædet nøje sammen.

Forf. hævder S. 37, at Chaukernes Navn forsvinder efter Aar 170. »Sikkert maa de Chauker stryges, som man har villet indsætte hos Zosimos III, 6, istedenfor de overleverede Saxer; jfr. mine Udtalelser Hist. Vierteljahrsschrift 1911, S. 2 ff.». Jeg maa tilstaa, at »den saxiske Stamme Kouaderne» i Rhindeltaet Aar 355 ikke godt synes mig at kunne tydes anderledes end som Chauker; foruden den nærliggende Mulighed, at *Kau-* kunde vranglæses som *Kou-*, er der ogsaa den Mulighed, at Stavningen *Koua-* gengiver den saxiske Udvikling af Tvelyden *au-* (angelsax. *Héahas).

S. 138 nævner Forf. i Forbigaaende de ptolemæiske Kalukoner = de Kaulker, fra hvem Strabon lader Germanicus bringe Fanger

til Rom Aar 17 e. Kr. Det formodes, at denne ellers historisk fuldkommen ukendte Stamme maa have hørt til Cheruskerne. I Virkeligheden er den intetsomhelst andet end en Genganger af den velkendte Stamme *Chauci* minores, at retlæse henh. **Kauklones* og **Kaukloi*. Hos Ptolemaios foreligger en af hans vanemæssige Nostrificeringer, jfr. min Bog »Ptolemy's Maps» S. 25; i foreliggende Tilfælde udgik Magnetismen fra et rætisk Stammenavn, som nævnes hos Ptolemaios II, XII, 2 og hos Plinius III, 20.

Forf. formoder S. 37 efter Much o. a., at *Saxer* er afkortet af *Sahsnôtas*, »Sværdfæller». Dette er en Misforstaaelse; Kortetypen plejer at være det urgamle, Sammensætningen den yngre Udvikling. Jfr. min Afh. i norsk »Hist. Tidsskr.» 1917. S. 59 hævder Forf. med stor Styrke, at Saxernes republikanske Forfatning udelukker den nutildags »atter opvarmede» Teori, at Saxernes Stammedannelse skulde skyldes de holstenske Saxers erobrende Fremtrængen. »Thi den voldelige Forening . . . vilde have foraarsaget Indførelsen af fælles politiske Institutioner og af Fællesmonarkiet. Snarere maa man altsaa som hos Franker og Allemanner i Hovedsagen tænke sig en fredelig Proces og kun i enkelte Tilfælde en krigersk Underkastelse.»

Den almindelige Sandsynlighed af denne Sætning kan indrømmes. Men gennemlæses Chaukernes og Saxernes Historie hos Forf., vil det slaa Læseren, at Teorien stadig nærmest modsiges af Kendsgærningerne.

Ganske vist har allerede Tacitus stillet sig paa Forf:s Side, naar han i »Germania» c. 35 priser Chaukerne som et fredeligt Folk, der ikke har Tilbøjelighed til Røverliv, men foretrækker at værne sin Storhed ved Retfærd. Men her maa selv Forf. tage Afstand, i det han S. 36 siger: »Under Hensyn til Chaukernes faktiske Aggressivitet er det en højst forunderlig Ros, som Tacitus yder dem, . . ., og den er kun at forklare gennem deres tidligere Partitagen for Romerne».

Vi skal nu i Korthed gennemløbe Chaukers og Saxers Historie for at overtyde os om dens »Fredelighed». 41 e. Kr. angriber chaukiske Sørøvere Gallien; ligesaa 47; 58 fordriver de Amsivarjerne fra Emsgau; ifølge Forf. maa Fordrivelsen af Chasvarjerne fra Hasegau tænkes foregaaet samtidig; noget senere fordrives Angrivarjerne, der til Gengæld trænger ind hos Bruchtrerne 98; samtidig erobrer Chaukerne en Del af Cheruskerlandet, saa de bliver Naboer til Chatterne i Hessen; 170 nye Sørøvertog; fra 286 omtrent uafbrudt fortsatte Sørøvertog af Saxer (midlertidig ogsaa af Chauiones); c. 290 ff., Saxerne fortrænger Salierne fra Salland og presser Chamaver, Friser og Chattvarjer sydpaa mod Bataverøen (288, 293, 300, 306); 355, Saxerne (»Kouaderne») angriber Salierne paa Bataverøen; (Landskabet Hugmerki ved Vest-

frislands Østgrænse er efter min Mening en Bosættelse af Chauci minores fra denne Tid); 531, Saxerne tilintetgør Thyringerriget i Forening med Frankerne og koloniserer en Del af det erobrede Omraade; 556, Saxerne hærger frankisk Omraade omkring Deutz; c. 565, Saxer og Daner angriber Frisland; 572, tilbagevendende Saxer fra Italien søger at uddrive Svaberne, der i Mellemtiden har indtaget deres rømmede Bopæle; henimod 700, Saxerne erobrer Bruchtrernes Land; c. 730, de hessiske Grænseegne ligger øde paa Grund af Saxernes Hærgninger; senere nævnes et saxisk Landskab Hessen; i Landet sydøst for Zuidersøen, hvor chamavisk Ret vedblev at herske, er den frankiske Dialekt fortrængt af den nedersaxiske, hvad der tyder paa Indvandring af Saxer (Forf. S. 40). — Faktum er at næsten alle Stammer i Nordtyskland kan paavises at have mistet Omraade til Chaukerne eller Saxerne, og at det gennemgaaende tydelig er skeet som Følge af Krig. — Naar Langbarderne i Bardengau synes frivillig at være indtraadt i det saxiske Forbund (Forf. S. 60), er det en Undtagelse, der iøvrigt stadfæstes ved den historiske Kendsgærning, at Albuin indbød Saxerne til at deltage i Italiens Erobring som Langbardernes »gamle Venner», jfr. Paul Diac. II, c. 6.

S. 40 findes en generende Trykfejl, idet Chamaverne siges at kæmpe mod »Franker», hvor det skulde hedde »Saxer».

Ved Fremstillingen af Saxernes Standsforhold S. 66 har Forf. overseet en vigtig Iagttagelse, som først er fremsat af Chadwick, »The Origin of the English Nation», 84 og 298. Saxerne i England havde det ejendommelige Socialsystem, at Frimanden ikke fik højere Mandebod end den frigivne, medens derimod Jyderne sammesteds havde den sædvanlige gottonske Type, der værdsatte Frimanden højere. Fastlandsaxerne følger i historisk Tid ligesom Jyderne den alm. gottonske Type, men Saxes Sagn S. 81 om Helge Hundingsbane viser, at de oprindelig har haft samme Ejendommelighed som deres Frænder i England, thi der fortælles, at Helge efter sin Sejr over Hunding indførte den Skik, at Saxernes Frimænd ikke skulde have höjere Mandebod end deres frigivne. Dette saakaldt personlige Indfald af Helge er aabenbart det sidste Minde om den gamle saxiske Retsskik paa Fastlandet.

Markmanner og Kvader. II, 167 ff.

Den kvadiske Stats Plads under Kong Vannius er omstridt, hedder det S. 171. »Efter Tacitus laa den inter flumina Marum et Cusum, hvor Marus utvivlsomt er March. Plinius hist. nat. IV, 80 sætter ved Carnuntum, hvor March munder i Donau, confinium Germanorum mod Sarmaterne; ligesaa IV, 81, hvor han imidlertid, idet han kommer i Tanker om den nygrundede Vassalstat, strax retter sig selv, saaledes at snarere Duria maa gælde

som Østgrænse for Sveberne og for regnum Vannianum. (a Maro sive Duria est a Svebis regnoque Vanniano dirimens eos). Duria kan altsaa kun være en østfor March løbende Biflod til Donau, Waag, Gran eller Eipel (sandsynligvis den sidste, da det drejer sig om en ikke ringe Folkemængde) og maa sættes lig med den taciteiske Cusus. Det er derfor urigtigt naar nogle Forskere søger Cusus vestfor March og identificerer den med Gusen ved Linz eller med Thaya». Noter: »Den rigtige Tolkning af Plinius har Müllenhoff givet, II, 322.» »Tydningen Gusen forfægtes af Mommsen, Röm. Gesch. V, 196; Thaya af Domaszewski, Marcussäule S. 111.... Stadfæstelse (af Forf:s Mening) yder Fundet af en Mønt med Navnet Vannius i Sillein, Wiener Numismatische Zeitschr. XIV (1880), S. 114.» I Henhold til Brev skal Forf:s Opfattelse yderligere støttes af et nyere Indskriftfund.

Efter min Mening er Forf:s Tolkning urigtig, og Mommsen har Ret. Man har hidtil glemt at undersøge de čechiske Flodnavneformer. Thaya hedder paa čechisk Dyje, og dette kan daarlig være andet end Duria; da Navnet kan være gaaet gennem keltiske og pannoniske Mellemmænd, har vi ingen Føje til at nægte Ligningens sproglige Mulighed. Indsætter vi Dyje = Duria, slipper vi helt udenom den tvungne Forklaring, at Plinius »retter sig selv», altsaa egentlig modsiger sig selv. Det sidste Stykke af Dyje-Thaya inden Mundingen i March løber nemlig fra Nord mod Syd, saaledes at det i Fortsættelse med Marchfloden netop kan siges at danne en Østgrænse for et vestligere boende Folk. Dette Faktum, at Østgrænsen dannes dels af March, dels af Dyje, er da fuldkommen naturligt udtrykt ved Plinius' Ord om »Maro sive Duria». Og Cusus bliver da ikke et Synonym for Duria, men, som Mommsen mener, Rigets Vestgrænse, Gusen ved Linz. — Den af Mommsen og mig givne Tolkning støttes ved den almindelige Erfaring, at Flodnavne hører til de aller sejeste Navneklasser. Særlig Grund er der naturligvis til at vente Fastholdelse af Navnet paa politisk vigtige Grænsefloder, og dermed stemmer det, at vi den Dag idag efter min Mening finder alle tre Grænsefloders Navne vedligeholdte: March, Dyje, Gusen; jfr. ogsaa Vedligeholdelsen af Navnet paa Floden Granua, der var Kvadernes Grænseflod paa Markmannerkrigens Tid. Yderligere kan det tilføjes, at de i romersk Pannonien bosatte Kvader synes at have døbt Byen Cusum efter deres gamle Grænseflod (jfr. det tyske Navn Teutoburgium i samme Nabolag). Efter Forf:s Teori skulde den ene Grænseflod i Oldtiden have baaret 2 eller maaske 3 Navne: Duria, Cusus og Granua: i det mindste de to førstnævnte skulde være forsvundne fra den tilhørende Flod, medens de derimod skulde have fæstet sig ved to helt uvedkommende Floder, Dyje og Gusen. Det forekommer mig kort sagt, at Forf:s

Opfattelse paa alle Punkter strider iøjnefaldende mod Sandsynligheden.

S. 174 kalder Forf. urigtig de pannoniske Oser for Kelter, hvad der vel kun er en Lapsus; jfr. Tacitus, »Germ.» c. 43.

Den S. 186 omtalte Kvaderkonge Furtius har et sarmatisk Navn, hvad Schönfeld i sin Personnavneordbog ikke har vidst. Det er = oldind. *putrá*, zend. *puthra*, »Søn». Overgangen til *f* er gammel i Sarmatisk; jfr nypersisk Fars = Persien. Formen -*furtios* findes i skytiske Personnavne hos Herodot.

Semnoner og Allemanner. II, 236 ff.

S. 238 tvivler Forf. om, at man kan støtte Ligningen »Semnoner = Allemanner» gennem et Citat fra Suidas, der taler om »Albaner, som man ogsaa kalder Sênoner». Jeg seer ingen Grund til Tvivl. Navnenes Radbrækning er let gennemskuelig og ikke større, end man altid maa vente hos uorienterede græske Forfattere. Sammenblandingen af germ. *Semnones* og kelt. *Senones* findes allerede hos Ptolemaios, der til en Afvexling indfører den germ. Form i Norditalien, medens han tolererer den keltiske i Gallien. Det er utænkeligt, at en ellers uorienteret græsk Forfatter skulde falde paa Sammenstillingen af *Al . . an . . oi* og *Se . . nones*, naar der ikke laa noget faktisk til Grund.

S. 315 drøftes et omstridt Stednavnespørgsmaal, nemlig om -*ingen* og -*heim* paa allemannisk og frankisk Grund. »*Heim*-Bygderne hersker overvejende paa den elsassiske Slette. Man har nu opstillet den Lære, at de kendemærker frankiske Herregodser, der efter Chlodevigs Sejr grundedes istedenfor de tidligere Slægtsbosættelser med Navne paa -*ingen*. . . Men med Rette har Witte fremhævet [1], at en saadan Masseomdøbning vilde være en enestaaende Foreteelse; endvidere, at *Heim*-Bygderne ikke udelukkende er ejendommelige for Frankerne, ligesaa lidt som -*ingen* kan opfattes som særskilt allemannisk; endvidere, at hverken -*heim* eller -*stadt*, -*hofen*, -*hausen* etc. nødvendig peger hen paa Bosættelsens Præg af Herremandsgods. Istedenfor maa vi holde fast ved den Grundsætning, at de forskellige Stednavnetyper blot kan gælde som karakteristiske Kendemærker for en afgrænset Tid. Uden Tvivl hører -*ingen* og -*heim* i Almindelighed til de ældste Bosættelser, medens de øvrige Former stammer fra en senere Periode». — Det tilføjes, at Schliz i »7. Bericht des Hist. Vereins Heilbronn» S. 4 ff. fastholder den Opfattelse, at -*ingen* er allemannisk, -*heim* frankisk, samt at ogsaa Bethge i »Wörter und

---

[1] »Zur Gesch. des Deutschtums im Elsass und im Vogesenland» Stuttg. 1897.

Sachen» VI (1914) S. 14 forfægter frankisk Oprindelse af *-heim* i adskillige Tilfælde.

Jeg er helt uenig med Forf. og slutter mig til Schliz, se min Afh. i »Geografisk Tidskrift» 1917—18, 191 ff. (med Stednavnekort). Forf. omtaler II, 578, min Afh., men fastholder sin Opfattelse. Naar han 580 siger, at Modstandernes Opfattelse »savner enhver Hjemmel», synes det mig lovlig kategorisk, eftersom han ikke har afset en Stavelse paa at imødegaa mit Forsøg paa at vise, at Heim-Typen i paafaldende Grad ledsages af frankiske Stednavne-Elementer. Jeg henviser Læseren til min Kortskitse over Stednavnenes Fordeling; den synes mig at tale tydligere end mange Ord.

Hvad jeg ovenfor hist og her har kritiseret, er altsammen mindre væsentlige Punkter. Hovedkarakteren af Forf:s Værk anfægtes ikke derved.

Endnu maa det tilslut fremhæves, at Tonen i nationale og personlige Værdsættelser helt igennem er velgørende *saglig og lidenskabsløs*. Exempelvis forsvares Kejser Caligula II, 352, mod den »ondskabsfulde Forvanskning», at hans Krig mod Chatterne Aar 40 skulde have været et Komediespil. Læseværdige er også Slutningsordene om Theoderik den Store, om hvem der siges, at han trods sine Mangler er bleven de tyske Sagns Yndlingshelt. »Af det sympatiske Billede, der her bydes os, er alle de hæslige, vansirende Træk fjernede; saaledes især det Troskabsbrud, som han øvede mod Odovaker. Under Navn af Ermanrik er Odovaker bleven til en menederisk Forræder, medens Historien kun kender ham som ærlig Mand. Det er ejendommeligt for den tyske Nationalopfattelses mangelfulde Væsen, at netop en af de ivrigste Romervenner, som indtog de højeste romerske Værdigheder, og hvis Sind ledetes af ugermanske Ideer, kunde faa en saa ærefuld Plads i Folkeoverleveringen».

Værket ledsages af et interessant Kort af O. Schlüter over Fordelingen af Bosættelsesarealet i det indre Tyskland paa Folkevandringens Tid. Sidste Hæfte af Værket udkom i Efteraaret 1918, men kun et ganske enkelt Punkt deraf har kunnet strejfes i nærværende Anmeldelse, som var afsluttet længe forud. Det er glædeligt, at det stort anlagte og nyttige Værk trods de vanskelige Tidsforhold har kunnet føres til Ende.

Eskjær, September 1917 (Marts 1919).

Gudmund Schütte.

Nils Hänninger: Fornskånsk ljudutveckling. En undersökning av Cod. AM 28, 8:o och Cod. Holm. B 76. (I Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 13. Nr 1.) Lund 1917.

Forfatterens oprindelige hensikt var å redegjöre for de skånske dialektenes lydhistoriske utvikling med utgangspunkt dels i moderne skånsk dels i eldre språklige kilder på skånsk (Förord s. VII). En opdeling av emnet viste sig nödvendig, og opgaven er begrenset til en nöiaktig undersökelse av to av de eldste og viktigste håndskrifter til skånske lov, nemlig Codex Runicus (AM 28, 8:o) og den Hadorphske codex (Holm. B 76). Ved denne undersökelse har forfatteren dog hele tiden kunnet nyttiggjöre sig sitt kjennskap både til de moderne skånske dialektene og til andre skriftlige kilder enn de som först og fremst er gjenstand for undersökelsen.

Begrensningen av emnet for undersökelsen var naturlig. Efter anmelderens mening var det også nödvendig å dele emnet op som forf. har gjort det, dersom man skulde få full oversikt over det.

I en »Inledning» (s. 1—25) gjör forf. rede for de to håndskrifter som er gjenstand for undersökelsen. Særlig til Thorsens utgave av Cod. Runicus gir han en del rettelser som er resultatet av en nöiaktig jevnföring av utgaven med hs.; til Schlyters utgave av Cod. Holm. B 76 er rettelsene bare få og ubetydelige.

Med hensyn til spörsmålet om de to håndskrifters alder slutter forf. sig til den opfatning at R er det eldste, om han enn lar den mulighet stå åpen at den mer gammeldagse språkform i R i nogen monn kan skyldes overföring fra det tekstgrunnlag avskriveren har hatt for sig ved utarbejdelsen av R. Etter den undersökelse Bröndum-Nielsen nu har foretatt av håndskriftene til skånske lov (se Ark. 34 s. 105 ff.) kan man vel fastslå at R må være det eldste.

Forfatteren avviser sjællandsk innflytelse og som det synes — med rette; han mener at flere språklige eiendommeligheter peker hen mot det sydvestlige Skåne.

I »Inledning» blir også dröftet det vanskelige spörsmål om skrivemåtene *u* intervokalisk og innlydende mellem kons. og vokal (*giuæ*, *hauæ*, *haluan*) og *f* i utlyd og innlydende foran kons. (*arf*, *gaf*, *aflær*, *hofþæ*, *iafnæ*). Forf. avviser Lis Jacobsens opfatning (Studier til det danske Rigssprogs Historie 1. 78 ff.) at »den stemte Spirant er blevet ustemt i Udlyd og foran Kons., og at den ustemte Spirant er blevet stemt i Indlyd foran Vok.». Som alt Marius Kristensen har fremhevet (Danske Studier 1909 s. 134 f.),

vilde det med denne opfatning være uforståelig hvordan man kunde ha ustemt spirant f. eks. i ord som *ofn*, *aflæ*, *hofþe*. Forf. avviser dog ikke den mulighet at den ulike skrivemåte virkelig har svart til en ulikhet i talespråket. Han dröfter de forskjellige teorier som er fremsatt og fester sig nærmest ved at skrivemåten *u* gjengir en halvvokal og skrivemåten *f* en frikativ *ƀ*. Man kunde vel også tenke sig at *f* er betegnelsen for flere ulike lyd. Lyden kan ha været en annen i utlyd og foran ustemte konsonanter enn foran stemte konsonanter; i skrift har man slått disse to lyd sammen. Foran ustemte konsonanter ligger det nærmest å anta at lyden har været en ustemt spirant; i utlyd kan den også ha været det (jfr. Noreen Aschw. gr. § 259 anm. 2, Marius Kristensen DSt. 1910 s. 134, Hänninger s. 18), selv om den ikke har holdt sig ustemt på grunn av senere utjevning. Foran stemte konss. kan språket ha hatt en lyd som ikke falt sammen med noen av de andre, men som det falt naturligst å gjengi med *f*. Denne lyd kan ha været frikativen *ƀ* som så siden på det danske område er blitt *w* eller *v*. Flere norske målföre har en eiendommelig utvikling av *f* foran *n*, *l*, *r*, *đ*, således har store deler av Agder fått *bn*, *bl*, *bd* (se Ross Norske bygdemål 1909 s. 77 f.) og sjeldnere *br* (jfr. Hægstad Vestnorske målföre. Indre sudvestl. I s. 127 f.). Denne lydutvikling kommer flere ganger frem i eldre skrifter; Hægstad anförer *haabde* < *hafđi* fra Voss 1378 og flere nyere former fra Agder (se Hægstad anförte sted). Hægstad tenker sig at skrivemåten er forsök på å gjengi bilabial *v*. I alle tilfelle synes disse forhold i norske mål å stötte den opfatning at det virkelig har været en lydlig forskjell man har villet gjengi også i danske eller svenske skrifter. Hänningers antagelse at *f* har været tegn for frikativ *ƀ* har meget for sig. Men jeg tror det er riktigst å anta denne lyd bare foran stemte konsonanter, men ustemt spirant i utlyd og foran ustemte konsonanter.

Efter den almenne »Inledning» gjennemgår forfatteren vokalismen og konsonantismen i de to håndskriftene. Under behandlingen kommer forf. ofte inn på viktige og til dels omstridte spörsmål i nordisk sproghistorie, ikke sjelden kan han gi nye bidrag til belysning av dem. Men störst verdi har avhandlingen ved den gode og pålitelige veiledning vi får om lydforholdene i eldre skånsk. Av stor interesse er f. eks. den nöiaktige utgreiing om vokalharmonien i skånske lov. Med Hänningers bok er en viktig del av den eldste danske språkhistorie klarlagt. Hans undersökelse bekrefter den opfatning at vi alt i lovspråket har å gjöre med forsök på »skriftspråklig normalisering» (s. 24 f. s. 137); derimot finner forf. det ikke bevist at vi så tidlig har å gjöre med »traditionellt danskt skriftspråk». De vidnesbyrd om

et gammeldags sprog som lovtekstene uimotsigelig har, kan etter forf.s mening likeså godt og bedre forklares ved at de slavisk er overfört fra eldre forelegg. Det kan man kanskje gi forf. rett i, men det forekommer mig allikevel at den konservatisme som forf. tilkjenner lovtekstene (s. 24) også lar sig overföre på selve språkformen. Hvad annet har vi da enn tillöp til et tradisjonelt skriftspråk? Bröndum-Nielsen har (i Arkiv 34 s. 118 ff.) gjort det sannsynlig at vi må anta »skrivervane» eller »ortografiske regler» i flere håndskrifter til Skåneloven. Mulig går Bröndum-Nielsen en smule vidt i sin fremheving av et »i usædvanlig grad litterært sprog» i de gamle lovhåndskrifter, men det synes vanskelig å motbevise at vi i all fall til en viss grad har å gjöre med et tradisjonelt skriftspråk.

Her er ikke stedet til å komme inn på alle de enkeltheter Hänninger dröfter i sin avhandling. Han er kanskje litt for tilböielig til å uttale sin mening om forskjellige spörsmål uten at det er nödvendig til belysning av opgaven, og uten at forfatterens mening avviker fra meninger som tidligere er fremsatt. Men den innvending veier ikke meget. Hänningers avhandling er et godt arbeide; den gir et godt grunnlag for det som står igjen av hans opgave — den lydhistoriske utvikling av skånsken.

Hövik ved Kristiania.

Didrik Arup Seip.

Runradens ordningsföljd[1].

Runornas från de antika alfabeten avvikande ordningsföljd är hittills oförklarad. Wimmer[2] hävdar, att redan den älsta germanska runraden måste hava ägt den och att den måste vara en avsiktlig avvikelse från det klassiska alfabet, varifrån runorna utgått, och tänker sig, att skälet kan vara att söka i runornas magiska bruk, således för oss tills vidare oåtkomligt. G. Hempl[3] har sammanställt ordningen **p, s, t** med den antika ordningsföljden, vilket ju icke kan genomföras och *z* (*R*) står ju också mellan **p** och **s**. Th. v. Grienberger[4] påpekar, att på några ställen av runraden besläktade ljud äro sammanställda: **k, g; i, j, y; z, s,** men någon ordningsföljd efter fonetiska synpunkter kan ju icke för övrigt ådagaläggas. Som alldeles förtvivlat kan man väl betrakta det försök, som gjorts av W. Skeat[5] och upprepats av K. v. den Steinen[6] och F. Kluge[7], att härleda runornas ordningsföljd från begynnelsebokstäverna av orden i bönen Fader vår; dessa ytterst bristfälliga förklaringar hava icke heller kunnat fås att omfatta hela runraden och äro även oförenliga med tiden för runornas tillkomst, som är bestämd genom de älsta runfyndens ålder.

Liksom säkert varje runforskare ägnat eftertanke åt förklaringen av skiljaktigheten mellan runornas och de klassiska alfabetens ordningsföljd, har jag det också och på ett ställe, där frågan måste tagas i övervägande, i min artikel Runor i Nord. fam.-bok, som en möjlighet därom yttrat följande:

»Denna från de antika alfabeten afvikande ordningsföljd är oförklarad; då runradens tre ätter ha hvardera åtta runor,

[1] Föredrag i kgl. Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien d. 3 juni 1919. — [2] Die Runenschrift 140 f. — [3] Journal of Germanic Phil. II, s. 370. — [4] ZfdPh. XXXII, 304. — [5] Academy 1890. — [6] Prähist. Zeichen u. Ornamente s. 40. Sonder-Abdruck aus der Bastian-Festschrift, Berlin 1896. — [7] Germania III: 2 (1919).

vore tänkbart, att den härrörde från en minnesdikt om runornas namn i fornyrdeslag med ett runnamn i hvarje vers, liksom från yngre tid flera »runsånger», minnesdikter af olika slag öfver runornas namn, äro bevarade (angelsaxisk [1], fornnorsk [2], flera isländska [2] och en forntysk om den yngre nordiska runraden [3]»).

Att denna såsom möjlig framställda förklaring också är den verkliga, skall jag här söka göra sannolikt.

Lydelsen av denna första runsång kunna vi ju ej hoppas att återställa; det högsta vi kunna vinna, är en föreställning därom genom jämförelse med de yngre runsångerna, som äro i behåll, och genom att iakttaga de spår av lydelsen, som just runradens ordningsföljd företer.

De bevarade runsångerna visa, att man ej behöver förutsätta någon högre poetisk flykt i dess avfattning, såsom ej heller kan väntas i ett kväde, vars syfte blott var att utgöra ett stöd för minnet. Den har antagligen, liksom dessa, innehållit enfaldiga utsagor om de föreställningar, som lågo i runornas namn. Dessa utsagor måste hava varit synnerligen kortfattade, då var och en av dem blott kunnat upptaga en vers, eftersom fornyrdeslagsstrofen behandlade åtta runor. Allitterationen har ju på sin höjd kunnat uppbäras av vart annat runenamn, och det är väl antagligt, att skalden i allmänhet låtit runenamnet allitterera, men möjligt, att diktens avfattning understundom lämnat versparets båda runenamn utan allitteration, som då vilat på andra innehållsdigra ord. Av de yngre runsångerna visar den fornnorska närmast det utseende, som den första runsången bör hava haft; där behandlas vart runenamn i en enda versrad, men den därmed allittererande handlar icke om nästa runas namn utan om något, som alls icke hör till ämnet, t. ex. Fé vældr frænda

[1] Wülcker, Kleinere ags. Dichtungen, Halle 1882, 37 ff.; Dickins, Runic and Heroic Poems, Cambridge 1915, s. 12 ff. — [2] Kaalund, Et gammelnorsk Runerim och nogle isl. Rune-Remser, Småstykker, Kbh. 1884; Wimmer, Die Runenschrift 1887, s. 275 ff.; Dickins, Runic and Heroic Poems, s. 24 ff.; Lindroth, Stud. över de nord. dikterna om runornas namn i Ark. f. nord. fil. 29, s. 256 ff. — [3] Abecedarium Nordmannicum i Müllenhoff-Scherer, Denkmäler deutscher Poesie u. Prosa; Dickins, Runic and Heroic Poems, s. 33.

róge — fødesk ulfr í skóge »Gods vållar fränders osämja — ulven föder sig i skogen». I den ags. runsången beskrives vart runenamn i en strof av 4—10 verser; den isländska meddelar i en treradig strof skaldeomskrivningar av runenamnet.

Mitt antagande, att en urtida runsång varit upphov till runornas från de klassiska alfabeten avvikande ordningsföljd, grundar sig på den iakttagelsen, att i den urnordiska runraden runorna parvis hava namn, som kunna betraktas under en gemensam synpunkt och sålunda lämpligen kunnat besjungas i samma verspar. Några undantag, som icke jäva antagandet, skola sedan nämnas. Den urnordiska runraden hava vi på Vadstena-brakteaten, Kylver-stenen och Grumpan-brakteaten. Att runornas ordningsföljd på Vadstena-brakteaten tillika är den ursprungliga, uttalas bestämt av Wimmer [1], innan Kylver-stenen år 1903 var funnen; O. v. Friesen [2] håller Kylver-stenens för delvis ursprungligare på grund av dess högre ålder och överensstämmelse med ags. runrader.

Runornas namn i urnordisk tid känna vi icke utan äro hänvisade att sluta oss till deras lydelse av de från yngre tid bevarade runenamnen. Den överensstämmelse, som i allmänhet råder mellan de ags. och nord. runenamnen och måste bero på gemensamt arv från forntiden, visar, att sådana slutsatser äro berättigade, och just den parighet i betydelse, som i många fall är klar, kan i dunklare fall underlätta valet mellan olika möjligheter.

Sammanhangets enkla beskaffenhet gör det ock möjligt, att de två verserna om samhöriga runenamn hava kunnat kastas om genom minnesfel, vilket kan hava varit fallet på endera sidan, då Kylver-stenen har **p** : **eoh** som II, 5: 6 i stället för Vadstena-brakteatens **eoh** : **p** och **d** : **o** som III, 7: 8 i stället för **o** : **d**.

Understundom inträffar det, att det ursprungliga runenamnet måste antagas hava haft en annan betydelse än den i runsångerna angivna.

---

[1] Die Runenschrift, s. 88. — [2] Kylfverstenen, s. 22 i ATS. 18, nr 2, s. 22; Runenschrift, s. 16 i Hoops, Reallexikon d. germ. Altertumskunde.

En annan källa för kunskap om de ursprungliga runenamnen utgöra de gotiska bokstavsnamn[1], som finnas i Cod. Salisb. 140 i Wien, som från runorna överförts till de gotiska bokstäverna och genom sin ålder äro värdefulla stöd.

Då jag nu går att uppvisa denna gruppering av runenamn i par efter betydelsen, betecknar jag runornas ätt med romersk, runans nummer i ätten med arabisk siffra.

Klar är parigheten hos I, 1: 2 **f**: **u**, om man tager runenamnet ags. *feoh*, fnord. *fé* i dess ursprungliga betydelse »boskap», i stället för den avledda av »gods, rikedom», som beskrives i runsångerna, och för **u** insätter betydelsen »uroxe», som finnes bevarad i den ags. runsången, men i den norska utbytts mot »slagg»[2] och i den isl. mot »duggregn». Skalden har under någon gemensam synpunkt sammanfört tama och vilda nötkreatur.

Ett liknande motsatsförhållande äger rum mellan I, 3: 4 **þ** : **a**, om de nordiska runenamnen *þurs* »jätte» och *áss* »asagud, särskilt Tor» anses som de ursprungliga. Betydelsen *þurs* »jätte» finnes i behåll i den isl. runsången, möjligen ock i den norska[3]. Den ags. runsången har utbytt *þurs* mot *þorn* »törne». Den isl. runsången har bevarat betydelsen »asagud» av runenamnet *óss* men avser guden Oden, den norska missförstår det som »åmynning», betydelsen av den ags. runsångens *ōs* är ej klar, måhända »mun», lat. *ōs*, vartill beskrivningen skulle passa. Bosworth-Toller[4] anser *ōs* syfta på Oden, vartill v. Grienberger[5] och Bugge[6] ansluta sig, men förhållandet kan väl blott så förstås, att ags. *ōs* i verkligheten är motsvarigheten till fnord. *áss* »asagud, Oden», men knappast så, att även ags. runsångens diktare tillagt *ōs* denna betydelse. Bugge[6] söker förena fnord. runenamnet

[1] Th. v. Grienberger, Die germ. Runennamen. 1. Die gotischen Buchstabennamen PBBeitr. 21. — [2] Kålund, Småstykker 1—16, s. 7; F. Jónsson, ib. s. 100; Bugge, ib. s. 105. — [3] Kålund 106; Lindroth s. 262; Wimmer s. 277 anser runans magiska verkan som sjukdomsorsak hos kvinnor vara avsedd. — [4] Ags. Dict. — [5] Ark. f. nord. fil. XIV, 112 [6] N. I. Indl. s. 70, 76.

þurs och ags. *þorn* så, att båda skola vara av ett got. **þaurnus* »törne», vars *-s* i Norden bevarats, varpå namnet omtytts; i ags. skall däremot betydelsen hava bevarats men namnet överförts till ags. form. Runenamnet *thuris* i ABC-dar. Norm. anser Bugge som en tysk ombildning av det danska runenamnet, men *thuris* är tillika en nordisk fornform, som förutsättes av ags. *þyrs*, jfr Rök **sitiʀ** *sitr*.

I fråga om runparet I, 5: 6 **r** : **k** äro betydelserna dunklare. I, 5 **r** heter ags. *rād*, som annars betyder »ritt; resa; väg; vagn», de nordiska runsångernas *reið* är samma ord med betydelserna »ritt; vagn; åskväder». Runsångerna taga det i betydelsen »ritt»[1]. Den konkreta betydelsen »vagn» förmodar jag vara runenamnets ursprungliga.

Namnet på I, 6 **k** är ags. *cēn* »fackla», nord. *kaun* »böld», båda måste vara sekundära. Det ursprungliga återspeglar det got. bokstavsnamnet *chozma*, got. **kusma*, som enligt v. Grienberger[2] bokstavligt återfinnes i holl. *kossem* m. »die Halswamme des Rindes, herabhängende Haut unter dem Halse des Rindviehs», redan hos Hoffmann v. Fallersleben, Gloss. Belg. s. 57: *kossem* 'pinguedo a mente dependens' ur Kiels ordbok, 1500-talet, Aasen, No. Ordb. *kusma* »1) en Masse, Røre, stor Mængde, 2) en Sygdom, som yttrer sig ved Hævelse i Ansigtet». I, 5 **r** har namn av vagnen, I, 6 **k** av en kroppsdel hos oxen, som drager densamma och kanske även nämnts i versen.

Namn på I, 7: 8, **g** : **w** saknas ju i de nord. runsångerna, som höra till den 16-teckniga runraden. I, 7 **g** heter ags. *gyfu*

---

[1] Dickins sätter frågetecken för betydelsen på grund av en oriktig tolkning av strofen: »Rad byþ on recyde — rinca gehwylcum — sefte ond swiþhwæt — ðamðe sitteþ on ufan — meare mægenheardum ofer milpaþas»(?) seems easy to every warrior while he is indoors and very courageous to him who traverses the highroads on the back of a stout horse». Dickins har förbisett, att ags. *on* kan styra dat. även som svar på frågan »varthän?», t. ex. he on beame astāh Sat. 549 (Grein, Ags. Sprachschatz, ed. Köhler, s. 526); tydningen är alltså: »Ritten är hemåt ljuv och rask för varje krigare, som sitter på kraftig häst över långa vägar». Denna tydning är av mig redan framställd i VHAA månadsblad 1886, s. 73. — [2] PBBeitr. 21, s. 206.

»gåva», som bekräftas av det got. bokstavsnamnet *geuua*. Namnet på I, 8 **w** står i ags. runesången i gen. sg. *wenne*[1], som är en kentisk form av ags. *wynn*, fs. *wunnia*, fht. *wunna*, t. *Wonne*, vars got. form bör ha varit **wunja*. Nu heter emellertid det got. bokstavsnamnet *uuinne*, som måste höra till got. *winja* »bete»[2]. Med *u* i rotstavelsen möter detta ord i fht. *wunnia*, mht. *wünne* »Weideland» och med både *u* och *i* uti smsg. fht. *wunni-*, *winni-mānōd*, mht. *wunne-*, *winni-mānōt* eg. »Weidemonat»[3]. Nu synes ju å ena sidan gåvan och glädjen däröver utgöra två passande föreställningar för ett verspar, å andra sidan »bete, betesmark» genom sin konkreta betydelse vara ett sannolikare runenamn än »glädje», som då tillkommit genom omtolkning. Troligen hava båda orden konkret betydelse, i det förstadiet till ags. *gyfu*, got. *geuua* i den första runsången icke betytt gåva i allmänhet utan som i svenska landsmål, t. ex. S. Möre[4], *gev* f. »så stor portion hö eller halm, som på en gång gifves hvarje boskapskreatur», vilken betydelse säkerligen är urgammal.

Denna betydelse kan ställas i motsats till betet på marken och båda tillsammans utgöra en fortsättning av dragoxens liv, som inletts med I, 6 **k**.

I andra ättens början har skalden omställt de besläktade föreställningarna. II, 1 **h** ags. *hægl*, fnord. *hagall* »hagel» hör ihop med II, 3 **i** ags. *is*, fnord. *íss* »is», och II, 2 **n** ags. *nyd*[5], fnord. *nauđ(r)* »nöd», som ock kan avse hungersnöd[6], står i motsatsförhållande till II, 4 **j** fnord. *ár* i bet. »äring, god årsväxt»[7]. Hela halvstrofen har troligen haft sammanhang till innehållet och avhandlat årsväxtens beroende av väderleken. Jfr sammanhanget mellan I, 5, 6, 7, 8. II, 4 heter ags. *gēr*, som i runsången upp-

---

[1] Wenne bruceþ »bliss he enjoys» Dickins. — [2] Brate, VHAA månadsbl. 1886, s. 70; Grienberger, PBBeitr. 21, s. 218. — [3] Kluge, Et. Wb. Wonne. — [4] N. Linder, Om allmogmålet i S. Möre hd. Upps. 1867. — [5] I ags. runesången är runenamnet dock kanske missförstått såsom ags. *nȳd* »studium, desiderium, cupido», se Brate, VHAA månadsblad 1886, s. 79. — [6] Fritzner[2] nauđ: Þeir kallađu sik mykla nauđ til draga sakir sultar at fá sér nökkut til matfengis DN III, 205[38]. — [7] Jfr isl. runsången: Ár er gumna góđi (avkastning) ok gott sumar ok algróinn akr.

fattas som den fruktbara sommartiden, alla runsångerna fatta II, 2 som »nöd» i allmh.

Förhållandet mellan de två följande runorna II, 5 *eoh* och 6 **p** erbjuder stora svårigheter på grund av den ovisshet, som råder både om namnet på och ljudvärdet av II, 5. I ags. runsången kallas II, 5 *eoh* och beskrives som »ett träd, som utanpå är ojämnt, hårt, fast i marken, eldens bevarare, nedan stöttat av rötter, en glädje på jordegendomen»[1], runan heter ock *ih*[2] med ljudvärdet »i et h», och namnet och beskrivningen antagas av alla runforskare avse idegranen, som har namnet ags. *īw*, *ēow*, fht. *īwa*, t. *Eibe*, e. *yew* men ock schweiz. *īche*, *īge*, fht. *īha*, flt. *īch*. Runans ljudvärde har förr antagits vara *eu*[3], varpå ju runenamnet börjar i ags. runesången. Wimmer, Die Runenschrift s. 135 ansåg runan kanske icke vara något ljudtecken, då skäl talade mot alla dess tänkbara betydelser som sådant. Bugge har ägnat uttömmande utredningar åt runans bruk[4] och funnit den användas uti inskrifter dels som tyskt *ich*-ljud, dels som *i*, vilka användningar utgå från runenamnets slut- och begynnelseljud, och uppvisar den även i urnordiska inskrifter i betydelsen *i*. Då emellertid *i*-ljudet annars har runan *i* som tecken, synes rimligast, som jag för länge sedan föreslagit[5], att antaga den gutturala frikativan, ty. *ch*, som ock stod efter palatal vokal[6], vara runans ursprungliga ljud, om ock runans användning understundom kunde utgå från runenamnets begynnelseljud. O. v. Friesen[7] härleder II, 5 från en kursivform av gr. ε epsilon och antager dess ursprl. namn hava motsvarat got. *aihws* »häst», som sedan skall på västgerm. botten hava överförts på III, 3 **e**, vars ursprl. namn åter skall hava varit got. **ēgeis*, nord. *ægir* »hav» och föreligga i got. bokstavsnamnet *eys*. Bugge[8] invänder

[1] Eoh byþ utan — unsmeþe treow — heard hrusan fæst — hyrde fyres — wyrtrumun underwreþyd — wynan on eþle. — [2] Stephens ONRM. I, s. 102, nr 8. — [3] Zacher, Das goth. Alphabet Vulfilas u. das Runenalphabet, s. 25; Wimmer, Run. opr. s. 120, 123. Bugge, N. I. Inl. s. 101 anser ännu, att hos goterna runans namn varit **ius* med ljudvärdet *iu*. — [4] N. I. I, s. 117 ff. och Inl. s. 64 ff. — [5] VHAA månadsbl. 1886, s. 1 ff. — [6] Kluge, Urgermanisch, s. 67. — [7] Om runskr. härkomst, s. 22 f. — [8] N. I. Inl., s. 67, 164.

bl. a. att ags. runenamnet II, 5 *ih* hålles skilt från namnet *eh* på III, 3. I yngre got. har visserligen ljudet *ch*-försvunnit[1], men har en gång funnits i got. och kan ju hava levat kvar, då runorna bildades.

Att namnet på II, 5 ursprungligen betytt »idegran» synes alltså sannolikast. Detta namn antages emellertid senare hava överförts till II, 7 ᛉ, som i yngre runraden står sist, har stupats och har namnet *ýr*, vilket namn emellertid också bäres av en av de tillagda ags. runorna, 27 *yr* ᚣ, y, som i ags. runsången beskrives som utrustningspersedel för en ridhäst och av Dickins sammanställes med *ýr* = brotgjarnt járn i den isl. runsången. Det ags. runenamnet *yr* tillhör emellertid en runa, som betecknar namnets begynnelseljud, och detta ljud är det ock, som betecknas i fno. och isl. runsången, då ju *R* icke vidare förekom i fno. och isl. Samma ljud betecknade ju begynnelseljudet i fvn. *ýr* 'idegran', som sålunda kunde tänkas kanske aldrig hava tillhört II, 7 ᛉ, ᛦ i betydelsen *R*, utan blott i betydelsen *y*. Att det dock icke torde förhålla sig så, framgår av att i den yngre runraden i Cod. Leidensis lat. 4to 83 (från c. 825—850)[2], där runornas namn skrivas både med runor och lat. bokstäver, namnet på ᛦ *ýr* skrives ᛁᚱ *ír* och i en irländsk från c. 1000[3], *eir*, som Bugge anser uttalat *er*, i det på irl. *eiric*, *eric*, *eire*, *ere* växla och runans ljudvärde angives vara *e*. Detta *er* anser Bugge vara en utveckling av det namn på idegranen, som finnes i ags. *eoh*, fht. *īha*, flt. *ich*, schweiz. *īche*, varemot isl. *ýr* utgår från det förstadium, som ags. *éow*, *īw*, fht. *īwa*, eng. *yew*, ty. *Eibe* förutsätta. Till detta *ir*, *er* hänför Bugge säkert med rätta det bruk av ᛦ i bet. *e*, som Wimmer[4] härlett av det förmodade fornnamnet »älg» på II, 7 och som jag[5] uppvisat vara lika mycket ett bruk av runan som *i*. Överförandet av namnet *ýr* till II,

[1] Th. v. Grienberger, PBBeitr. 21, s. 197. — [2] Bugge, Bidr. t. den ældste Skjaldedigtnings Hist., Chr.a 1894, s. 17; N. I. Inl., s. 65. — [3] Bugge, Bidr. t. den ældste Skjaldedigtn. Hist., s. 23; N. I. Inl., s. 65. — [4] Run. Opr., s. 201; Die Runenschr., s. 20 I. — [5] VHAA månadsbl. V, 1886, s. 59.

7 ᛉ, ᛦ anser Bugge skedde, när II, 5 ᛇ uppgavs och ᛦ flyttades till sin senare plats.

II, 6 ᛈ heter i ags. runsången *peorđ* och säges vara »alltid lek och löje för de stolta män, där kämparne sitta i ölsalen glada tillsammans». Bugge[1] anser *peorđ*, som motsvaras av det got. bokstavsnamnet *pertra*, vara lånat av armen. *par* »dans». Kemble har med tvekan ifrågasatt betydelsen »the chessman», väl i anslutning till W. Grimm[2], som sammanställt det med isl. *peđ* »bonde i schackspel», vilket ju visserligen är omöjligt av flera skäl, men om betydelsen »schackpjäs» utbytes mot »brädspelsbricka», är Dickins tanke sannolikare än Bugges, då brädspel säkert var ett vida vanligare nöje i ölsalen än dans. Då *peorđ*, *pertra* börja med *p-*, är namnet säkerligen icke ursprungligen germanskt; till formen är det nog samma ord som t. *Pferd*, mht. *pfërt*, som är lån av grek.-lat. *paraveredus*[3]. Från ags. *peorđ*, ty. *Pferd* skiljer sig got. *pertra* genom det sista *r*. Då detta icke har etymologiskt stöd i lat. *paraveredus*, torde det vara oursprungligt, och tillkommet genom inflytande från det bredvidstående got. bokstavsnamnet *quertra*, vars sista *r* har etymologisk grund i fht. *querdar*, t. *Köder*.

Då namnet på II, 5 betecknar ett hårt träslag och det på II, 6 en spelpjäs, har väl versparet uttryckt, att spelpjäsen var gjord av detta hårda virke.

I fråga om de följande fyra runorna synes en liknande omställning av samhöriga runenamn hava ägt rum som i början av ätt II, och omställningen är så mycket mer anmärkningsvärd, som den sträcker sig över gränsen mellan två strofer. Måhända är detta förhållande att förklara så, att sångens strofindelning icke är ursprunglig. Enligt ags. runsången är namnet på II, 7 en växt, på II, 8 solen, på III, 1 en stjärna och på III, 2 björk, och II, 7 hör sålunda ihop med III, 2, II, 8 med III, 1. Svårighet förefinnes emellertid att utröna de ursprungliga namnen ävensom ljudvärdet av II, 7.

---

[1] N. I. Inl., s. 144. — [2] Ueber deutsche Runen, s. 240. — [3] se Kluge EtymWb.

II, 7 ᛉ förekommer i urnord. inskrifter i betydelsen *R*, uppkommet av *z*, tonande s. Runans namn i nord. runsånger *yr* »idegran», innehåller som slutljud detta ljud, som aldrig förekom i början av ord. Vilken användning runan fått på grund av sitt begynnelseljud, behöver här icke avhandlas. I ags. runrader förekommer ᛉ åter med angiven betydelse *x* och växlande namnformer: *eolhx, elux, ilix, ilcs, ilih, halax.* I ags. runsången beskrives vattenväxten *eolhxsecc*, jfr eng. *sedge*, vilket ord annars är känt som glosa för papyrus. I runesången är emellertid *eolhx* skrivet skilt från senare leden, och Bugge sluter därför och då hela ordet ej annars förekommer som namn på runan, att runans ags. namn varit *eolhx* och utgör ett lån av det got. ordet för »älg», got. **ilhs*, som bevarat slutljudet *hs* i runraden, emedan just detta innehöll ljudvärdet *x*. I Norden däremot överfördes namnet till inhemsk form, yngre nord. *elgʀ*, av urnord. **algiʀ*, vars slutljud gav upphov till runans bruk i betydelsen ʀ[1]. Att ett urnordiskt runenamn **algiʀ* orsakat runans bruk som ʀ, är det Wimmer, som först föreslagit. Förf. av ags. runesången har alltså i stället för ags. *éola* 'älg' beskrivit älg-starren för att på en gång behålla runenamnet och få ett ord, vari ljuden *x*, *hs* förekom.

O. v. Friesen[2] åter härleder ᛉ från gr. Ψ, som valts till tecken för *z* icke på grund av ljudlikhet utan godtyckligt, emedan Ψ på grund av sin valör saknade användning vid runskriftens bildning; O. v. Friesen anser alltså ᛉ från första början vara tecken för *z*, icke för *x*, men yttrar sig icke över de ags. runenamnen *eolhx*, *ilhx* o. s. v., som åter Th. v. Grienberger[3] söker förklara som en annars okänd namnform för 'älg', vilket Bugge tillbakavisar[4]. Bugge förklarar runan uppkommen av lat. X[5].

Th. v. Grienberger[6] har emellertid slutit, att älsta namnet på II, 7 ᛉ varit got. *aiz* »mynt» på grund av got. bokstavsnamnet *ezec*, som dock av skrivaren uttalats *essec* men skall åter-

---

[1] Bugge, N. I. Inl., s. 80 ff. — [2] Om runskr. härkomst, s. 39. — [3] Ark. f. nord. fil. XV, s. 15. — [4] N. I. Inl., s. 80. — [5] N. I. Inl., s. 167. — [6] PBBeitr 21, 219; Ark. f. nord. fil. XIV, 113.

giva ett neutr. diminutiv **aizik*, som ej är uppvisat. Bugge[1] anser visserligen *ezek* vara namn på got. *z* men i got. bokstavsskriften, icke i got. runskrift, som enligt honom hade samma tecken för klanglöst och klingande s-ljud. Då **aiz* strider mot ags. *eolhsegg* och dess betydelse icke heller kan sammanparas med någon annan runa, torde v. Grienbergers slutsats vara oriktig.

Om således »älg» varit det ursprungliga namnet på II, 7 ᛉ, kan visserligen icke det sammanhang med III, 2 b »björk, björkkvist»[2] äga rum, som ags. runesången visar, utan därför inträder ett annat, enär »sumpiga trakter, kärr och moar med löfskog och flytande vatten utgöra älgens käraste vistelseorter» (Nord. fam.-bok); måhända har björken omtalats som älgens föda.

Såsom ovan påpekats stå II, 8 s »sol» och III, 1 t, enligt ags runesången en stjärna, i sakligt sammanhang. Betydelsen av II, 8 »solen» står fast både genom namnen ags. *sigel*, fnord. *sól* och i runsångernas uppgifter. Om III, 1 *tir* i ags. runsången anmärker däremot Dickins: »Tir» (Salzb. AS. *Ti*, Goth. *Tyz*)[3].

---

[1] N. I. Inl., s. 89. — [2] Th. v. Grienberger, PBBeitr. 21, s. 202: »und wie in den obigen got. erweiterungen mit *-nō* der sinn der neubildung sich von dem des primitivs nicht unterscheidet, so könnte auch **bairkna* nichts anders als eine bloss äusserlich erweiterte form von germ. **berkō(n)*, an. *björk*, ags. *beorc*, ahd. *bircha*, mhd. *birche* swf. sein und direct 'birke' bedeuten. Doch möchte man vorziehen, nach analogie der mit *l*-suffix gebildeten ahd. *eihhila*, mhd. *büechel*, nhd. *zirbel*, auf die bedeutung 'birknuss' zu schliessen oder eine entwicklung zu 'birkenzweig, birkenreis' anzunehmen, welche für den nordischen repräsentanten des namens im norwegischen wie dem isländischen runengedichts so ziemlich gesichert ist». Runan III, 2 heter ags. *beorc* »björk», som strofen beskriver, fnorsk. runsångens verspar lyder: Bjarkan er lauf-grœnstr lima. — Loki bar flærđar tima och den isl. runsångens strof: Bjarkan er laufgađ lim — ok litit tré — ok ungsamligr viđr. — [3]

Tir biþ tacna sum healdeđ trywa wel
wiþ æþelingas a biþ on færylde
ofer nihta genipu næfre swiceþ

»T. is a (guiding) star; well does it keep faith with princes; it is ever on its course over the mists of night and never fails».

»There can be no doubt that the original name of this letter was *Ti* (Tiw) from **Tiwaz*, cf. ON *Týr*, pl. *tívar*. This word appears in glosses, e. g. Epinal-Erfurt, 663, Corpus, 1293, *Mars, Martis*: *Tiig*, and most of the Teutonic peoples use it as a translation of *Martis*, in the third day of the week. It is natural therefore to suppose that *Tir* is a misreading for *Tiw*. If *tacna sum* = star, one would expect it to be the planet Mars ♂; but the description of the poem is appropriate rather to »a circumpolar constellation» (Botkine). Possibly the poet had in his mind a word different from the original name of the letter.»

Det sista är säkerligen fallet, och därvid erbjuder sig ags. *tīr* (isl. *tírr*, t. *zier*) »gloria, decus, splendor» som passande namn på en glänsande stjärna som ej gick ned [1].

Gudanamnet *Tyr* (fno. *Týr*, gen. *Týs*) var avgjort runans namn enligt de nord. runsångerna och säkert även det ursprungliga. Guden *Tyr* var ju i nordisk historisk tid en föga framstående gud, men tecken tyda på, att han fordom varit den allra högsta, himmelens gud [2], och som sådan kan han ha gällt i den forntid, då runskriften tillkom. Att hans namn lämpligen kan förenas med solens, är uppenbart. Den tanke, som de fyra verserna uttalat, kan ju ändå vara synnerligen prosaisk och platt, t. ex. Älgen sover — när solen lyser, — när Tyr mörknar, — han tuggar björkkvist.

Namnet på III, 3 **e** är ags. *eh*, som beskrives som hästen. Det gotiska bokstavsnamnet är *eyz*, som redan Zacher [3] mot Müllenhoff hävdat vara got. **aihws*, vilken uppfattning sedan Bugge [4] haft anledning att försvara mot v. Grienberger [5] och O. v. Friesen [6]. En naturlig motsats därtill bildar III, 4, **m**, som i alla källor nämnes »man», ryttaren, som rider på hästen.

III, 5 **l** heter i alla källor »vatten», ags. *lagu*, fvn. *lǫgr*, men i ags. runsången tages ordet i betydelsen »havet», i de nordiska även i andra betydelser. Betydelsen »havet» har säkert varit runenamnets ursprungliga, då det sammanparas med III, 6

---

[1] Grein-Köhler, Sprachschatz, s. 678. — [2] Se t. ex. M. Olsen, Det gamle norske ønavn Njarđarlǫg, s. 26 i Chra Vidsk.-Selsk. Forh. 1905, nr 8. — [3] Das got. Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet, s. 4. — [4] N. I. Inl., s. 61. — [5] PBBeitr. 21, 204. — [6] Om runskriftens härkomst, s. 23.

ng, som bär namn av guden *Ing*, vilken förbindes med havet i ags. runsångens strof: »Ing sågs först för människor bland östdanerna, tills han försvann åt öster över vågen; vagnen lopp efter». Ing är ett annat namn på guden Frej, jfr Ingunar-Freyr Ls. 43, och »Freyr hét Yngvi ǫđru nafni» Hkr. Yngl. saga k. 10, som särdeles dyrkades i Sverge och säkert även av goterna.

Vad sambandet är mellan III, 7 **o**, ags. *eþel* »arvegods», (fvn. *óđal*) och III, 8 **d**, ags. *dæg* »dag», kan jag icke finna, men tvivlar ej, att skalden kunnat det. Han har t. ex. kunnat uttrycka tanken i Hav. 59: Arla den stige upp — som har arbetsfolk få — och tage med sin syssla i tu. — Mycket försinkas — för den om morgonen sover — rask är till hälften rik.

Av föregående redogörelse för runenamnen torde framgå, att de låta parvis ordna sig efter betydelsen på angivet sätt och sålunda kunna ligga till grund för en enkel minnesdikt. Namnens skapande och diktens tillkomst bör väl hava gått hand i hand, så att än namnet var givet, innan versen diktades, än ett namn valdes, som befanns lämpligt att infoga i dikten. Själva runorna måste däremot antagas förut tillkomna och skulle blott inpräglas genom namn och dikt. Varför skalden behandlade runorna just i denna ordning, kunna vi ej avgöra men skulle måhända inse det, om vi hade dikten i behåll. Visserligen rör sig första ättens strof huvudsakligen om boskapsskötseln, vilken folknäring bör hava legat skalden mest om hjärtat och som vars fiende och beskyddare kanske tursen och guden betecknats, och den andra ättens strof berör åkerbruket, men så klart kunna vi icke följa tankegången, att vi kunna säga, varför de särskilda runorna behandlats just i den ordning som skett.

Man kunde ju finna det naturligare, att skalden förefunnit runorna ordnade, som de äro i runraden, och därefter givit dem namn, som passade att para ihop efter betydelsen till en dikt. Därvid återkommer man emellertid ånyo till den olösta frågan, varför då runorna hava fått denna ordning, varpå mitt förslag dock ger ett någorlunda antagligt svar. Man må betona det

förhållande, som redan Wimmer[1] framhåller, att man snarast skulle vänta, att runorna utgjorde en slavisk efterapning av sin källa, då det grekiska alfabetet upptog alla feniciska tecken jämte ordningsföljd och namn och de italiska alfabeten upptogo de grekiska tecknen i ursprunglig ordningsföljd. Runorna utgöra däremot ett omordnande av det klassiska alfabet, som varit deras källa, och då hittills ingen grund till ändringen kunnat upptänkas, synes den förklaringen sannolik, att runraden fortfarit att upptecknas i den ordningsföljd, vari de förekommo i minnesdikten.

Mot mitt förslag kan en invändning göras. Jag har antagit den första minnessången över runorna utgöra tre strofer i fornyrdeslag, och fråga blir då, om fornyrdeslag kan antagas hava funnits i så gammal tid. Den älsta allittererande poesien, vi äga, förekommer hos de västgermanska folken, och den har rapsodisk form, är icke indelad i strofer. Den nordiska allittererande poesien är däremot genomgående strofisk. Fullständiga strofer äro icke kända från så gammal tid som den västgermanska poesien, men namnet fornyrdeslag tyder på, att strofformen gick tillbaka till forntiden, om det ock icke säger, huru långt. Bestämt förneka kan man alltså icke heller, att fornyrdeslag kan hava funnits i urnordisk tid, ej heller, att denna strofform kan hava brukats av de med de nordiska folken, särskilt svenskarne, så närsläktade goterna, vilkas poesis beskaffenhet är oss alldeles okänd. Möjligen återgå dock fornyrdeslagsstroferna i Hervararsagan på gotiska hjältedikter. En urnordisk halvstrof i fornyrdeslag finnes på Tune-stenen, vars ena inskrift **ek wiwaʀ after . woduride witada-halaiban : worahto : r[unoʀ]** Bugge[2] uppfattar som me-

---

[1] Die Runenschrift, s. 141. O. v. Friesen, Om runskr. härkomst, s. 45, framhåller att runradens ordningsföljd icke behöver vara ursprunglig, då väl ordningen först torde väsentligen hava överensstämt med den klassiska, av vilken han finner spår i följden **st** och i att **o** står sist. — [2] N. I. I, s. 23.

trisk. Själva lydelsen och tydningen av denna halvstrof är dock kanske fasthellre den av O. v. Friesen[1] framställda:

ek **Wiwaʀ** *after*
W*ōdurīde*
w*itanda-hlaiban*
w*orhto rūnoʀ.*

»Ich, Wiwaʀ, machte darauf die Runeninschrift auf den Wodurid, den Brotausteiler».

Erik Brate.

Die færøischen Dvörgamoylieder.

Kapitel 1. Grundfragen.

§ 1. *Einleitung.*

Die Behandlung der færöischen Lieder des Nibelungenzyklus, der ersten drei tættir der Hammershaimbschen Sjúrđarkvaedi[2] (Hhb. I.) setzt sich sinngemäss in der Behandlung der færøischen Dvörgamoylieder[3] (Dv. I—V.) fort, insofern, als auch sie letzten Endes auf die alten Sagenberichte zurückgehen, die uns aus der Edda und der Vǫlsunga-saga bekannt sind. Sie stehen in engerer Beziehung zu dem Schluss des fær. Liedes Regin smiđur[4] (R.-s.), der unklar und entstellt ist, und der sich durch die Dv.-Lieder aufklärt und in die Sigurdbiographie einfügt; und sie enthalten das, was der Brinhildartáttur (Br.-t.)[5] grösstenteils verloren oder nie besessen hat, nämlich die Geschichte Sigurds und der Sigrdrif.

---

[1] Hoops, Reallex. d. germ. Altertumskunde IV, 14; Ark. f. nord. fil. XVI, 191 ff.

[2] V. H. Hammershaimb, Sjúrđar kvæđi. Kopenhagen 1851.

[3] Hammershaimb, a. a. O. S. 80 ff. Eine dänische Inhaltsangabe der Lieder findet sich S. 184 ff.

[4] Hhb. S. 3 ff.

[5] Hhb. S. 16 ff.

Die in meiner Behandlung der Lieder des Nibelungenzyklus[1] eingangs gegebenen, prinzipiellen und methodischen Gesichtspunkte über Formelgebrauch und Stoffbehandlung in der fær. Viserdichtung gelten auch bei einer Behandlung der Dv.-Lieder[2]. Während aber die Nibelungentættir zu den einfachsten dieser Lieder gehören, sind die Dv.-Lieder höchst verworren und kompliziert. Jedes der fünf Lieder sieht dem andern so wenig ähnlich, dass man zunächst im Zweifel ist, ob es sich überhaupt um Behandlungen desselben Stoffes handelt. Dv. II und Dv. III z. B. haben keine einzige Strophe und Zeile gemein, und auch inhaltlich lässt sich von vornherein eigentlich nichts vergleichen. Dennoch muss man an der Zusammengehörigkeit der fünf Lieder festhalten. Dv. II ist von Dv. V nicht zu trennen. Dv. V wieder weist zweifellose Strophen und Szenen auf, die mit Dv. I zusammengehören. Und Dv. I wiederum ist eng mit Dv. III, IV verwandt, sodass in Dv. II und Dv. III nicht verschiedene Stoffe, sondern nur die Endglieder einer höchst radikalen Entwicklungsfolge vorliegen. Bei den Nibelungentættir war es ferner möglich, unter Berücksichtigung der besonderen Bedingungen fær. Viserdichtung den spezielleren Beziehungen zu bestimmten altnordischen Denkmälern nachzugehen. Bei den Dv.-Liedern dagegen muss man zufrieden sein, unter dicken Schichten fremder Stoffmassen und unter starken Entstellungen den eigentlichen Kern

---

[1] de Boor, Die Lieder des Nibelungenzyklus, Heidelberg 1918.

[2] Auch für die Behandlung der Dv.-Lieder muss ich an der literarischen Beurteilung der fær. Viserdichtung als Ganzes festhalten, die ich in der Behandlung der Nibelungentættir zugrunde gelegt habe. Wer die gesamte Masse der fær. Dichtung kennt, weiss genau, dass dem Dichter immer nur ein Minimum an der Gestaltung des Liedes zugute kommt. Der fær. Viserdichter ist im Stoff immer streng an seine Quellen, im Ausdruck noch strenger an die überkommene Formel gebunden. Was er an Eigenem leistet, ist lediglich ein immer erneutes, kaleidoskopartiges Vermischen der überkommenen Stoffe und Formeln. Die wechselnde Buntheit in der fær. Viserdichtung ist im Grunde starre Eintönigkeit. Ich hoffe, über diese prinzipiellen und methodischen Vorfragen demnächst einiges Genauere sagen zu können.

der Erzählung herauszuschälen und als die Geschichte Sigurds und der Sigrdrif zu erkennen.

Lyngbyes und Hammershaimbs Ausgaben der fær. Sigurdlieder kennen fünf Dv.-Lieder, das Corpus carminum færoensium (C. C. F.)[1] kennt ihrer vier, indem es Hammerhaimbs Dv. III und Dv. IV als Varianten eines Liedes verzeichnet. Ich halte an der Hammershaimbschen Nummerierung fest.

Jedes der fünf Lieder ausser Dv. IV ist im C. C. F. in zwei Fassungen vorhanden, sodass wir in aller Kürze folgenden Ueberlieferungsstand haben:

Dv. I und II liegen je in zwei Fassungen, A und B, vor, von denen Dv. I A und Dv. II B bei Hammershaimb abgedruckt sind. Die beiden andern Fassungen bieten z. T. erhebliche Abweichungen und haben selbständigen Wert.

Dv. III liegt im C. C. F. in zwei Fassungen, A und B, vor, die beide von Hammershaimbs Text abweichen. B steht Hammershaimb sehr nahe.

Dv. IV ist nur in der bei Hammershaimb gedruckten Fassung vorhanden.

Dv. V ist in zwei Fassungen vorhanden A und B; A ist mit Lyngbyes Text, B mit Hammershaimbs Text fast identisch, doch fehlt Hammershaimbs direkte Vorlage.

Eine genauere Darstellung des Ueberlieferungsstandes, kann ich mir hier ersparen. Die lang geplante kritische Neuausgabe der *Sjúrðar-kvæði* von W. Ranisch unter Benutzung des ganzen handschriftlichen Materials wird hoffentlich bald vorliegen und das Nötige beibringen. Die fær. Dv.-Lieder stehen in der gesamten skandinavischen Viserliteratur isoliert, sie haben keine Entsprechungen in dänischen oder isländischen Liedern. Auch

[1] Das C. C. F. enthält in 16 Lexikonbänden und einem Supplementband das gesamte Material fær. Viserdichtung handschriftlich gesammelt. Es ist im Besitz der Dansk folkemindesamling in Kopenhagen (Kgl. Bibliothek). Gedruckte Texte der Dv.-Lieder bei Lyngbye, Færøiske Kvaeder om Sigurd Fofnersbane og hans Æt. Randers 1822. — Hammershaimb a. a. O. Die Bezeichnung der Varianten gebe ich nach dem C. C. F.

eine Beziehung zu der isl. Vise »Stafróar» [1], die in der Ausgabe der isl. Viser von Grundtvig und Sigurđsson angedeutet worden ist, besteht nicht.

§ 2. *Der Grundstock, Sigurd in der fær. Dichtung.*

Unter den fünf Dv.-Liedern sind einige, bei denen der alte Grundstock durch die fremden Sagenstoffe fast vollständig überwuchert und verdrängt ist. Sie sind für die Aufklärung der zu Grunde liegenden Erzählung daher ziemlich wertlos, behalten aber ihre Bedeutung für die Behandlung der stoffremden Anwucherungen. Aber auch die Lieder, die weniger gelitten haben, sind mit Rankenwerk reich durchflochten. Dennoch kann man bei der ganzen widersprechenden Menge durcheinandergehender, nicht stoffzugehöriger Züge und Erzählungen nicht von willkürlicher Stoffmischung sprechen. Vielmehr stammt alles fremde Gut aus Sagenkreisen und Liedern, in denen Sigurd eine Rolle spielt. Wie überall, so ist auch hier auf den Færöern die Gestalt Sigurds, über seinen alten Sagenkreis hinaus in Sagen und Erzählungen eingedrungen, denen er nicht von Hause aus zugehört. Und diesem erweiterten fær. »Sigurdsagenkreis» sind schliesslich alle die heterogenen Stoffe entnommen, die auf die Dv.-Lieder Einfluss gewonnen haben.

Von Sigurd bewahrt die fær. Dichtung ausführlich alles, was der skandinavische Norden von ihm erzählt. Die drei ersten tættir Hammershaimbs, ferner der Nornageststáttur (Hhb. S. 71 ff.) und der Ragnars táttur (Hhb. S. 59 ff.) enthalten die ausführliche Lebensgeschichte Sigurds entsprechend den späten nordischen Quellen. Nicht nur die alten Sagengestalten: Reginn und Brynhild, Gunnarr und Hǫgni begegnen uns, sondern auch jüngere, wie Nornagest oder der spät aus Deutschland eingewanderte Giselher. Auch Sigurds Genealogie ist durch Sigmund und Hjordís und seinen Stiefvater Hjálprek gegeben; ebenso sind die Sigurds-

---

[1] Sv. Grundtvig und Jon Sigurđsson, Íslenzk fornkvæđi, Kopenhagen 1854—59.

töchter Áslaug und Svanhild und die durch sie sich ergebenden Verknüpfungen mit Ragnarssage und Ermanarichsage bekannt. Das bedeutet also volle Kenntnis der alten Sagenwelt.

Auf ältere nordische Quellen geht auch Sigurds Aufnahme in den Dietrichsagenkreis zurück. Sie geschieht auf den Færöern in Anknüpfung an die Thiđrekssaga. Der Zug Dietrichs gegen König Isung (Isin der Folkeviser) von Bertangaland, als dessen Manne Sigurd kämpft, ist im fær. Lied im engen Anschluss an die Saga das Ereignis, durch das die beiden Helden Dietrich und Sigurd zusammentreffen. Ist in Tidriks kappar [1] (Tid. k.) aber sagengemäss noch Sigurd Dietrichs Gegner, so wird in einer anderen, unklaren fær. Darstellung von Dietrichs Bertangazug, der Tíđrik Kongs ríma (C. C. F. IX, S. 339 ff.), Sigurd zum Genossen dieses Zuges. Und damit wird er zum Kampf- und Abenteuergenossen Viđgas, der in der fær. Dichtung Virgar Valintsson heisst. Dieser Virgar ist der eigentliche Held der fær. Dietrichdichtung, derjenige, der am meisten von allen Dietrichhelden in den Visern ein eigenes und warmes Leben führt. Er ist dort der grösste Held nächst Sigurd und wie dieser wird auch er mit vielen Sagenzügen behängt, die der alten Sage unbekannt sind. Beide hat die fær. Viserdichtung zu einem typischen Heldenpaar zusammengefügt. Als solches Heldenpaar fechten sie eine Reihe von Riesen- und Trollkämpfen aus, als deren Typus ich hier das Lied Risin í Holmgörđum (Hhb. S. 114 ff.) nenne.

Die gleiche Genossenschaft Virgars und Sigurds treffen wir im Sagenkreis von Ásmund kappabani wieder an, der seine breiteste Ausführung im Snjólvs kvæđi (C. C. F. VIII und IX) gefunden hat. Dieses sehr komplizierte Lied teilt in seiner Grundlage den Stoff mit der Ásmundarsaga kappabana [2]. Doch lässt sich weder die überlieferte saga noch die Darstellung des Stoffes

[1] Faerøsk Autologi ved V. U. Hammershaimb og J. Jakobsen. 2 Bde. Kopenhagen 1891 ff. (F. A.). S. 223 ff.

[2] Hrsg. Detter, zwei Fornaldarsögur nach Cod. Holm. 7 4to. Halle 1891. Das Verhältnis der saga zu dem Lied ist von E. Kölbing, Germania XX, S. 386 ff. behandelt worden. Kölbings Resultate sind verfehlt.

bei Saxo grammaticus [1] der fær. Vise zugrunde legen. Das Lied schafft in Ásmund den Typus eines unheimlichen und zauberhaften Bösewichtes, der im Grunde feige, dennoch im Vertrauen auf seine hinterhältigen Zauberkräfte unaufhörlich mit Rittern Kämpfe sucht, um sich ihrer Frauen zu bemächtigen. Auch bringt er Helden gegeneinander in Streit, wo er nicht allein zum Ziele kommt. Das Lied gipfelt in Ásmunds Hass gegen Hildebrand und seinen Sohn, gegen die er, selbst machtlos, eine Reihe von Helden zum Kampfe heranführt, um schliesslich den Sohn durch die Hand des Vaters zu verderben. Mit diesen ritterlichen Kämpfen werden eine Reihe von Helden aus anderen Stoffkreisen in den Ásmundkreis eingeführt. Zu diesen Helden gehören auch Sigurd und Virgar, das neue Heldenpaar. Sigurds Rolle bleibt dabei ziemlich farblos, Virgar dagegen erhält eine neue Rolle; auch er, wie Ásmund, gerät in eine zauberhafte Sphäre, auch er wird zum Mädchenräuber und besitzt weit draussen im Meer eine »gullborg» mit einem Saal voller Mädchen. Er wird aus den bekannten Beziehungen zu Dietrich und zu Brattingsborg herausgelöst und in ganz andere Örtlichkeiten versetzt, von denen mindestens eine aus der nordischen Mythologie stammt.

Diese drei Sagenkreise, neben dem Nibelungenkreis der Dietrichkreis und der Ásmundkreis, sind in der fær. Dichtung zu Sigurd in Beziehung gesetzt, und Teile aus ihnen finden sich in den Dv.-Liedern und machen diese zu dem unorganischen Conglomerat, als das sie erscheinen.

§ 3. *Der gemeinsame Grundstock.*

Die fünf Dv.-Lieder sind, wie schon gesagt, in der Benutzung der fremden Stoffe verschieden weit gegangen. Für die Gewinnung des alten Grundstockes ist Dv. II und Dv. V unbrauchbar, da Dv. II fast ganz aus Zügen der Ásmunddichtungen, Dv. V aus Virgarerzählungen zusammengesetzt ist. Dv. I, III, IV sind die-

[1] Saxo grammaticus (ed. A. Holder, Strassburg 1886) Buch VII. S. 239 ff. Die Geschichte von Haldanus und Hildigerus.

jenigen Fassungen, die vornehmlich zur Erkenntnis der zugrundeliegenden Erzählung herangezogen werden müssen. Dabei ist in Dv. IV, das Dv. III sehr nahe steht, die z. T. ganz sinnlose Ich-Erzählung, die ohne sonstige wesentliche Textänderung Erlebnisse Sigurds auf den Dichter oder Vorsänger überträgt, im Anschluss an Dv. III ohne weiteres auf Sigurd zurück zu übertragen.

Die Beziehung Sigurds zur Dvörgamoy ist also der allgemeinste Grundkern. Spezialisierend zeigen Dv. I, III, IV, dass die Grunderzählung die Liebesgeschichte Sigurds und der Dvörgamoy gewesen ist. Auch Dv. V lässt das noch erkennen, obwohl dort Sigurd und Virgar gemeinsam zur Dvörgamoy kommen, und Virgar die beiden Mädchen — diese Doppelung ist nur Dv. V eigen — schliesslich behält. Doch bewahrt Dv. V in dem Gespräch der Helden mit den Mädchen einige Strophen, die auch in Dv. I und III wiederkehren (Str. 53, 61, 62), und diese Strophen gehören allein Sigurd, sodass er schon dadurch als der alte Träger der Geschichte erscheint. In Dv. II wird die Erzählung in den unendlich häufigen Rahmen von Brautraub und Wiedergewinnung gespannt, und Sigurd wird darin zum Beauftragten eines Dritten gemacht. Doch behält er hier das Mädchen, das er in fremdem Auftrag errungen hat, schliesslich für sich selbst.

Die kleine und einfache Liebesgeschichte Sigurds und der Dvörgamoy, die wir erhalten, sieht etwa folgendermassen aus: Sigurd reitet planlos auf Abenteuer aus (Dv. I, III, IV, V), gelangt mit (Dv. I, V) oder ohne (Dv. II, III, IV) besondere Begegnisse zur Wohnung der Dvörgamoy, die in einem »*heyg*« haust, und zu der er allein mühelosen Zugang erhält. Sie empfängt ihn freundlich, sie bleiben die Nacht in Liebe zusammen. Dann geht Sigurd wieder von ihr, und sie bleibt trauernd zurück.

Dieses Wenige lässt sich auf den ersten Blick als gemeinsamer Grundkern herauslösen; es genügt noch nicht, um eine Sigurd-Sigrdrif-Erzählung darin zu sehen. Von den Elementen der Sigurd-Sigrdrif-Erzählung enthält obige Geschichte folgende: 1.) Sigurds planloses Reiten und zufälliges Finden der Wohnung der Jungfrau, 2.) diese Wohnung ist ein Berg (*fjall*, *heyg*), kein

von Menschenhand erbautes Gelass, 3.) Sigurd allein ist es möglich, zu der Jungfrau zu gelangen, 4.) Sigurd verlässt sie nach kurzer Zeit wieder, sie bleibt traurig zurück.

Kapitel II. **Die fremden Sagenkreise in den Dv.-Liedern.**

§ 4. *Ásmund kappabani in der fær. Dichtung.*

Ásmundur ist ein häufiger Heldenname in den fær. Visern: Der Ásmund, der in Dv. II eine grosse Rolle spielt, wird dort Str. 53 als kappabani bezeichnet. Es ist also der Ásmund der Ásmundarsaga kappabana, der, wie schon gesagt, im fær. Snj. kv. fortlebt. Seine Geschichte muss auf den Færöern recht beliebt gewesen sein, denn es gibt nicht weniger als fünf Lieder über ihn[1]. In diesen Liedern hat sich ein bestimmter Kreis typischer Personen und Vorstellungen herausgebildet, die in allen Liedern wiederkehren. Von diesen Liedern ist das Snj. kv. nicht nur das weitaus ausführlichste, sondern auch das ursprünglichste und verbreitetste, und es ist als Quelle der übrigen anzusehen. So genügt es auch, für unsere Zwecke dieses Lied allein heranzuziehen, zumal sogar spezielle Beziehungen zwischen Snj. kv. und den Dv.-Liedern bestehen, denen in den übrigen Liedern des Ásmundkreises nichts entspricht. Der alte Name Ásmundur kappabani ist nicht der gebräuchlichste in den Liedern; er heisst dort vielmehr in der Regel Ásmundur kellingarson. Nur Snj. kv. hat gleich den Dv.-Liedern (Dv. II Str. 53) den alten Namen noch gewahrt. Ferner kommt allein in Snj. kv. neben der sonst in diesem Kreise üblichen Bezeichnung für Virgars Heimat »Selgjalant» eine zweite Ortsbezeichnung: »Singjantá» vor, die Dv. V Str. 95 als »Singjant há» wiederkehrt.

Das Snj. kv. ist eines der umfangreichsten fær. Lieder und besteht aus neun tættir. Der Zusammenhang mit der Ásmundar-

[1] Ausser dem Snj. kv. sind es: C. C. F. No. 52 Grims ríma. No. 63 Heljars kvæði. No. 81 Frúgvin Olrina. No. 98 Torbjörn Bekil.

saga kappabana ist evident, ist aber nicht so aufzufassen, dass die Vise der saga nachgedichtet sei. Der saga entsprechen nur Teile des 1., 3. und 9. táttur. In allen drei Abschnitten weicht die Vise sehr erheblich von der saga ab. Alle übrigen tættir haben mit der saga garnichts gemein und bilden eine ziemlich ermüdende Masse sich typisch wiederholender Zweikämpfe zwischen den Helden Snjólv, Ásmund, Grím, Hildibrand, Virgar, Sigurd, die langsam auf den Höhepunkt des Ganzen, den Tod des Sohnes durch den Vater zuführen. Insbesondere ist Ásmund in der Saga der normale, untadelhafte Held, während er im Liede ganz anders erscheint. Hier durchzieht er ruhelos die Welt, immer auf Raub und Genuss der Frau bedacht. Er erschlägt den »hertugi Golmar», und bemächtigt sich seiner Frau, er tötet Snjólv um seiner Frau willen, er will in Virgars Mädchensaal Unheil stiften, er missglückt bei dem Versuch, Grimur, Hildebrands Sohn, zu erschlagen und ihm seine Frau zu rauben, und er ruht nicht, bis er an ihm Rache genommen hat. Die »alten Helden», Virgar, Nornagest, Sigurd führt er gegen ihn herauf und erreicht schliesslich seinen Zweck, indem er das Unheilsschwert dem Vater in die Hand spielt und ihn mit dem Sohn in Kampf bringt. Er steht ganz gegen die saga und gegen alle fær. Gewohnheit ausserhalb jeder Genealogie, ist vielmehr der Sohn einer namenlosen *kelling*, ein Hexenkind, mit dem entsprechenden Charakter. Heimtückisch und zauberhaft ist seine Art, mit der er den Helden beizukommen sucht. Wird er aus dem Sattel gehoben, so stürzt er zu Boden, verschwindet vor den Augen seines Gegners und taucht im seinem Rücken wieder auf, und den nunmehr Wehrlosen erschlägt er hinterrücks. Diese Kampfesweise teilt Ásmund in der fær. Dichtung mit keinem menschlichen Helden, sondern einzig mit dem in den Liedern zum spukhaften Kämpen gewordenen Óđinn.

Neben Ásmund und seiner Kampfesweise ist das Auftreten Virgars wichtig. Snj. kv. weiss, wie gesagt, nichts von der Beziehung Virgars zu Dietrich von Bern, sondern rückt auch ihn in eine zauberhafte Atmosphäre. Dreierlei charakterisiert ihn in

diesem Sagenkreis. Erstens seine Freundschaft und Kampfgenossenschaft mit Sigurd, zweitens der Besitz einer gullborg mit einer Schar »stolsmoyjar«, drittens seine Lokalisierung in Selgjalant und Singjantá. Was es mit den stolsmoyar auf sich hat, ist nicht klar. Die Bezeichnung stolsmoyjar (stolzmoyjar) dürfte wohl mit *stela* zusammenhängen und also »geraubte Mädchen« bedeuten. Damit ist deren Wesen jedoch nicht erschöpft, das auf mythologische Eigenschaften weist. Es sind Anzeichen vorhanden, dass diese »gullborg« im Meere liege, und dass auch diese stolsmoyjar in der gullborg auf dem Meeresgrunde wohnen. Im Virgartáttur des Snj. kv. flüchtet Virgar ins Meer hinaus, als er von Ásmund auf die übliche, heimtückische Weise verwundet worden ist und kommt in seine gullborg.

Es heisst Snj. kv.: L str. 299 Hann var ikki lærdur af listum teim,
tí sprakk hann í havið út

und gleich darauf: str. 300 hann komst aftur í gullborgir,
eg meini hann er har enn.

Und im Hildibrandstáttur des Snj. kv. Strophe 233, 234 rühmen sich die stolsmoyjar gegenüber Ásmund, dass sie »auf dem Meeresgrund entlang fahrend« ihm das versenkte Schwert verschafft hätten. Falls diese spärlichen Andeutungen genügendes Gewicht haben, könnte man die stolsmoyjar und die gullborg im Meere als letzte Spuren der Abkunft Witiches von den Meerfrauen auffassen, die sich in der deutschen Rabenschlacht und in der þ-s. angedeutet finden. Jedenfalls sind hier die gullborg und die Mädchenschar darin, die Seide wirken, charakteristische Attribute des Virgar der Ásmunddichtungen geworden; wir werden ihnen in den Dv.-Liedern wieder begegnen.

Von den Namen Selgjalant und Singjantá ist nur der zweite erklärbar. Die nahe verwandte Namensform Siggjumtá begegnet in dem Liede Óðinn í Ásgörðum (C. C. F. VII, 481 ff.) in der gleichen Formel, in der Singjantá in den Ásmunddichtungen häufiger auftritt; »sigla inn fyri Siggjumtá«. Dies Óðinnlied bewahrt unter einem Wust ritterlich formelhafter Elemente eine

Reihe alter, mythologischer Vorstellungen. So erzählt es auch von Óđinn:

Fassg. C str. 181. Hann læt byggja Siggjumtá,

von wo aus er Schweden und Norwegen beherrschte und die Leute lehrte, an ihn zu glauben. Es kann sich hier nur um eine Darstellung der Gründung von Sigtúnir[1] handeln, die im Anschluss an Heimskringla Kap. 5 erzählt wird.

§ 5. *Ásmund in Dv. II.*

Die in Dv. II auftretende Gestalt eines Ásmund wird, wie schon gesagt, durch die Bezeichnung Ásmundur kappabani in Str. 53 eindeutig identifiziert. Daneben tritt auch der in Snj. kv. häufigere Name Ásmunds, »kellingarson», in Dv. II mehrfach auf (Str. 52, 56). Ueber die Namen hinaus tritt Ásmund in Dv. II in seinen beiden typischen Betätigungen auf, im Kampf um die Frau und in feiger und zauberhafter Heimtücke.

Um eine solche Ásmund-Zweikampfgeschichte in Dv. II anzubringen, wird vor dem eigentlichen Stoff, Sigurds Zug zur Dvörgamoy, der erst mit Str. 32 anfängt, nach ausserordentlich häufigem Schema eine Entführungsgeschichte vorgeschoben. Wie alle Ásmundkämpfe geht auch dieser um die verheiratete Frau, und so wird die Dvörgamoy zur Gemahlin eines »Königs» gemacht, in dessen Hochzeitsmahl die Entführerschar mit Ásmund einbricht. Von Str. 20 an beginnt der eigentliche Ásmundkampf, der zum guten Teil formelhaft, doch eben als Ganzes recht genau dem Typ des Snj. kv. nachgebildet ist und in Str. 24 über das Formelhafte entscheidend hinausgeht. Ich stelle hierher zum Vergleich eine Stelle aus dem Ásmundartáttur des Snj. kv.

[1] Der Form Siggjumtá muss an. Sigtúna zu Grunde liegen. Für Sigtúna < Sigtúnar vgl. Noreen, Aschw. Gramm. § 321; túnar neben túnir ib. § 399 a. 1. zu aisl. túnar und túnir neben tún vgl. Noreen Aisl. Gramm. § 351 a. 3.

Asmundar táttur Fassg. B.

str. 312. Ásmundur ríđur á grønum völli
maelir af tungum inna,
Snjólvur ríđur honum í móti
har munnu tveir reystir finnast.

str. 313. Snjólvur gav so stórt eitt högg,
af so góđum treysti:
so sló hann til Ásmund
hann fell af sinum hesti.

str. 314. Ásmundur stoyptist í jörđina niđur,
undir brynju nyggja.

Dv. II A (= Hhb. str. 22—24).

st. 21. Ásmundur ríđur í herin fram
ætlađi sær at vinna,
kongurin reiđ honum strax ímót
har mundu tveir reystir finnast.

str. 22. Kongurin gav so stórt eitt högg
af so góđum treysti:
so sló hann til Ásmund
hann fell af sínum hesti.

str. 23. Ásmundur stoyttist í jörđina niđur
sum hann var vanur at gera.

Hier haben wir die typische tückische Kampfesweise Ásmunds, vom Pferde geworfen, sich in der Erde zu verbergen. Die Fassung Dv. II A: »*í jörđina*» ist Hammershaimbs »*á jörđina*» vorzuziehen, sie weiss auch, dass Ásmund diese Kampfesweise gewohnheitsmässig übt. Dass »*í jörđina*» richtig ist, beweist auch Str. 25: *Sjónligur var hann hvörjum manni*, das auch in Hammerhaimbs Text steht. Diese Mitteilung, dass Ásmund wieder für jedermann sichtbar war, hat nur Sinn, wenn er zuvor eben verschwunden gewesen war.

Damit wird auch bedeutsam, was zwischen dem »*niđur stoypa*» (Str. 23, 1), und dem »*sjónligur verđa*» (Str. 25, 3) steht. Dort wird erzählt: »*Júkans dýra drottning*» kam, die der Runen kundig war, und sie nahm alle Ermattung und allen Schaden von ihm. Diese »*Júkans dýra drottning*» kann nur Grimhild sein, Gjúkis Gemahlin, die Gjukungen-Mutter, die weit mehr noch als in der an. Ueberlieferung hier in der fær. Dichtung zum Typus des hintersinnigen Zauberweibes geworden ist. Damit kommt man zu einem Widerspruch, denn Ásmunds Gegner, der »König», wird Str. 28 und öfter als Bruder Högnis, in Dv. II A Str. 16 als Bruder Gislars bezeichnet, kann also nur Gunnarr sein. Wie kommt es dann, dass Grimhild dem Todfeinde ihres Sohnes zu Kraft und Heilung verhilft? Ist nun aber Ásmund während der wunderbaren Heilung überhaupt verschwunden, so

kann kein Anwesender die Heilung vornehmen. Das Zauberweib, das Ásmund heilt, ist vielmehr auch nach anderen Zeugnissen Ásmunds eigene Mutter. Sie wird charakterisiert als *kelling*, die *»vanda gerning»* kann, die *»ein er vest í land»*, die *»manga raska kempu hevur lagt fór eitur-grand»*, die alles in allem also ein boshaftes Hexenweib ist. Die Heilung Ásmunds durch diese Mutter findet sich auch in den Dichtungen des Ásmundskreises angedeutet. Im Virgartáttur des Snj. kv. heisst es im Rückblick auf einen Zweikampf, der ebenfalls mit dem *stoypa í jörđina* geendet hatte:

str. 276. Ásmundur situr á sínum hesti,
hyggur á brandin sín,
nú hevdi eg veriđ sligin í dag
var ikki móđir mín.

Das muss bei der sonstigen Aehnlichkeit der Situation auf einen ähnlichen Vorgang wie in Dv. II anspielen.

Ebenfalls im Snj. kv. findet sich eine andere Stelle. Als Ásmund bei Virgars Abwesenheit in dessen *gullborg* kommt, wo die *stolsmoyjar* sind, will er sich an den Mädchen vergreifen. Um dies abzuwenden, erinnern ihn die Mädchen daran, wie sie sich früher um ihn verdient gemacht hätten. Dabei sagt eines der Mädchen zu Ásmund: Hildibrandstáttur Fassg. B.

str. 235. Tá iđ tú »sođnaji»(?) undir brynjuni
tá lindrađi eg tín pínu.

Und Str. 236 antwortet Snjólv:

Hetta rós tađ skuldi lagst
til sjálva mína móđur.

Das zweifelhafte *»sođnaji»* kann ein *»sortnađi»* und ein *»sóttnađi»* wiedergeben. Nur das letztere gibt einen Sinn. Das Mädchen rühmt sich: »Ich linderte deinen Schmerz, als Du verwundet wurdest (sóttnađi undir brynjuni)». Und Ásmund antwortet: »Dieser Ruhm gebührte eigentlich meiner Mutter». Es gibt also eine Tradition, der zufolge Ásmund nach unglücklichem Kampf von seiner Mutter geheilt und gestärkt worden ist; diese Tradition gilt auch für die Heilung Ásmunds in Dv. II.

»Júkans dýra drottning» ist lediglich eine Gleichsetzung der namenlosen Mutter Ásmunds mit der gleich ihr boshaften und zauberischen Grimhild. Anschliessend daran sind dann noch einige andere Namen aus dem Gjukungenkreis ganz willkürlich und z. T. sinnlos auf namenlose Statistenrollen des Dv. II übertragen worden. Gislar in Dv. II A ist der Name des Boten, der die herannahenden Feinde meldet. Ein solcher Bote gehört zu den häufigsten stehenden Figuren der fær. Lieder und ist sonst stets namenlos. Der Name Högni scheint ursprünglich auf den Boten übertragen worden zu sein, der vom Könige ausgeschickt wird, um die berühmten Helden der alten Sage zu Hilfe zu holen. Diese Botenaussendung nach den *»fornum kappum»* Dv. II Str. 5 ist ein weiteres typisches Requisit der Ásmunddichtung. Es ist das Mittel, um die berühmtesten Helden zusammenzuführen, namentlich wie hier, um Sigurd und Virgar (Str. 16) herbeizubringen. Die Absicht ist auch sicher gewesen, dieses Heldenpaar für den Kampf gegen Ásmund und für das nun folgende eigentliche Dvörgamoy-Abenteuer heranzuführen, wie sie auch in Dv. V dies Abenteuer gemeinsam bestehen. Statt dessen wird aber im Dv. II Högni zum Begleiter Sigurds, während er in Str. 30 noch deutlich lediglich eine Botenrolle spielt.

So haben wir hier als weiteres Merkmal des Ásmundstoffes das Heldenpaar Sigurd und Virgar, in Str. 16 zusammen erwähnt und hernach auch als eigentliche Genossen abenteuerlicher Fahrt. Wenn auch Virgar im Dvörgamoy-Abenteuer nicht ausdrücklich genannt wird, so blieb ein Stück seiner unverkennbaren Rolle doch in Str. 60 bestehen. Diese lautet:

Setti hann hana í moyja skara
tó at hon vildi treyđ,
Ásmundi dugnađi hon sára væl,
hvar hann var staddur í neyđ.

Diese Strophe bezieht sich zwar im Text auf Sigurd, hat aber dann keinen Sinn. Die Mädchenschar ist vielmehr das typische Requisit Virgars aus den Ásmunddichtungen. Die zweite Hälfte der Strophe 60 enthält dann eine Anspielung auf die schon er-

wähnte Szene zwischen Ásmund und den stolsmoyjar, in denen sich die Mädchen ihrer Verdienste um Ásmund rühmen. Denn dort sagt eines der Mädchen: Hildibrandstáttur B str. 231.

> Tađ iđ tu barđist viđ Tórbjörn bögli,
> væl mundi eg tær dugna.

Die Beziehung dieser Str. 60 von Dv. II auf Virgar und seine Mädchenschar ist damit unbezweifelbar und Virgar als ursprünglicher Teilnehmer an Sigurds Zug erwiesen. Auf Virgar weist schliesslich auch die Bezeichnung »*Högni sterki*» in den Strophen 55 und 61. *Sterki* ist ein typisches Beiwort Virgars und wird in Dv. II Str. 16 auch auf Virgar angewendet; für Högni ist es dagegen nicht gebräuchlich.

In der eigentlichen Dvörgamoy-Fahrt Sigurds, die von Str. 32 bis Str. 52 reicht, ist weniges, das über allgemeinste Formeln hinausgeht. Zumal der lange Kampf mit dem Vater Zwerg ist ganz aus den Formeln aufgebaut, die bei dem Kampfe zweier Helden gegen einen üblich sind. Von Ásmund ist in diesem ganzen Abschnitt keine Rede, da es eben der alte Sigurdszug ist, der von Ásmund nichts weiss. Der Vater der Dvörgamoy ist und bleibt wie überall. wo er in den Dv.-Liedern vorkommt, der einzige Gegner, während er charakteristischerweise in den Entführungskämpfen ganz gegen Ásmund zurücktritt. Erst mit Str. 53, wird dieses Helden wieder gedacht, der nach dem Vorangehenden doch der eigentliche Hauptgegner ist. Der Schlussabsatz mit seinem *Högni sterki* (Str. 55), seinem *Ásmund kappabani* (Str. 53) und *kellingarson* (Str. 52, 56) und mit der *moyjar skara* (Str. 60) ist wieder ganz Zubehör des Ásmundstoffes.

§ 6. *Die Einwirkungen des Liedes Ásmundur Ađalson.*

Es bleibt im Anfang des Liedes Dv. II (Str. 1—20) noch einiges zu erklären. Für die Einführung des Ásmundstoffes war es nötig gewesen, die Dvörgamoy zu verheiraten und also ihren Aufenthalt am Hofe ihres Gatten, des »Königs», zu konstruieren. Aber der Typ der Ásmundkämpfe gibt es nicht an die Hand,

dass er zum Brauträuber wird und in das Hochzeitsfest einbricht. Vielmehr hat der Ásmund kappabani hier einen anderen Ásmund angezogen, den Ásmund Ađalson (Ásm. Ađ.), dessen Vise bei Hammershaimb, Anthologie S. 51 ff. gedruckt ist. Das fær. Lied ist eine im ganzen und grossen genaue Nachdichtung einer noch ungedruckten[1] kleinen saga von dem späten Typ der lygisögur[2], der letzten, geistlosen Ausläufer der romantischen saga. Das Herzstück dieser saga und auch der Vise ist dies, dass Ásmund Ađalson mit seinem Knappen Ólaf in das Hochzeitsfest des Königs Sigurd Foot einbricht, dessen Werbung um Signý der seinen vorgezogen worden ist, dass der tieferschrockene König die beiden ungebetenen Gäste zum Trunk auffordert, diese aber die Braut gewaltsam entführen. Die Elemente dieser Erzählung sind in Dv. II wieder vorhanden. Ásmund bekommt die Jungfrau nicht (Dv. II A Str. 1 gibt das bessere *fá* statt *sjá*), der König bringt sie heim in seine Halle und rüstet die Hochzeit aus (Str. 1—6). Ásmund macht sich zum Zuge auf mit einem Begleiter, der »*kallur*» genannt wird, und gelangt zum Hochzeitshaus (Str. 8—13). Sie dringen in die Halle ein, der König fordert sie zum Trinken auf (Str. 13—19). Mit Strophe 20 beginnen dann die Kämpfe, die nach dem Typ des Ásmund kappabani berichtet werden. Nur in Str. 27 taucht der kallur noch einmal auf. Die Sicherheit, dass es sich hier bei Ásm. Ađ. und Dv. II um mehr handelt, als um die beiderseitige Benützung ganz allgemeiner Motive, gibt die Einladung zum Trinken, mit der der erschrockene König die Eindringlinge, als er sie erkennt, zu besänftigen sucht. Dies ist ein Zug, der schon der saga angehört, im Ásm. Ađ. also von Anfang an zugehörig ist. Charakteristisch ist auch die Bezeichnung des Gegners von Ásmund als »König», die im Sagenkreis des *kappabani* nirgends begegnet und aus dem Ásm. Ađ. stammen muss. Dazu kommen

---

[1] Pergamenths. des 15. Jh. in Stockholm, Papierhss. des 17. Jh. in Stockholm und in der Arnamagnaea. Mir stand zum Vergleich nur die letztere zur Verfügung.

[2] Ueber den Typus der lygisögur vgl. E. Mogk, Grundriss[2] I, 2 S. 880 ff. Ueber die Ásmundarsaga Ađalsonar og Sigurdar Foot und ihr Verhältnis zum fær. Lied vgl. E. Kölbing, Germania 20, 386 ff.

an zwei Stellen Uebereinstimmungen im Wortgebrauch, die nicht formelhaft sind. Das ist erstens Str. 14, als der Begleiter an der Türe Wache hält, wie im Ásm. Ađ.

Dv. II str. 14.	Ásm. Ađ. str. 34.
látiđ ei kallin svíkja oss, íđ komin er her at *gæta.*	Hartil svarađi Sjúrđur frægi biđur væl dura *gæta.*

Zweitens eine spätere Stelle.

Dv. II str. 27.	Ásm. Ađ. str. 31.
kallin *sætađi brúđrini.*	eg skal *sæta brúđrini.*

Die Teilnahme des Vaters Zwerg an Ásmunds Zug wurde durch den Dvörgamoystoff geboten. Seine tatsächliche Leistung beschränkt sich aber auf das, was Str. 26—27, 1—2 angibt, und diese Strophen gehören zu den wesenlosesten Formeln der fær. Dichtung. Sonst bleibt er vergessen und ohne Rolle. Was in den ersten Strophen (1—7) von ihm erzählt wird, muss unter einem andern Gesichtspunkte betrachtet werden, wie die Analyse von Dv. V zeigen wird.

Das Lied Dv. II ist damit in seinen Elementen aufgeklärt. Der eigentliche Zug Sigurds zur Dvörgamoy ist zur Episode geworden, die in den Strophen 32—52 enthalten ist. Auch in diesem Zuge noch ist stoffremdes, formelhaftes Gut breit gewuchert. Zum Hauptinhalt des Liedes ist eine Ásmundgeschichte geworden. Keiner der typischen Züge fehlt: Ásmunds Namen kappabani und kellingarson, sein Frauenraub, seine Zauberhaftigkeit und Hinterlist im Kampfe, seine wunderbare Heilung durch die zauberkundige Mutter, Virgars Paarschaft mit Sigurd, ihr gemeinsamer Abenteuerzug, Virgars Mädchenschar. Die Anknüpfung an den Dvörgamoystoff wird dadurch erreicht, dass die Dvörgamoy zur Braut und Frau eines Königs gemacht wird, dem Ásmund sie streitig macht, und dass Sigurds Zug zum Rachezug für dieses dem Könige angetane Unrecht wird. Durch den Namen Ásmund wird die Geschichte des Ásmund Ađalson in Dv. II hineingezogen, indem deren Höhepunkt, das gestörte Hochzeitsfest, zum Vorbild der ersten 20 Strophen wurde. Schliesslich

werden durch den Namen Sigurd einige weitere Namen aus der Nibelungensage angezogen und ohne tieferen Sinn, z. T. sogar widersinnig auf einige namenlose Personen von Dv. II übertragen. Der Name Högnis hat dabei z. T. den Virgars verdrängt.

§ 7. *Der Ásmundstoff im Dv. V.*

Der Zug Sigurds zur Dvörgamoy hat im Dv. II folgenden Aufbau erhalten: Sigurd zieht mit Virgar (der für Högni einzusetzen ist) aus, sie kommen zur Halle der Dvörgamoy, sie führen die Dvörgamoy (nach einem Kampf mit dem Vater) fort und versetzen sie in die Mädchenschar. Der Aufbau von Dv. V ist in diesen Partien (von Str. 36 an) ganz parallel. Sigurd und Virgar reiten aus, kommen zur Halle der Dvörgamoy, sie finden das Mädchen allein, nehmen sie mit und bringen sie schliesslich in die gullborg. Auch ist in beiden Fassungen der Vater ein schmiedekundiger Zwerg. Die Paarung mit Virgar also, die Entführung der Mädchen und ihre Versetzung unter die *moyjar skara* sind die gemeinsamen Charakteristika gegenüber den drei anderen Fassungen, d. h. in Dv. II und Dv. V liegt gleichmässiger Einfluss des Ásmundstoffes vor. Dv. V weist bestätigend noch die Namen Selgjalant (Str. 92) und Singjant-há (Str. 95) auf, und schliesst damit jeden Zweifel aus.

Auch der Zug von Dv. V, in dem es von Dv. II abweicht, nämlich dass die Mädchen allein in der Halle sind, und der Vater Zwerg nicht zugegen ist, hat sich ursprünglich in Dv. II gefunden, ist aber bei der zweimaligen Entführung des Mädchens — einmal im Anfang durch den König, später durch Sigurd — aus dem eigentlichen Sigurdzug in die erste Entführung durch den König übernommen worden. Hier wie dort ist das Mädchen allein und wird kampflos entführt (vgl. *flita* Dv. II Str. 2 und öfter, Dv. V Str. 68 und öfter). Der Vater Zwerg kommt aus dem Walde heim (Dv. II, Str. 6, Dv. V, Str. 74) und findet die Halle leer (*í borgum sá hann einki* Dv. II Str. 7, *einki enn hann sigir* Dv. V Str. 75); die Waffen und das Mädchen sind fort (Dv. II Str. 7, Dv. V Str. 75—76).

Wir erreichen also eine Dv. II und Dv. V gemeinsame, erweiterte Grundlage des Sigurdzuges folgenden Inhalts: Sigurd und Virgar reiten auf Abenteuer aus, sie gelangen zur Burg der Dvörgamoy und finden dort das Mädchen allein. Sie beschliessen, das Mädchen zu entführen, und Sigurd nimmt die trefflichen Waffen des Zwerges mit. Als der Vater Zwerg heimkommt, findet er die Burg leer, Mädchen und Waffen sind fort, er sinnt auf Rache. Sigurd und Virgar kehren heim, das entführte Mädchen nimmt Virgar mit und setzt sie in seine gullborg. Diese erweiterte Grundfassung von Dv. II und V steht schon unter dem Einfluss von Ásmunddichtungen, doch nicht in dem Masse wie Dv. II, sie operiert nur mit dem Heldenpaar Sigurd und Virgar, und zwar nach dem Typus der gemeinsamen Trollabenteuer (Risin i Holmgörđum, Hhb. S. 114 ff., Ragnarlikkia, Hhb. S. 131 ff., Angankári, C. C. F. IV No. 34), die ebenfalls von den eigentlichen Ásmunderzählungen nichts wissen. Diese hat nur Dv. II mit dem alten Stoff verknüpft. Den gemeinsamen Ritt Virgars und Sigurds hat Dv. V sehr phantastisch und abenteuerlich ausgestaltet. Alle Schrecken nächtlichen Spukes werden gegen die beiden Helden losgelassen. Die Grundlagen dieser Spukschilderungen scheinen formelhafter Natur zu sein, doch ist mir eine so weit ausgesponnene Darstellung in der fær. Viserdichtung sonst nicht begegnet.

Die erweiterte Fassung Dv. II, V, die sich aus den vorangehenden Betrachtungen ergibt, liegt also in Dv. V von Str. 36 an vor und bleibt in diesen Partien bis auf die phantastische Ausgestaltung des Abenteuerrittes im grossen und ganzen unverändert. Dv. V hat daher namentlich in dem eigentlichen Höhepunkt der Handlung, der Begegnung Sigurds mit der Jungfrau, viel mehr Aehnlichkeit und auch wörtliche Uebereinstimmungen mit Dv. I, III, IV, als Dv. II. Dafür dringt in Dv. V im Anschluss an den Namen Virgar eine Menge Dietricherzählung ein.

Kapitel III. Der Dietrichsagenkreis und sein Einfluss auf die Dv.-Lieder.

§ 8. *Die fær. Dietrichdichtung.*

Der erste Teil des Liedes Dv. V (Str. 1—36) ist zweifellos unter dem Einfluss von Dietricherzählungen entstanden. Das bezeugen die Namen: Tíđrikur, Skemmingur, Mimaringur, Bratingsborg, Birtingsskógvur. Auch Virgar Valintson ist ein echter Name fær. Dietrichdichtung. Die fær. Dietrichdichtung liegt, wie die Ásmunddichtung, in mehreren Liedern vor, von denen aber Tíđriks kappar (Anthologie S. 223 ff., Danmarks gamle Folkeviser IV, S. 614 ff.) allein als Quelle in Betracht kommt. Denn die Quelle der hier besprochenen Strophen von Dv. V muss den Zug in den Birtingskóg behandelt haben, und das ist nur in zwei Liedern der Fall, ausser in Tíđriks kappar noch in der Tíđriks kongs rima. Diese rima, auf deren Zusammenhang mit der dän. Vise Kong Diderik i Birtingsland (Danmarks gamle Folkeviser I, No. 8) meines Wissens noch nicht aufmerksam gemacht ist, enthält trotz mancher Entstellungen viel altes Gut, das zu der Annahme zwingt, dass wir in der Vise eine selbständige Dichtung im Anschluss an die þiđreks-saga (þ-s.) vor uns haben. Aber die rima enthält weder die Szene, die in Dv. V verwendet worden ist, noch ist sonst einer der in ihr enthaltenen Züge für die Analyse von Dv. V brauchbar. Da die andern Lieder, in denen Dietrichsage behandelt wird, noch weiter abliegen, bleibt nur Tíđriks kappar als Quelle des Einflusses auf Dv. V übrig.

Das Lied Tíđriks kappar (Tid. k.) liegt in fær., dän. und schwed. Varianten vor, von denen die fær. Fassungen A und B die bei weitem ausführlichsten sind, und der Quelle, der þ-s., am nächsten stehen. Über die Varianten vgl. D.g.F. I No. 7 und IV. S. 613 ff.

Die Tid. k. sind im engen Anschluss an die þ-s. als ihre einzige Quelle gedichtet und decken sich mit Kap. 295—318. Sie umfassen den Zug Dietrichs gegen König Isung von Ber-

tangaland vom Aufbruch bis zum Schlussfest. Es fehlen jedoch in allen Fassungen die eigentlichen Zwölfkämpfe. So gruppiert sich in den Visern die Erzählung um die beiden Episoden von Viđgas Riesenkampf und Aumlungs Zweikampf mit Sigurd, behält aber auch den Ausritt, die Schildbeschreibungen und das Schlussfest bei.

§ 9. *Tíđriks kappar und Dv. V.*

Zum Vergleich mit Dv. V Str. 1—36 werde ich in erster Linie die fær. Varianten benutzen, doch müssen auch die dän. und schwed. immer im Auge behalten werden. An einigen Stellen gehe ich über den Ueberlieferungsstand der Viser hinaus und beziehe mich direkt auf die þ-s., da die vorhandenen Fassungen der Lieder nicht immer ausreichen, um Züge aus Dv. V richtig zu bewerten. Dv. V Str. 1—36 sind keine geschlossene und geordnete Entlehnung, sondern Bruchstücke und Reminiszenzen, aus denen ein notdürftiger, neuer Zusammenhang hervorgegangen ist. Man kann nur eine Reihe von Einzelzügen vergleichen, die in der fær. Dietrichdichtung wiederkehren.

1.) Die Namen Tíđrikur, Virgar Valintson, Brattingsborg, Birtingsskógvur, Skemmingur, Mimaringur stimmen genau mit den in der Dietrichdichtung üblichen Namen überein.

2.) Der Aufbruch zum Zug in den Birtingswald hat in Dv. V eine andere Wendung erhalten als in sämtlichen Fassungen von Tid. k. An Stelle der ganzen Erzählung von Dietrichs Frage nach einem ebenbürtigen Gegner, von Herbrands Hinweis auf Isung und dem Ausritt der zwölf Helden tritt die einfache Formel:

str. 2. Tíđrikur situr á Brattingsborg
sar han út so víđa:
nu listur meg á heiđinmörk
ivir Birtingsskógv at ríđa.

Der ausführliche Eingang der Tid. k. ist leicht zu vermissen. Denn obwohl er nach Ausweis der þ-s. stoffzugehörig ist, kann er so in der fær. Poesie nicht mehr empfunden werden. Denn

er ist zu einer ausserordentlich häufigen Formel der fær. Dichtung geworden, die zur Einleitung zahlreicher Werbungs- und Kampfgeschichten dient. Und so teilt er völlig das Schicksal jeder Formel, nach Belieben verwendet oder weggelassen und durch eine andere Formel ersetzt zu werden. Auch innerhalb der Fassungen von Tid. k. bekundet sich dieser Uebergang zur Formel durch die Unfestigkeit der Ueberlieferung. Die ausführliche Form der fær. Varianten ist namentlich in den schwed. Fassungen sehr gekürzt. Auf der andern Seite hat auch Dv. V Kenntnis von der volleren Form des Ausrittes mit der Heldenschar. Denn in Str. 31 heisst es:

Tiđrikur riđur á Birtingsskóg
viđ allar sínar sveinar.

Der Ausritt Dietrichs in Dv. V geht also auf Tid. k. zurück.

3.) Virgars Kampf und Versöhnung mit Sigurd ist ohne ältere Wurzel. Der Zweikampf zweier Helden, in dem beide sich bewähren, und der zur Versöhnung führt, ist ein beliebtes Mittel der Viserdichtung, um zwei Helden für ihre weiteren Taten zusammenzuführen. Dv. V hat ihn aber mit einigen Zügen aus der Dietrichgeschichte aufgeputzt.

Am charakteristischsten und nicht zu bezweifeln ist das Motiv von Dietrichs Angst und Flucht, als er vor dem Birtingwalde lagernd, das Getöse des Zweikampfes zwischen Sigurd und Virgar hört (Dv. V. Str. 20—23). Unwidersprechlich stellt sich dies zu der Szene in Tid. k. und þ-s., in der die Dietrichshelden vor dem Bertangawald dem Getöse von Virgars Kampf mit dem Riesen angstvoll lauschen, und davonlaufen, als Virgar blutbesudelt zurückkehrt. Die deutschen Quellen überliefern dies Furchtmotiv nur sehr andersartig und unvollkommen (Rosengarten A str. 326 ff., D 471 ff.; Biterolf 7850 ff.). Erst aus der þ-s. kennen wir es in ausführlicher Erzählung, die dort noch dazu dient, Dietrichs Furchtlosigkeit und Heldentum gegen die Angst der Genossen um so heller hervorleuchten zu lassen. Erst die Lieder

übertragen das Motiv mehr oder minder krass auf Dietrich selbst [1], am krassesten dän. C.

str. 29. Kong Thiderick hastig aff skoffuen red,
hannd gaff sig saa saare.

Die meisten Fassungen, darunter die fær., begnügen sich damit, dass Dietrich seinen Zug abbrechen will, um nicht noch mehr Helden zu verlieren. Auch dieses Motiv ist neben dem Furchtmotiv berechtigt, wie die þ-s. beweist. Die saga schildert den Kampf Viđgas mit Aetgeirr sehr ausführlich (Kap. 303) und berichtet dabei zweimal von der moralischen Wirkung dieses Kampfes auf die Genossen Dietrichs. Das erste Mal, als die Stange des Riesen mit grossem Getöse zwischen den Felsen niederschlägt, sagt Herbrand (S. 363): *þar mattv ver nv heyra bana viđga oc riđum nv vndan sem harđast en ef eigi er sva gort þa er þat bani vaʀr.* Das zweite Mal, als Viđga mit dem Blut des Riesen beschmiert aus dem Walde zurückkehrt (S. 366), heisst es: *oc er þeir hoeyra þetta kall Viđga, þa ottaz nu allir, oc læypa nu huerʀ sem ma næma þidrekr konungr.* Beide Situationen und beide Motive sind in den Visern gewahrt. Und zwar haben sämtliche Fassungen von Tid. k. an der zweiten Situation festgehalten, sie wenden das Furchtmotiv an bei der Rückkehr Viđgas nach dem Riesenkampf. Allein Dv. V bewahrt dagegen die erste Situation, dass der wilde Kampfeslärm das furchterregende Moment ist. Auch die beiden Arten, in denen die Furcht sich äussert, sind in den Liedern neben einander vorhanden. Die schwächere Form, die in der Saga an früherer Stelle angewendet wird, ist das Abbrechen des Unternehmens, damit nicht noch mehr Unheil geschieht. Diese findet sich besonders in fær. A—C und in einem Teil der dän. Lieder (A, B), während dän. C und die schwed. Fassungen das eigentliche, krasse Fluchtmotiv beibehalten. Zu ihnen stellt sich Dv. V und ist also das einzige fær. Zeugnis dafür. Dv. V muss also Tid. k. in einer Fassung benutzt

[1] Schwed. A. belässt es besonders deutlich den Dietrichsgenossen, vgl. str. 33

haben, die sich noch ausführlicher und genauer an die þ-s. anschloss. Schwed. Tid. k. A Str. 33 lässt noch erkennen, dass das Furchtmotiv auch in den Visern ursprünglich den Dietrichshelden zugehört. Darüber hinaus gibt Dv. V Zeugnis, dass auch Dietrichs Furchtlosigkeit den Liedern noch bekannt war, ohne dass eine der erhaltenen Fassungen es noch bewahrt hat. Dv. V Str. 20 lautet:

Tíđrikur vaknar af blundi upp,
hoyrir brandar falla,
trívur hann sítt góđa svörđ,
hann tekur á Virgar at kalla.

Diese Strophe enthält einen direkten Widerspruch zu der Flucht Dietrichs ohne Schild und Schwert in Str. 23, sie steht aber in wörtlichem Zusammenhang mit der þ-s. S. 366. *hann snyr sinum heste i gegn Viđga oc riđr kapsamlega oc bregđr sinu suerđe oc kallar.* Dv. V hat also auch hierin einen Zug bewahrt, den keine der erhaltenen Fassungen von Tid. k. mehr aufweist. Der Einfluss dieses Liedes auf Dv. V muss demnach von einer verlorenen, volleren und älteren Form ausgegangen sein.

4.) Wie mit dem Fluchtmotiv der Viđga-Aetgeirrkampf sich in Dv. V geltend macht, so ist in dem eigentlichen Zweikampf eine Wirkung des Sigurd-Aumlungkampfes zu spüren. Man kann nicht sagen, dass diese sehr wenig klare Kampfschilderung in Dv. V jener eben erwähnten Szene nachgebildet sei, dazu ist sie zu wenig charakteristisch.

Auszugehen ist von der Namensfrage und Namensnennung, die hier ganz besonders betont ist. Während es die Regel ist, dass die gegenseitige Namensnennung vor den Kämpfen erfolgt, wird sie hier dahinter gelegt. Dass dies nicht aus Zufall, sondern mit Bedacht geschah, geht aus Str. 32 hervor, wo es heisst:

ríđa dist viđ ókendan mann,
teir sjaldan væl munnu skiljast.

Es handelt sich also um einen Zweikampf, dessen üble Folgen daraus hervorgegangen sind, dass die Helden ihren Namen nicht

zuvor genannt haben. Dies ist auch die Grundlage des Sigurd-Aumlungkampfes, bei dem sich Aumlung weigert, seinen Namen zu nennen. Wie in dieser Erzählung nennt auch in Dv. V Sigurd seinen Namen zuerst, und zwar ebenfalls wieder nicht in den üblichen Formeln. Die Frage lautet vielmehr hier nach Geschlecht und Herkommen.

str. 26. hvađan ert tú af frænda rađi.

Ebenso wird auch in dem Aumlungkampf der Dietrichvise nicht nach dem Namen sondern nach Geschlecht und Verwandtschaft gefragt (*fraendi,* dän. E, F, fær. A). Sigurds Antwort in Dv. V Str. 27, 28 weicht ebenfalls von der üblichen Formel ganz ab. Diese verlangt eine ausführliche Nennung von Vater- und Mutternamen, Hjordís und Sigmund, was die fær. Fassungen von Tid. k. selbständig gegen die Ueberlieferung der saga einführen. Hier aber fehlt sogar der übliche »Sjúrd Sigmundarson», Sigurd bezeichnet sich vielmehr als: *næstur mađur Hjálprek kongi til gulls og ognar* (Str. 28) oder ähnlich. Diese Bezeichnung für Sigurd begegnet nur noch einmal in dem Liede Risin í Holmgörđum Str. 23, das sich mit Flicken aus der Dietrichdichtung aufputzt. Wie Sigurd sich hier als den nächsten Vertrauten und grössten Helden am Hofe Hjálpreks bezeichnet, ist er es in den Tid. k. an dem Hofe Isungs. In fær. Tid. k. A ist er der *»riddari besti»,* in fær. B der *»riddari mesti»* des Königs Isin, in schwed. C sein *»merkismann»*. In den dän. Liedern, wo die unendlich häufige fær. Formel *Sigurd Sigmundarson* nicht existiert, sondern wo es an ihrer Stelle *Sivard Snarensvend* heisst, wird er direkt zum tüchtigsten der Isungsöhne. Die ganz ungewohnte Form der Namensnennung Sigurds in Dv. V lässt sich also darauf zurückführen, dass sie aus einer Isungdichtung stammt. Noch ein weiteres Zeugnis lässt sich dafür beibringen, dass man Isung und Hjálprek nicht scharf auseinanderhält. Nach bestandenem Zwergenabenteuer und nach Entführung der Mädchen kommen Sigurd und Virgar zu König Hjálprek zurück. Von dort aus will Virgar in seine Heimat fahren und verlangt dazu von dem Kö-

nig ein Schiff. Diesem Verlangen antwortet Hjálprek in Str. 89 mit den Worten:

> ei er ofta Tíđriks kappum
> dugnad veitt af mær.

Da von irgend welchen Beziehungen zwischen Hjálprek und dem Dietrichskreis keine Sage etwas weiss, so bleibt unverständlich, was Hjálprek hier von seiner traditionellen Feindschaft zu den Dietrichshelden sagt. Wenn man aber für Hjálprek hier Isung einsetzt, zu dem Sigurd ganz in dem gleichen Verhältnis steht, wie zu Hjálprek, so bekommt die Stelle einen guten Sinn. Die besondere Form der Namensnennung in Dv. V Str. 27, 28 zusammen mit der eben zitierten Stelle Str. 89 machen es wahrscheinlich, dass in Dv. V eine Verwechslung von Hjálprek und Isung stattgefunden hat.

Zu den Einwirkungen der Aumlungepisode ist schliesslich eine spätere Stelle zu rechnen, nämlich Dv. V Str. 49—50. Als Virgar auf dem abenteuerlichen Ritt umkehren will, verweist ihm Sigurd dies mit Worten wie den folgenden:

> str. 48. hoyr tú Virgar Valintsson
> tađ skulu ei frægir spirja
>
> A. str. 49. lat tađ ikki frættast heim,
> ei Tíđriks garpar spirja
>
> str. 50. minni sigist firi Tíđriks görpum
> íđ dreingir gita á máli.

Da dieser abenteuerliche Ritt nicht aus der Dietrichsage stammt, vielmehr in den Kreis der Sigurd-Virgarabenteuer des Ásmundkreises und in die gemeinsame Grundlage Dv. II, V gehört, so ist die Erwähnung der Dietrichhelden hier auffällig, hebt die Strophen aus ihrer Umgebung heraus und verweist sie in den Kreis der Einflüsse von Tid. k. Ich stelle sie zu der Antwort, die Aumlung gibt, als Sigurd nach seinem Namen fragt.

> fær. Tid. k. A. str. 80.
>
> Tíđriks kappar brigđa mær tađ,
> tađ verđur ikki frítt.

An beiden Stellen werden die Dietrichshelden ausdrücklich genannt, und es wird ihr Spott erwartet, wenn sie erfahren, was sich begeben hat.

Zusammenfassend sind also in Dv. V Str. 1—36 folgende Elemente der Dietrichdichtung noch nachzuweisen.

1.) Der Ausritt.

2.) Aus Virgars Riesenkampf das Motiv der Furcht der Dietrichsmannen und der Furchtlosigkeit Dietrichs.

3.) Aus der Sigurd-Aumlungepisode die Namensverhehlung und ihre schlimmen Folgen, die Namensnennung nach dem Kampf, die Furcht vor dem Spott der Dietrichshelden.

4.) In Hjálprek vermischen sich Züge von Hjálprek und Isung.

Zwei Virgargestalten ganz verschiedener Herkunft treffen also in Dv. V zusammen; der echte, alte Virgar des Dietrichkreises und der nur fær. Virgar des Ásmundkreises. Unvermittelt stehen beide nebeneinander in Str. 97:

Hann setti har inni moyjar tvær,
tær skuldu silki verka,
síđan fór Virgar Valintsson
aftur til Tíđriks sterka.

In den ersten beiden Zeilen haben wir den Virgar des Ásmundkreises mit der *gullborg* und der *moyjar skara,* in den beiden letzten wird er zum Dietrichshelden und nach Str. 98 zu seinem *merkismađur*, wie er es zu Beginn des Liedes gewesen war. Diese charakteristische Strophe 97 bildet den vergeblichen Versuch, die beiden Virgargestalten mit einander auszugleichen.

§ 10. *Einflüsse des deutschen Laurin auf die Dv. Lieder.*

In Dv. II Fassung A lautet Str 6:

riđin er Larsin dvörga-kongur
af skógnum heim til hallar.

Dass wir hier den Namen Laurin vor uns haben, ist zweifellos. Es liegt am nächsten, an die Herkunft des Namens aus dem ver-

mutlich neuzeitlichen fær. Lied »Larfin Dvörgakongur» (C. C. F. XV, 218 ff.) zu denken, das eine genaue Umdichtung des dän. Volksbuches von Laurin ist. Doch deuten Erscheinungen in der fær. Dichtung darauf hin, dass man in ihr mit einer weiteren Kenntnis deutscher Dietrichsepik zu rechnen hat, als die aus der þ-s. herzuleitenden Lieder und dies moderne Laurinlied erklären können.

Unter dieser Voraussetzung verliert es seine Bedenken, solchen Einfluss auch in den Dv.-Liedern wiederzufinden. Die zitierte Strophe 6 von Dv. II weist mit dem Namen Laurin in eine bestimmte Richtung. Einfluss des Laurin liegt wahrscheinlich überall da vor, wo der Zwerg in ritterlicher Bewaffnung und ritterlichem Zweikampf auftritt, oder wo die Zwerge gar wie in Dv. I zu einem organisierten Heer von Zwergenrittern zusammengefasst sind.

Sigurds Kampf mit den Zwergen im Eingang des Liedes Dv. I ist gewiss nichts Ursprüngliches. Es ist in allen fünf Liedern die einzige Stelle, wo über den Vater Zwerg hinaus noch von einer Zwergenschar die Rede ist. Die Rolle dieser Zwergenschar ist mit ihrem Kampf gegen Sigurd erschöpft, mit Str. 22 verschwinden sie wie vor Sigurd so vor uns. Weder die Dvörgamoy, die unmittelbar nach dem Kampfe mit Sigurd zusammentrifft, noch ihr zürnender Vater nehmen auf den vorangegangenen Kampf irgendwie Bezug. So bleibt das Motiv des Zwergenkampfes nicht nur auf Dv. I beschränkt, sondern auch innerhalb Dv. I stumpf und ohne organische Verknüpfung. Es ist also ohne weiteres als ein späterer Zuwachs auszuscheiden. Dabei ergibt sich dann eine Anknüpfung an den Laurin von selbst.

Diese wohlgewaffnete Zwergenschar ist nämlich nicht nur in den Dv.-Liedern, sondern in der ganzen fær. Viserliteratur etwas Singuläres. Nur das moderne Laurinlied kennt sie natürlich. Die nordische Literatur gibt weder aus dem Gebiet eddischer Vorstellungen, noch aus der fornaldarsaga Zwergenvorstellungen her, an die man anknüpfen kann. Der nordische

Zwerg ist gleich dem Riesen kein Wesen, das ein volksmässiges, geselliges und geregeltes Zusammenleben führt, wie es beim mhd. Zwerg und beim isl. Alfen der Fall ist. Der Plural »die Zwerge» (Vǫluspá, Alvísmál, Sǫrla táttur und öfter) ist rein generell gebraucht; die konkrete Einzelerzählung kennt den Zwerg nur als Einzelpersönlichkeit mit individuellen, wenn auch meist typischen Zügen, und versieht ihn als Zeichen der Individualität mit einem Eigennamen [1]. Zum mindesten der literarische Typ des Zwerges im Norden darf als Einzelpersönlichkeit angenommen werden. Er steht damit im Gegensatz zum deutschen Zwergentyp, der eine geordnete, volks- oder staatsmässig organisierte Zwergenmasse, ein Zwergenvolk kennt. Die fær. Volkssage versagt ebenfalls Beziehungen. Der Zwergenglaube existiert im lebendigen Volksbewusstsein nicht mehr, dürftige Reste sind im Märchen und im Lied noch erhalten. Was an Zwergenvorstellungen vorhanden war, scheint im Alfen- und Huldrenglauben aufgegangen zu sein. Auch dieser führt zu keiner Erklärung der Stelle in Dv. I. Die isl. und fær. Volkssagen bieten nirgends einen heermässigen Kampf zwischen Mensch und Alfen, so unfreundlich gerade die fær. Huldre auch dem Menschen ist. Es führt keine Brücke von volkstümlichen Vorstellungen zu Dv. I und es scheint undenkbar, dieses ritterlich mit Schild, Schwert und Brünne ausgerüstete Zwergenheer überhaupt aus Vorstellungen primitiver Volkssage herzuleiten. Sie können nur ein literarisches Produkt sein und dem ritterlich romantischen Milieu der hd. Volksepik angehören, wo wir sie in der Tat mit Vorliebe verwendet finden. Lütjens (Der Zwerg in der deutschen Heldendichtung des Mittelalters, germanistische Abh. H. 36. Breslau 1911) führt die Stellen an, in denen ein menschlicher Held mit einem Zwergenheer in Konflikt gerät. Von diesen (Herzog Ernst G 51, Wolfdietrich B 449, 821; D 715 ff., Laurin passim) gibt nur der Laurin

---

[1] Ganz selten einmal siedelt ein Zwerg familienweise (Saga Egils ok Ásmundar), und sofort erkennt man in der Erzählung eine regelrechte isl. Alfengeschichte.

Vergleichspunkte zu Dv. I her, er muss als Quelle für die genannte Partie des Liedes gelten.

In der Tat lässt sich eine bestimmte Szene des Laurin namhaft machen, die sich mit der hier behandelten Szene von Dv. I vergleichen lässt. Das ist Dietleibs Zwergenkampf nach seiner Befreiung durch Similde in der jüngeren Fassung D des Laurin. Dv. I Str. 9—21 entspricht etwa Laurin D 2181—2294. Dv. I gibt in diesem Passus brauchbares Vergleichsmaterial her, denn der Kampf ist zum grossen Teil nicht in den üblichen Formeln geschildert. Ich füge die Strophenzahl von Dv. I B stets bei, weil B in diesen Partien z. T. stark von Hammershaimbs Text abweicht.

Strophe 9 (variiert in Str. 11 = B Str. 13, 17). Sigurd trifft mit der Zwergenschar zusammen, wie Dietleib Laur. 2221 ff. die Zwerge sieht, die auf ihn eindringen. Das Zusammentreffen hier im freien Wald, dort in der Behausung Laurins weicht, dem beiderseitigen Stoff entsprechend, ab. Dv. I B Str. 14, 15 haben folgende erweiterte Fassung.

str. 14. Tađ var Sjúrđur Sigmundarson
stillar sini ferđ,
hann sar har í hesum flota
gull viđ búgviđ svörđ.

str. 15. Sjúrđur stillar sini ferđ
ei í góđan tíma,
hann sær har í hesum flota
teirra skjöldar skína.

Das ist eine breite, ritterliche Ausmalung dieses Zwergenheeres, in der gewiss allerhand Formelhaftes steckt. Aber sie gibt doch noch viel mehr das Bild der mittelalterlichen Ritterzwerge, und bringt die Stelle in näheren Zusammenhang mit dem Laurin. Dietleib sieht dort die »*unmâzen breite*« Schar der Zwerge, er hört »*daz klingen von den stehelînen ringen*« (2193), er sieht »*vil manec swert zücken*« (2215).

Zu Dv. I Str. 10 (B Str. 16) stelle ich trotz ihrer Formelhaftigkeit eine Stelle aus Laurin.

	Laurin D 2183
Sjúrđur situr á Grana baki	sîn swert hête er in der hant
bæđi viđ skjöld og svörđ.	und einen guoten schiltes rant.

Strophe 12 (B Str. 19, 20). Einer der Zwerge tritt vor und fragt:

ert tú komin at leika her
ella ert tú komin at stríđa?

Dazu darf man vielleicht Dietleibs Frage Laur. 2223 stellen:

Waz suochent ir hie ir kleinen man
wellent ir ze strîte an mich gân?

Strophe B 22 (fehlt Hhb.).

Hundrađ vóru dvörgarnir
væl tađ var ikki fleíri.
Allir uppá Sjúrđin sógu
bæđi af ilsku og reíđi.

Hierzu lässt sich vergleichen: Für die grosse Zwergenschar.

Laur. 2202. ir was tûsent oder mêr
Laur. 2213. driu hundert wol bereiter man
liefen Dietleiben an.

und für die letzte Zeile:

L 2195. dô wart grôzer haz und nît.

Strophe 14—18 (B Str. 24, 27—31) = Laur. 2227—2242. Die Strophen enthalten die Episode, dass einer der Ritterzwerge an Sigurd herantritt, einen Einzelkampf mit ihm verlangt, darin aber getötet wird.

In Strophe 14 begegnet das nicht hierher gehörige Motiv, dass der Zwerg Sigurd mit der Hand ins Gesicht schlägt.

str. 14. hann hevdi upp sina högru hond
og Sjúrđ á nasar sló
str. 15. Sjúrđi rann tađ heita blóđ
bæđi um nasar og munn.

Dass hierbei volkstümliche Vorstellungen vom Alfenschlag mitgespielt haben, ist klar. Dv. I selbst lässt aber noch eine rein

ritterliche Fassung der Stelle erkennen. Fassung B gibt Strophe 14 folgendermassen:

Upp steig ein af dvörgunum,
hvessir hann sitt spjót,
ógvuligur annar tá
hann snúdist honum ímót.

Sie enthält also den Schlag ins Gesicht nicht, sondern lässt einen Waffenkampf erwarten. Auch Str. 16 lautet in Hammerhaimbs Vorlage anders, als er sie zurecht gemacht hat.

Sjúrđur fekk af dvörgi hökk
tann hin menska mann
blóđiđ undan brynjuni
niđur á sađil rann.

Das ist die Schilderung einer Verwundung durch eine Waffe, denn »*höggva*» ist in der fær. Poesie, wie auch vorwiegend im an. Sprachgebrauch, das Schlagen mit der scharfen Waffe, dem deutschen »Hieb» entsprechend. Ebenso ist die zweite Strophenhälfte eine häufige Formel für eine Verwundung in regelrechtem Kampf. Der Zwergenschlag ist also nur in einer Variante von Dv. I vorhanden, und auch dort steht er im Widerspruch zu anderen Stellen, die eine regelrechte Verwundung vermuten lassen.

Im Laur. wird Dietleibs Verwundung während des Zwergenkampfes nur in der Fassung A direkt berichtet (A 1345 ff.). In D ist diese Verwundung jedoch nicht unbekannt. Als Dietleibs Genossen aus dem Verliess befreit sind, und ihn im Kampfe stehen sehen, heisst es:

Laur. D. 2374. sîn harnasch ist von bluote rôt.

Der Tod des Zwergenritters wird in Dv. I nicht wie im Laurin durch einen Steinwurf verursacht, vielmehr ist die unendlich häufige Formel: »*sundir klúgva í lutir tvá*» angewendet. Fassung B enthält vielleicht einen wörtlichen Anklang an Laurin.

Dv. I B str. 31	Laur. B 2241 f.
sleri só til dvörgin tann, hann feldi hann niđur til jarđar.	dâmite warf er den küenen man, daz er viel nider ûf den plân.

Diese Gleichung erhält dadurch einige Wahrscheinlichkeit, dass sie sich gleich darauf in beiden Quellen wiederholt.

Dv. I str. 20, 4.	Laur. D 2248.
tú fellir til jarđar niđur	vellent in nider ûf den plân.

Strophe 20 (B Str. 31, 33). Nachdem der erste Zwerg getötet ist, tritt ein zweiter auf Sigurd zu und bedroht ihn. Im Laur. tritt nach dem Tode des ersten Zwergenritters Laurin selbst gegen Dietleib vor (Laur. 2245, 2263) und bedroht den Helden mit dem Angriff der ganzen Zwergenschar. In diesem Passus findet sich dann die eben zitierte wörtliche Parallele Str. 20.

Strophe 21 (B Str. 32). Noch ehe der zweite Zwerg mit dem Helden zum Kampfe kommt, drängt das ganze Zwergenheer auf ihn ein, der Held erwehrt sich ihrer mit klingenden Schlägen und tötet manchen Zwerg. Zu vergleichen ist Laur. 2264 ff.

Mit Strophe 22 kehrt dann Dv. I zur eigentlichen Dvörgamoyerzählung zurück, sodass die Beziehungen zum Laurin aufhören. Folgende gemeinsame Geschichte ergibt sich: Der Held, wohl gewaffnet, aber allein, steht einer grossen Schar ebenfalls wohlgerüsteter Zwerge gegenüber, die voll Hass und Feindschaft auf ihn blicken. Die Auseinandersetzung beginnt mit der Frage nach dem Begehr. Gleich darauf beginnt der Kampf mit dem Eindringen eines Zwerges gegen den Helden, der den Zwerg tötet, selbst aber dabei verwundet wird. Ein zweiter Zwerg tritt zornig vor und bedroht den Helden mit dem allgemeinen Ansturm des Zwergenheeres, der sich unmittelbar darauf realisiert. Der Held erwehrt sich ihrer mit klingenden Schlägen und tötet viele Zwerge. Eine solche Uebereinstimmung geht über das Zufällige hinaus.

Dieser Einfluss des Laurin kann nicht auf das fær. Laurinlied zurückgeführt werden, da dieses sich auf das dän. Volksbuch von Laurin[1] aus dem 15. Jh. gründet, und dies dän. Volks-

[1] hrg. von Brandt in Romantisk Digtning fra Middelalderen. Bd II. Kopenhagen 1870.

buch enthält die Dietleibszene nicht. Es muss daher eine deutsche Laurinfassung als Quelle für Dv. I angenommen werden. Von den deutschen Fassungen bietet allein D die Geschichte in der Vollständigkeit, die für den vorangehenden Vergleich nötig ist. In A fehlt der charakteristische Zug von dem ersten Zwergenritter, der getötet wird, ehe der allgemeine Kampf entbrennt. Das Dresdner Heldenbuch weicht ganz ab.

Zweifelhaft muss es bleiben, ob noch an anderer Stelle ein quellenmässiger Einfluss des Laurin anzunehmen ist. Möglich wäre es immerhin, dass der lange und grossenteils formelhafte Zweikampf, den in Dv. II Sigurd und sein Begleiter mit dem Zwergenkönig auszufechten haben, durch Kenntnis des Laurin veranlasst worden ist. Gerade Dv. II nennt ja den Zwerg Larsin, und von seinen beiden Gegnern ist der eine ursprünglich Virgar, den er, wie im Laurin den Witiche, in Not bringt und besiegt, sodass der Hauptheld des Ganzen — hier Sigurd, dort Dietrich — für ihn eintreten und ihn retten muss. Eine Einzelvergleichung über diese allgemeine Gleichung hinaus ist wegen der durchgehenden Formelhaftigkeit dieser Partien von Dv. II nicht möglich.

§ 11. *Weitere Einflüsse deutscher Dietrichepik.*

In Dv. III hebt sich Sigurds Kampf mit dem Riesen ebenso sicher aus seiner Umgebung heraus, wie in Dv. I Sigurds Zwergenkampf. In der Fassung B wird er sogar direkt widersinnig. B hat nämlich die bei Hammershaimb S. 97 als Anm. zitierten Strophen, die auf den Abschied Sigurds von der Dvörgamoy folgen. Sie lauten in Fassung B:

str. 52. Hon fylgdi honum so langa leiđ,
til götur tóku at dimma:
svörji tann eiđ á míni trú,
tá græt hon Aldurrunna.

str. 53. Hon snúđist aftur í gyltan stól
so er komiđ til mín:
møđug feldi hon blóđag tár
á báđar armar sínar.

str. 54. Hon snúđist aftur i gyltan stól
af so miklari neyđ:
so er mær viđ orđum greint,
hon lá í songum deyđ.

Diese Strophen bilden in Dv. IV den Schluss des Liedes und sind wohl überhaupt als solcher zu betrachten. Soll aber noch etwas darauf folgen, so kann dies hinter dem Bericht vom Tode der Dvörgamoy sicher nicht mehr Sigurds Riesenkampf sein, sondern allenfalls der Schluss, den Dv. III bei Hammershaimb hat, nämlich dass Sigurd zur Dvörgamoy zurückkehrt und sie tot vorfindet.

Der Riesenkampf ist so wenig wie der Zwergenkampf ein Produkt nordischer, volkstümlicher Vorstellungen, sondern entstammt wie jener der mhd. Epik. Dieser *fjallatussi* ist nicht der einzige Typus fær. Riesendarstellung. Die fær. Dichtung besitzt daneben andere märchenhaftere und anschaulichere Riesentypen. Ihnen gegenüber ist der *fjallatussi* von Dv. III in der fær. Dichtung ein blasses und farbloses Produkt mit ebensowenig individuellem Leben, wie die zahllosen mhd. Riesen. Wie diese ist er nichts als ein vergrösserter und zornmütiger Mensch, der mit seiner üblichen Stahlstange auf die übliche Weise ficht. Sigurds Riesenkampf lässt sich Zug um Zug zu Motiven hd. Riesenkämpfe in Vergleichung setzen. Man darf aber bei dieser Vergleichung nicht vergessen, dass diese Motive fast durchweg gleichzeitig in der fær. Poesie zu Formeln geworden sind, sodass man bei dem Nachweis von Abhängigkeiten vorsichtig sein muss [1].

1.) Die Stahlstange des Riesen ist ein hundertfach wiederholtes, formelhaftes Requisit, gleich häufig in fær. und mhd. Dichtung.

[1] Der in Hhb. als Anm. zu Str. 78 gedruckte Schluss des Riesenkampfes in Fassung A ist die einzige Formel, die nicht in diesen Rahmen hd. Epik passt; aber woher sie auch stammen mag, auch sie ist eben nur Formel und bedeutet nichts für die literarische Herkunft des Riesenkampfes. Vgl. Risin af Leittrabergi (Hhb. S. 120 ff.) Str. 113; Sjúrđur á Nøriki (C. C. F. VIII S. 277 ff.) Str. 190; Torbjörn Bekil (C. C. F. X S. 1 ff.) A Str. 120; und öfter.

2.) Der Riese hält Sigurd auf und bedroht ihn, weil er bei der Dvörgamoy im Hügel gewesen ist. In dem doppelten Berufe als Herr der Zwerge und als Wächter einer Jungfrau tritt der Riese Sigurd entgegen. In gleicher Kombination betätigen sich häufig die mhd. Riesen. In einem Herrenverhältnis nicht immer gleicher Natur stehen Riesen und Zwerge zu einander im hürnen Seyfrid, Sigenôt, Laurin, Virginal und Wolfdietrich. In Verbindung mit dem Wächteramt bei einer Jungfrau begegnet dies Verhältnis im hürnen Seyfrid, im Drâsian-Abenteuer des Wolfdietrich und in der Virginal. Andererseits ist der Kampf eines Helden um eine Frau mit Riesen und Trollen ein fær. Lieblingsmotiv und insbesondere die Formulierung Str. 64:

hann skal sær viđ vívi vera,
sum sigur af öđrum fær.

ist in den fær. Liedern ganz üblich.

3.) str. 60. Tađ er Sjúrđur Sigmundarson
tekur af tungum at inna:
lova mær úr skogvi út
mín góđa gangara at finna.

str. 62. hoyr tađ ljóti fjallatussi
hvat havi eg gjört til sakar.

Diese Bitte Sigurds um Durchlass und Heimlass, die der Riese höhnisch abweist, entspricht weder Sigurds Wesen in der fær. Auffassung, noch ist es überhaupt ein Zug, der den fær. Riesenkämpfen typisch wäre. Der Held ist dort meist im Gegenteil der Herausforderer. Wo aber wie hier der Riese der Angreifende ist, wird die Herausforderung von dem Helden in aufbrausendem Zorn angenommen und ausgefochten. Die deutsche Dietrichsepik dagegen kennt solche Szenen aus Dietrichs eigenartigem Charakter heraus. Im Eckenlied ist das Motiv, dass Dietrich dem Kampf ausweichen will, ins Höfische gewandt. Näher kommt Virginal (Str. 320 ff.) wo Dietrich den Riesen bittet, ihn heimkehren zu lassen. Am nächsten steht hier der jüngere Sigenôt (Str. 67 f.), wo Dietrich den Riesen bittet, ihn in Frieden heimkehren zu

lassen, wie Sigurd in Dv. III, und wo der Riese es ebenso wie dort ablehnt.

4.) Der Riese wird Dv. III Str. 67 als »*hin svarti fjallatussi*« bezeichnet. Die Vorstellung, von schwarzen Riesen, findet sich in den Folkevisern häufiger, so in einzelnen dän. Fassungen von Tid. k., in Torbjörn Bekil und in Risin á Tinnuborg (C. C. F. VIII S. 157 ff.). Häufig haben die Riesen wenigstens lange, schwarze Bärte, oder ein schwarzes Ross (Haki Hilmarsson, C. C. F. VI S. 221 ff.; Ívar af Bretlandi, C. C. F. VII S. 49 ff.), oder ein schwarzes Horn, wie derselbe Riese in Ívar af Bretlandi und ein Riese im Rađals-kvæđi (C. C. F. VIII No. 82). Das Bild schwarzer Riesen stammt nicht aus alten und einheimischen nord. Vorstellungen. Auch die hd. Epik kennt schwarze Riesen erst in ihren späten Ausläufern (Virginal d., Wolfdietrich D: der Menschenfresser Str. 896, die hellhunde Str. 128 ff., Rôme Str. 1422), und hat sie aus romanischen Vorbildern entnommen. Dort scheint der schwarze Riesentypus im Anschluss an beliebte Heiden- und Sarazenenvorstellungen häufig zu sein[1]. So mag sie auch das fær. Lied aus romantischen sagas übernommen haben.

5.) Ein charakteristisches Motiv aus der mhd. Dietrichepik bewahrt Str. 68—70 in dem hilfreichen Eingreifen des Pferdes. Es ist das bekannte Motiv aus dem Kampfe Otnits mit dem Drachen im Wolfdietrich. Ein kämpfendes Ross findet sich ferner Alpharts Tod Str. 445. Im Rosengarten A Str. 244 wird von Dietrichs Ross erzählt, es habe ihm in allen Kämpfen beigestanden. Besonders eindrucksvoll verwendet die þ-s. das Motiv in Dietrichs Kampf mit Ecca, und ganz ähnlich übertragen die dän. Fassungen von Tid. k. das Motiv des hilfreichen Pferdes auf Vidgas Riesenkampf. Die Stelle der þ-s. lautet: *oc leypr þar til er þer skiptaz vid oc hefr vpp sidan bada hina fyrri foetr oc lystr sem hardast ma hann a bac ecca, sva at mioc sva gengr isondr rygrinn i hanom.* Das dän. Lied Fassung B Str. 23 lautet:

[1] Vgl. Fritz Wohlgemut, Riesen und Zwerge in der altfranzösischen erzählenden Dichtung. Diss. Tübingen 1906. S. 27 findet sich eine lange Liste französischer schwarzer Riesen.

Skinning spranck op mett buode syn bien
mitt paa Riskerens side:
søder thaa gick sidebien syn
ther-aff kam thieris kiff.

Hierzu stellt sich unmittelbar Dv. III Str. 69, wenn man eine Emendation an ihr vornimmt. Sie lautet bei Hhb.:

Tá kom Grani springandi
jörđ um hóvar tróđ
gæsandi viđ hövdinum,
aftur á herđar sló

gæsa ist nach Jakobsens Wörterbuch: »fare vildt afstedt, styrte afstedt uden at sanse noget». Bei dieser Bedeutung kann »*viđ hövdinum*» nicht zu *gæsandi* gehören, sondern muss zu *sló* gezogen werden. Dann gibt die letzte Halbstrophe nur einen sehr mässigen Sinn, der jedoch sofort gebessert wird, wenn man *hövdinum* in »*hóvunum*» verwandelt. *hóvur* ist poetische Nebenform zu *hógvur* und begegnet gerade bei Hhb. mehrfach. Mit dieser Emendation besagt die Halbstrophe folgendes: »Wild heranstürzend schlug es (das Pferd) ihn mit den Hufen gegen den Rücken». Die unmittelbare Beziehung, die die Strophe damit zu den zitierten Stellen aus der þ-s. und dän. Tid. k. gewinnt, ist klar. Jedenfalls aber bleibt auch ohne diese Emendation das Motiv vom hilfreichen Pferd eine typische Entlehnung aus der hd. Dietrichepik. Ueberraschend eng wird die Beziehung dieser Stelle zur mhd. Epik und auch speziell zu der herangezogenen Stelle der þ-s. durch eine Bezeichnung, die in Dv. III für das Pferd der Dvörgamoy verwendet wird. Es wird Str. 50 als »*fálki*» bezeichnet. Dieses Appellativum stammt nicht aus dem nord. Sprachschatz und begegnet auch in den fær. Liedern nur hier in Dv. III. Es kann vielmehr nichts anderes sein, als eine Abstraktion aus dem Namen Valke für Wolfdietrichs oder Dietrichs Pferd. Diesen Namen finden wir in den Wolfdietrichen und für Dietrichs Pferd im Eckenlied I (Str. 192), im Eckenabschnitt der þ-s., in der Rabenschlacht und in den Rosengärten, meist also in Quellen, die das Eingreifen des Pferdes bei schwerer Bedrängnis des

Helden kennen. Appellativ wie in Dv. III wird das Wort im jüngeren Sigenôt verwendet.

str. 60. her Dietrich seinen Valken pant
an einen paum aste.

Nur aus einer dieser Quellen, die Dietrichs Ross Valke in den Riesenkampf eingreifen lassen, kann Dv. III seine Kenntnis bezogen haben.

6.) Strophe 73 (B Str. 71) bietet das Motiv von der Unverwundbarkeit des Riesen. Es begegnet mehrfach in der fær. Dichtung (Risin af Leittrabergi Str. 112, Hernilds kvæđi C. C. F. VII S. 1 ff. Str. 64, Torbjörn Bekil A Str. 165). Doch gehört es nicht gerade zu den häufigen Motiven, fehlt vielmehr der Mehrzahl der fær. Riesenkämpfe. Ebenso ist es in der deutschen Epik nicht das gewöhnliche, dass der Körper des Riesen in sich und nicht, wie in den meisten Fällen, durch seine Rüstung unverletzlich ist. Nur der jüngere Sigenôt hat das Motiv mit Vorliebe benutzt, sowohl im Kampf Dietrichs mit dem wilden Mann, als auch im Kampfe mit Sigenôt selbst. An beiden Stellen wird wie im fær. Lied der allerdings naheliegende Vergleich mit dem »Stein» verwendet.

str. 35. auf sprang der edel Perener
er kunt sein nye verseren,
als ob er ein stain want wer.

und str. 71. vnd was her Diterich mit jm vacht,
er kunt jn nit verseren;
was er jn slug mit seiner hant,
das acht er als ein steine want.

Dazu Dv. III str. 73.
Sídan letur hann höggini falla,
tađ var honum at meini,
tađ bítur ei svörđ á risans holdi
heldur um knívur á hörđum steini.

7.) Der lange Kampf, der sich über drei Tage fortspinnt, (Str. 74), ist eine unendlich häufige fær. Formel.

8.) Auch Strophe 75 enthält nur häufig wiederholtes, formelhaftes Gut. »*Sipa jarnstongina*» ist die übliche Kampfesweise

aller fær. wie mhd. Riesen. Auch das Ausweichen des Helden unter den Schlägen (*skaka undan*) ist den Visern ebenso geläufig wie den mhd. Epen (hürnen Seyfrid, Wolfdietrich, Sigenôt).

9.) Charakteristischer ist wieder das Motiv, dass der Held dem Riesen die Beine abschlägt, und dass dieser auf den Kniestumpfen stehend, weiter kämpft.

Dv. III str. 76. Sjúrđur rendi til so fast,
tađ var mikiđ undur,
hjó so henda grimma risa
í miđjum knijum sundir.

str. 77. Tađ var hin svarti fjallatussi
hann læt ikki á sær finna,
stubbarnar setti hann niđur í jörđ
og bardist ikki minni.

Dies Motiv begegnet mehrfach in fær. Dichtungen, doch scheinen Sigurds Riesenkämpfe seinen Ausgangspunkt gebildet zu haben.

Am genauesten stimmt mit der Darstellung von Dv. III der Riesenkampf im älteren Sigenôt überein. Dort heisst es:

str. 24. der alte im dô hin nâher trat
und sluoc im eine wunden
in ein bein, daz er ze stat
wart ûf den kniewen vunden:
dannoch wert sich der küene man
sô sêr, daz er dâ wânde
den lîp verloren hân.

str. 25. der rise stuont ûf den kniewen sîn.

Alle anderen Erzählungen, in denen ein Riese ein oder beide Beine verliert, lassen die deutliche Schilderung des Kampfes auf den Kniestumpfen vermissen. Schon der jüngere Sigenôt schwächt es ab. Es heisst dort lediglich:

str. 175. Er slug den vugefugen man
gar fast zu den fussen.

Noch weiter weichen andere Quellen ab.

10.) Strophe 78 ist eine der allerhäufigsten Formeln.

Der ganze Riesenkampf von Dv. III setzt sich also durchgehends aus Motiven der hd. Volks- speziell Dietrichepik zusammen, zu denen einige ganz wesenlose fær. Formeln getreten sind. Auch ein Teil der hd. Motive ist zur fær. Formel geworden (der schwarze Riese, die Unverwundbarkeit, der Kampf auf den Kniestumpfen), sodass man bei ihnen zweifelhaft sein kann, ob sie nicht als solche Formel hier Verwendung gefunden haben. Aber das Motiv vom hilfreichen Pferd in Verbindung mit der Bezeichnung »*fálki*«, macht es unausweislich, dass hier spezielle Beziehungen zu einem bestimmten Kreis von Quellen vorliegen, die diese Erzählung vom hilfreichen Pferd mit Dietrichs Ross Valke verbinden. Dieser Kreis ist grob gesagt das, was an Dichtungen unter dem Namen Albrechts von Kemenâten geht. Im Kreise dieser Dichtungen hat sich der literarische Typ von Riesen und Riesenkämpfen ausgebildet, an denen die späte Dietrichepik so reich ist. In diesem Kreis ist auch das ursprünglich in den Wolfdietrich gehörige Motiv vom hilfreichen Pferd auf Dietrich übertragen worden. Der Sigenôt steht diesem Riesenabenteuer Sigurds im Dv. III besonders nahe, doch lassen sich wirklich exakte literarische Anknüpfungen nicht geben.

§ 13. *Deutsche Sigfridsage im Dv. I.*

Anschliessend an die deutschen Stoffe aus dem Dietrichskreis habe ich noch eine Stelle zu behandeln, die mir Kenntnis der Sage von Sigfrid in der Fassung des hürnen Seyfrid zu verraten scheint. Dies ist Dv. I Str. 35—37 und Str. 42—44. Die genannten Stellen beziehen sich auf Sigurds Unverwundbarkeit (*tær er ikki at eggja* Str. 35, 42). Diese Unverwundbarkeit könnte aus sonstiger fær. Ueberlieferung stammen, da das fær. Brynhildenlied sie wenigstens andeutungsweise kennt. (Br. Str. 189). Was darüber hinaus direkte Beziehungen zum hürnen Seyfrid herstellt, ist erstens die Aufforderung des Zwerges, dass Sigurd mit ihm kommen und mit ihm schmieden solle. Das ist ein verwischter Rest der Vorstellung, dass Sigurd bei einem

Schmiede aufgewachsen sei und sich in seinem Handwerk betätigt habe. Und zweitens ist es Strophe 37. Ich setze hierher:

str. 35. Hann veit tađ Sjúrđur,
at tær er ikki at eggja
hann biđur teg koma í smiđju viđ sær
stórar stengur at sleggja.

str. 37. Hoyr tađ Sjúrđur Sigmundarson
tú gev tí fullvæl akt
so rennur tú í smiđju hans,
sum vart tú skiggiđ vax.

Aus diesen Strophen geht hervor, dass der Zwerg Sigurds Unverwundbarkeit kennt, und dass er sie durch Feuer zunichte machen will. Darin sehe ich eine unzweideutige Anspielung auf Sigurds Hornhaut. Von einem Menschen, der im Feuer umkommt, kann das Bild nicht gebraucht werden, dass er durch das Feuer »wie Wachs» geschmolzen werde. In der Tat wird diese gleiche Formel, die in der fær. Poesie mehrfach begegnet (z. B. Álvur kongur Hhb. II S. 1 ff.), sonst nicht von einem Menschen gebraucht, sondern von der Brünne, die zu schmelzen beginnt, wenn der Held sich in einem brennenden Hause befindet. Wenn diese Formel also hier in Bezug auf Sigurd selbst verwendet wird, an einer Stelle, wo von seiner Unverwundbarkeit die Rede ist, so ist kaum daran zu zweifeln, dass sie sich auf den Hornpanzer des Helden bezieht. Dass man sich diesen durch Feuer erweichbar, also »schmelzbar» vorstellte, geben deutsche Denkmäler (Rosengarten D Str. 531) zu erkennen. Dort wird Sigfrids Hornhaut durch Dietrichs Feueratem erweicht und er selbst dadurch verwundbar. In Dv. I liegt mithin Kenntnis deutscher Sage vor, die Sigfrids Verhältnis zu einem Schmied, seine Hornhaut und seine Unverwundbarkeit durch diese kennt. Die Quelle kann direkt oder indirekt die þ-s. gewesen sein, doch fehlt uns die Kenntnis irgendeiner Vise über Sigurds Jugend, die an die þ-s. anknüpft. So steht es immerhin frei, auch an direkte Einwirkung einer deutschen Quelle zu denken.

Direkten Import deutscher Heldensage des XV. u. XVI. Jahrhunderts anzunehmen, erlaubt uns der lebhafte Handelsverkehr der in dieser Zeit namentlich von Hamburg aus nach den nordischen Inseln betrieben wird und der zu starker Berührung der Deutschen mit den Einwohnern führt. Andrerzeits ist diese Zeit grade die Periode gesteigerter Produktion der gedruckten Heldenbücher und Volksepen. (Vgl. E. Baasch, die Islandfahrt der Deutschen, namentlich der Hamburger vom 15—17 Jh. Hamburg 1889)[1].

Kapitel IV. Die sagengeschichtliche Beurteilung des Grundstockes der Dv.-Lieder.

§ 14. *Zusammenfassung der bisherigen Resultate.*

Die Analyse der fünf Dv.-Lieder ist soweit beendet, als es sich um den Nachweis nicht stoffzugehöriger Bestandteile und ihrer Herkunft handelte. Es ergaben sich folgende Resultate:

Den Liedern Dv. I, III, IV gegenüber bilden Dv. II, V eine geschlossene Gruppe. In dieser Gruppe ist der alte Grundstock bereits erweitert, vor allem durch die Aufnahme der Gestalt Virgars, seiner Verbindung mit Sigurd und typischer Züge aus dem Ásmundsagenkreis. Im Anschluss daran ist aus Sigurds Liebesgeschichte eine Entführungsgeschichte gemacht worden. Dieser erweiterte Grundstock bot die Möglichkeit, weitere Züge aus dem Kreis der Ásmundsage und der Dietrichsage aufzunehmen. Für die einzelnen Lieder liess sich folgende Zusammensetzung erweisen.

Dv. I: Der Grundstock ist im grossen und ganzen unangetastet, die Rolle des Vater Zwerg-Schmiedes ist im Anschluss an die Sage von Sigfrids Aufenthalt beim Schmied erweitert. Aus der deutschen Sage ist in Sigfrids Kampf mit dem Zwergenheer eine Partie des Laurin D übernommen. Die deutsche Sage von Sigfrids Hornhaut und Unverwundbarkeit, sowie sein engeres Verhältnis zu einem Schmied ist wahrscheinlich nach der þ-s. bekannt.

[1] Vgl. hierzu den Exkurs am Schlusse des Aufsatzes.

Dv. III: Der Grundstock ist wesentlich unverändert, nur mit kleinen und z. T. formelhaften, freien Zusätzen versehen (Str. 14, 15, die Vorgeschichte der Dvörgamoy, Str. 20 ff., die Werbungen anderer Helden um sie, Str. 39 ff. das Kleiderangebot). Eingeschoben ist Sigfrids Riesenkampf, der sich aus Elementen mhd. Riesendarstellungen zusammensetzt und durch das Eingreifen des Pferdes in den Kampf sowie die Bezeichnung *fálki* in den Kreis von Dietrichs Riesenabenteuern gerückt wird.

Dv. IV: Die ganze Erzählung ist in eine Gegenwarts- und Ich-Erzählung umgesetzt und gewinnt dadurch das Aussehen einer Erzählung aus der Volkssage. Durch Rückübersetzung in einen Er-Bericht ist trotz mancher jüngeren Entstellung im ganzen die Form von Dv. III leicht zu gewinnen.

Dv. II: Der Grundstock ist erweitert. Er ist fast völlig zerstört, der ganze Zug Sigurds ist zur Episode geworden und durch den regulären Zweikampf mit dem Zwergenvater formelhaft entstellt. Die Gestalt Virgars stammt aus dem Liederkreis des Ásmund kappabani, und mit ihr sind weitere starke Einflüsse dieses Kreises wirksam geworden. Die ersten zwanzig Strophen stehen unter dem Einfluss des Liedes von Ásmund Ađalson. In dem Zwergenkampf Sigurds und Högnis ist vielleicht eine Szene des Laurin von Einfluss gewesen. Einige Namen aus dem Gjukungenkreis sind auf namenlose Statistenrollen angewendet worden.

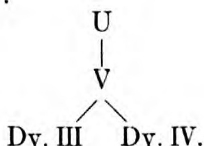
Dv. V: Der Grundstock ist erweitert. Die Gestalt Virgars hat den fær. Dietrichskreis hereinbezogen, insbesondere in der Form, die in Tid. k. vorliegt. Das Lied Tid. k. ist in einer Fassung benutzt worden, die vollständiger war als die erhaltenen. An die Gestalt Virgars sind im erweiterten Grundstock einige Vorstellungen des Ásmundkreises geknüpft, sodass also zwei verschiedene Virgargestalten mit einander verbunden sind.

§ 15. *Das Verhältnis der Fassungen zu einander.*

In den vorausgehenden Ausführungen hat sich von selbst eine Gruppierung der fünf Lieder ergeben. Zwischen Dv. III

und Dv. IV besteht eine sehr enge Verwandtschaft. Dv. II und Dv. V legen ihrer Sonderentwicklung schon einen erweiterten Kern zugrunde, der aus dem einfachen Abenteuer Sigurds ein Abenteuer des Heldenpaares Sigurd und Virgar macht. Zwischen beiden Gruppen steht für sich Dv. I. Es bewahrt einerseits den unerweiterten Grundstock und hat in ihm enge Beziehungen zu Dv. III, IV. Andererseits vereinigt es sich mit der Gruppe Dv. II, V in gemeinsamen Vorstellungen über den Vater der Dvörgamoy. Während Dv. III, IV den Vater verstorben sein lassen, tritt er in Dv. I wie in Dv. II, V handelnd auf und wird in allen Fassungen gleichartig als Zwerg, als Schmied und als Sigurds Feind aufgefasst.

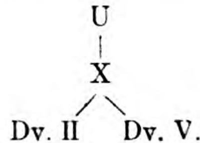
Die Gruppe Dv. III, IV enthält die alte Erzählung mit den wenigsten Störungen. Ihre gemeinsame Vorstufe erhält man, sobald man bei Dv. IV die Ich-Erzählung zurückübersetzt und aus Dv. III den Riesenkampf ausscheidet. Man erhält aber auch damit noch nicht die ursprüngliche Form des Dv.-Liedes (U), sondern eine Form, die schon Veränderungen durchgemacht hat (V). Einerseits hat V schon unter dem Einfluss von Vorstellungen aus dem Volksglauben gestanden, wie später zu erweisen sein wird. Andrerseits sind einige Einzelzüge Dv. III und Dv. IV gemeinsam, die nicht nach U übernommen werden können. Solche sind z. B. der Name Dagmar (Dagmann) als Name des toten Vaters, dem in Dv. II und Dv. V andere Namen gegenüberstehen, das Kleiderangebot, die Angabe von den Werbungen anderer Helden als Sigurds um die Dvörgamoy und deren Namen Halvdan, Eirikur (Heiđrikur Dv. IV), Silvur u. a. Wollen wir uns die Ueberlieferung einmal stammbaumhaft darstellen, so sähe dieser Ast folgendermassen aus:

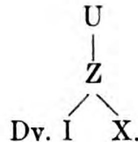
Unzulässig ist die Auffassung dieses Stammbaumes im Sinne einer exakten Handschriftenabhängigkeit. Man muss alle Möglich-

keiten sich kreuzender Einflüsse bei diesen jahrhundertelang auf engstem Raume nebeneinander gesungenen Liedern offen lassen, und kann nur ein ganz ungefähres Bild entwerfen.

Bei der Gruppe Dv. II, V ist es ohne weiteres klar, dass zwischen die heutigen Fassungen und U eine Zwischenstufe zu schieben ist, der schon öfters erwähnte »erweiterte Grundstock«. Von ihm aus sind beide Lieder durch mehrere Zwischenstadien gegangen, die aber nicht wesentlich sind, weil wir keine Fassungen erhalten haben, die auf ihnen stehen geblieben sind oder sich von ihnen abgezweigt haben. Das Schema sieht also folgendermassen aus:

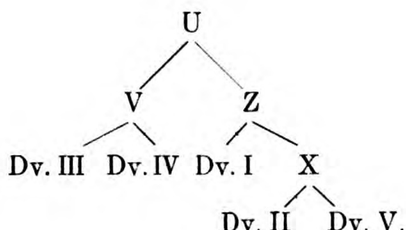

Dv. I steht zu Dv. II, V in einem Sonderverhältnis durch die gemeinsame Darstellung und Auffassung des Zwergenvaters. Da aber in Dv. I jede Spur des erweiterten Grundstockes fehlt, so muss sich Dv. I schon zwischen X und U abzweigen in folgender Weise:

Es besteht dabei an sich die Möglichkeit, dass Z, d. h. die Form von Dv. I, bei der dessen Sonderentwicklung, insbesondere der Kampf mit dem Zwergenheer ausgeschieden ist, mit U identisch sei. Die aktive Rolle des Vater-Zwerges ist nicht ohne weiteres aus der Grundfassung auszuschalten. Ebenso könnte die Vorstellung eines langen und gefahrvollen Weges zur Dvörgamoy, die Dv. I und Dv. V gemeinsam ist, sowie die Namenlosigkeit der Dvörgamoy, die Dv. I mit Dv. II, V teilt, an sich der Grundfassung zugehören. Es ist aber von vornherein nicht wahrscheinlich, dass in allen Punkten, wo Dv. I mit Dv. II, V gegen Dv.

III, IV übereinstimmt, die erste Gruppe ursprünglicher sein soll als die zweite, oder dass alle Züge, in denen Dv. I gegenüber Dv. III, IV alleinsteht, aus der Urfassung stammen sollen. Wenigstens lässt sich dies nicht ohne weiteres behaupten, sodass zunächst Z als Zwischenstufe zwischen Dv. I und U aufrecht erhalten werden muss. Somit erhält man für alle fünf Lieder das folgende Schema als Ausdruck ihres gegenseitigen Verhältnisses:

Im grossen Ganzen wird also die älteste, uns erreichbare Fassung durch Dv. I, III, IV dargestellt und gesichert. Exakt wie bei einer Handschrift lässt sich dies nicht behaupten. Denn die Lieder müssen schon ziemlich lange in der uns erhaltenen Form unmittelbar nebeneinander existiert haben und also gegenseitiger Beeinflussung ausgesetzt gewesen sein. Den terminus post quem ergeben die direkten Einflüsse deutscher Dietrichsage, die nicht vor der zweiten Hälfte des 15. Jh. liegen können. Andererseits möchte man bei dem gänzlichen Aufhören direkter deutscher Beziehungen nach den nordischen Inseln nicht annehmen, dass die Einflüsse später liegen als das 16. Jh. Diese deutschen Zutaten sind aber die jüngsten in den Dv.-Liedern, die Einflüsse der Ásmunddichtung und der fær. Dietrichlieder müssen davor liegen. Sie sind aber wohl nicht älter, als die Wende des 14.—15. Jh., da kaum viel eher die Heldenkreise um Dietrich und Ásmund in ihrer fær. Sonderentwicklung so weit gediehen sein konnten, dass sie zu festen Typen wurden. Die Lieder haben also immerhin reichlich 300 Jahre wesentlich in der heutigen Form nebeneinander existiert, sind nebeneinander gesungen worden und haben sich gegenseitig beeinflussen können.

§ 16. *Der Grundstock nach den bisherigen Ergebnissen.*

Ich gehe nun zur Sagengeschichtlichen Bewertung des Grundstockes über und wiederhole, was bisher über ihn zu ermitteln war; Sigurd reitet auf Abenteuer aus, er gelangt auf ziellosem Ritt ohne seinen Willen zur Behausung einer als Dvörgamoy bezeichneten Jungfrau, zu der er allein gelangen kann, er schliesst mit ihr ein Liebesband, verweilt aber nur kurze Zeit bei ihr und verlässt sie wieder, während sie trauernd zurückbleibt.

Als Erstes behandle ich die Namen der Hauptpersonen in den Dv.-Liedern, die ich bisher beiseite gelassen habe, da in diesem Punkte in den einzelnen Fassungen keine Uebereinstimmung herrscht.

§ 17. *Sigurd.*

Sigurd geht durch alle Fassungen als Name des Haupthelden durch, ebenso seine formelhafte Bezeichnung Sigmundarson. In Dv. I, III, V, d. h. schon in U, ist sein Pflegesohnverhältnis zu Hjálprek bekannt, das der fær. Dichtung im Anschluss an die eddische Darstellung überhaupt geläufig ist.

§ 18. *Die Namen der Dvörgamoy.*

In den Fassungen Dv. I, II, V, d. h. auf der Stufe Z ist die Dvörgamoy namenlos. In Dv. III, IV trägt sie verschiedene Namen. Und zwar heisst sie:

Dv. III A (und bei Hhb.)	Ása,
Dv. III B	Hilmir,
Dv. IV	Ásla.

Von den überlieferten Namen sind Ása und Asla zweifellos als Kurzformen ein und desselben Namens identisch, sodass nur die beiden Namen Ásla und Hilmir übrig bleiben.

Hilmir begegnet sonst nicht als Mädchenname, mehrfach dagegen als Männername in den fær. Liedern. Bei dem Männernamen ist einfach das Appellativum *hilmar* oder *hilmir*, das »Krieger, Fürst» bedeutet, und in dieser Bedeutung der fær.

Poesie noch ganz geläufig ist, zum Eigennamen geworden, hat also dieselbe Entwicklung durchgemacht, wie etwa *sveinn* oder *karl*. Da aber die Lieder, in denen ein solcher Eigenname Hilmir vorkommt, zu den Dv.-Liedern in gar keiner Beziehung stehen, so kann der Name von hier aus nicht missverständlich als Mädchenname gebraucht sein. Zur Erklärung von Hilmir als Name der Dvörgamoy ist auszugehen von Kompositis mit *hilmir*, z. B. *hilmars-salur*, *hilmars-skógvur*, vor allem aber *hilmirs eldur* (Dv. I Str. 45), das das Vorbild der übrigen Komposita gewesen zu sein scheint. Es handelt sich bei dieser letzteren Verbindung um eine Goldkenning. Als solche wird sie noch deutlich angewendet an einer Stelle wie Ásmundur skeinkjari (C. C. F. IV S. 185 ff.) A Str. 178.

högan siggja teir moynnar-sal
glógva í hilmirs eldi.

Es kann sich in diesem Liede dem Zusammenhang nach nicht etwa um einen flammenumlohten Saal handeln, von dem im ganzen Liede garnicht die Rede ist. Es wird vielmehr lediglich ein prächtiger, strahlender Saal beschrieben, und »*i hilmirs eldi glógva*» bedeutet »von Golde strahlen». Auch an dieser Stelle versteht man heute auf den Færöern die alte kenning nicht mehr als solche, fasst vielmehr auch hier das »eldur» wörtlich auf und variiert also das alte »glógva»: *í hilmirs eldi standa* (str. 179), *brenna* (str. 180). Wie die fær. Dichtung aber an alten Worten und poetischen Formeln zähe festhält, auch wenn sie ihr unverständlich werden, so verwendet sie auch dies »*hilmirs eldur*» als eine poetische Bezeichnung für Feuer, ohne mehr an den alten Sinn zu denken. In dieser neuen Verwendung finden wir es in Dv. I Str. 45.

stórar stengur teir eru at smíđa
og herđa í hilmirs eldi.

Hier handelt es sich um nichts, als um die einfache Bezeichnung für das Schmiedefeuer des Zwerges; man stellte sich unter *hilmirs eldur* im Gegensatz zu gewöhnlichem Feuer ein besonders wirkendes und geheimnisvolles Feuer vor, in dem die unversehrbare

Rüstung Sigurds hergestellt wird. Ebenso hat die als reine Variation aufzufassende Neubildung »*hilmars skógvur*« in Dv. III B Str. 6 die Bedeutung von »Zauberwald, Zwergenwald«. Aus diesem *hilmirs eldur, hilmars skógvur* in ihrer Beziehung auf den Zauber der Zwergenwelt abstrahiert sich leicht ein Feuer, Wald der Hilmir, d. h. also Hilmir als Eigenname des Mädchens, um das der Zauber des Zwergenreiches sich vor allem gruppiert [1].

Ása, Ásla ist derselbe Name, den Áslaug, die Tochter Sigurds und Brynhilds im fær. Brinhildenlied trägt. Ása, Ásla ist eine Kurzform zu einem mit Ás- zusammengesetzten Namen. Dv. IV bezeugt, dass das zweite Namensglied mit -l angelautet habe. Weibliche Namen solcher Bildung sind nicht sehr häufig, neben Áslaug habe ich, nur Ásleif gefunden. Umso sicherer hat man in dem Auftreten des Namens Ásla in einem Sigurdgedicht den Namen der alten Áslaug anzunehmen.

§ 19. *Hindarfjall.*

Die Beziehungen zur alten Sigurdsage, speziell die Verknüpfung der Dvörgamoy mit Gestalten aus dem Kreise um Brynhild verstärken sich, wenn man die Ortsangaben hinzuzieht.

---

[1] Die fær. Dichtung bietet noch ein Beispiel ganz paralleler Entwicklung von Hilmar in dem Liede Svarti sveinn kallsson (C. C. F. IX S. 309 ff.). Der Kern dieses sehr dunklen Liedes ist eine Alfenerzählung, die an die Gestalt des Königs Fróđar (= Fróđi) geknüpft ist und deren Pointe die ist, dass das Leben Svartis von seiner Teilnahme an dem jährlichen Julritt Fróđars zu dessen trollhafter Geliebter abhängt, und dass Svarti diese Aufgabe durch List löst. Nahe verwandte Erzählungen enthalten Árnasons isländische Volkssagensammlungen. Bei diesem Besuch Svartis im Trollreich heisst es:

A str. 48, 49. Hann (Fróđar) steig upp í Hilmars song.
A str. 51. Mær tykkir, sum Svarti stendur
her í Hilmars höllum.
B str. 53. Nú lystir meg í Hilmars höll,
Fróđar kong at finna.

Hilmar ist in diesem Falle nicht der Name der Geliebten Fróđars, es muss also auch hier *Hilmars höll* zunächst einfach »Heldensaal« bedeutet haben, wozu *Hilmars song* eine reine Variation ist. Auch hier ist »*hilmar*« als Bezeichnung des Uebernatürlichen, Zauberhaften empfunden worden, geht aber in der Bezeichnung *Hilmars song* deutlich dazu über, Hilmar als Eigennamen aufzufassen.

Die Wohnung der Dvörgamoy heisst in Dv. I Str. 30 *Hindarfjall*, also genau wie der Ort des Zauberschlafes der Walkyrie. Andere Bezeichnungen stellen sich unmittelbar dazu. In Dv. III Str. 63, 64 wird der gleiche Ort als *huldarheyg* bezeichnet. Dies »*huldarheyg*» ist eine unter dem Einfluss des Huldrenglaubens leicht erklärliche Entstellung aus *Hildarheyg*. Das beweist seine grammatisch falsche Bildung. Richtig müsste es »*hulduheyg*» lauten, entsprechend »*huldufolk*, *huldugenta*» usw. *Hildarheyg* wiederum ist eine auch im fær. Brynhildenlied häufig auftretende Variation für *Hildarfjall* [1], und dies wiederum ist die in der gesamten fær. Ueberlieferung des Brynhildenliedes herrschende, durch Angleichung an *Brynhild* entstandene Form des Namens Hindarfjall. In Br. A überwiegt Hildarheyg (11 Fälle) neben einmaligem Hildarfjall; Ba, D, E, H kennen nur Hildarfjall, bezeichnen dagegen Brynhilds Wohnung als *heyg*, gelegentlich als *Brinhildar heyg*, eine Bildung, die zugleich den Uebergang des Hindar- zu Hildar- illustriert. Besondere Bedeutung gewinnt daher die Stelle Dv. I Str. 30 mit ihrem unentstellten Hindarfjall dadurch, dass sie die einzige ist, die die alte Form bewahrt, während das Brynhildenlied in seiner ganzen Ueberlieferungsmasse sie überall zu Hildarfjall entstellt. Die ganze Entwicklungskette Hindarfjall-Hildarfjall-Hildarheyg-huldarheyg ist also belegt, und an der Identität von Hindarfjall in Dv. I und huldarheyg in Dv. III ist nicht zu zweifeln. Damit wird Hindarfjall für U in Anspruch genommen. Auch ausserhalb der Dv.-Lieder ist die Beziehung der Dvörgamoy zu dem Namen Hindarfjall oder seinen Ableitungen bekannt. In Risin af Leittrabergi D heisst es Str. 133:

---

[1] Solche Namensvariationen sind in der fær. Dichtung überaus häufig. Aus einem beliebigen Bande des C. C. F. habe ich mir folgende Beispiele notiert: *Brúnsvík* : *Brúns land* (Snj. kv.), *Reiðiborg* : *Reiðiby*, *Vallarslið* : *Vallarslund* (Haka rekkar), *Borgará* : *Borgarlund* (Haki Hilmarsson), *Osló* : *Osland* (Guttormur í Hattarmóti), *á Iralandi* : *á Iraroddum* (Haraldskjöldur á Miklagarði). Sämtliche Beispiele aus C. C. F. VI.

Sjúrđur bant sær hjálm uppá
sum sögur ganga frá:
tann hann fekk frá dvörgamoynni
eystan frá Hildará.

Dies Hildará ist wie Hildarheyg eine Variation zu Hildarfjall und tritt im Högnilied E Str. 152—155 in unmittelbarem Wechsel mit Hildarheyg auf. Schon dadurch wird die oben zitierte Strophe zu einer Hindeutung auf die alte Sigurdsage. Die Beziehungen gehen aber noch weiter. Hildará ist dasselbe wie Lindará, neben dem die Form Lindarfjall existiert. Dies Lindarfjall ist eine andere Entstellung von Hindarfjall, die das -n- bewahrt, sie wird in der Gríms-ríma als Variation von Hildarfjall gebraucht. Ein entsprechendes Namenspaar bilden Hildará und Lindará. Lindará aber begegnet in den Fassungen A, Bb, D des Högniliedes, es begegnet aber vor allem im Schluss des Rs. Nach dem Drachenkampf und der Tötung Regins reitet Sigurd mit dem Drachengold »*ivir Lindará*«[1]. Sigurds Begegnung mit der Dvörgamoy fand also nach Risin af Leittrabergi an derselben Stelle statt, zu der nach Rs. Sigurd nach seinem Drachenkampfe ritt, und dieser Ort trägt einen Namen, der aus Hindarfjall entstellt ist.

Nach allem ist es also nicht zweifelhaft, dass diese Dvörgamoy, die den Namen von Brynhilds Tochter trägt, an einem Orte wohnt und von Sigfrid an einem Orte aufgesucht wird, der den Namen des alten Walkyrienberges Hindarfjall getragen hat. Und damit ist schon jetzt kaum noch daran zu zweifeln, dass zwischen der Dvörgamoy-Erzählung und der alten Erlösungsfabel ein direkter Zusammenhang besteht.

Unter diesen Voraussetzungen wird nun ein Zeugnis zu dem wichtigen Abschluss der ganzen Beweiskette, das man sonst wegen der Isolierung, in der es steht, ablehnen könnte. Im fær. Högnilied findet sich in den Fassungen A, Bb, D, E eine Szene, in der Högni im Walde Sigurds durch Gudrun beschworenem Wiedergänger begegnet und mit ihm redet. Die Fassungen verlegen

[1] Hhb. macht daraus *lingheiðir,* er gelangt dazu über die Pluralform: *Lindajir.*

diese Begegnung »*eystan um Lindará* (*Hildará* E)», d. h. also in die Gegend, die nach den vorangegangenen Ausführungen mit Hindarfjall identisch ist. Die ganze Szene von Sigurds Erweckung durch Gudrun ist gewiss erst Erfindung der Viserdichtung. Sie ist aber in diesem Rahmen wohl schon ziemlich alt, denn die Erweckung von Sigurds Wiedergänger durch Gudrun hängt doch wohl mit den Vorstellungen des norwegischen Sigurdliedes zusammen, in dem Sigurd an der von Gudrun geführten wilden Jagd teilnimmt. Denn auch hier im fær. Lied sagt Sigurd:

Hö. str. 163: eg fari aftur a heiđin skóg
so vítt ivir vörild og heim.

Die Geschichte der Begegnung Högnis mit Sigurds Wiedergänger führt nun die Fassung E des Högniliedes weiter aus, als die übrigen Fassungen und erwähnt dabei Sigurds Beziehungen zur Dvörgamoy. Die betreffenden Strophen lauten:

str. 164. Bintu tađ (d. h. ein »rúnarbelti») um tínar lendar
baeđi viđ semju og sátti:
tađ fekk eg fra dvörgamoynni
íđ Hildur frúgvin átti.

str. 165. Bintu tađ um tínar lendar
sum sögur ganga frá:
tađ fekk eg frá dvörgamoynni
eystan frá Hildará.

Das Geschenk des *rúnarbelti* ist ganz unwesentlich, weil formelhaft, dagegen gehört die Stelle auch dem Wortlaut nach nahe zusammen mit der oben zitierten Stelle des Risin af Leittrabergi D Str. 133, der zufolge Sigurds Helm ein Geschenk der Dvörgamoy war, und diese Angabe wiederum entspricht dem, was die Dv.-Lieder selbst erzählen. So ist wohl der formelhafte rúnarbelti Hinzudichtung des Högni E, nicht aber die Ausrüstung Sigurds durch die Dvörgamoy überhaupt, speziell auch nicht der Wortlaut von Str. 164, 165. Und diese Strophen nennen einen Namen für die Dvörgamoy, der von dem abweicht, was die Dv.-Lieder angeben, nämlich Hildur[1]. Das ist der Schluss unseres

[1] Gewiss hat der Name Hildur auch in Dv. III zu Grunde gelegen und die oben besprochene Namensbildung ›Hilmir‹ gefördert.

Beweises. Auf Hindarfjall wohnt eine übermenschliche Jungfrau, die zu Sigurd in Liebesbeziehungen tritt und Hildur heisst. Das ist genau der Zustand der Sage in der Snorra-Edda. *Þá vaknađi hon ok nefndisk Hildr, hon er kǫllud Brynhildr.* Hildr ist der wahre Name der Sigrdrif auf Hindarfjall, der Zusatz: »sie wird Brynhild genannt«, ist deutlich belehrender Zusatz Snorris, der Sagenformen kannte, in denen Erlösungs- und Werbungssage zusammenfielen. Der alte Name Hildr begegnet auch noch Helreiþ Str. 6:

Hétu mik allir í Hlymdǫlum
Hildi und hjalmi, hverr es kunni.

Auch dieses Lied, das in seiner völligen Vermischung von Erlösungs- und Werbungssage manches Altertümliche beider Sagen bewahrt hat, kennt noch den Namen Hildr für die alte Walkyrie, »*Hildi*« in der zitierten Strophe ist nicht als Appellativum, sondern als Eigenname aufzufassen. Es hindert auch nichts, den Walkyriennamen Hildr in Vǫluspá Str. 30 mit dieser Hildr zu identifizieren.

Der Name Hildr blieb in dem ursprünglichen Dv.-Lied erhalten, das dann durch seine Anknüpfung an Zwergen- und Huldrenvorstellungen früh eigene Wege ging. Auf einer Stufe, die den alten Namen noch erhalten hat, sind dann die Angaben des Högni E entlehnt. Später wurde in den Dv.-Liedern, der alte Name entweder (in Z) verloren, oder (in V) durch einen anderen, ebenfalls in diesen Kreis gehörigen verdrängt, während Högni E in seiner Isolierung die alte Form bewahrt hat.

§ 20. *Aldiruna. Das Verhältnis von Dv. und Rs.*

In den Dv.-Liedern taucht eine seltsame Bezeichnung für die Dvörgamoy auf, die sich im Schluss des Rs. wiederholt, und bei der es zweifelhaft bleibt, ob es sich um ein Appellativum oder um einen Eigennamen handelt. Das ist die in Dv. III B Str. 52 (= Hhb. Str. 55) auftretende Form Aldiruna. Die Strophe lautet:

Hon fylgdi honum so langa leiđ,
til götur tóku at dimma.
svörji tann eiđ á míni trú,
tá græt hun Aldurunna.

In Rs. kehrt dies »Aldiruna» in folgenden, z. T. wörtlich mit Dv. übereinstimmenden Strophen wieder, die Hhb. S. 15 Anm. 2 mitteilt:

Sjúrđur svav á teirri natt
undir so köldum runni [1]
tađ er mær af sonnum sagt,
hann gist tá Aldirunu.
Sjúrđur sađlar gangara sín
um morgunin so snimma,
hon filgdi honum so langt á leiđ,
men nu graetir Aldiruna.

Was »Aldiruna» (aldurunna, oldurimma) bedeutet, ist schwer zu sagen. Die Entstellung missverstandener Namen oder Worte ist in den Liedern meist hoffnungslos. Was sich über den Namen sagen lässt, ist Folgendes: Das zweite Glied *-rúna* gehört mit dem Namenskompositionsglied *-rún* zusammen. Dieses Kompositionsglied *-rún* tritt aber nordisch immer in dieser starken Form auf, Guđrún, Sigrún, Ǫlrún usw., auch fær. ist nur Guđrún belegt. Die schwache Form *-rúna* bildet keine nordischen Eigennamen. Aber auch ein *Aldirún oder *Aldurún würde zu keinem möglichen Eigennamen führen.

Das schw. f. *rúna* = Raunerin begegnet in der Bedeutung »vertraute Freundin». Vgl. das Kompositum *eyra-rúna*, das sich zur Bedeutung »Gattin» erhebt, und dem ein ahd. masc. *ôrruno* = auricularius gleichsteht. Mit demselben persönlichen fem. *rûna* sind german. eine Reihe von Kompositis vorhanden, die im Anschluss an *rûna* = Zauberformel, Zauberlied die prägnantere Bedeutung »Zauberweib» aufweisen. Ags. Glossen liefern z. B.: *burgrûna* = furia (Wright-Wülcker 245, 16; 410, 30), *hellerûna* = pythonissa (W.-W. 188, 33; 472, 1). Im Ahd. ist das starke

[1] Anm. »köldum runni» ist zweifellos Entstellung eines unverstandenen »oldurunni», und die Strophe mithin aus zwei Strophen zusammengezogen, die einander variiert haben.

und schwache fem. *rûna*, im Nom. Sing. zusammengefallen, und es stehen Eigennamen auf *-rûna* neben solchen auf *-rûn* und neben Appellativen auf *-rûna*. Deutliche Appellativa sind Ahd. *holzrûna* = *holzfrowe* = *lamia; alarûna*, *alrûna* = Alraune. (Vgl. Graff s. v. *rûna*, Grimm, Mythologie I, 335). Ein entsprechend gebildetes Appellativum mag »*aderûna*« im Spruch contra morbum caducum sein (MSD. II[3], 300 ff.; Steinmeyer, Die kleineren Ahd. Sprachdenkmäler. Berlin 1915, S. 383 ff.). Schliesslich gehören zu dieser Gruppe von persönlichen Appellativen die »*aliorunae*« des Jordanes. Auf dem gesamten germanischen Sprachgebiet existiert also neben der Bezeichnung des geheimnisvollen Wissens, sei es als Schrift, als Lied, oder nur als geheime Kenntnis, ein persönliches fem. Appellativum, zur Bezeichnung eines weiblichen Wesens, das solchen geheimen Wissens teilhaftig ist. In den Kreis dieser *rûna*-Komposita stellt sich auch »*aldi-rúna*«. Das erste Kompositionsglied bleibt dabei unerklärt [1]. Die Kategorie aber, in die wir das Wort hiermit verwiesen haben, eignet sich vortrefflich für die Sigrdrif, die nach ihrer Erweckung durch Sigurd ihn in die Kunde der Runen einweiht, die also eine richtige *-rúna* ist. Das wesentliche an dieser Bezeichnung ist auch nicht so sehr ihre Deutung, als ihr gleichzeitiges Vorkommen in Dv. und Rs. Das Lied Rs. ist mit Sigurds Drachenkampf und Horterwerbung nicht zu Ende. Schon Str. 86:

Hoyr tađ frægi Sjúrđur,
tú far og kann um vív.

weist darauf hin, dass Rs. in einer Sigrdrifgeschichte fortgesetzt werden sollte. Das Brynhildenlied ist aber keine Fortsetzung des Rs., vielmehr ein ganz selbständiges Lied, das unter ganz anderen Voraussetzungen anfängt, als Rs. schliesst. Während Rs. Sigurd nach dem Drachenkampf mit dem Schatz von dannen reiten lässt, beginnt das Brynhildenlied mit der Schilderung Brynhilds und ihres Lebens im väterlichen Reich, und lässt Sigurd hernach

[1] Der gleich zu besprechende Name Adalrun (Adelroon), den Aslaug im dän. Lied Karl og Kragelil führt, legt es nahe, in Aldiruna eine Entstellung aus »Adal-rúna« = »Meisterin der Runen« zu sehen.

nach seinem Morgenschlaf im heimischen Garten spazieren geben, wo ihn die Vögel dann auf Brynhild aufmerksam machen. Der eigentliche Schluss des Rs. kann aber bei dessen völliger Uebereinstimmung mit nord. Sagenformen nichts gewesen sein, als eine Sigrdrif-Erlösungssage. Reste davon stecken in den letzten, ziemlich dunklen Strophen des Rs. Der Inhalt der Strophen ist der, dass Sigurd mit dem Drachengold von dannen reitet auf unbekannten Wegen, er reitet »*um Lindará*», d. h, wie wir gesehen haben, nach Hindarfjall und besucht dort die »Aldiruna», die er dann bald wieder verlässt. Da es sich hier bei der Fortsetzung einer Erzählung, die sich inhaltlich völlig mit Reginsmál und Fáfnismál deckt, nur um eine Erlösungsgeschichte handeln kann, so muss diese »Aldiruna», die Sigurd auf Hindarfjall besucht, unbedingt mit der Sigrdrif identisch sein. Die Erzählung von Dv. deckt sich nun ganz mit diesem Schluss von Rs. Auch hier reitet Sigurd nach einem Ort, dessen Name mit Hindarfjall identisch ist, findet dort eine Jungfrau, die als Aldiruna bezeichnet wird und verlässt diese bald wieder. Zwingend muss also auch diese Jungfrau die alte Sigrdrif sein, und auch dieses Abenteuer Sigurds muss eine alte Erlösungsgeschichte sein. Dazu kommt für die Bezeichnung Aldiruna ein dänisches Zeugnis. Die dän. Vise »Karl og Kragelil» (Danmarks gamle Folkeviser I No. 23) behandelt die Geschichte von Ragnarr und Áslaug. Und in dieser Vise ist für Áslaug der Name Adelrun eingetreten, der mit Aldiruna zusammen gehören muss. Wir haben folgende Gleichung. In Dv. trägt ein Mädchen den Namen Ásla = Áslaug und daneben die Bezeichnung Aldiruna. Im dän. Liede wird ein Mädchen, das sonst Áslaug heisst, mit dem Namen Adelrun genannt. Aldiruna im fær. Lied und Adelrun im dän. Lied entsprechen in der alten Sage zwei Gestalten, die dort Mutter und Tochter sind. Es kann also nicht zweifelhaft sein, dass Aldiruna und Adelrun identisch sind. Und dann beweist dies dän. Zeugnis, dass die Bezeichnung Aldiruna, was sie auch sonst bedeutet haben mag, in der jüngeren Ueberlieferung von der erlösten

Jungfrau und ihrer Tochter mit Sigfrid eine Rolle gespielt hat, die über die fær. Viserdichtung hinausgeht.

§ 21. *Der Name des Zwerges.*

Eine Schwierigkeit für die Auffassung der Dvörgamoy als der alten Walkyrie der Erlösungssage scheint in der Erwähnung ihres Vaters und in dessen Zwergennatur zu liegen, gleichgültig, ob er wie in Dv. I, II, V als lebendig, oder wie in Dv. III, IV als tot gedacht wird. Auch hier führt die Behandlung der verschiedenen Namen weiter. Wie für das Mädchen sind auch für den Vater mehrere Namen nebeneinander vorhanden. Sie verteilen sich folgendermassen:

Dv. I: Unbenannt, lebendig, Zwergenschmied.

Dv. II A: Larsin, lebendig, Zwergenschmied.

Dv. II B: Unbenannt, lebendig, Zwergenschmied.

Dv. III: Dagmar, tot, »*ráddi í Óðins veldi*«.

Dv. IV: Dagmann, tot, »*ráddi í Óðins veldi*«.

Dv. V: Kvörfinn, lebendig, Zwergenschmied.

Nimmt man Dagmar und Dagmann von vornherein als den gleichen Namen, so bleiben neben zwei unbenannten Fassungen noch drei Namen. Von diesen drei Namen kann keiner ohne weiteres für U in Anspruch genommen werden. Ich gehe sie der Reihe nach durch.

1) Larsin: Der Name ist auf den Einfluss des deutschen Laurin zurückzuführen und ist mit den übrigen aus ihm entlehnten Szenen erst spät in die Dv.-Lieder eingedrungen.

2) Dagmar (Dagmann): Auch für diesen Namen ist sekundäre Einführung leicht nachweisbar. Der Name Dagmar wird in Dänemark und im ganzen Norden erst im 13. Jh. bekannt. Er kommt erst mit der Gemahlin Waldemars II. ins Land, einer böhmischen Prinzessin (1205—1212), die in Dänemark grosse Beliebtheit genoss. Ueber sie gibt es dän., schwed. und fær. Lieder[1]. Mag der Name nun aus einem slavischen Dragomir

[1] Vgl. Danmarks gamle Folkeviser III S. 188 ff.

entstanden sein, oder mag das Volk für seine Lieblingskönigin den Namen »Tag-Mädchen» erfunden haben (Danmarks gamle Folkeviser III, S. 190), jedenfalls ist er als skandinavischer Eigenname, und zwar als weiblicher Eigenname erst mit dieser Königin aufgekommen und in die Literatur eingegangen [1]. Frühestens im 13. Jh. kann also der Name in den Dv.-Stoff, den ich als alten Erlösungsstoff zu erweisen suchte, eingedrungen sein; früh genug freilich noch, um im fær. Urlied gestanden zu haben. Dem widerspricht aber die Namensform. Als der Name aufkam, wurde er als »Tag-Mädchen» überall aufgefasst und erhielt dementsprechend in den einzelnen Dialekten verschiedene Gestalt: Isl. und fær. Dagmær oder Dagmoy, schwed. Dagmö. So erscheint der Name auch in den Folkevisern. In dem fær. Dagmarlied heisst die Königin »Frú Dagmoy» (Danmarks gamle Folkeviser III, S. 188 ff.). Der gleiche Name begegnet als Name für Mutter und Tochter im Margrétu kvæđi Fassung B, C (Danmarks gamle Folkeviser III, S. 207 ff.) und in Ringur af Irlandi (C. C. F. VIII, S. 133 ff.), wo daneben aber Dagmar vorkommt. Diese Form Dagmar kann erst später aus den dän. Dagmarliedern auf den Færöern entlehnt sein. Sie begegnet ausser in Ringur af Irlandi nur in Dv. III und Dv. IV, sowie in je einer Strophe von Risin af Leittrabergi und Heljars kvæđi, die wörtlich aus Dv. entlehnt sind. Erst diese Namensform, die auf den fær. Inseln einer sinnvollen Ausdeutung entbehrte, macht es möglich, dass Dagmar sich den zahlreichen Bildungen von Männernamen auf -ar [2] anschloss, und selbst auf einen Mann angewendet wurde. Die letzte Entwicklungsstufe bildet dann Dv. IV, das in der Form »Dagmann» eine erneute, sinnvolle Ausdeutung des Namens versucht. In der

[1] Die Angabe bei Naumann, Altnordische Namensstudien S. 29, dass in den Fornaldarsögur ein männlicher Eigenname »Dagmærr» vorkomme, muss auf einem Irrtum beruhen. Die Stelle der Fas., die Naumann in seinem Zitat zweifellos meint, steht im Beginn der Hálfdanarsaga Eysteinssonar (Fas. III, 519). Dort ist Dagmaer der Name der Frau des Þránd.

[2] Die Namen auf -ar überwiegen alle anderen und ziehen alle möglichen andersartigen Namen in ihren Typus hinein. Vgl. Högnar für Högni, Atlar für Atli, Virgar für Viđga, Gislar für Gislér und viele andere.

Einführung des Namens Dagmar in Dv. ist also relativ später Einfluss dän. Lieder zu sehen.

Der Name ist aber überhaupt nicht für den Vater Zwerg an sich eingeführt, sondern mit einer festen Formel in die Lieder eingewandert. Auf die Frage Sigurds nach dem Namen des Vaters antwortet die Dvörgamoy nicht etwa: »Er hiess Dagmar». Vielmehr gibt sie dort nur an: »*hann raddi for Óđins veldi*». Der Name Dagmar tritt nur in dem Kleiderangebot auf, und auch dort wird niemals gesagt, dass die Kleider dem verstorbenen Zwerg Dagmar gehört hätten. In der Tat begegnet der Name einzig in die Formel eingespannt: »*eftir Dagmars deyđa*». Folgende Stellen kommen in Betracht:

Dv. III str. 34. Hon sýndi honum klæđini,
íđ glogva sum gulliđ reyđa:
leingi hava ligiđ á kistubotni
eftir Dagmars deyđa.

Dv. III str. 37. Vilt tú ikki tey klæđini slíta
eftir Dagmars deyđa.

Dv. III B str. 20. Guđ lati meg ikki tey klæđi slíta
eftir tann Dagmars deyđa.

Dv. IV str. 27. Vilt tu ikki klæđi slíta
eftir tann Dagmanns deyđa. —

str. 28. var: Dagmann dýra.

Dazu kommen dann die entsprechenden Strophen aus Risin af Leittrabergi und Heljarskvæđi.

Risin af Leittrabergi:

str. 104: Sjúrđur bindur upp hjálmin tann,
íđ skín sum gulliđ reyđa,
tann hann fekk af dvörgamoynni
eftir tann Dagmars deyđa.

str. 105: tann hann fekk af dvörgamoynni
eftir tann Dagmars deyđa:
leingi hevđi ligiđ á kistubotni
settur viđ ringar reyđar.

Heljars-kvæđi (CCF VI S. 375 ff.).

str. 34. Tak tín gylta hjálmin reyđ:
tann tu fekkst eftir Dagmars deyđa.

Dieser Strophentyp hat stark formelhaftes Gepräge. Man vergleiche verwandte Formeln wie:

Jústinjallskvæđi (CCF VII No. 73). 2. táttur A.

str. 72. Tađ verđur ei títt brenda silvur
ei títt gulliđ reyđa
eg leggi á mín kistubotn
eftir sonar deyđa.

Ringur af Irlandi:

str. 78. Tađ verđur ei tađ blanka silvur,
aldri tađ gulliđ reyđa,
eg leggi á mín kistubotn
eftir mín fađirs deyđa.

str. 79. Tađ verđur ikki tađ skindurskoriđ,
ei tađ hvíta lín,
eg leggi á mín kistubotn
til sæla fađir mín.

Etwas weiter ab liegen Stellen wie:

Högni str. 113. Eg mann ei í Húnalandi
longur viđ tær gæta
um tú gert ikki miklar sømdir
eftir tann dreingin mæta.

Die Fügung »*eftir ehs. deyđa*« erscheint als feste Formel, ebenso die Kostbarkeiten, die auf dem Boden des Sarges liegen. Individuell bleibt in Dv. nur die Verwendung dieser Formeln zum Angebot der Kleider und der Name Dagmar. Da der Name Dagmar aber nur in dieser einen Formel und nur im Zusammenhang mit dem Kleiderangebot auftritt, so gehört er nicht als Name des Vaters in die Lieder hinein. Er dürfte vielmehr mit dem ganzen, in formelhafter Weise ausgestalteten Kleiderangebot einfach einem Liede entnommen sein, das dies Kleiderangebot an einen, oder noch wahrscheinlicher an eine Dagmar geknüpft hat.

3.) Kvörfinn: Der Name findet sich nur in Dv. V. Er kommt auch ausserhalb der Dv.-Lieder nicht vor, ebensowenig ein ähnlicher Name, der zur Erklärung dieses Namens dienen könnte. Der Name macht den Eindruck eines der häufigen

Namenskomposita mit *-finnr*. Dagegen spricht auch nicht die Form *-finn* statt *-finnur*, denn es sind fær. Namensformen wie: Doffinn (= Dagfinn), Einfinn, Anfinn belegt. Aber das vordere Namensglied macht Schwierigkeiten. Fær. *Kvör-* würde auf an. *hvar-* führen, womit nichts anzufangen ist. Man muss das Wort dann in *Kvörf-finn* = an. *Hvarf-finnr* auflösen und *Hvarf-* mit an. *hverfa* = »verschwinden» verknüpfen, erhält aber auch damit keinen Eigennamen. Ich möchte in dem Wort vielmehr ein Appellativum sehen, das eine Umschreibung für »Zwerg» enthielt, als solche aber nicht mehr verstanden und als Eigenname aufgefasst wurde. *Kvörf-finn* würde dann bedeuten: »der Finne, der zu verschwinden, sich unsichtbar zu machen versteht». Auch bei einem Appellativum ist *-finn* für *-finnur* ohne Bedenken, da die Lieder Nom. und Acc. formal vielfach nicht auseinander halten [1].

Finnr als Bezeichnung für »Zwerg» macht keine Schwierigkeit, auch nicht in den fær. Liedern. In Dv. III B selbst wird Str. 13 Finnamoy als Variation zu Dvörgamoy gebraucht. An. »*hverfa*» ist nicht das Wort für »verschwinden» schlechthin. Es ist terminus technicus in allen Geschichten, die von der Bergentrückung durch die Unterirdischen erzählen, und bedeutet dann das zauberhafte, plötzliche Verschwinden, das Unsichtbarwerden dessen, was eben noch deutlich vor Augen stand. Sehr klar wird diese Bedeutung in der Bezeichnung »*hvarfshatt*» = »Tarnkappe» oder »Zwergenmütze» in Teilen Schwedens [2], neben dem ein fær. »*dvörgahetta*» und »*huldanhatt*» steht. Die Bezeichnung *Kvörf-finn* als ein heiti für Zwerg passt also ausgezeichnet.

---

[1] Fast regelmässig ist dies der Fall bei *-son* für *-sonur* in den Patronymbildungen wie *Sjúrður Sigmundarson* usw. Andere Beispiele sind: »*kallin*» für »*kallurin*» (Dv. II Str. 11 und öfter), »*vegin*» für »*vegurin*» (Rs. Aa Str. 128 und öfter), »*skogvin*» für »*skogvurin*» (Dv. V A Str. 20 und öfter), »*kongin*» für »*kongurin*» (Grimmars kvædi B Str. 100). Ebenso bei Adjektiven: »*heil og happalig*» für »*heilur og happaligur*» (Br.-t. D. Str. 129), »*dagurin var trang, teinurin var lang*» für »*trangur-langur*» (Rs. F. Str. 81). Die Beispiele lassen sich häufen.

[2] Vgl. E. H. Meyer, Mythologie S. 125; Grimm, Zfda. IV S. 508 ff.

Später hat es sich dann an Eigennamen auf *-finn* angeschlossen. Eine ganz ähnliche Entwicklung hat ein anderes Kompositum mit *-finn* in den Einars-tættir (C. C. F. IV No. 44) durchgemacht. Das ist *Gandafinnur*. Die Bezeichnung bedeutet zunächst zweifellos »Zauber-Finne« und ist appellative Bezeichnung für einen Zwerg. Es wird in dem Gedicht aber so verwendet, dass es als Eigenname aufgefasst werden muss.

4.) Keiner der drei vorhandenen Namen ist also geeignet, in die Grundfassung U übernommen zu werden. Es bleibt über den Vater der Dvörgamoy noch eine Angabe übrig. Das ist Dv. IV Str. 9:

Ásla nevndi min fađir meg,
hann ráddi í Óđins veldi.

Die gleiche Angabe findet sich Dv. III B Str. 9.

Dieser Passus ist schon deshalb beachtenswert, weil er in Dv. III, IV ganz unvermittelt neben der Dagmarepisode steht, ohne dass zwischen dem Dagmar des Kleiderangebotes und dem Vater *»í Óđins veldi»* irgend eine Ausgleichung versucht wird. Und da die Dagmarepisode sich als spät und sekundär erwiesen hat, so liegt die Vermutung nahe, dass diese zweite Angabe die alte und in Dv. III, IV ursprüngliche gewesen sei. In Dv. IV Str. 9—12 macht die Dvörgamoy noch weitere, recht dunkle Mitteilungen über ihren Vater und sein Schicksal. Der Vater *»ráddi for Óđins veldi»*. Ist er also Óđinn selbst? Sicher geht aus dieser Zeile nur hervor, dass die Dvörgamoy in irgend einer näheren Beziehung zu Óđinn gestanden habe, und auch damit ist schon sehr viel für die Auffassung der Dvörgamoy als alte Walkyrie gewonnen. Das enge Verhältnis Óđins als ein tatsächliches Vaterverhältnis zu einem Mädchen namens Ásla bestätigt das Lied, Óđinn í Ásgörđum. Dieses schon erwähnte Lied enthält unter einem Wust konventioneller Ritterabenteuer, in denen auch Óđinn selbst zum menschlichen, konventionellen Kämpfer wird, echte, alte Óđinsgeschichten. In der Fassung A dieses Liedes sind einige Namen bewahrt, die auch in alter Zeit mit Óđinn verbunden worden sind. Unter diesen erscheint auch die

Óđinstochter Ásla, die man kaum von der Ásla trennen kann, deren Vater nach Dv. »*for Óđins veldi*» herrschte. Es gibt keine Anzeichen, die dafür sprächen, dass das Dv.-Lied bei dem Óđinsliede Anleihen gemacht habe, oder umgekehrt dies Lied bei jenem. Man muss zwei unabhängige Äusserungen einer fær. Vorstellung darin sehen, dass es eine Óđinstochter Ásla gegeben habe. Diese Vorstellung ist leicht verständlich, da die Áslaug der alten Sage durch Vater und Mutter in enge Beziehung resp. direkte Nachkommenschaft zu Óđinn gestellt wird.

Darf man nun in Dv. III, IV dem Mann, der »*for Óđins veldi ráddi*», als Óđinn selbst auffassen, so beziehen sich auf ihn auch die Str. 10—12 von Dv. IV. Diese Strophen sind recht dunkel, lassen aber eine teilweise Deutung zu und beziehen sich auf Geschichten, die der alten Sage wohl bekannt sind. Der in Str. 10 und 12 genannte »*rúnarstreymur*» ist als Entstellung von *Rínarstreymur* aufzufassen. Dafür sprechen die als goldkenningar in fær. Liedern auftretenden Formen *rúnar logi* und *rúnar málmur*, denen an. kenningar mit *Rínar-* gegenüberstehen, z. B. *Rínar málmr* (Sig. sk. Str. 16), *Rínar rauđmálmi* (Bjarkamál Str. 6), *Rínar leygr* (Njáls.-s.). Der Uebergang erklärt sich aus dem fær. Lautstand. Altes *ī* in betonter Silbe wird wie *ui* ausgesprochen (vgl. Anth. I S. LX) und erscheint in der Schreibung *uj* häufig in den Liederaufzeichnungen. Lyngbye drückt es mit *uj*, Jakobsen mit *oi* aus. Das *ū* wiederum wird mit palatalem Beiklang gesprochen, Hhb. beschreibt es als norw. + dän. *ū*, oder als *yu* (Anth. I S. LXI). Jakobsen wendet dafür zwei verschiedene *u*-Lettern nebeneinander an. Der Uebergang von *ī* zu *ū* ist demnach sprachlich leicht erklärlich. Der Ausdruck *rúnarstreymur* enthält also eine Beziehung auf das Rheingold.

Weiter heisst es Dv. IV Str. 10:

sókti hann mær tann teknar ring,
hann leiddi af rúnarstreymi.

Dieser Ring, der aus dem Rheinstrom stammt, kann nichts anderes sein, als der Andvaranaut, der herrliche Ring im Schatze des Andvari, der später zum Nibelungenhort wird. Im Brýnhil-

denlied wird in ganz ähnlicher Weise dieser Andvaranaut als *drottningarringur* bezeichnet, was dem *teknarringur* = *tignarringur* ganz gleichwertig ist. Wir haben also in diesem Ring, den sich Óđinn aus dem Wasser erworben hat, und der zum Rheinstrom in Beziehung steht, einen Nachklang der alten Andvarigeschichte.

Dv. IV Str. 12 liefert eine weitere Beziehung des erwähnten Goldes zum Wasser. Sie lautet:

Vatniđ rennur á viđum völli,
tađ gekk fljóđi í dreymi:
gulliđ liggur á botni niđur
á bráđum rúnarstreymi.

Die ersten beiden Zeilen dieser Strophe, die hier in zweifelloser Beziehung zu der Schatzgeschichte stehen, begegnen nun in wichtigen Variationen über das Lied verstreut. Es sind:

str. 14. Vatniđ rennur á viđum völli,
niđur af høgum fossi.

str. 17. Vatniđ rennur af høgum fjöllum
eftir hvössum gróti.

In diesen Halbstrophen, die in ihrem jetzigen Zusammenhang ganz sinnlos sind, die aber als Variationen direkt zu Str. 12 gehören, wird das Wasser spezieller als Wasserfall bezeichnet, bringt also eine Vorstellung in die Erzählung, die zu der Andvarigeschichte der Reginsmál stimmt.

Noch weiter führt die Gestaltung, die obige Zeilen in Dv. III haben. Sie lauten dort:

str. 30. Laxiđ rennur so strítt í streymi,
niđan móti høgum fossi.

str. 31. Laxiđ rennur so strítt í á,
upp mót hörđum gróti.

Diese Zeilen sind einerseits von den entsprechenden Zeilen in Dv. IV nicht zu trennen, sie geben andererseits durch die Erwähnung des Lachses im Wasserfall ein neues und wichtiges Glied der alten Andvarierzählung. Der Lachs, der Wasserfall und der *teknarring*, den Óđinn aus dem Rheinstrom gewonnen

hat, sind letzte Trümmer einer vielleicht einmal selbständigen Vise über die Andvarigeschichte; sie wurde mit dem Dv.-Lied verknüpft, als es noch ein zweifelloses Sigurdlied war, insbesondere als die Beziehung der Jungfrau zu Óđinn noch nicht verdunkelt war. Im Lauf der Zeit wurde die Hortvorgeschichte innerhalb Dv. III, IV so stark zersetzt, dass man Mühe hat, noch einige unverstandene Reste aufzuspüren.

Abschliessend ist über Namen und Art des Vaters der Dvörgamoy festzustellen, dass keiner der vorhandenen Namen ursprünglich ist. Zwei Namen sind später Einführung fremder Stoffe zu verdanken, einer ist aus falscher Auffassung eines Appellativums als Eigenname hervorgegangen. Sekundär ist aber überhaupt der ganze Zwergenvater, vielmehr haben die andersartigen Angaben von Dv. III, IV als ursprünglich zu gelten, denen zufolge der Vater der Dvörgamoy Óđinn gewesen sei. Alte Óđinsgeschichten aus der Sigurdsage sind mit ihm verknüpft gewesen.

§ 22. *Die Zwergenrolle in den Dv.-Liedern.*

Wenn ich im Vorhergehenden zu erweisen suchte, dass die Jungfrau der Dv.-Lieder eine alte Sigrdrif gewesen sei, und dass von den Angaben über ihren Vater einzig die Hindeutungen auf Óđinn haltbar seien, so fragt man billig, woher die Zwergenvorstellungen in den Liedern stammen. Wie mag es kommen, dass dies Mädchen in allen fünf Liedern, also auch schon in U, als Dvörgamoy bezeichnet wird, obgleich in ihrem Aussehen nichts, in ihrem Wesen und Tun weniges ist, was gerade zu einer solchen Bezeichnung verleitete? Und wie kommt dieser Zwerg in das Lied hinein und verdrängt in allen fünf Liedern, also ebenfalls schon in U, den alten Óđinn?

Untersucht man, um diese letztere Frage zuerst zu lösen, was alle Fassungen gemeinsam von dem Zwerge berichten, so ist es erstens, dass der Zwerg ein kunstreicher Schmied ist. Die Auffassung des Zwerges als Schmied ist auch in Dv. II unter aller ritterlichen Uebermalung gewahrt, vgl. Str. 34 »*dvörgur í*

smiđju stendur». Zweitens stammen in allen Fassungen Sigurds vortreffliche Waffen von dem Zwerg. In Dv. I verlangt und erhält Sigurd die Waffen direkt von ihm. In der erweiterten Grundlage Dv. II, V (X) entführt Sigurd die Zwergenwaffen mit dem Mädchen, in Dv. III, wo der Zwerg nicht mehr lebt, erhält er die Waffen von der Dvörgamoy als Geschenk. Schliesslich wissen auch andere Lieder, dass Sigurds Waffen von der Dvörgamoy stammen, vgl. Risin af Leittrabergi u. a. S. 266 schon zitierte Stellen. Die Art, wie Sigurd zu den Waffen kommt, ist also in den einzelnen Fassungen ganz verschieden, gemeinsam ist ihnen allen nur die Zwergenherkunft.

Ein weiterer Zug, der nicht nur einer Einzelfassung eigen ist, sondern allen Fassungen, die den lebenden Zwerg kennen, der also mindestens schon in die Vorstufe Z gehört, ist die Feindschaft zwischen dem Zwerg und Sigurd. Auch sie gewinnt in den einzelnen Liedern ganz verschiedene Gestalt. In Dv. I knüpft sie an das Motiv der Unverwundbarkeit Sigfrids an, die der Zwerg mit List zu zerstören trachtet. In Dv. II wird sie in der Form eines langen, rittermässigen Zweikampfes dargestellt. In Dv. V kommt es nicht zu einem persönlichen Zusammenstoss Sigurds mit dem Zwerg, da die Entführung der Mädchen gemäss dem erweiterten Grundkern X in Abwesenheit des Zwerges vor sich geht. Das Lied begnügt sich damit, in Str. 78 den Zwerg Rache drohen zu lassen.

Was sich über diese gemeinsamen Angaben hinaus an Details über den Zwerg findet, beschränkt sich auf einzelne Lieder und ist leicht als sekundär zu erweisen.

In Dv. I ist der Vater-Zwerg zwar mit dem Zwergenheer, das über Sigurd herfällt, nicht ausdrücklich zusammen genannt. Doch dürfte man in ihm den Herrn des »*dvörgaveldi*» und auch den Führer des Zwergenheeres sehen müssen. Die ganze Erzählung von dem feindlichen Zwergenheer erwies sich als Nachwirkung des Laurin. In den späteren Partien wird die Feindschaft gegen Sigurd besonders lebendig dargestellt, abermals unter Verwendung eines entlehnten Motives, nämlich Sigurds unver-

letzlicher Hornhaut. Einige Einflüsse aus dem Gebiete der Volkssage werden später zu besprechen sein.

In Dv. II nimmt der Zwerg an Ásmunds Rachezug und Brautraub teil, bringt es dabei aber nicht über eine ganz unwesentliche Statistenrolle. In dem späteren Zuge Sigurds und Högnis (= Virgars) gegen den Zwerg kommt es zu einem langen, rittermässigen Kampf, der, obwohl fast durchweg formelhaft, vielleicht doch unter dem Einfluss des Laurin entstanden sein kann. Jedenfalls ist er sekundär.

In Dv. III, IV ist die Dvörgamoy noch die einsam hausende Jungfrau der alten Sage. Die Angaben über den Zwerg als ihren Vater und über dessen Tod sind durchweg sekundär. Was über den Tod des Vaters in Dv. III berichtet wird, lautet folgendermassen:

str. 14. Mær er fađir og móđir frá deyđ,
so mini sitskin fýra:
eg havi ongan forlögsmann,
sjálv má eg mær stýra.

str. 15. Mær er fađir og móđir frá deyđ,
af so miklari neyđ:
ongvan havi eg forlögsmann
tí bugvi eg ein í heyg.

Aehnlich lauten Str. 6, 7 von Dv. IV. Diese Strophen sind aus dem Liede Frugvin Espalín (C. C. F. IV, S. 427 ff.) entlehnt, wo die betreffende Stelle folgendermassen lautet:

Fassg. A str. 28. Frá mær er fallid fađir og móđir,
so míni systkin tvey. —

str. 29. var: systkin fimm.

str. 30. Frá mær er fallid fađir og móđir
bróđir látid ond:
eg havi ongan forvitzlumann [forlagsm. B]
at verja míni ríki og lond.

str. 31. bróđir látid anda:
fyri mínum ríki at standa.

Der Zusammenhang ergibt, dass diese Strophen hier an rechter Stelle sind. Frúgvin Espalín wird von einem Troll bedrängt,

der in der Tat schon ihr ganzes Geschlecht ausgerottet hat, und obige Strophen enthalten die Botschaft des Mädchens an einen Helden, der sie vor der Bedrängnis durch den Troll beschützen soll.

Auch die zweite Stelle, die in Dv. III, IV den toten Vater erwähnt, das Kleiderangebot, ist bereits im Vorhergehenden (S. 266 f.) als ein sekundärer Einschub erwiesen worden, der mit dem Namen Dagmar verknüpft ist. Somit wusste Dv. III, IV ursprünglich weder von dem lebenden noch von dem toten Vater etwas, und wir behalten die in der Einsamkeit hausende, familienlose Óđinstochter.

In Dv. V schliesslich geht das, was von dem Zwerg berichtet wird, nicht über die Züge hinaus, die schon dem Grundkern Z angehören. Lediglich wird die Schmiedearbeit des Zwerges ebenso phantastisch dargestellt, wie zuvor der Ritt Sigurds und Virgars durch das Zwergenland.

Von allem, was die Lieder über den Zwerg berichten, bleibt also für die Urfassung nur bestehen, dass Sigurds Waffen von einem Zwerge geschmiedet sind, der wenigstens nach der Fassung Z Sigurd feindlich gesonnen ist. Und das ist ein Stück alte Sage, in ihm liegt der Ausgangspunkt der ganzen Zwergenrolle in den Dv.-Liedern überhaupt. Nicht als der Vater der Dvörgamoy, ob lebend oder tot, sondern als der Schmied von Sigurds Waffen ist er in die Lieder hineingekommen. Zum Vater der Dvörgamoy ist er erst später geworden. Eine neue und selbständige Rolle hat dabei der Zwerg als Vater der Jungfrau nur in Dv. I und Dv. II bekommen.

§ 23. *Die Bezeichnung »Dvörgamoy».*

Es bleibt, auch nachdem die Herkunft des Zwergenvaters aufgeklärt ist, merkwürdig, wie die alte Sigrdrif-Walkyrie zur Dvörgamoy werden konnte. Was die Lieder von ihrem Aussehen berichten, lässt keinen Schluss auf ihr Wesen zu. Die Bezeichnungen: »*jomfrú*, *frú*, *brúđ*, *fljóđ*, *moy*, *drós*» könnten jeder menschlichen Frau ebensogut zukommen. Die Anrede: »*indug ríka frú*» ist eine sehr häufige Formel. Dv. III berichtet, sie sei »*unnilig*

á at líta». Am ausführlichsten schildert sie Dv. I, das ja überhaupt auf das Milieu den meisten Wert legt. Aber auch die Schilderung in Dv. I Str. 24, 25 lässt keine Zwergenvorstellung aufkommen.

str. 25. Dvörgamoyjin fagra var
íđ firi honom stóđ,
af gulli vóru axlabond,
hon perlur viđ jörđini dró.

Fragt man einmal, was der fær. Volksglaube sich überhaupt von Zwergen für Vorstellungen macht, so ist das Resultat negativ. So wenig wie der heutige isl., weiss der fær. Volksglaube etwas von Zwergen zu berichten. Für Island lassen schon für das 16. Jh. die Auszüge, die Jón Arnason in der Vorrede seiner Þjóđsögur og Æfintýri [1] aus alten Aufzeichnungen mitteilt, erkennen, dass die Zwerge gegenüber den Alfen gar keine Rolle mehr spielen. Für die Neuzeit gibt Arnason S. 128 an: *»dverga finnast mjög sjaldan getiđ á Islandi»*, und seine Sammlung enthält keine Zwergensagen. Im Märchen scheinen sie noch einige Male vorzukommen. Ganz analog muss die Entwicklung auf den Færöern gewesen sein. Was Hhb. in der Anthologie und zuvor schon Antikvarisk Tidskrift 1849—51 S. 201 f. über Zwerge vorbringt, ist fast alles aus den Visern und aus einigen Resten im Märchen abstrahiert. In den übrigens nicht zahlreichen Visern, die von Zwergen berichten, stammen diese Zwerge aber fast überall nachweislich aus den älteren Quellen, sei es der deutschen Sage (Larfin dvörgakongur, Heljars kvæđi), sei es der romantischen saga (Frúgvin Olúfa, C. C. F. XII, Anth. S. 188 ff.) oder der Fornaldarsaga (Ásmundur tröllabani, Artal kongur i Atlandi), oder sei es schliesslich, dass ein ursprünglich dän. Lied vorliegt (Signild og Dvörgurin, vgl. Danmarks gamle Folkeviser II No. 37, IV S. 804). Es bleiben, da auch das Märchen nur ganz geringes Material liefert, von fær. Zwergenvorstellungen eigentlich nur ein paar formelhaft gewordene Ausdrücke übrig, vor allem *»dvörgamál»*

[1] J. Arnason Þjóđsögur og Æfintýri. Leipzig 1862—64, deutsche Auswahl von Lehmann-Filhés, 2 Bde. Berlin 1889—91.

für »Echo», dem ein norw. *dvergmaal* entspricht und vielleicht »*dvörgasteinur*» für einen Felsen, der als Wohnort der Unterirdischen angesehen wird, wozu norw. *dvergstein* = Kristall zu vergleichen ist.

Um so lebendiger sind auf Island und den Færöern die Vorstellungen und Sagen von Alfen oder Huldren (*huldufolk*). Auf diesen Vorstellungskreis verweist die Form *huldarheyg* für Hildarheyg in Dv. III. Die Jungfrau vom *huldarheyg* war ohne weiteres aufzufassen als eine der Unterirdischen, und folgerichtig war auch sie nicht mehr auf dem Berg zu finden. Vielmehr barg auch dieser *huldarheyg*, wie so viele Alfenhügel, in seinem Inneren das prächtige Gemach, in dem die Dvörgamoy haust. Diese Vorstellung von der Wohnung der Jungfrau im Hügel beginnt schon in unbezweifelbarer Sigurddichtung. Auch im fær. Brynhildenlied wird Brynhilds Behausung als »*heyg*» bezeichnet und ihr Saal in das Innere des Hügels verlegt. Es heisst dort:

str. 78. við sínum svörðinum
kleyv hann heygsdir.

str. 79. Og við sínum svörðinum
kleyv hann lokur frá.

str. 80. Sjúrður frægi í salin gongur
viða um seg higgur.

Soweit decken sich also beide Lieder in ihren Vorstellungen. Die Dv.-Lieder gehen aber weiter, indem sie ihre Jungfrau, völlig zu einem Alfenmädchen werden lassen, und weitere Begriffe aus diesem Vorstellungskreis einführen. Das Land, wo die Dvörgamoy haust, wird als »*heiðinmanna jorð* (Dv. I Str. 23), *heidnar grundir* (Dv. III, IV)» bezeichnet. Die ihm angebotenen Kleider lehnt Sigurd als »*heiðinmanns klæði* (Dv. III Str. 36)» ab. Dieser Gegensatz zum Christentum ist charakteristisch. Er wird namentlich in Dv. IV Str. 24—25 betont.

str. 24. eg skifti ikki óðal mitt
burt á heidnar grundir.

str. 25. dvöljist eg her nakra tíð,
mann eg kristni spilla.

Auch Str. 26 enthält ein typisches Motiv aus dem Alfenglauben, das »*telja dagatál*«, d. h. die Abwendung der Gefahr für das Seelenheil, wenn die Alfen dem Menschen, der bei ihnen weilt, die hohen, kirchlichen Feiertage mitteilen, sodass er sie einhalten kann. Auch sonst ist die Jungfrau mit übernatürlichem Besitz und übernatürlicher Kenntnis ausgestattet. Sie bietet Sigurd einen unsichtbar machenden »*huldanhatt*« an (Dv. III Str. 39), sie macht das Schwert stumpf, das der Vater gegen Sigurd schwingt (Dv. I A). Ein weiteres Motiv aus diesem Kreise, den Zwergenschlag in Dv. I habe ich im Vorangehenden S. 237 f. genauer besprochen. Ebenfalls in Dv. I A findet sich das so häufige Motiv des Namenstabu beim Verkehr mit den Unterirdischen. Und in engstem Anschluss an speziell fær. huldrenvorstellungen heisst es in Dv. I Str. 55 und 57:

tú hevir givið teg tröllum í vold,
og troyttur kemur tú heim.

Erscheint also durch solche Zusätze die alte Walkyrie im Gewande von Gestalten lebendigen Volksglaubens, so wird das Liebesabenteuer Sigurds, zu einer der zahlreichen Liebesgeschichten, die in der Volkssage zwischen Mensch und Alf spielen. Und so ist Dv. IV der letzte Abschluss der Entwicklung in dieser Richtung, indem es — freilich ungeschickt und grob genug — die Erzählung ganz der Sphäre der alten Heldengeschichten entrückt und eine Gegenwarts- und Ich-Erzählung daraus macht, die der Dichter oder Vorsänger in der Dämmerstunde draussen in den Klippen erlebt zu haben berichtet.

Eines freilich bleibt bei dieser Entwicklung höchst sonderbar. So gut der Stoff der Dv.-Lieder sich in isl. Alfenvorstellungen fügt, so viel Aehnlichkeit gerade diese Liebesgeschichte, diese hingebende Treue des Mädchens mit ähnlichen Erzählungen aus der Volkssage hat, so wenig deckt sie sich mit irgendwelchen fær. Vorstellungen. Die fær. huldre ist nicht wie die isl. ein zierliches, freundliches und gutherziges Wesen. Sie ist vielmehr im Aussehen trollhaft und übermenschlich gross, im Wesen gehässig, finster und dem Menschen unbedingt feindlich. Ein Hass

auf Leben und Tod besteht zwischen Mensch und Huldre, zu Lande und auf dem Wasser, und dieser Hass entlädt sich bei jeder Begegnung in einem Ringkampf Mann gegen Mann mit sehr verschiedenem Ausgang. Unterliegt der Mensch, so ist er unbedingt verloren. Ein Liebesverhältnis zwischen Mensch und Huldre ist ausgeschlossen, es sei denn, dass ein verrufener Zauberer einmal mit ihnen Verkehr und Gemeinschaft hält. Diese speziell fær. Huldrenvorstellungen sind m. E. den isl. gegenüber sekundär, und so könnten die Dv.-Lieder vielleicht ein Zeugnis einer älteren Schicht fær. Huldrenvorstellungen sein, die der heutigen isl. näher gestanden hat. Es könnte sich aber ebenso um isl. Import handeln. Was schliesslich die Bezeichnung *Dvörgamoy* für diese Alfengestalt betrifft, so scheint es, dass der fær. Sprachgebrauch den inhaltlos gewordenen Begriff *»dvörgur»* dazu benutzt, um solche lichten Alfengestalten zu bezeichnen, die sich mit den heutigen Huldrenvorstellungen nicht decken. Als Zeugnis dafür führe ich das Märchen *Jakup Pippilingur og Per Stamihakk* an, das Jak. Jakobsen in Færøske Folkesagn og Æventyr (Kopenhagen 1898—1901) S. 433 f. mitteilt. Dies Märchen gehört unmittelbar mit einem irischen Märchen zusammen, das Grimm in seinen irischen Elfenmärchen S. 12 ff. mitteilt. Diese unterirdischen Wesen sind irischen Vorstellungen entsprechend leicht und zierlich, und auch für sie, wie für die Dvörgamoy, verwendet das fær. Märchen neben der allgemeineren Bezeichnung *»smáfolk»* die speziellere *»dvörgar»*, ohne dass eigentliche Zwergenvorstellungen vorliegen. Dvörgamoy würde dann also nicht einfach eine Zwergenjungfrau bezeichnen, sondern ein Wesen, das irisch-isländischen Alfenvorstellungen entspricht.

§ 24. *Weitere Züge aus der Sigrdrifsage in den Dv.-Liedern.*

Nachdem es auf Grund eingehender Untersuchungen gelungen ist, als Grundkern der Dv.-Lieder eine alte Erlösungsfabel zu erweisen, kann ich nun in den Liedern Umschau halten, ob sie noch weitere Züge aufweisen, die zur Sigfridsage gehören,

und es erregt jetzt kein Bedenken mehr, wenn solche Züge auch nur in einem einzelnen Liede belegt sind.

1.) Sigurds Begegnung mit der Sigrdrif in der alten Sage bildet eine Streitfrage der Sagenforschung. Ich halte sie durch Heuslers Aufsatz über die Lieder der Lücke [1] für gelöst und bin mit ihm der Ansicht, dass die Waberlohe nicht in die Erlösungssage, sondern in die Werbungssage gehört, wo sie mit Gestaltentausch und keuschem Beilager eng verbunden ist. Ich halte es für unmöglich, aus der Einleitung der Sigrdrifumál auf das Vorhandensein der Waberlohe zu schliessen. Der Weg zur schlafenden Jungfrau liegt jedem frei, dennoch findet ihn einzig der Furchtlose, und dieser Furchtlose ist Sigurd. So berichtet es eindeutig die Einleitungsprosa der Sigrdrifumál: »*Sigvorþr reiþ vp a Hindarfjall. — Enn er hann kom at, þa stoþ þar scialdborg oc vp or merki Sigvrþr gecc i scialdborg*« usw. Entsprechend berichtet die Snorra-Edda: »*þá reiđ Sigurđr til þess, er hann fann á fjallinu hús*«. Von einer Schwierigkeit des Eindringens ist nirgends die Rede. Auch das ganz junge Falkenlied [2] spiegelt die alte Vorstellung noch deutlich wieder. Ganz analog berichten nun Dv. III, IV von Sigurds Ritt zur Dvörgamoy.

Dv. III str. 7. Sjúrđur reiđ á skógvin burt,
eystur um heygin brúna:
opnan sá hann gullsalin,
og gulliđ lá i túni.

Es folgen bei Hhb. einige Strophen, die den *gullsal* beschreiben, und erst in Str. 11 heisst es: »*Sjúrđur gekk í heygin inn*«. In Fassung B folgen die beiden Strophen 7 und 11 unmittelbar aufeinander. Also auch hier vollzieht sich Sigurds Zutritt zu der Jungfrau ohne Hindernisse. Ebenso lässt sich in Dv. I der Zwergenkampf ohne weiteres ablösen, und dann findet auch dort Sigurd keine weitere Schwierigkeit auf seinem Wege.

[1] Festschrift für Hermann Paul 1902 S. 1 ff.

[2] Mit Falkenlied bezeichne ich im Anschluss an Heusler den Abschnitt der Vǫlsungasaga (Kap. 24), der Sigurds Begegnung mit Brynhild bei Heimir erzählt. Citate der Vǫlsungasaga nach der Ausgabe von W. Ranisch, Berlin 1908.

Engsten Anschluss an die Sigrdrifumál erhalten wir durch Str. 32 von Dv. I. Sie lautet:

Tá sá hann ta borgina standa,
sum sögur ganga frá,
leyvini bleiktra upp viđ ský
so gull ber litur á.

Die Strophe ist an sich unverständlich, und ihre Sinnlosigkeit wird durch Jakobsens Auffassung nicht behoben, der »*leyv*« als »goldene Blattverzierungen« erklären will. Ich glaube in »*leyvini*« eine Entstellung sehen zu müssen. Es hat statt dessen »*leygini*« zu heissen, das in der Aussprache »*læijini*« dem »*læivini*« äusserst nahe steht. Man erhält damit einen vorzüglichen Sinn. Dies »*leygini*« stellt sich unmittelbar zu an. »*leygr* = Flamme, Feuer«. *leygini* ist der Form nach ein regulärer Nom. Plur. eines neutr. ja-Stammes, in best. Form. Man muss also Übergang von masc. zu neutr. ja-Stamm annehmen, was bei einem Worte der poëtischen Sprache unbedenklich ist, um so mehr, als neutr. ja-Stämme im nom. pl. neben der Form *klæđi* auch die dem masc. entsprechende Form *klæđir* (wie *dreingir* masc.) zeigen. Nom. pl. *leygir* konnte also als neutr. aufgefasst und die Nebenform *leygi* dazu gebildet werden. Sieht man aber das an. »*leygr*« als Grundlage des sonst unverständlichen »*leyvini*« an, so stellt sich die Str. 32 von Dv. I nahe zu der Prosaeinleitung der Sigrdrifumál: »*Á fjallinu sá hann ljós mikit, svá sem eldr brynni ok liômaþi af til himins*«. (Vgl. *leyvini bleiktra upp viđ sky*). »*En er han kom at, þá stóđ þar skjaldborg*«. Das ist in beiden Gedichten die gleiche Situation, Sigurd reitet von fern auf Hindarfjall zu, ein Glanz wie von Lohe geht zum Himmel auf, als er näher kommt, ist es nur der Schimmer glänzenden Metalles (*so gull ber litur á*). Von einem Feuerwall um den Saal ist in beiden Fällen keine Rede.

Stimmt also einerseits die Auffassung der Dv.-Lieder mit der alten Sage darin überein, dass kein Flammenwall noch sonstiges Hindernis den Weg zu der Jungfrau versperrt, so ist ihr auf der andern Seite nicht fremd, dass dennoch Sigurd allein zu der

Jungfrau gelangen kann. Dies Motiv erscheint in den Liedern in mehrfacher, jüngerer Abwandlung. Am direktesten spricht es Dv. III Str. 17 und Str. 24 aus.

higar er hann eingin komin
íđ líkjast mundi tær.

und: allt ert tú vænari Sjúrđur,
so miklan síggi eg mun.

Dieses Motiv, das Sigurds alleinige Bestimmung für die Jungfrau veranschaulichen soll, gehört nicht der ältesten Sagenform an, passt aber auch nicht zu einer Dvörgamoy und zeigt, dass hinter dieser etwas anderes steckt. Sie zieht die alte Walkyrie ins Rationelle und Menschliche hinein, und lässt insbesondere durch die Vorstellung, dass Helden als Freier um sie auftreten können, den Zauberschlaf unmöglich werden. Dennoch versuche ich, wenn auch zweifelnd, diese vergeblichen Werbungen anderer Freier um die Dvörgamoy (Dv. III Str. 22 ff.) an eddische Vorstellungen anzuknüpfen. Einer reinen Erlösungssage sind sie zweifellos fremd und können in sie erst aufgenommen sein, nachdem neben der Erlösungssage andere Gedichte standen, die Erlösungs- und Werbungsstoff mit einander vermischt hatten. Auf solche anderen Freier um Brynhild spielt vor allem die Vǫlsungasaga an. »*þá skaltu drepa, er mín hafa beþit*«, sagt Brynhild zu Sigurd, als er in Gunnars Gestalt durch die Lohe gedrungen war. Andere Stellen der saga sind weniger deutlich. In den fær. Liedern andererseits wird eine eigentliche Werbungsgeschichte nur von »Silvur kongins son« erzählt. Von den beiden anderen, in diesem Zusammenhang genannten Helden, Halvdan und Eirikur (Heiđrikur Dv. IV) wird in ziemlich dunklen Andeutungen nur berichtet, dass die Beiden zur Dvörgamoy gekommen seien und nun »*hitta* (*finna*) *Óđins dreingi*«. Auch die Angabe, dass die Beiden zur Dvörgamoy gelangt seien (*hér hava riđiđ í tún*), wird nur durch eine einzelne Strophe der Fassung Dv. III A (Str. 24) gewährleistet. Die übrigen Stellen, Dv. III Str. 21 und Dv. IV Str. 1 sagen nichts von einem Ritt der beiden Helden zur Dvörgamoy, vielmehr lauten dort die Strophen:

Dv. III str. 21. Hálvdan og hann Eirikur
her hava riđiđ leingi.

Dv. IV str. 1. Hálvdan kongur og Heiđrikur
hildu saman leingi.

Die Strophen besagen also: »Halvdan und Eirik waren lange Kampfgenossen, nun reiten sie nach Ásgard, *Óđins dreingi at hitta*». In diesem letzteren Ausdruck hat man eine Umschreibung für den Schlachtentod zu sehen[1]. Der Ausdruck, der an dieser Stelle der Dv.-Lieder sicher nicht mehr in seiner alten Bedeutung verstanden wurde, verbürgt den Strophen an sich ein gewisses Alter. Und so wäre es immerhin nicht unmöglich, dass hinter dieser merkwürdigen Erwähnung der beiden Helden, die nach langem Kampfleben zu Óđinn eingegangen sind, ein Rest des alten Walkyrienamtes der Dvörgamoy sich versteckt halte, die die gefallenen Helden nach Valhall geleitete. Damit würde man an vielfach wiederholte eddische Vorstellungen anknüpfen, denen zufolge sowohl die unverfälschte Sigrdrif, wie die Sigrdrif-Brynhild vor ihrer Begegnung mit Sigurd das Walkyrienamt geübt und Helden zum Schlachtentod geführt hat[2]. Ebenso möglich freilich ist es bei den Gepflogenheiten fær. Liederdichtung, dass diese in Dv. III, IV doch ziemlich abrupt eingefügten und kaum in einen inneren Zusammenhang mit dem Stoff zu bringenden Strophen eine einfache Anleihe aus einem anderen Liede sind, das, wie der Ausdruck »*hitta Óđins dreingi*» beweist, seinen Stoff einer Fornaldarsaga entnommen haben müsste.

Weder für die Freiergeschichte des Silvur noch für die beiden Helden, die nach Ásgarđ ritten, sind somit sichere Aufklärungen zu erhalten; es genüge, auf vorhandene Möglichkeiten hinzuweisen. Sicher beweisen diese Angaben lediglich, dass es Sigurd allein beschieden ist, zur Dvörgamoy zu gelangen und ihre Liebe zu erringen.

[1] Vgl. z. B. Vǫlsungasaga 2, Z. 7, Gautrekssaga kónungs, Fas. III S. 1 Hervararsaga im Samseykampf mehrfach und öfter.

[2] Z. B. Sigrdrifumál, Prosa hinter Str. 4; Guđrúnarkviđa I Str. 24; Sigurđarkviđa en skamma Str. 38; Helreiþ Str. 2; Vǫlsungasaga im Falkenlied und in Sigurds Werbungsritt für Gunnarr usw.

2.) Der Aufenthaltsort der Dvörgamoy wird in den Liedern als ein goldstrahlender Saal geschildert. Dv. I, III, IV, V stimmen darin überein und sichern diesen Zug für U. Ursprünglich sagengemäss ist diese Ausstattung zweifellos nicht. Aber die reine Vorstellung der auf freier Bergeshöhe schlafenden Walkyrie haben wir in keiner Ueberlieferung mehr. Auch die *skialdborg* der Sigrdrifumál ist schon kein blosser Schildzaun, sondern ein stattliches Gebäude mit einer Fahne oben darauf. Die Snorra-Edda bezeichnet den Aufenthaltsort der Sigrdrif als *hús*. Die Fáfnismál berichten in ihrer Igđnaspá (Str. 42 ff.) bereits von einem goldstrahlenden Saal, in dem die verheissene Jungfrau schläft, und alle jüngeren Fassungen, die die Sigrdrif und Brynhild miteinander vermischen, behalten diese Auffassung bei. Insbesondere ist dies auch im Falkenlied der Fall. Es stattet das Gemach Brynhilds in der rationalistisch-höfischen Manier, die ihm auch sonst eigen ist, auf das prächtigste aus. Das Falkenlied teilt auch einen weiteren, wichtigen Zug mit Dv., ohne dass man direkten Zusammenhang annehmen dürfte. Während doch beide Dichtungen dabei verharren, dass Sigurd allein zu der Jungfrau gelangen könne, fehlt ihnen beiden der Zauberschlaf, und damit das Herz der Erzählung, die Erlösung, um derentwillen doch die Sage Sigurd auf den Berg schickt. Das Falkenlied wie Dv. verlieren damit die eigentliche Pointe, das Interesse an der Handlung wird stark unterbunden, und wird auch im Falkenlied durch keinen äusseren Apparat wieder hergestellt. Die einzelnen Fassungen von Dv. haben sich zum Teil neue Mittelpunkte geschaffen. Dv. I findet ihn in Sigurds Feindschaft und Kämpfen mit dem Vater des Mädchens, und die Grundlage von Dv. II, V spitzt die Handlung zur Entführung zu. In Dv. III, IV fehlen solche neuen Konflikte, aber gerade in der Pointenlosigkeit ihrer Darstellung liegt ihre relative Altertümlichkeit.

3.) Die Namensfrage (Dv. III Str. 12, Dv. IV Str. 8)

hoyr tađ indug ríka frú,
hvussu skal eg teg nevna.

Die Frage Sigurds nach dem Namen der Jungfrau kehrt in den Sigrdrifumál wieder: »*Sigurþr settiz niþr ok spurþi hana nafns*«. Auch die Snorra-Edda hat die Namensfrage sicher nur durch ihre stark abkürzende Darstellung verloren, denn sie lässt die Walkyrie ihren Namen nennen. Damit hält sich Dv. auf der Seite der ursprünglichen Erlösungsdarstellungen, während in der Vǫlsungasaga und im fær. Brynhildenlied Sigurd den Namen der schlafenden Jungfrau schon zuvor kennt. Die Lieder Dv. III, IV knüpfen weitere Fragen an diese ursprünglichste und sagenmässige an. Davon muss Dv. IV Str. 13 älteren Ursprungs sein, da sie sich im Dv. V Str. 61 wiederholt. *Hví situr tú so eina her.* Die Frage ist ohne weiteres mit dem alten Stoff zu vereinbaren, sie bezieht sich unmittelbar auf die alte Einsamkeit, in der die schlafende Jungfrau haust, und liesse als Antwort etwa die Prosa hinter Str. 4 der Sigrdrifumál zu. Die weiteren Fragen knüpfen dagegen an jüngere Vorstellungen an.

4.) Berührungspunkte mit der alten Erlösungsfabel finden sich in der Begrüssung zwischen Sigurd und der Dvörgamoy. Als die Sigrdrif erwacht, grüsst sie Sigurd feierlich und reicht ihm ein Horn zum Trinken, das voll heilkräftiger Zauber und Runen ist. »*Hon tók þa horn fult mjaþar ok gaf honum minnisveig*«. Hierzu vergleiche man die verschiedenen Andeutungen eines kostbaren Trankes in den Dv.-Liedern.

Dv. V str. 59. dýrir drikkir á borđi stóđu.
str. 60. Sjúrđur tók tann dýra drikk
hann mundi ei mangan biđja.

Farbloser heisst es in Dv. I B Str. 55.

Sjúrđur gekk at breiđa borđi,
drakk bæđi mjöđ og vín.

Besonders wichtig ist Dv. III Str. 41

og drekka moyjar minni.

Diese »*dýrir drikkir*« sind der »*minnisveig*« der Sigrdrifumál der *blandinn er magni ok megintiri.* Seine alte Bedeutung ist dem fær. Liede freilich nicht mehr bewusst. In Dv. V steht der Trank,

obwohl unangeboten, noch an der richtigen Stelle gleich Eingangs bei der Begegnung Sigurds mit der Dvörgamoy. Aber das wesentliche »*drekka minni*» von Dv. III ist an falsche Stelle geraten. Nicht mehr der alte Begrüssungstrank ist es hier, sondern als Sigurd sich zögernd entschliesst, die Nacht bei der Dvörgamoy zu weilen, sagt er:

str. 41. Í nátt skal eg hjá frúnni sova
og drekka moyjar minni.

Aus dieser Verwendung ergibt sich, dass der alte Ausdruck in Dv. nicht mehr verstanden ist, sondern als Synonym mit »*drekka brúdleyp* = Hochzeit feiern» aufgefasst wird.

Ueber den minnisveig hinaus bietet das Falkenlied in seiner breiteren Darstellung der Begrüssungsszene mehr vergleichbare Details. Im Falkenlied empfängt Brynhild Sigurd mit den Worten (Vǫls. S. 41 Z. 40 f.): »*þetta sę́ti man fám veitt vera, nema faþir minn komi*». Die gleiche Rolle spielt das Bieten des Stuhles in Dv. III.

str. 16. Mælti tađ Ása dvörgamoy,
tú ert ei borin at standa:
hon snúgvulig úr sessi brá,
og bar honum stól til handar.

In gleicher Weise wird das Bieten des Stuhles im fær. Brynhildenlied betont [1]. Auch die ganze weitere Partie des Falkenliedes findet Entsprechungen in den Dv.-Liedern (Vǫls. S. 41 Z. 45 ff.). Hon svarar: »*þér skuluþ hér velkomnir!*» *Siþan reis hon upp, ok fjórar meyjar meþ henni, ok gekk fyrir hann meþ gullker ok baþ hann drekka. Hann réttir í mót hǫndina kerinu ok tók hǫnd hennar meþ ok setti hana hjá sér; hann tók um háls henni ok kysti hana ok mę́lti* usw. In diesem Passus kehrt zunächst das »*drekka minni*» aus Dv. III wieder. Weiter stellen sich dazu:

Dv. III str. 18. Hon filgdi honum í gullsalin
hildust tey um hendar.

Dv. IV str. 13. legđi eg (= hann) hendur á frúnnar hals
læt so orđum birja.

[1] Vgl. Lieder des Nibelungenzyklus S. 143 f.

Dv. I str. 26. hon kissti hann so søtan koss
af vörrum vatti vín.

Damit sind alle Teile des obigen Passus aus der Vǫlsungasaga in den Liedern verstreut nachweisbar, das »*taka hand hennar*», das »*taka um hals*», das »*kyssa*».

5.) Reste der Runenkunde der Sigrdrif, die ich zwar nicht für den Zweck der ganzen Erlösungssage, wohl aber für einen alten Bestandteil in ihrer nord. Darstellung halte, scheinen unverstanden und entstellt noch vorhanden zu sein. In Dv. IV Str. 22 heisst es:

her mant tú firi eygum hava
minni lutir og meiri

und str. 20. her mant tú firi eygum sjá
hvussu mong íđ heimin biggja.

Variationen dazu sind:

Dv. IV str. 21. her skaltu viđ tínum eygum síggja,
so víđa sum sólin rendi.

Dv. III str. 32. her skalt tú viđ eygum sjá
so víđa ivir vörild og lond.

Zu diesen Versen kann man Stellen wie die folgenden aus der Prosa der Sigrdrifumál vergleichen: *Hann segir hana kenna sér speki, ef hon vissi tíþindi ór ǫllum heimum.* Und Vǫlsungasaga Kap. 20: *Sigurþr mǽlti: »Kenn oss ráþ til stórra hluta!»* Zur richtigen Einschätzung der Strophen in Dv. muss man sich klar machen, in welchem Kontrast sie zu der übrigen Situation stehen. Die Behausung der Jungfrau befindet sich ja im Inneren eines Berges, während diese Worte Sigurds und der Dvörgamoy den weiten Umblick von einer freien Höhe voraussetzen. Fasst man die Strophen aber unter Zuhilfenahme der wörtlichen Anklänge als alte und unverstandene Reste der Runenkunde auf, so gewinnen sie einen Sinn und entsprechen der alten Situation. Nach früher Gesagtem (S. 262 Anm.) verbirgt sich ja vielleicht auch in dem rätselhaften »Aldiruna» von Dv. III und Rs. ein Hinweis auf die geheime Runenkunde der Jungfrau.

7.) Das Verlangen der Dvörgamoy, mit Sigurd »*ást at binda*«, steht im Zusammenhang mit denjenigen alten Berichten, die eine Vereinigung der beiden Liebenden nach der Erlösungstat kennen. Ein solcher Schluss wird den Sigrdrifumál im allgemeinen abgesprochen; ich glaube, dass man dazu kein Recht hat. Schon Müllenhoff, Altertumskunde V S. 162 und danach besonders Sijmons, ZfdPh 24 S. 1 ff. haben die Ansicht vertreten, dass das »*ástráþ*« Str. 21 einer konkreteren und wärmeren Auffassung bedarf, als die übliche Uebersetzung: »freundlicher Ratschlag«. Wenn Sigurd sagt:

Ástráđ þín ek vil ǫll hafa,
svá lengi, sem ek lifi,

so verlangt er mehr als Weisheitslehren, er verlangt ihre Liebe, und zwar ihre Liebe bis zur letzten Erfüllung. Das Verlangen: »*ástráđ ǫll at hafa*« entspricht ganz dem Verlangen in Dv. »*ást at binda*«. In gleichem Sinne muss man die Wechselrede und die Eide auffassen, die die Paraphrase des verlorenen Schlusses der Sigrdrifumál in der Vǫlsungasaga erfüllen. Noch deutlicher lässt das Falkenlied Sigurd sagen: »*þá frjóumz vér mest, ef vér búum saman*«. Dass in der Vereinigung Sigurds mit der Walkyrie Sinn und Ziel der ganzen Sage liegt, scheint mir unausweislich, und unmöglich, dass sie ihn auf den Berg gelangen lasse, um Runenkunde zu lernen. Dem widerspricht auch die Vorgeschichte. Die ungehorsame Walkyrie versinkt in Schlaf, und ihr wird zur Strafe auferlegt, dass sie dem Mann gehören solle, der sie erweckt. Ihr freies Jungfrauentum wird ihr damit genommen. Sie selbst wandelt diese Bestimmung dazu, dass sie nur dem Furchtlosen gehören solle; aber auch damit wendet sie das Schicksal nicht ab, einem Manne zu eigen zu werden. Der Furchtlose, Sigurd kommt, er bricht Brünne und Schlaf. Die Walkyrie erwacht und ist somit ihrem Schicksal verfallen. Laut Óđins Bestimmung gehört sie Sigurd zu Eigen, und sie gibt sich ihm zu eigen nach dem eigenen Willen. Mit seltenem, pathetischem Schwung begrüsst sie das Licht, preist sie das Zusammensein mit dem Helden (*okkr mærom tveim — gefiđ sitiondom*

sigr usw.). Und schliesslich läuft das alles auf *rúnarspeki* hinaus? Das ist mir undenkbar; die Vereinigung der beiden ist der einzig mögliche Schluss der Erlösungserzählung. Die Vereinigung Sigurds mit der Dvörgamoy ist aber auch das Kernstück der Dv.-Lieder.

Die Vǫlsungasaga lässt aus der Verbindung Sigurds mit Brynhild eine Tochter Áslaug erwachsen, ebenso das fær. Brynhildenlied. Eine Tochter Sigurds und der Dvörgamoy kennt auch Dv. III, nicht Dv. IV. Es ist fraglich, ob man die beiden Berichte mit einander in Parallele bringen darf. Denn in Dv. III endet die Erzählung damit, dass Sigurd bei seiner Rückkehr zur Dvörgamoy diese mit dem Kinde tot im Hügel findet. Das widerspricht der alten Sage, die Áslaug zur Stammutter eines Heldengeschlechtes macht. Das Motiv des Alfenmädchens, das von dem menschlichen Kinde stirbt, ist dagegen recht häufig in den isl. Alfensagen (vgl. Arnason a. a. O. S. 19 u. ö.), und könnte im Dv.-Liede auf solche Einflüsse zurückgeführt werden. Allein der Name Ásla = Áslaug, den hier eine Frau trägt, mit der in den alten Quellen Sigurd eine Tochter zeugt, die dort Áslaug heisst, legt es nahe, auch in dieser Tochter der Dvörgamoy mit Sigurd einen Ausläufer der gleichen, alten Sagenüberlieferung zu sehen. Das Motiv vom Tode der Mutter mit dem neugeborenen Kinde mag an sich dann immer noch auf Einflüsse von Alfensagen zurückgehen.

Ich sehe mich also veranlasst, Gestalt und Namen der Áslaug einer Quelle zuzuschreiben, die letzten Endes reine Erlösungsfabel bietet und den Namen Brynhild vermeidet, komme also auf eine Áslaug, die keine Brynhildstochter ist. Das widerspricht nun zwar aller herkömmlichen Auffassung, die vielmehr in Áslaug als Brynhildstochter eine Erfindung des Verfassers der Vǫlsungasaga sieht. Diese Auffassung gründet sich aber allein auf die Tatsache, dass der Name und die Gestalt der Áslaug zufällig erstmalig in der Vǫlsungasaga auftritt. Und in ihr konnte wieder Áslaug nur eine Tochter Brynhilds sein, da die saga die schlafende Walkyrie und die umworbene Jungfrau zu einer Person macht. Trennt man aber beide, so kann eine Sigurdtochter nur

aus einer Erlösungssage stammen, denn der Werbungssage eignet das keusche Beilager. Andererseits aber gehört das keusche Beilager eben auch nur zu der echten Brynhild der Werbungssage; man darf keine Vorstellung davon in die Erlösungssage mit hinübernehmen, die vielmehr ihrer ganzen Anlage nach auf die letzte, liebende Vereinigung von Sigurd und der erlösten Jungfrau zustrebt. Aus dieser Vereinigung konnte jüngere, rationalistische und genealogische Sage ein Kind wohl entspringen lassen. Auch die Vǫlsungasaga kann die Tochter nur aus einer der beiden vor dem Werbungsritt liegenden Begegnungen Sigurds mit Brynhild herleiten. Wahrscheinlich hat doch der Sagaverfasser an die zweite, nach dem Falkenlied geschilderte Begegnung gedacht. Ich halte es nicht für ausgeschlossen, dass der Sagaverfasser seine Áslaug in diesem Liede vorgefunden hat. Denn ich glaube nicht, dass ein Erzähler, der in seinen Erfindungen und Umformungen zweifellos Geschick beweist, eine so ungeschickte Zudichtung machen würde wie diese Brynhildstochter. Das keusche Beilager der Werbungsszene ist in der Saga so sehr Mittelpunkt und Vorbedingung der ganzen weiteren Erzählung und der Katastrophe, dass es nicht ohne Not und aus freien Stücken dadurch zu einer Farce gemacht werden kann, dass Sigurd das Schwert zwischen sich und die Frau legt, die schon ein Kind von ihm trägt oder getragen hat. Nur wenn die Quelle — und zwar eine Quelle, die von Werbung und keuschem Beilager nichts weiss — die Sigurdstochter schon enthielt, scheint mir die Art ihrer Einführung in der saga verständlich. Und da ich keinen prinzipiellen Unterschied zwischen Sigurds Tochter mit Gudrun oder Gunnars Sohn mit Brynhild einerseits und dieser Tochter Sigurds mit der erlösten Jungfrau andererseits sehen kann, und da die beiden ersteren bereits der jüngeren Liederschicht angehören, so schien mir von jeher keine zwingende Notwendigkeit vorzuliegen, diese Sigurdstochter Áslaug erst der Erfindung des Sagaverfassers zuzuschreiben[1]. Nun deuten auch die skand. Viser in diese Rich-

[1] Prinzipiellen Zweifel an der Berechtigung dieser Auffassung hat ganz neuerdings Neckel geäussert. Vgl. N.s Schrift: ›Die Nibelungenballaden›

tung. Was die Folkevisertradition über Áslaug berichtet, ist mehr und reiner, als dass man die Vǫlsungasaga als Ursprung und Quelle dafür vorantwortlich machen könnte. Die fær. Ragnarrdichtungen, in denen Áslaug eine Rolle spielt, gehen nur zum Teil auf die erhaltene Ragnarssaga zurück[1], die mit der Vǫlsungasaga zusammenhängt. Nur die Gests-ríma (Hhb. S. 68 ff.) ist ein direkter Abkömmling dieser Ragnarssaga. Das fær. Hauptgedicht dagegen, der Ragnarstáttur, verlangt nach de Vries' sicher richtigem Nachweis eine ältere Vorstufe der saga. Diese Vorstufe der Ragnarssaga war noch nicht mit der Vǫlsungasaga verbunden. Da auch sie schon die Gestalt Áslaugs, der Tochter Brynhilds und Sigurds, enthielt, so ist die Annahme falsch, dass diese erst eine Erfindung der Vǫlsungasaga sei. Zum mindesten die Ragnarssage kannte eine solche Sigurdstochter schon in ihren älteren Ueberlieferungen. Nun steht der Ragnarstáttur der saga immerhin sehr nahe, und es liesse sich denken, dass die Bezeichnung der Kráka-Áslaug als Sigurds Tochter im táttur sekundär eingeführt worden sei aus einem Gedicht etwa vom Typ der Gests-ríma, d. h. aus einem Gedicht, das die erhaltene saga benutzt. Auch diese, an sich schon ziemlich künstliche Ausflucht wird dadurch versperrt, dass neben der Tradition der Ragnarssaga—Ragnarstáttur über die Jugend der Áslaug eine zweite, ganz unabhängige Tradition besteht, die ebenfalls Anspruch auf eine gewisse Altertümlichkeit hat und nicht jünger zu sein braucht, als die romantische Erzählung von dem Kinde, das Heimir in der Harfe verborgen über Land getragen hat. Diese Tradition ist uns in der Inhaltsangabe eines verlorenen fær. Liedes, die Grundtvig, Danmarks gamle Folkeviser I S. 329 Anm. 2 nach P. E. Müller's Sagabibliothek macht, im fær. Brynhildenliede Str. 177—178 und in norw. Lokalsagen erhalten.

(Aufsätze zur Sprach- und Literaturgeschichte, Wilh. Braune dargebracht. Dortmund 1920) s. 90 u. 92 f.

[1] Vgl. im Folgenden J. de Vries, Studien over faerösche Balladen. Diss. Amsterdam 1915. Die Ansichten von de Vries sind zum Teil mit starker Kritik aufzunehmen, vgl. meine in ZfdPh. erscheinende Rezension.

Die Grundtvigsche Inhaltsangabe lautet: Ein anderes fær. Lied (ausser dem Ragnarstáttur), schliesst sich an die Sigurdlieder an und erzählt von Áslaug, die hier Osla heisst. Die alte Sage ist hier in ein etwas neueres Gewand gekleidet. Osla schwimmt an Land in einer Kiste, wird von einem armen Manne namens Kraaka aufgezogen, der sie schlecht behandelt, da sie schöner war als seine Tochter. Der König des Landes, der verwitwet war, wollte nur die heiraten, der die Kleider der toten Königin passen. Sie passen Osla, die daraufhin Königin wird, und als man ihr ihre geringe Herkunft vorhält, weist sie den Brief vor, den ihre Mutter in die Kiste gelegt hatte, und da diese noch lebt, wird sie von ihr wiedererkannt». Es ist hier nicht Aufgabe zu untersuchen, inwieweit das Lied gegenüber den alten Berichten abweicht, und was davon junge Entstellung oder Zudichtung ist. Für uns ist der Anfang des Liedes von besonderem Interesse, da für ihn ein höheres Alter nachzuweisen ist. Die von Müller hier gegebene Inhaltsangabe des verlorenen Liedes entspricht ganz Str. 177—178 des Brynhildenliedes[1]. Auch die norw. Volkssagen, die in Zeugnissen aus dem 17.—19. Jh. vorhanden sind, und die Danmarks gamle Folkeviser I S. 328 zusammengestellt sind, bezeugen den von Ragnarssaga und Ragnarstáttur abweichenden Eingang der Áslaugsage. Alle Aufzeichnungen stimmen darin überein, dass Áslaug dort von der See an Land getrieben und aufgefunden sei; die norw. Berichte fügen noch Ortsnamen hinzu, die sich auf dies Ereignis beziehen. Sie bringen auch die Harfe in die Erzählung hinein, indem sie Áslaug statt in einer Kiste in einer goldenen Harfe über See treiben lassen. Dies Sceafmotiv[2] hat nun schon die þ-s. in die Sigurdsage hineingebracht. Sie erzählt Kap. 160—162 Sigurds Geburt im Stile der Crescentia-Sibilia-Legende. Diese Erzählung ist als romantisch-unsagenhaftes Motiv längst aus der Sigfridsage ausgeschieden. Anders liegt es

[1] Vgl. Lieder des Nibelungenzyklus S. 107 ff.

[2] Diese Bezeichnung behalte ich trotz Panzer, Studien II S. 39 für das Motiv von dem Kinde, das über Wasser getrieben wird, der einmal üblichen Terminologie folgend, bei.

mit dem Sceafmotiv, das nicht zum Crescentiastoff gehört, und dem sowohl Rassmann (Heldensage II S. 16 f.) wie Boer (Untersuchungen zur Nibelungensage Bd. 1 § 9) und Panzer (Studien zur germanischen Sagengeschichte II S. 36 ff.) jeder nach seiner Weise einen Platz in der Sage zuweisen wollen. Ich habe mich mit diesen Fragen hier nicht auseinanderzusetzen. Jedenfalls dürfte man die beiden Erzählungen, die hier von Vater und Tochter das Nämliche berichten, nicht von einander trennen können. Und da die þ-s. mit ihrem Bericht von Sigurd ganz einsam steht, so scheint es mir immerhin ansprechend, in dieser Stelle der saga den Einfluss einer nord. Áslaugerzählung zu spüren, die sich mit der oben beschriebenen fær. Vise und norw. Volkssage deckte. Denn das nord. Gut in dem Kontext der þ-s. ist reichlicher zu bemessen, als es gemeinhin getan wird. So fasse ich also die þ-s. — die älter ist als die Vǫlsungasaga — als ein Zeugnis dafür auf, dass schon zu ihrer Zeit nord. Erzählungen von Áslaug existierten, die von der Geschichte in der Ragnarssaga abwichen.

Ich erinnere in diesem Zusammenhange ferner an die Bezeichnung Adelrun im dän. Krakalied, deren weitere und selbständige Verbreitung in unzweifelhafter Sigurddichtung ich auf S. 263 näher behandelt habe, und die ebenfalls aus der Vǫlsungasaga nicht zu erklären ist. Auch diese für Áslaug eingesetzte Bezeichnung deutet auf eine weitere Verbreitung der Áslaugsage. Schliesslich erinnere ich an die ebenfalls schon mehrfach erwähnte Óđinstochter Ásla im fær. Ođinslied, die beweist, dass der göttliche Ursprung Áslaugs auch ausserbalb des Ragnarr-Vǫlsungasagakreises bekannt und überliefert ist.

Ich glaube also, dass man es nicht mehr abweisen kann, in Áslaug eine zwar junge Sagenschöpfung zu sehen, sie aber nicht für die Erfindung der Vǫlsungasaga zu halten, sondern für eine Erfindung derjenigen Schicht stabreimender, »eddischer« Dichtung, die mit Vorliebe nach genealogischen Verknüpfungen der grossen Heldengeschlechter suchte, und die sich dazu Söhne oder Töchter der alten Helden erfand und mit märchenhaften,

romantischen Zügen nach ihrem Geschmacke ausstattete. Áslaug dürfte zuerst in einer poetischen Gestaltung der Ragnarssage als Sigurds Tochter aufgetreten sein. Sie ist dann in junge Lieder von Sigurd und der erlösten Jungfrau, vielleicht auch in das Falkenlied übernommen worden. Aus solchen Liedern entnahm der Verfasser der Vǫlsungasaga die Gestalt der Áslaug.

Somit wird die Sigurdstochter in Dv. III ein neues Zeugnis für die Kenntnis der Áslauggestalt ausserhalb der Vǫlsungasaga. Allen bisherigen Zeugnissen gegenüber bezeugt Dv. III, dass diese Tochter Sigurds nicht nur Ueberlieferungen eigen war, die die erlöste Jungfrau mit Brynhild gleichsetzen, sondern auch Traditionen, die noch unverfälschte Erlösungssage sind. Für ein höheres Alter ist damit nichts bewiesen, denn auch die Grípisspá hält die Scheidung streng aufrecht. Schliesslich ist auf der Stufe V der Name der Tochter auf die Mutter übergegangen.

8.) Sigurd verlässt trotz aller Bitten die Dvörgamoy alsbald wieder, wie er nur kurze Zeit bei der Sigrdrif verweilt und sie trotz ihrer Bitten und Warnungen (Falkenlied, fær. Brynhildenlied) wieder verlässt. Für das Versprechen der Rückkehr (Dv. III Str. 41; »*vit finnast annađ sinniđ*«) ist das fær. Brynhildenlied zu vergleichen, das in seinem Abschied Brynhilds und Sigurds weitgehende Aehnlichkeiten aufweist. Das Vorkommen von Dv. III Str. 44—45 in Fassungen des Brynhildenliedes besagte noch nichts als gleichartigen Formelgebrauch, da die Strophen formelhaft sind. Kaum dagegen handelt es sich um Formeln im Abschiedsgruss der Dvörgamoy an Sigurd (Dv. I Str. 53, Dv. III A Str. 53), dem noch dazu durch die Uebereinstimmung von Dv. I und Dv. III ein hohes Alter innerhalb der Dv.-Lieder gewährleistet wird. Die gleichen Strophen kehren im fær. Brynhildenlied wieder.

Dv. III A str. 35.	Br.-t. str. 106.
Hon filgdi honum so langt á leiđ bađ honum góđan dag: Far væl heilur og happadrúgvur alt gangi tær væl. •	Hon filgdi honum so langt á leiđ bađ honum góđan dag: far væl heilur og happadrjúgvur allt gangi tær væl.
str. 36 var. friđ ~ viđ.	str. 107. friđ ~ viđ.

Diese Strophen sind mir sonst in dem fær. Viserbestand nicht begegnet ausser in dem ganz zusammengestoppelten Liede Guttormur i Hattarmóti (C. C. F. VI S. 171 ff.). Die zweite Halbstrophe mit ihrer feierlich alliterierenden Formel ist sicher eine alte Heilsformel, die sehr wohl alten poetischen Quellen eigen gewesen sein kann [1].

§ 25. *Zusammenfassung.*

Fassen wir zusammen. Die Dv.-Lieder erhalten, wenn auch trümmerhaft, die ganze Erlösungssage. Vieles von dem, was sie berichten, oder wie sie es berichten, verrät die Dichtung einer jüngeren Zeit (die Ausstattung des Gemaches der Jungfrau, die Tochter Sigurds u. a.). In dem Hauptpunkt aber, in der strengen Scheidung der erlösten Jungfrau von der umworbenen Jungfrau hinter dem Flammenwall, ist Dv. noch ganz altertümlich und entspricht in seiner Auffassung der Snorra-Edda. Neben diesem Hauptinhalt finden sich Spuren anderer alter, an Sigurd geknüpfter Sagen, nämlich der Vorgeschichte des Hortes und des Verhältnisses Sigurds zu einem zwergenhaften Schmied, der der Verfertiger seiner Waffen ist.

Die bis ins einzelne durchgeführte Analyse der Dv.-Lieder wäre hiermit beendet. Ihre Ausführlichkeit rechtfertigt sich durch die Beziehungen, die diese Lieder damit zu alten Nibelungentraditionen erhalten, und es schien erlaubt, dem Schicksal dieser alten Traditionen nachzugehen, das sie in einer bis zum heutigen Tage lebendigen Dichtung aufs äusserste gewandelt und zersetzt hat. Zugleich aber sollte ein in alle Einzelheiten durchgeführtes Musterbeispiel dafür gegeben werden, wie kompliziert ein solches fær. Lied zusammengesetzt sein kann, und unter welchen Gesichtspunkten man die einzelnen Teile auseinander zu wirren habe. Es kommt vor allem darauf an, zu zeigen, worin die Willkür

---

[1] Zu ihrem älteren Vorkommen vgl. z. B. Grágás 305: *fégriða og fjórgriða, mér og mínum mönnum, til farnaðar og til ferðar, til happs og heilla sátta.*

und worin die Gebundenheit fær. Dichtweise besteht. Das ganze Geheimnis dieser Lieder und ihres Zustandekommens liegt darin, dass sie in Form und Inhalt mit einem durchaus spröden Stoff arbeiten. Man kann ihn bis zu Splittern zerschlagen, aber dem einzelnen Splitter mit formender Hand einen neuen Umriss zu geben, ist dieser Dichtung versagt. Wie sie formal an die überkommene Formel gebunden ist, der sie durch spielende Variation nur scheinbar Schmiegsamkeit und Leben gibt, so kommt sie inhaltlich niemals über den Vorstellungskreis der romantischen saga hinaus, deren Inhalt mit Brautwerbung und Trollkampf eigentlich umschrieben ist. In Inhalt und Form sind diese Lieder toter Stoff, durch Jahrhunderte immer wiedergekäut, nie bereichert. Nichts was je einer dieser Dichter lebendig geschaut und nach seiner Phantasie gestaltet hätte, nichts, was dem Lebens- und Anschauungskreis dieser Fischer auf einer einsamen Inselgruppe irgendwie verwandt anklänge. Nicht einmal das, was ihnen am nächsten läge, das Meer und die Seefahrt, werden in einer Weise dargestellt, die eine innere Anteilnahme, ein wirkliches Erleben und Schauen verriete. Auch diese Phänomene sind in die fabelhafte Ferne einer unglaublichen Vorzeit entrückt; auch die Meerfahrtsformeln, wie alle die anderen für Held und Troll, für Werbung und Kampf sind in das bombastische und bis zur Unverständlichkeit altertümliche Gewand der romantischen Sagasprache gekleidet. Im Prinzip stehen diese Lieder auf keiner anderen Stufe als die deutschen Helden- und Volksbücher vom 15. Jh. an. Wie hier die alten, ganz auf eine adlige und ritterliche Gesellschaft zugeschnittenen Helden- und Ritterepen in die Hände der einfachsten und niedrigsten Volksschichten geraten, so sinken die von den norw. Königen und ihren nach westlichem Vorbild organisierten Höfen gepflegten romantischen sagas herab zu den einfachen Fischern und Bauern der nördlichen Inselgruppen. Und wie bei Allem, was von der Masse und für die Masse schmackhaft gemacht wird, geht auch bei ihnen der geistige Gehalt verloren, und was bleibt, ist ein geistloses Zusammensetzspiel mit den auseinanderfallenden Teilen. Das ist

ihre künstlerische Minderwertigkeit, das ist aber auch ihr Wert für die Wissenschaft. Indem sie nichts umzuformen vermögen, sind sie wenn auch trümmerhafte Bewahrer des Alten, und was wir heute vorfinden, dürfen wir vor ein paar Jahrhunderten schon ebenso gestaltet glauben. Erforschung der fær. Viser heisst also aufsuchen, welche Splitter und Trümmer zusammengehören, und es bedeutet den Versuch, diese Trümmer zum alten Bilde wieder zusammenzukitten. Wieviel dabei herauskommt, dürfte bei dem einzelnen Beispiel sehr verschieden sein; ich hoffe in meiner Arbeit gezeigt zu haben, dass es oft mehr ist, als der erste Blick vermuten lässt.

Exkurs.

Die folgenden Notizen können noch nachträglich als Exkurs zugefügt werden. Sie bilden eine Erläuterung zu dem Schluss von § 13, und fassen die Zeugnisse für den Verkehr der Hansa mit den nordischen Inseln zusammen.

Die nordischen Inseln sind seit dem 13. Jh. (Island seit 1263) norwegisches Schatzland. Gleichzeitig beginnen die Verbote ausländischen Handels ultra Bergas versus partes boreales durch die norwegischen und — seit der Union — dänischen Könige. Bergen ist zentraler Stapel- und Umschlageplatz für den gesamten nordischen Handel. Das Bergener Stapelrecht wird im Beginn des 15. Jh. zuerst durch die Engländer durchbrochen, sie beginnen direkten Islandhandel zu treiben, teils rechtmässig durch Sonderlizenzen geschützt, teils unrechtmässig. Der deutsche Islandhandel beginnt erst um die Mitte des 15. Jh. Von nun an aber häufen sich die Proteste gegen den direkten Nordhandel seitens der dän. Regierung wie seitens der deutschen Städtebünde, ein Zeichen, dass das alte Handelsverbot immer öfter übertreten wurde. Nun begegnen auch häufigere Erwähnungen der Färöer. (Hansisches Urkundenbuch No. 89 zum 15. August 1416: *dat nymand schal seghelen to Hidlande edder Orkeney edder to Veroo.* — ebda. No. 377 zum 29. November 1454: König Christian von Dänemark gewährt den Einwohnern Hollands, See-

lands und West-Frieslands Geleit und Schutz, »*doch utgenomen unse schatlande Iislande, Hietland, Feroö*» etc. — Bei Verhandlungen deutscher Handelsstädte 1434 bis 1435 liegt eine Beschwerde der Kaufmannschaft von Brügge vor, deren Artikel 12 beginnt: *Item so is to anderen tiiden ordineret, dat nement seghelen noch vorsoken schal Vynlande, Orkenoy, Veroe* etc. (Hanserezesse II, 1 S. 318.) — Auf dem wendischen Städtetage zu Lübeck 1484 wird beschlossen, »*dat uth unsen steden mit unseme wetende unde willen de Islandesche, Hetlandesche noch Veroyesche reise nicht geholden noch vorsocht scholen werden.* Hanserezesse III S. 466).

In diesem Stadium der stets erneut durchbrochenen Verbote bleibt der Nordhandel, bis König Christian I den Islandhandel erlaubt, und darauf in den 80er Jahren die Hamburger Islandfahrergesellschaft gegründet wurde. Dass es sich bei diesen Handelsfahrten um mehr als flüchtige Besuche handelte, zeigt ein Erlass Christians I von 1480: »*at inge udlenske Mand skulle herefter ligge der paa Landet Vinterlege, der hus og garde at holde*». Aber solche Verbote konnten ebensowenig hindern, wie alle Klagen des bergischen Kontors und des norwegischen Reichsrates, dass in den letzten Jahrzehnten und um die Wende des 15. Jh. der direkte Handel und Verkehr hansischer Kauffahrer nach den nordischen Schatzinseln blühte.

In diese Zeit, die den Beginn der Hochblüte hansischen Nordhandels bedeutet, fallen aber schon die ersten Versuche dän. Könige, diesen Handel zu bekämpfen. König Hans, der Nachfolger Christian I., versucht bereits den hansischen Handel lahm zu legen. Er bedient sich dazu aber auch wieder deutscher Freibeuter, deren Macht also nicht gering gewesen sein kann. Schon Christian I. hatte Didrik Pining, einen Deutschen aus einer Hansestadt, mit Island belehnt; König Hans gab ihm 1483 Island von neuem, mit der Absicht, ihn als Prellbock gegen die Hanse zu benutzen. Dies deutsche Freibeuterwesen geht bis ca. 1500[1]; es bedeutet eine neue Möglichkeit von Beziehungen Deutscher nach dem hohen Norden.

[1] Vgl. Danmarks Riges Historie Bd. III a von A. Heise S. 37 ff.

Um die Wende des Jahrhunderts unter Christian II. und Friedrich I. ist allen Gegenversuchen zum Trotz der hansische Handel beherrschend in den nordischen Schatzlanden; speziell für die Färöer gibt Jak. Jakobsen [1] an, dass nach stets wachsenden Versuchen des 15. Jh. im 16. Jh. der ganze fær. Handel ausschliesslich in hansischen Händen war. Und 1531 hören wir eine Klage des Erzbischofs Olaf: *»ath the Hamborger haffwe Island och Ffærøjer if forlæning»* (Diplomatarium Norvagicum IX S. 683). Die Beziehungen auch über das rein Kaufmännische hinaus waren dabei so eng, dass im Jahre 1526 eine Reihe hamburger Kaufleute am isländischen Althing teilnahmen.

Zu gleicher Zeit beginnt aber auch der Verfall des hansischen Handels und die von den Königen geförderte Vorschiebung dänisch-norwegischer Kaufleute. Das Verbot der Winterlager, das vergessene Bergener Stapelrecht werden wieder hervorgeholt, und schon 1547 wird Island auf zehn Jahre an Bürgermeister und Rat der Stadt Kopenhagen verpachtet. Gegen Ende des Jahrhunderts darf der hamburger Islandhandel als zerstört gelten, 1601 erhalten Kopenhagen, Helsingör und Malmö das Handelsmonopol für Island. Für die Färöer liegt die Sache ähnlich. Christian IV. (1588—1648) gab 1617 den fær. Handel an Bergener Kaufleute (Jakobsen a. a. O.).

Reichlich hundert Jahre lang von der Mitte des 15. Jh. bis in die zweite Hälfte des 16. Jh. fand also ein dauernder und lebhafter Verkehr deutscher Kaufleute mit den nordischen, speziell auch fær. Inseln statt. Diese Zeit trifft zusammen mit einer gewissen neuen Blüte der deutschen Helden- insbesondere Dietrichdichtung, nämlich den Heldenbüchern, die handschriftlich und gedruckt das XV. und XVI. Jahrhundert erfüllen, — Hamburg ist damals ein hervorragender Druckort — und die mit besonderer Vorliebe Dietrichs Riesen- und Zwergenkämpfe behandeln.

---

[1] Vgl. Jak. Jakobsen, Poul Nolsöe, Lívssoga og irkningar S. 5 f.

Breslau.

Helmut de Boor.

Tillägg om färöiska *stolzmoyjar, stolsmoyjar.*

I ovanstående avhandling s. 216 omtalar de Boor en gullborg med en skara *stolsmoyjar*, och han tillägger: »Was es mit den stolsmoyjar auf sich hat, ist nicht klar. Die Bezeichnung stolsmoyjar (stolzmoyjar) dürfte wohl mit *stela* zusammenhängen und also »geräubte Mädchen» bedeuten».

Denna av de Boor med tvekan framkastade tanke torde icke vara riktig. Man inser ej, huru ett kompositum *stolsmoyjar* 'rövade jungfrur' blivit bildat.

Enligt min uppfattning är *stolzmoyjar*, *stolsmoyjar* att fatta på följande sätt.

Fornisländskan använder icke blott *stoltr* 'stolt', utan även ett oböjligt adjektiv *stolz* 'stolt', t. ex. þó þeir væri svá stolz,... (Eyrbyggia saga), som naturligtvis är ett tyskt lån (mht. *stolz*). Detta låneord finnes även i en och annan nynorsk och även färöisk visa. Så heter det i den norska visan om »Nykkjen»: »Te svara stolts Margjit av Hallingsöy» (Sophus Bugge Gamle norske folkeviser s. 68). I en färöisk uppteckning av visan »Den fortryllende sang» finnes flera gånger »*Stolts* Karen» (se Sv. Grundtvig Danmarks gamle folkeviser IV, 471, spalt 1 under B)[1]. I Jakobsens glossar till Færøsk anthologi meddelas under *stoltur* 'stolt', att *stolt riddarin* i »Ásmundur Aðalsson» allmänt har formen *stolz riddarin;* även ett adverb *stotsliga* anföres där. Också till fsv. har det mht. *stolz* lånats. Söderwall anför fsv. *stolz* (*stols*, *stolss*) 'ståtlig, härlig, skön' t. ex. från Flores (Cod. B): »the stolzasto jomfrw»; även det mnt. *stolt* har betydelsen 'herrlich, stattlich, ansehnlich, schön' (Lübben). Det må tilläggas, att formen *stolts* (*Stolts Karin*) alltjämt finnes i svenska folkvisor, t. ex. hos Arwidsson Svenska fornsånger I s. 397 f.

Genom det nu anförda belyses det färöiska kompositum *stolzmoyjar* (*stolsmoyjar*). Det — liksom i isländskan — oböjliga

[1] Jmf. Fritzner[2] (under s t o l z), som dock synes fatta det senare *stolts* som en d a n s k folkvise-form.

adjektivet *stolz* har i uttrycket *stolz moyjar* förenats med det följande substantivet, så att juxtapositionen *stolzmoyjar* 'präktiga, sköna jungfrur' (jmf. särskilt fsv. »the stolzasto jomfrw») uppstod.

Axel Kock.

Nordiska personnamn.

Strödda iakttagelser och tolkningsförsök.

De gamla nordiska personnamnen kunna indelas i två huvudklasser: dopnamn och binamn. Någon skarp äller obruten gränslinie mällan dessa finnes dock ingalunda. I synnerhet gäller om binamnen, att de mycket ofta övergå uti och i många riktningar påverka dopnamnsklassen. Även binamnen kunna indelas i två klasser alltäfter placeringen framför äller äfter dopnamnet. Avgjort talrikast äro ju de äfterställda, och dessas övergång till dopnamn är en välbekant företeelse. De utgöra ett rikt givande rekryteringsområde för dopnamnsbildningen. Att detsamma, fast givetvis i mindre omfattning, gäller om de framförställda, torde icke vara så allmänt uppmärksammat. I några fall är detta med tämlig säkerhet urkundligt uppvisbart. I Landnama omtalas, att *Biǫrn Molda-Gnúps s.* av en viss anledning fick vedernamnet *Hafr-Biǫrn* (av *hafr* 'bock'). Då *Hafrbiǫrn* senare uppträder som vanligt dopnamn på Island, så kan dettas ursprung tämligen tydligt skönjas. Om ett liknande förhållande med namnet *Iárnskeggi* se Dopn. sp. 616. I Landnama berättas, att *Geirr í Sogni*, »blótmaðr mikill», vart kallad *Vé-Geirr* (se Dopn. sp. 1079). Det är icke omöjligt, att det längre fram i Norge uppträdande dopnamnet *Végeirr* förskriver sig från denne man äller någon annan med samma namntillägg. Om den bekante *Styrbjörn starke* säges (se Dopn. sp. 968), att han, tydligen äfter farfadern, fick namnet *Björn*, men som han visade sig vara en vildbasare, gav farbrodern Erik Segersäll honom vedernamnet *Styr-Björn*. Binamnstillägget tycks sedan ha växt fast vid hans namn och

utträngt det ursprungliga. Han förekommer ju ofta i källskrifterna men alltid under benämningen *Styrbjörn*, aldrig *Björn*. Då han tycks vara den älste kände bäraren, är det ganska sannolikt, att han är upphovet till detta sedermera så vitt utbredda namn. Av övriga sammansättningar med *Styr-* kunna *Styrkárr* och det svenska *Styrger* vara tillkomna på samma sätt som *Styrbiǫrn*. Äfter mönstret av dessa har man så bildat även ett *Styrlaugr* och i Sverge ett *Styrfast*, vilkas tillblivelse måste vara en annan, enär *Laugr* och *Fastr* icke finnas såsom enkla namn. De äro alltså att betrakta som analogibildningar.

Till uppkomsten likartade med dessa namn på *Styr-* äro enligt min mening ett icke ringa antal nordiska dopnamn och namngrupper, t. eks. *Stórólfr*, *Þióstólfr*, *Hundólfr*, *Leiđúlfr*, *Vestgeirr*, ävensom namn på *Auđ-*, *Bót-*, *Berg-*, *Borg-*, *Holm-*, *Ió-*, *Ráđ-*, *Sund-* m. fl. Det är föga sannolikt, att föräldrar skulle fallit på att kalla ett barn *Stórólfr* äller *Vestgeirr* äller *Þióstólfr* (av *þióstr* 'häftighet') o. s. v., om icke ett *Stór-Úlfr*, *Vest-Geirr*, *Þióst-Úlfr* gått förut och banat vägen. Lika litet rimligt förefaller det, att ett barn skulle fått sådana namn som *Auđbiǫrn*, *Auđgerđr* (av *auđr* 'rikedom'), *Bótólfr*, *Bóthildr* (av *bót* 'bukt, krök') under annan förutsättning än den nämda. Såsom binamnsbildningar äro alla dessa namn fullt naturliga och begripliga. En puckelryggig Úlfr äller Hildr kunde lätt bli omdöpt till *Bót-Úlfr*, *Bót-Hildr*, en Biǫrn äller Gerđr, som förvärvat förmögenhet, till *Auđ-Biǫrn*, *Auđ-Gerđr*. Det var icke häller något ovanligt, att de sålunda omändrade namnen utträngde de ursprungliga och därmed antogo skepnaden av äkta dopnamn. Vad det är, som sedan åstadkommit övergången till verkliga dopnamn, visar några äfterställda binamns historia: *gellir* (se Dopn. sp. 325), *grettir* (Dopn. sp. 355), *lambi* (Dopn. sp. 728), *krákr* (Dopn. sp. 716). Det är givetvis uppkallelseseden. En sonson äller dotterson till en *Styr-Biǫrn*, *Þióst-Ólfr*, *Auđ-Geirr* o. s. v. kunde på denna väg, alldeles oförskyllt och utan tanke på sammansättningens egäntliga betydelse, få ett av dessa namn sig tilldelat som dopnamn, allra hälst om binamnstillägget såsom i fallet *Styr-Biǫrn*

(se åvan) redan i förväg sammanväkst med dopnamnet. Därmed var vägen öppnad för vidare spridning både inom och utom släkten. Det bör kanske tilläggas, att sedan ett *Auð-*, *Bót-* o. s. v. på detta sätt fått insteg inom dopnamnsområdet, så kunde de användas för ytterligare dopnamnsbildning utan något samband med binamnsfunktionen. Såsom eksempel kunna nämnas *Auðný*, *Bótey*, *Bótviðr*, sv. *Ødhmund*, som ju språkligt sett äro fullkomligt meningslösa.

Till samma klass som de nyss omtalade böra säkerligen även namnen på *Ey-* hänföras. *Ey-* är sannolikt i allmänhet *ey* 'ö'. En *Steinn*, *Úlfr*, *Gerðr* hemmahörande på en ö ha fått sina namn tillökade med ett *Ey-*, alltså *Ey-Steinn*, *Eyi-Úlfr*, *Ey-Gerðr*, och dessa ha sedan övergått till dopnamn på sätt som åvan omtalats. Ett motstycke till dem äro namnen på *Hólm-* av *hólmr* 'holme', men kanske delvis även med bemärkelsen 'holmgång'. Jfr *Hólm-Bersi* jämte *Hólmgǫngu-B.*

I namnen på *Ey-* visar sig en egendomlig väksling mällan *Ey-* > *Ø-* och *Ei-* > *E-*, t. eks. *Eysteinn-Østeinn* jämte *Eisteinn-Esteinn*. Något försök att förklara denna väksling har jag icke påträffat hos grammatici. Ljudhistoriskt lär det väl också svårligen låta sig göra. Det kan således måhända vara skäl att söka andra utvägar. Den nordiska dopnamnsbildningen uppvisar icke få fall av såväl klyvning som sammanslagning av namn. Såsom eksempel på klyvning kunna nämnas *Ingvarr-Ívarr*, *Goðormr-Gormr*, *Óláfr-Óleifr*, *Þórólfr-Þólfr*, för att icke tala om sådana lånenamn som *Johannes*, *Nikolaus*, *Helena* och deras talrika avkomma. Sammanslagning av närstående namn har ock förekommit ej så sällan. *Ása* och *Æsa* ha säkerligen från början varit skilda namn, men sådana vi nu känna dem äro de blott väkselformer. *Guðormr* och *Guðþormr* ha likaledes sammansmält till ett namn. Likaså sannolikt Arne av ett *Arni*, en sidoform till örn, och ett *Árni* hörande ihop med v. *árna* 'uträtta, förvärva'. Nu fanns i forntiden en namngrupp med *Ein-* som förled t. eks. *Einbiǫrn*, *Einfastr*, *Eindriðr*. Framför vissa konsonanter förkortades detta *Ein-* till *Ei-* såsom i *Eiríkr*, *Eilífr*, *Eileifr*.

Otänkbart är icke, att det en gång funnits även ett *Einsteinn* och *Einvaldr*, vilka då ljudlagsenligt skulle blivit *Eisteinn*, *Eivaldr*. Fornsvenskan tycks visa, att det åtminstone funnits ett *Eyvaldr* jämte *Einvaldr*. Att så snarlika namn som *Eysteinn-Eisteinn* och *Eyvaldr-Eivaldr* sammanfallit i användningen är icke ägnat att förvåna. Ett minne av det ursprungliga förhållandet har emellertid kvarstått i växlingen mällan *Ey-* och *Ei-* i skriften och utan tvivel även i uttalet av dessa namn. Från dem har samma växling sedan spritt sig till andra namn på *Ey-*, där den icke rätteligen hör hemma, såsom *Eyiólfr*, *Eymundr*, *Eymóðr*. Namngruppen på *Ein-*, *Ei-* tycks även ha rönt påverkan av den på *Ey-*. Man har icke så sällan *Eyríkr*, *Eylífr*, *Eyleifr* jämte de vanliga på *Ei-*. Förklaringen blir väl här enahanda. Det har funnits ett *Eyrikr* jämte *Eiríkr* o. s. v. Att intet Örik jämte Erik bevarats till vår tid beror givetvis på, att de mindre vanliga namnformerna så småningom dukat under för de mera vanliga. Från medeltiden har man formen *Ørik* i Sverge och Jämtl. säkert uppvisad. Se Lundgren, Personn. s. 320.

Binamnen ange ju i allmänhet, direkt äller indirekt, en äller annan egenskap, yttre äller inre, hos bäraren. Stundom ha emellertid två egenskaper hopfogats i ett sammansatt binamn. På så sätt ha tillskapats emällanåt högst egendomliga och svårfattliga sammansättningar. Personen kommer nämligen att bilda föreningsbandet mällan lederna, icke dessas språkliga betydelse. Dubbelbinamn kunde vara en lämplig benämning på företeelsen. En hit hänförbar art av sådana är den, i vilken förleden anger bostad, hemort och äfterleden utgör en benämning på någon med ett äller annat lyte äller annan egendomlighet behäftad kroppsdel, som då, på inom binamnsbildningen vanligt sätt, får tjänstgöra som beteckning för hela personen (pars pro toto). Av sammansättningarna med *kollr* 'barskalle' höra åtskilliga hit: *Arne dalakollr* DN I 133[18] (Voss 1317), antagl. äfter gården Dale i Voss, *Ívarr fliόðakollr* omkr. 1200 äfter gården Flióðar, nu Fløan i Skatval, *Halluarðr haghakollr* DN XV 13 (Vikør, Hard.), antagl. äfter gården Hagen i Vikør NGn XI 497. *Guþþormr miǫlukollr*

Orkn. saga 230[17] kallas *G. or Miolu* Flb II 671[31]. *Miola* är nuvar. Melø i Nordl. *Skalli* är en ännu vanligare beteckning för barskallighet. De med detta ord sammansatta binamnen hava mästadels som förled ett ortnamn, t. eks. *fitia-*, *hísingar-*, *viggiar-*, *hléseyiarskalli.* Hit hör enligt min mening även binamnet *bióđaskalli*, som bäres av Olav Tryggvasons morfar *Eiríkr b.* samt av dennes farfar *Sigurđr b.* Det är all sannolikhet för, att förleden även här är ett ortnamn. Nu finns i Fjelberg två gårdar med namnen Ut- och Indbjoe, som tydligen äro delar av ett ursprungl. Bióđar. Härom närmare i Norske Gaardn. XI s. 90 o. f. Detta är ett så ensamtstående namn, att om *Bióđa-* verkligen är ett gårdsnamn, det knappast kan vara någon annan gård än denna. En bror till Erik b. är Vígfúss af Vors. Själv säges Erik ha varit bosatt på Oprustađir, som är nuvar. Obrestad i Nærbø på Jæderen. Han kan ju i alla fall vara född och uppfostrad på Bióđar och fått binamnet, innan han slog sig ned på Jæderen. En möjlighet är ock, att han fått det helt enkelt genom ett slags uppkallelse äfter farfadern. År 1158 nämnes en *Þorliótr skaufuskalli* Hkr. III 399[19], men Fms VII 253[19] skrives binamnet *skorpuskalli.* Ur den förra läsarten är svårt att få fram någon rimlig betydelse. Den senare är däremot lättförklarlig och är sannolikt den rätta. Skorpen är ett vanligt önamn i Norge (se NGn X 296). Mannen har varit bosatt på en sådan ö och därav, jämte barskallighet, fått sitt vedernamn. Till samma art av binamn höra sannolikt även ett par på *-auga.* En *Þordr niotar auga* nämnes DN III 118[11] (Nordfj. 1321). *Niót* har varit namn på en ö i Lindaas, Søndhordal., och ingår dessutom i önamnet Niótarey, nu Nøtterø. Mannen kan ha varit från Nøtterø, äller ock har i Nordfjord funnits en ö *Niót* äller ett gårdsnamn med *Niótar-* som förled. Därav jämte något ögonlyte har så hopfogats binamnet *niótarauga.* Namnet *krókauga*, som bäres av en orknöing *Þorsteinn* äller *Þorkell* på 1100-t. (se Flb II 439, 475), är icke lätt att förstå, om man håller sig endast till sammansättningsledernas appellativiska bemärkelse. Men fattas *krók-* som en lokalbeteckning, så blir benämningen genast begriplig. Binamnet är sannolikt fullkomligt

likartat med det närmast föregående. Så är antagligen fallet även med *kringluauga*, som bäres av en *Kálfr* † 1139 Hkr III 359, m. fl. *Kringlu-* är en vanlig förled i norska gårdsnamn. *Bryggiufótr* är ett binamn, som tillägges två personer med dopnamnet *Sveinn*, antagligen farfar och sonson. Någon sådan sammansättning är icke annars känd och icke lätt att förstå. Den rätta förklaringen är sannolikt, att mannen lidit av något *fótarmein* 'fotskada' och därjämte haft sin bostad äller sin verksamhet förlagd till en *bryggia* d. v. s. en skeppsbro, kaj. Av liknande ursprung äro antagligen binamnen *slakkafótr* och *krókfótr*. Nyisl. *slakki*, nyn. *slakke* betyder 'sänka, fördjupning'. Ett ortnamn *Slakkagil* förekommer flerestädes i de isländska pärmebreven. Om *krók-* är förut talat. Likartat med dessa är tydligen bin. *eyrarleggr*, buret av en isländing *Grímr Gunnsteins son* på 900-t. Förleden är gen. av gårdsn. *Eyrr*, som är vanligt på Island. Av binamnen på *-nef* höra också några hit: *laugarnef*, *skógarnef*, *váganef*. Flera andra skulle kunna nämnas, såsom *gǫtuskegg*, *mostrarskegg*, *holtkampr*.

Detta slags binamn bildar tydligen en motsvarighet till sådana personbeteckningar som *Hvamm-Sturla*, *Eggiar-Kálfr*, *Steigar-Þórir*. Skillnaden är blott, att äfterleden i de senare är ett dopnamn, i de förra ett binamn. I båda fallen utgör äfterleden det egäntliga namnet, vartill hemortsangivelsen fogas som en närmare bestämning.

Ett flertal andra, delvis ganska svårförklarliga personbinamn äro enligt min mening till ursprunget överensstämmande med de åvan omtalade. *Guðlaugr ausuglámr* heter en i Sturl. saga omnämd isländing. Det enkla *glámr* träffas både som dop- och binamn. Det är det nyn. *glaam* 'en gloende person', men även 'gäck, narr'. Förleden är gårdsnamnet *Ausa*, som förekommer flerestädes i Norge. Även på Island har funnits en gård *Ausa* enl. DI IV 286, V 408. Måhända har mannen hört hemma där. En parallel till detta binamn är öknamnet *hrafnistufífl* 'hrafnistastollen', som pålades Ketill hængr i hans ungdom. I början av 1100-t. omtalas en *Árni fiǫruskeifr*. Senare leden i detta binamn

kan vara adj. *skeifr* 'skev, sned' äller ock ett därtill svarande subst. **skeifr* = nyn. *skeiv* 'tafatt, klumpig person'. Förleden anger, att han varit bosatt vid havsstranden. Dubbelbinamn ser jag vidare i *blátannarskegg* (*Bǫrkr bl.* son till en lmn). Han har varit behäftad med samma lyte som Haraldr blátǫnn och därjämte haft ett på något sätt märkvärdigt skägg. *Eyvindr auđkúla* lmn har fått sitt binamn sammansatt av rikedom och puckelryggighet. En *Agmunder atofisker* nämnes EJ 299. *Fiskr* finnes även osammansatt som binamn. Tillägget *ato-* är gen. av fvn. *áta* 'ätande, föda' och anger glupskhet liksom i nyn. *aatedyr*, *aategarp* 'storätare'. En liknande bemärkelse ligger säkerligen även i binamnet *brauđnefr* (*Þormóđr* † 1254). Än tydligare är det fallet med *brauđbelgr*. *Helgi bunhauss*, farbror till en lmn, Ln 89, 204. Hur detta vedernamn skall fattas, är icke så lätt att förstå. Äfterleden *-hauss* 'huvudskål, hjässa', i detta sammanhang utan tvivel med bibetydelsen 'skallighet', företräder, som vanligt i fråga om kroppsdelar, hela personen (pars pro toto). Förleden torde vara det nyn. *bun* 'tungt och bullersamt arbetande person'. En sådan kallas ock *bunhest*, vilket ju starkt påminner om *bunhauss*. *Bion Ganefsson* i notisboken från Hoprekstad DN XIII 2 o. f. Det ligger nära till hands att antaga felskrivning för *Hanefs*, men någon nödvändighet är detta icke. *Ganefs* kan mycket väl fattas som gen. av ett binamn *gánefr*, vars förled kan vara antingen densamma som i adj. *gálauss* 'oaktsam, lättsinnig', äller ock det med v. *geyia* 'skälla' sammanhängande *gá*, som ingår i *gođgá*, *hundgá*. Om *nef* i sådana förbindelser är förut talat. Samma slutled ha ett par andra enligt min mening hit hörande binamn. *Kerlingarnef* bäres som vedernamn av två isländingar: *Arnórr Biarnarson* på 900-t. och en *Sigurđr* på 1100-t. »Käringnäsa» översätter K. Rygh, men som käringar icke äro utrustade med annat slags näsor än folk i allmänhet, så kan denna översättning knappast sägas innebära någon förklaring. Historien är nog densamma som vi känna från det föregående. *Nef* är det egäntliga binamnet, föranlett av någon felaktighet äller annan egendomlig beskaffenhet hos bärarens luktorgan, och

förleden anger något oss obekant förhållande till en gammal kvinna, kanske en mor. På så sätt blir namnet begripligt. *Biǫrn bríkarnef* kallas en norrman † 1188. Även det ett besynnerligt binamn. K. Rygh och Fritzner anse det liktydigt med *flatnefr* 'plattnäsa'. Det är näppeligen den rätta förklaringen. *Brik* har funnits som gårdsnamn i S. Odalen (se NGn III 192) och på Island nämnes en *Brikarklettur* DI V 674. Förleden skulle således kunna vara ortnamn och *bríkarnef* alltså likartat med flera förut omtalade. Men en annan förklaring är möjlig och kanske sannolikare. *Brík* har i fornspråket betydelsen 'bräde', men även 'kort bänk vid sidan av dörren'. Likaså i nynorskan. En man, som fått sig plats anvisad på en sådan bänk, kunde därav ha fått binamnet *bríkarnef*. En tredje möjlighet kunde också tänkas, nämligen att *bríkar-* är gen. av det nyn. *brik* f. 'stor og kneisende kvinde'. Binamnet vore i så fall ett sidostycke till det åvan berörda *kerlingarnef*. Som binamn träffas även *bríkingr* (*Þorkell brikenngr* isl. år 1239). Det är möjligen en avledning av *brík* i någon av ordets nyss nämda betydelser. Benämningen blir väl då ungefär liktydig med *bríkarnef*. Skrivsättet *-enngr* i st. för *-inngr* gör emellertid tolkningen osäker. Finnur Jonsson (Aarb. 1907 s. 291) och Evald Lidén (Stud. i nord. filol. I s. 18) fatta det som en sammansättning *brík-kengr*, men ett sådant binamn förefaller svårförklarligt — så vida icke även här skulle försticka sig ett dubbelbinamn: *kengr* 'krok' och *brík* (var. *bríkar-*) som i *bríkarnef*.

Det gives en mängd andra tvåledade personbinamn, som komma att te sig i ett klarare ljus och bliva lättare begripliga, om man blott fasthåller, att de icke äro sammansättningar i vanlig mening utan sammanställningar av uttryck för egenskaper hos en person utan språkligt samband inbördes. *Skeiðarnef* t. eks. kan icke tolkas på samma sätt som *kråkunef* äller *hauknefr*. Det skulle då bli 'skednäsa' äller 'skeppsnäsa', som icke ger någon rimlig mening. Betydelsen är nog ungefär 'mannen med näsan' (trubb-, platt-, stubb-, örn- l. dyl.), 'han som ägde äller styrde äller for med skeiden', ni vet. Hans egäntliga binamn är då

nef, och så skrives han även på ett ställe (Gþ 6[1]). Därtill har så fogats ett annat kännemärke, nämligen att han var ägare av äller styrman på en viss skeiđ 'långskepp'. Ett alldeles likartat kvinnligt binamn är *knarrarbringa*, vilket anses betyda »med bröst som en skeppsstam». En sådan jämförelse synes dock ganska besynnerlig. Namnet bör säkerligen tolkas på samma sätt som det föregående. I vilken relation bärarinnan stått till en *knǫrr*, är numera omöjligt att avgöra. Måhända som ägarinna.

Att genomgå alla enligt min mening till denna binamnsklass hörande fall torde vara obehövligt. Blott ännu en särskilt märklig grupp må något vidröras. Det är namnen på *-langr*, som nästan alla höra till de mindre lättförklarliga. *Langr*, *langi* är ju ett vanligt binamn och betecknar naturligtvis en långväkst person. Så utan tvivel även som slutled i sammansättningar. Vad betyder nu ett sådant binamn som *ferđalangr?* Finnur Jonsson översätter det med 'en som gör många och långa resor', således en berest man, i vilken mening ordet ännu lär användas på Island. Men en annan uppfattning är möjlig och, som jag tror, sannolikare, nämligen att förleden anger ett kringflackande levnadssätt och slutleden att mannen var lång till väksten. Alltså vad jag kallar ett dubbelbinamn. *Haklangr* anses innebära, att mannen hade en lång haka, men i så fall borde väl formen ha varit *hǫkulangr* äller snarast *langhaka*. Förleden är säkerligen icke *haka* utan det från nyare nordiska språk välbekanta n. *hak* 'skåra, inskärning', vilket använt som personbeteckning säkerligen anger harmynthet. Det förekommer också osammansatt som binamn. Slutleden som i föregående. Alltså en harmynt och högväkst man. Av detta *hak* kan även dopnamnet *Haki* vara bildat. *Hærulangr* anser jag vara att fatta på samma sätt: en gråhårig och storväkst man. *Tunnulangr* 'lång som en tunna'? (K. Rygh). Däri skönjes ingen rimlighet. Namnet antyder nog en högrest gestalt, och tillägget *tunnu-* är föranlett av någon tillfällig händelse, vari en tunna spelat en roll. En annan möjlighet är, att *tunnu-* var ett öknamn på mannens mor äller far. En *þonny tunna* år 1376 DN XI 59. *Snoppulangr* anses vara sammansatt

av *snoppa* 'snut, nos, snabel' och adj. *langr* och översättes med 'snudelang' (Finnur Jonsson) äller 'med fremstaaende mund' (K. Rygh). Men en människas snut kan näppeligen få epitetet lång, och *langr* kan svårligen användas i betydelsen framskjutande. Jag förmodar, att *snoppa* varit faderns äller moderns binamn och mannen tillika varit högrest. Namnet är då likartat med sådana bildningar som *Grô-slappi*, *Hǫllu-slappi*, blott med den skillnaden att ett binamn trätt i stället för dopnamnet. *Slappi* betyder 'lång, skranglig person'. Ett annat likartat binamn är *slattusveinn*, bildat av nyn. *slatta* 'sluskig kvinna', moderns öknamn, och *sveinn* 'pojke'. Huru *Biarni húslangr* fått sitt binamn omtalas i Skarđzárbók (Ln[1] 324). Han hade fraktat hem virke från Norge och byggt ett eldhús, som tydligen betraktats som en märkvärdighet på Island. Att han dessutom varit lång till väksten visar slutleden i namnet. Jag ser i historien om detta binamn en bekräftelse på riktigheten av den åvan givna förklaringen av *skeiđarnef* och *knarrarbringa*. Att binamnet *iarđlangr* är tillkommet på ungefär samma sätt som *húslangr* är högst sannolikt. Till belysning av den i det föregående behandlade metoden att bilda binamn må slutligen anföras ett fall ur egen erfarenhet. En person med ett namn på *Sjö-:* Sjöberg, Sjöholm l. dl., var tillika mycket välfödd. Han fick öknamnet *sjöfläsket*, som nog icke vore lätt att förklara, om man icke kände sammanhanget.

Att en mängd personbinamn hava sitt ursprung i ortnamn är känt, men i en del fall kan detta vara mindre tydligt och oomtvistligt. *Kobbeltveit* är namn på två gårdar i Søndhordaland, den ena i Aarstad, den andra på Stora Sartor. Den senare skrives *Kopphildartweitt* NRJ IV 475 (1528). Den har således namn äfter en *Kopp-Hildr*. Att samma kvinna givit namn även åt gården i Aarstad, är högst sannolikt. Men varifrån har denna Kopp-Hildr fått sitt namntillägg? I Gjerstads socken på Osterøen norr om Bergen finns en gård med namnet Koppen (se NGn XI 300 o. f.). Sannolikt är Kopp-Hildr född på denna gård och har på den grund fått gårdens namn som tillägg till sitt eget.

Det tör således vara en bit bygde- och personhistoria som döljer sig i denna lilla namnförlängning. I en gårdsfogderäkning från Holar meddelad i Dipl. island. III 405 o. f. förekommer en person med namnet *Giorfæingr.* Att detta är ett binamn, och dopnamnet utelemnat, är tydligt. Flera andra fall av samma art finnas i urkunden. *Giorfæingr* är uppenbarligen avledning av ett ånamn, som bör ha lytt *Giorfa*, äller i normaliserad form *Giǫrvá.* Nu omnämnes i Fóstbrødra och Grettis saga en *Gervi-*, *Giǫrvidalr* och på ett par ställen i pärmebreven en *Gioruidals aa,* vilken senare nog även haft en kortare form *Giǫrvá*, sammandragen av *Giǫrva á.* Det är den å som genomflyter Giǫrvidalr. *Giǫrvi*, *-a* anser jag vara svaga formen av ett annars icke uppvisat adj. **giǫrr,* som förhåller sig till subst. *giǫr*, *ger*, *gor* n. 'gorr, dy, gyttja' liksom t. eks. adj. djup, lugn till de likalydande subst. *Giǫrvá* är således 'den dyiga ån' och *Giǫrvidalr* 'den gyttjiga, sumpiga dalen'. *Giǫrvá* har väl även varit namn på en gård i samma dal och av denna har fogderäkningens *Giorfæingr* sitt namn. *Hafarder glysbuđ* skrives en man från Voss DN I 133[17] (1317). Binamnet tycks vara en sammansättning av *glys* 'glitter, prunk' och *búđ* 'bod'. I Kraakstads s:n, Follo, har funnits en gård *Glisbud* (se NGn II 49), vilket tydligen är samma ord som binamnet. O. Rygh förmodar, att det betyder en 'krambod, hvori stads og pynt sælges', galanterivarubutik således. Men någonting i den vägen fanns väl knappast på den tiden, åtminstone icke på landsbygden. Sannolikare synes mig vara, att benämningen är att fatta såsom ironisk, ett spenamn: prakt- äller prålbod, ungefär som när en prålig villa i vår tid omdöpes till Fåfängan äller Grannlåten, vilket icke lär vara utan eksempel. Att spenamnet sedan lätt kunde överflyttas på upphovsmannen själv, är icke ägnat att förvåna. *Þorkell fana keli* heter en man omtalad i Sturl. saga. Finnur Jonsson menar att *fana* är gen. pl. av *fǫn* f., sv. 'fan'. Formellt är ju detta möjligt, men att få någon förnuftig betydelse ut ur en sådan sammanställning, synes nästan ogörligt. Då det uttryckligen anges, att han var norrman, så är det väl all sannolikhet för, att

fana är gen. av sockennamnet Fane i Søndhordaland. *Keli* är givetvis en smekform av *Þorkell*, och äfternamnet bör i normaliserad skepnad skrivas *Fana-Keli*. Då den mycket omtalade *Guðólfr á Blakkastǫðum* (i Asker) flerestädes skrives *G. blakkr*, och hans frilla *Ása blokk*, så synes det vara tämligen tydligt, att det är förleden i gårdsnamnet, som här gjorts till personbinamn. En yngre ägare av samma gård skrives DN V 325 (1408) *Vlfvær blakær* a Blakkastadom, vilket bekräftar iakttagelsen. *Busku-Skeggi* St II 313[13] (1264) skulle måhända ha kunnat få sitt namntillägg på liknande sätt. En *Buskolækr* nämnes DI IV 212 (1397). Sannolikare är väl dock, att *buska* varit ett av modern buret binamn. Såsom manligt sådant finnes *buskr* i Norge, och *buska* kan vara en femin. motsvarighet därtill. Då *Busk, Buskar* och sammansättningar därav finnas som gårdsnamn flerestädes på Östlandet i Norge, så är det icke omöjligt, att binamnet *buskr* kan vara härlett från något sådant. Såsom antagligen av ortnamn bildade personbinamn kunna åtskilliga flera nämnas. Så *hískr*: *Eirikr hiiskr* DN XI 24 (Stord c. 1330). Då *His* sannolikt varit ett äldre namn på Varaldsøen (se NGn XI 1), kan *hískr* vara en avledning av detta önamn. Äller av gårdsn. Hisken i Finnaas? Ett annat är *barmr*: Halldórr b. Sturl. s. II 50 o. f. (1244). Appell. *barmr* synes i ingen av dess olika betydelser vidare lämpligt som binamn åtminstone för en man. Troligare är då, att det är det både i Norge och på Island flerestädes förekommande gårdsnamnet *Barmr*, *Barmar*, som givit upphov till detta binamn. Sammaledes torde det på Östlandet i Norge icke ovanliga bygde- och gårdsnamnet *Bingen* (se NGn V 42 o. f., VI 366) hava framalstrat binamnet *bingr*, som bäres av två män från Smålenene omkr. 1430. Likaså har nog *Ásvarðr harmr* omkr. 1240 sitt namntillägg av *Harmr*, bygden omkring Velfjorden, snarare än av appell. *harmr* 'sorg'. En *Eindride Skuadra* NGL II 490 (omkr. 1270) är sannolikt far till *Eilifr Skuadra*, *Skoðra* DN II 36 o. ff. (Nidaros 1297), skriven *E. a Skuadru* DN II 56[31]. *Skvaðra*, *Skoðra* är således tydligen en gård, sannolikt i Tröndelagen. *Skorenn* skrives 1631 en nu försvunnen gård i

Meldalen och *Skaara* kallas i dagligt tal gården Huseby i Børseskognen (se NGn XIV 164, 293). En av dessa tycks kunna vara det medeltida *Skvađra*, *Skođra*, snarast väl det senare. ***Bárđr brimsteinn*** heter en birkibeinn i början av 1200-t. Då *brim* betyder 'bränning' och *steinn* 'sten, klippa', så har man svårt att härur få fram något förnuftigt personbinamn. För en klippö, som ligger utsatt för storm och sjögång, kan däremot *Brimsteinn* vara en mycket naturlig benämning. Nu finnes långt ut till havs utanför Vega i Nordland en ö och gård *Bremsteinen* (se NGn XVI 34). Ifall denna ö är ensam om namnet, så var *Bárđr br.* utan tvivel därifrån. Gårdsnamn är nog även det binamn, som bäres av *Þorgils gloppa* † 1263. Nyn. *gloppa* 'klyfta, håla' förekommer, enkelt äller i sammansättning, såsom gårdsnamn flerestädes i Norge. En hustru *Margreta Gulœyru kona* DN II 278 (Norderhov, Rgr., 1358). *Gulœyra* ser ut att vara ett gårdsnamn, som i så fall får räknas till de försvunna, enär något sådant nu icke finnes i Norderhov. Förleden *Gul-* kan vara förkortning av ett ånamn *Gula* och slutleden nyn. *øyra* 'gruset stykke land' (Ross). *Gulœyra* kan förövrigt vara naturnamn, icke gårdsnamn.

Till denna genom förmedling av ortnamn uppkomna klass av personbinamn kunna enligt min mening även hänföras två till utseendet ganska egendomliga och, såvitt jag vet, hittills oförklarade binamn, nämligen de som bäras av den bekante *Arnliótr gellini* † 1030 och den något yngre *Oddr kikinaskáld*. Redan i sin yttre habitus visa *gellini* och *kikina-* ett släkttycke, som självmant leder tanken hän på ett likartat ursprung. Sammanhanget torde vara följande. Det kan knappast vara tvivel om, att åtskilliga svagt böjda dopnamn äro bildade av ortnamn: Dali av Dalr, Holti av Holt, Ruđi av Ruđ o. s. v. Att sammaledes bör vara förhållandet med binamnen, har man all anledning att i förväg taga för givet. Fråga är väl rent av, om det icke härvidlag liksom ofta annars är binamnen, som gått före och banat vägen. *Garđi* förekommer både som dop- och binamn. Likaså *Grundi*. I Cod. fris. (s. 254, 256) omtalas en *Þorgisl hastađi* såsom Harald hårdrådes fosterfader. Om honom heter det, att

»hann var kyniaðr af þeim bæ er heitir [á] Hastoðom i Noregi». Här har man således ett urkundligt styrkt fall av det slags namnbildning, som här är i fråga. Även det enkla *staði* finns som binamn på Island. En gård *Haastad* finnes i Selbu, så ock i Aa, Tröndelagen (se NGn XIV 382). Såsom ytterligare eksempel kunna anföras *dragi, lundi* och sannolikt *slíðri, vaði.* Nu finnes i Røken en gård *Gjellum*, i medeltiden skriven dat. *Gellin, -ini, Giellini* (se NGn V 341). Sammaledes skrives *Gjellum* i Modum på ett ställe *Gellini* (se NGn V 224) och *Gjelle* på Voss *a Gellini* år 1343 (se NGn XI 555). Äfter en sådan gård kan *Arnliótr gellini* ha fått sitt binamn. Den bör emellertid ha varit belägen i Jämtland äller det svenska Norrland, enär Arnljot säger sig ha sin släkt i Jämtland och Hälsingland, som på den tiden omfattade hela den av svenskar bebyggda delen av Norrland. Huruvida i dessa trakter finnes spår av något gårdsnamn *Gellvin-Gellin*, har jag icke lyckats med säkerhet utforska. *Gälven* i Själevad, Ångermanland, ser ju icke omöjligt ut, men det vore ganska egendomligt, om nutidsnamnet skulle framvisa en ursprungligare form än den, som binamnet *gellini* antyder omkr. 1000. Att namn på *-vin* funnits i Jämtland är dock sannolikt, då de äro vanliga i tillgränsande norska landsdelar [1]. Den gård, som givit upphov åt binamnet *kikinaskáld*, bör ha hetat *Kikin*, urspr. *Kikvin.* Sådana finnas också flerestädes: i Ullensaker, i Fjelberg, i Saude, Telem., och i Halsaa. Härom närmare NGn XI 87, VII 219, IX 71. Namnet kan icke innebära, att skalden själv skulle ha bott på äller härstamma från ett *Kikin*, men väl att han diktat något kväde om en man med binamnet *kikini.* Jfr sådana bildningar som *danaskáld, orraskáld, skakkaskáld.*

Þorgils fudhundr kallas en av birkebejnarnas hövdingar i början av 1200-t. Esp. 459[3], Hs81a 281[22], men binamnet skrives *fuðendr* Esp. 448[17], Fms IX 17, 37. *Fuðhundr* ser ut som en sammansättning av *fuð* f. 'cunnus' och *hundr.* En sådan skulle ju ge god mening, och mycket möjligt är, att skrivarne upp-

[1] Jag har senare kommit att tänka på gården Gällö i Jämtl. Det kan ha varit urspr. Gell-vin.

fattat ordet på detta sätt. *Fuđendr* måste då betraktas som felskrivning. Jag tror emellertid, att båda läsarterna kunna vara riktiga äller i det närmaste riktiga. *Fuđendr* kan vara en avledning av *fuđ* likartad med *heilendr, leiđindr* och, enligt min mening, dopnamnen *Erlendr*, *-andr* och *Iǫrundr-Iarandr, -indr*. Vokalväksling har ägt rum i denna avledningsändelse liksom i ett flertal andra sådana. Är *fuđendr* en adj. avledning av *fuđ,* så har denna haft en sidoform *fuđundr*, och denna kunde lätt missuppfattas som en sammansättning med *hundr*. Med denna uppfattning av ordet undgår man nödvändigheten att operera med felskrivning, som ju om möjligt bör undvikas. Är den riktig, så är binamnet språkligt intressant såsom utgörande ett nytt bidrag till den märkvärdigt fåtaliga gruppen av adj. avledningar på *-endr*, *-indr*, *-andr*, *-undr*. De av dessa bildade subst. på *-endi* o. s. v. äro betydligt talrikare.

Sporadiskt förekomma i alla nordiska länder sådana namnbildningar som *Pálna-Tóki*, *Halla-Geir*, *Mána-Liótr*. I allmänhet äro de nog omskrivningar för Pálna son o. s. v. Men icke alltid. Om isländingen *Ásu-Þórđr* berättas, att han fick sitt namntillägg med anledning av ett kärleksförhållande till en änka vid namn Ása. Något liknande gäller troligen om *Helgu-Steinar*, vars far hette Þórarinn och modern Þorgerđr. Såsom en motsvarighet till sådana bildningar har man säkerligen att betrakta ett par vid första påseende ganska egendomliga binamn. *Árni Brigiđar-* l. *Brigđarskalli* kallas en sysselman i Bergen † 1161 Hkr III 436 m. fl. *Iuarus Katrinu kollr* skrives en presbyter nidrosiensis 1280 DN III 18. Dessa benämningar angiva, att båda lidit av skallighet samt att de stått i något förhållande till en namngiven kvinna. De äro således vad jag kallar dubbelbinamn och alldeles likartade med de åvannämda Pálna-Tóki, Ásu-Þórđr etc., blott med den skillnaden att ett binamn trätt i stället för ett dopnamn.

Movđolfr diacne kallađr *ganimađr* Sturl. s. II 114 (1249). Förleden *gani-* har ansetts sammanhänga med v. *gana* 'gapa' och *gan* 'rop, skrik'. Men denna härledning möter, såvitt jag kan förstå, formella svårigheter. Förleden borde i så fall lyda *gan-*,

icke *gani-*. Det är intet som hindrar, att stamvokalen kan vara lång. Således *gáni-*, vilket kan vara svaga formen av ett adj. **gáinn* motsvarande nyn. *gaaen* 'var, uppmärksam, försiktig'. Att mannen i en del handskrifter benämnes *M. gani* betraktar jag som en bekräftelse på den här givna förklaringens riktighet. Betydligt släkttycke med det föregående visar binamnet *gasi maðr: Guðmundr g. m.* skriven gen. *gasi mannz* St I 52 o. f., men *gasi* Ln 250. Kanske har även här förefunnits en väksling *gasi maðr* och enbart *gasi*. *Gasi* anser jag vara svaga formen av ett adj. motsvarande nyn. *gas* 'kneisende'. *Gasi maðr* således 'en man som sätter näsan i vädret'. Gen. av detta skulle ju rätteligen vara *gasa mannz*, men osäkerhet i böjningen visar sig även annars i liknande fall t. eks. *langa diákn* St II 23[17] för *langi diákn*.

Som binamn förekommer några gånger på 1300-t. *kúfr*, som tydligen är det nyn. *kuv* 'rundad topp l. hög, höstack', men även 'puckel'. Säkerligen är det samma binamn som ingår i det nu försvunna gårdsnamnet *Kufþwæit* i Solum, Grenl., EJ 17, skrivet *Kupstwet* DN XI 211 (1479). En avledning av detta *kúfr* ser jag i det *kufin-*, som bildar förleden i binamnet *kúfinhetta* (*Þorer kuuin hetta* 1334 DN I 186). **Kúfinn* synonym till fvn. *kúfóttr* 'rundad, klotformig'. Binamnets betydelse blir då 'rundluva' äller 'toppluva'.

Blindr h. illi eða *bavís* kallas en diktad personlighet i Hrómundar saga Greips s:ar, men i en av de rímor, varpå sagan är grundad, heter han *bǫlvíss* (Rímnasafn I 407). *Bavís*, äller rättare *báviss*, och *bǫlvíss* behöva icke vara oförenliga. De kunna vara väkselformer av namnet, den förra norsk, den senare isländsk. Jfr *Bárekr* för *Bǫðríkr* och *Alvir* jämte *Ølvir*. Figuren är väl egäntligen densamma som Eddans *Blindr inn bǫlvisi*.

Skrauthanki är ett binamn, som redan för medeltida avskrivare varit svårbegripligt, såsom synes av de många missuppfattningar, vartill de gjort sig skyldiga. Slutleden tycks vara *hanki* 'ring, stropp, ögla', sv. 'hank', och har så fattats av föregående uttolkare. Men redan detta ords sammansättning med

skraut 'prakt, prål' förefaller besynnerlig, och hur en sådan sammansättning skulle kunnat användas som personbeteckning är än mer obegripligt. *Hanki* kan i denna förbindelse icke vara motsvarigheten till vårt *hank*. Det gives också en annan möjlighet, som synes långt bättre motsvara rimlighetskravet. *Hanki* kan vara en diminutivform av *hani* 'tupp' och kan då översättas med 'ungtupp' äller något dylikt. *Hani* är ett icke ovanligt personbinamn och *hanki* är icke häller orimligt såsom sådant. Förleden *skraut-* kan då innebära antingen att mannen haft en ståtlig figur äller att han röjt benägenhet för prunk och prakt. Jfr sådana namn som *Skraut-Oddr, Skraut-Mangi*. Diminutivbildningar ser jag även i *gake* (*Biorn g.* DN XV 79. 1464) av *gá* f. 'hädelse', alltså *gáki*, och *ioke* (*Auđun i.* DN III 53 o. f. 1301) av *iór* 'häst', alltså *ióki*.

En *Hermundr kuađa* omtalas i slutet av 1100-t. Esp 362 m. fl. Hur ett sådant ord som *kváđa* 'kåda' äller 'råmjölk' kunnat bli personbinamn, är icke så lätt att förstå. Möjligen kan det ha skett genom förmedling av något gårdsnamn. *Kváđa* och sidoformen *kvæđa* bildar förleden i några sådana (se NGn XI 321 o. f.). Till bärare av detta binamn bör sannolikt även räknas Ión Kálfs s. ins ranga. Hans binamn förekommer endast i oblik kasus: *koþo, kauđo* Msk 219, Esp 189, 192, felakt. *kavko* CFr 331, 333, *kuzo* Msk 216. Munch och K. Rygh ansätta som nom. form *kauđa*, som vore ett annars okänt ord, Finnur Jonsson däremot det endast från nyisl. bekanta *kađa* 'höna'. Det senare är ju möjligt, men sannolikare synes mig, att de anförda skrivformerna tillhöra nom. *kváđa*. Om formutvecklingen i detta ord se Noreen, Altnord. gram. § 74, 11, Altschw. gram. § 65, 7. En tredje bärare av namnet är möjligen *Eilifuer kauda* EJ 223.

Gårdsn. *Skromsholmen* i Hof, Solør, skrivet *Skrombuls holmar* EJ 458, säger sig O. Rygh (NGn III 270) icke kunna förklara. Månne icke förleden är ett binamn *skrǫmbull?* Detta kan vara ett adj. till härledningen samhörigt med nyisl. *skrambi* 'djävul', som Torp anser vara besläktat med nyn. *skramp* 'mager och knotig person'.

Hur har ett sådant ord som *bǫrkr* 'bark' kunnat få användning både som dop- och binamn? Troligen är det dels tallbarkens skrovliga yta, dels dess rödbruna färg, som föranlett ordets bruk som binamn på personer med skrovlig hud äller rödbrun hy. Hästar med denna färg bruka i Norge få namnet Borken. Som personbinamn finns även avledningen *barkaðr*. Binamnet har som vanligt övergått till dopnamn.

Sigwardus binfole heter en man omtalad DN IV 45 (1299). Förleden i binamnet torde vara det nyn. *bin, bine* 'något att glo på', vartill v. *bina* 'stirra nyfiket på' och *binast* 'skocka sig samman av nyfikenhet', om kreatur, vilka ord icke annars påträffats i fornspråket.

Steinbiorn kortr, g. *kartar*, heter en landnamsman. Omkr. 1250 nämnes i Sturl. saga en *Guthormr kavrtr*, d. *kavrt*. Att man i detta binamn har en u-stam *kǫrtr*, g. *kartar* synes uppenbart. Det nutida *kart* och nyn. *kort* 'kart, knart' torde alltså vara en ursprunglig u-stam alldeles som t. eks. *bark, katt,* vilket icke tycks ha uppmärksammats av grammatici. Torp (i Nyn. etym. ordb. s. 310) fattar nyn. *kort* såsom »avlydende» till *kart.* Det är säkerligen missuppfattning. *Kort, kart* förhåller sig till *kǫrtr* alldeles som *bork*, *bark* till *bǫrkr* äller *knott*, *knatt* till *knǫttr*. Från senare tid har man i Norge ett binamn *korter*, som möjligen är identiskt med föregående, men även kan vara det lånade adj. *kortr*, alltså osäkert. Det *Karta-*, som bildar förled i åtskilliga norska gårdsnamn, t. eks. det flerestädes på Östlandet förekommande Karterud, är väl åtminstone delvis det här i fråga varande binamnet. Se härom NGn II 11 och X 151.

Botolfr begla heter en orknöing i mitten av 1100-t. Flb II 499. Binamnet är tydligen det nyn. *begla* 'vrångvillig och hindersam person', besläktat med nyisl. *bagi* 'skada' och v. *baga* 'vara i vägen, till hinders' (Torp, Ordb. s. 14). En adj. avledning av detta är väl binamnet *bægliotr*, buret av en norrman DN III 137 (Værdal 1325). Alltså i normaliserad form *beglióttr.* K. Rygh lämnar dessa binamn oförklarade. Jfr Aarb. 1907 s. 298.

Ett nu försvunnet gårdsnamn *Hiaranderud* i Raade, Sml., DN VIII 72 (1317. Avskr. 1400) skrives *Hiernarwdh* DN II 532 (1432). Det nuvar. Jørenrud i Kraakstad, Follo, skrives *Hiærrandarud* EJ 118, *Hiærændherud* DN XVI 205 (1457), men *Jørenrud* redan på 1500-t. Förleden i dessa gårdsn. är tydligen *Hiarrandi*, *-dr* bekant som dopnamn på Island och i Norge. Detta är part. præs. av ett verb **hjarra* 'skorra, knarra', som står i samma förhållande till *skerra* — *skorra* — *skarra* som t. eks. *skera* till *hiorr*, *skagi* till *hagi* o. s. v. (se Noreen, Altn. gram. § 312, 1). Av ordets betydelse kan man sluta sig till, att namnet hör till dem, som från början varit binamn, ehuru det icke anträffats som sådant. *Hiarranda-* i gårdsnamn kan således möjligen vara binamn. Såsom synes har denna namnled i Norge redan i förra delen av 1400-t. förkortats till *Hiærna-*. Liknande sammandragningar träffas även annars icke så sällan i norska gårdsnamn t. eks. *Dynianda skæid* DN II 105 (1315), men *Dunskeid* EJ 282, nu Dønski i Bærum (se NGn II 141), *Skiarranda sund* CFr 511, nu Skjernøsund i Halsaa äfter ön Skjernø, som tydligen en gång hetat *Skiarranda ey*. Även i Sverige träffas *Hiærna-* som förled i några gårdsnamn anförda hos Lundgren, Personn. s. 104. Tilläggas kan *Hiærnabærghum* 1405 DS ns. I 426. Lundgren antar, att detta *Hiærna-* representerar ett dopnamn *Hiærne*, men något sådant förekommer ingenstädes annars, såvida man icke däri får se en sammandragning av ett *Hiærrande* motsvarande norsk-isl. *Hiarrandi*, vilket i belysningen av åvan anförda norska företeelser ingalunda förefaller osannolikt. Jag tror alltså, att det svenska *Hiærna-* är av samma ursprung som det norska. Som dopnamn tycks *Hiærrande*, som sagt, icke vara anträffat i Sverge, men detta behöver icke hindra, att det kan ha funnits och har det funnits, så kan det på 1300- och 1400-t. gott ha fått formen *Hiærne*. Liknande sammandragningar äro ju icke ovanliga i dopnamn t. eks. *Øyndr*, *Øndr* för *Eyvindr* redan på 1300-t., för att nu icke tala om de förhistoriska såsom *Þórðr* för *Þorrøðr*, *Gormr* för *Goðormr*. I Sverge finns emellertid *Hiærne* som adligt släktnamn på 1300- och 1400-t. Älste kände bäraren är en både i

svenska och norska urkunder förekommande *Johannes* l. *Jens Hierne*, *Herne*, g. *Hiarna* † 1390. Detta *Hiærne* är säkerligen från början ett binamn, som övergått till släktnamn. Med sköldemärket, som är en båt, kan det icke ha något samband. Hur skall nu detta släkt- äller binamn förklaras? Man har fattat det som appell. *hiarni* 'hjärna', men benämningar på inre kroppsdelar användas, mig veterligen, icke som personbinamn i forntiden, åtminstone icke på västnordiskt område. Iakttagelserna beträffande *Hiarranda-* > *Hiærna-* i de norska gårdsnamnen har hos mig framkallat tanken, att även släktnamnet *Hiærne* kanske kunde vara en sammandragning av urspr. *hiærrande*. Från betydelsens synpunkt möter intet hinder. 'Den skorrande' är ett mycket antagligt binamn. Av det liktydiga *skorri* förekommer ett flertal fall i Norge under medeltidens senare del. Fråga blir nu, huruvida möjlighet äller sannolikhet förefinnes, att ett urspr. *hiærrande* i binamnsställning kunnat framträda i formen *Hiærne* på 1300-talet. I dopnamn, som varit underkastade en långt kraftigare nötningsprocess, vore en sådan utveckling mycket antaglig. Likaså i sammansatta ortnamn, såsom åvan visats. Hos binamnen har jag icke märkt några sådana tendenser, vilket också vid närmare övervägande måste betraktas såsom helt naturligt. De äro av långt mera efemär art än andra egennamn, komma och försvinna och gå icke i arv, åtminstone icke i långarv från led till led. Med släktnamn skulle ju enligt nutida begrepp förhållandet vara ett annat, men de medeltida släktnamnen ha inga gamla anor här i norden. Det måste således betecknas som tvivelaktigt, om av ett *hiærrande* såsom binamn kunnat utvecklas ett släktnamn *Hiærne*. Men om nu denna utväg skulle befinnas ohjälpligt stängd, så kunde dock måhända en annan möjlighet tänkas. *Hiærne* skulle, i denna form, kunna förskriva sig från ett gårdsnamn med *Hiærna-*, alltså urspr. *Hiærranda-*, som förled. Binamn visa sig stundom vara bildade på detta sätt, t. eks. det åvan nämda Guðólfr blakkr á Blakkastǫðum. Då släktens ursprungliga hemmahörighet är okänd, kan ju detta icke bli annat än en gissning, vilket förövrigt kanske måste sägas om det här

gjorda förklaringsförsöket i sin helhet, ehuru det synes mig ha åtskilligt för sig. Längre kommer man icke beträffande binamns förklaring i ett mycket stort antal fall. En annan kan måhända finna en bättre motivering för mitt förslag än jag lyckats åstadkomma.

Dopnamnet *Eyvindr* måste alltjämt räknas till de till ursprung och härledning oklara. Noreen har i Namn o. bygd I s. 148 med tvekan föreslagit att fatta det som en sammansättning med *vǫndr* 'käpp', som han anser ingå även i *Iǫrundr* och *Ǫnundr*. Detta måste dock, särskilt beträffande *Eyvindr*, betraktas såsom mycket tvivelaktigt. Vore slutleden i detta namn *vǫndr*, så förefaller det besynnerligt, att stamvokalen så genomgående är *i*, icke *a* äller *u*. Överhuvud synes *vǫndr* 'käpp' äller snarare 'spö' föga lämpligt såsom led i nordiska dopnamn. Man har visserligen till jämförelse *-stafr*, men blott i ett enda namn. Noreen anser ock, att en förnuftig mening finnes i sammansättningarna *Iar-vǫndr* och *And-vǫndr*, men vad skulle *Ey-vǫndr* betyda? Jag tror, att det är tryggast att hålla sig till den gamla förklaringen, enligt vilken *-vindr* är det bekanta folknamnet, samt att detta mycket väl låter sig göra. Bugges invändning i Ark. II 230, att *-vindr* icke kan vara folknamnet, emedan det aldrig skrives *-vin̄dr*, håller icke streck (se Dopn. sp. 256 o. ff.) Jag tänker mig sammanhanget på följande sätt. Liksom invånarne på de danska öarna kallades *eydanir*, så ha de vendiska bebyggarne av öarna på det nuvarande Tysklands nordkust benämts *eyvindr*. Inflyttare från dessa öar förekommo kanske icke i de nordiska länderna, men utan tvivel krigsfångar, vilket blir ungefär detsamma som trälar. Nu ser det ut som om trälar i allmänhet icke haft något dopnamn utan blott ett vedernamn äller öknamn, vilket i fråga om ett så främmande folkslag som venderna är mindre att undra på. För trälar härstammande från de vendiska öarna bör *Eyvindr* 'övendern' ha varit ett nära till hands liggande namn. Mig synes icke osannolikt, att första ursprunget till detta ganska egendomliga och allenastående namn kan vara att finna på denna väg. På ungefär liknande sätt till-

kommet är säkerligen ett annat egenartat och till sin bildning med *Eyvindr* närbesläktat dopnamn: *Hálfdan*. Här ligger ju bildningssättet mera i dagen. Sonen till en dansk man med en kvinna från annat land äller tvärt om, har fått sig detta namn tilldelat, möjligen av föräldrarna själva, i så fall som dopnamn, men snarare av omgivningen, alltså som binamn. Naturligtvis kan denna process ha försiggått lika väl i något annat nordiskt land som i Danmark, men då namnet visar sig tidigast i Danmark, är det sannolikt också till ursprunget danskt. I fall *Eyvindr* är tillkommet på sätt som åvan antytts, finns ingenting som hindrar, att namnet kan hava uppstått på flera skilda håll inom de nordiska länderna, och att man häri har att söka förklaringen till dess stora spridning redan i älsta tider. Det invändes måhända, att ett ursprungligt trälnamn icke bör ha haft stora utsikter att finna så flitig användning inom högre samhällsklasser. Härpå kan svaras, dels att våra förfäder uppenbarligen voro föga granntyckta beträffande namn, dels att trälarna icke bildade någon så strängt avgränsad klass, att icke en dit hörande person kunde komma sig upp i världen och vinna inträde i de fria männens krets. Det ser nästan ut som om det på Island mycket gängse namnet *Svartr* från början varit just ett sådant trälnamn. Det på en svensk runsten (Norby, Vårfrukyrka, Uppl.) förekommande *Est* (ac.) är utan tvivel ursprungl. folknamnet *eistr* 'estländing' använt som personnamn, vilket i så fall säkerligen är tillkommet på samma sätt som Eyvindr.

Av A. Kiær (NGn VII 9) och M. Olsen (NGn X 123) ha uttalats betänkligheter mot mitt antagande, att det i flera gårdsnamn ingående *Hæriks-*, *Hæres-* o. s. v. (se Dopn. sp. 489 o. f.) är gen. av ett *Hærikr* en sidoform till *Hárekr*. Men då man har *Hrørekr* och *Þrýðrekr* med genomgående omljud, så kan det väl icke betraktas såsom något oväntat äller förvånande att påträffa spår av omljud även i *Hárekr*. Den oomljudda formen har fått överhand i detta namn liksom i Þióðrekr, under det den omljudda blivit enrådande i *Hrørekr* och *Þrýðrekr*. Blandningen av omljudda och oomljudda former träffas även annorstädes: *Þúríðr*

och *Þýríðr*, *Þorgils* och *Þyrgils*, *Astríðr* och *Æstríðr* m. fl. I *Guðríðr* har blandningen till och med åstadkommit en klyvning i två namn: *Guð-* och *Gýríðr*. Att omljudsformen av *Hárekr* uppträder blott i gårdsnamn, kan väl icke vara någon anledning till misstroende. Den har i denna särställning hållit sig kvar även sedan den försvunnit i själva dopnamnet. Den är kanske icke häller i detta så alldeles spårlöst försvunnen. *Hárekr ióta kon.* skrives *Hericus* An IV 861. *Herik* och *Hericus* anföras ock bland fornsvenska namn hos Lundgren. Slutligen är att anmärka att väkslingen mällan *a* och *æ, e* i förleden visar sig icke e n d a s t i det nu försvunna *Harex-*, *Hærekstadir* i Fet. *Har*[*e*]*kstaðir*, nu Harstad i Romedal, skrives *Herastadir* DN III 158 (1333). Herstad i Nes, Hdm., skrives 1446 *Harrixsta*, på 1500-t. *Hare-*, *Harre-*, *Herrestad* (se NGn III 65). Likaså skrives Herstad i Melø, Nordl., på 1500-t. *Harestad* (se NGn XVI 175).

I Norge har av det på Island icke ovanliga namnet *Klængr* uppvisats blott ett enda fall: en *Klænger*, *Klenger Oddzson* 1336—48 präst i Torvestad, Ryf. (se Dopn. sp. 697). Jag har ansett namnet antyda, att mannen är isländing. Detta uttalande grundade sig icke blott på namnets obefintlighet för övrigt i Norge utan även på dess form. Grundformen är ju *Kløingr*, varav på Island blev *Klængr*. I Norge har *ǿ* icke övergått till *æ*, och följaktligen skulle stamvokalen i namnet där ha bibehållits. Nu anmärker emellertid Magnus Olsen NGn X 456, att *Kleng* är ett mycket vanligt nutida namn i Ryfylke, och att mitt antagande därför näppeligen är riktigt. Formen är alltså fortfarande *Kleng*, icke *Kløng*. Månne icke detta visar, att namnet härstammar från Island? Det är icke otänkbart, att överflyttningen kan ha förmedlats just av den nämde prästen i Torvestad.

Magnus Olsen anser NGn X 29, att det sällsynta norska kvinnonamnet *Allaug* är ett urspr. *Arnlaug*, som över **Arlaug* blivit *Allaug*. Förklaringen är tilltalande och skulle gärna bifallas, isynnerhet som jag icke vet något bättre att sätta i stället. Men jag kan icke se annat, än att den måste betraktas som tvi-

velaktig. Förleden *Arn-* står framför *l* i flera namn utom *Arnlaug* och *Arnlaugr: Arnleifr*, *Arnleif*, *Arnliótr*, *Arnliót*, men i intet av dessa finner man något *Ar-* för *Arn-*, frånsett en enstaka gen. *Arliotar* i en isl. handskrift, varpå ingenting är att bygga. Icke häller finns några väkselformer på *All-* i något av dessa namn. Däremot flerestädes *An-* för *Arn-* framför *l* liksom i de flästa andra ställningar. Det tycks vara blott framför labialer som *Arn-* visar benägenhet att övergå till *Ar-*: *Arbiǫrn*, några få fall, men icke *Arbiǫrg*, *Arfinnr* och *Armóđr* ofta, likaså *Biar-*, *Biærmóđr* genomgående för *Biarn-*, och *Arviđr* ofta för *Arnviđr*. Detta försåvitt dopnamnsmaterialet kan upplysa saken. Frågan tarvar närmare undersökning.

Det meningsutbyte mällan prof. Kock och undertecknad angående betoningsförhållandet mällan för- och äfternamn i forntiden, som försiggick i Bd 11—13 av denna tidskrift, har av R. Brieskorn i hans gradualavhandling »Bidrag till den svenska namnhistorien» 1912 refererats med bifogad kritik för min räkning. Jag finner det icke lämpligt äller lönande att upptaga denna tvistefråga på nytt, men vill med anledning av den mot mig riktade kritiken göra ett par anmärkningar. Förhållandena i fornsvenskan på 1300- och 1400-t., med vilka jag för övrigt var mindre förtrogen, har jag ansett så tämligen kunna lemnas ur räkningen, enär föga upplysning där vore att hämta rörande den fråga, som var å bane. Ser man till, vilka företeelser hos dopnamnen det var, som skulle förklaras av deras svagt betonade ställning framför äfternamn, så finner man, att det nästan genomgående är sådana, som förskriva sig från förliterär tid och anträffas redan på runstenarne: sammandragningar såsom i *Bárđr*, *Þórđr*, *Þólfr* m. fl., bortfall av *v* och *i* i senare sammansättningsleden såsom i *Haraldr*, *Finniþr*, *Þýri; Brunolfr*, *Þorburn*, *Þorderfr*, *Sigderfr;* assimilationer såsom i *Abiun*, *Sibiun* m. fl. Tidsskillnaden får således räknas äfter århundraden. Även om det kunde bevisas, att betoningen ifråga var densamma på 1300-t. som i våra dagar, så följer därav icke, att den också var det på 900-

och 1000-talet. Vid undersökningar rörande aksentueringen är det vidare naturligtvis det talade språket man har att hålla sig till, och det skrivna endast för såvitt det kan anses någorlunda troget återge talspråket. För kännedomen om det svenska namnskicket under medeltidens två sista århundraden utgöra pärmebreven den förnämsta källan. Men kunna dessa anses i allo fullt korrekt återspegla förhållandena i talspråket? Näppeligen vad personnamnskicket beträffar. De äro ju till vida övervägande delen juridiska dokument, och i sådana var det givetvis då som nu av största vikt att på allt sätt söka förebygga otydlighet och misstag på person. Därav förklaras den betydande roll, som äfternamn av allehanda slag spela i diplomerna. Men i Diplomatariet finnas även avtryckta en del handlingar av annan art, som ge en helt avvikande bild av namnskicket. Jag vill särskilt påpeka de uppländska markegärdslängderna från början av 1300-t. i tredje bandet. Man finner där hundratals bönder uppräknade och genomgående namngivna med dopnamnet ensamt. Inga farsnamn, inga binamn. Att sådana skulle varit alldeles obrukliga får detta visserligen icke anses innebära, men att de intagit en mycket undanskymd plats, och att dopnamnet fortfarande liksom på runstenarnes tid betraktats såsom fullt tillräckligt att ange personerna är tydligt. Det lär knappast kunna betvivlas, att dessa längder ge en bättre föreställning om talspråksbruket i detta fall än de juridiska pärmebreven. De visa ock, att det i talspråket på deras tid ingalunda har »vimlat av *son*-namn». Det har det säkerligen icke häller senare på 1300-talet. Det är åtskilliga omständigheter, som möjliggjort den enkelhet, som utmärker det forna personnamnskicket här i Norden. Först och främst det inhemska namnförrådets rikhaltighet. Man hade till sitt förfogande ett så stort urval, att inom samma omgivning bärare av samma namn sällan behövde förekomma. Vidare var omgivningen mera inskränkt än i senare tider. De hopgyttringar av människor, som benämnas städer och stadsliknande samhällen, funnos endast i ringa antal och obetydligt omfång. Samfärdsel

och beröring med andra bygder voro föga livliga äller omfattande. Människorna förde en mera isolerad tillvaro än vad senare blivit fallet, och för de primitiva samhällsförhållandena var ett primitivt namnskick tillfyllesgörande.

E. H. Lind.

Ottarr heimski.

Die Hyndluljóþ gehören ohne frage zu den seltsamsten und schwerverständlichsten gedichten im Corpus Eddicum. Zum teil ist die überlieferung daran schuld, die zahlreiche lücken aufweist, andererseits aber auch fremde, den ursprünglichen text überwuchernde zusätze aufgenommen hat. Dass die Vǫluspǫ́ en skamma eine interpolation ist, hat man längst erkannt; später erst ist man darauf aufmerksam geworden, dass auch die heldengenealogien durch jüngere einschiebsel vermehrt wurden, welche die kritik mit erfolg auszuscheiden bestrebt war, wenn auch bisweilen, wie mir scheint, etwas zu viel ausgemerzt worden ist [1].

Das ursprüngliche lied enthielt gewiss weiter nichts, als die sonderbare fabel, dass Freyja ihren günstling Óttarr, den sie in einen eber verwandelt hat [2], durch die riesin Hyndla über seine

[1] So ist z. b. die halbstrophe 28 Sijmons (32, 1—4 Bugge) nicht zu den interpolationen zu rechnen. Nach der 'Ættartala frá Hǫđ' (Flat. I, 24) war ein Haki bruder von Innsteins mutter Gunnlǫđ Hrómundardóttir, und wenn man diesen mann mit dem Haki der Hyndl. identifizieren dürfte, müsste Hveđna Hjǫrvarđsdóttir die gattin des Hrómundr gewesen sein. Diese combination ist immerhin wahrscheinlicher als diejenige, welche die Hveđna des liedes mit der Hveđna en ellri gleichsetzt, die nach dem Sǫrlaþáttr (Flat. I, 277[6]) mit dem Dänenkönige Hálfdanr vermählt war.

[2] Warum diese verwandlung vorgenommen wird, ist nicht recht verständlich. Will Freyja ihren etwas brüchig gewordenen ruf (der mythos muss ihr zahlreiche liebschaften nachgesagt haben: vgl. Lokas. 30. 32, den

abstammung aufklären lässt. Nach veranlassung und zweck dieser erfindung zu forschen, hat man kaum versucht[1], und doch wäre die lösung dieser frage für das verständnis des gedichtes und für die feststellung seines alters und seiner heimat von grösster wichtigkeit.

Der Innsteinn, dessen sohn von Freyja patronisiert wird, weil er sie durch zahlreiche opfer geehrt und erfreut hat (str. 10), ist natürlich kein anderer als der Innsteinn der Hálfssaga: kein anderer mann führt in den altnordischen schriftquellen diesen namen und im liede wie in der saga ist Álfr gamli sein vater. Aber von descendenten Innsteins weiss die saga nichts: er fällt in jugendlichem alter und unvermählt. Die vermutung liegt also nahe, dass der Óttarr eine erfindung des dichters der Hyndl. ist[2], und man wird auch annehmen dürfen, dass ein bestimmter grund vorlag, dem alten Hálfsrecken einen sohn zuzuschreiben und diesem den seltenen namen Óttarr beizulegen, und dieser grund war vermutlich kein anderer als der, einen jüngeren Óttarr, einen zeitgenossen des dichters, mit einem sagenberühmten geschlechte in genealogische verbindung zu bringen — dasselbe bestreben also, das dazu führte, könig Haraldr hárfagri zu einem nachkommen des Sigurđr Fáfnisbani und der Brynhildr zu machen — und wenn diese vermutung das richtige getroffen haben sollte, kann, wie mir scheint, als die person, der man zu einem vornehmen stammbaume verhelfen wollte, nur éin mann in frage kommen.

Sǫrlaþáttr und Post. sǫgur 146[35], wo sie eine *portkona* genannt wird) nicht noch mehr compromittieren? Aber die list ist erfolglos, da die riesin den menschen (an den nicht verwandlungsfähigen augen?) erkennt, und Freyja gibt sich auch keine weitere mühe, die fiction aufrecht zu erhalten, die sie schliesslich (str. 46 = 45 Bugge) offen eingesteht.

[1] Soviel ich sehe, hat nur Björn Magnússon Ólsen das problem gestreift, indem er (Tímarit 15, 77 fg.) die möglichkeit erwog, dass die Hyndl. zu ehren eines isländischen nachkommen des Hǫrđa-Kári verfasst seien; warum aber der held des liedes Óttarr genannt wurde, hat er uns nicht gesagt.

[2] Alex. Bugge (Letterst. tidskr. 1911 s. 838) hält die figur für historisch und glaubt sie in einem 'Loire-Normannen' des 10. jahrh. wiederzufinden, wofür nicht der schatten eines beweises beigebracht werden kann.

Als könig Sigurđr der kreuzfahrer (Jórsalafari) wieder einmal einen seiner periodischen wahnsinnszufälle hatte, überkam ihn ein ekel gegen alles, was ihm sonst lieb und wert gewesen war: er schleuderte einen kostbaren codex, den er im auslande erworben hatte, ins feuer und versetzte seiner gemahlin, auf deren kopf er ein ziegenhorn zu bemerken glaubte, einen backenstreich [1]. Die umgebung war vor schreck wie gelähmt, nur ein kleiner, schwarzhaariger kammerdiener (*kertisveinn*) von niedriger geburt (*kotkarls son ok ennar minztu ættar*), der das herz auf dem richtigen flecke hatte, rettete das buch aus den flammen und wagte es den könig zu bitten, die ungebühr gegen seine frau wieder gut zu machen. Sigurđr zückte das schwert wider den dreisten gesellen, dieser aber schaute ihm fest ins gesicht und zuckte mit keiner wimper. Diese unerschrockenheit imponierte dem könige, der rasch wieder zur besinnung kam; er strich dem diener nur leicht mit der flachen klinge über das haupt, lobte ihn wegen seines mutes, da er allein gewagt habe, das richtige zu sagen, während die vornehmen herren des gefolges aus furcht geschwiegen hätten, und versprach ihn zu hohen ehren zu bringen. In der tat wurde Óttarr birtingr [2], der bei dieser gelegenheit sich zum ersten male hervortat, alsbald zum *lendr mađr* erhoben [3]. Es wird jedoch nichts davon berichtet, dass die pflicht der dankbarkeit ihn dazu bewogen hätte, den sohn seines wohltäters, den unglücklichen Magnús, in seinem kampfe gegen Haraldr gilli

---

[1] Morkinsk. 190; Fríssb. 300; Eirsp. 153. Snorri hat die anekdote, die ihm sicher nicht unbekannt war, nicht für wichtig genug gehalten, um sie in die Heimskringla aufzunehmen. In die Ǫfraskinna ist sie durch interpolation hineingeraten.

[2] *birtingr* ('die lichtgestalt') ist ein ironisch gemeinter spottname (*því var hann birtingr kallaðr, at hann var døkkr ok svartr* fügt der verfasser der anekdote hinzu). An den fischnamen *birtingr* (Sn. E. I, 578; vgl. Aarb. 1907 s. 312) ist gewiss nicht zu denken.

[3] Die ihm verliehenen ländereien lagen gewiss in einer der thröndischen landschaften, denn unter den häuptlingen dieses gebietes wird er später genannt und nach Niđaróss sandten die vormünder könig Inges den brief, in dem sie um beistand gegen Sigurđr slembir baten (Heimskr. III, 360 fg.; Morkinsk. 216 fg.; Fríssb. 331 fg.; Eirsp. 189 fg.).

und später, als Sigurđr slembir den geblendeten und verstümmelten krüppel aus dem kloster geholt hatte, um ihn als sein werkzeug wieder auf den thron zu setzen, zu unterstützen. Er hielt sich vorsichtig von diesen kämpfen fern, muss es aber verstanden haben, in Drontheim ansehen und einfluss zu gewinnen, da er zu den häuptlingen gehörte, die nach der ermordung des Haraldr gilli (1136) dessen vierjährigen sohn (aus seinem concubinat mit Þóra Guthormsdóttir) Sigurđr (munnr) zum könige ausriefen; ja er durfte es sogar wagen, sich um die hand von Haralds witwe Ingiriđr [1], einer enkelin des Schwedenkönigs Ingi Steinkelsson, zu bewerben, die er auch wirklich heiratete, ohne an ihrem sehr bedenklichen vorleben anstoss zu nehmen. Er unterstützte von da ab die partei seines kleinen stiefsohnes Ingi, der ebenfalls bereits den königstitel trug, erregte aber dadurch den zorn der anhänger des Sigurđr munnr. An einem dunklen winterabend des jahres 1144 wurde er, als er auf dem wege zur abendmesse sich befand, durch einen meuchelmörder, den nach der meinung des volkes der frühreife königsknabe Sigurđr [2] selber gedungen hatte, auf offener strasse erschlagen. Sein (vermutlich unehelicher) sohn Álfr hrođi, der ihm auf dem fusse folgte, setzte dem fliehenden banditen nach, holte ihn ein und tötete ihn auf der stelle. Auffälligerweise schloss sich dieser Álfr später der partei von Sigurđ munns sohn, Hákon herđibreiđr, an; aber Erlingr skakki, der gatte von Sigurđ Jórsalafaris tochter Kristín, der seinen jungen sohn Magnús zum könige hatte salben lassen, setzte sich 1165 durch einen handstreich in den besitz von Drontheim, überraschte den Álfr beim trinkgelage und liess ihn mit allen seinen genossen niederhauen. Damit endet die kurze geschichte dieses geschlechts.

Dass die beiden einzigen namen, die von angehörigen desselben bekannt sind, Óttarr und Álfr, in der genealogie der

[1] Über diese leichtfertige person handelt ein besonderer kleiner artikel von Ludvig Daae in (Norsk) Histor. tidskr. IV, 4 (1917) s. 155—160.

[2] Er erzeugte 3 jahre später, kaum 15jährig, mit einer magd seinen ersten sohn, den oben genannten Hákon herđibreiđr.

Hyndl. wiederkehren, ist gewiss kein zufall. Álfr hrođi war schwerlich der erste des stammes, der so hiess, vielmehr wird man annehmen dürfen, dass der vater oder der grossvater des Óttarr birtingr ebenso benannt war und dass dieser umstand dem dichter, der dem emporkömmling berühmte ahnen verschaffen wollte, den gedanken eingab, das bauerngeschlecht, aus dem er entsprossen war, an den Álfr gamli der Hálfssaga anzuknüpfen. Die hypothese würde noch wahrscheinlicher, wenn es sich nachweisen liesse, dass auch Óttarr birtingr aus Hǫrđaland stammte. Dies ist jedoch nicht der fall, vielmehr sagt eine kurze notiz in der Inga saga ok Sigurđar c. 14 (Heimskr. III, 369[19] = Morkinsk. 222[21], Fríssb. 336[15], Eirsp. 195[23]), wo sie von seiner verheiratung mit Ingiríđr und seiner bald darauf erfolgten ermordung berichtet, dass der 'grosse häuptling' thrōndischer abkunft gewesen sei. Dieses hat man aber möglicherweise nur daraus geschlossen, dass die ländereien, mit denen ihn Sigurđr Jórsalafari belehnte, wie oben (s. 328 anm. 3) erwähnt, im gebiete des Eyraþing belegen waren.

Es ist kaum anzunehmen, dass das lied, welches die ahnen Óttars aufzählte, bestellte arbeit war. Aber vielleicht hat ein gunstsuchender skalde (man wird an einen Isländer denken, und isländische dichter waren in der ersten hälfte des 12. jahrh. an den norwegischen höfen zu finden: Einarr Skúlason, Halldórr skvaldri, Þórarinn stuttfeldr) in des häuptlings halle sich gehör erbeten, um von seinen vorfahren zu singen. Dass die Óttarr, Álfr usw. der Hyndl. wirklich Óttarr birtings und Álfr hrođis ahnherren waren, wird in dem gedichte, wie es uns vorliegt, nicht ausdrücklich gesagt, aber vielleicht hat der dichter, ehe er seine recitation begann, durch ein paar einleitende worte darauf hingedeutet, und der schluss des liedes: *biþk Óttari ǫll goþ duga* war wohl zugleich ein verblümter segenswunsch für den lebenden Óttarr, der damals etwa gerade im begriffe stand, seine schwedische prinzessin heimzuführen. Er war ja auch ein *Óttarr heimski*, der in beschränkten verhältnissen aufgewachsen war und von der welt noch nichts gesehen hatte, bis irgend ein zufall ihn

an könig Sigurđs hof und einer glänzenden zukunft entgegenführte.

Von diesen historischen beziehungen, die ich als möglich zu erweisen suchte, hat man natürlich nichts mehr gewusst, als man das gedicht auf Island in der 'gelehrten periode' zu einem conglomerat von mythischen und heroischen genealogien erweiterte.

Kiel.

Hugo Gering.

Kr. Kålund.

Bibliotekar ved den Arnamagnæanske håndskriftsamling, dr. *Peter Erasmus Kristian Kålund*, døde d. 4. juli, efter at have været syg af en ondartet bronkitis siden i vinter.

Dette dødsfald er kommet mange uventet, ti arbejdsiver og arbejdskraft var så at sige usvækket hos ham lige til det sidste, og han blev dog næsten 75 år.

Dr. Kålund var født 19. august 1844 i Søllested på Lolland, hvor hans fader var præst (d. 1853). Efter at være dimitteret fra Herlufsholms skole (1863), studerede han nordisk filologi ved universitetet og afsluttede sine studier med en magisterkonferens 1869. Det viste sig allerede dengang, at det var ikke den sproglige, d. v. s. grammatiske, men den reale side af faget, som interesserede ham stærkest, og dette viste sig senere gennem hele hans virksomhed. Han havde dog erhværvet sig udmærket færdighed i at forstå de gamle tekster; han havde i det hele en fortrinlig ævne til at lære praktisk sproglig færdighed; således lærte han at tale nutidssproget under sit ophold på Island, for ikke at tale om at han kunde tale alle 3 moderne hovedsprog.

Kålunds første trykte afhandling var netop hans eksamensopgave, noget ændret: Familjelivet på Island (Aarbøger 1870). Denne meget grundige, på selvstændig behandling hvilende afhandling handler om menneskene, som de fremtræder i ættesagaerne, fra fødselen af til død og begravelse; skildrer giftermål, ægteskab, tyendeforhold m. m. i sagatiden med stadige kildehenvisninger. Alle sider af æmnet er grundig og udførlig behandlede og bærer vidne både om den nöjagtighed, ædruelighed og skarpsind, som altid var dr. Kålunds ypperste forskeregenskaber.

Studiet af sagaerne var forbundet med vanskeligheder, fordi hjælpemidlerne endnu var meget få og utilstrækkelige. Dette har dr. K. selv levende følt. Og det var derfor ganske naturligt, at en realfilolog som han gærne vilde göre sit til at rydde disse vanskeligheder, ialfald delvis, af vejen. Især var han opmærksom på sagaernes omtale af lokaliteter og han indså, hvor stor en betydning en nærmere undersøgelse vilde have, også og ikke mindst i rent litteraturhistorisk henseende. Dette udtalte dr. Kålund i sin »efterskrift» til hans første hovedværk, der straks skal omtales.

1872 blev han sat i stand til at foretage en rejse til Island, der strakte sig over 2 år. Om sommeren berejste han alle landets egne, så at sige med sagaerne i hånd for ved selvsyn at danne sig et klart billede af situationerne og kontrollere sagaernes be-

skrivelser. Den ene vinter bode han på selve landet (*í sveit*) hos sysselmand E. Th. Jonassen på Hjarðarholt (i Myrasyssel), og havde da den bedste lejlighed til at lære den islandske bondekultur at kende i alle enkeltheder. Da oversatte han på dansk den første, bekendte bondelivsnovelle »Piltur og stúlka», »Indride og Sigrid» (udk. 1874). Men hovedfrugten af hans studier blev den voluminøse »Historisk-topografisk beskrivelse af Island» i to bind (1877—82); i denne bog gennemgår han, syssel for syssel, alle de i sagaerne nævnede lokaliteter, foruden at han også giver fortræffelige almindelige egnsbeskrivelser. Hans behandlingsmåde er helt igennem nøgtern kritisk, og han giver en fylde af oplysninger af kulturhistorisk art. Han benyttede flittig og grundig alle hjælpemidler, trykte og utrykte, der var ham tilgængelige, samt mundtlige og skriftlige meddelelser fra sagkyndige, som han rådspörger, især de islandske præster, som han så smukt mindes i den nævnte »efterskrift». Dette værk er et »standard»-arbejde, der stadig er den bedste vejleder i sin art ved læsningen og studiet af de gamle slægtsagaer. Beskedent kaldte forf. værket »Bidrag til», men det er meget, meget mere. Ved sin fremkomst blev det modtaget med uskrömtet glæde og anerkendelse af alle. Der er desværre ikke plads til her at komme nærmere ind på alle de nye resultater, værket frembød. Fremhæves kan den udførlige påvisning af det gamle lovbjærgs beliggenhed, der dog ikke faldt i deres smag, der ukritisk holdt på den såkaldte isl. »tradition», der i dette tilfælde ingen tradition var. Om dette spörsmål skrev han senere en afhdl.: »Det isl. lovbjærg» i Aarbb. 1899. En del af værket benyttede forf. som disputats for den filosofiske doctorgrad (1879).

Efter at være vendt tilbage til København fik dr. Kålund ansættelse som lærer i dansk ved metropolitanskolen 1875—83 (adjunkt 1880). I det sidstnævnte år blev han udnævnt til bibliotekar ved den Arnamagnæanske håndskriftsamling, hvortil han egnede sig så fortræffelig, at man med fuldeste ret kunde sige, at der var den rette mand kommen på den rette plads. Man havde længe hårdt savnet en nøjagtig katalog over hele samlingen; den gamle, af Jón Ólafsson udarbejdede katalog var altfor ufuldstændig, og den nye, udførlige katalog, der var påbegyndt i 19. årh., var kun lidet fremskreden, og planen var af den art, at det kunde forudses, at en sådan katalog sent eller aldrig vilde blive fuldført. Det blev da dr. Kålunds første hovedarbejde at forfatte en katalog [1], der gav alt det fornødne så kort og præcist som muligt. Han foretog rejser (f. eks. 1885) til forskellige uden-

[1] Han havde iøvrigt allerede fra 1876 været beskæftiget med håndskriftsamlingen på forskellig vis.

landske biblioteker for at sætte sig ind i andre landes biblioteker og tillige undersøge, hvad der der fandtes af norrön litteratur. Resultatet var det smukke værk på 2 svære bind (1889 og 1894), hvorved et höjst nødvendigt og tilstrækkeligt hjælpemiddel blev bragt til veje. Samtidig blev naturligvis hvert enkelt nummer nöjagtig undersøgt, ordnet og efterhånden indbundet, for såvidt som dette var nødvendigt. Derved blev samlingen bragt i en forfatning, som var den værdig. Til dette arbejde sluttede sig et lignende over de »oldnorsk-islandske håndskrifter» i det kongelige bibliotek (1900) med en fortræffelig indledning om »den nordiske (norröne) oldlitteraturs samling og bevaring» — en fuldstændig beskrivelse af de forskellige håndskriftsamlinger og deres tilblivelse og skæbne, først og fremmest Arnes egen. Endelig udgav han Arnes egen håndskriftfortegnelse (AM 435, 4°; 1909).

Til hans virksomhed ved og for samlingen knyttes endnu følgende værker: Palæografisk atlas I—III (1903, 1905, 1907), et arbejde af grundlæggende betydning for den nordiske palæografi, samt de 2 bind, der indeholder Arnes brevveksling med Torfæus og hans »embedsbeskrivelser og andre offenlige aktstykker» — af stor historisk og litteraturhistorisk betydning (1916). Hertil skulde slutte sig en samling af Arnes private brevveksling; heraf forelå der ved dr. Kålunds død o. 35 ark; resten foreligger trykfærdig, så at det hele vil fremkomme i nær fremtid.

Såvidt jeg ved, var det dr. Kålunds yndlingstanke, engang at kunne give en udførlig biografi af Arne Magnusson, og hertil havde han gjort betydelige samlinger; de nævnte breve osv. var etslags forarbejder dertil. Men de andre store arbejder, der dels er nævnt, dels straks vil blive nævnede, forhindrede ham i at udføre dette arbejde, hvortil han fremfor nogen var kaldet.

Selv om dr. Kålund ikke havde udført andre arbejder end de hernævnte, vilde han have gjort sig fortjænt af den nordiske, spec. vestnordiske oldtidsvidenskab, som få andre. Ved sin enestående flid og energi fik han tid til en udstrakt og meget vigtig udgivervirksomhed. En kort oversigt skal her gives.

Hans første udgave var Fljótsdæla hin meiri (1883), et efterklassisk sagaværk, ikke uden interesse. Reykjaholts máldagi (fototypisk udg. 1885; medudgiver), Laxdælasaga (1889—91), en tysk kommenteret udgave i Sagabibliothek 1896. Gullþórissaga (1898), Heiðarvígasaga (1904), Kirjalaxsaga (1917) — alt dette (undt. Laxd. i Sagabibl.) for Samfund til udgivelse af gml. nord. litt.; herefter fulgte den store udgave af Sturlunga saga (I—II 1906—11) for Oldskriftselskabet; denne udgave, den 3. i rækken, er den første fyldestgörende af dette vigtige sagaværk, og i virkeligheden et kæmpearbejde. Allerede 1904 var en dansk oversættelse — også for Oldskriftselskabet — udkommen. Der findes i

forskellige håndskrifter flere oldskrifter af komputistisk-astronomisk-historisk indhold, hvoraf endel blev udgivet i den gamle Rymbeigla (1780), men meget ukritisk. Her var meget at göre, men dr. Kålund lod sig ikke afskrække af de dermed forbundne vanskeligheder. Han gik i lag med at udgive disse tekster, som han sammenfattede under en fælles titel: Alfræđi íslenzk (islandsk encyklopædi); for at de komputistisk-astronomiske dele kunde blive sagkyndig behandlede tog han prof. dr. N. Beckman til sin medarbejder ved udgivelsen af disse. Af disse vigtige skrifter udkom 3 bind (I 1908, II 1914—16, III 1917—18). Det 4. bind havde dr. K. tildels forberedt; det skulde især indeholde en udgave av AM 764. 4°. En »islandsk lægebog» udgav han (1907) i Videnskabernes Selskabs skrifter, ligeledes den isl. »Vejviser for pilegrimme» i Aarb. 1913, isl. ordsprog fra et gammelt rimehåndskrift i »Småstykker» og det gamle runedigt sst. Hertil slutter sig endelig afhdl. »Islands fortidslævninger» (med udgivelse af de isl. runeindskrifter fra o. 1300 og derefter) i Aarb. 1882.

Det er, som man ser, en overmåde stor udgivervirksomhed, men den var tillige meget fortjænstfuld, idet de fleste af disse udgaver dels var de første af vedkommende værk, dels en fornyelse af ældre og ukritiske udgaver. Alle er de besörgede med en minutiös nöjagtighed og samvittighedsfuldhed, og de ledsages af omhyggelige og omfattende indledninger, hvor især de reale oplysninger om håndskrifter og den kritiske behandling af tekst og indhold var værdifulde. Dr. Kålund veg ikke tilbage for nogen vanskeligheder. Han var en fortræffelig håndskriftlæser. Han læste og afskrev de bekendte sider af Gullþórissaga (Arkiv I; han konstaterede rigtigheden af G. Vigfússons tidligere læsning), Droplaugarsonasaga (Arkiv III), Heiđarvígasaga (udg.) osv.

Foruden alt det nævnte skrev dr. Kålund flere mindre og större afhdl., hvoraf et par er nævnede, samt anmældelser i nærværende tidskrift (op imod 20, hvoraf kan fremhæves Studier over Crymogæa i bd. XXIII), i Aarbøger for nord. Oldkh., hvoraf kan nævnes den om håndskrifterne af Sturlunga (1901), Historia de profectione Danorum (1896), samt nogle småting i Småstykker.

Endelig nævnes, at han i Grundriss f. germ. Philol. skrev afsnittet »Sitte. Skandinavische verhältnisse» (sammen med doc. V. Guđmundsson) og at han var medarbejder ved Biografisk lexikon (sågodt som alle Islændere er her dygtigt og træffende biograferede af ham).

Det som karakteriserede dr. Kålunds videnskabelige virksomhed er allerede fremhævet: grundighed, nöjagtighed og samvittighedsfuldhed til det yderste. Hertil kommer nøgtern opfattelse og kritisk sans i bedste forstand. Han stillede sig kølig-

kritisk over for alt, og han var kemisk fri for alt hypotesevæsen; alt fantasteri var ham fremmed, og han hadede intet mere end løse og uvederhæftige påstande. Tilsyneladende var han ikke noget følelsesmenneske, men han var en af dem, der altid holder deres følelsesliv for sig selv. I enkelte öjeblikke kunde man dog fornemme den ild, der bode i ham, og hele hans virksomhed vidner om den brændende kærlighed, han nærede til sin videnskab, især til Islands gamle litteratur og kultur, men han omfattede det nye Island med ligeså stor kærlighed, og han fulgte interesseret med i hele den nyere litterære og politiske udvikling deroppe. Sin interesse herfor viste han til slutning ved at testamentere så godt som alt sit til det islandske Fræđafjelag, hvoraf han var medlem.

Hans karakter var nobel og ren; retsind, trofasthed og pålidelighed var hans aldrig svigtende egenskaber, og han lagde aldrig skjul på sin mening, når det gjaldt at udtale den. Falskhed i tankegang var ham fuldstændig fremmed, og han bör ganske frikendes for den plet, som sattes på hans minde i en bladartikel »In memoriam», der skulde være velsindet.

Dr. Kålund var også en udmærket praktisk mand, rådsnar og hurtig til at opfatte hvad der var kærnen i enhver sag. Han udførte et fortjænstfuldt og uegennyttigt arbejde som sekretær i »Samfund til udgiv. af gml. nord. litt.» Han var medstifter af dette og dets sekretær fra dets tilblivelse lige til hans død, i 40 år. Uden at gå nogen af hans kolleger i styrelsen nær tör det siges, at det var ham, der gjorde det tungeste arbejde, og ham kan man hovedsagelig takke for initiativet med hensyn til meget af hvad der udgaves. Samfundets vel og ve lå ham altid på hjærte; det har ham ikke blot så mange udmærkede udgaver at takke for, men også den praktiske virksomhed i dets tjæneste.

Da prof. K. Gislason døde (1891), blev dr. Kålund valgt i hans sted til sekretær i Oldskriftselskabet for Oldskriftafdelingen, hvoraf han havde været medlem siden 1883. Også her viste han sig som den, der var på sin rette plads. Han tog her bl. a. initiativet til Sturlungaudgaven og oversættelsen af dette værk. Han blev valgt til medlem af det danske kgl. Videnskabernes selskab 1900, og han var medlem af flere udenlandske, norske og svenske, videnskabsselskaber, æresmedlem af det isl. litterære selskab.

Da han blev 70 år udgav det förnævnte Fræđafjelag en lille bog til minde derom, en ringe hædersbevisning for alt det udmærkede og utrættelige arbejde, han havde udført for Island og dets litteratur i fortid og nutid.

Endelig skal bemærkes, at dr. Kr. Kålund var en skattet medredaktör af dette tidskrift fra og med det 5. bind.

Som bibliotekar vil dr. Kålund længe mindes på grund af sin store elskværdighed og hjælpsomhed af alle dem, der benyttede den håndskriftsamling, der stod under hans varetægt. Altid var han rede til enhver vejledning ved benyttelsen deraf og altid stod han benytterne bi ved læsningen af vanskelige steder. Også i så henseende opfyldte han alle de krav, der stilledes til ham og hans omfattende kundskaber.

I august-mån. 1919.

Finnur Jónsson.

Norroena dikter tolkade av Axel Åkerblom I—II. Lund 1916. C. W. K. Gleerup. I. kr. 1.00, II. kr. 1.50.

Redan då lektor Åkerblom år 1899 första gången framträdde som översättare från fornisländskan med sina »Nordiska fornkväden», visade han sig ha en på svenskt område ensamstående förmåga att återge de invecklade fornnordiska versslagen. Hans dróttkvætt och runhent kunde rent av uthärda jämförelse med C. Rosenbergs ypperliga danska motstycken; och det vill säga mycket. Kanske ännu högre nådde han i sin tolkning av Eysteinn Ásgrímssons »Lilja» (Nord. Tidskr. 1899, i utdrag; fullständigt utgiven för sig 1916). Och samma märkliga välde över formen lägger han i dagen också i sina »Norroena dikter» — en överraskande stilvidrig titel för resten; varför kunde inte samlingen få heta »Norroena kväden»?

Första delen innehåller Eddans *Guðrúnarkviða hin fyrsta*, Egill Skallagrímssons *Arinbjarnarkviða*, Hallfreðr Óttarssons *Hákonardrápa* och *Óláfsdrápa*, Sigvatr þórðarsons *Víkingarvísur*, *Konungstorrek*, *Knútsdrápa* och *Bersǫglisvísur*, andra delen Nialssagans *Darraðarljóð*, Óttarr svartes *Óláfsdrápa soenska*, Arnórr þórðarsons *Magnúsdrápa*, Markús Skeggjasons *Eiríksdrápa*, þorkell Gíslasons *Búadrápa*, Bjarni Kolbeinssons *Jómsvíkingadrápa*, vidare *Krákumál*, *Härvårs besvärjelsestrofer* och stroferna om *Fritjov den djärves havsfärd*.

Varje översättning föregås av en inledning, där några ord nämnas om författaren — såvitt han är känd — och kvädets ämne. I noter under texten förklaras kenningarna och andra svårfattligare saker. De flesta av kvädena — varför icke alla? — åtföljas av en ordagrann prosaöversättning under texten. Detta ökar självfallet i hög grad arbetets värde. Det är därmed vordet en ypperlig handledning för studenter i ämnet.

Lektor Åkerbloms strävan har varit att i alla avseenden följa originalet så troget som möjligt. Och det har han gjort rätt i. Fria översättningar äro ett oting. Ty också i de fall då de estetiskt överträffa de trogna — vilket sannerligen inte är regeln — ge de läsaren ett falskt begrepp om vad de vilja återge. De bli ohjälpligen förvanskningar. A. U. Bååths översättningar äro därvidlag typiska. De verka på mig, som om jag såge de gamla skalderna i modern sällskapsdräkt. Även om nu fracken skulle klä Hallfred Vandrådeskald alldeles utmärkt och Egil Skallagrimsson skulle ta sig ståtlig ut i jaquette, så är det inte så jag helst ville se dem. Det ligger ganska mycket av personlighet i dräkten, poesins lika väl som kroppens. Klär man om den fornnordiska poesin, dunstar det mesta av dess anda bort.

Som verskonstnär står Åkerblom så högt, att man skulle göra honom blodig orätt, om man mätte honom med samma mått som andra. På honom kan och bör man ställa långt strängare krav. För det mesta uppfyller han dem fullkomligt. Hur mången svensk man har väl kunnat skriva vers i dróttkvætt? De få som ha lyckats med detta mästerstycke av metrisk akrobatik ha endast i undantagsfall vågat sig på en eller annan strof. Men Åkerblom har med häpnadsväckande framgång överflyttat många och långa kväden till klingande nysvenskt drottkvädet versslag. Låt vara att han ofta fått upplösa en eller annan stavelse och att raden sålunda har blivit sju-, åtta-, eller t. o. m. niostavig! Det stöter inte ens ett så pass kinkigt öra som mitt. Och det tvång detta svåra versslag pålägger översättaren är så hårt, att det väl kan tåla någon mildring.

Emellertid är det ingen under, att hrynhent är den form han allra bäst förmår återge. De något längre raderna med sina fyra starktoniga stavelser äro självfallet lättare att efterbilda. Åkerbloms tolkning av Arnórr þórðarsons Magnúsdrápa ger sannerligen inte originalet nämnvärt efter. Hör bara på första strofen:

Magnus, lyss till mäktiga sången!
Mänska ej finns som i glans dig hinner.
Hjältekraft som har givits dig, stolte,
jutars kung, jag flytande sjunge!
Hökdjärv är du, horders sikling,
höjd över andra furstar i landen.
Lycka mer dryg än alla äga
ämnad dig vare, tills himlen remnar!

Så skall det låta! Och fortsättningen är lika klangfull.

Men märkligare är det, att Åkerblom har gått i land med ett så vanskligt företag som att tolka strofer i halfhnept. De brottstycken som finnas kvar av Ottars Óláfsdrápa soenska ta sig ju präktigt ut. Döm själv:

Höra må hilme stor!
Här fram hans lov jag bär.
Fatte han rimmen rätt
och raderna i mitt kvad!

Tengeln gick ännu ung
idrottskraftig i strid.
Långt blive budlungens liv!
En bragdens man är han.

Så lyder början. T. o. m. sådana läsare som icke ha tillgång till originalet kunna fatta att Olov Skötkonung måste ha känt sig glad och smickrad.

Och icke ens inför tøglag har Åkerblom givit tappt, ehuruväl svårigheterna där stundom ha blivit honom övermäktiga, så t. ex. i den i alla fall vackra och välklingande strof 8 i Sigvats Knútsdrápa:

Där blåsa för bris
blå segel vid rå.
Drakar upp dyka
i daglingsfärd fager.
Från väster hastigt
vigkölar å stig
för bränningen hunno
med hård fart Limfjorden.

Här äro rad 3—4 ej längre tøglag, utan rent hađarlag, och raderna 5, 7 och 8 ha hađarlags rytm, om också icke dess rimflätning. För övrigt klickar inrimmet i rad 8; ty översättaren vill väl inte att man skall uttala *fjård?* Det förekommer ju visserligen i Finland, där ordet är uteslutande litterärt, emedan själva begreppet är främmande; men här i Sverige, där fjordar finnas, har jag aldrig hört något annat uttal än det med o-ljud,

Emellertid ser det ut som om de enklare versslagen icke i samma grad sporrat Åkerblom till att göra sitt allra bästa. Det skall villigt medges, att hans fornyrđislag och kviđuháttr äro vida överlägsna andra översättares. Och något lekverk är det sannerligen inte att på svenska åstadkomma så korta rader som särskilt de udda raderna i kviđuháttr. Man får inte undra på att Åkerblom har nödgats lätta något på banden och skapa ett friare versskema. Men icke förty tar han sig stundom väl stora friheter. Andra ha visserligen gjort detsamma i vida större utsträckning. Men här gäller med någon omkastning ett klassiskt uttryck: quod licet bovi non licet Jovi. En fornyrđislags-rad som r. 8 strof 19 Guđr. kv. I är otillbörligt lång och knagglig. Halvstrofen lyder:

nu är jag så liten
som lövet ofta
på sälgens kvistar,
då min konung är fallen.

Sista raden sticker fult och stötande av mot de övriga, och den kunde tämligen lätt fås kortare: sen kungen fallit. — En lika tung och rytmiskt störande rad ha vi i Herv. 4, 8; hela strofen har för resten längre rader än önskligt vore:

Till lön för vårt samspråk
ett smycke jag ger dig.
Ej lätt är att hejda
härmännens färdvän.
Skänka du kan ej
så skimrande dyrgrip,
så fagra ringar,
att från färden jag avstår.

Medge att detta bra litet påminner om originalets manligt strama fornyrđislag! Kunde man inte i stället tolka strofen så här:

Smycke jag ger dig
till samtalslön.
Hjältars vän blir
vansklig att hejda:
Aldrig får jag
så ädla smiden,
så fagra ringar
att ej färden gör jag.

Det vore väl något bättre. Och kan en fuskare i verskonsten få det så pass, bör en mästare som Åkerblom kunna göra det ofantligt mycket bättre — bara han vill. Jag är också viss på att han skulle ha kunnat åstadkomma en bättre kviđuháttr än han har gjort i Arinbjarnarkviđa. Där har han uteslutande haft till ögnamärke en sak: att få olika rytm i udda rader och jämna genom att låta de förra sluta med starktonig stavelse, de senare med svagtonig. Denna regel följes ju ingalunda i isländskan, ehuru raderna oftast löpa ut på sådant sätt, på grund av stavelseantalet. Jag nekar icke till att den gör god verkan; men nog skulle jag hellre offra den, om jag därmed kunde få till stånd originalets växling mellan tre- och fyrstaviga rader. Endast där detta är omöjligt — som det tyvärr ofta är — bör den andra utvägen tillgripas; och i ingen händelse bör en udda rad få svälla ut till fem stavelser. Ty därmed blir rytmen, som Åkerblom så styvt håller på, alltför uttänjd, så t. ex. Arinbj. 6, 1—4:

Den gåva, hon gett, för älskog, dock djärvt
ljunglaxens maka, åt drottnen jag räckte.

Det hade inte varit svårt att något så när hålla raderna inom en måttlig längd, t. ex. så här:

Den skänk hon gett, för älskog, dock
ljunglax-makan, jag drottnen räckte.

Och då finge man stavrim i sista radparet, där det nu saknas, såvida man icke på finländskt sätt låter *d* höras framför *j* i *djärv*.

Är denna kritik av radernas längd kanske småaktig? Mitt uppsåt är icke att leta efter fel, och jag vet att Åkerblom från början har uppgivit all tanke på att kunna följa originalet i detta stycke och därför enbart vinnlagt sig om en växlande rytm. Men rytmen mister sin klang och sin själ, när raderna dras ut på längden. Jag säger ingenting om en liten upptakt, den är ursäktlig, om det stannar därvid. Men går det längre, är gärdet upprivet och vi hamna i ett versslag som ytterst litet påminner om vad det borde vara. Och jag skulle icke så strängt nagelfara dessa versformer, om icke översättaren vore Axel Åkerblom. Det är hans egen skuld, att man av honom tror sig kunna begära långt mer än av andra.

Även i fråga om poetisk stil har Åkerblom hållit sig så tätt som möjligt till grundtexten. Han väjer inte för kenningarna, utan återger dem samvetsgrant, eller utbyter dem mot fullt likvärdiga. Han är klart medveten om att mycket av det finaste och stämningsfullaste i de gamla kvädena ligger just i de av oförstående så förkättrade kenningarna. Löser man upp dem, löser man också upp det mesta av poesin, och i varje fall ger

man en falsk bild av detta slags litteratur. Vi få ta de gamla skalderna sådana de äro, eller ock låta dem vara. Vill man förstå och njuta av fornkvädena, vare sig i original eller i översättning, får man lov att sätta sig in i forntidens litterära uppfattning. Och det lönar sig. Ty då finner man i dessa kväden rika skatter av poesi. Visserligen har detta förnekats av många, men skälen härtill ha varit särdeles dåliga. Ingen har däremot bättre och djupare förstått detta slags skaldskap än C. Rosenberg, och hans analys därav i »Nordboernes Aandsliv» I (särskilt sid. 466—479) är utan tvivel det yppersta och sannaste som därom är skrivet. Den som har läst det och ändå förblir oförstående, han är ohjälplig.

Har Åkerblom således även i detta avseende valt den rätta vägen och nått det rätta målet, har likväl hans trohet mot originalet i ett fall fört honom för långt. Det är i fråga om orden för »konung». Att som han gör låna in dem rubb och stubb i nusvenskan och sålunda peppra översättningarna med ord som *räse*, *stille*, *hilme*, *jovur*, *skate*, *tengel*, *dagling*, *budlung* o. s. v., det är icke att förorda. Jag är ganska van vid att läsa isländska, och jag ser med nöje alla dessa konungsheiti i isländsk vers, ty där väcka de just de tankeförbindelser och den stämning som åsyftas. Men i svenskan stöta de mig. Hur mycket mera skola de då icke stöta sådana läsare som icke kunna isländska? De kunna omöjligt ana att »räse» betyder »den som leder hären till storm», »stille» »den som styr», »hilme» »hjälmbärare» o. s. v. För dem bli dessa ord bara främmande läten utan någon mening. Och när de i modern svenska icke kunna ha någon speciell betydelse, utan endast den av »konung», vad nytta göra de då? De verka bara underliga och störande. Däremot är naturligtvis ett sådant ord som »fylkare» utmärkt, ty det säger något och framhåller en viktig sida av en konungs verksamhet.

Om Åkerbloms tolkningar av norroena kväden sålunda icke i allo nå idealet, komma de det bra nog nära. De äro utförda med smak och stilkänsla, och de utmärka sig för en särdeles ledig och otvungen ordföljd — något som naturligtvis i hög grad försvårar översättningsarbetet: de gamla skalderna handskades ju särdeles fritt med syntaxen, och lätt är det minsann inte alltid att leta ut meningen i deras strofer.

Frågan är emellertid i vad mån en i nordisk filologi icke hemmastadd läsare kan få ett estetiskt intryck av sådana trogna översättningar. Det är svårt för mig att döma om. Men nog krävs det väl en ovanligt stor portion tröghet och fördomar för att man ej skall uppfatta den gripande styrkan och innerligheten i Sigvats Bersǫglisvísur, den skakande hemska storheten i Darraðarljóð, den levande åskådligheten i Þorkell Gíslasons Búadrápa

och den visionära dramatiska kraften i Härvårs besvärjelsestrofer. Så kraftlös och överfylld av stämning, så fattig på dådlynne och så slapp i formen som vår nyaste svenska diktning i regel är, bör det vara uppfriskande för litterärt intresserade personer att stifta bekantskap med en sådan manlig och värdig poesi som den fornnordiska. Och icke minst den krävande strama och ståtliga versformen bör vara hälsosamt lärorik för ett släkte som vant sig vid en vers som alltför ofta i ingen måtto skiljer sig från den rena prosan. Det har visserligen av somliga kritiker påståtts, att nutidsmänniskornas öra icke är känsligt för stavrimmen, utan att dessa gå dem förbi utan att göra minsta intryck. Men den som varit i tillfälle att upprepade gånger se och höra hur Bertel Gripenbergs klingande stavrim smeka och tjusa örat på t. o. m. en ganska litet bildad åhörarskara, den dömer annorlunda. Och den mängd av allitererande talesätt vi ha i vårt vardagsspråk vittna också om att detta slags ljudharmoni i hög grad tilltalar även nutidssvenskars sinne. Jag tror att våra författare skulle kunna få fruktbara lärdomar av ett studium av Åkerbloms »Norroena dikter». Och det skulle inte förvåna mig, om vi en vacker dag skulle finna påtagliga spår av dem hos någon nyare skald.

Det är en stor gärning Axel Åkerblom har utfört, en gärning av betydande både litterärt och kulturhistoriskt värde. Och lyckligtvis är den icke slut härmed. Vi kunna ännu motse en samling tolkningar av nordiska fornkväden av hans hand, och den kommer icke att ge de tidigare efter, snarare tvärtom. Där blir han också i tillfälle att visa sitt välde över ett versslag som han förut endast sällan har arbetat i: ljóđaháttr. Och det kan han utforma så mästerligt, med så sjungande välljud och fast regelbundenhet i förening, att man knappast kan finna maken ens på danska. Vi alla som känna och älska Nordens forna litteratur kunna icke annat än känna oss glada och tacksamma för att den fått en svensk tolk av sådan hög rang som Axel Åkerblom.

Rolf Nordenstreng.

Otto Jespersen, Nutidssprog hos börn og voxne. København og Kristiania, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 1916.

Bland de många riktningarna inom nutidens språkvetenskap gör sig alltjämt även den riktningen gällande, som är vänd mot de för all djupare uppfattning av språkets väsen och växt grundläggande spörsmålen; och bland denna riktnings främste representanter räknas sedan länge Prof. Otto Jespersen. Också med detta sitt nya arbete pejlar han de djup, varur det mänskliga språket träder i dagen och röjer sin inneboende art. Vägen är icke obetrådd, ty »barnspråket» — vilket trots den något förbryllande titeln är bokens väsentliga ämne — har behandlats av många; men ämnet är rikt och lockande för den, som har eget material till sitt förfogande. Det har visat sig, att bearbetare av material ur barnspråket byggt upp ganska olika åsikter därpå. Det krävs här att oförvillad av förutfattade teorier och av för mycken kammarlärdom se sunt och direkt på yttringarna av de smås språkliga mödor och att först därefter och på grundvalen av ett pålitligt och omfattande material draga allmännare slutsatser.

Prof. Jespersen synes mig besitta dessa kvalifikationer i synnerligen hög grad; och detta särskilt sådan han träder läsaren till mötes i denna lärorika och tankeväckande bok. Denna har ytterligare den stora förtjänsten att vara en verkligt underhållande bok. I den önskan att kunna ägga också lekmannaintresset att ägna någon liten uppmärksamhet åt språkliga problem har förf. velat »benytte den interesse, som let kan fremkaldes for pudsigheder i de smås udtryksmåde, til at vække tænksomheden overfor mangt og meget i vort modersmål, som de fleste kun skænker få tanker, og ad den vej mer eller mindre indirekte prøve at berigtige fejlagtige forestillinger om sprog overhodet og dansk sprog i særdeleshed». Detta populära syfte har ingalunda medfört någon ytlighet. Det har blott givit liv åt framställningsformen, som är i bästa mening personlig.

Ett genomgående drag i Jespersens språkuppfattning är, att han i språket ser en arbetsprestation av högst krävande natur. Denna uppfattning får han i föreliggande arbete ofta tillfälle att framhålla och motivera. Och vi måste nog skriva under den, sedan vi följt den långt ifrån rätlinjiga och ohämmade utvecklingen av hans undersökningsobjekt, från de första oartikulerade skriken till den fulla behärskningen av språksamfundets »fællessprog». Förf. leder oss nämligen denna naturens egen väg steg för steg, och för varje stadium på vägen bjuder han en stor mängd roande exempel, flertalet direkt upptecknade efter sonen Frans. Hade det varit fråga om ett rent fackvetenskapligt arbete,

skulle man kanske kunnat önska något större fasthet och systematik i bokens komposition; nu är det måhända en fördel att icke skelettet alltför mycket skimrar igenom.

Tre perioder särskiljer förf. inom barnets språkutveckling: »skråletiden», »pludretiden» och »taletiden». På svenska kunna dessa lämpligen kallas »skrikperioden», »jollerperioden» och »talperioden». Inom den sista skiljes på egenspråkets och samfundsspråkets (»fællessprogets») perioder; men gränsen är naturligtvis flytande. Det är först om jollerperioden J. har något viktigare att säga oss. Barnets första ljudprestationer äro muskelövningar, till en början spontana och meningslösa, sedan upprepade under äggelsen av omgivningens efterhärmning, tills slutligen de mer eller mindre medvetna försöken infinna sig att göra efter vad som säges för.

Den ofta diskuterade frågan om ljudens ordningsföljd vid språkets tillägnelse beröres ock. Liksom andra före honom pekar förf. på att barnet under denna period kan låta höra även sådana ljud, som det sedan först med svårighet lär sig behärska. Förklaringen befinnes med skäl vara den, att försöken i vaggan äro planlösa, varför tungan händelsevis kan komma att intaga alla möjliga ställningar, de senare ansträngningarna däremot avsiktliga och reglerade av viljan. Men denna förklaring har redan förut givits av Axel Kock (Nord. tidskr. 1901, s. 391). — Först då en mening förbindes med ljuden, är »talandets» tid kommen. Fortfarande måste forskaren emellertid ägna särskild uppmärksamhet åt den yttre sidan av barnets frambringelser. Vid undersökningen av stympningarna av de vuxnas ord i barnets mun framhäver J. flerstädes, att det i regel blott är slutet av orden som därvid bevaras. Han borde dock här genom flertalet såväl av sina egna som andras exempel ha letts till iakttagelsen, att det är stavelsens s t a r k a t r y c k som i allmänhet är det avgörande. Detta är för övrigt direkt utsagt av Kock (anf. st. 388). — Månne inte somliga fall av omkastningar och fördubblingar vid inlärandet av de första svårare orden till en del bero på att barnet anstränger sig att få med alla de ljud det hör, men att det då i början inte lyckas få den rätta ljudföljden? Ej sällan komma då vissa (mer krävande) ljud mer än en gång, varvid termen assimilation icke alltid säger tillräckligt. Några exempel från en av mina egna gossar vid åldern 2 ½—3 år och 2 månader: *nöppa* 'öppna' (snart ersatt av *öppma*) — varmed Jespersens *læbə* (*læpə*) för *hjælpe* synes likställt —, *schotoschen* 'fotogen' (exemplet också hos Kock), *blibleteket* (jag tror mig dessförinnan ha hört *blibeteket*), *sprattərla* 'sprattla' *trepretin* 'terpentin' (dessa båda vid försök att på direkt anmodan säga orden), *rönnbrä* 'rönnbär' (just inte någon »uttalslättnad»). Som motsats till det sista är ordet *båblä* 'blåbär'

av intresse, vilket både den nu nämnde sonen och hans tvillingbroder använde vid 2 1/2 år. Här är den svåra förbindelsen skjuten mot ordets slut; formen undanträngdes snart av *blåblä*, som väl kan gälla som ett exempel på den vanliga assimilationstendensen.

När förf. kommer till den inre sidan av språket, behandlar han först orden som mer självständiga lexikaliska storheter. Han tar då först upp egenspråkets ord. Av särskilt intresse är här det lilla kapitlet om de vuxnas sätt att tolka dessa ord. De stora mena så lätt, att barnet »kallar» den eller den saken med det eller det ordet, medan det för barnet, vars begrepp ännu ej fått fasta konturer, kanske blott förefinnes en oklar (men icke dess mindre fast) association mellan ordet och föreställningen. Flickan som säger *o'r* (öra), då hon får se en bomullstuss, menar kanske alltså icke detta som en benämning; ordet blott utlöser en föreställningskomplex (flickans öra har behandlats med bomull). I samma mån ordförrådet växer, glider barnet också in i samfundsspråkets period. Av intresse är här frågan om gränsen mellan egennamn och appellativ, roande belyst bl. a. genom en liten flickas fråga: »Hvad hedder egentlig *mormoers ingeborg* (dvs. jungfru)», vars förutsättning torde förstås utan kommentar. I vilken ordning de olika ordklasserna uppträda, intresserar förf. föga (frågan beröres i förbigående s. 168 f., på tal om prepositionerna). Men av det tvivelaktiga värdet hos den språkfilosofi, som byggts upp på dithörande iakttagelser, bör man dock icke drivas till att förkasta hela problemställningen. Mig synes det just ifråga om prepositionerna erbjuda ett betydande språkpsykologiskt intresse att få svar på frågan: när visade sig en (fritt i sammanhanget infogad) preposition första gången hos barnet. Ty frågan sammanhänger med det första bruket av psykologiskt abstraktare ord överhuvud. På ungefär samma stadium i utvecklingen torde t. ex. *Sitta pappa(s) knä* (eller fylligare: *Sten sitta pappas knä*) fyllas ut med både s. k. hjälpverb och preposition, då vi alltså få satsen *Sten vill sitta i pappas knä*, och till denna samma period torde höra utbytet av *Pappa bära Ten* mot *Pappa skall bära Sten*. — Barns folketymologi är ju ett så gott som obligatoriskt kapitel i en framställning som icke vill lämna något väsentligt åsido; också få vi här en del nya exempel på företeelsen. Jag tillfogar ett ur egen erfarenhet: *gå badfota* ('barfota'). Vid denna punkt i utvecklingen är barnet ej långt borta från att göra och uttrycka sina egna små funderingar om sambandet mellan betydelse och form, vilket J. likaledes belyser med gott material. Bland återstående kapitel i denna avdelning äro av central betydelse särskilt de som handla om räkneorden (och räkneförmågan) och om pronominella ord (»skiftere»). För den

senare frågan vore en stor och detaljerad registrering välkommen; ty här går var individ sina egna vägar och har sina egna svårigheter, med ofta överraskande återfall. Förf:s erfarenhet, att skillnaden *han* och *hon* »kun undtagelsesvis synes at volde kvaler» (s. 129) stämmer ej med min egen — försåvitt icke mina egna barn representera undantagen: åtminstone ett av dem har icke ens tvekat att kalla sin mamma för *han*.

Barnspråkets formlära har redan ofta fått belysa analogiens stora inflytande på formsystemets utveckling. Bland Jespersens inlägg här pekar jag på hans diskussion (s. 137) av vad som för barnet är grundformen hos ett ord. Det är, i allmänhet sagt, den form som för barnet är den bäst bekanta; men detta behöver då icke vara den lexikaliska grundformen. Men den »levande» grundformen är det som lägges till grund för nybildningar. Detta faktum är, såsom varje språkman vet, orsaken till att exempelvis pluralformen hos vissa substantiv eller presensformen hos vissa verb kan med sin stamform segra över sing., resp. infinitiven. J:s exempel *en gæs* 'en gås' erinrar mig om, hurusom en av mina egna gossar först efter många mödor, och trots dagligt åskådningsmaterial, lärde sig förstå att inte *en gås* och »*ett gäss*» voro olika djur (han hade ju ännu ingen hjälp av stavningen). — Att barn bilda nya avledningar, är ju känt och egentligen självklart. Den nya ordflora som sålunda kommer att blomstra upp, ofta blott för en dag, erbjuder därför knappast något principiellt intresse. Våra dialekter vimla av alla tänkbara variationer på detta fält, och den vuxne allmogemannen är här väl så uppfinningsrik som barnet. Frågan om i vad mån detta bildar helt nya ord, är däremot av vikt; åt den ägnar förf. ett särskilt litet kapitel, där han också tar ståndpunkt till flera av sina föregångares åsikter (s. 205 ff.). Jag avstår här från att referera.

Uppkomsten och utvecklingen av satser är ett kapitel av särskilt språkpsykologiskt intresse. Jespersen fäster uppmärksamheten på den stora roll för barnspråkets satsbildning, som vad han kallar »ekoismen» har: det att barnet formulerar sina utlåtelser i direkt anslutning till slutfallet i en hörd sats, varvid ordgränserna ofta missuppfattas. Barnet hör t. ex. »Hjulene går rundt ligesom møllen» och repeterar: »Om mølin». För ordföljden har ekoismen en stor betydelse. Barnet säger (som påståendesats) *Kommer mamma*, därför att det hört *Snart kommer mamma*, och förallmänligar så denna ordföljd med subjektet sist. Från negationernas område skulle jag som ex. vilja anföra en av mina pojkars *inte* (eller *inte det*) = 'nej', uppenbarligen föranlett därav, att detta *inte* är en negation som han vida oftare hört i till honom riktat tal (förbud o. d.) än *nej*. Skall sådant, såsom

J. gör, räknas till ekoism, kommer dock denna term att tagas något väl vidsträckt. — Förf. ägnar ett eget kapitel åt »humorn» i barnens språk. Jag finner icke termen riktigt på sin plats, så nyttjad som den här blir. Alla de för oss vuxna lustiga feltolkningar och missförstånd som barnen råka ut för äro dock inga vittnesbörd om någon i barnspråket inneboende humor eller om något sinne för humor hos barnen — såsom t. ex. då en liten studerande av bibliskan låter en av patriarkerna bringa *kartofler* till Vår Herre i st. f. *tackoffer*.

Förf:s tre slutkapitel lägga fram de allmänna lärdomarna av den föregående analysen av de konkreta exemplen. Han behandlar de teoretiska och praktiska problem som uppkallats. Frågan om varför modersmålet är det språk som inhämtas lättast debatteras, och huvudvikten lägges där dels på att »undervisningen» i modersmålet infaller under den bildbaraste och utvecklingskraftigaste tiden, dels på att barnet har så utomordentligt rikliga tillfällen att höra sitt modersmål av omgivningen, och detta till en början med mycket liten variation i uttrycken. Ståndpunkten synes, då den så här antydes i ett sammanträngt referat, nästan alltför självklar. Men förf. har haft att finna sig tillrätta med åsikten om en medfödd predisposition just för modersmålet. Något oegentligt synes det mig vara, att frågan om den sundaste undervisningsmetoden likaledes behandlas bland de teoretiska problemen. Men förf. återkommer därtill vid de praktiska, då saken gäller skriftspråkets tillägnelse. Och då åberopar han erfarenhetens vittnesbörd till förmån för sin egen ljudskriftsmetod på begynnarstadiet. — Då barns tvåspråkighet är på tal (s. 246, 247 ff.), tangeras därmed ett ämne, som förf:s material förmodligen icke medgivit honom att fylligare behandla, nämligen språkbyten hos barn till följd av ombyte av omgivning. En monografisk behandling av detta ämne vore synnerligen önskvärd, men materialet måste vara omfattande, ty isolerade fall äro här än mindre än eljes ägnade att representera hela kategorier; de yttre villkoren äro sällan fullt lika, och barnets egen läggning är avgörande för spörsmålet om hur och när ett språkbyte inträder och vilket slutresultatet blir. — Ett tillgjort barnspråk vid äldres tilltal till barn (»ammestuesprog») fördömes. — Förf. låter till sist sina iakttagelser och analyser avgöra hans ståndpunkt i vissa språkhistoriska spörsmål. Bl. a. möter den bekanta frågan om i vad mån barnen öva något större inflytande på språkets förskjutning. J:s ståndpunkt är i viss mån medlande mellan ytterligheterna. I somliga fall har, menar han, barnens språktillägnelse betydelse för språkutvecklingen, i andra ligger det ingen vikt vid att skilja barnens andel från de vuxnas, i åter andra få de senare vidkännas huvudskulden till bristen på stadga.

Kunna barnen också så helt frigöra sig från traditionen, att de skapa alldeles nya språk? Denna fråga (som ju sammanhänger med den av förf. tidigare dryftade om barnens ordskapande förmåga) kan besvaras jakande, endast om konstaterade fakta tala därför. Sådana ha anförts av andra; J:s granskning därav, och av ett fall som han själv bevittnat, utmynnar i ett erkännande av möjligheten av sådan nyskapelse, om gynnsamma yttre betingelser kunna vidmakthållas. Härifrån öppnar sig då ett perspektiv både över frågan om språkets uppkomst överhuvud och över frågorna om villkoren för språks enhetlighet och orsakerna till deras splittring.

På ett ställe (s. 246) säger Jespersen: »Man kan i det hele ikke let overvurdere börns indflydelse på börn». Omsatt i praktiken borde denna uppfattning kunna resultera i ett studium av språkets liv och utveckling särskilt vid ständig samvaro mellan jämngamla (eller ungefär jämngamla) barn. Den som har tillfälle och håg att ägna någon avsevärd tid åt detta studium, med pennan och anteckningsboken i ständig beredskap, bör kunna finna mycket av intresse att meddela. Det är att beklaga, att en lärd med så sällsynta förutsättningar för uppgiften som Prof. J. icke hugnats med — tvillingar. Emellertid ha vi allt skäl att vara tacksamma för den givande och roande bok han skänkt oss i och med den som här i korthet refererats.

En del kompletterande randanmärkningar till skilda punkter av sin bok har förf. sedermera själv offentliggjort i NTfFil 4 R 5, 127 ff.

Göteborg, mars 1918.

Hjalmar Lindroth.

Bibliografi för 1918.

Av **Sven Grén Broberg** [1].

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

Broberg, Sven Grén. Bibliografi över de under 1917 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskrift f. modersmålslärarnas förening. 1917—1918. S. 6—29.)

Collijn, Isak. Birgitta-litteratur. I. (Biblioteksbladet. Årg. 3. S. 105—116.)

Cornell, Henrik. De uppländska kalkmålningarnas bibliografi. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 172—174.)

Dahl, Frantz, og *Rodhe, A. E.* Nordisk [rättsvetenskaplig] Litteraturfortegnelse 1917. (Tidsskr. f. Retsvidenskab. Aarg. 31. S. 369—439.)

Dirckinck-Holmfeld, Edw., und *Ernst-Hansen, Jörgen.* Nordgermanisch. [Nordisk filologisk bibliografi för 1916.] (Indogerman. Jahrbuch. Bd 5. Jahrg. 1917. S. 210—227.)

Erichsen, B., og *Krarup, Alfr.* Dansk historisk Bibliografi. Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Bd 1. H. 1. Kbh. 8:o. S. 1—192. (Anm. [av bd 3:] Fortid og Nutid. Bd 2. S. 123—124 av *R. Paulli.* — HTsk. Bd 7. S. 150—151.)

Essén, Matts. Sörmlandslitteratur. (Biblioteksbladet. Årg. 3. S. 116—122.)

Förteckning på äldre handlingar angående Västergötland, införda i sin helhet eller i utdrag i Del III (häft. 1—10) af Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. (VgFT. D. 3. S. 6—20.)

Gobom, Nils. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 36. 1917. (Samlaren. Årg. 39. Bihang: 28 s.)

Gödel, Vilhelm. Svar till Isak Collijn med anledning av hans anmälan av Vilhelm Gödel, Sveriges medeltidslitteratur. Sthm. 8:o. 19 s.

Heilskov, Chr. Fortegnelse over lokalhistoriske Bøger og Smaaskrifter vedrørende Vendsyssel. (Vendsysselske Aarbøger. 1918. S. 306—316.)

— Fortegnelse over Tidsskrifts-Artikler vedkommende Bornholms Historie og Topografi. (Bornholmske Samlinger. Bd 12. S. 51—70.)

[1] Aarskatalog over norsk litteratur 1918 var ännu icke tillgänglig vid manuskriptets avlämnande. — Förteckning å starkare förkortningar av tidskriftsartiklar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien.

Heilskov, Chr. Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Aarhus Amt. Kbh. 8:o. (2), 35 s. (Utgör tillägg till Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 11.)

Hermannsson, Halldór. Catalogue of runic literature, forming a part of the Icelandic collection bequeathed by Willard Fiske. Oxford. 4:o. IX, 106 s.

Lundberg, Oskar. Nordisk ortnamnslitteratur 1917. Bibliografisk förteckning. (NoB. Årg. 6. S. 189—196.)

Möller, Bert. [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1916. (Ark. Bd 34. S. 350—383.)

Rothman, Sven. Ur 1917 års [kulturhistoriska] litteratur. (Rig. Bd 1. S. 123—128.)

— Ur 1917 och 1918 års [kulturhistoriska] litteratur. (Rig. Bd 1. S. 234—248.)

Schweigaard, Johan. Norges topografi. Bibliografisk fortegnelse over topografisk og lokalhistorisk literatur. Kria. 8:o. VIII, 291 s. (= HTno. 1918. Lev. 2.)

Setterwall, Kristian. [Svensk historisk] Bibliografi 1917. (HTsv. Årg. 38. Bilaga. S. 509—546.)

Sommerfelt, W. P. [Norsk arkeologisk] Bibliografi 1917. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1917. S. 180—189.)

— Norsk arkeologisk literatur 1917. (Oldtiden. Bd 7. S. 281—284.)

Boor, Helmut de. Die färöischen Lieder des Nibelungenzyklus. Heidelberg. 8:o. VII, 214 s. (= German. Bibliothek, hrsg. v. *Wilhelm Streitberg.* Abt. 2. Bd 12.)

Brix, Hans. Vers fra gamle Dage. Studier i Middelalderens Digtekunst. Kbh. og Kria. 8:o. 175 s. (Anm. Litteraturen. Årg. 1. S. 601—604 av *Knut Liestøl.*)

Cornell, Henrik. En Birgittinsk revelation och dess litterära förebilder. (Samlaren. Årg. 39. S. 191—197.)

Ek, Sverker. Våra första psalmböcker. (Samlaren. Årg. 39. S. 1—24.)

Hermannsson, Halldór. The periodical literature of Iceland down to the year 1874. An historical sketch. Ithaca, N. Y. 8:o. (7), 100 s., 7 pl. (= Islandica. Vol. 11.)

Nordström, Johan. Strödda bidrag. (Samlaren. Årg. 39. S. 131—143. Innehåller: I. Ett balladfragment i uppteckning från 1500-talet. — II. Till den svenska hexameterns historia. — III. Hvar ligger Wiwallius begrafven? — IV. Stiernhielmiana. — V. Anteckningar om Samuel Columbus.)

Svensson, Josef. Ett par nyfunna dikter af Henricus Tidemanni. (Samlaren. Årg. 39. S. 123—130.)

Unwerth, Wolf von. Eine schwedische Heldensage als deutsches Volksepos. (Ark. Bd 35. S. 113—137.)

Jakobsen, Jakob.

Mikkelsen, Marie R. Dr. phil. Jakob Jakobsen, født 22. Februar 1864—død 13. August 1918. (NFK. Aarg. 4. S. 112—119, portr.)

Olrik, Axel.

Liestöl, Knut. Axel Olrik. (Indogerm. Jahrbuch. Bd 5. Jahrg. 1917. S. 299—303.)

— Minnetale yver professor dr. Axel Olrik, halden i den hist.-filos. klasses møte den 13de april 1917. (Oversigt over Videnskapsselskapets møter i 1917. S. 81—90. — i: Forhandlinger i Videnskapsselsk. i Kristiania. Aar 1917.)

N[eckel], G[ustav]. Axel Olrik. 3. Juli 1864 bis 17. Februar 1917. (Mitteilungen der Islandfreunde. Jahrg. 6. S. 1—7.)

Olsen, Magnus.

Paasche, Fredrik. Magnus Olsen. (OoB. Årg. 27. S. 493—497, portr.)

Rask, Rasmus.

Jespersen, Otto. Rasmus Rask i hundredåret efter hans hovedværk. Kbh. og Kria. 8:o. 80 s., 4 pl.

Thomsen, Vilhelm.

Christensen, Arthur. Vilhelm Thomsen. (OoB. Årg. 27. S. 337—348, portr.)

II. Lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1918. R. 3. Bd 8. Kbh. 8:o. (3), 313 s. ill.

Árbók hins íslenzka fornleifafélags. 1917. Rvík. 8:o. (3), 40 s., 3 pl.

Arkiv för nordisk filologi, utg. . . . genom *Axel Kock.* Bd 34 (= Ny följd. Bd 30). S. 201—384. — Bd 35 (= Ny följd. Bd 31). S. 1—208.

Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Kristiania universitet. Utg. av *Magnus Olsen.* 4. *Brekke, Arnfinn.* Om præpositionsbruken ved islandske og norske gaardnavne. (8), 88 s. — 5. *Ringdal, Karl.* Om det attribute adjektivs position i oldnorsk prosa. Med et henblik paa sætningsrytmen. 80 s. Kria. 8:o.

Danmarks Folkeminder. Nr. 18. *Feilberg, H. F.* Nissens Historie. 112 s. — Nr. 20. *Ingvor Ingvorsens* Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv ved *Henrik Ussing.* 192 s. ill. Kbh. 8:o.

Danske Studier, udg. af *Gunnar Knudsen* og *Marius Kristensen*. 1918 (= Bd 15. — N. R. Bd 3). Kbh. 8:o. (4), 188 s. ill. Bilaga: VIII s.

Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Redaktør: *Gerhard Gran*. Bd 9—10. Kria. 8:o. (3), 320; (3), 328 s.

Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift, utg. af *Gustaf Upmark*. 1918. [Med bihang:] Redogörelse för Nordiska museets utveckling och förvaltning år 1917. Sthm. 8:o. (2), II, 172, 50 s.

Folkminnen och folktankar. Populär-vetenskaplig tidskrift, red. av *C. W. von Sydow*. Bd 5. Lund. 8:o. (8), 216 s.

Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1917. Aarg. 73. Kria. 8:o. IX, 200 s. ill.

Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets, historie och antikvitets akademien. Under red. av *Emil Ekhoff*. Årg. 13 (1918). H. 1—4. S. 1—240. 2 pl., 1 karta. ill. Sthm. 8:o.

Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. 1917. Gbg. 8:o. (3), 91 s., 1 karta. ill.

Hembygden. Tidskrift, utg. av Samfundet för svensk folklivsforskning i Finland genom *G. Nikander, W. Solstrand, V. E. V. Wessman* och *K. R. V. Wikman*. 8—9. [H.] 6—8. S. 81—128. Hfors. 8:o. ill.

Historisk tidskrift för Finland. Årg. 3 (1918). Utg. av *P. O. von Törne*. Hfors. 8:o. (3), 237 s.

Historisk tidskrift för Skåneland, utg. av *Lauritz Weibull*. Bd 7. H. 2—4. S. 71—180. Lund. 8:o.

Historisk tidskrift, utg. af Svenska historiska föreningen genom *Torvald Höjer*. Årg. 38 (1918). Sthm. 8:o. VI, 271, 82 s., bilagor.

Historisk Tidsskrift, udg. af den Danske historiske Forening . . . Red. af *Erik Arup*. R. 9. Bd 1. H. 1. S. 1—128. Kbh. 8:o.

Historisk tidsskrift, utg. av den Norske historiske forening. 1918. Lev. 1 (=R. 5. Bd 4. H. 4. S. 257—336.), 2 (= *Schweigaard, Johan*. Norges topografi. Bibliografisk fortegnelse . . . . VIII, 291 s.), 3 (= R. 5. Bd 4. H. 5. S. 337—408, I—XX), 4 (= *Manthey, Aug. Chr.* Dagbøger for Aarene 1856—1874. Bd 2. H. 8. S. 497—596, (5) s.). Kria. 8:o.

Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic collection in the Cornell university library. Vol. 11. Ithaca, N. Y. 8:o. (7), 100 s., 7 pl.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. Jahrg. 39 (1918). Lpz. (tr. i Altenburg). 4:o. XXXII, 352 sp.

Maal og minne. Norske studier, utg. av Bymaals-laget ved *Magnus Olsen*. 1918. Kria. 8:o. (4), 156 s. ill.

Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning . . . Utg.

av *Jöran Sahlgren*. Årg. 6 (1918). Lund (tr. i Upps.). 8:o. (4), 200 s. ill.

Norsk folkekultur. Folkeminne-tidsskrift. Styrt av *Rikard Berge* med hjelp av *Alexander Bugge*, *O. Olafsen* og *Kr. Visted*. Aarg. 4. Risør (tr. i Kria). 8:o. (4), 188 s., 1 pl. ill.

Oldtiden. Tidsskrift for norsk forhistorie. Bd 7. H. 2. S. 123—304, [+ bilagor] 37, 27, 17, 17, 45, 46 s. ill. — Bd 8. H. 1. S. 1—66. ill. Kria. 8:o.

Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes. [Ed. by] *George T. Flom*. Vol. 5. No. 1—4. S. 1—168. Menasha. 8:o.

Rig. Föreningen för svensk kulturhistoria. Tidskrift. Under redaktion av *Sune Ambrosiani*. Bd 1 (1918). Sthm. 8:o. VIII, 248 s. ill.

Samfundet S:t Eriks årsbok. 1918. Utg. genom *Gustaf Upmark*. Sthm. 8:o. (8), 186 s. ill.

Samlaren. Tidskrift, utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 39 (1918). Upps. 8:o. VII, 197, 28, (4) s.

Samlingar, utg. av Svenska fornskriftsällskapet. H. 152. S. 1297—1347, X, (2) s. 4:o. — H. 153. S. 1—256. 8:o. Sthm.

Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 137 (Zacharias Topelius hundraårsminne. Festskrift den 14 januari 1918. (5), 289, (8) s., 10 pl.). — 138: 1 (Släktbok, utg. av *Arne Wilskman*. II: 1. (4), 332 s.). — 139 (= Studier i nordisk filologi, utg. genom *Hugo Pipping*. Bd 9: 1—4. (5), 17, 23, 10, 111, (8) s.). — 140 (= Förhandlingar och uppsatser. 31 (1917). (8), CXXVII, 380, (8) s.). — 141 (Opinioner och stämningar i Finland 1808—1814 af *Carl v. Bonsdorff*. (1), VII, 241 s.). Hfors. 8:o.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av *Ruben G:son Berg*, *Bengt Hesselman*, *Olof Östergren*. Årg. 18 (1918). Upps. 8:o. (3), 252 s.

Svenska landsmål ock svenskt folkliv. Tidskrift utg. ... genom *J. A. Lundell*. 1918. H. 1 (= H. 141 fr. början = B. 13. *Wigforss, Ernst*. Södra Hallands folkmål. S. I—XIV, 625—783, 3 tab., 2 kartor). — H. 1 [!] (= H. 141 [!] fr. början = B. 20. *Linderholm, Emanuel*. Nordisk magi ... (2), 157 s.) — H. 2 (= H. 142 fr. början. 98 s.). Sthm. 8:o.

Svenska språkföreningens tidskrift. Årg. 7 (1918). Sthm. 8:o. 47 s.

Upplands fornminnesförenings tidskrift. Utg. ... av *O. Almgren* och *O. Lundberg*. 33 (= Bd 8. H. 1. (2) s., s. 1—140, 1 karta. ill.). Upps. 8:o.

Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. Utg.: *S. Welin*. Bd 3. H. 9/10. Sthm (tr. i Mariestad). 8:o. (4), 136, 20 s.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

Beckman, Nat. Språkets liv. En inledning till språkets studium. Sthm. 8:o. (4), 199 s. ill.

Björkman, Erik. Fe. Scedeland, Scedenig. (NoB. Årg. 6. S. 162—168.)

Bugge, Alexander. En Björkö i Sydrusland? (NoB. Årg. 6. S. 77—103.)

Ekwall, Eilert. Scandinavians and Celts in the North-West of England. Lund. 8:o. XIV, 125 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 27.)

Falk, Hjalmar. Jernnetter. (MoM. 1918. S. 47.)

Grotenfelt, Kustavi. Paikannimistöaineksia Suomen kansallisuus- ja kaupankäyntiolojen valaisemiseksi keskiajalla. (Hist. Arkisto. 27: 2. 37 s.) [Med referat å tyska:] Ortsnamen zur Aufklärung finnischer Nationalitäts- und Handelsverhältnisse im Mittelalter. (Ibid. Referate. S. 106—110.)

Hesselman, Bengt. Sönjer 'söner'. En studie i svensk och norsk ordböjning. Spår av vokalbalans. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 337—354.)

Jespersen, Otto. Nogle men-ord. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 49—55.)

Jessen, E. Etymologiserende Notitser. XI. (NTfF. R. 4. Bd 7. S. 83—93.)

Johansson, K. F. Germ. Alcis (germ. Dioskurer). (Ark. Bd 35. S. 1—22.)

— Om etymologien af trädnamnet rönn. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 304—324.)

Kock, Axel. Altnordischer u-Umlaut in Ableitungs- und Beugungsendungen. Lund. 8:o. (3), 30 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 28.)

— Belysning av forndanska och forngutniska ord [fda. kuth (cuth), ponæ (ponnæ, pon), fgutn. griþkuna, vatubanda]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 355—368.)

— Fornnordiska böjningsformer. I—III. (Ark. Bd 35. S. 55—99.)

Kock, Ernst A. En misskänd ordfamilj [đōm-, *đōmįan-]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 298—303.)

Kopperstad, Knut. "Fastgrodd artikkel". (MoM. 1918. S. 106—112.)

Kristensen, Marius. Lidt om de fællesjafetiske toleddede mandsnavne. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 31—36.)

Lidén, Evald. Ett par germansk-iranska reliktord [sv. hjälmig. — fvnord. hít. — sv. rad]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 579—586.)

Lindqvist, Axel. Urg. đaȝan-, đaȝa- in Wörtern des Typus ahd. siohtago, mnd. rîkedage, an. skildagi, bezw. mhd. irretac. Lund. 8:o. (2), 45 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 25.)

Lindqvist, Natan. En växling ū—o i äldre svenska och danska. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 410—415.)

Lindroth, Hjalmar. Skandinavien och Skåne. Ett genmäle. (NoB. Årg. 6. S. 104—112.)

— Äro Scadinavia och Skåne samma ord? Ett svar. (Ark. Bd 35. S. 29—47. — M. anledn. av *Axel Kock.* Är Skåne de gamles Scadinavia? Ibid. Bd 34. S. 71—88.)

L[yttkens, I. A.] & W[ulff, F. A. &] S[öderber]gh[, H]. Till frågan om det fonetiska alfabetet. En sammanfattning och översikt. (Moderna språk. Årg. 12. S. 33—40, 1 tabell.)

Läffler, L. Fr. Om ordet styvbroder och därmed närmast besläktade ordbildningar i allmänhet och ett ryktbart historiskt styvbrödrapar i synnerhet. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 515—531.)

Noreen, Adolf. Skandinavien och Skåne. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 43—48.)

Ojansuu, Heikki. Altes und Neues zu den germanisch-finnischen Berührungen. (NphM. Jahrg. 19. S. 49—61.)

Palmlöf, Nils Robert. Wie sind Halbtonbenennungen Cis, Ces usw. entstanden? Eine realetymologische Untersuchung. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 555—574, 1 facsim.)

Sahlgren, Jöran. Förbjudna namn. I—V. (NoB. Årg. 6. S. 1—40.)

— Vitan och gulan. En studie i nordisk ordbildningslära. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 416—422.)

Schwabe, H. O. Etymological notes. (JEG philol. Vol. 17. S. 585—588.)

Wiklund, K. B. De lapska Saivo-fjällen hos Leem-Jessen identifierade. (NoB. Årg. 6. S. 156—161.)

— Die Erforschung der germanischen Lehnwörter im Finnischen und Lappischen. (Indogerm. Jahrbuch. Bd 5. Jahrg. 1917. S. 1—21.)

Wittrock, Veit Brecher. Anteckningar om nordiska namn (svenska, norska, danska, färöiska, isländska, finska och lapska) på Stellaria media (L.) Cyr. Efter förf:s död utg. av *Rob. E. Fries.* Sthm. 4:o. 40 s. (= Acta Horti Bergiani. Bd 6. N:o 2.)

2. Isländska och fornnorska.

a. Grammatik och lexikografi.

Brekke, Arnfinn. Om præpositionsbruken ved islandske og norske gaardnavne. Kra. 8:o. (8), 88 s. (= BNF. 4.) (Anm. PSS. Vol. 5. S. 133—135 av *George T. Flom.*)

Falk, Hjalmar. Et gammel-norsk billedlig uttryk [bora frekan atsúg]. (MoM. 1918. S. 81—82.)

F[riđgeirssøn], E[inar]. Á Nesi. — Í Nesi. (Skírnir. Ár 92. S. 288.)

Hellquist, Elof. Ett par västnordiska bidrag. 1. Till den isl. öfvergången weh > wæh > wǽ. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 238—243.)

Jónsson, Finnur. Det islandske sprogs historie i kort omrids. Kbh. 8:o. 24 s. (Dansk-isl. Samfunds smaaskrifter. Nr. 4.)

— Udsigt over den norsk-islandske filologis historie. Kbh. 8:o. (7), 100 s. (= Festskrift udg. af Københavns universitet ... den 26. sept. 1918.)

Kock, Axel. En notis [om u i andra stavelsen av ord som ǫnnur, breiþust, vitnuþu; om den germ. adjektiva avledningsändelsen ag > fnord. ǫg > ug]. (Ark. Bd 34. S. 384.)

Neckel, Gustav. Hamalt fylkia und svínfylkia. (Ark. Bd 34. S. 284—349. — M. anledn. härav: *Finnur Jónsson.* Hamalt. En kort replik. Ibid. Bd 35. S. 47—51.)

Noreen, Adolf. Urkon Auđhumla och några hennes språkliga släktingar. (NoB. Årg. 6. S. 169—172.)

Pálsson, Pálmi. Hreiđuvatn. (Árbók hins ísl. fornleifafélags. 1917. S. 9—12.)

Ringdal, Karl. Om det attribute adjektivs position i oldnorsk prosa. Med et henblik paa sætningsrytmen. Kria. 8:o. 80 s. (= BNF. 5.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

Alfræđi íslenzk. Islandsk encyklopædisk litteratur. III. Landalýsingar m. fl. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Kr. Kålund.* H. 2. (4), XVIII s., s. 81—131, 1 pl. ill. Kbh. 8:o.

Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni ađ halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og ađrar skrár, er snerta Ísland eđa íslenzka menn. Gefiđ út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. XI: 4. (1549—1550). S. 705—880. Rvík. 8:o.

Rímnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson.* H. 10. S. 321—448. Kbh. 8:o.

The Norwegian parts of the old Icelandic ms. Cod. Reg. 3260, 4:o [ed. by] *George T. Flom.* (PSS. Vol. 5. S. 72—90, 2 facsim.)

Gjukungarnas och Atles död. (Atlakviđa in grœnlenzka.) [Översatt] Av *Axel Åkerblom.* (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 158—166.)

Gunlaug Ormstunges Saga. Efter de islandske Grundskrifter ved *N. M. Petersen.* Verserne ved *A. Marcus.* ... Kbh. 8:o. 71 s. ill.

Cederschiöld, Gustaf. Gevjons oxar. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 102—108.)

Guđmundsson, Sigurđur. Gunnar á Hlíđarenda. (Skírnir. Ár 92. S. 63—88, 221—251.)

Goebel, Julius. The evolution of the Nibelungensaga. (JEG philol. Vol. 17. S. 1—20.)

Hellquist, Elof. Ett par västnordiska bidrag. 2. Till tolkningen af Hamđismál strof 20. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 243—249.)

Hollander, L. M. Gjenmæle. (Ark. Bd 35. S. 207—208. — M. anledn. av: *Sophie A. Krijn.* Nogle Bemærkninger om Jómsvíkingasaga. Ibid. Bd 34. S. 166—171.)

Indrebø, Gustav. Kva part har nordmennene i den norrøne kongesoga. (SoS. Aarg. 24. S. 418—433.)

Johnsen, Oscar Albert. Om haandskrifterne til den store Olav den helliges saga. Foredrag i Videnskapsselskabet den 18. januar 1918. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 382—401.)

Jónsson, Finnur. Sagnformen i Sigurđarkviđa en skamma. (Ark. Bd 34. S. 278—284.)

Kinck, Hans E. Litt om kjærligheten i Kormaks saga. (Akad. revy. Kria. Aarg. 1. N:r 1. S. 5—7. N:r 2. S. 2—3.)

Kock, Ernst A. Bidrag till eddatolkningen. [Völuspá 23, 24; Lokasenna 28; Hávamál 2, 57, 76, 95 (ed. Bugge).] (Ark. Bd 35. S. 22—29.)

Krijn, Sophie A. Gíslasaga Súrssonar. (Ark. Bd 35. S. 162—165.)

Lindquist, Ivar A. Ordstudier och tolkningar i Havamal. Hfors. 8:o. 17 s. (= StNF. Bd 9: 1 i SSLF. 139.)

Nordgaard, O. Mere om Tors frokost [enl. Hárbarđsljóđ]. (MoM. 1918. S. 82—84. — M. anledn. av: *Halvdan Koht.* Sild og — bukker? Ibid. 1917. S. 163—164.)

Olsen, Magnus. Bemerkninger til Egils större digte. (Ark. Bd 35. S. 137—142.)

— "Bú er betra —". En tekstrettelse til Hávamál 36, 37. (MoM. 1918. S. 60—68.)

— Bygdenavnet Angr i Friđþjófs saga. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 214—222.)

— De norske stedsnavne i Gisle Surssøns saga. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 41—60. ill.)

Olson, Emil. Den isländska sagans ursprung. (NT. (Lett.) 1918. S. 411—429.)

— En syntaktisk anmärkning till Hávamál 1: 1—4. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 538—541.)

Schück, Henrik. Studier i Hervararsagan. (Inbjudningsskrift.) Upps. 8:o. 56 s. (= UUÅ. 1918. Program. 3: 2.)
Stalheim, Th. Sagogudarnes land. D. 1. Sagogudarne. S. 1—64. Uddevalla (tr. i Gbg.). 8:o.
Östman, Nils. Stockholmsstudier i Snorre Sturlasons konungasago. 1. Kastellet vid Norrström omkring år 1000. (Holmia. Årg. 1. S. 37—46. ill.)

3. Norska.

a. Grammatik och lexikografi.

Bugge, Alexander. Navnet Telemark og Grenland. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1918. S. 26—46.)
B[ugge], K[ristian]. Om navnene "Godøy" og "Valderhaug". Godøy. (Tidskr. f. Sunnmør hist. lag. Aarg. 8—9 (1916—1917). S. 112—113.)
— Om navnet Yksnøy (Oksenøen). (Tidskr. f. Sunnmør hist. lag. Aarg. 8—9 (1916—17). S. 91—93.)
Enger, Asmus, [Olsen, Magnus, &] Bing, K. Klåvåhelgja. (MoM. 1918. S. 73—74.)
Falck-Muus, Rolf. Molybdænmalmforekomster og stedsnavne. (Naturen. Aarg. 42. S. 364—370.)
Falk, Hjalmar, og *Hægstad, Marius.* Utredning om norske bynavn. Kria. 8:o. 15 s.
Flom, George T. Norwegian surnames with special reference to orthography and foreign influence. (PSS. Vol. 5. S. 139—154.)
Hamsun, Knut. Sproget i Fare. Kra. 8:o. 38 s. — 2. Oplag. Kra. 8:o. 38 s.
Hannaas, Torleiv. Vestmannalaget i femti aar, 1868—21de januar —1918. Bergen. 8:o. (8), 202 s. ill.
Helland, Amund. Gaardnavnet Atramentdalen i Ølve i Kvinnherred. (MoM. 1918. S. 123—125.)
Holmesland, P. Om bynavnet Flekkefjord. [Med tillägg av:] *H. S.* (Grannen. Samlingsblad for segn og soga fraa Flekkefjord . . . 1918. S. 22—23.)
Hårseide, J. Den nye rettskrivning. Kritikk av Hamsun, Collin og rettskrivningskomitéens forslag. Kra. 8:o. 45 s.
Hægstad. Um infinitivendingi i norsk. (Ei utgreiding . . . til Kyrkjedepartementet 1918.) (Norsk pædagog. tidskr. Aarg. 2. S. 176—182.)
Iversen, Ragnvald. Den nationale linje i vort bladmaal. (MoM. 1918. S. 1—8.)
Koht, Halvdan. Dyrenamn i ruđ-gardar. (MoM. 1918. S. 19—28.)
Kopperstad, Knut. Ø-navnet Ró'nde — gaardsnavnet Ró'nde (G. N.

9, Herøy s., Romsd. amt). (MoM. 1918. S. 35—40. — Tillæg av *Magnus Olsen*. Ibid. S. 41.)

Liestøl, Knut. Den nye rettskrivingi. (Fyredrag halde i Upplands lærarlag 16. 9. 1918.) (SoS. Aarg. 24. S. 337—353.)

Olsen, Magnus. [Gårdsnamnet] Aarebrot. (MoM. 1918. S. 87—88.)

— *& Bugge, Jakob.* Dyrenavne. 1—2. (MoM. 1918. S. 69—71.)

Schütte, Gudmund. Norges Indbyggernavne. (MoM. 1918. S. 113—120.)

Seip, Didrik Arup. Knud Knudsen og Bymålslaget. Foredrag på årsmøtet i "Bymålslaget" 19. mai 1917. (MoM. 1918. S. 49—59.)

Tank, G. Naav og Naaverdalen. (MoM. 1918. S. 125—127.)

Torp, Alf. Nynorsk etymologisk ordbok. H. 16. S. 721—768. (Stômule — Takk.) Kria. 8:o.

Wiehe, Holger. Frá málstreitu Norđmanna. (Skírnir. Ár 92. S. 362—366.)

b. Texter.

Gamle brev. Avprenta med upplysningar av *Alexander Bugge*. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1918. S. 47—61.)

4. Svenska.

a. Grammatik och lexikografi.

Alving, Hjalmar. Objekt-subjektets plats i ackusativ med infinitiv. En morfemhistorisk undersökning. (SpoSt. Årg. 18. S. 1—37.)

Andersson, Ture, & Berg, Ruben G:son. Några diminutiver på -unge. (SpoSt. Årg. 18. S. 245—249.)

Belfrage, Sixten. Metaforkomposita och besjälningskomposita. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 277—283.)

Berg, Ruben G:son. Nya adjektiv på -sam. (SpoSt. Årg. 18. S. 218—226.)

Bergman, Johan. Mer eller mindre latenta latinska lån i svenska språket. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 325—336.)

Bergroth, Hugo. Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet. Hfors. 8:o. VII, 102 s.

Björkman, Erik. Ein mittelenglisches lehnwort [laþig] im Schwedischen (und Gutnischen). (Beiblatt z. Anglia. Jahrg. 29. S. 336—338.)

— Zu engl. likpot, schwed. slickepott 'zeigefinger'. (Beiblatt z. Anglia. Jahrg. 29. S. 311—312.)

Delbrück, B. Germanische Syntax. IV. Die Wortstellung in dem älteren westgötischen Landrecht. Lpz. 8:o. IV, 71 s. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. königl. sächs. Ges. d. Wiss. Bd 36. No. 1.)

Grapengiesser, S. Oarter i svenska språket. (Det nya Sverige. Årg. 12. S. 390—400.)

Hellquist, Elof. Några vandringsord. Ett etymologiskt kåseri. (Hela världen. 1918. S. 1284—1289.)

— Om namn och titlar, slagord och svordomar. Lund. 8:o. (2), 142 s.

Holm, Pelle. Viktor Rydberg som språkrensare. (Ak. avh. Lund.) Lund (tr. i Gbg). 8:o. (4), 301 s. — Utvidgad uppl. (2), 315 s.

Horn, Fredrik. Några ord om s. k. fristående satsförkortningar. (SpoSt. Årg. 18. S. 75—83.)

Hylén, J. E. Några iakttagelser angående användningen av personligt och relativt pronomen. 1. Personligt pronomens kasus efter komparativ konjunktion i ofullständig sats. 2. Relativpronomen i dubbel funktion. (SpoSt. Årg. 18. S. 122—134.)

Hänninger, Nils. Om betydelseförskjutningen hos de verbala s-formerna. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 250—257.)

Johannesson, Fredrik. De med postposition sammansatta pronominella adverberna i modern svensk litteraturprosa. En statistisk undersökning. (SpoSt. Årg. 18. S. 183—200.)

Johansson, J. Viktor. Några anteckningar om substantivet urbild. (SpoSt. Årg. 18. S. 88—95.)

Karsten, T. E. Ett par språkhistoriska anmärkningar. [1. Namnen Finne och Finland. — 2. Ett fall av w-förlust i ljudförbindelsen wr- i svenskt uddljud.] Hfors. 8:o. 10 s. (= StNF. Bd 9: 3 i SSLF. 139.)

Kock, Axel. Vidare om tomtebo-lycka. (Ark. Bd 35. S. 111—112.)

Latinskt-svenskt glossarium efter cod. Ups. C 20, utg. av *Erik Neuman.* H. 1. S. 1—256. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (= SSF. H. 153.)

Lindén, Oskar. Lokal inessiv med i och på. (SpoSt. Årg. 18. S. 227—241.)

Lindgren, John. Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. H. 1. S. I—XVI, 1—40. [Företal m. m., Abcdilledock — Bly]. Lund. 8:o. ill.

Lindqvist, Natan. Studier över reformationstidens bibelsvenska. Språket i Nya Testamentet 1526 i belysning av de svenska reformatorernas språk. (Ak. avh. Uppsala.) Sthm. 8:o. (2), 200, *97, 30 s., 4 pl. (= ATS. D. 20. Nr 7.) (Anm. SvHT. Årg. 2. Sp. 224—225 av *Nat. Beckman.* — SvT. Årg. 8. S. 442—445 av *Hjalmar Lindroth.*)

Lindqvist, Sune. Åker och Tuna. En ortnamnsstudie. (Fornv. 1918. S. 1—30. ill.) — Med anledn. härav: *Erik Brate.* Åker och Tuna. (Ibid. S. 207—213.) (Anm. [av *S. Lind-*

qvists uppsats:] Tidskr. f. d. sv. folkbildningsarbetet. Årg. 7. S. 127—128 av *[J. Kjellström]*.)

Lindroth, Hjalmar. Bohusläns härads- och sockennamn. Gbg. 8:o. 116 s. (= Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola. I.) (Anm. NoB. Årg. 6. S. 179—183 av *J. S[ahlgren]*. — SvHT. Årg. 2. Sp. 272 —273 av *Elof Hellquist*. — Tidskr. f. d. sv. folkbildningsarbetet. Årg. 7. S. 128—130 av *[J. Kjellström]*.)

— Laglösaköping. (Fornv. 1918. S. 213—223.)

— Ortnamnsforskningen som fosterländsk vetenskap. (Det nya Sverige. Årg. 12. S. 487—502.)

— Svensk språkforskning och svensk språkvård. (Det nya Sverige. Årg. 12. S. 455—467.)

— Värend och virdar. I—II. (NoB. Årg. 6. S. 41—76.)

Ljunggren, Evald. Barrikad. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 398 —409.)

[Läffler, L. Fr.] Ortnamnsforskningen och några Olof-Skötkonungsmynt. 1—3. (NoB. Årg. 6. S. 129—155. ill. — Även [utom "Anmärkning" och "Tillägg"] i Numism. meddelanden. 21. S. 1—24.)

Munthe, Åke W:son. Några anteckningar om uttrycket "Bära hundhuvudet". (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 56—64.)

Neuman, Erik. Utbredningen av vokalbalansen a : å i medelsvenskan. (Ak. avh.) Ups. 8:o. VIII, 90 s. (Även = UUÅ. 1917. Filosofi, språkvetenskap ocd historiska vetenskaper. 4.)

Nordman, Ann-Mari. Tilltalsskicket i svenskan. Hfors. 8:o. 111 s. (= StNF. Bd 9: 4 i SSLF. 139.)

Nilsson, Martin P:n. De svenska månadsnamnen. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 173—179.)

Noreen, Adolf. Grunddragen av den fornsvenska grammatiken. Till den akademiska undervisningens tjänst. 2. reviderade uppl. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. 84 s.

— Svenska språket. (Nord. familjbok. Ny uppl. Bd 27. Sp. 1051 —1064.)

— Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 26 (= Bd 7: 5). S. 353—464. — H. 27 (= Bd 4: 1). S. 1—80. Lund. 8:o.

Odhner, Einar. Språket, en spegel av kulturen. Sthm. 8:o. 80 s.

Ordbok öfver svenska språket. Utg. af Svenska akademien. H. 55. Sp. B 3681—B 3840 [Boda—Bon]. — H. 56. Sp. D 1665 —D 1824 [Distingerad—Djäklig]. Lund. 4:o.

Ortnamnen i Älvsborgs län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. Ortnamnskommittén. D. 7: 2. Kinds härad. Södra delen. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (4), 310 s.

Palmér, Johan. Klappa fängelse. (Studier tillegnade E. Tegnér. S. 155—157.)

Persson, P. Uttryck af typen gå och fråga vid sidan af gå (för) att fråga. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 444—452. Utgör här förf:s "Syntaktiska anmärkningar". 1.)

Philip, Erik. Svensk ordlista med föreskriven nystavning. 10 oförändr. uppl. Sthm. 8:o. 95 s.

Pipping, Hugo. Finländska ortnamn. Hfors. 8:o. XX, 139 s. (= Skrifter, utg. av Åbo akademikommitté. 7.)

— Ortnamnens vittnesbörd om gångna tiders språk. Föredrag, hållet vid Svenska litteratursällskapets årshögtid den 6 maj 1918. (FoU. 31. = SSLF. 140. S. 362—380.)

Sahlgren, Jöran. Västgötska ortnamn av typen Kölingared och andra ortnamn, som berätta om sekundär bebyggelse. Lund. 8:o. 25 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 30.)

Saxén, Rolf. Språkförbättring och framtidssvenska. (FT. T. 85. S. 401—421.)

Sjöros, Bruno. Om bokstaven h såsom beteckning för aspiration och kvantitet i fornsvenska skrifter. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 455—464.)

— Studier över fornvästgötska lagtexter. III. Hfors. 8:o. 23 s. (= StNF. Bd 9: 2 i SSLF. 139.)

Smedberg, Einar. Jöns Budde och Helga-Karinlegenden i Cod. Holm. A 58. Upps. 8:o. (2), 19 s. (= Meddelanden från Nordiska seminariet, utg. av *Adolf Noreen,* 11, i UUÅ. 1918.)

Smith, Emil. Nautisk ordbok på svenska, engelska och tyska språken. Med enklare ord och termer jämväl för motorbåtsport. H. 9. S. 321—352 [Rå—Sliden], 1 pl. ill. Sthm. 8:o.

Svanberg, Victor. Rimmen hos Viktor Rydberg. Upps. 8:o. (2), 91 s. (= Meddelanden från Nordiska seminariet, utg. av *Adolf Noreen,* 10, i UUÅ. 1918.)

Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 29 (Sluthäfte). S. 1297—1347, X, (2) s. Sthm (tr. i Lund). 4:o. (= SSF. H. 152.)

Tamm, Alfhild, & Tamm-Götlind, Märta. Skorrningar och närsläktade uttalsfel. Studier över r-ljudet m. m. (SpoSt. Årg. 18. S. 38—53.)

Westerblad, C. A. Ett bidrag till den nordiska renässansens stiluppfattning. Gudmund Göran Adlerbeths utlåtande över Lings "Agne". (SpoSt. Årg. 18. S. 145—155.)

Wigforss, Ernst. En fornsvensk ljudlag [ɔ: utvecklingen av samnord. ē framför vokal i fsv.]. (NoB. Årg. 6. S. 113—128.)

Öhlin, Paul. Studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (2), X, 159 s.

Östergren, Olof. Nusvensk ordbok. H. 9—10. Sp. 897—1088

[Direkt—Eftersätta]. Sthm. 8:o. (Anm. [av h. 3—8:] FT. T. 85. S. 190—194 av *Rolf Pipping.*)

Östergren, Olof. Våra vanligaste främmande ord. Med uttal och förklaring. 4:e omarb. och avsevärt ökade uppl. Sthm. 8:o. IV, 96 s. (= Studentföreningen Verdandis småskrifter. 146.)

b. Texter.

Dokumenten till Stockholms blodbads förhistoria. [Meddelade av] *E. Hildebrand.* (HTsv. Årg. 38. S. 116—128.)

Ett aktstycke till Kung Orres historia, meddelat av *E. Noreen.* (Sv. Lm. 1918. S. 42—44.)

Norrköpings medeltid. Ett diplomatarium Norcopense, omfattande bevarade medeltidsbrev rörande staden Norrköping med Ö. Eneby, S. Johannis samt Borg och Löts socknar från tiden 1180—1521, samlat, kommenterat och utg. av *Arthur Nordén.* Sthm. 8:o. (15), 312 s.

Några bidrag till Västergötlands medeltida jordhistoria. [Utdrag ur pergamentsbrev m. m.]. Af *Karl K:son Leijonhufvud.* (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 100—102.)

5. Danska.

a. Grammatik och lexikografi.

Andreasen, C. Gamle Stednavne paa Kertemindeegnen. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. Aarg. 5 (1917). S. 56—64.)

Brøndum-Nielsen, Johs. Om Høysgaards udtalebetegnelse. (DSt. 1918. S. 127—136.)

Byskov, J. Fremmed- og Retskrivningsordbog med en kortfattet Retskrivningsvejledning. Kbh. og Kria. 8:o. XXVII, 250 s.

Dahlerup, Verner. Blåmand. (DSt. 1918. S. 85—87.) — Med anledn. härav: *Fritz Heide.* Blaamand. (Ibid. S. 178—179.) — Replik av *Verner Dahlerup.* (Ibid. S. 179.)

Ehrling, Sigfrid. En förmodad licentia poetica [ɔ: anter i M. Ch. Rauns danska översättn. av Virgilii Georgica (1680)]. (DSt. 1918. S. 171—172.)

Flindt, Henrik E. Hvad er en papegöje? (DSt. 1918. S. 182—185.)

Hjortø, Knud. Fra ordenes samfund. Kbh. og Kria. 8:o. 185 s. (Anm. DSt. 1918. S. 88—89 av *Viggo Brøndal.* — Litteraturen. Årg. 1. S. 210—214 av *Johs. Brøndum-Nielsen.* — NTfF. R. 4. Bd 7. S. 165—169 av *Anker Jensen.*)

Knudsen, Gunnar. Hirtshals eller Hornsnæs. (DSt. 1918. S. 89—91. ill.)

Kuijer, J. M. Het vocalisme van Valdemars sællandske Lov. Haarlem. 8:o. (4), 144 s.

Ordbog over det danske sprog. Grundlagt af *Verner Dahlerup* . . . udg. av Det danske sprog- og litteraturselskab. Bd 1: 1. A—Anledning. Red. av *H. Juul-Jensen* . . . LII s., sp. 1—640. — Foreløbig liste over forkortelser. Med en lydskrifttavle. 53 s. Kbh. 8:o. (Anm. Litteraturen. Årg. 1. S. 581—590 av *Holger Sandvad.*)

Rosenberg, C. M. Sproglige Bemærkninger til Oehlenschlägers Ungdomsskrifter. (Kort Udsigt over det philol.-hist. Samfunds Virksomhed Okt. 1914—Okt. 1916. S. 277—282.)

Saaby. Retskrivningsordbog. Udg. af *P. K. Thorsen.* 7. Udg. . . . med en af *Henrik Bertelsen* udarbejdet . . . Retskrivningsvejledning. Kbh. og Kria. 8:o. X, 292 s.

Schjærff, Poul. Den danske Jens og hans Sprog. (DSt. 1918. S. 49—72.)

Schütte, Gudmund. J. Grimm og tysk Korttegning overfor dansk-norsk Retskrivning. (DSt. 1918. S. 173—177.)

Seip, Didrik Arup. Om overgangen p, t, k > b, d, g i dansk. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 149—154.)

Steenstrup, Johannes. De danske Stednavne, deres Tolkning og hvad de oplyser om vort Lands Bebyggelse og Folkets Kultur gennem Tiderne. 2. Opl. Kbh. 8:o. 120 s. (= "Folkelæsning". Nr. 280.)

— Mænds og Kvinders Navne i Danmark gennem Tiderne. Kbh. 8:o. 158 s. (= "Folkelæsning". Nr. 326.)

Wadstein, Elis. Namnet Danmark. Gbg. 8:o. 26 s. (Inbjudningsskrift i GHÅ. Bd 24.)

Wigforss, Ernst. De långa vokalerna i forndanskan. (Ark. Bd 34. S. 201—277.)

— Skånelagens vefælas. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 423—425.)

b. Texter.

Mariager Legende-Haandskrift. Gl. kgl. Saml. 1586 4to. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Gunnar Knudsen.* H. 2. S. 161—240. Kbh. 8:o.

Palladius, Peder. Danske Skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund ved *Lis Jacobsen.* Lev. 11—12. Bd 3. (4) s., s. 267—497. Kbh. 8:o.

— Den ældste danske Alterbog 1556. Udg. efter Originalen af *Lis Jacobsen.* Kbh. 4:o. 200 s.

6. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

Aakjær, Jeppe. Dør det jydske Bondesprog? (Tilskueren. Aarg. 35. Halvbd 2. S. 380—389.)

Boëthius, Johannes. Orsamålet. 1. Ljudlära. (Ak. avh. Uppsala.) Sthm. 8:o. 145 s.

Carlsson, Nils. En gotländsk bröllopsdikt från 1700-talet. (Sv. Lm. 1918. S. 5--25.)

Gjerdman, Olof. Studier över de sörmländska stadsmålens kvalitativa ljudlära. 1. (Ak. avh.) Upps. 8:o. X, 191 s.

Götlind, Johan. Studier i västsvensk ordbildning. De produktiva avledningssuffixen och deras funktioner hos substantiven i Göteve-målet. (Ak. avh. Uppsala.) Sthm. 8:o. 100 s. (Anm. SvHT. Årg. 2. Sp. 251—253 av *Nat. Beckman.*)

Iversen, Ragnvald. Syntaksen i Tromsø bymaal. En kort oversigt. Kria. 8:o. 102 s.

Mo, Eilert. Av tonelagslæra og ordlæra aat rindalsmaale. (MoM. 1918. S. 144—151.)

Nordström, Johan. Dialekten i Bröllopps Beswärs Ihogkommelsze och dess senaste granskare. (SpoSt. Årg. 18. S. 156—163.)

Peterson, P. N. Något om Fjäre härads folkmål. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar . . . 1918. S. 14—17.)

Skulerud, Olai. Telemaalet i umriss. Ei utsyn yver maalsoga og maalgeografien i Telemark, serleg med umsyn paa Tinn. (Ak. avh.) Kria. 8:o. (7), 108 s., 1 karta.

Solstrand, Väinö. Beskrivning av Houtskärs-dialekten. (Hembygden. 8—9. S. 96—112.)

Wigforss, Ernst. De korta rotstavelserna i Skånemålen. Lund. 8:o. 70 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 29.)

— Södra Hallands folkmål. S. I—XIV, 625—783, 3 tab., 2 kartor. (Sv. Lm. Bd 13 = H. 141 fr. början = 1918. H. 1.)

Østlandsk formlære, sendt ut fraa nemda for östlandsk reisning. Kria. 8:o. 16 s.

b. Texter.

Gaader fra Søndmør. Meddelt paa Søndmørsmaal af *Th. S. Haukenæs.* (NFK. Aarg. 4. S. 179—180.)

Nordhalländska ordspråk, ordstäv och talesätt. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar . . . 1918. S. 18—19.)

Ordstäv och härmningar. (Jämten. 1918. S. 121.)

Sprok og ordtak. Fraa Land, uppskrivne av *Thora Skolmen.* (NFK. Aarg. 4. S. 177—178.)

Tovslaandane. Uppskrivne av *Øystein Vesaas,* ette Svein Hovden, Bykle. (Vinje-maal.) (NFK. Aarg. 4. S. 167—170.)

Två tal [bröllopstal och liktal på västgötadialekt]. (Sv. Lm. 1918. S. 45—66.)

IV. Runkunskap, mytologi och sagohistoria.

Brate, Erik. Alvastra-blyet, Ög. 248. (Fornv. 1918. S. 202—206.)

— Fg. beleþes byrd [i en gottländsk runinskrift]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 8—9.)

Dahlerup, Verner. Småting om to danske runeindskrifter [ɔ: Glavendrup- och Store-Rygbjærgstenarna]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 510—514.)

Friesen, Otto von. Blyrullen från Alvastra. (Fornv. 1918. S. 199 —201.)

Hjelmqvist, Theodor. Till runinskriften på vävplattan från Lund. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 388—397.)

Kålund, Kr. Sönder Kirkeby-stenens Ku. (Ark. Bd 35. S. 172—174.)

Lange, Eyvind de. Bauta og runesten i Stavanger amt. (Stavanger turistforening. Aarbok. 1918. S. 58—65. ill.)

Larsson, Ludvig. Skulle Gunnar Gröpe vara ett påfund av Messenius? Ett jenmäle. (Ark. Bd 35. S. 52—54.)

Lindroth, Hjalmar. Några Rökstensproblem. Med anledning av Lektor Brates senaste behandling av inskriften. (SvHT. Årg. 2. Sp. 209—219.)

— Till den urnordiska inskriften på Stentoftens-stenen. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 167—172.)

Nerman, Birger. Nyupptäckt gottländsk runinskrift från äldre järnåldern — den hittills äldsta i Sverige. (Rig. Bd 1. S. 50—52. ill.)

Olsen, Magnus. Ljóđaháttr i en svensk runeindskrift? (MoM. 1918. S. 80.)

Müller, Sigurd. Grundtræk af den nordiske Mytologi efter *N. M. Petersen.* Til Skolebrug. 9. Udg. Kbh. og Kria. 8:o. 30 s.

Olrik, Axel. Gudefremstillinger på guldhornene og andre ældre mindesmærker. (DSt. 1918. S. 1—35. ill. [med bilaga:] S. I—VIII.)

Rosén, Helge. Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (3), XII, 252 s. (Anm. Fataburen. 1918. S. 170—172 av *N. E. H[ammarstedt].*)

Schütte, Gudmund. Offerpladser i Overlevering og Stedminder. Kbh. 8:o. 80 s. ill. (= Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Nr. 112.)

Sköld, Per Edvin. Från urtidstro till kristendom. Sthm. 8:o. 98 s.

Björkman, Erik. Skjöldungaättens mytiska stamfäder. (NT. (Lett.) 1918. S. 163—182.)
Clausen, H. V. Kong Hugleik. (DSt. 1918. S. 137—149.)
Gorm den gamle. Saga om Fortid og Nutid. Kbh. 1918 [å titelbl. 1919!]. 8:o. (3), 218 s.
Montelius, Oscar. Ynglingaätten. (NT. (Lett.) 1918. S. 213—238. ill.)
Neuhaus, Johannes. Om Skjold. (Ark. Bd 35. S. 166—172.)

V. Arkeologi, kulturhistoria och konsthistoria samt folklore.

Arne, T. J. Ett svenskt gravfält i guvernementet Jaroslavl, Ryssland. (Fornv. 1918. S. 31—47. ill.)
— Forntida förbindelser mellan Sverige och Åland. (OoB. Årg. 27. S. 146—152. ill.)
Bjørn, Anathon. Et stenaldersfund fra Nordfjord. (Naturen. Aarg. 42. S. 370—375. ill.)
— Gravfundet fra Ski i Rakkestad. (Oldtiden. Bd 8. S. 1—7. ill.)
Bohusläns fasta fornlämningar från hednatiden. 7. Tanums härad. Bronsåldern. 2. Gravar. Av *Gustaf Hallström.* A. Den beskrivande delen. (GoBFT. 1917. S. 1—78, 1 karta. ill.)
Bruun, Daniel. Oversigt over Nordboruiner i Godthaab- og Frederikshaab-Distrikter. (Meddelelser om Grønland. Bd 56. S. 55—147. 3 kartor. ill.)
Brøgger, A. W. Antikvitetssamlere i oldtiden. (Kunst og haandverk. Nord. studier . . . Johan Bøgh. S. 14—17. ill.)
Bull, Edv. Skipstomter og naustetomter fra vikingetid eller middelalder. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1917. S. 17—23. ill.)
Dedekam, Hans. Odins træ. Et stykke billedvæv fra Osebergfundet. (Kunst og haandverk. Nord. studier . . . Johan Bøgh. S. 56—75. ill.)
Ekholm, Gunnar. En ny uppländsk hällristning. (Fornv. 1918. S. 48—52. ill.)
— Folkvandringstidens guldringar. Deras utveckling och släktskapsförhållanden. (Fornv. 1918. S. 53—60. ill.)
— Till frågan om de ovala spännbucklornas uppkomst. (Fornv. 1918. S. 78—83. ill.)
— Två nyupptäckta uppländska stenåldersboplatser. (UFT. Bd 8. S. 1—22. ill.)
Frödin, Otto. Alvastra under medeltiden. Undersökningarna år 1917. (Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1918. S. 43—114, 1 karta, 6 pl. ill.)

Frödin, Otto. Från det medeltida Alvastra. Undersökningarna åren 1916 och 1917. (Fornv. 1918. S. 105—198, 1 karta, 2 pl. ill.)
Gihl, Gunnar. Upplands fornborgar. En antikvariskt-topografisk beskrivning. (UFT. Bd 8. S. 33—88, 1 karta. ill.)
Gjessing, Helge. Det første nordiske arkeologmøte. Kristiania 4.—8. juli 1916. (Oldtiden. Bd 7. S. 187—217. ill.)
— Indberetning om gravundersøkelser paa gaarden Skreros, (Gn. 33 brn. 1) Vegusdal sogn, Herefos pgd., Nedenes amt. (Oldtiden. Bd 8. S. 9—31. ill.)
Grieg, Sigurd. Akerfundet. [2.] (Oldtiden. Bd 7. S. 149—163. ill.)
— Datering av et gravfund fra Aker i Vang. (Oldtiden. Bd 8. S. 33—39. ill.)
Hansen, Folke. Bidrag till kännedomen om äldre megalitkeramiken i Skåne och Danmark. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (7), VI, 87 s., 16 pl.
Holme, T. N. Litt om blæstervirksomheten i Norge. (Oldtiden. Bd 8. S. 41—57. ill.)
Holta, H. H. Gravhauge og gravrøiser. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1918. S. 21—25.)
Johansen, K. Friis. Affaldspletterne ved Thorsø Strand. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 173—176. ill.)
Johnsson, Pehr. Göingebygdens fasta fornlämningar. En översikt. (Önnestads elevförbunds årsbok. 1918. Årg. 5. S. 219—238. ill.)
Julius, Arvid. Ett lappländskt jordfynd från Uppsala. (UFT. Bd 8. S. 89—96. ill.)
Lange, Eyvind de. En vestlandsk depotfund fra yngre bronsealder. (Oldtiden. Bd 7. S. 123—135. ill.)
Lindqvist, Sune. Nordens benålder och en teori om dess stenåldersraser. (Rig. Bd 1. S. 65—84. ill.)
Lindälv, Elof. Nordhalländska fornborgar. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar ... 1918. S. 6—9. ill.)
Lundberg, Oskar. Ur Västmanlands forntid. I. Västmanlands forntida bebyggande. II. Kungshögarna vid eriksgatan. (Sv. Turistfören. årsskrift. 1918. S. 22—48. ill.)
Michaelsen, Henrik. Tidlige brandgraver paa Vestlandet. (Oldtiden. Bd 7. S. 141—147. ill.)
Montelius, Oscar. Husdjur och jordbruk under forntiden, särskilt i Sverige. (Sv. jordbrukets årsbok. 1918. S. 13—31. ill.)
[*Müller, Sophus.*] Et Jernalderfund. Bue og Øxeskaft fra Jernalderen, fundne 1917 i Mosebredden paa Aaderup Skibsværfts Grund ved Susaaen syd for Næstved. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt. Aarg. 7. S. 61—66. ill.)
— L'age du bronze en Slesvig. Traduction fraçaise par *Emmanuel*

Philipot. (Mémoires de la Soc. royale des antiquaires du Nord. N. S. 1916—1917. S. 123—140, 1 karta. ill.)

Müller, Sophus. Stenalderens Kunst i Danmark. Med 282 Afbildninger af *Bodil Müller* og fl. . . . Kbh. 4:o. (8), 89 s. ill. (= Oldtidens Kunst i Danmark. [1.])

Nerman, Birger. En svensk bosättning i Östra Ryssland omkring år 1000 före Kristus. — A. M. Tallgrens forskningar om förbindelserna mellan Sverige och Ryssland under yngre bronsåldern. (Rig. Bd. 1. S. 193—196. ill.)

— Kungshögarna på Adelsö och Sveriges äldsta konungalängder. (Fornv. 1918. S. 65—77. ill.)

Nordman, C. A. Jættestuer i Danmark. Nya fynd. (Nordiske Fortidsminder, udg. af Det kgl. nord. Oldskriftselsk. Bd 2. S. 55—118, 4 pl. ill.)

— Skaldyngernes stenyxor. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 137—150. ill.)

— Studier öfver gånggriftkulturen i Danmark. (Ak. avh. Hfors). Kbh. 8:o. (3), 112 s. ill. (Även i Aarb. R. 3. Bd 7. S. 221—332.)

Petersen, Jan. Jernbarrer. (Oldtiden. Bd 7. S. 171—186. ill.)

Petersen, Th. Baandformet omvikling av sverdskeder i vikingetiden. (Oldtiden. Bd 7. S. 165—169. ill.)

Rasmussen, J. P. Affaldspletter fra Stenaldertilhugning. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 151—172. ill.)

Rydh, Hanna. Två järnåldersgravfält. (Meddelanden av Gestriklands fornminnesförening. 1918. S. 2—19. ill.)

Salin, Bernhard. Niellotekniken i Sverige under förhistorisk tid. (Kunst og haandverk. Nord. studier . . . Johan Bøgh. S. 180—185. ill.)

S[c]hetelig, Haakon. Dronning Aasa's kunstnere. (Kunst og kultur. Aarg. 7. S. 100—126. ill.)

— Om stenalderens kunst. (Naturen. Aarg. 42. S. 356—364. ill.)

— To danske pragtskrin fra vikingetiden. (Kunst og haandverk. Nord. studier . . . Johan Bøgh. S. 193—199. ill.)

Schneider, Hermann. Die Felszeichnungen von Bohuslän, das Grab von Kivic, die Goldhörner von Gallehus und der Silberkessel von Gundestrup als Denkmäler der vorgeschichtlichen Sonnenreligion. Ein Deutungsversuch. Halle (Saale). 4:o. 43 s., 5 pl. (= Veröffentlichungen des Provinzialmuseums zu Halle. Bd 1. H. 2.)

Søegaard, Munch. En paa Rykkje i Kvam (Hardanger) fundet sten med helleristninger. (Oldtiden. Bd 7. S. 137—139. ill.)

Thordeman, Bengt. Utgrävningen av Alsnö hus. (Rig. Bd 1. S. 222—226. ill.)

Åberg, Nils. Das nordische Kulturgebiet in Mitteleuropa während der jüngeren Steinzeit. 1. Text. XI, 276 s. 2. Tafeln. (72) s.

11 kartor. Upps. 8:o. (= Arbeten, utg. med understöd af Vilhelm Ekmans universitetsfond, Uppsala. 22: 1—2.)

Åberg, Nils. Die Typologie der nordischen Streitäxte. Würzburg. 8:o. IV, 60 s. ill. (= Mannus-Bibliothek. Nr. 17.)

— Studien über die Schönfelder Keramik, die schwedische "Bandkeramik" und die jütländische Obergrabkeramik. Halle (Saale). 4:o. 9 s., 3 pl. (Ur: Veröffentlichungen des Provinzialmuseums zu Halle. Bd 1. H. 3.)

Arne, T. J. Viktenheterna i Sverige under vikingatiden. (Fornv. 1918. S. 61—64.)

Läffler, L. Fr. Ännu en svensk myntpräglare, sannolikt hos Olof Skötkonung. (Numism. meddelanden. 21. S. 96—109. ill.)

Ambrosiani, Sune. Slädens användning vid dödsriter. (Rig. Bd 1. S. 204—208. ill.)

Anzelius, Erik. "Jässpöss" och "jässpössoxe". En utdöd bröllopssed från Bjursås, Dalarna. (FoF. Bd 5. S. 33—42.)

Bugge, Jakob. "Fetasko", "skjøsko" og "snaukopp". (Tillæg til *Hj. Falk:* "Litt om sagatidens sko", MM. 1917. s. 51 ff.) (MoM. 1918. S. 71—72. ill.)

Cornell, Henrik. En medeltida anteckningsbok från Stöde. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1918. S. 97—111.)

Dedekam, Hans. Baldisholtæppet. Kria. 4:o. 60 s. ill.

Ekman, Sven. Några ålderdomliga fiskemetoder med risbyggnader. (Fataburen. 1918. S. 81—106. ill.)

Erixon, Sigurd. Bebyggelseundersökningar. Öfversikt. Periodiska bebyggelsetyper. Fäbodväsen. (Fataburen. 1918. S. 21—57. ill.)

— Västmanländsk byggnadskultur. (Sv. Turistfören. årsskr. 1918. S. 49—76. ill.)

Fett, Harry. Et brev om en kobberplate. (Kunst og haandverk. Nord. studier ... Johan Bøgh. S. 76—81. ill.)

Forsblom, Valter W. Plog- och åldermansstakar i Nedervetil, Terjärv och Esse. (Hembygden. 8—9. S. 94—96. ill.)

Gering, Hugo. Sensen als altnordische waffen? (Ark. Bd 35. S. 181—83.)

Grosch, H. Norsk billedvævning. (NFK. Aarg. 4. S. 145—161. ill.)

Hauberg, Poul. Blomsterløse Planter, nævnte i danske Lægebøger før Aar 1600. (Tidsskr. f. hist. Botanik. Bd 1. S. 23—40.)

Hörman, Ernst. Bohusfisket. H. 3—4. S. 65—128. ill. Gbg. 8:o.

Ingvorsen, Ingvor. Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv. Ved *Henrik Ussing.* Kbh. 8:o. 192 s. ill. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 20.)

Isaacsson, August. Anteckningar om seder ock bruk i Varmsätra före lantmäteriet på 1860-talet. (Sv. Lm. 1918. S. 26—41.)

Johnsen, Oscar Albert. Korndyrkingi i gamle dagar. (SoS. Aarg. 24. S. 368—370. — M. anledn. härav: *S. Hasund.* Havren i gamal tid. Ibid. S. 370—377.)

Keyland, Nils. Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Ett supplement. (Fataburen. 1918. S. 150—158. ill.)

Lind, J. Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger. Kbh. 8:o. 117 s.

Lithberg, Nils. Svensk folklivsforskning under sista halvseklet. (Rig. Bd 1. S. 146—166.)

— Till allmogekulturens geografi. (Rig. Bd 1. S. 1—27. ill.)

Lund, Wilh. Nogen nordenfjeldske høvrer. En studie i bondeornamentik fra tiden ca. 1750—ca. 1850. (Bygningsmuseet for Trondhjem og Trøndelagen. Aarsberetning 1916—17. S. 17—52, 12 pl.)

Loewenthal, John. Über einige altertümliche Feuerbohrer aus Schweden. (Zeitschr. f. Ethnologie. Jahrg. 50. S. 198—203. ill.)

Meyer, Johan. Fortids kunst i Norges bygder. [8.] Telemarken: Lunde, Bø og Seljord. Kria. 4:o. 46 s. 18 pl. ill.

Montelius, Oscar. Forntidens jul — midvinterns solfest. (Nordisk jul. 1918. S. 7—9. ill.)

Nielsen, H. Grüner. Danse på höj. (DSt. 1918. S. 119—126.)

Nilsson, Martin P. Studien Zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes. (Arch. f. Religionswiss. Bd 19. S. 50—150.)

Sjöberg, Wilh. Julfirande i Replot för 50 år sedan. (Hembygden. 8—9. S. 125—127.)

Stoltz, Gerhard. Kutænder. (MoM. 1918. S. 129—143. ill.)

Sverges folk. En utbildnings-, odlings- och samhällshistorisk skildring. Under medverkan av ett flertal fackmän utarbetad och utg. av *I. Flodström.* Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 8:o. XII, 621 s. ill. (Innehåller bl. a.: Sverges rikes omfattning i äldre och nyare tider. — Sverges första bebyggande och bygdens utveckling under förhistorisk tid. A. Fornfyndens vittnesbörd. Av *Oscar Almgren.* B. Ortnamnen och bebyggelsehistorien. Av *Hjalmar Lindroth.* — Svenska folkets härstamning. — Det svenska riksspråket. Av *Adolf Noreen.* — Svenska dialekter. Av *Herman Geijer.* — Personnamnen. Av *Erik Brate.* — Skriften. Av *Otto von Friesen.* — Den materiella odlingen. Av *Nils Lithberg.* — Familjen och dess överbyggnader. — Samhällets utvecklingshistoria i Sverge ur etnologisk synpunkt. Av *Sigurd Erixon.* — Religion och kyrka. 1. Före kristendomens införande. Av *Vilh. Grønbech.* — Rättsutvecklingen i Sverge. Av *C. G. Bergman.* — Krigsväsendet. Av *Harald Malmberg.* — Stats- och kommunorganisationens historia. Av *Ivan Lind.*)

Þórðarson, Matthías. Grundar-stólar. (Árbók hins ísl. fornleifafélags. 1917. S. 1—8, 2 pl.)

Uhrskov, Anders. Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tid. Paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger udarbejdet. Kbh. og Kria. 8:o. 176 s. ill. (= Aarbog f. Hist. Samf. f. Frederiksborg Amt. 1918.)

Ödmann, Sam. Hågkomster från hembygden och skolan. Lund. 8:o. (7), 149 s. (= Svenska bygder i äldre beskrivningar med anmärkningar och register utg. av *Jöran Sahlgren.* Småland. 1.)

Beckett, Francis. Venge Klosterkirke. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 25—40. ill.)

Birgittautställningen 1918. Beskrifvande förteckning öfver utställda föremål. Med bidrag af Carl M. Fürst, Agnes Branting, Andreas Lindblom, Sven Brandel, Gustaf Lagerheim, Isak Collijn, Harald Fleetwood, Otto Janse. Redigerad af *Isak Collijn* och *Andreas Lindblom.* Upps. 8:o. XI, 203 s., 13 pl. (Anm. HTfi. Årg. 3. S. 126—128 av *K. K. Meinander.*)

Boëthius, Gerda. Engelskt inflytande inom Västmanlands romanska konst. Ett bidrag. (Konsthist. sällskapets publikation. 1918. S. 85—90. ill.)

— Stilströmningar inom den uppländska tegelarkitekturen. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 175—190. ill.)

Cornell, Henrik. Norrlands kyrkliga konst under medeltiden. Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 8:o. XII, 281 s. 17 pl. ill. (Anm. Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 115—117 av *Johnny Roosval.*)

— Sigtunakyrkornas och Gamla Uppsala domkyrkas datering. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 1—8.)

Curman, Sigurd, och *Romdahl, Axel L.* Linköpings domkyrka. Undersökningsarbetena 1911—1916. — En byggnadshistorisk vägvisare. (Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1918. S. 1—41. ill.)

Fischer, Ernst. Den västgötske stenmästaren Andreas och hans verk. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 26—32. ill.)

— Engelsk influens på den västgötska skulpturen omkring år 1100. (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 75—84. ill.)

— Portalerna i Hvalstads kyrka, Västergötland, och med dessa besläktade dopfuntar. (Rig. Bd 1. S. 93—99. ill.)

— Stenmästaren Othelric och hans verk. (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 85—94. ill.)

— Studier till Skara domkyrkas äldsta byggnadshistoria. (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 69—74. ill.)

— Trenne västgötska funtar av norskt ursprung. (Kunst og haandverk. Nord. studier . . . Johan Bøgh. S. 82—84 ill.)

— Västergötlands romanska stenkonst. Arkitektur- och skulpturstudier inom Kinnekulletraktens kulturområde. (Ak. avh.) Gbg.

8:o. XI, 112 s. ill. (Anm. SvHT. Årg. 2. Sp. 144—148 av *Axel L. Romdahl.* — Replik av *Ernst Fischer.* Ibid. Sp. 236—241. — Genmäle av *Axel L. Romdahl.* Ibid. Sp. 290—291.)

Fischer, Ernst. Västergötlands sandstenskyrkor. En typologi och datering. (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 30—68. ill.)

Gunnäs, Sigfrid P. En medeltida dopfuntverkstad. (Fornv. 1918. S. 97—104. ill.)

Jensen, Chr. Axel. Lillehedinge, Storehedinge og Karise. Nye bidrag til spørgsmålet om danske forsvarskirker. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 1—24. ill.)

Johansson, Gotthard. Svenska dopfuntar. (NT. (Lett.) 1918. S. 430—440. ill. — Med anledn. av: Dopfuntar i Statens historiska museum. Beskrifvande grupperande förteckning . . . utg. af Konsthistoriska institutet vid Stockholms högskola genom *Johnny Roosval.* Sthm 1917.)

Josephson, Ragnar. Stadsbyggnadskonst i Stockholm intill år 1800. Sthm. 8:o. XII, 356 s. ill.

Kjellin, Helge. Medeltida gravvårdsformer i Norden. Med 12 textfigurer. Lund. 8:o. 36 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 19.)

Lindblom, Andreas. Den heliga Birgitta. Bildverk i skulptur och måleri från Sveriges medeltid. Sthm. 4:o. 63 s., 31 pl. ill.

Meyer, Johan. Er den hittil hævdede opfatning av vore stavkirkers kronologi den rigtige? (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1917. S. 35—39.)

Mårtensson, Torsten. Helsingborgs Mariakyrkas medeltida byggnadshistoria. Några synpunkter. (Kulturhistoriska Helsingborgsstudier. S. 21—75. ill.)

Olsson, Martin. Om målad fasaddekorering under medeltiden. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 63—83. ill.)

— Riddarholmskyrkan. Konsthistoriska studier. Sthm. 4:o. XII, 159 s., 67 pl. ill.

Romdahl, Axel L. Trondhjemskatedralens octogon och dess betydelse som arkitektonisk förebild. Några iakttagelser. (Kunst og haandverk. Nord. studier . . . Johan Bøgh. S. 170—179. ill.)

Roosval, Johnny. Die Steinmeister Gotlands. Eine Geschichte der führenden Taufsteinwerkstätte des schwedischen Mittelalters, ihrer Voraussetzungen und Begleit-Erscheinungen. Veröffentlicht von der königl. Akad. d. schönen Wiss., Gesch. und Altertumskunde (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien), Stockholm. Sthm. 4:o. XI, 244 s., 66 Taf. ill.

— Jumkils kyrkas dopfunt och den gottländske stenmästaren Anonymus Semi-byzantios. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 9—17. ill.)

— Studier i Danmark. Föreläsningar i Stockholms högskola vår-

terminen 1917 huvudsakligen över 1100-talets skulptur och arkitektur. Sthm. 4:o. VII, 107 s. ill.

Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Med stöd av K. Vitt.-hist.- o. ant. akad. utg. av *Sigurd Curman* och *Johnny Roosval.* Uppland. Bd 1. H. 1. Kyrkor i Danderyds skeppslag . . . av *Sven Brandel.* D. 1. (7), 170 s., 1 bil., rättelse, ill. — Bd 2. H. 1. Kyrkor i Väddö och Häverö skeppslag . . . av *Karl Asplund* o. *Martin Olsson.* (4), 116 s. ill. Sthm. 8:o.

Thordeman, Bengt. Tegel- och huggstensornamentiken på Alsnö hus. Dess stilistiska och kronologiska bestämning. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 102—111. ill.)

Ugglas, Carl R. "Ecclesia lignea infra muros" vid Uppsala domkyrka. (Fornv. 1918. S. 223—232.)

— Till kännedomen om det gotiska måleriet i Uppland. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 18—62. ill.)

Arill, David. Bondspelemän från norra Bohuslän. (FoF. Bd 5. S. 43—71.)

— Folksägner från Sanne. (FoF. Bd 5. S. 118—126.)

Berge, Rikard. Norsk eventyrstil. III. (NFK. Aarg. 4. S. 49—79.)

Campbell, Åke. Egendomliga ord och uttryck, som sammanhänga med tron på tydor, varsel och spådom. (FoF. Bd 5. S. 206—212.)

— Om tydor, varsel och spådom. (FoF. Bd 5. S. 161—168.)

Clément, Ad. Tegn og underlige Gerninger. (DSt. 1918. S. 150—165. ill.)

C. O. Svahns svartkonstbok, utg. av *Jöran Sahlgren.* (FoF. Bd 5. S. 169—205.)

Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarhundrede, udg. af *J. P. Jacobsen* og *R. Paulli.* Bd 7. Kbh. 8:o. (9), LVI, 209 s.

Didriksen, Hans. Optegnelser over gamle Skikke og Folketro paa Møen. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt. Aarg. 7. S. 22—29.)

Dybeck, Richard. Om Dalarne. Utdrag ur Dybecks "Runa" och andra skrifter. H. 1—2. Sthm. 8:o. 112, 97 s. 2 pl. (= Dalarnes hembygdsförbunds skrifter. 2. H. 1—2.)

Elling, Catharinus. Historiske Viser. (NFK. Aarg. 4. S. 162—166.)

Feilberg, H. F. Nissens Historie. Kbh. 8:o. 112 s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 18.)

— Skoen som retssymbol. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 37—42.)

Flatin, Tov. Gamalt fraa Numedal. III. Risør. 8:o. 116 s.

Folkesagn og Folketro i Ods Herred. Samlet og udg. af *Lars Andersen.* Kbh. 8:o. 96 s.

Folkevisor. Uppskrivne i Nes paa Vest-Agder av *Anton Aure.* (NFK. Aarg. 4. S. 22—27.)

Gagnér, Anders. Gammal folktro från Gagnef i Dalarne. Malmö. 12:o. 112 s.

Gamla tankar och talesätt. Upptecknade af *Oscar* och *Gisela Trapp.* (Kulturhistoriska Helsingborgsstudier. S. 77—90.)

Gamle sagn. Ved *O. S. Dyrkoren.* (Tidskr. f. Sunnmør hist. lag. Aarg. 8—9 (1916—1917). S. 56—63.)

Geijer, Herman. Sägnen om prästdråpet i Rättvik. (Meddelanden fr. Dalarnes fornminnesfören. 5. S. 10—105. ill.)

H[ammarstedt], N. E. Björnen i idet. Enligt svensk-finsk folktro. (Fataburen. 1918. S. 159—160.)

Holmström, Helge. Sägnerna om äktenskap med maran. (FoF. Bd 5. S. 135—145.)

Jensen, Gustav, Olsen, Magnus, [&] *Kolsrud, Oluf.* "Bombilla sesilja". (MoM. 1918. S. 75—80.)

Johnsson, Pehr. En skånsk klok [ɔ: Per Björnsson] och hans svartkonstbok. (Rig. Bd 1. S. 208—212.)

Kallstenius, Gottfrid. En svartkonstbok. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1918. S. 56—76.)

Klas. Gamla föreställningar och bruk från Vedens härad, Västergötland. (FoF. Bd 5. S. 146—160.)

Knudsen, Gunnar. Hellige Kilder i Sorø Amt. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt. VII. S. 3—47.)

Landtman, Gunnar. Den varierande gestaltningen av tron på övernaturliga väsen. (Hembygden. 8—9. S. 81—84.)

Liestøl, Knut. Litterære eventyr og segner i folketraditionen. (MoM. 1918. S. 89—105.)

— Norske folkevisor i dansketidi. Visa um Aanund Gangsei. (SoS. Aarg. 24. S. 410—412.)

Linderholm, Emanuel. De stora häxprocesserna i Sverige. Bidrag till svensk kultur- och kyrkohistoria. D. 1. Inledning. Bohuslän. Uppsala. 8:o. XII, 272 s.

— Nordisk magi. Studier i nordisk religions- ock kyrkohistoria. 1. Urnordisk magi. Sthm. 8:o. (1), 157 s. (= Sv. Lm. B. 20 = H. 141 fr. början = 1918. H. 1.)

Löfgren, Emil. Folktro, sed och sägen från Njurunda socken i Medelpad. Malmö. 8:o. 90 s.

Malfrid min Frue. Folkevise optegnet ca. 1860 i Urskog af *Anders Heyerdahl.* (NFK. Aarg. 4. S. 135—142.)

Norlind, Tobias. Skattsägner. En studie i jämförande folkminnesforskning. Lund. 8:o. XVI, 103 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 17.)

Ohrt, Ferd. Manden som vidste ret. — Et Udsnit af nordiske Trylleformlers Historie. (Edda. Bd 9. S. 287—308.)

Pedersen, Anna. Folkeminder fra Strøby og Varpelev i Stevns Herred. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt. Aarg. 7. S. 107—112).

Quisling, N. A. Overtroiske kure og folkemedicin i Norge. Kria. 8:o. VII, 68 s.

Rosén, Helge. Om själavandringstro i nordisk folkföreställning. (FoF. Bd 5. S. 89—117.)

Salomoniska magiska konster. Utdrag ur en westbo-prests svartkonstböcker. Ur friherre Gabriel Djurklou's till Örebro läns museum donerade handskriftsamling [utg. av *Paul Heurgren*]. Örebro. 8:o. XVI, 112 s. (= Meddelanden från Örebro läns museum. 7.)

Segner. Fraa Haukedalen, Fyrde i Sunnfjord, nedskrivne 1917 av *Gustav Indrebø.* — Fraa Bø i Telemarki ved *Olav Nordbø.* — Fra Telemarken, af *Th. S. Haukenæs.* (NFK. Aarg. 4. S. 96—102.)

Selland, S. K. Gamle vermerke og ordtøke um veret. Samla i Granvin. (Hardanger. Tidsskrift. Aarg. 1918. S. 33—36.)

Seyđa rima. Optegnet af Dr. *Jakob Jakobsen* efter (Johan Djurhús og) Jens Danielsen. Sumbø 1904. (NFK. Aarg. 4. S. 120—127.)

Sjöberg, Wilh. Tydor o. d. om väder och vind. Från Replot. (Hembygden. 8—9. S. 123—124.)

Smith, Emil. Gude- og dæmonsprog. (MoM. 1918. S. 9—18.)

Stev fraa Jæren. Uppskrivne av *Aadne Sæland.* (NFK. Aarg. 4. S. 21.)

Sydow, C. W. von. Sigurds strid med Fåvne. En studie rörande hjältesagans förhållande till folkdiktningen. Lund. 8:o. VI, 51 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 16.)

Tolvtal-visa. Tonar og tekst ved *Olav Sande.* (NFK. Aarg. 4. S. 86—95.)

Valdris visa. Optegnet af *Ola K. Alfstad.* (NFK. Aarg. 4. S. 183—185.)

Wessman, V. E. V. Folktro och folksed i Nyland. (Hembygden. 8—9. S. 128.)

Wikman, K. Rob. V. Till folksedens sociologi. (Hembygden. 8—9. S. 84—90.)

VI. Äldre rättsvetenskap, historia och topografi.

Bull, Edv. Agdesidens lagdømme. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 402—403.)

Dalalagen i gammal språkdräkt och i ny. Utg. av *Arnold Bratt.* 1. Inledning. Kristnu- och edsöresbalkarna. Falun. 8:o. XVII, 24 s., 1 portr. (= Meddelanden fr. Dalarnes fornminnesfören. 6.)

Friesen, Otto v. Herulernas bosättning i Skandinavien. En rättshistorisk synpunkt. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 484—495.)

Högsby, G. L:son. Äldre Västgötalagen A. B. 5. (Ark. Bd 35. S. 174—181.)

Midtbø, Olav. Det ældste Gulatingsted. (MoM. 1918. S. 84—87. ill.)

Norges gamle love. R. 2. 1388—1604. Ifølge offentlig foranstaltning udg. ved *Oscar Alb. Johnsen, Oluf Kolsrud, Absalon Taranger.* Bd 2: 2. Kirkens lovgivning 1448—1482. Udg. ved *Oluf Kolsrud.* S. 313—626, (2) s. Kria. 8:o.

Schück, Henrik. Stadfästelsebrefven till Uplands- och Södermannalagarna. (Samlaren. Årg. 39. S. 25—27.)

Østberg, Kristian. Norsk bonderet. Bd 2. Tjenesteforhold. Lotkontrakter. Kria. 8:o. (7), 128 s.

Beckman, Nat. Distingen. En följdskrift till en ordboksartikel. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 200—208.)

— Torgny lagman. Ett bidrag till karakteristiken av Snorres författarskap. (Edda. Bd 9. S. 278—286.)

Bruun, Daniel. The Icelandic colonization of Greenland and the finding of Vineland. With a preface by *Finnur Jónsson.* Kbh. 8:o. (6), 228 s. 10 pl. och kartor. (Ur: Meddelelser om Grønland. Bd 57.)

Brynildsen, R. K. Haakon den gode som missionskonge. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 368—381.)

Bugge, Alexander. Om hvorledes Norge var bygget i vikingetid og middelalder. Spredte studier fra vort lands bygningssaga. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 337—367.)

Bull, Edv. Studier over Norges administrative inddeling i middelalderen. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 257—282.)

Bulmer, Johan. Om Kong Erik Menveds Besiddelsestagelse af Bornholm i Aaret 1319. (Bornholmske Samlinger. Bd 12. S. 105—114.)

Dorsch, Walter. Die Wikinger. (Zeitschr. f. d. deutschen Unterricht. Jahrg. 32. S. 81—96.)

Grotenfelt, Kustavi. Ruotsalaisten 11:nnellä vuosisadalla Suomeen tekemistä viikinkiretkistä. (Hist. arkisto. 27: 3. 10 s.) [Med referat å tyska:] Über die Wikingerfahrten der Schweden nach Finnland im 11. Jahrhundert. (Ibid. Referate. S. 110—111.)

Holmesland, P. Om Valdemar den stores tog til Norge i 1168. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 326—328.)

Høverstad, Torstein. Traditions-dannelse. (MoM. 1918. S. 42—45.)

Johnsen, Oscar Albert. Norges bønder. Utsyn over den norske bondestands historie. H. 4—12. S. 81—296. Kria. 8:o. ill.

Jónsson, Finnur. Angers-brudstykket af Saxo. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 61—90.)

Koht, Halvdan. De norske kongers lokale magt efter skaldekvædene. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 320—326.)

— Kampen om magten i Norge i sagatiden. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 283—319.)

Kämpe, Alfred. Svenska allmogens frihetsstrider från äldsta tider till våra dagar. En krönika. D. 1. Sthm. 8:o. 208 s.

Latinska källskrifter till Sveriges äldsta historia. Några antika och medeltida texter av svenskt-kulturhistoriskt intresse. Med förklaringar av *J. Bergman*. Sthm. 8:o. VII, 64 s.

Montelius, Oscar. Germanernas hem. Sthm. 8:o. 40 s.

Neuhaus, Johannes. Av en Indledning til det danske Folks Historie. (NTfF. R. 4. Bd 7. S. 54—62.)

Schmeidler, Bernhard. Hamburg-Bremen und Nordost-Europa vom 9. bis 11. Jahrhundert. Kritische Untersuchungen zur Hamburgischen Kirchengeschichte des Adam von Bremen, zu Hamburger Urkunden und zur nordischen und wendischen Geschichte. Lpz. (tr. i Altenburg). 8:o. XIX, 363 s. 2 pl.

Schütte, Gudmund. Urjyske "Vestgermaner" og moderne Fantaster. (NTfF. R. 4. Bd 7. S. 129—140.)

Schybergson, Carl Magnus. Frågan om kvänerna. (HTfi. Årg. 3. S. 21—42.)

Steensby, H. P. The Norsemen's route from Greenland to Wineland. Kbh. 8:o. 109 s., 2 kartor. ill. — Även [med smärre förändringar] i: Meddelelser om Grønland. Bd 56. S. 149—202.

Söderqvist, Olof. Några anmärkningar rörande användningen af folknamnen svear och uppsvear. (HTsv. Årg. 38. S. 50—52.)

Vadstena klosters minnesbok. "Diarium Vazstenense". [Övers. av *A. W. Lundberg*.] Sthm. 8:o. X, 357 s.

Weibull, Curt. Saxostudier. 1. Valdemar I:s norska krig. 2. De skånska upproren 1180—82. (HTsk. Bd 7. S. 71—120.)

Augestad, Arent. Vestfold. Arkæologi og historie. Studier. Kria. 8:o. (4), 132 s. ill.

Berg, Lorens. Sandeherred. En bygdebok. Historisk skildring av bygdens utvikling fra gammel tid ned til kjendte nutidsforhold ... Med sær-avsnit av *A. W. Brøgger, Jakob Schetelig, O. A. Hoffstad, Thoralv Klaveness, Anders Bugge, Carl W. Schnitler, Knut Liestøl*. Kria. 8:o. (8), 690 s., 1 karta. ill.

Bojsen, F. Af Møns historie. 4. Anders Bille. Stege (tr. i Kbh.). 8:o. 199 s. ill.

Broman, Ol. Joh. Glysisvallur. Utg. af Gestrike-Helsinge nation i Upsala. H. 10—11 (= D. 2: 3. S. 161—240. D. 3: 5. S. 321—400). Upps. 8:o. ill.

Christoffersson, Olof. Skytts härad. Kulturhistorisk beskrivning. Trelleborg. 8:o. 639 s. ill.

En bok om Värmland av värmlänningar. Red. av *H. H. Hildebrandsson, Sixten Samuelsson*. D. 2. Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (4), 354 s., 1 pl. ill. (Anm. [av d. 1—2:] FoF. Bd 5. S. 214—215 av *v. S-w* [= *C. W. v. Sydow*]. — NoB. Årg. 6. S. 186—188 av *J. S[ahlgren]*.)

Frosta i gammel og ny tid. Ei bygdabok. Historiske oplysninger om folk og forhold i Frosta fra gammel tid og ned til 1914. Trondhjem. 8:o. XI, 184 s. ill.

Holm, G. Gunbjørns-Skær og Korsøer. (Meddelelser om Grønland. Bd 56. S. 289—308, 1 karta.)

Jönköpings historia. På uppdrag af stadsfullmäktige i Jönköping utg. af en den 27 september 1913 tillsatt kommitté. D. 2. H. 3—16. S. 49—327, XIII s. D. 3. H. 1—2. S. 1—64. ill. Jönköping. 8:o.

Kjellberg, Carl M. Från Fyris slätter. Några kulturhistoriska och kritiska studier. (4), 59 s., 3 kartor.

Larsen, Henrik. Nogle Oplysninger og Bemærkninger om danske Landsbyer. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 177—293.)

Lauvskard, Nils. Ymse um garden Steinsland i Samnanger. (Nordhordland og Midthordland. Bd 1. S. 5—10.)

Ridderstad, Anton. Östergötland. 3. Fornsägner och kulturbilder från Östergötland. H. 1. S. 1—48. Sthm. 8:o.

Sörmlandsboken. En skrift om hembygden. Sthm. 8:o. (7), 655 s., 2 pl., 1 karta. ill. (Innehåller bl. a.: ***Hesselman, Bengt.*** Södermanlands folkmål. — ***Ambrosiani, Sune.*** De sörmländska allmogebyggnaderna. — ***Fehr, Isak,*** Södermanland genom tiderna. Några anteckningar. — ***Funch, Elsbeth.*** Folkseder och folktro. — ***Fröberg, Eva.*** Sörmlänningar. — ***Berg, Ruben G:son.*** Sörmlands skalder. Skaldernas Sörmland. — *Westman, Knut B.* Kyrkan. — *Wallin, Sigurd.* Den kyrkliga konsten. — ***Hägerflycht-Posse, Knut K:son.*** Södermanlands jordbruk. Några drag ur dess historia.)

Thoroddsen, Þorvald. Lýsing Íslands. Gefin út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. Bd 3. H. 2. S. 113—224. Khfn. 8:o.

Östman, Nils. Stockholms stadsmurar och Olavus Petris uppgift om Svartbrödraklostrets läge. (Holmia. Årg. 1. S. 50—61. ill.)

Bihang.

Recensioner av tidigare utkomna arbeten.

Arne, T. J. Det stora Svitjod. Essayer om gångna tiders svensk-ryska kulturförbindelser. Sthm 1917. 8:o. (Anm. NT. (Lett.) 1918. S. 444—445 av *Bror Schnittger.*)

Bergroth, Hugo. Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift. Borgå (tr. i Hfors) 19[16—]17. 8:o. (Anm. FT. T. 85. S. 244—256 av *Rolf Pipping.* — Tidskr. utg. av Pedagog. fören. i Finland. 55. S. 71—95 av *Rolf Saxén.* — Med anledn. härav: Genmäle av *Hugo Bergroth.* Ibid. S. 225—229. Replik av *Rolf Saxén.* Ibid. S. 318—320.)

Burjam, F. Den skandinaviska folktron om barnet under dess ömtålighetstillstånd isynnerhet före dopet. (Diss.) Hfors 1917. 8:o. (Anm. Hembygden. 8—9. S. 113—115 av *Gunnar Landtman.*)

Cederschiöld, Gustaf. Framtidssvenska. Sthm 1917. 8:o. (Anm. Det nya Sverige. Årg. 12. S. 460—466 av *Hjalmar Lindroth.* — Forum. Årg. 5. S. 188—191 av *Odal Ottelin.* — Pedag. tidskr. Årg. 54. S. 293—296 av *Bernhard Risberg.* — Tiden. Årg. 10. S. 226—231 av *Gösta Langenfelt.*)

Clausen, H. V. Studier over Danmarks oldtidsbebyggelse. (Aarb. R. 3. Bd 6. S. 1—226.) (Anm. Fortid og Nutid. Bd 2. S. 117—123 av *Henrik Ussing.* — HTsk. Bd 7. S. 151—157.)

Cornell, Henrik, och *Wallin, Sigurd.* Sengotiskt monumentalmåleri i Sverige. D. 1. Härkeberga kyrkas målningar. Upps. 1917. 4:o. (Anm. SvT. Årg. 8. S. 212—217 av *Carl R. av Ugglas.* — Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 77—78 av *R.*)

Danske kongelige Sigiller samt sönderjydske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller 1085—1559. Samlede af *Henry Petersen.* Udgivne af *A. Thiset.* Kbh. 1917. fol. (Anm. NT. (Lett.) 1918. S. 210—212 av *Hans Olrik.*)

Die prosaische Edda im Auszuge nebst Volsunga-saga und Nornagestsþáttr. Mit ausführlichem Glossar hrsg. von *E. Wilken.* 2:e . . . Aufl. T. 1—2. Paderb. 1912—13. 8:o. (= Bibliothek d. ältesten deutschen Literatur-Denkmäler. Bd 11—12.) (Anm. PSS. Vol. 5. S. 24—25 av *Albert Keiser.*)

Eirspennill — Am 47 fol. — Nóregs konunga sǫgur: Magnús góði—Hákon gamli. Udg. ved *Finnur Jónsson.* H. 3—5. Kria 1915—16. 8:o. (Anm. DLz. Jahrg. 39. Sp. 772—773 av *Gustav Neckel.*)

Fett, Harry. Norges malerkunst i middelalderen. Kria 1917. 4:o. (Anm. Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 162—163 av *E. W.*)

Friesen, Otto von. Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge. Upps. 1916. 8:o. (Promotionsprogram. = UUÅ. 1916. Program. 2.) (Anm. Ark. Bd 35. S. 184—194 av *Erik Brate.*)

Garborg, Hulda. Norsk Klædebunad. Kria 1917. 8:o. (Anm. NFK. Aarg. 4. S. 28—35 av *Johanna Bugge Berge.* ill.)

Grip, Elias. Några bidrag till kännedom om svenskt allmogeliv. Folksed, folktro och folkdiktning i Uppland. Sthm 1917. 8:o. (Anm. Fataburen. 1918. S. 168—169 av *L. Stg.*)

Hederström, Ture. Fornsagor och eddakväden i geografisk belysning med inledande namnundersökningar. Utdrag ur ett efterlämnat arbete. D. 1. Sthm 1917. 8:o. (Anm. Fornv. 1918. S. 233—237 av *T. J. A[rne].*)

Hylén, J. E. Danismer hos O. P. Sturzen-Becker. Nyköping 1916. 4:o. (Även i: Högre allm. läroverket i Nyköping 1915—1916.

Inbjudning t. övervarande av årsexamen.) (Anm. SpoSt. Årg 18. S. 54—74 av *Ture Andersson*. — M. anledn. härav: *David Arill*. Nordljus. Ibid. Årg. 18. S. 249.)

Hægstad, Marius. Vestnorske maalføre fyre 1350. II. Sudvestlandsk. 1. Rygjamaal. 2. Indre sudvestlandsk. Færøymaal. Islandsk. Fyrste, andre bolken. Kria 1915—17. 8:o. (= Videnskabsselsk:s skrifter. II. Hist.-filos. kl. 1914. No. 5. 1915. No. 3. 1916. No. 4.) (Anm. DLz. Jahrg. 39. Sp. 551—554 av *Gustav Neckel*.)

Hänninger, Nils. Fornskånsk ljudutveckling. En undersökning av cod. AM. 28 8:o och cod. Holm. B 76. Lund 1917. 8:o. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 13. Nr 1.) (Anm. NTfF. R. 4. Bd 7. S. 40—43 av *Johs. Brøndum-Nielsen*. — SvHT. Årg. 2. Sp. 94—98 av *Ernst Wigforss*.)

Kjellin, Helge. Kyrkliga minnesmärken i Värmland. (En bok om Värmland. D. 1. S. 357—378.) (Anm. Fornv. 1918. S. 237 —240 av *Emil Eckhoff*.)

Kock, Axel. Svensk ljudhistoria. D. 3. H. 1. Lund 1916. 8:o. — *Kock, Axel*. Umlaut und Brechung im Altschwedischen. Eine Übersicht. Lund, Lpz. 1916. 8:o. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 12. Nr 1.) (Anm. Litbl. Jahrg. 39. Sp. 92—95 av *Wolf von Unwerth*. — [av den senare:] Gött. gel. Anz. Jahrg. 180. S. 197—222 av *Emil Olson*.)

Liestøl, Knut. Norske trollvisor og norrøne sogor. Kria 1915. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 39. Sp. 95—98 av *H. de Boor*.)

Lindroth, Hjalmar. De nordiska ortnamnen på -rum. Språklig och bebyggelsehistorisk undersökning. Göteborg 1916. 8:o. (= Göteborgs k. Vet.- o. vitt.-samh:s handlingar. (4) 18: 1.) (Anm. DLz. Jahrg. 39. Sp. 1048—1050 av *Gustav Neckel*.)

Matthiessen, Hugo. Gamle Gader. Studier i Navnenes Kulturhistorie. Kbh. 1917. 8:o. (Anm. Hansische Geschichtsblätter. Jahrg. 1917. Bd 23. S. 444—446 av *Edward Schröder*. — HTsk. Årg. 7. S. 173—175 av *O. P.* — NoB. Årg. 6. S. 183—186 av *J. S[ahlgren]*.)

Montelius, Oscar. Minnen från vår forntid, ordnade och beskrivna. Tecknade på trä av *Olof Sörling*. 1. Stenåldern och bronsåldern. Sthm 1917. 4:o. (Anm. Naturen. Aarg. 42. S. 25—27 av *Haakon Schetelig*. — OoB. Årg. 27. S. 273—275 av *Oscar Almgren*.)

Ohrt, F. Danmarks Trylleformler. 1. Indledning og Tekst. Kbh. og Kria 1917. 8:o. (= F. F. Publications. Northern series. N:o 3.) (Anm. DSt. 1918. S. 81—83 av *J. W. S. Johnsson*. — MoM. 1918. S. 152—156 av *Reidar Th. Christiansen*. — ZfVk. Jahrg. 28. S. 147—148 av *Oskar Ebermann*.)

Palmér, Johan. Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska. (Diss.) Lund 1917. 8:o. (= LUÅ. N. F. Avd. 1.

Bd 13. Nr 2.) (Anm. NTfF. R. 4. Bd 7. S. 39—40 av *Johs. Brøndum-Nielsen.*)

Rittershaus, Adeline. Altnordische Frauen. Frauenfeld u. Lpz. 1917. 8:o. (Anm. SoS. Aarg. 24. S. 189—192 av *J. Fr. Voss.*)

Schütte, Gudmund. Ptolemy's maps of Northern Europe. A reconstruction of the prototypes. Publ. by the Royal Danish geographical society. Kbh. 1917. 8:o. (Anm. NTfF. R. 4. Bd 7. S. 94—97 av *Johannes Neuhaus.*)

Stockholms stads tänkeböcker 1474—1483 samt burspråk. Utg. af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af samfundet Sankt Erik genom *Emil Hildebrand.* Sthm 1917. 8:o. (= Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 2. Tänkeböcker. 1.) (Anm. Holmia. Årg. 1. S. 67—68 av *N. Ö-n.*)

Sydow, C. W. von. God afton, om I hemma är! En studie över de nordiska majvisorna. Malmö 1917. 8:o. (Anm. Fataburen. 1918. S. 74—75 av *N. E. H[ammarstedt].* — NT. (Lett.) 1918. S. 68—70 av *Johs. Brøndum-Nielsen.*)

The king's mirror (Speculum regale — Konungs skuggsjá). Transl. from the Old Norwegian by *Laurence Marcellus Larson.* New York 1917. 8:o. (Anm. MLN. Vol. 33. S. 421—424 av *L. M. Hollander.* — PSS. Vol. 5. S. 15—20 av *Julius E. Olson.*)

Thule. Altnordische Dichtung und Prosa. Hrsg. von *F. Niedner.* Einleitungsbd, Bd 1, 3—6, 9, 10, 12, 13. Jena 1911—1914. 8:o. (Anm. Ark. Bd 35. S. 99—107 av *Emil Olson.*)

Vries, Jan de. Studien over Færösche balladen. Haarlem 1915. 8:o. (Anm. Ark. Bd 35. S. 107—111 av *C. W. v. Sydow.*)

Åkerblom, Axel. Runii svenska rim. Rimförteckning och språkhistoriska studier. Gbg 1915. 8:o. (= Göteborgs K. Vet. o. Vitt. samh:s handlingar. Följd 4. 16: 2.) (Anm. Ark. Bd 35. S. 195—206 av *Elof Hellquist.*)

Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar.

Aarb.	= Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie.
Ark.	= Arkiv för nordisk filologi.
ATS.	= Antikvarisk tidskrift för Sverige.
BNF.	= Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Kristiania universitet.
DLz.	= Deutsche Literaturzeitung.
DSt.	= Danske Studier.
FoF.	= Folkminnen och folktankar.
Fornv.	= Fornvännen.

For. t. no. fort. bev. Aarsb. = Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning.
FoU. = Förhandlingar och uppsatser (i SSLF.).
FT. = Finsk tidskrift.
GHÅ. = Göteborgs högskolas årsskrift.
GoBFT. = Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift.
Gött. gel. Anz. = Göttingische gelehrte Anzeigen.
HTfi. = Historisk tidskrift för Finland.
HTno. = Historisk tidsskrift, utg. av den Norske hist. forening.
HTsk. = Historisk tidskrift för Skåneland.
HTsv. = Historisk tidskrift, utg. af Svenska hist. föreningen.
JEGphilol. = The journal of English and German philology.
Litbl. = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie.
LUÅ. = Lunds universitets årsskrift.
MLN. = Modern language notes.
MoM. = Maal og minne.
NFK. = Norsk folkekultur.
NoB. = Namn och bygd.
NphM. = Neuphilologische Mitteilungen.
NTfF. = Nordisk Tidsskrift for Filologi.
NT. (Lett.) = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska föreningen.
OoB. = Ord och bild.
PSS. = Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes.
SoS. = Syn og segn.
SpoSt. = Språk och stil.
SSFS. = Samlingar, utg. af Svenska fornskriftsällskapet.
SSLF. = Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland.
StNF. = Studier i nordisk filologi (i SSLF.).
SvHT. = Svensk humanistisk tidskrift.
Sv. Lm. = Svenska landsmål.
SvT. = Svensk tidskrift.
UFT. = Upplands fornminnesförenings tidskrift.
UUA. = Uppsala universitets årsskrift.
VgFT. = Västergötlands fornminnesförenings tidskrift.
ZfVk. = Zeitschrift des Vereins für Volkskunde.

Av utrymmesskäl hava åtskilliga skrifter, huvudsakligen inom avdelningarna V, VI och "Bihang", måst uteslutas.

Meddelande.

Medredaktören i Arkivet professorn dr. Ludvig F. A. Wimmer avled den 29 april 1920.

Princeton University Library
32101 076457322

Google